

מסכת

תענית

פרק דביעי הלכות ה' ו'

סוגיית
יבנה המקדש

חשיבות לימוד הירושלמי בימי בין המצרים ותשעה באב

חמישה דברים אירעו את אבותינו בשבעה עשר בתמוז וחמישה בתשעה באב. כך מתחילה המשנה בסוגיית 'יבנה המקדש' מתלמוד הירושלמי מסכת תענית (פ"ד ה"ה-ו), היוצאת לאור בחוברת זו.

הסוגיה כוללת ביאור 'אור-שמחה', 'השוואת בבלי וירושלמי' 'הלכות ומנהגים שמקורן בירושלמי' 'ספר המפתח' ו'אוצר מפרשי הירושלמי' ועוד.

רבים כבר הספיקו ללמוד בעבר את סוגיות 'יבנה המקדש' המופיעות בתלמוד בבלי מסכת גיטין, מדרש איכה ועוד, ובהוברת זו ניתנת האפשרות להשלים ולהרחיב את הלימוד גם בסוגיות הירושלמי העוסקות בעניינים אלו.

ובציפייה לבניין בית המקדש בימים אלו, נשתדל להתממשות הגימטריה שחידש רבי יוסף חיים זוננפעלד זי"ע, על הפסוק צִיּוֹן בְּמִשְׁפַּט תִּפְדָּה וְשָׁבִיָּה בְּצֶדֶקָה (ישעיה א, כז), שבאה לדמוז שבשעה שאף לימוד הירושלמי ילמד על ידי כלל ישראל תבוא הגאולה.

תלמוד ירושלמי =	1,076 =	'ציון במשפט תפדה'
תלמוד בבלי =	524 =	'ושביה בצדקה'

בתחילת החוברת הובא הסבר על חשיבות לימוד הירושלמי.

בתפלה שתחזינה עיננו בנחמת ציון וירושלים

בשם מכון 'דרכי שמחה'

יהודה איזרעל

ישראל צישינסקי

ללמוד בבלי וירושלמי

הרי עוד לא
גמרתי ללמוד
את הבבלי?

לימוד תלמוד ירושלמי מוסיף רבות בהבנת פשוטה של הגמרא בבבלי, ומשלים דברי תנאים ואמוראים הדנים באותה סוגיה. (ראה מדור 'השוואות הבבלי' וצריך ללמוד כל הדעות כמו שלומדים דעת בית שמאי ובית הלל, ר' מאיר ור' יהודה. (הגר"ח קניבסקי שליט"א, בשו"ת עם רבני המכון)

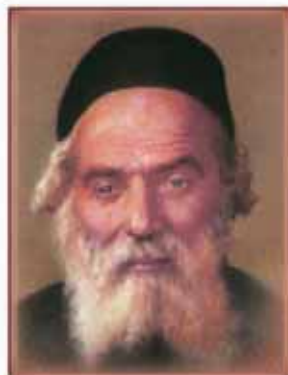
המכתב ההיסטורי

חוב קדוש לכל לומד תורה ללמוד גם ירושלמי. וכל הלומד ירושלמי מובטח לו שיבא לו תועלת גדולה בלימודו. והזוכה לשלב את לימודו בירושלמי ובבלי יחד, והמסייע שאחרים ילמדו ירושלמי, יזכו לברכה מיוחדת ולישועות גדולות ולהצלחה.

11/12

מי למד
עד היום
ירושלמי?

רוב ספרי הראשונים והאחרונים מלאים בציטוטים מהירושלמי. (ראה מדור 'ספר המפתח') ומלבד שהיה הירושלמי נחלת ה'גדולים', אנו מוצאים כמה מגדולי ישראל שהשקיעו רבות להשריש את לימוד הירושלמי ב'עמך' ישראל, וזכו לקדם את הרעיון, אלא שעדיין יש מה להוסיף. ידוע גם שמרן החפץ חיים זי"ע רצה מאוד לחבר פירוש על הירושלמי כדי לקרבו לציבור הלומדים. (החפץ חיים - חייו ופעלו' ח"א עמ' רג)

מה יש
בלימוד
הירושלמי
שאינ בבבלי?

הגר"ש הלוי וואזנר זצ"ל בעל ה'שבט הלוי': "אני אומר במלוא האחריות, שישנם חלקים עצומים מהתורה הקדושה, מהתורה שבעל פה, שנמצאים רק בירושלמי ואינם נמצאים בשום מקום, אפילו בבבלי". (נר מערבי ח)

לימוד משולב = לימוד מושלם!

ההלכה
הרי לא כמו
הירושלמי?

טעות! נכון, שבמקום שהבבלי והירושלמי חולקים, ההלכה היא כמו הבבלי, כיון שהוא היה אחרון והלכה כאחרון (רי"ף ורא"ש סוף עירובין). אבל מה עם שאר המקומות שהם לא חולקים? המעמיק ובודק את המחלוקות בין הבבלי לירושלמי בענין ההלכה מוצא שהמקרים עומדים על כ-10% בסה"כ! למעשה, רבות מההלכות וההנהגות שנפסקו בשולחן ערוך, ובגדול הפוסקים ראשונים ואחרונים, מקורן בירושלמי. (ראה מדור 'הלכות שמקורן בירושלמי')

במה
זכה דורנו
להתעוררות
ללימוד הירושלמי?

התחדשות הישוב התורני בארץ ישראל

בתלמוד בבלי לא נתחברה גמרא על סדר זרעים. המקור העיקרי להלכות אלו הוא מן התלמוד הירושלמי - תורת ארץ ישראל. לכן, ההתרחבות וההתחדשות של הישוב התורני בארץ ישראל, הביאה להתעוררות גדולה ללימוד ירושלמי סדר זרעים, בכדי להכיר את פרטי המצוות התלויות בארץ, הנדרשות לחיי היום יום בארץ ישראל.

ריבוי פירושים מבוארים

בעבר היו רבים שחפצו ללמוד גם חלק זה של התורה, אך התייאשו היות שלא היה בידם פירוש ברור ומקיף. היום עם ריבוי הפירושים המבוארים את דברי הירושלמי כל לומד יוכל להבין.

תקנת גדולי ישראל

בחודש טבת תש"מ, בעת התאספות אלפי ישראל בכנסיה הגדולה השישית של אגודת ישראל, החליטה מועצת גדולי התורה על פי הצעתו של כ"ק האדמו"ר בעל ה'לב שמחה' מגור זצ"ל, לקבוע עיתים ללימוד הירושלמי. ובנוסף לחדש מסלול לימוד של דף היומי בתלמוד הירושלמי.

האדמו"ר מבוהוש שליט"א סיפר שלמחרת ראש השנה תש"מ, בצום גדליה, קרא לו סבו האדמו"ר רבי יצחק מבוהוש זי"ע ואמר: "בכל שנה בראש השנה מכריזים בשמים על הארות חדשות הצריכות לרדת לעולם. בשנה זו הכריזו על הארות ללימוד תלמוד ירושלמי". האדמו"ר הורה לו לקנות ש"ס ירושלמי ומיד התחיל ללמוד עמו ירושלמי.

קירוב הגאולה

רבים מגדולי ישראל זצוק"ל, ולהבלחט"א שליט"א, אמרו שלימוד הירושלמי מקרב את הגאולה.

רבי יוסף חיים זוננפעלד זצ"ל - רבה של ירושלים, דרש גימטריא על הפסוק 'ציון במשפט תפדה, ושביה בצדקה' (ישעיה א, כז). 'ציון במשפט תפדה' = 1076 = 'תלמוד ירושלמי' 'ושביה בצדקה' = 524 = 'תלמוד בבלי'. והוסיף על כך, שגימטריא זו באה לרמז, שבשעה ששני התלמודים יפוצו החוצה וייצאו מרשות היחיד לרשות הרבים, אז תבוא הגאולה.

מספרים שכאשר הגרי"ז מבריסק זצ"ל שמע גימטריא זו, הגיב: "אין זאת אלא שזה נאמר ברוח הקודש".

שניים שהם אחד!

**הרי נאמר
'אין שלום'
על היוצא
מש"ס לש"ס?
(חגיגה י.)**

לשיטת רש"י (שם) רבי יוחנן אמר את דבריו רק על הפורש מתלמוד ירושלמי לתלמוד בבלי, מפני שהירושלמי יותר פשוט ואילו הבבלי יותר עמוק, אולם כיום שהרגילות היא ללמוד את הבבלי קודם אין כל חשש ללמוד ירושלמי אחרי בבלי.

אך גם לשיטת התוס' (שם) החשש הוא רק כל זמן שלא הבין את הבבלי, כפי שמפורש בדבריהם. אולם לאחר שהבין את הבבלי יכול לעבור לירושלמי.

**הרי התענו
לשכוח לימוד
בבל, קודם לימוד
תורת ארץ ישראל?
(ב"מ פה.)**

תשובה לעניין זה אנו מוצאים בדברים שנכתבו בשו"ת הרמב"ם (סימן תלז):
"לא בכל הדורות היה כן, אלא בימי רבה ורב יוסף ואב"י ורבה שהיה להם שמדות בבבל. אבל אח"כ נתגברה התורה בבבל". ומוסיף שם גם על מה שאמר רבי ירמיה על הפסוק 'במחשכים הושיבני כמתי עולם' "זה תלמודה של בבל" (סנהדרין כד.), שזה נאמר על תקופה זו של השמד שהיה בבבל.

**התחלתי
ללמוד
ירושלמי ולא
הצלחתי!**

'זהו משפט שלא תשמעו ממי שלמד במהדורות החדשות!'

אדם שהתרגל לסגנון הבבלי ונא ללמוד ירושלמי, יבין ללא קושי את רוב לשון הירושלמי. נכון שהירושלמי כתוב ב'לשונא קלילא', דהיינו לשון יותר קצרה, וכן הארמית היא לא בדיוק אותה ארמית שדיברו בבבל, אבל להבדלי לשונות אלו מתרגלים תוך לימוד של פרק או שניים.

הקושי העיקרי בלימוד הירושלמי הוא בהבנת הסוגיות. מה גם שהלומד בבבלי רגיל שכמעט ואין גירסאות שצריך להחליפן במהלך הלימוד, בעוד שבירושלמי ישנן גרסאות שמתחלפות. אבל כיום שיש מהדורות איכותיות של תלמוד ירושלמי, ניתן ללא ספק ללמוד ולהבין את הירושלמי, ואפילו בקלות. הלימוד בירושלמי גם קל להבנה ולזיכרון כי הוא כתוב בפיסקאות פיסקאות, לעומת הבבלי שיש בו סוגיות ארוכות, ולפעמים אוקימתות רבות לסוגיה אחת.

הנסיון מוכיח שלימוד הירושלמי עם ביאור טוב, ולאחר שהתרגלו ללשונו, יותר קל מלימוד הבבלי!

יש רשות

להדפיס, להעתיק, להכניס למאגר אלקטרוני
ולכל שימוש אחד שירבה לימוד ולומדי הירושלמי
ומצווה לעשות כך

חזון המכון

הוספת 100,000 לומדי ירושלמי בס"ד

הפעילות

הוצאת מהדורת 'אור שמחה',
הטמעת תכנית 'שילוב בבלי וירושלמי'

לתרומות
בכרטיס אשראי

בש"ח בדולר ליש"ט אירו

בהעברה בנקאית בארץ ישראל

'דרכי שמחה' - בנק מזרחי (20)
- סניף ערד (489)
- מספר חשבון - 174542

בהעברה בנקאית מחוץ לארץ ישראל

DARCHEI SIMCHA

מספר זהב - Gold number

IL95-0204-8900-0000-0174-542

MIZBILITXXX - Swift (סוויפט)

ליצירת קשר - Contact

darsim@zahav.net.il

יצא לאור בסיוע

המחלקה למבוגרי מחקר תורניים
מינהל התרבות - משרד התרבות

רְעִידָיו נִשְׁמָת

אֲמוֹ"ר הָרַב פִּנְחָס זצ"ל
בֶּן הָרַה"ג שְׁמוּאֵל שְׁמַעֲלָקָא סג"ל
לִיטְשׁ רוֹזֶנְבֹּאָם זצ"ל ה"ד

אֲשֶׁר הִצִּיל בָּמוֹ יָדָיו מִמּוֹת רַבִּים מֵאַחִינוּ
בִּימֵי הַזֶּעַם וְהַחוּשֶׁךְ וְכָל יָמָיו הִתְמַסֵּר לַעֲמֹ

נִלְב"ע י"ג מֵרַחֲשׁוֹן תשס"א

וְלַעֲלוֹי נִשְׁמַת אֲמוֹנו
עֲדִינַת הַנֶּפֶשׁ הַחֲשׁוּבָה הִיקָרָה מֵרַת חַיָּה שְׂרָה ע"ה
בֵּת הָר"ר חַיִּים הַכֹּהֵן שְׁטֵרֶן זצ"ל

נִלְב"ע ז' מִנְחָם אָב תש"ע

ת.נ.צ.ב.ה.

הוֹנֵצָה עַל יְדֵי יִלְדֵיהֶם

וזאת הברכה

גדולי ומאורי ישראל מכל החוגים והעדות שלחו את ברכתם

לחוגים בתלמוד הירושלמי, לעושים במלאכת המחשבת, ולכל אשר נדבו ליבו למלאכה, להלן לקט חלקי

פינחס מנחם אלטור

בדרכי סטור וצללה
ירושלים, שנת אמת 3 ת"ה 124
בה"י

ר"ה, עש"ק לסדר ולפרט "אשר ברכו ה'" לפ"ק

נהניתי לראות את דפי המהדורה הנאה של הירושלמי
עמ"ס סוכה - הנלמד כעת בדף יומי - ע"פ אור
שמחה, וזכות מייסד דף יומי ירושלמי, כ"ק אחי
אדמו"ר זצ"ל בעל לב שמחה הגן על העורכים שי'
אשר טרחו לעשות מלאכה נאה לזכרו.

א"ת מנחם אלטור

יצחק טובי ווייס

דיין ומייצג ד"ק סחוקי הדת
אנטווערפן

בס"ד אור ליום ד' לסי' וישלח תס"ב

כבוד הרבנים הגאונים שליט"א חרי מוכן דרכי שמחה
בראשות הרב הגאון מוה"ר נחום רוטשטיין שליט"א
אחדש"ט בכבוד ובהוקרה.

בתורה ובשמחה קבלתי מכם הספרים הקדושים תלמוד
ירושלמי מסכתות סוכה יומא וסנהדרין, נתמלא הבית
אורה בראותי עבודתכם הגדולה בהוצאתכם לאור
תלמוד ירושלמי עם פירושו אור שמחה שהוא תמצית
פירושי רבותינו מפרשי הירושלמי ומוכן לכל לומדי
הירושלמי, שביה נתרבו בדורינו עיי התעוררות כ"ק
אדמו"ר הלב שמחה וצוקללה"ה.

אין ספק שרבים יברכו אתכם על הביאכם לכלל
ישראל אוצר נחמד זה וקיימתם מה שכתב רש"י הק'
ר"פ משפטים אשר תשים לפניכם כשלחן ערוך ומוכן
לאכול לפני האדם, תבא עליכם ברכה, ותזכו כולכם
יחד לברך על המוגמר בביאור כל תלמוד הירושלמי
ותזכו בזה את כלל ישראל.

ואחתום בבוכה מרובה ובכבוד רב

יצחק טובי ווייס

מכתב תמיכה משר התורה והאון

רבי חיים קניבסקי שליט"א

בס"ד תמוז תשוע"ה

לכבוד הרה"ח ר' ..... שליט"א

הנה מוכן דרכי שמחה עושה גדולות ונצורות
במהדורה חדשה ומהדורת מאד את תלמוד
הירושלמי אשר הוא כידוע כספר החתום, והם עשו
עבודה נפלאה וחשוב ביותר לתמוך בהם ביד רחבה
ולרוצים את קרן תורת א"י.

ובזכות זה תזכו לאריכות ימים ושנים טובות והצלחה
ונחת מכל יצ"ח.

חיים קניבסקי

אלתנן ברי"ר חז"ל היילפרין
מרחמיאל קאסא
רב ווייס בלונדון נה.
הבר והבנות והמאות קהלת הערים

ב"ה

יום ב' פ' אח"ק, ח"י למטמונים, תשס"ב לפ"ק

מע"כ הרבנים הגאונים, מאורי אור שמחה, אנשי
מפעל התלמוד הירושלמי, ובראשם הרה"ח וכו'
מוה"ר נ. רוטשטיין שליט"א ראש ישיבת נזר
התורה

אחדשכ"ד חגי מאשר בזה קבלת הג' מסכתות
יומא-סוכה-סנהדרין, שיצאו לאור על ידי מעתה"ר
ברוך פאר והוד מכל הבחינות, דבר גדול ונשגב עלה
ביד מפעלכם, לזכות עולם התורה, ולומדיה.

תלכו מחיל אל חיל לברך על המוגמר בעזרת ה'
בגבורים, בגבורתה של תורה.

וה' הטוב יזכנו ללמוד ולהגות בתורה, וציון במשפט
תפדה ושבי בצדקה, כרמזו מפי גדולים על שני
התלמודים הבבלי והירושלמי, ותחזינה עינינו בשוב
ה' לציון ברחמים.

החז"ח ביקרא דאורייתא

אליהו בן יצחק

נפלי צבי הברשטאם

אבד"ק באבוב

ב"ה, יום שנכפל בו כי טוב לס' וירא י"ג מרחשון
תשס"ב לפ"ק

רבות נפלאות ונהניתי לחזות בנעם לחזות בנעם
עבודת הקדוש של הדפסת שלש מסכתות מתלמוד
ירושלמי בעריכת נאה ומהדורת, מעוטר עם פ"י אור
שמחה המאיר עינים ומשמש לב בהבנת הדברים
כפשוטן, ועם ילקוט תוספות הראשונים על האמור
בירושלמי, ומחבר לטוהר אוסף מפרשים ומפתח
המעיד ומראה מקום לאלפי ספרים דשקלי וטרי
בדברי חכמי ירושלים דל' אשרי חלקם של העוסקים
במצוה זו שנתגלגלה זכות כבירה על ידיהם לעשות
אונים לדברי התורה הזאת בטוב טעם ודעת למען
להקל להצמאים לדבר ד' מירושלים לגשת לשולחן
הערון ומוכן לאכול מפריה ולשובע משובה.

יישר חילם לאורייתא, ועליהם אמר הכתוב ומצדקי
הרבים ככוכבים לעולם ועד, דבואי יתרו הקובעים
עתים בלימוד הירושלמי הודות למפעלם הטוב.

ויהי רצון שזכות כל התנאים והאמוראים יעמוד
בעדם להצליח להמשיך במלאכת שמים לזכות את
ישראל בעוד מסכתות בדרך הניל, עד שיזכו לברך
על גמרה של תורת הירושלמי, וראונו רבים לאורה
וסלחה הארץ דעה בינה והשכל.

הכריח לכבוד התורה ולומדי ומפיצי ומרביצי

בן יצחק ברי האלמנה

טנשה הקמן

אבד"ק אנטוואר ווייס דרשיבת "בית מקדש"
ברוקלין, נ"ה

ח' כסלו לסדר מלאכי אלקים עולים

התשס"ב בנ"י יצ"א

מע"כ ידידי היקר מאד נעלה הרה"ג ווייס פה"מ
כש"ת מוה"ר ישראל יצחק צישינסקי שליט"א עורך
אחראי במכון דרכי שמחה על ירושלמי.

אחדשכ"ת בירידות

נתמלא הבית אורה נר מצוה ואור תורה בהתקבלי ג'
מסכת' מהירושלמי (יומא סוכה וסנהדרין) עם פ"י
אור שמחה, עם מקורות וציורים ומפתחות באותיות
נהדרות על נייר מהודר ויפה כלו נאה כלו יאה ממש
בכתר מלכות מאן מלכא רבנן וי"ר שתזכו להוציא
לאור על כל הירושלמי ולהדבות תורה בישראל
בלימוד תלמוד הירושלמי אשר ה"י מונח כמעט
כאבן שאין לו הופכי ואשרים שזכיתם להיות
חלק מהמסדרים ומהמפעל הגדול הזה ואשרי לו
לדור שהגה"ק הלב שמחה וצוקל"ה ה"י שרוי בתוכו
שגילה לו רעיון זה ללמוד ירושלמי יומית ופעל
למעשה להפיץ הרעיון ואחריו מה' הנה"ק הפני
מנחם וצוקל"ה וביה עכשיו להבחי"ח כ"ק אדמו"ר
שליט"א עבנצ"א.

ובדבר בקשתו להביע אומר ולחזות דעתי האין
ובמה אפשר לשפר מפעל הענקי זה למען יהא דבר
שלם ומתוקן, אמת כי כל מפעל גדול כזה ישפך
מיד הוצאה להוצאה, ורש"י הקדוש עשה ב' או ג'
מהדורות ואיון וחקר ותיקן ממהדורא למהדורה,
והכא נמי ודאי שיהיו תיקונים ושיפורים א"ה חוץ
מטעוית הדפוס.

והנה דברתי פה עם ת"ח שבכולל שלנו והראתי
להם הגמ' וכולם התפעלו ממש מכלולת יופי בכל
המובנים.

אלו דברי ירדו אשר הספקתי מתוך הטרדות לציון
כמה הערות והחכם יוסף לקח וי"ר שיזכה לברך על
המוגמר וזכות גדול הוא שנפל בגורלו להיות אחראי
על מפעל קדוש וגדול כזה השם יצליח דרכו מעתה
ועד עולם המעתיר בעדו ומברכו להצלחה בלב
ונפש.

טנשה הקמן

אלפי דאשונים ואחרונים

2,392
שמותיהם
בסוף הכרך

בונים יחד, את ההיקף העצום והאיכות המיוחדת
בתלמוד הירושלמי מהדורת 'דרכי שמחה'

מעלות המדורים החדשים שבמהדורה

השוואות בבלי וירושלמי

הבנת ברורה
של תמצית החילוקים
שבין שני התלמודים

ספר המפתח

אלפי ציונים
לדברי גדולי ישראל
הדנים בסוגיה
(מופיע במהדורות 'ירושלים' ו'טבריה')

'אור שמחה'

פירוש בהבנה ברורה
'שווה לכל נפש'
לזכרו של מורש עטרת לימוד
הירושלמי, ביק מרן האדמו"ר בעל
ה'לב שמחה' זצוק"ל

הלכות שמקורם בירושלמי

מתוך השולחן ערוך,
הרימב"ם, וספרי הפוסקים

תוספות ראשונים

פנינים קצרים מהראשונים
המובנים בקלות
דבריהם בשלימותם הובאו ב'אוצר'

אוצר

מפרשי הירושלמי

ציטוט מורחב של אוצרות
דברי גדולי ישראל המצוינים
בספר המפתח
(מופיע במהדורת 'ירושלים')

נוסחת הירושלמי

דפוס פיעטרקוב - וילנא.
שיבושים ודאיים המוכחים
ע"פ כתב יד ליידן שממנו
נדפס הירושלמי, והדפוסים
המוקדמים, תוקנו.

שקלא וטריא

סיכום הגמרא

בסוף הכרך מובאים
כללי העריכה של מדורי
מהדורת 'דרכי שמחה'

מפרשי הירושלמי הקדמונים

סודר באותיות חדשות
ובדורות, נפיסוק מלא,
ובהדגשות דיבור המתחיל:
'פה מראה', 'שדה יהושע', 'פירוש
הקצר', 'קרן העזה', 'פני משוה' (מופיע
במהדורת 'ירושלים')

עין משפט
נר מצוה

לָהּ בַּמִּי פִּיָּה מִתְעַנֶּת
הִלְכָה צַ טוֹר לוֹ"ס סִימָן
מקמטו:

מקורות

כָּל מִי שֶׁהָיָה רָשִׁי כַח א
ד"ה בקציעות: ומעלה
אותן לירושלם רש"י שם
ד"ה במכתשת: מהו אומר
רע"ב, שירי קרבן עי"ש.
פנ"מ, חסדי דוד לתוספתא
פ"ג ה"ז, עלי תמר עי"ש:
וכיון שהיה מניע רע"ב,
פירוש הקצר, קה"ע, חסדי
דוד שם ה"ח, ועי' יעב"ץ
כח א: על ידי שנתנו את
נפשם חסדי דוד שם עי"ש:

תענית וכו', ומסיק שם (יט:) : תנאי היא דתניא הימים האלו הכתובין במגילת תענית בין בזמן שבית המקדש קיים בין בזמן שאין בית המקדש קיים אסורין דברי רבי מאיר, רבי יוסי אומר בזמן שבית המקדש קיים אסורין מפני ששמחה היא להם אין בית המקדש קיים מותרין מפני שאבל הוא להם. ברייתא זו מקורה בתוספתא (פ"ג ה"ו) ולנוסחת הירושלמי הברייתא עוסקת ביום טוב של זמן עצי כהנים והעם, אבל שאר ימים טובים הכתובים במגילת תענית מודים רבי יוסי ורבנן שלא בטלו, ולנוסחת הבבלי 'הימים האלו הכתובין במגילת תענית' נחלקו על כל הימים טובים הכתובים במגילת תענית אם בטלו לאחר החורבן. (יפה עינים שם ד"ה תנאי, וראה שם הסבר השיטות).

מהו בני גונבי עלי וכו', אלא בשעה שהושיב ירבעם בן נבט פרסדאות וכו' כל מי שהיה כשר וכו'. בבבלי (כח:). מה היו בני גונבי עלי וכו', פעם אחת גזרה מלכות הרשעה שמד על ישראל שלא יביאו עצים למערכה

מגיע לאותו המשמר היה אומר לו לאיכן אתה הולך, והוא אומר לו איני הולך אלא להביא שני גוזלות הללו מן השוכך זה שלפני בסולם הזה שעל כתיפי, וכיון שהיה עובר את אותו המשמר היה מפרקן ומעלה אותן לירושלם, *על ידי שנתנו את נפשם למצות זכו לקנות שם טוב בעולם, ועליהם הוא אומר °זכר צדיק לברכה: הלכה ה מתני' *חמשה דברים אירעו את אבותינו י בשבעה עשר בתמוז וחמשה בתשעה באב. בשבעה עשר בתמוז נשתברו

לירושלם. ועל שם שהיו מתגנבים מן השומרים על עסקי עלי נקראו בני גונבי עלי, ועל שם שהיו אומרים שהולכים הם לקצוע קציעות נקראו בני קרצעי קציעות^{אצ}: מהו אומר בני סלמיי הַנְּתִיצְתִּי. בסוף אותה ברייתא (מגילת תענית פ"ה, הובאה בבבלי כח.) נאמר הן הן בני סלמיי הַנְּתִיצְתִּי. וכלומר שבני גונְּבֵי עֲלִי ובני קוֹרְצֵי קִצְיעוֹת נקראו גם בשם בני סלמיי הַנְּתִיצְתִּיקֻצִּי. ומבאר^ת הגמ' מפני מה נקראו כך: אָלָא כֵּן מִי שֶׁהָיָה מִתְנַדֵּב עֲצִים וְגִזְרִים קִצָּה לְמַעַרְכָּה. והתיירא להעלותם לירושלים מפני השומרים: הָיָה מִבִּיא עֲצִים, וְעוֹשֶׂה אוֹתָן כְּמִין שְׁלֵבִין, וְעוֹשֶׂה אוֹתָן כְּמִין סוֹלָם, וְנוֹתֵן עַל כְּתִיפִיו. היה חותך את העצים כמין שליכות, ומהשליכות היה בונה סולם, ונותן את הסולם על כתפיו: וְכִיּוֹן שֶׁהָיָה מוֹגִיעַ לְאוֹתוֹ הַמִּשְׁמָר, הָיָה אוֹמֵר לוֹ, לְאַיְכֶן אַתָּה הוֹלֵךְ, וְהוּא אוֹמֵר לוֹ, אֵינִי הוֹלֵךְ אֲלָא לְהִבִּיא שְׁנֵי גוֹזְלוֹת הַלָּלוּ מִן הַשּׁוֹכֵךְ זֶה שֶׁלִּפְנֵי בְּסוֹלָם הַזֶּה שְׁעַל כְּתִיפִי, וְכִיּוֹן שֶׁהָיָה עוֹבֵר אֶת אוֹתוֹ הַמִּשְׁמָר הָיָה מִפְּרָקָן וּמַעֲלָה אוֹתָן לִירוּשָׁלַם. לקרבן עצים, ולפיכך נקראו בני סלמיי הַנְּתִיצְתִּי, כלומר בני נותצי הסולמות. ומשום מסירות נפשם להביא עצים, תיקנו להם חכמים שיביאו גם הם כל שנה קרבן עצים בט"ו באב^{קצ}: עַל יְדֵי שֶׁנָּתַנו אֶת נַפְשָׁם לְמַצּוֹת זָכוּ לְקִנּוּת שָׁם טוֹב בְּעוֹלָם, וְנִצְלִיחָם הוּא אוֹמֵר 'וְכָר צָדִיק לְכָרְכָּה'. על ידי מסירות נפשם למצוות זכו שנתכנו בשמות הללו שמזכירים לעולם את מעשיהם הטובים, ועל צדיקים כמותם נאמר וְכָר צָדִיק לְכָרְכָּה: הַלְכָּה הַ מִּתְנִי' הַמִּשָּׁה דְּבָרִים אֵירְעוּ אֶת אֲבוֹתֵינוּ בְּשִׁבְעָה עָשָׂר בְּתַמּוּז, וְחֻמְשָׁה בְּתִשְׁעָה בָּאָב. ומחמתם קבעו חכמים תענית ציבור בימים אלו^{קצ}: בְּשִׁבְעָה עָשָׂר בְּתַמּוּז נִשְׁתַּבְּרוּ הַלְלוּחוֹת. כשירד משה

ביאורים

קצ 'פרסדאות' פירש רש"י (כח א ד"ה פרודאות): שומרים. וביפ"מ הביא מרש"י, שהוא נוטריקון פרס (לשון פרשת דרכים) דייאות (כמו דיומדי). והיינו שני שרים שעומדים בשני מקומות. (ובהושע נה א) כתוב שאותם שומרים היו יושבים בהר המצפה ובהר תבור). ובקה"ע כתב: שומרים, כמו ששומרים הפרדסות.

קצא בבבלי (כח א) ובתוספתא (פ"ג ה"ו) ובמגילת תענית (פ"ה) מובא: פעם אחת גזרה המלכות גזירה על ישראל שלא יביאו עצים למערכה ושלא יביאו ביכורים לירושלים, והושיבו פרודאות על הדרכים כדרך שהושיב ירבעם בן נבט. ובפנים מאירות ואהבת ציון וירושלים גרסו כך כאן בגמרא. ובעלי תמר כתב, שנחלקו התלמודים באיזו תקופה היה מעשה זה.

קצב שדרכם היה לייבש את התאנים בשדה ולחתוך את עוקציהן ולכתוש אותן בתוך כלי עגול, עד שהיו נעשות מקשה אחת בצורת עיגול. // קפות הוא לשון חיבור ודיבוק. ועל שם שהתאנים דבוקות זה בזה בעיגול נקראו כן.

קצג ביפ"מ וברע"ב ובפירוש הקצר ביארו, שעל שם שהיו גונבים את לב השומרים בעסקי עלי וקציעות, נקראו כן. ולקמן יבואר שהם

מִהוּ בְּנֵי גוֹנְבֵי עֲלִי וּבְנֵי קוֹרְצֵי קִצְיעוֹת. ברייתא היא, המבאר^ת מפני מה נקראו כך: אָלָא בְּשַׁעֲה שֶׁהוֹשִׁיב יִרְבֵּעֶם בֶּן נְבֻט פְּרִסְדָּאוֹת קִצָּה עַל הַדְּרָכִים. לפי שחשש שמא כשיעלו ישראל לירושלים יעזבוהו ויחזרו למלכות וְחֻבְעָם בֶּן שְׁלֹמֹה תורה אור מְלָךְ יְהוֹדָה (מ"א יב כו): לָא הָיוּ מְנִיחִין אֶת יִשְׂרָאֵל לַעֲלֹת לִירוּשָׁלַם. הושיב שומרים על הדרכים, ולא היו מניחים לעלות לירושלים. ולא יכלו לעלות לרגל ולהביא ביכורים וקרבן עצים לבית המקדש^{קצא}: כֵּן מִי שֶׁהָיָה כָּשֶׁר וְיָרָא חֲטָא בְּאוֹתוֹ הַדּוֹר, הָיָה מִבִּיא אֶת בְּכוֹרָיו וְנוֹתֵן לָתוֹךְ הַסֵּל עַל כְּתִיפּוֹ וְנוֹטֵל אֶת הָעֲלִי בִידּוֹ, וְכִיוֹן שֶׁהָיָה מוֹגִיעַ בְּאוֹתוֹ הַמִּשְׁמֵר הָיוּ אוֹמְרִי לוֹ לֵאכֶן אַתָּה הוֹלֵךְ, וְהוּא אוֹמֵר לוֹ אֵינִי הוֹלֵךְ אֲלָא לַעֲשׂוֹת מַעַט קִצְיעוֹת הַלָּלוּ, כְּפוֹת אַחַת שֶׁל דְּבִילָה, בְּעֲלִי הוּזָה שְׁבִידִי, וְכִיוֹן שֶׁהָיָה עוֹבֵר אֶת אוֹתוֹ הַמִּשְׁמֵר הָיָה מַעֲטָרָן וּמַעֲלָה אוֹתָן לִירוּשָׁלַם. מהו אומר בני סלמיי הַנְּתִיצְתִּי, אלא כל מי שהיה מתנדב עצים וגזירים למערכה היה מביא עצים ועושה אותן כמין שלבין ועושה אותן כמין סולם ונותנן על כתיפיו, וכיון שהיה

הולך אלא לעשות מעט קציעות הללו, כפות אחת של דבילה, בעלי הוזה שבידי, וכיון שהיה עובר את אותו המשמר היה מעטרן ומעלה אותן לירושלם. מהו אומר בני סלמיי הַנְּתִיצְתִּי, אלא כל מי שהיה מתנדב עצים וגזירים למערכה היה מביא עצים ועושה אותן כמין שלבין ועושה אותן כמין סולם ונותנן על כתיפיו, וכיון שהיה הולך אלא להביא שני גוזלות הללו מן השוכך זה שלפני בסולם הזה שעל כתיפי, וכיון שהיה עובר את אותו המשמר היה מפרקן ומעלה אותן לירושלם, *על ידי שנתנו את נפשם למצות זכו לקנות שם טוב בעולם, ועליהם הוא אומר °זכר צדיק לברכה: הלכה ה מתני' *חמשה דברים אירעו את אבותינו י בשבעה עשר בתמוז וחמשה בתשעה באב. בשבעה עשר בתמוז נשתברו

לירושלם. ועל שם שהיו מתגנבים מן השומרים על עסקי עלי נקראו בני גונבי עלי, ועל שם שהיו אומרים שהולכים הם לקצוע קציעות נקראו בני קרצעי קציעות^{אצ}: מהו אומר בני סלמיי הַנְּתִיצְתִּי. בסוף אותה ברייתא (מגילת תענית פ"ה, הובאה בבבלי כח.) נאמר הן הן בני סלמיי הַנְּתִיצְתִּי. וכלומר שבני גונְּבֵי עֲלִי ובני קוֹרְצֵי קִצְיעוֹת נקראו גם בשם בני סלמיי הַנְּתִיצְתִּיקֻצִּי. ומבאר^ת הגמ' מפני מה נקראו כך: אָלָא כֵּן מִי שֶׁהָיָה מִתְנַדֵּב עֲצִים וְגִזְרִים קִצָּה לְמַעַרְכָּה. והתיירא להעלותם לירושלים מפני השומרים: הָיָה מִבִּיא עֲצִים, וְעוֹשֶׂה אוֹתָן כְּמִין שְׁלֵבִין, וְעוֹשֶׂה אוֹתָן כְּמִין סוֹלָם, וְנוֹתֵן עַל כְּתִיפִיו. היה חותך את העצים כמין שליכות, ומהשליכות היה בונה סולם, ונותן את הסולם על כתפיו: וְכִיּוֹן שֶׁהָיָה מוֹגִיעַ לְאוֹתוֹ הַמִּשְׁמָר, הָיָה אוֹמֵר לוֹ, לְאַיְכֶן אַתָּה הוֹלֵךְ, וְהוּא אוֹמֵר לוֹ, אֵינִי הוֹלֵךְ אֲלָא לְעַשׂוֹת מַעַט קִצְיעוֹת הַלָּלוּ, כְּפוֹת אַחַת שֶׁל דְּבִילָה, בְּעֲלִי הוּזָה שְׁבִידִי. לכתוש מעט קציעות אלו, לעשות מהם עיגול אחד של דבילה, במכתש הזה שבידי^{קצב}: וְכִיּוֹן שֶׁהָיָה עוֹבֵר אֶת אוֹתוֹ הַמִּשְׁמָר, וְשׁוֹב לֹא הִתִּירָא: הָיָה מַעֲטָרָן. את הביכורים, בפירות נאים (ביכורים פ"ג מ"ג): וּמַעֲלָה אוֹתָן

לירושלם. ועל שם שהיו מתגנבים מן השומרים על עסקי עלי נקראו בני גונבי עלי, ועל שם שהיו אומרים שהולכים הם לקצוע קציעות נקראו בני קרצעי קציעות^{אצ}: מהו אומר בני סלמיי הַנְּתִיצְתִּי. בסוף אותה ברייתא (מגילת תענית פ"ה, הובאה בבבלי כח.) נאמר הן הן בני סלמיי הַנְּתִיצְתִּי. וכלומר שבני גונְּבֵי עֲלִי ובני קוֹרְצֵי קִצְיעוֹת נקראו גם בשם בני סלמיי הַנְּתִיצְתִּיקֻצִּי. ומבאר^ת הגמ' מפני מה נקראו כך: אָלָא כֵּן מִי שֶׁהָיָה מִתְנַדֵּב עֲצִים וְגִזְרִים קִצָּה לְמַעַרְכָּה. והתיירא להעלותם לירושלים מפני השומרים: הָיָה מִבִּיא עֲצִים, וְעוֹשֶׂה אוֹתָן כְּמִין שְׁלֵבִין, וְעוֹשֶׂה אוֹתָן כְּמִין סוֹלָם, וְנוֹתֵן עַל כְּתִיפִיו. היה חותך את העצים כמין שליכות, ומהשליכות היה בונה סולם, ונותן את הסולם על כתפיו: וְכִיּוֹן שֶׁהָיָה מוֹגִיעַ לְאוֹתוֹ הַמִּשְׁמָר, הָיָה אוֹמֵר לוֹ, לְאַיְכֶן אַתָּה הוֹלֵךְ, וְהוּא אוֹמֵר לוֹ, אֵינִי הוֹלֵךְ אֲלָא לְהִבִּיא שְׁנֵי גוֹזְלוֹת הַלָּלוּ מִן הַשּׁוֹכֵךְ זֶה שֶׁלִּפְנֵי בְּסוֹלָם הַזֶּה שְׁעַל כְּתִיפִי, וְכִיּוֹן שֶׁהָיָה עוֹבֵר אֶת אוֹתוֹ הַמִּשְׁמָר הָיָה מִפְּרָקָן וּמַעֲלָה אוֹתָן לִירוּשָׁלַם. לקרבן עצים, ולפיכך נקראו בני סלמיי הַנְּתִיצְתִּי, כלומר בני נותצי הסולמות. ומשום מסירות נפשם להביא עצים, תיקנו להם חכמים שיביאו גם הם כל שנה קרבן עצים בט"ו באב^{קצ}: עַל יְדֵי שֶׁנָּתַנו אֶת נַפְשָׁם לְמַצּוֹת זָכוּ לְקִנּוּת שָׁם טוֹב בְּעוֹלָם, וְנִצְלִיחָם הוּא אוֹמֵר 'וְכָר צָדִיק לְכָרְכָּה'. על ידי מסירות נפשם למצוות זכו שנתכנו בשמות הללו שמזכירים לעולם את מעשיהם הטובים, ועל צדיקים כמותם נאמר וְכָר צָדִיק לְכָרְכָּה: הַלְכָּה הַ מִּתְנִי' הַמִּשָּׁה דְּבָרִים אֵירְעוּ אֶת אֲבוֹתֵינוּ בְּשִׁבְעָה עָשָׂר בְּתַמּוּז, וְחֻמְשָׁה בְּתִשְׁעָה בָּאָב. ומחמתם קבעו חכמים תענית ציבור בימים אלו^{קצ}: בְּשִׁבְעָה עָשָׂר בְּתַמּוּז נִשְׁתַּבְּרוּ הַלְלוּחוֹת. כשירד משה

מסורת
הש"ס

תענית כח.
תוספתא פ"ג ה"ו-ה"ח

תוספתא פ"ג ה"ו

תענית כו.

בשלשה פרקים פרק רביעי תענית

למערכה וּשלא יביאו ככורים לירושלים, והושיבו פרוזדאות על הדרכים כדרך שהושיב ירבעם בן נבט שלא יעלו ישראל לרגל, מה עשו כשרין וכו'. לשיטת הירושלמי אירע מאורע זה בזמן בית ראשון על ידי ירבעם בן נבט, ולשיטת הבבלי אירע בזמן בית שני על ידי המלכות הרשעה. (עלי תמר, ועי' פנים מאירות, וראה עוד באוצר מפרשי הירושלמי).

כתיב וישכן כבוד ה' וכו', שביעי שהוא לאחר הדיברות ותחילה לארבעים. בבבלי (יומא ד.): **וישכן כבוד ה' על הר סיני**, זה היה מעשה אחר עשרת הדברות שהיו תחלה לארבעים יום דברי רבי יוסי הגלילי, רבי עקיבא אומר וישכן כבוד ה' מראש חודש ויכסהו הענן להר וכו'. ושם (ע"ב): **במאי קא מיפלגי רבי יוסי הגלילי ורבי עקיבא**, בפלוגתא דהני תנאי דתניא בששה בחודש ניתנה תורה לישראל רבי יוסי אומר בשבעה בו וכו', רבי יוסי הגלילי סבר לה כתנא קמא דאמר בששה בחודש ניתנה תורה, הלכך זה היה מעשה אחר עשרת הדברות,

וישכן כבוד ה' על הר סיני ויכסהו הענן ששת ימים למשה ויקרא אל משה ביום השביעי לקבולי שאר תורה, דאי סלקא דעתך וישכן כבוד ה' מראש חדש ויכסהו הענן להר ויקרא אל משה ביום השביעי לקבולי עשרת הדברות, הא קבילו להו מששה והא אסתלק ענן מששה, ורבי עקיבא סבר לה כרבי יוסי דאמר בשבעה בחדש ניתנה תורה לישראל. שיטת הבבלי שתנא קמא שסבר 'בששה בחודש ניתנה תורה לישראל' סבר כרבי יוסי הגלילי שהפסוק 'וישכן כבוד ה' על הר סיני וגו' היה לאחר מתן תורה, ורבי יוסי שסבר בשבעה בו סבר כרבי עקיבא, ושיטת הירושלמי שאף מי שסבר 'בששה בחודש ניתנה תורה לישראל' סבר שהפסוק 'וישכן כבוד ה' על הר סיני וגו' היה בראש חודש, אלא שמחלק את הפסוק לשנים, וסבר שהמשך הפסוק 'ויקרא אל משה ביום השביעי' היה לאחר מתן תורה. (משנת אליעזר מהדו"ק דרוש ו עמ' סד ע"א ד"ה באות עפ"י קה"ע, ועוד, וראה אוצר מפרשי הירושלמי עוד ביאורים בסוגיא).

אמר להן משה ארבעין יומין אנא מיעבד בטורא, כיון שהגיע יום ארבעים ולא בא מיד וכו'. בבבלי (שבת פט.) בשינויים והוספות: ואמר רבי יהושע בן לוי מאי דכתיב וירא העם כי בשש משה, אל תקרי בושש אלא באו שש, בשעה

כשהגיע חצות יום הארבעים ולא בא, מיד נקהלו העם על אהרן ואמרו אליו שכיון שלא בא משה ודאי מת, וצריך מנהיג שילך לפני העם יי". ומה שלא בא משה באותו היום, לפי שלא מנה במנין ארבעים היום אלא ימים שלמים עם לילותיהם, לפיכך היום הראשון לעלייתו שהוא ז' בסיון אינו מן המנין, שהרי בבוקר עלה, והם טעו וסברו שגם יום עלייתו נכנס בכלל ארבעים יום. מכל מקום שמענו שבי"ז בתמוז נשתברו הלוחות, כיצד, מח' בסיון שהתחילו בו ארבעים היום עד סוף סיון הרי כ"ג יום, שבאותה שנה היה סיון מלא, וצריך אתה להוסיף עוד י"ז ימים מתמוז כדי שיהיו יחד ארבעים יום, נמצא שבי"ז בתמוז ירד משה, ובו ביום שבר את הלוחות: ומיד כשהטאו נאמר **וַיִּדְבֹּר יי' אֶל מֹשֶׁה לֵּךְ רֵד כִּי שַׁחַת עָמְךָ יִגו'.** וירד מיד, ובאותו היום שבר את הלוחות, כפי

משה מהר סיני לאחר ארבעים יום מקבלת התורה ובידיו הלוחות, וראה את העגל והמחולות, השליך את הלוחות מידי ונשתברו. ואותו היום י"ז בתמוז היה קצח: **וְכָמֹץ הַתִּמְרִי.** בגמ' יבואר קצט: **וְהוֹבֵקְעָה הָעִיר.** הובקעה חומת העיר ירושלים בבית ראשון תורה אור

ובבית שני: **וְשָׂרָף אֶפֹסְטוֹמוֹס** **אֶת הַתּוֹרָה.** אפוסטומוס שר יוני היה יא: **וְהָעֶמִיד צָלָם בְּהִיבָל.** בגמ' יבואריב: **בְּתַשְׁעָה בָּאָב נִגְזַר עַל אֲבוֹתֵינוּ שְׁלֹא יִכְנָסוּ לְאֶרֶץ.** כשחזרו המרגלים מתור את הארץ ערב ט' באב היה, ובכו כל העדה כלילה ההוא (במדבר פקדים יג-יד), וגזר הקב"ה עליהם שלא יכנסו לארץ יג: **וְהָרַב הָבִית בְּרָאשׁוֹנָה וּבִשְׁנֶנָּה.** בית ראשון ובית שני. הרי שני דברים רעים יד: **וַיִּלְכְּדָהּ בִּיתָר.** שהיתה עיר גדולה, ונהרגו עם רב מאד מישראל, והיתה צרה גדולה כחורבן בית המקדש. וחמישים ושתים שנה אחר חורבן הבית היה יי': **וַיִּנְחַרְשָׁה הָעִיר.** טורקנוסרופוס הרשע ממלכי אדום חרש את ההיכל וסביבותיו, לאחר חורבן בית שני י': **גַּמ' הנמ'**

מבארת מניין שבשבעה עשר בתמוז נשתברו הלוחות **כְּתִיב וַיִּשְׁכַּן כְּבוֹד יי' עַל הָר סִינִי ויכסהו הָעֲנָן שֵׁשֶׁת יָמִים וַיִּקְרָא אֶל מֹשֶׁה בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי מִתּוֹךְ הָעֲנָן וַיֵּצֵא מֹשֶׁה.** כך נאמר (שמות כד יב), ויאמר ה' אֶל מֹשֶׁה צֵלָה אֵלַי הִהָרָה וְהִיָּה שָׁם וְאָתַנָּה לְךָ אֶת לַחַת הָאָבֶן וְהַתּוֹרָה וְהַמִּצְוָה אֲשֶׁר פָּתַכְתִּי לְהוֹרְתָם, ונאמר (שם שם טו-יח), וַיֵּצֵא מֹשֶׁה אֶל הָהָר וַיִּכַּסּ הָעֲנָן אֶת הָהָר, וַיִּשְׁכַּן כְּבוֹד ה' עַל הָר סִינִי וַיִּכְסֹּהוּ הָעֲנָן שֵׁשֶׁת יָמִים וַיִּקְרָא אֶל מֹשֶׁה בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי מִתּוֹךְ הָעֲנָן וגו', וַיָּבֹא מֹשֶׁה בְּתוֹךְ הָעֲנָן וַיֵּצֵא אֶל הָהָר וְהִי מֹשֶׁה בָּהָר אַרְבָּעִים יוֹם וְאַרְבָּעִים לַיְלָה: **שְׁבִיעִי שֶׁהוּא לְאַחַר הַדִּיבְרוֹת, וְהַחֲזִי"ה לְאַרְבָּעִים.** ביום השביעי שנאמר, הוא שביעי לחודש סיון, שהוא למחרת קבלת התורה. שהרי וַיִּכְסֹּהוּ הָעֲנָן שֵׁשֶׁת יָמִים הם ששת הימים שקדמו לקבלת התורה, מראש חודש סיון עד ו' בו שבו ניתנה תורה, ובאותו היום התחילו ארבעים היום ששהה משה בהר י': **אָמַר לָהֶן מֹשֶׁה.** לישראל, קודם שעלה: **אַרְבָּעִין יוֹמִין אֲנִי מֵיַעֲבֹד בְּטוֹרָא.** ארבעים ימים אני שוהה בהר, כדי להוריד את הלוחות: **כִּיּוֹן שֶׁהָגִיעַ יוֹם אַרְבָּעִים וַלֹּא בָא, מִיָּד וַיִּרָא הָעָם כִּי בּוֹשֵׁשׁ מֹשֶׁה לָרֶדֶת מִן הָהָר.** וכיון שֶׁהָגִיעַ שֵׁשׁ שָׁעוֹת וַלֹּא בָא, מִיָּד וַיִּקְהַל הָעָם עַל אֹהֶלן וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו קוֹם עֲשֵׂה לָנוּ אֱלֹהִים אֲשֶׁר יִלְכוּ לִפְנֵינוּ וגו'. וידבר יי' אל משה לך רד כי שחת עמך וגו'. וישמע יהושע

קצח בגמרא יבואר מניין לנו שבי"ז בתמוז היה.

קצט בבבלי (כח ב) אמרו, שקבלה היתה בידם שבי"ז בתמוז בטל. // ברש"י (דניאל ח יד) כתב, ששש שנים קודם חורבן בית שני בטל התמיד. אולם להלן בגמרא אמרו ש'באותה שעה גרמו העוונות ובטל התמיד וחרב הבית', וא"כ יש להסתפק בדעת הירושלמי אם כוונתו שביטול התמיד וחורבן הבית אירעו באותה שנה, או שאפשר לפרש שהיו שש שנים ביניהם.

ר עי' ס' המפתח מדוע לא נקטה המשנה 'והובקעה העיר בראשונה ובשניה', כפי שנקטה לענין החורבן.

רא בבבלי (שם) אמרו, שקבלה היתה בידם שבי"ז בתמוז שרף. // ברש"י (דניאל שם) כתב, ששש שנים קודם חורבן בית שני שרפו. ועי' תפא"י שני פירושים אם הכוונה לספר תורה של עזרא, או לספר תורה אחר.

רב בבבלי (שם) למדו שבי"ז בתמוז היה, ממה שנאמר (דניאל יב יא)

מקורות

מתני' ושרף תפא"י: ונלכדה גמ' / רמב"ם הל' תענית פ"ה ה"ג: ונחרשה כפי שמפורש בגמ' בסוף ההלכה / רמב"ם שם: **גמ'** שביעי קה"ע: כיון שהגיע ע"פ בבלי כח ב ורש"י שם ד"ה בשבעה, ושבת פט א ורש"י שם ד"ה כשעלה, יפ"מ, קה"ע, פנ"מ, ועי' ס' המפתח:

רח ראה שבת (פט א) ואמר רבי יהושע בן לוי מאי דכתיב (שמות לב א) **וַיִּרָא הָעָם כִּי בּוֹשֵׁשׁ מֹשֶׁה**, אל תקרי בושש אלא באו שש.

גדפוס פיעטורקוב וילנא
וכן כחמ"ל הגרסא כל
ערל וכו' ומוקן ע"פ
כח"י שריד הירושלמי

מקורות

וישמעו רש"י לפסוק: אדם
יפ"מ: אין קול רש"י
לפסוק: אמר ר' יסא קול
קולו יפ"מ, תורה תמימה
שם אות לו, ביאורי הגר"ח
קנייבסקי: ר' יודן בשם
ר' יסא רש"י לפסוק, יפ"מ
ע"פ סנהדרין קב א ורש"י
שם ד"ה אחד, ועי' תוס'
ראשונים: ר' חלקיה בשם
ר' אחא תורה תמימה שמות
לב אות לה, שו"ת אגרות
משה אור"ח ח"ג סי' נ ד"ה
והא, ביאורי הגר"ח
קנייבסקי, ע"פ שמור"ר מו
א, ועי' ס' המפתח: סח
אם פסח יפ"מ ע"פ שבת פז
א, יבמות סב א, שמור"ר מו
א, מדרש תנחומא כי תשא
סימן ל, וכן הנוסח בשרידי
הירושלמי/ רש"י שבת פז
א ד"ה כן נכר ד"ה התורה
כולה: תני ר' ישמעאל עיר
בנימין שני אות טז:

אין כל דור ודור שאין צו אונקי אחת מחטיו של עגל. כתב רבינו בחיי (שמות לה, ז): פוקד עון אצות על צניס ועל צני צניס על שלישים ועל רצעים. וכו'. כאן הצנ שאל כיון שהמדה כך היא שהפקידה הזאת עד ארבעה דורות ולא יותר, אם כן מדוע אמר הכתוב (שמות לב, לד) וציוס פקדי ופקדתי עליהם, ודרשו רז"ל אין לך דור ודור שלא יהא צו אונקיא מעון העגל, וצלשון אחר הזכירו צמקוס אחר (ע"י סנהדרין קב). אין לך פורענות שצאה על ישראל שאין צה קצת מפורענות של עגל, וא"כ איך יפקוד הקצ"ה צלל דור ודור קצת מאותו עון ומדת הפקידה, ואף כשאחזין מעשה אצותיהם צדיהם אינה מתפשט אלא עד ד' דורות. והתשובה צה כי מה שאמור פקדי ופקדתי אין זה לשון פקידה צכאן אלא לשון זכירה, שהקצ"ה זוכר עון העגל כשהדור חוטא, צלל אינו פוקדו, כי צמרצן צית המקדש נפקד הכל ונמחה העון לגמרי, כי צודאי היה הצמרצן ההוא והאצדה ההיא העצומה שאצדו ישראל שיתמרקן צה עונותיהם ולא ישרא להם מעון העגל כלום. וכו'. עד היכן חטאו של עגל קיים, ר' צרכיה אומר עד עגלי יצבעם שנאמר (הושע ז, ה) כרפאי לישראל ונגלה וגו', ר' שמואל צר נחמני אומר עד חרצן צהמ"ק, שנאמר (יחזקאל ט, ה) קצרו פקודות העיר (הזאת) וגו'. הא למדת שאין עון העגל נפקד כלל מחרצן הצית ואילך, ואף על פי שאינו נפקד נוכח הוא, שהקצ"ה זוכרו:

השוואות הבבלי

בשעה שעלה משה למרום אמר להן לישראל לסוף ארבעים יום בתחלת שש אני בא לסוף ארבעים יום בא שטן ועירבב את העולם אמר להן משה רבכם היכן הוא אמרו לו עלה למרום אמר להן באו שש ולא השגיחו עליו מת ולא השגיחו עליו הראה להן דמות מטתו והיינו דקאמרי ליה לאהרן כי זה משה האיש וגו'.
ר' יודן בשם ר' יסא אין כל דור ודור שאין בו אונקי אחת מחטיו של עגל. בבבלי (סנהדרין קב): אמר רבי יצחק אין לך כל פורענות ופורענות שבאה לעולם שאין בה אחד מעשרים וארבעה בהכרע ליטרא של עגל הראשון, שנאמר וביום פקדי ופקדתי עליהם חטאתם. (רבינו בחיי שמות לד, ז).
דרש משה מקל וחומר וכו', תני רבי ישמעאל, הקב"ה אמר לו שישברם וכו'. בבבלי (שבת פז): דתניא שלשה דברים עשה משה מדעתו והסכים הקדוש ברוך הוא עמו וכו', שבר את הלוחות מאי דריש, אמר ומה פסח שהוא אחד

מחמת הקל וחומר שברם משה, אלא הקב"ה אמר לו שישברם: **הַלָּחֹת הָרִאשִׁים אֲשֶׁר שִׁבַּרְתָּ.** לאחר שנשתברו הלוחות אמר לו הקב"ה שיפסול שני לוחות אבנים כראשונים ויעלה שנית

ביאורים

לב אות לה) ביאר, שדרשה זו נלמדת מאריכות דברי משה ליהושע 'אין קול ענות גבורה ואין קול ענות חלושה', שמענו שנתכוין להוכיחו שהיה לו לדקדק בדבר. ועי' אור החיים (שמות לב ז ד"ה וישמע). ועי' עלי תמר שמבאר שייכות שישים ריבוא להבחנה בין קול לקול. וי' וענות' הוא מלשון הרמת קול בשיר, כמו (תהלים פח א) 'למנצח על מִחֶלֶת לַעֲנוֹת'. // וברש"י לפסוק כתב: קול חירופים וגידופים המענים את נפש שומעם כשנאמרים לו, אני שומע. ופירש 'ענות' מלשון עינוי.
ויא אונקיא היא משקל שני סלעים.
ריב וכשנענשים על עוונם נענשים גם על זו, וכפי שמבואר בבבלי. שאם לא כן הרי אין לוקים הבנים בעוון אביהם - יפ"מ.
ריג ובקה"ע גרס כבספרים שלפנינו 'קל ערל', ופירש: מה אם פסח שהוא מצוה יחידית מעכב בו ערלות שהוא לאו יחידית, כל התורה כולה ועבירה כזו של המרת הדת על אחת כמה וכמה.

כפי שיבואר לקמן: **וַיִּשְׁמַע יְהוֹשֻׁעַ אֶת קוֹל הָעָם בִּרְעָה וַיֹּאמֶר אֵל מֹשֶׁה קוֹל מִלֶּחֶמָה בְּמַחֲנֶה.** יהושע לא ידע שחטאו, משום שלא היה כל אותם הימים במחנה, אלא נטה אהלו מתחת להר עד שישוב משה (שמות כד יג), וכששמע תורה אור מרחוק את העם מריעים וצועקים, חשב שתורעות מלחמה הם: **אָמַר מֹשֶׁה. לַיהוֹשֻׁעַ: אֲדָם שְׂהוּא עֲתִיד לְהִנָּהֵיג שָׂרָרָה עַל שְׂשִׁים רִיבּוּא אֵינּוּ יוֹדֵעַ לְהַבְחִין בֵּין קוֹל קָטָן.** וכי אדם כמוך שעתיד להנהיג את כלל ישראל המונים שישים ריבוא, אינו יודע להבחין בין קול תרועת מלחמה לקול תרועת הוללות ותפלות, בתמיהה: **וַיֹּאמֶר. מֹשֶׁה לַיהוֹשֻׁעַ: אֵינּוּ קוֹל עֲנֹת גְּבוּרָה וְאֵין קוֹל עֲנֹת חֲלוּשָׁה.** אין קול זה נשמע כקול גיבורים הצועקים נצחון, ולא כקול חלשים שצועקים ווי: **קוֹל עֲנֹת אֲנָכִי שְׂמִיעַ.** ופירושו: **אָמַר ר' יִסָּא, קוֹל קִיּוּם עִזִּי.** ניגון וזמר שמשחקים בו לפני עבודה זרה": **אֲנָכִי שוֹמֵעַ. ר' יוֹדֵן בְּשֵׁם ר' יִסָּא, אֵין בָּל דּוֹר ודּוֹר שְׂאִין בּוֹ אוֹנְקִי אַחַת מַחְטְיוֹ שֶׁל עֵגֶל.** אין דור שאינו נענש בחטא העגל דבר מועט, כמידת אונקיה אחת שהוא

קה"ר ט יא

איכ"ר ט יא
קה"ר ט יא

סנהדרין קב.

שמור"ר מו א
תנחומא כי תשא ל
שבת פז.
יבמות סב.
שמור"ר מו א

שמות
לכ"ט

שם
לכ"ט

שם
יבמות

שם
לכ"ט

דברים
כ"ג

מסורת הש"ס

[דף כג.]

שקלים פ"ו ה"א
סוטה פ"ח ה"ג
שמו"ר כח א ושם מו ו
נמו"ר כח ד כ
תנחומא עקב יא

בדפוס פיעטרכוב ווילנא
נוסף מיצת "א"ל", ומוקן
ע"פ כתי"ל
שמו"ר מו א
תנחומא כי תשא כו ושם ל

שנית להר, ויכתוב הקב"ה עליהם את הדברים אשר היו כתובים בלוחות הראשונים ששברם: וממה שנאמר **אֲשֶׁר שִׁבְרָתָּ, נִדְרָשׁ אָמַר ל'** הקב"ה למשה: **יָפָה עֲשִׂיתָ שְׁשִׁיבְרָתָּ. אֵיִשֶׁר** שיברת, כלומר יישר כוחך ששיברת. ומוכח שכבר כששבר הסכימה עמו דעת המקום, שאם תורה אור

לא כן לא היה אומר לו הקב"ה יישר כוחך יי: הנמ' מביאה כמה דעות כיצד השתברו הלוחות ר' שמואל **בְּרַ נְחֻמָּן בְּשֵׁם ר' יוֹנָתָן**. בא לבאר את הפסוק (דברים ט יז) **וְאֶת־פֶּשַׁע בְּשִׁנֵּי הַלָּחַת נֶאֱשַׁלְכֶם מֵעַל שְׁתֵּי יָדָי וְאֶשְׁבֶּרם לְעֵינֵיכֶם**, שקשה שהרי כבר היו הלוחות בידיו כשירד מן ההר, כפי שנאמר (שם טו) **וְאֶפֶן נֶאֱרָד מִן הָהָר וְהָהָר בְּעֵינֵי בְּאֵשׁ וְשָׁנִי לוחות הַבְּרִית עַל שְׁתֵּי יָדָי**, ומה הוצרך שוב לתופשם: הַלּוּחֹת הָיוּ אוֹרְכָן שֵׁשֶׁה טַפָּחִים וְרָחְבָן שֵׁשֶׁה רִטּוּ, וְהָיָה מִשֶּׁה תְּפֹשֶׁת בְּטַפָּחִים וְהַקֶּבֶה בְּטַפָּחִים וְטַפָּחִים מִשֶּׁה תְּפֹשֶׁת בְּטַפָּחִים, משה היה תפוש בשני טפחים מהששה, והקב"ה כביכול בשנים, וטפחיים ריוח

באמצעו: **כִּיֹּן שֶׁעָשׂוּ יִשְׂרָאֵל אוֹתוֹ מַעֲשֶׂה, בִּיקֶשׁ הַקֶּבֶה לְחֻמָּתָן מִיָּדוֹ שֶׁל מִשֶּׁה**. כדי שלא יתנם לישראל: **וְגִבְרָה יָדוֹ שֶׁל מִשֶּׁה וְחֻמָּתָן מִמֶּנּוּ**. תפושם משה בכל כוחו, וגברה ידו, והורידם. לכך נאמר **וְאֶת־פֶּשַׁע בְּשִׁנֵּי הַלָּחַת נֶאֱשַׁלְכֶם מֵעַל שְׁתֵּי יָדָי**. הוא שֶׁהַקֶּבֶה מִשְׁבַּח בְּפִיָּהּ. בסוף ימי משה, לאחר פטירתו, כשמדבר הכתוב בשבחו: **וְאָמַר יוֹלָכֶם הֵיךְ הִתְנַחֵם**. כך נאמר (דברים לד יב), **וְלֹא קָם נִבְיָא עוֹד בְּיִשְׂרָאֵל כְּמֹשֶׁה אֲשֶׁר יָדָעוּ ה' פָּנִים אֶל פָּנִים, לְכָל הָאֹתוֹת וְהַמּוֹפְתִים אֲשֶׁר שָׁלַח ה' לַעֲשׂוֹת בְּאֶרֶץ מִצְרָיִם לְפָרְעֹה וְלִכָּל עַבְדָּיו וְלִכָּל אֶרְצוֹ, וְלִכָּל הֵיךְ הִתְנַחֵם וְלִכָּל הַמּוֹרָא הַגָּדוֹל אֲשֶׁר עָשָׂה מִשֶּׁה לְעֵינֵי כָל יִשְׂרָאֵל: וְנִדְרָשׁ יֵאָמַר עַל יָדָהּ הַגִּבְרָת לְעֵינֵי מִינְאִיִּים**. יהיה שלום ליד הזאת שהתגברה יותר ממנייט: **ר' יוֹנָתָן בְּשֵׁם ר' יוֹסֵה בְּרַ אֲבִי**. בא לבאר באופן אחר מה שנאמר **וְאֶת־פֶּשַׁע בְּשִׁנֵּי הַלָּחַת הָיוּ מִבְּקָשֵׁין לְפָרוֹחַ, וְהָיָה מִשֶּׁה תוֹפְשָׁן, דְּכָתִיב 'וְאֶת־פֶּשַׁע בְּשִׁנֵּי הַלָּחַת'**. הלוחות עצמם היה בהם כוח רוחני, וביקשו לפרוח מידו של משה, ותפסם בכל כוחו: **תָּנִי בְּשֵׁם ר' נְחֻמָּה, הַקֶּבֶה עֲצָמוֹ פָּרַח**. אחר שתפוש משה את הלוחות ולא יכלו לפרוח, פרח הכתב. והיינו הכוח הרוחני שהיה באויר חקיקת האותיות י: **ר' עֲנָנָה בְּשֵׁם ר' יְהוֹנָה בִּי ר' סִימון**. אמר, שלא שברם משה בכוונה, אלא: הַלּוּחֹת הָיוּ מִשְׁאֵי אֶרְבָּעִים סָאָה. ואין אדם יכול לשאת משא

בבדו על ידיו של משה ונפלו ונשתברו. בבבלי (שבת פז:).

ביאורים

ריז ביפ"מ ביאר, שסבר רבי ישמעאל שאילולי שקיבל רשות, לא היה שוברם משום הק' לבדו, שהרי נמצא מוחק את האזכרות שבהם, והיה לו להימלך בשכינה. וממה שאמר לו הקב"ה יישר כוחך, על כרחך שאמר לו לשברם. והוצרך לומר לו יישר כוחך, כדי שלא יחשוב שהיה לו לבקש רחמים שלא ישברו. ולא נזכר דבר זה מיד כששברם, כדי להודיעו שאף על פי שאמר לו לפסול אחרים, לא יצטער על ששיבר את הראשונים. ועי' מקור ברוך ושפתי חכמים על רש"י (דברים לד יב אות ע). // ברש"י מנחות (צט ב) כתב, שהדיוק הוא ממה שאמר לו הקב"ה **אֲשֶׁר שִׁבְרָתָּ** ולא אמר לו בלשון כעס. וראה תורה תמימה דברים י הערה ג.

רטו היינו כל לוח היה ארכו ששה ורחבו שלשה - גמרא שקלים (פ"ו ה"א) וסוטה (פ"ח ה"א). (ובבבלי (ב"ב יד א) אמרו שכל לוח מהלוחות היה ארכו ששה ורחבו ששה ועביי שלשה), וראה השוואות הבבלי.

רטז עי' ס' המפתח בביאור הענין.

ריז היינו על ידי תפילות ותחנונים ובחזק הטענות - יפ"מ. ועי' ס' המפתח מדוע נתאמץ כל כך לחוטפם, והרי לבסוף שברם.

ריח ביפ"מ גורס: גברת על ימינא, עי"ש. וכן הנוסח בשרידי הירושלמי, ועי' משבי"ח.

ריט ביפ"מ ובגור אריה (דברים לד יב ד"ה ולכל היד החזקה) ביאר, שעל כרחך

הלכה ה

הַלּוּחֹת הָיוּ מִשְׁאֵי אֶרְבָּעִים סָאָה והכתב היה סובלן וכו'. כתב רבינו בחיי (שמות לג טו): **שְׂצִירַת הַלּוּחֹת לַמֶּשֶׁה רָצִינוּ הִיא מִפְּנֵי שֶׁרָאָה שֶׁפָּרַח הַכֶּתֶב מִן הַלּוּחֹת כְּשֶׁנִּתְקַרַּב צִנְצוֹל הָעֵגֶל צִמְקוֹס הַטּוֹמָאָה וְהַסֵּטָא, וְכו'.** וידוע כי היה הכתב צלומות דוגמת הנפש צנוף, ונחמלק הכתב

הדברים אשר היו על הלוחות הראשונים אשר שיברת, אמר לו * **יָפָה עֲשִׂיתָ שְׁשִׁיבְרָתָּ. ר' שְׁמוּאֵל בְּרַ נְחֻמָּן בְּשֵׁם ר' יוֹנָתָן הַלּוּחֹת הָיוּ אוֹרְכָן שֵׁשֶׁה טַפָּחִים וְרָחְבָן שֵׁשֶׁה, וְהָיָה מִשֶּׁה תְּפֹשֶׁת בְּטַפָּחִים, וְהַקֶּבֶה בְּטַפָּחִים, וְטַפָּחִים רִיוּחַ בְּאֶמְצַע, כִּיֹּן שֶׁעָשׂוּ יִשְׂרָאֵל אוֹתוֹ מַעֲשֶׂה בִיקֶשׁ הַקֶּבֶה לְחֻמָּתָן מִיָּדוֹ שֶׁל מִשֶּׁה, וְגִבְרָה יָדוֹ שֶׁל מִשֶּׁה וְחֻמָּתָן מִמֶּנּוּ, הוּא שֶׁהַכֶּתֶב מִשְׁבַּח בְּסוּף וְאוֹמַר ° וְלִכָּל הֵיךְ הִתְנַחֵם עַל יָדָהּ דְּגִבְרָתָּ עָלֶיהָ מִינְאִי. ר' יוֹחָנָן בְּשֵׁם ר' יוֹסֵה בְּרַ אֲבִי * הַלּוּחֹת הָיוּ מִבְּקָשֵׁין לְפָרוֹחַ וְהָיָה מִשֶּׁה תוֹפְשָׁן, דְּכָתִיב ° וְאֶת־פֶּשַׁע בְּשִׁנֵּי הַלּוּחֹת. תני * **בְּשֵׁם ר' נְחֻמָּה הַכֶּתֶב עֲצָמוֹ פָּרַח. ר' עוֹרָה בְּשֵׁם ר' יְהוֹדָה בִּי ר' סִימון הַלּוּחֹת הָיוּ מִשְׁאֵי****

שועיב (פ' תשא ד"ה ויפן) כתב: **וְשָׁלַךְ מִיָּדוֹ חֶסֶד יו"ד**. וכו'. ונזכר חז"ל (תנחומא תשא כו, וירושלמי בבבלי) כי פרחו האותיות, ולכן חסר יו"ד ונשארו שמי ידיו מלושות כיד אחת. ואמרו חכמים ז"ל

השוואות הבבלי

אחד מתרי"ג מצות אמרה תורה וכל בן נכר לא יאכל בו התורה כולה [כאן] וישראל מומרים, על אחת כמה וכמה, ומנלן דהסכים הקדוש ברוך הוא על ידו שנאמר אשר שברת ואמר ריש לקיש יישר כחך ששיברת. וכתבו התוספות: אין זה ק"ו גמור וכו'. בבבלי דרשו מדכתיב אשר שברת, שלאחר ששבר משה רבונו את הלוחות מדעת עצמו הסכים הקב"ה על ידו, ובירושלמי דרש רבי ישמעאל ממקרא זה שהקב"ה אמר לו לעשות כן. (עפ"י יפה מראה).

ר' שְׁמוּאֵל בְּרַ נְחֻמָּן בְּשֵׁם ר' יוֹנָתָן הַלּוּחֹת הָיוּ אוֹרְכָן שֵׁשֶׁה טַפָּחִים וְרָחְבָן שֵׁשֶׁה. בבבלי (בבא בתרא יד.) בבבלי: **וְהַלּוּחֹת אֲרָכָן שֵׁשֶׁה וְרָחְבָן שֵׁשֶׁה וְעֵבִיין שֵׁשֶׁה**. היה נראה לומר שנחלקו התלמודים אם רוחב הלוחות היה ששה טפחים או שלושה טפחים, אמנם מסתבר לומר שהבבלי שאמר 'ורחבן ששה' לא נתכוון לומר שכל אחד היה רחבו ששה, אלא שבשניהם יחד היה ששה, וכדברי הירושלמי. (תוס' מנחות צט.

ד"ה מלמד, וראה אוצר מפרשי הירושלמי).

ר' עוֹרָה בְּשֵׁם ר' יְהוֹדָה בִּי רַבִּי סִימון הַלּוּחֹת הָיוּ מִשְׁאֵי אֶרְבָּעִים סָאָה וְהַכֶּתֶב הָיָה סוֹבֵל, כִּיֹּן שֶׁפָּרַח הַכֶּתֶב כְּבָדוֹ עַל יָדוֹ שֶׁל מִשֶּׁה וְנִפְּלוּ וְנִשְׁתַּבְּרוּ. בבבלי (שבת פז:).

ה'יך הִתְנַחֵם' פירושו מלשון חיזוק ואימוץ, שהרי כבר נזכר שם אותות ומופתים. ומה שנדרש על הלוחות, הוא ממה שנאמר כאן **לְעֵינֵי כָל יִשְׂרָאֵל**, ובלוחות נאמר (דברים ט יז) **וְאֶשְׁבֶּרם לְעֵינֵיכֶם**. וראה תורה תמימה (דברים לד הערה כז) בביאור דרשה זו: יתכן דקשה ליה, מה שייך לייחס למשה עשיה בידו החזקה, אחרי כי כל מה שעשה עשה בשליחות ובכח מהקב"ה, וא"כ הכח והגבורה רק לה' לבד, ומה כח אנוש לבדו, ולכן דריש שעשה דבר אחד ביד חזקה כביכול למרות רצונו של הקב"ה, וכדמפרש. אך צ"ע לפי דרשה זו האיך יתפרש הלשון לעיני כל ישראל, אחרי דמעשה זה היה במרום. וי"ל כי לדעת הירושלמי מוסבות המלים אשר עשה משה רק אלשון ולכל המורא הגדול ולא גם על יד החזקה, וטעם הדבר משום דלגבי יד לא יונח יפה הלשון אשר עשה משה, אחרי כי היד עושינה בה ולא עושינה אותה, ואם היה לשון זה מוסב איד הול"ל ולכל אשר עשתה יד משה, וכמו ואת כל אלה ידי עשתה (ישעיהו סו ב), ולכן יהיה שעור הכתוב, ולכל היד החזקה שהראה משה במרום, וכמו הלשון אודיעם את ידי (ירמיהו טו כא), ולכל המורא הגדול אשר עשה משה לעיני כל ישראל.

רכ שאם לא כן יקשה שהרי הכתב היה חקוק בלוחות מצד לצד, ואיך שייך שיפרח - יפ"מ. // במסכת פסחים (פז ב) אמרו, שהאותיות פרחו למקומן הראשון.

מקורות

יפה עשית יפ"מ: ר' שמואל יפ"מ ד"ה וחטפן: ר' יוחנן יפ"מ ד"ה וחטפן: הלוחות היו מבקשין יפ"מ עי"ש:

מסורת
הש"ס

ע' תענית כח:

הַתְּמִיד וְחֶרֶב הַבֵּית. שִׁנּוּ בַּמִּשְׁנָה וְהוֹבְקָה הָעִיר. בִּי"ז בַּתְּמוּז: וּמִקְשָׁה הִגְמ' בְּתִיב 'בְּתַשְׁעָה לַחֹדֶשׁ הַבִּקְעָה הָעִיר, וְאַתָּה אָמַר הָכִין. כֵּךְ נֹאמַר, בְּשָׁנָה הַתְּשַׁעִית לְצִדְקָיָהוּ מֶלֶךְ יְהוּדָה בְּחֹדֶשׁ הָעֶשְׂרִי בָּא נְבוּכַדְרֶאצַּר מֶלֶךְ בָּבֶל וְכָל חֵילוֹ אֶל יְרוּשָׁלַם תּוֹרָה אֹרֶךְ וַיֵּצְרוּ עָלֶיהָ, בְּעֶשְׂתֵי עָשָׂרָה שָׁנָה לְצִדְקָיָהוּ בְּחֹדֶשׁ הָרְבִיעִי בְּתַשְׁעָה לַחֹדֶשׁ הַבִּקְעָה הָעִיר יִכָּח. הָרִי מְפֹרָשׁ שִׁבְט' בַּתְּמוּז הוֹבְקָה הָעִיר, וְאִין אִמְרָה מִשְׁנַתְנו שְׁבִי"ז בַּתְּמוּז הוֹבְקָה: מִתְרַצֵּת הִגְמ' אָמַר ר' תַּנְחוּם בַּר חֲנִינְיָא, קִיִּלְקוּל הַשְּׁבוּנוֹת יֵשׁ בָּאָן. מִחֲמַת הַצְרוֹת הָרְבוֹת שֶׁהָיוּ אִז נִתְקַלְקְלוּ לָהֶם הַחֲשֻׁבוֹנוֹת, וְטַעַם וּסְבָרוֹ שֵׁט' בַּתְּמוּז הוּא, וּבִאֲמַת הִיא י"ז בַּתְּמוּז יִכָּסֵּי. וְהַפְסוּק כֹּתֵב כִּפִּי טַעוֹתִם, וְכִפִּי שִׁמְפָּרֶשׁ וְהוֹלֵךְ: וּמִבֵּינָהּ הִגְמ' רֹאִיהָ שֶׁהִיא שֵׁם קִילְקוּל חֲשֻׁבוֹנוֹת וְטַעַם וְהַקְדִּימוֹ בְּשִׁמּוּנָה יָמִים הָדָא הִיא דְּכַת' וַיְהִי בְּעֶשְׂתֵי עָשָׂרָה שָׁנָה בְּאַחַד לַחֹדֶשׁ הָיָה דְּבַר יוֹי' אֵלֵי אָאִמֶּר בֶּן אָדָם יֵנָּה אֲשֶׁר אָמְרָה צִר עָלַי יְרוּשָׁלַם הָאֵן. בְּנִבּוּאָת יִחְזַקְאֵל נֹאמַר, שֶׁאִמֶּר לוֹ הַקִּב"ה בִּשְׁנָה שֶׁנִּחְרַב בֵּית הַמִּקְדָּשׁ בַּחֹדֶשׁ אֲבָב בַּאֲחַד לַחֹדֶשׁ, שִׁתְנַבֵּא עַל הָעִיר

הַרוּמִית צוּר שִׁיבּוּאוֹ עָלֶיהָ גּוֹיִם רַבִּים וַיִּשְׁחִיתוּ וַיַּחֲרִיבוּ אוֹתָהּ עַד הַיְסוּד, יַעַן אֲשֶׁר שִׁמְחָה בַּמִּפְלֵת יְרוּשָׁלַם וּבַחֲוָרְבָן בֵּית הַמִּקְדָּשׁ, וְאִמְרָה הָאֵח, שֶׁהִיא קְרִיאַת שִׁמְחָה, שִׁמְעָתָה כָּל הַסּוֹחֲרִים הָרַבִּים שֶׁהָיוּ בָּאִים מְכָל הַמְּקוֹמוֹת לִירוּשָׁלַם יִבּוּאוֹ אֵלֶיהָ, וְתַתְּמֵלָא הִיא מַחֲוָרְבָנָה שֶׁל יְרוּשָׁלַם: מִדָּו הָאֵח' יֵל. כִּפְשׁוּטוֹ אֵינוֹ מוֹבֵן מִהִי הַשִּׁמְחָה שֶׁשִּׁמְחָה צוּר בָּא' לַחֹדֶשׁ: שֶׁהִיא אֵין תִּימָר בְּאַחַד בָּאָב. אִם תִּפְרֹשׁ שְׁבָאָחַד לַחֹדֶשׁ שֶׁנֹּאמַר הֵינְנוּ א' בָּאָב: עֲדִיין לֹא נִשְׁרָף. בֵּית הַמִּקְדָּשׁ, שֶׁהִיא בֵּט' בּוֹ נִשְׂרָף יֵל: אֵין תִּימָר בְּאַחַד בָּאָב, בְּיוֹם וַיִּלָּחֶץ נֶפֶק בְּלִדְרָה מִן יְרוּשָׁלַם וְאַתִּי לָצוּר. הָרִי בַּמַּהֲלָךְ יוֹם וְלִילָה יָכוֹל לִצְאָת שְׁלִיחַ מִירוּשָׁלַם וְלִהְיוֹת לָצוּר, וְכִבְר בִּי"א בָּאָב הִיתָה יָכוֹלָה לִזְמַר הָאֵח, וּמִדּוּעַ הִתְנִיחָה עַד א' בָּאֵלּוּל: אֵלּוּל קִיִּלְקוּל הַשְּׁבוּנוֹת יֵשׁ בָּאָן. עַל כִּרְחָן בְּאַחַד לַחֹדֶשׁ שֶׁנֹּאמַר הֵינְנוּ א' אֲב, וּבִאֲמַת ט' בָּאָב הִיא, אֲלֵא שֶׁנִּתְקַלְקְלוּ הַחֲשֻׁבוֹנוֹת וּסְבָרוֹ שֶׁא' בָּאָב הוּא. וְכִמוֹ כֵּן לַעֲנִין בְּקִיעַת הָעִיר שֶׁהִיא בִּי"ז בַּתְּמוּז, נִתְקַלְקְלוּ הַחֲשֻׁבוֹנוֹת וּסְבָרוֹ שֵׁט' בַּתְּמוּז הוּא יֵל: ר' יוֹחָנָן וְר' שְׁמַעוֹן בֶּן לָקִישׁ. בָּאוּ לִבְאֵר מִפְּנֵי מַה נִּקַּט הַפְּסוּק כִּפִּי טַעוֹתִם וְלֹא כִּפִּי הָאֲמַת: ר' יוֹחָנָן אָמַר, מִשְׁלַל לְמַלְכָּה שֶׁהָיָה יוֹשֵׁב וּמַחֲשֵׁב הַשְּׁבוּנוֹת. הִיא יוֹשֵׁב וּמַחֲשֵׁב לַעֲצוּמוֹת חֲשֻׁבוֹנוֹת מֵאוֹרְעוֹת וְתוֹאֲרִיכִיהֶם: בָּאוּ וְאָמְרוּ לֹא נִשְׁבָּה בְּנֶךְ, וְנִתְקַלְקְלוּ הַשְּׁבוּנוֹתֵינוּ. יִיעֲשֶׂה חֲשָׁבוֹן מוֹטָעָה זֶה רֹאשׁ וְעֵיקַר לַחֲשֻׁבוֹנוֹת. כִּדִּי שִׁיזְכוּר אֵת צַעְרוֹ הַגָּדוֹל שֶׁהִיא לוֹ כִּשְׁמַעַם בְּשׁוֹרָה זֶה עַד כִּדִּי שֶׁנִּתְקַלְקְלוּ חֲשֻׁבוֹנוֹתֵינוּ: ר' שְׁמַעוֹן בֶּן לָקִישׁ אָמַר, מִשְׁלַל לְמַלְכָּה שֶׁהָיָה יוֹשֵׁב וּמַחֲשֵׁב הַשְּׁבוּנוֹתֵינוּ, בָּאוּ וְאָמְרוּ לֹא נִשְׁבָּה בְּנֶךְ וְנִתְקַדְּשׁ. נִזְדַּמְּן לַהֲרִיגָה יֵל: אָמַר. הַמֶּלֶךְ: יִיעֲשֶׂה זֶה רֹאשׁ הַשְּׁבוּנוֹת. יִיעֲשֶׂה יוֹם זֶה שְׁהוֹדִיעוֹנוּ בּוֹ שֶׁנִּשְׁבָּה בְּנִי, רֹאשׁ וְרֹאשׁוֹן לַחֲשֻׁבוֹנוֹת. וְכִמוֹ כֵּן הַיּוֹם שֶׁנִּחְרַב בּוֹ בֵּית הַמִּקְדָּשׁ נִתְכַנֵּה בַּפְּסוּק אֶחָד לַחֹדֶשׁ, לִפִּי שִׁמְמוֹנוֹ מִתְחַלֵּים הַחֲשֻׁבוֹנוֹת. וְכִיוֵּן שֶׁנִּקַּט בְּיוֹם הַחֲוָרְבָן אֶחָד לַחֹדֶשׁ, נִקַּט גַּם לַעֲנִין יוֹם בְּקִיעַת הָעִיר תַּשְׁעָה לַחֹדֶשׁ, כִּדִּי שִׁיְהִי בִּינִיהֶם כ"א יָמִים, וְכִפִּי שִׁיבּוּאָר לְקַמְּן יֵל: ר' מְנַחֵם מֵעֵי. בָּא לְהַקְשׁוֹת עַל מַה שֶׁאִמְרָנוּ שֶׁנִּתְקַלְקְלוּ הַחֲשֻׁבוֹנוֹת וְכַתּוּב חֲשָׁבוֹן חֲשָׁבוֹן שֶׁאֵינוֹ נִכּוֹן כְּכוּנוֹה: נִיחָא נִתְקַלְקְלוּ לְשַׁעֲבָר, דִּי לְמָא לְהַבָּא. טוֹב וִיפָה הוּא לִזְמַר שֶׁכֵּךְ אִירַע שֶׁנִּתְקַלְקְלוּ יִשְׂרָאֵל בַּחֲשֻׁבוֹנוֹתֵיהֶם וְטַעַם וְהַקְדִּימוֹ אֵת הַתְּאֲרִיךְ, בְּרִם שִׁיכְתוּב הַפְּסוּק לְדוֹרוֹת הַבָּאִים טַעוֹת זֶה לְאַחֵר שֶׁכִּבְר

ביאורים

רכח וכן בירמיהו (נב ו-י) נאמר: 'בְּחֹדֶשׁ הָרְבִיעִי בְּתַשְׁעָה לַחֹדֶשׁ וַיִּחָזֶק הָרָעָב בְּעִיר וְלֹא הָיָה לָהֶם לֶעֱם הָאָרֶץ, וַתִּבְקַע הָעִיר וְכָל אֲנָשִׁי הַמִּלְחָמָה יִבְרָחוּ וַיֵּצְאוּ מִהָעִיר' וגו'. וכן במלכים (ב כה ג-ד) נאמר: 'בְּתַשְׁעָה לַחֹדֶשׁ וַיִּחָזֶק הָרָעָב בְּעִיר וְלֹא הָיָה לָהֶם לֶעֱם הָאָרֶץ, וַתִּבְקַע הָעִיר' וגו'.

רכט ע' מהרש"א ח"א (כ ב ד"ה בראשונה) שמבאר החשבון מדוע טעו בח' ימים.

רל ב'פ"מ וקה"ע גרסו: מהו באחד לחודש.

רלא ואין לומר ששמחו על הבקעת העיר, שאם כן כבר מ"ז בתמוז היה להם לומר האח - יפ"מ. ובקה"ע תירץ, שמפורש בפסוק ששמחו על חורבנה.

העיונות ובטל התמיד וחרב הבית: והובקעה העיר: כתיב °בתשעה לחודש הובקעה העיר *ואת אמר הכין, אמ' ר' תנחום בר חנילאי קילקול חשבונות יש כאן, הדא היא דכת' °ויהי בעשתי עשרה שנה באחד לחודש היה דבר יי' אלי לאמר בן אדם יען אשר אמרה צור על ירושלם האח, מהו האח, אין תימר באחד באב, עדיין לא נשרף, אין תימר באחד באלול, ביום ולילה נפק בלדרה מן ירושלם ואתי לצור, אלא קילקול חשבונות יש כאן. ר' יוחנן ור' שמעון בן לקיש, ר' יוחנן אמר למלך שהיה יושב ומחשב חשבונות, באו ואמרו לו נשבה בנך, ונתקלקלו חשבונותיו, אמר ייעשה זה ראש לחשבונות, ר' שמעון בן לקיש אמר למלך שהיה יושב ומחשב חשבונותיו, באו ואמרו לו נשבה בנך ונתקדש, אמר ייעשה זה ראש לחשבונות. ר' מנא בעי ניחא נתקלקלו לשעבר

כתיב בתשעה לחודש הובקעה העיר ואת אמר הכין, אמ' ר' תנחום בר חנילאי קילקול חשבונות יש כאן. כתבו התוספות (ר"ה יח: ד"ה זכ תשעה בתמוז): הך דרבינא (זכ תשעה בתמוז) זה תמוז, שבו הובקעה העיר (זכ תשעה בתמוז, שבו הובקעה העיר) מתינן צירושלמי (צטויין) וגרסי' זה י"ז בתמוז, ואע"ג דכתיב בקרא בתשעה לחודש, קילקול חשבונות היו שם, ופליג אש"ס דידן, ורואה לומר דמתוך טרדמת טעו בחשבונם, ולא ראה הפסוק לשנות ממוזעו שזו סצוריס. והריטב"א (שם ד"ה וזה) כתב: צירושלמי (צטויין), וכו', וזה תשעה לחודש כתיב, ופריק קילקול חשבונות היו שם, כלומר כי מפני צרות המלחמות טעו בחשבון, והיו סצורין שהיתה הצקעה צט' צו, אבל לעולם צי"ו היתה אף צראשונה כמו צשניה:

מה

השוואות הבבלי

על זה היה הורקנוס מבפנים ואריסטובלוס מבחוץ ובכל יום היו משלשים להם בקופה דינרין והיו מעלים להם תמידין, היה שם זקן אחד שהיה מכיר בחכמת יוונית אמר להם כל זמן שעוסקין בעבודה אין נמסרים בידכם, למחר שילשלו דינרין בקופה והעלו להם חזיר, כיון שהגיע לחצי החומה נעץ צפרניו בחומה ונודעזעה ארץ ישראל ארבע מאות פרסה על ארבע מאות פרסה, באותה שעה אמרו ארור האיש שיגדל חזירים וארור האדם שילמד את בנו חכמת יוונית. בנוסף לשינויים בענין איזו תקופה קרו מקרים אלו ומה העלו להם וכדומה, לשיטת הירושלמי בטל אז התמיד ולשיטת הבבלי הקריבו גם אחרי כן, וכן בבבלי נוסף שגזרו אז שלא לגדל חזירים ושלא ללמד את בנו יוונית. (יפה עינים כח: ד"ה בטל ועי' בדבריו שם ד"ה בקופה וד"ה ארבע ומנחות סד: ד"ה כשצרו).

כתיב בתשעה לחודש הובקעה העיר ואת אמר הכין, אמ' ר' תנחום בר חנילאי קילקול חשבונות יש כאן וכו', מ"ד בט' לחודש בא' באב חרב הבית, מ"ד ב"ז בט"ב חרב הבית. בבבלי (כח:): הובקעה העיר בשבעה עשר הוה, והכתיב בחדש הרביעי בתשעה לחודש ויחזק הרעב בעיר וכתיב

כפי טעותם ולא כפי האמת: ר' יוחנן אמר, משל למלך שהיה יושב ומחשב חשבונות. היה יושב ומחשב לעצמו חשבונות מאורעות ותאריכיהם: באו ואמרו לו נשבה בנך, ונתקלקלו חשבונותיו. ייעשה חשבון מוטעה זה ראש ועיקר לחשבונות. כדי שיזכור את צערו הגדול שהיה לו כששמע בשורה זו עד כדי שנתקלקלו חשבונותיו: ר' שמועון בן לקיש אמר, משל למלך שהיה יושב ומחשב חשבונותיו, באו ואמרו לו נשבה בנך ונתקדש. נזדמן להריגה ילג: אמר. המלך: ייעשה זה ראש חשבונות. ייעשה יום זה שהודיעוני בו שנשבה בני, ראש וראשון לחשבונות. וכמו כן היום שנחרב בו בית המקדש נתכנה בפסוק אֶחָד לַחֹדֶשׁ, לפי שממנו מתחילים החשבונות. וכיון שנקט ביום החורבן אֶחָד לַחֹדֶשׁ, נקט גם לענין יום בקיעת העיר תַּשְׁעָה לַחֹדֶשׁ, כדי שיהיו ביניהם כ"א ימים, וכפי שיבואר לקמן ילד: ר' מנחם מנחם. בא להקשות על מה שאמרנו שנתקלקלו החשבונות וכתב הכתוב חשבון חשבון שאינו נכון ככוונה: נִיחָא נִתְקַלְקְלוּ לְשַׁעֲבָר, דִּי לְמָא לְהַבָּא. טוב ויפה הוא לומר שכך אירע שנתקלקלו ישראל בחשבונותיהם וטעו והקדימו את התאריך, ברם שיכתוב הפסוק לדורות הבאים טעות זו לאחר שכבר

רלב אף על פי שמהלך לילה ויום הוא מירושלים לצור, ואם כן איך נודע לה בט' באב שנחרבה העיר, מבאר ב'פ"מ שהשליח ראה שכבר נכנסו הגויים להיכל בד' באב והיו אוכלים ושותים בו בד' ובח' בו, והבין שסוף ההיכל להחרב, והלך בח' בו לבשר לצור. ועי' ספר המפתח.

רלג ראה רש"י ורד"ק ומצודות (ירמיהו יב ג) שנאמר שם: 'וְהִקְדָּשִׁים לְיוֹם הָרָגָה', ופירושו: הזמינם.

רלד ואולי י"ל עוד, שר' שמעון בן לקיש בא לבאר רק את הפסוק 'בְּאַחַד לַחֹדֶשׁ', אבל בבקיעת העיר מודה לר' יוחנן שנקט ט' לחודש משום קילקול חשבונות. וחורבן הבית שדומה יותר לנתקדש בן המלך להריגה, שייך לומר בו ייעשה יום זה ראשון לחשבונות.

מקורות
מהו האח פנ"מ, עלי תמר, ביאורי הגר"ח קנייבסקי: אין תימר באחד באלול יפ"מ, קה"ע. ועי' פנ"מ: ר' יוחנן יפ"מ, עלי תמר, ביאורי הגר"ח קנייבסקי: באו ואמרו לו יפ"מ, עלי תמר: ייעשה יפ"מ, עלי תמר: צט"ף שהיה יושב פירוש: אי בקה"ע, משיב"ח: ייעשה יפ"מ, מהר"ל בחי' אגרות ר"ה יח ב ד"ה ט' בתמוז, עלי תמר:

עין משפט
נר מצוה

ל"ח א מ"י פ"ה מתענית
הלכה ד:

מקורות

ניחא נתקלקל עלי חמור.
וביפ"מ וקה"ע ופנ"מ
פירשו כל אחד באופן אחר:
מה ביניהן טור אר"ח סי'
תקנא, ועי"ש בפרישה ס"ק
ו, פירוש הכותב בעין יעקב
אות יד, קה"ע, מהר"ל שם:
יום שנהרג בו גדליה ר"ה
יח ב, רמב"ם הל' תעניות
פ"ה ה"ב: שבו סבך רש"י
ר"ה יח ב ד"ה סמך:

מה ביניהן, עשרים ואחד יום וכו'. כתב בפירוש הכותב (עין יעקב אות יד): יש מחלוקת בין החכמים ציוס מרצן הציט והצקעת העיר ע"י נצוכדנאלר. י"א שהוצקעה העיר נט' צתמוז, וי"א צי"ז צו, וצין לדצרי זה וצין לדצרי זה מיום הצקעת העיר ועד יום החרצן עצרו כ"א יום, סימן לדצרי מקל שקד. לכן לדצרי האומר נט' לתדש הוצקעה העיר, הכרח לומר שצא' לאצ נחרצ הציט. ולדצרי האומר צי"ז צתמוז הוצקעה העיר, נחרצ הציט נט' צאצ:

ויסעו

השוואות הבבלי

וכתיב בתריה ותבקע העיר וגו', אמר רבא לא קשיא כאן בראשונה כאן בשניה, דתניא בראשונה הובקעה העיר בתשעה בתמוז בשניה בשבעה עשר בו. ושם (כט): חרב הבית בראשונה [בתשעה באב] דכתיב וכו', הא כיצד בשבעה נכנסו נכרים להיכל ואכלו וקלקלו בו שביעי שמיני ותשיעי סמוך לחשיכה הציתו בו את האור והיה דולק והולך כל היום כולו וכו', ובשניה מנלן דתניא מגלגלין זכות ליום זכאי וחובה ליום חייב אמרו כשחרב בית המקדש בראשונה אותו היום ערב תשעה באב היה וכו' וכן בשניה. הן הבבלי והן הירושלמי מודים שבמקדש השני בשבעה עשר בתמוז הובקעה העיר ובתשעה באב חרב הבית, אלא שנחלקו לענין מקדש ראשון, שלשיטת הבבלי בתשעה בתמוז הובקעה העיר ובתשעה באב חרב

הבית, ולשיטת הירושלמי, לדעה אחת במקדש ראשון הובקעה העיר בתשעה בתמוז וחרב הבית באב, ולדעה שניה הובקעה העיר בשבעה עשר בתמוז וחרב הבית בתשעה באב.

(ע"פ תוספות ר"ה יח: ד"ה זה תשעה בתמוז [וראה ערוך לנר שם], ועוד, וראה ביאורנו ובביאורים בדעת ר' מנא וריב"ל).

תני ר' שמעון בן יוחי ר' עקיבה רבי היה דורש וכו' צום הרביעי זה שבעה עשר בתמוז וכו'. בבבלי (ר"ה יח): תניא אמר רבי שמעון ארבעה דברים היה רבי עקיבא דורש ואני אין דורש כמותו צום הרביעי זה תשעה בתמוז שבו הובקעה העיר וכו'. שיטת הירושלמי בדעת רבי שמעון בר יוחאי

צריכים להתענות עוד, אלא אדרבה, יהפכו ימים אלו לבית יהודה לששון ולשמחה ולמועדים טובים. ובדברי נבואתו נתפרשו גם שלשה צומות נוספים, אשר בפירושה נחלקו רבי עקיבה ורבי שמעון בן יוחי: 'צום הרביעי' זה שבעה עשר בתמוז. שהוא החודש הרביעי במנין החדשים ילו: 'שנשתברו הלוחות ונפלא התמיד והובקעה העיר ושרף אפוסטמוס את התורה והעמיד צלם בהיכל. צום החמישי' זה תשעה באב. שהוא החודש החמישי במנין החדשים: שבו חרב הבית בראשונה ובשנייה. 'צום השביעי' זה שלשה בתשרי. שהוא החודש השביעי במנין החדשים: יום שנהרג בו גדליה בן אחיקם. לאחר חורבן בית ראשון שהגלה נבוכדנצר את ישראל לבבל, המליך את גדליה בן אחיקם על שארית הפליטה שנשארה בארץ, ובא ישמעאל בן נתניה והרגו, ונתפזרה שארית הפליטה ונכתה גחלת ישראל שנשארה (מ"ב כה כה), לפיכך תיקנו את יום הריגתו לצום ילח: 'צום העשירי' זה נשירה בטבת. שהוא החודש העשירי במנין החדשים: שבו סמך מלך בבל על ירושלים. בא מלך בבל סביבות ירושלים והטיל עליה מצור ילט: הדא היא דקת'. כנבואת יחזקאל: 'ויהי דבר יי' אלי בשנה התשיעית בחדש העשירי בעשור לחדש לאמר בן אדם כתב לך את שם היום את עצם היום

ביאורים

ורח וכשיטת רבי מנא מתרץ בבבלי (כח א) - עלי תמר. ותיקנו חכמים תענית על בקיעת בית שני, משום שהוא חמור יותר ונוגע לנו יותר. ולא הטריחו את הציבור להתענות בט' ובי"ז - טור או"ח (סי' תקמט). // וכן לענין חורבן הבית סבר רבי מנא שהדברים ככתבם, וחרב הבית בא' באב, וכפי שיבואר לקמן בגמרא. וממילא גם לא קשה 'מהו האח'.

ולו עי' ס' המפתח איך יפרש את המשנה שמפורש בה ששני החורבנות אירעו בט' באב (ולדברי היפ"מ שהובאו לקמן, שגם לשיטת רבי מנא שבאחד באב חרב הבית, היינו שהתחיל להיחרב, ונשרף בט' בו, אפשר לתרץ משום כך אמרה המשנה שחרב בט' בו בראשונה ובשניה).

ולו לפי שחודש ניסן הוא הראשון לחדשי השנה.

ורח ראה ר"ה (יח א): ללמדך ששקולה מיתתן של צדיקים כשריפת בית אלהינו. // בענין הריגת גדליה, אם היתה בב' תשרי ונדחית התענית לג' מחמת ראש השנה, או שהיתה בג' תשרי, עי' ס' המפתח, וע"ע רד"ק (ירמיהו מא א), אבן עזרא (זכריה ח ט), ב"י (א"ח תקמט), ט"ז (שם סק"א), באה"ט ושע"ת שם, ערוך לנר ומורומי שדה ר"ה שם.

ולט 'סמך' ענינו הקריב - רד"ק ומצודת ציון לפסוק.

שכבר נתבררה האמת, לא מסתבר. ומחמת קושיה זו נחלק רבי מנא, וסבר שבבית ראשון הובקעה העיר בט' בתמוז, ובבית שני בי"ז בתמוז, והפסוק מדבר בבית ראשון, ומשנתנו מדברת בבית שני ילה: בין כמאן דאמי' בתשעה לחודש. תורה אור הובקעה העיר. היא שיטת רבי

מנא: בין כמאן דאמי' בשבעה עשר. לחודש הובקעה, ושינה הכתוב לכתוב ט' בחודש. היא שיטת ר' תנחום ור' יוחנן ור' שמעון בן לקיש: מה ביניהן. כמה ימים היו בין בקיעת העיר לחורבן בית ראשון: עשרים ואחד יום מיום שהובקעה העיר ועד יום שחרב בית המקדש. אמ' ר' אבונה סימנא מקל שקד אני רואה, מה * הלז הזה משהוא מוציא את ניצו ועד שהוא גומר את פירותיו עשרים ואחד יום, כך מיום שהובקעה העיר ועד יום שחרב הבית עשרים ואחד יום. מאן דאמי' בתשעה לחודש באחד באב חרב הבית, מאן דאמי' בשבעה עשר בתשעה באב חרב הבית. * תני ר' שמעון בן יוחי, עקיבה רבי היה דורש * כה אמר יי' צבאות צום הרביעי וצום החמישי וצום השביעי וצום העשירי וגו', * צום הרביעי זה שבעה עשר בתמוז, שנשתברו הלוחות ובטל התמיד והובקעה העיר ושרף אפוסטמוס את התורה והעמיד צלם בהיכל. צום החמישי זה תשעה באב, שבו חרב הבית בראשונה ובשנייה. צום השביעי זה שלשה בתשרי, יום שנהרג בו גדליה בן אחיקם. צום העשירי זה עשרה בטבת, שבו סמך מלך בבל על ירושלים, הדא היא דכת' * ויהי דבר יי' אלי בשנה התשיעית בחודש העשירי

שכן מט' בתמוז עד א' באב יש עשרים ואחד יום ילו: מאן דאמי' בשבעה עשר. לחודש הובקעה: בתשעה באב חרב הבית. שכן מ"ז בתמוז עד ט' באב יש עשרים ואחד יום: תני ר' שמעון בן יוחי, ר' עקיבה רבי היה דורש * כה אמר יי' צבאות צום הרביעי וצום החמישי וצום השביעי וצום העשירי וגו'. כך נאמר, כה אמר ה' צבאות צום הרביעי וצום החמישי וצום השביעי וצום העשירי ילה לבית יהודה לששון ולשמחה ולמועדים טובים וגו'. לאחר בנין בית שני שלחו היהודים שנשארו בגולה לשאול את הנביא זכריה האם יתענו בט' באב כאשר היו מתענים בשבעים שנות גלותם (זכריה ז א), והשיב להם הקב"ה ביד זכריה הנביא, שאין הם צריכים להתענות עוד, אלא אדרבה, יהפכו ימים אלו לבית יהודה לששון ולשמחה ולמועדים טובים. ובדברי נבואתו נתפרשו גם שלשה צומות נוספים, אשר בפירושה נחלקו רבי עקיבה ורבי שמעון בן יוחי: 'צום הרביעי' זה שבעה עשר בתמוז. שהוא החודש הרביעי במנין החדשים ילו: 'שנשתברו הלוחות ונפלא התמיד והובקעה העיר ושרף אפוסטמוס את התורה והעמיד צלם בהיכל. צום החמישי' זה תשעה באב. שהוא החודש החמישי במנין החדשים: שבו חרב הבית בראשונה ובשנייה. 'צום השביעי' זה שלשה בתשרי. שהוא החודש השביעי במנין החדשים: יום שנהרג בו גדליה בן אחיקם. לאחר חורבן בית ראשון שהגלה נבוכדנצר את ישראל לבבל, המליך את גדליה בן אחיקם על שארית הפליטה שנשארה בארץ, ובא ישמעאל בן נתניה והרגו, ונתפזרה שארית הפליטה ונכתה גחלת ישראל שנשארה (מ"ב כה כה), לפיכך תיקנו את יום הריגתו לצום ילח: 'צום העשירי' זה נשירה בטבת. שהוא החודש העשירי במנין החדשים: שבו סמך מלך בבל על ירושלים. בא מלך בבל סביבות ירושלים והטיל עליה מצור ילט: הדא היא דקת'. כנבואת יחזקאל: 'ויהי דבר יי' אלי בשנה התשיעית בחדש העשירי בעשור לחדש לאמר בן אדם כתב לך את שם היום את עצם היום

מסורת
הש"ס

עי' זכורות ט.

מוספתא סוטה פ"ו ה"ו
ר"ה יח:

[דף כג:]

בשלשה פרקים פרק רביעי תענית

[בוילנא דף כג:]

יוחאי היא ש'צום הרביעי זה שבעה עשר בתמוז', ושיטת הבבלי ש'צום הרביעי זה תשעה בתמוז'. (תוספות ר"ה יח: ד"ה זה תשעה בתמוז, וראה בהשוואות הבבלי לעיל).

והעמיד צלם בחיכל, אית תני תני הועמד, מאן דאמר הועמד וכו'. בבבלי (כח:):

העמיד צלם ב**חיכל מנלן**, דכתיב ומעת הוסר התמיד ולתת שקוץ שמם. ורש"י (כו:): **כתב: והועמד צלם בחיכל**, שהעמידו מנשה, כדמפורש בתרגום ירושלמי

בפרשת השמים **כסאי וגו'**. בירושלמי נחלקו אם הצלם בחיכל היה בזמן בית המקדש הראשון על ידי מנשה או בזמן בית המקדש השני, וזה המשך למה שאמרו לעיל שאפוסטמוס שרף את התורה וגם העמיד צלם, ואילו מהפסוק שהביא הבבלי מוכח שהיה בזמן בית המקדש השני, ורש"י פירש שמדובר מצלמו של מנשה. (גבורת ארי כו: ד"ה והעמיד, עיי"ש שתמה על רש"י).

מפני מה לא קבעו אותה תענית וכו' ואין מאור עיניו של אדם חוזר וכו'. ופירש קה"ע: אי"ו בתמוז קאי, למה לא קבעו אותה לצום בלילה וביום, ושיהא קבוע לעולם ואפי' יש שלום כמו מ' באב. בבבלי (ר"ה יח:): דאמר רב חנא בר ביזנא אמר רב שמעון חסידא מאי דכתיב כה אמר ה' צבאות

בט' באב, שבו אירע מעשה החורבן, ובגלויות שבחוץ לארץ מתענים בה' טבת, יום ששמעו בו. לפיכך כתב הפסוק את שניהם, אף על פי ששניהם ענין אחד הם ימא: ר' עקיבה דורש ראשון אחרון ואחרון ראשון. לדרשת רבי עקיבה מונה הכתוב בראשונה את הפורענות האחרונה, ובאחרונה את הפורענות הראשונה, ושלא כסדר המאורעות. לפי שאת סמיכת מלך בבל שהיא פורענות שאירעה ראשונה מנה הכתוב באחרונה, ואת בקיעת העיר שהיתה אחריה מונה הכתוב ראשונה ימא: ואני דורש ראשון ראשון ואחרון אחרון. לדבריי דיבר הכתוב כפי סדר המאורעות, בקיעת העיר, שריפת בית המקדש, הריגת גדליה, ביאת השמועה לגולה: ואני רואה את דבריי מדברי ר' עקיבה. רואה אני את דבריי מסתברים יותר מדברי רבי עקיבה רבי. לפי שלדבריי מדבר הפסוק כסדר המאורעות וגם כסדר חדשי השנה: ושרף אפוסטמוס את התורה: איכן שרפה, ר' אחא אמר, במעברתא דלוד. בגשר של העיר לוד: ורבנן אמרי, במעברתא דמירלוקה. בגשר של העיר טרלוסה ימא: והעמיד צלם בחיכל: אית תני תני הועמד ימא. יש שהיו שונים במשנתנו והועמד צלם בחיכל: ומבארת הגמ' מאן דאמר הועמד, צלמו של מנשה. מי ששנה הועמד, מפרש שדבר בפני עצמו הוא, ומוסב על צלמו של מנשה מלך יהודה שהעמידו בחיכל בזמן בית ראשון: מאן דאמר העמיד, צלמו של אפוסטמוס. מי ששנה העמיד, מפרש על צלמו של אפוסטמוס, והמשך הוא למה ששנינו לעיל ששרף אפוסטמוס את התורה בזמן בית שני, שש שנים קודם שנחרב: הגמ' מקשה מפני מה לא קבעו אותה. את י"ז בתמוז: תענית. תענית לילה ויום, כתשעה באב ימא: מתרצת הגמ' חייננא אבוי דבר וינהימו בשם ר' בנניה, מפני שא לא קיבלו רוב הציבור עליהם. כשיכלו הציבור עליהם להתענות ביום זה, לא קיבלו על עצמם רוב הציבור להתענות לילה ויום, אלא יום בלבד: תירוצן נספח אמ' ר' יהושע בן לוי. לתרץ באופן אחר: כל מה שנגעשה בזה חזר, וכל מה שנגעשה בזה לא חזר. הפורענות שאירעה בתשעה באב, שנחרב הבית, חזרה ונשנתה ביום

ביאורים

באדר - ר"ה שם, ורש"י שם (ד"ה והוא ד"ה ועל). // 'אחרון' לאו דוקא, אלא כלומר זו שאחריה - ביאורי הגר"ח קנייבסקי.

רמג ובשדה יהושע כתב: בדרך ההולכת ללוד או לטרלוסה.

רמז בשרידי הירושלמי נוסף: אית תני תני העמיד.

רמה כיון שאף בו ארעו חמש צרות והובקעה העיר בראשונה ובשניה, היו צריכים להתענות אף בו לילה ויום. ובשדה יהושע פירש, שקושיית הגמרא היא על ט' בתמוז לשיטת האומר שבראשונה הובקעה בט'. ובפנימ' פירש, שקושיית הגמרא היא על היום שהועמד צלם בחיכל, מדוע לא קבעו אותו לתענית בדורו של מנשה. ובעלי תמר פירש, שקושיית הגמרא היא על יום העמדת הצלם ויום שריפת התורה, מדוע לא קבעו אותו לתענית באותו הדור. ובספר ירושלמי / מאמרו של זוסמן בקובץ על יד י"ב (תשנ"ד) מובא: מפני מה לא גזרו תענית יום שילוח מרגלים.

רמו חייננא, שהיה אביו של אדם ששמו בר ינטה.

הלכות שמקורם בירושלמי

אלא שביהודה מתענין על המעשה ובגליות על השמועה. מכאן מקור לקבוע יום השנה כפי יום השמועה, כשיום הפטירה אינו ידוע.

מסורת הש"ס

היום הנה כמן מלך בבל אל ירושלים'. בו ביום שסמך מלך בבל, אמר הקב"ה ליחזקאל שהיה בגולה, שיכתוב זאת, ויראה לבני הגולה את אשר כתב, שביום זה שהוא עשרה לחודש העשירי סמך מלך בבל על ירושלים. ולאחר זמן שיבואו שליחים מירושלים תורה אור

ויאמרו שבעשרה בטבת התחיל המצור, יראו כולם שנבואת אמת היתה בפיהו: ואני אומר, 'צום העשירי' זה חמשה בטבת. אני חולק עליו בפירוש התיבות צום העשירי, ואומר שהכוונה לחמישה בטבת: יום שקבאת שמועה לגולה. ביום זה הגיעה השמועה על הכאת העיר ושריפת בית אלהינו לגלות יכניה והעם אשר עמו שגלו לבבל אחת עשרה שנה לפני חורבן הבית, ולא נודעו מהחורבן אלא בחמשה בטבת בשנה שלאחר החורבן: הלא היא דבת'. ביחזקאל, שהיה בבבל: ויהי בעשתי עשרה שנה בעשירי בחמשה בחדש גלותינו בא אליו הפליט מירושלים לאמר הובקעה ימ העיר. בשנה השתים עשרה לגלות יכניה לבבל, בא פליט מירושלים, וסיפר לבני הגולה שהוכתה העיר, ועשו את יום השמועה לצום ובכי כיום השריפה עצמה: אלא שביהודה מתענין על המעשה ובגליות על השמועה. בארץ ישראל מתענים

במשולב כט.

מקורות

ויהי מצודת דוד לפסוק: ואני אומר רש"י שם ד"ה שמועה. ועי' מנחת חינוך מצוה שא ד"ה אך אני: ויהי בעשתי ר"ה יח ב: ואני דורש רש"י שם ד"ה ראשון: איכן שרפה - ורבנן קה"ע: מאן - מאן שדה יהושע, קה"ע. ועי' בבלי כו ב וברש"י שם ד"ה והועמד, וע"ע עליו תמר/ רש"י דניאל ח יד: מפני מה - תענית קה"ע, תורה תמימה ויקרא יח הערה יד, אור שמח הל' תעניות פ"ה ה"ז ד"ה בירושלמי, ביאורי הגר"ח קנייבסקי: חייננא אבוי דבר ינטה שדה יהושע, קה"ע, פנ"מ:

רמ לפנינו בפסוק: 'הקתה'.

רמא כלומר, אף על פי ששניהם ענין אחד הוא, ולא היה צריך הקב"ה לומר שלא יתענו עוד בט' באב ובה' בטבת, מכל מקום כיון ששני תאריכים הם, הא לן והא להו, לפיכך כפלו הכתוב - יפ"מ. // בשיירי קרבן ובמתא דירושלים כתבו, שבגולה היו מתענים שתי תעניות, בט' באב ובה' בטבת. וראהי ממה ששלחו לשאל את זכריה הנביא אם ימשיכו להתענות בט' באב. ומסיים בשיירי קרבן שם, שאינה ראייה כל כך, ששמא אלו ששאלו באו במשך השנים מארץ ישראל לבבל. ובמתא דירושלים כתב, ש'בגולה על השמועה' בא להוציא מי' בטבת שאין מתענים ובארץ ישראל התענו (אע"פ שאינו מפורש כאן בפסוק). // בעלי תמר גרס: ובגולה. וכן הוא בתוספתא (סוטה פ"ו ה"א). ומפרש שרק בגלות בבל התענו בה' בטבת, ובשאר הגלויות התענו כבארץ ישראל בט' באב.

רמב ולא איכפת לרבי עקיבה מה שלא נקט הפסוק כסדר המאורעות, לפי שעדיף לו לכתוב כסדר חדשי השנה המתחילה בניסן ונגמרת

בשלשה פרקים פרק רביעי תענית

אור שמחה

מערכי

הלכה ה

מקורות

כ"ה סה קה"ע, ס' קובץ הל' תעניות פ"ה ה"ה/ מתא דירושלים: ואין מאור שדה יהושע, קה"ע, ס' קובץ שם: הדא יפ"מ, קה"ע: ר' זכריה יפ"מ, קה"ע: ע"פ רמב"ן (במדבר י' לה): עד רש"י כ"ט א ד"ה ואמר כפי שביארו הב"ח שם אות ה:

ויסעו מהר ה' דרך שלשת ימים, ר' זכריה חתניה דר' לוי

לאלילן טלייא דמיתפניי מן סיפרא ונפקון לון נכפריי.

כתבו התוספות (שם קטו. ד"ה פורענות): **אמר נמדרש** (ולמדנו,

ומחילתו מוצא בירושלמי נסוגין) **ויסעו, שנסעו מהר סיני דרך שלשת**

ימים כמינוק היואל מציט הספר,
שצורת לו והולך לו, כך היו צורמים
מהר סיני דרך שלשת ימים, לפי
שלמדו הרצה תורה נסיני, אמר
הקצ"ה נסמון פורענות לפורענות,
לאו, אלא נפסוק פרשת ויהי נסוע
הארון:

השוואות הבבלי

צבאות צום הרביעי וצום
החמישי וצום השביעי וצום
העשירי יהיה לבית יהודה
לששון ולשמחה, קרי להו צום
וקרי להו ששון ושמחה וכו',
אמר רב פפא הכי קאמר, בזמן

שיש שלום יהיו לששון ולשמחה, יש שמד צום, אין שמד
ואין שלום רצו מתעניין רצו אין מתעניין, אי הכי תשעה באב
נמי, אמר רב פפא שאני תשעה באב הוואיל והוכפלו בו
צרות דאמר מר בתשעה באב חרב הבית בראשונה ובשניה
ונלכדה ביתר ונחרשה העיר. וכתב הרשב"א (שם): ואפי'
לדעת הירושלמי דאמרי דבין בראשונה ובין בשנייה הובקעה
בי"ז, אפי' הכי לא הוכפלו בו צרות כל כך. הן הבבלי והן
הירושלמי שאלו למה לא קבעו י"ז בתמוז לחובה כמו ט'
באב, אלא שבירושלמי הוסיפו להקשות גם למה לא קבעו
תענית בי"ז בתמוז בלילה וביום כמו ט' באב, ובבבלי תירצו
מפני שבט' באב הוכפלו הצרות, ובירושלמי תירצו עוד
תירוצים. (עי' אור שמח הל' תעניות פ"ה ה"ו וראה אוצר מפרשי הירושלמי
עוד ביאורים בירושלמי).

אמר ר' לוי כתיב אשר יעשה אותם האדם וחי בהם, ואין

מאור עיניו של אדם חוזר אלא לאחר ארבעים יום.

בבבלי (יומא פה: ועוד): וחי בהם ולא שימות בהם. ובבבלי
(סוכה לב:): ואימא הירדוף, אמר אביי דרכיה דרכי נעם וליכא
(והאי מברז בריז את הידים כקוצים, שראשי עליו עשויין
חדיין כמחט, רש"י). בבבלי למדו מהפסוק 'וחי בהם' שהמצות
לא ניתנו באופן שימות בהם, ואילו שלא יפגע באחד מאבריו
למדו מהפסוק 'דרכיה דרכי נעם', ובירושלמי למדו מהפסוק
'וחי בהם' גם שלא יפגע באחד מאבריו. (ע"פ עלי חמר ד"ה מפני).

ויסעו מהר ה' דרך שלשת ימים, ר' זכריה חתניה דר' לוי

לאלילן טלייא דמיתפניי מן סיפרא ונפקין לון

בכפריי. בבבלי (שבת קטז): רבן שמעון בן גמליאל אומר

עתידה פרשה זו (של ויהי בנסוע הארון) שתיעקר מכאן

ותכתב

עד אָשֶׁר יֵצֵא מֵאֶפְכָּם (שם שם כ). הרי שהתחילו לאכול בשר ממחרת יום הגיעם, דהיינו כ"ג באייר, ואכלו אותו חודש ימים,

דהיינו עד כ"ב בסיון שהם עשרים ותשעה ימים כמנין ימי חודשה של לבנה ייג: ובשבעת ימי מרים. בכ"ב בסיון נסעו

העם מקברות התאָה וכו ביום באו לתְּצֹרֹת (שם שם לה), ושם המתינו למרים שבעה ימים שהיתה מוסגרת מחמת צרעתה:

שנאמר

רמז קצת צ"ע הלשון 'כל' (בפרט שי"א שבפחות משלשה דברים אין אומרים

'כל', עי' תוס' כתובות ח א ד"ה שהכל). וע"ע ביאורים נוספים בשדה

יהושע ופנ"מ ואור שמח שם.

רמח וכן היא שיטת הבבלי (כח ב), שבבית ראשון הובקעה העיר

בתשעה בתמוז. ואף על פי שאמרנו לעיל שמי שסבר

שהובקעה בט' בתמוז סבר שנחרב הבית בא' באב, כדי שיהיו

ביניהם כ"א ימים, (וא"כ גם בתשעה באב לא חזר אותו הדבר

שנית), כבר פירש ביפה מראה לעיל שהכל מודים שבתשעה באב

נשרף הבית כמבואר בפסוקים, אלא שחורבן לחוד ושריפה לחוד,

היינו שהתחיל להיחרב בא' באב ונשרף בט' בו (וכ"כ בעין אליהו על עין

יעקב לירושלמי), וראה גם רד"ק יחזקאל כו ב (ועי' עלי חמר לעיל ד"ה ר"מ

בעי ד"ה מ"ד בט' לחודש).

רמז וראה גם רש"י (יומא פג א ד"ה מתני' מי שאחזו בולמוס): בולמוס היינו

חולי האוחז מחמת רעבון, ועיניו כהות והוא מסוכן למות,

וכשמראיתו חוזרת בידוע שנתרפא. ובעלי תמר כתב שחששו

ביום זה בראשונה ובשניה, ואילו הפורענות שאירעה בי"ז

בתמוז לא חזרה ונשנתה באותו היום ימ". לפי שסבר ר' יהושע

בן לוי כדברי רבי מנא לעיל, שבראשונה הובקעה בט' בתמוז

ובשניה בי"ז בתמוז ימח: תירוצ נוסף אָמר ר' לוי. לתרץ באופן

תורה אור אחר: כְּתִיב 'אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה אֹתָם

הָאֲדָם וְחֵי בָהֶם'. כך נאמר,

וְשִׁמְרָתֶם אֶת חֻקֵּי וְאֶת מִשְׁפָּטֵי

אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה אֹתָם הָאֲדָם וְחֵי בָהֶם

אָני ה'. הרי שמצוות וחוקות ה'

מחיים את האדם, ולא ממיתים

אותו: וְאִין מְאֹר עֵינֵיו שֶׁ אָדָם

חֹזֵר אֲחָא לְאַחַר אֲרֻבָּעִים יוֹם.

אדם השרוי בתענית מתמעט

מאור עיניו, ואינו חוזר אליו

במלואו אלא לאחר ארבעים יום

מתעניתו, ואם יתענה שנית תוך

ארבעים יום עלול מאור עיניו

להחשיך. לפיכך לא גזרו שתי

תעניות לילה ויום בתוך ארבעים

יום ימט: שנינו במשנתנו שבט' באב נגזר על אבותינו שלא יכנסו

לארץ, ומבארת הגמ' מניין שבט' באב היה הָדָא הוּא דְּכְתִיב

'וַיְהִי בַּשָּׁנָה הַשְּׁנִיָּה בַּחֹדֶשׁ הַשְּׁנִי בְּעֶשְׂרִים בַּחֹדֶשׁ וְגו'. כך

נאמר, וַיְהִי בַּשָּׁנָה הַשְּׁנִיָּה בַּחֹדֶשׁ הַשְּׁנִי בְּעֶשְׂרִים בַּחֹדֶשׁ וְנִעְלָה

הָעֵנָן מֵעַל מִשְׁכַּן הָעֵדֻת, וַיִּסְעוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְמִסְעֵיהֶם מִמִּדְבָּר

סִינִי וַיִּשְׁכְּן הָעֵנָן בְּמִדְבַּר פָּאָרָן. הרי שמסעם הראשון מהר

סיני היה בכ' באייר של השנה השנית לצאתם ממצרים:

וְכְתִיב 'וַיִּסְעוּ מִהָרַי' דֶּרֶךְ שְׁלֹשֶׁת יָמִים'. לאחר שפירש

הכתוב את סדר השבטים לדגליהם ומי נסע ראשונה וכו',

חזר הפסוק לכתוב וַיִּסְעוּ מִהָרַי' דֶּרֶךְ שְׁלֹשֶׁת יָמִים וַאֲרֹן

בְּרִית ה' נָסַע לִפְנֵיהֶם דֶּרֶךְ שְׁלֹשֶׁת יָמִים לְתוֹר לָהֶם מִנֹּהָגָה.

הרי שחנייתם הראשונה היתה לאחר ג' ימים, דהיינו כ"ב

באייר: אַנֵּב שֶׁהֵבִיאה הַגִּמְלָה פִּסּוּק וְהַ, מִכִּיאה דְרִשָּׁה נִסְתַּמְנִי ר' זְכַרְיָה חֲתָנִיה דְר' לֵוִי, לְאִילָיִן טַלְיָא דְּמִיתַפְנִי מִן סִיפְרָא

וְנִפְקִין לֵון בְּכַפְרֵי יִיטָא. לָמָּה הָיוּ יִשְׂרָאֵל דּוֹמִים באותה שעה

שנסעו מהר ה', לאלו התינוקות שבשעה שגומרים ללמוד

בבית ספרם רצים לשחק בכפרים. כך ישראל לאחר שקיבלו

את התורה והמצוות בהר סיני נסעו משם בשמחה, אמרו

שמא ירבה ויתן לנו מצוות, ולפיכך כתב וַיִּסְעוּ מִהָרַי' ולא

כתב להיכן נסעו, שהיה מחשבתם להסיע עצמם משם מפני

שהוא הר ה' ייג: הַגִּמְלָה חֹזֶרֶת לְבֹאֵר מִנִּין שֶׁבִּט' באב נגזר על

אבותינו שלא יכנסו לארץ בּו בַּיּוֹם. בכ"ב באייר, כשבאו למדבר

פֶּאָרָן: נִתְאַוּ תַּאֲוָה. כפי שנאמר (במדבר יא ד) וְהָאֶסְפָּסָף אֲשֶׁר

בְּקִרְבּוֹ הִתְאַוּ תַּאֲוָה וַיִּשְׁבּוּ וַיִּכְבּוּ גַם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיֹּאמְרוּ מִי

יֵאָכְלֵנוּ בָּשָׂר: ואמר להם הקב"ה 'עַד חֹדֶשׁ יָמִים עַד אֲשֶׁר

יֵצֵא מֵאֶפְכָּם'. הזמינו עצמכם למחר ותאכלו בשר (שם שם יח),

ולא יום אחד בלבד תאכלו, ולא יומיים, אלא עד חֹדֶשׁ יָמִים

דהיינו עד כ"ב בסיון שהם עשרים ותשעה ימים כמנין ימי חודשה של לבנה ייג: ובשבעת ימי מרים. בכ"ב בסיון נסעו

העם מקברות התאָה וכו ביום באו לתְּצֹרֹת (שם שם לה), ושם המתינו למרים שבעה ימים שהיתה מוסגרת מחמת צרעתה:

שנאמר

לסכנת אבר הראיה, שמצות 'וחי בָהֶם' כוללת את כל גופו של האדם.

ובפרט לענין ראייה שאמרנו (עבודה זרה כח ב) 'שורייני דעינא באובנתא

דליבא תל'. ואולי יש להוסיף ע"פ המובא בנדרים (סד ב) שהסומא

חשוב כמת, ואם כן אין זה 'וחי בָהֶם'.

רג ובפרט שמוכח ממנו שבאותו יום שבאו למדבר פֶּאָרָן התאוו תאוה,

לפיכך מביא שאף נסיעתם שלא כהוגן היתה. ועי' יפ"מ.

רנא בכתי"ל נכתב: ונפקון לון פריי, והוגה בצידו בכפריי. אולם נראה

שהגירסה הנכונה היא: פריי. לפי שפריי פירושו ריצה (וכן הוא

בערוך ערך פר ד'), והיינו שהתינוקות יצאו מבית ספרם בריצה. (וראה כעין

לשון זה בירושלמי ביצה פ"ה ה"ב: שמע ר"מ קליה וערק, נפקין פריי בתריה.).

רנב ובמהרש"א (חידושי אגדות שבת קטז א) כתב: משום דלא מצינו שנקרא

הר ה' רק מקום ב"ה שנתקדש לעולם, אבל מקום שנתנה בו

התורה לא נקרא רק הר האלהים או הר חורב והר סיני, וע"כ דרשו

שנסעו מאחרי ה' כתינוק הבורח מבית הספר לבטל מד"ת.

רנג לפי שבין מולד למולד יש כט ימים יב שעות ותשצג חלקים.

בשלשה פרקים פרק רביעי תענית

[בבילא דף כג:]

ותכתב במקומה, ולמה כתבה כאן כדי להפסיק בין פורענות ראשונה לפורענות שנייה וכו', פורענות ראשונה ויסעו מהר ה' ואמר רבי חמא ברבי חנינא שסרו מאחרי ה' (כדאמר במדרש ויסעו, שנסעו מהר סיני דרך שלשת ימים כתינוק היוצא מבית הספר שבורה לו והולך לו, כך היו בורחים מהר סיני דרך שלשת ימים, תוספות). דברי הבבלי 'פורענות' מתבארים על פי הירושלמי, שעצם הבריחה וההתרחקות מהשם נחשב לפורענות. (תוספות הנ"ל, ועי' מהרש"א שם).

אמר להן אתם בכיתם לפני בכייה של תפלות וכו'. בבבלי (כט.): **אמר להם הקדוש ברוך הוא אתם בכיתם בכיה של חנם ואני קובע לכם בכיה לדורות.** (ראה יפה מראה ומתא דירושלים ש'חנינ' ו'תפלות' אינם באותו משמעות, ועי' רש"י פסחים צא. ד"ה תפלות – עבירה). **תני ר' שמעון בן יוחי כתיב וישמע משה את העם בכה למשפחתיו וגו' על שש עריות שאסר להן משה.** בבבלי (שבת קל.): **תניא רבן שמעון בן גמליאל אומר וכו' וישמע משה את העם בכה למשפחתיו על עסקי משפחתיו (שנאסר להם קרובות, רש"י) וכו'.** דברי הבבלי 'עסקי משפחתיו' מתבארים

והיינו ליל ט' באב. ואמרו למשה ולאהרן לו מתנו בַּאֲרָץ מִצְרַיִם אוּ בַּמִּדְבָּר הַזֶּה לוֹ מִתְּנֵנוּ, וְלָמָּה ה' מְבִיא אֶתְּנוּ אֶל הָאָרֶץ הַזֹּאת לְנַפֵּל בַּחֶרֶב וגו' (שם יד ב-ג): **אָמַר לָהֶן. הַקִּבֵּה לְיִשְׂרָאֵל: אַתֶּם בְּכִיתֶם לְפָנַי בְּכִיָּה שֶׁל תַּפִּלוֹת.** בכיה של חנים בלא טעם^{יג}. שהיה לכם לבטוח בי, לאחר שעשיתי לכם את כל האותות והמופתים: חיי. לשון שבועה הוא: **עֲתִידִין אַתֶּם לְבָבוֹת בְּכִיָּה שֶׁל מֹשֶׁה.** כלילה זה: **שְׁנֹאמַר בְּכַה תִּבְכְּהוּ בַּלַּיְלָה.** בקינה שקונן ירמיהו על חורבן בית המקדש נאמר, והיא בכיה שיש בה ממש. וכך נדרש, מחמת מה שבכיתם באותו הלילה, נגזר עליכם שתוסיפו לבכות לעתיד באותו הלילה. ובאותו הלילה נשבע הקב"ה למשה שְׁכָל הַעֲנָשִׁים הָרָאִים אֶת כְּבֹדִי וגו' וַיִּנְסּוּ אֹתִי וגו' וְלֹא שָׁמְעוּ בְּקוֹלִי, אִם יָרְאוּ אֶת הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁפַּעְתִּי לְאַבְתָּם וגו' (שם שם כא-כג). הרי שבט' באב נגזר על אבותינו שלא יכנסו לארץ יט: **הַגֹּמ' מְבִיאָה רָאִיהָ לְדִרְשַׁת הַפֶּסֶק 'כַּה תִּבְכְּהוּ בַּלַּיְלָה' תִּנִּי ר' שְׁמַעוֹן בֶּן יוֹחִי.** לומר ששתי בכיות של תפלות היו, אחת במעשה המרגלים וכפי שנתבאר, ואחת בבכיית המתאווים יט: **כְּתִיב 'וַיִּשְׁמַע מֹשֶׁה אֶת הָעָם בְּכַה לְמִשְׁפַּחְתּוֹ' וגו'.** בבכיית המתאווים שבכו מִי יֵאָכְלֵנוּ בָּשָׂר נאמר: **עַל שֶׁשׁ עֲרִיּוֹת שֶׁאָסַר לָהֶן מֹשֶׁה.** ממה שהוצרך הפסוק לכתוב שהיו בוכים משפחות משפחות, שמענו לדרוש כוונה נוספת בבכייתם, שבכו על עסקי המשפחות שאסר להם משה יותר ממה שהיו אסורים קודם מתן תורה מדין בני נח. ומחמת שתי בכיות של תפלות אלו, נגזר עליהם בכייה לדורות יסא: **הַגֹּמ' חוֹזֶרֶת לַמַּעֲשֶׂה הַמְּרָגְלִים אָמַר לָזֶן. משה למרגלים: אֲפִילֹּךְ בֶּן. אפילו כדברכם, שהאנשים שדרים**

ביאורים

רנז בבבלי שם דרשו מהפסוק (איכה א טו) 'קרא עלי מועד לשבור בחור', שתמוז של אותה שנה היה מלא, ועל ידי כך חל מועד שבירת בחורי ישראל בט' באב. **רנה** והיינו בח' באב לעת ערב, וכפי שמוכח לקמן שבכו כלילה.

רנו בגליון הש"ס ובשו"ת ראשית בכורים (ח"ב סי' ר' ד"ה ויל) ובעלי תמר ביארו, שעסקו בהן משום שהן נוהגות אף קודם ירושה וישיבה. ועי' פנים מאירות שהקשה שעולה נוהגת בחו"ל. ובמתא דירושלים גורס: עולה. // קבלה היתה בידם שבכך היו עוסקים - יפ"מ, קה"ע. ועי' מתא דירושלים ושו"ת ראשית בכורים שם. **אע"פ** שפרשת חלה כתיב בסמוך בפרשה לאחר ענין מרגלים, י"ל דס"ל דבאמת נאמרה הפרשה קודם בואם של המרגלים מדרכם, והיינו בין הליכתם לביאתם, ומה שנסדרה לאחר כל ענין הפרשה דמרגלים הוא משום דלא רצתה התורה להפסיק בספור כל הענין, לכן גמרה מקודם כל ספור הענין ואח"כ חזרה להענין שעמדה בו מקודם דהיינו בפרשה חלה, והרכבה פרשיות כאלה מסודרים באופן כזה. וסמך לדבר זה אפשר להביא ממ"ד בילקוט לקמן בפרשה דחלה (פ' כ) תתנו לה, יכול ליוצאי מצרים מניין אף לדורות, ת"ל תתנו לדורותיכם, הרי דפרשה זו דחלה נאמרה ליוצאי מצרים לכשיבאו לארץ, ואצטריך רבוי לדורות, ואי ס"ד דנאמרה הפרשה ההיא לאחר כל מעשה מרגלים, הלא במעשה זו נגזרה על יוצאי מצרים שלא יבאו לארץ כלל, אלא ע"כ כמש"כ דאותה פרשה דחלה נאמרה בין הליכתם ושיבתם של המרגלים, ודו"ק - תורה תמימה במדבר יד הערה ג.

רנז לפנינו בפסוק: 'בַּלַּיְלָה ההוא'.

שְׁנֹאמַר 'וַתִּסְגֹּר מְרִינִים מַחוּץ לְמִחְנֶה'. כך נאמר, וַתִּסְגֹּר מְרִינִים מַחוּץ לְמִחְנֶה שְׁבַעַת יָמִים וְהָעָם לֹא נָסַע עַד הָאָסֶף מְרִינִים. נמצא שנסתיים הסגרה של מרים בכ"ט בסיון: **וּבְאָרְבָּעִים יוֹם שָׁלַח מְרַגְלִיִּים.** בו ביום נשלחו המרגלים, כפי שנאמר (שם יג א-ב) וַיִּדְבֹּר ה' אֶל מֹשֶׁה לֵּאמֹר, תוֹרֵה אוֹר

שִׁלַּח לָךְ אַנְשִׁים וַיְתִירוּ אֶת אֶרֶץ כְּנָעַן וגו'. והמתינו להם ישראל ארבעים יום עד ששבו: **שְׁנֹאמַר 'וַיִּשְׁבּוּ מִתּוֹר הָאָרֶץ מִקֵּץ אַרְבָּעִים יוֹם וַיָּלֻכוּ וַיָּבֹאוּ אֶל מֹשֶׁה וְאֶל אֶהֱרֹן וְגו'.** ותמוז של אותה שנה מלא היה, ובו שלשים יום יג. הרי יומיים מסיון, כ"ט ול', ועוד שלשים יום מתמוז, ועוד שמונה מאב שהם יחד ארבעים יום. נמצא ששבו המרגלים בח' באביב: **אֵתָּזֶן, אֲשֶׁר־הֵיוֹנוּ עֹסִיקִין בְּהַלְכֹּת הַחֵדָּה וַעֲרָלָהּ.** באו המרגלים למחנה, ומצאו את ישראל עוסקים בהלכות חלה וערלה, שהן מצוות התלויות בארץ. משום שהתכווננו

ישראל להיכנס לארץ מיד, והיו עוסקים בשינון המצוות התלויות בה יט: **אָמְרוּ לָהֶן. הַמְּרָגְלִים לְיִשְׂרָאֵל: לָאֲרָץ אֵין אַתֶּם נִכְנְסִין, וְאַתֶּם עֹסֻקִין בְּהַלְכֹּת הַחֵדָּה וַעֲרָלָהּ.** הלא אין אתם נכנסים לארץ, מפני אנשי המידות והענקים הגיבורים הדרים שם, ובהלכות חלה וערלה אתם עוסקים, בתמיה: מִיָּד

'וַתִּשָּׂא כַּף הָעֵדָה וַיִּתְּנוּ אֶת קוֹלָם וַיִּבְכוּ הָעָם בַּלַּיְלָה הוּא ייט. היינו ליל ט' באב. ואמרו למשה ולאהרן לו מתנו בַּאֲרָץ מִצְרַיִם אוּ בַּמִּדְבָּר הַזֶּה לוֹ מִתְּנֵנוּ, וְלָמָּה ה' מְבִיא אֶתְּנוּ אֶל הָאָרֶץ הַזֹּאת לְנַפֵּל בַּחֶרֶב וגו' (שם יד ב-ג): **אָמַר לָהֶן. הַקִּבֵּה לְיִשְׂרָאֵל: אַתֶּם בְּכִיתֶם לְפָנַי בְּכִיָּה שֶׁל תַּפִּלוֹת.** בכיה של חנים בלא טעם^{יג}. שהיה לכם לבטוח בי, לאחר שעשיתי לכם את כל האותות והמופתים: חיי. לשון שבועה הוא: **עֲתִידִין אַתֶּם לְבָבוֹת בְּכִיָּה שֶׁל מֹשֶׁה.** כלילה זה: **שְׁנֹאמַר בְּכַה תִּבְכְּהוּ בַּלַּיְלָה.** בקינה שקונן ירמיהו על חורבן בית המקדש נאמר, והיא בכיה שיש בה ממש. וכך נדרש, מחמת מה שבכיתם באותו הלילה, נגזר עליכם שתוסיפו לבכות לעתיד באותו הלילה. ובאותו הלילה נשבע הקב"ה למשה שְׁכָל הַעֲנָשִׁים הָרָאִים אֶת כְּבֹדִי וגו' וַיִּנְסּוּ אֹתִי וגו' וְלֹא שָׁמְעוּ בְּקוֹלִי, אִם יָרְאוּ אֶת הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁפַּעְתִּי לְאַבְתָּם וגו' (שם שם כא-כג). הרי שבט' באב נגזר על אבותינו שלא יכנסו לארץ יט: **הַגֹּמ' מְבִיאָה רָאִיהָ לְדִרְשַׁת הַפֶּסֶק 'כַּה תִּבְכְּהוּ בַּלַּיְלָה' תִּנִּי ר' שְׁמַעוֹן בֶּן יוֹחִי.** לומר ששתי בכיות של תפלות היו, אחת במעשה המרגלים וכפי שנתבאר, ואחת בבכיית המתאווים יט: **כְּתִיב 'וַיִּשְׁמַע מֹשֶׁה אֶת הָעָם בְּכַה לְמִשְׁפַּחְתּוֹ' וגו'.** בבכיית המתאווים שבכו מִי יֵאָכְלֵנוּ בָּשָׂר נאמר: **עַל שֶׁשׁ עֲרִיּוֹת שֶׁאָסַר לָהֶן מֹשֶׁה.** ממה שהוצרך הפסוק לכתוב שהיו בוכים משפחות משפחות, שמענו לדרוש כוונה נוספת בבכייתם, שבכו על עסקי המשפחות שאסר להם משה יותר ממה שהיו אסורים קודם מתן תורה מדין בני נח. ומחמת שתי בכיות של תפלות אלו, נגזר עליהם בכייה לדורות יסא: **הַגֹּמ' חוֹזֶרֶת לַמַּעֲשֶׂה הַמְּרָגְלִים אָמַר לָזֶן. משה למרגלים: אֲפִילֹּךְ בֶּן. אפילו כדברכם, שהאנשים שדרים**

רנז בבבלי שם דרשו מהפסוק (איכה א טו) 'קרא עלי מועד לשבור בחור', שתמוז של אותה שנה היה מלא, ועל ידי כך חל מועד שבירת בחורי ישראל בט' באב.

רנה והיינו בח' באב לעת ערב, וכפי שמוכח לקמן שבכו כלילה.

רנו בגליון הש"ס ובשו"ת ראשית בכורים (ח"ב סי' ר' ד"ה ויל) ובעלי תמר ביארו, שעסקו בהן משום שהן נוהגות אף קודם ירושה וישיבה. ועי' פנים מאירות שהקשה שעולה נוהגת בחו"ל. ובמתא דירושלים גורס: עולה. // קבלה היתה בידם שבכך היו עוסקים - יפ"מ, קה"ע. ועי' מתא דירושלים ושו"ת ראשית בכורים שם. **אע"פ** שפרשת חלה כתיב בסמוך בפרשה לאחר ענין מרגלים, י"ל דס"ל דבאמת נאמרה הפרשה קודם בואם של המרגלים מדרכם, והיינו בין הליכתם לביאתם, ומה שנסדרה לאחר כל ענין הפרשה דמרגלים הוא משום דלא רצתה התורה להפסיק בספור כל הענין, לכן גמרה מקודם כל ספור הענין ואח"כ חזרה להענין שעמדה בו מקודם דהיינו בפרשה חלה, והרכבה פרשיות כאלה מסודרים באופן כזה. וסמך לדבר זה אפשר להביא ממ"ד בילקוט לקמן בפרשה דחלה (פ' כ) תתנו לה, יכול ליוצאי מצרים מניין אף לדורות, ת"ל תתנו לדורותיכם, הרי דפרשה זו דחלה נאמרה ליוצאי מצרים לכשיבאו לארץ, ואצטריך רבוי לדורות, ואי ס"ד דנאמרה הפרשה ההיא לאחר כל מעשה מרגלים, הלא במעשה זו נגזרה על יוצאי מצרים שלא יבאו לארץ כלל, אלא ע"כ כמש"כ דאותה פרשה דחלה נאמרה בין הליכתם ושיבתם של המרגלים, ודו"ק - תורה תמימה במדבר יד הערה ג.

מסורת הש"ס

תענית כט.

סנהדרין קד:

איכ"ר א כג

עי' יומא עה.

מקורות

ותסגר בבלי כט א: מיד חשבון הסוגיא נתפרש ע"פ הבבלי כט א, קה"ע, פנ"מ במשנה, ביאורי הגר"ח קנייבסקי, ועי' יפה מראה, ועי' יפה עינים שם ד"ה תמוז: בכה תבכה יפ"מ: תני פנ"מ: כתיב וישמע עי"ע יומא עה א ורש"י שם ד"ה עריות: תני - על שש פנ"מ ע"פ איכ"ר א כג:

אתון אשכחנינון עסיקין בהלכות חלה וערלה אמרו להן לארץ אין אתם נכנסין ואתם עוסקין בהלכות חלה וערלה מיד וכו'. מכאן סמך, שהעולה לארץ ישראל יש לו ללמוד הלכות התלויות בארץ.

(עלי תמר)

בשלשה פרקים פרק רביעי תענית

מקורות

אפי"ו - פה יפ"מ, קה"ע, פני"מ: כל יפ"מ, קה"ע, פני"מ: ולא יפ"מ. וע"ע בספר ולא עוד אלא: ידעין במדבר"ר טז יא, יפ"מ, קה"ע, פני"מ: אמרו רש"י סנהדרין צו א ד"ה כביכול, וכן ברש"י יומא ג ב ד"ה כביכול כתב: כלומר על כרחינו יאמר כן כאלו (אי אפשר לומר כן, וכן כל כביכול שבהש"ס: ר' צוי - לְקוֹל ע"פ במדבר"ר שם, יפ"מ, קה"ע, וע"ע על תמר: תני ר' יוסי אוסר רש"י כט א ד"ה מוצאי: ומוצאי רש"י שם ד"ה מוצאי שביעית:

לזה ובתוספת: ארץ אוכלת יושביה היא, דרש רבא אמר הקדוש ברוך הוא אני חשבתיה לטובה והם חשבו לרעה, אני חשבתיה לטובה דכל היכא דמטו מת חשיבא דידהו כי היכי דניטרדו ולא לשאלו אבתריהו, ואיכא דאמרי איוב נח נפשיה (שלא תגין זכותו עליהם, רש"י) ואטרידו כולי עלמא בהספידא, הם חשבו לרעה ארץ אוכלת יושביה היא.

וְלֹא עוֹד אֵלָּא דַּאֲמַרְתּוֹן וְנָהִי בַעֲיֵינָהּ כַּחֲגָבִים וְכֵן הִיִּינוּ **בַּעֲיֵינָהּ יָדְעִין הוּיתוֹן וְכו'.** בבבלי (סוטה לה.): ונהי בעינינו כחגבים וכן היינו וגו', אמר רב משרשיא מרגלים שקרי הוו, בשלמא ונהי בעינינו כחגבים לחיי, אלא וכן היינו בעיניהם מנא הוו ידעי, ולא היא, כי הוו מברי אבילי תותי ארזי הוו מברי, וכי חזינהו סלקו יתבי באילני

שמעי דקאמרי קחזינן אינשי דדמו לקמצי באילני. שיטת הירושלמי שמה שאמרו המרגלים 'וכן היינו בעיניהם' נחשב לחסרון, שמנין להם לדעת איך הם נראים בעיני יושבי הארץ, ושיטת הבבלי שהם שמעו מפורש איך שהאמוריים היו קוראים אותם חגבים. (עי' יפה מראה וכולא עוד אלא ד"ה אך).

אמ' ר' שמעון בן לקיש דיברו דברים כלפי למעלן וכו', לקול המולה הגדולה שאמרתם הצית אש עליה ורעו דליותיו. בבבלי (מנחות גג.): לקול המולה גדולה הצית אש עליה ורעו דליותיו, אמר רבי חיננא בר פפא לקול מיליהן של מרגלים ניתרועעו דליותיהן של ישראל, דאמר רבי חיננא

אינו יכול לנצחם. וממנו היינו מהקב"ה: **ר' צוי בשם ר' חמא בר חנינא.** בא לומר שזהו מה שאמר הקב"ה לירמיהו בחזון פורענות חורבן בית המקדש: **'לְקוֹל הַמוֹלָה גְּדֹלָה'.** כך נאמר, **זֵית רַעְנָן יָפָה פְּרִי תֹאֵר קָרָא ה' שִׁמְךָ לְקוֹל הַמוֹלָה גְּדֹלָה הַצִּית אֶשׁ עָלֶיהָ וְרָעוּ דְּלִיּוֹתֶיהָ:** ונדרש **'לְקוֹל הַמוֹלָה יְסִי הַגְּדֹלָה' שְׁאֻמְרָתָם, 'הַצִּית אֶשׁ עָלֶיהָ וְרָעוּ דְּלִיּוֹתֶיהָ'.** אמר הקב"ה לירמיהו, לך למרגלים ואמור להם, אינכם יודעים מה גרמתם לעצמכם, שמחמת אותו קול המולה ורעש שהרעשתם, ואמרתם פי חֶזֶק הוא מִמֶּנּוּ, גרמתם שיחרה אף ה' בישראל ויום זה יקבע לבכי על שריפת בית המקדש, וענפי אותו זית, דהיינו שבטיו ומשפחותיו, שבתחילה נתכנו בשם זֵית רַעְנָן יָפָה פְּרִי תֹאֵר, יהיו רועים במדבר ארבעים שנה יסו, כפי שנאמר (במדבר יד לג) **וּבְגִימָם יִהְיוּ רָעִים בְּמִדְבָּר אַרְבָּעִים שָׁנָה וְנִשְׁאָוּ אֶת זְנוּתֵיכֶם עַד תֵּם פְּגִרְכֶּם בְּמִדְבָּר־רֶסֶס:** **תָּנִי ר' יוסי אוֹמֵר, יוֹם שֶׁחָרַב הַבַּיִת הָיָה מוֹצָאֵי שְׁבֵת.** יום ראשון בשבת: **וּמוֹצָאֵי שְׁמִיטָה.** שנה ראשונה שלאחר השמיטה: **וּמוֹשְׁמֶרְתָּ שָׁל יְהוֹרִיב בְּתִשְׁעָה בָּאָב.** היה זמנה לעבוד בבית המקדש באותו שבוע של תשעה באב שבו חרב הבית

ביאורים

יא י ד"ה בוכה) כתב שהן: חמותו, ואחות אבי אשתו, ואחות אם אשתו, ובת אשתו, ובת בנה, ובת בתה, ואחותה בחייה. ובתורת מנחם (יומא עמ' קסה ע"א ד"ה ובאמת) כתב ע"פ רש"י (סנהדרין נז ב ד"ה אין), שהן: אחותו, ואחות אביו, ואחות אמו, ואשת אחיו, ואשת אחי אביו, ואחות אשתו בחייה. // לשון הספרי (במדבר פרשת בהעלותך פסיקא צ): וישמע משה את העם בוכה למשפחותיו, היה רבי נהוראי אומר מלמד שהיו ישראל מצטערים בשעה שאמר להם משה לפרוש מן העריות, ומלמד שהיה אדם נושא את אחותו ואחות אביו ואחות אמו, ובשעה שאמר להם משה לפרוש מן העריות היו מצטערים. // מה שהתעוררו עכשיו אחר נסיעתן מהר סיני לבכות על העריות, עיי' יפ"מ, ורבי אליהו מזרחי (במדבר יא י).

רסב 'מייילקין' הוא כמו מאללין, שהוא תרגום של מרגלים.

רסג בעלי תמר הוסיף לבאר (ע"פ אהל תורה לאדמו"ר מקאצק), שאף על פי שהם סיפרו את אשר ראו, טענת הקב"ה אליהם היתה מדוע לא העמיקו להתבונן בדבר ולחשוב שודאי אין כוונת הקב"ה להרע להם, והיו צריכים להבין שלטובתם נעשה כדי שלא ירגישו בהם, וכן שסר צילם ותוקפם של בני הענק, ובפרט שהיו המרגלים אנשים חריפים, כמבואר בתרגום יונתן לפסוק.

רסד במדרש (במדבר טז יא) מובא: אמר להם הקב"ה ויתרתי על מה שאמרתם ונהי בעינינו כחגבים אע"פ שהיה לכם לבטוח בי ולא

בארץ עזים מאד הם, ומתגוררים בערים בצורות גדולות מאד, וגם ילידי הענק דרים שם (במדבר יג כח): **כִּזְחַח חֲמִיתוֹן.** מה ראיתם שם, האם טובה הארץ או רעה: **אָמְרוּן לַיהוָה, 'אֶרֶץ אֲכָלָת יוֹשְׁבֶיהָ הִיא'.** ראינו שאויר הארץ גורם ליושביה למות טרם תורה אור זמנם: **כָּל קִירְיָא דְּהוּינָן עָלִין**

כַּן מַה חֲמִיתוֹן, אֲמָרוּן לֵיה, °אֶרֶץ אוֹכֶלֶת יוֹשְׁבִיהָ הִיא, כַּל קִירְיָא דְּהוּינָן עָלִין תַּמּוֹן הוּינָן מִשְׁכַּחֲוִין מַתִּין, °אֲמַר לַהֲן הַקֶּב"ה, בַּטּוֹבָה שְׁעִשִּׁיתִי לָכֶם אֲמַרְתֶּם אֶרֶץ אוֹכֶלֶת בִּיה, הוּוֹן מֵיִלְלִין קֶרְתָּא וּנְפִיקוֹן לוֹן, וְכַר נֶשׁ לֹא יִדַּע בְּהוֹן, וְלֹא עוֹד אֵלָּא דַּאֲמַרְתּוֹן °וְנָהִי בַעֲיֵינָנו כַּחֲגָבִים וְכֵן הִיִּינוּ בַעֲיֵינָהּ, °יָדְעִין הוּיתוֹן מַה דְּהוּינָא עֵבֶר לָכוֹן בַּאֲפִיהוֹן. °אֲמַ' ר' שְׁמַעוֹן בֶּן לָקִישׁ °דִּיבְרוּ דְּבָרִים כִּלְפִי לַמַּעֲלָן, °כִּי חֹזֵק הוּא מִמֶּנּוּ, אֲמָרוּ כְּבִיכּוֹל לֹא יִכּוֹל לַהֲוֹן. °ר' לוי °בִּשְׁם ר' חַמָּא בַר חֲנִינָא °לְקוֹל הַמוֹלָה גְּדוֹלָה, לְקוֹל הַמוֹלָה הַגְּדוֹלָה שְׁאֲמַרְתֶּם הַצִּית אֶשׁ עָלֶיהָ וְרָעוּ דְּלִיּוֹתֶיהָ: תָּנִי °ר' יוֹסִי אוֹמֵר יוֹם שֶׁחָרַב הַבַּיִת הִיָּה מוֹצָאֵי שְׁבֵת, וּמוֹצָאֵי שְׁמִיטָה, וּמוֹשְׁמֶרְתוֹ שֶׁל

כמדבר יג,כב

סס יג,כג

סס יג,כג

יימיה יג,כט

כְּמַדְבֵּר טו ז ח (דף כד.). **ע"י** סוטה לה. ומנחות גג: וערכין טו. **כמד"ר** טז יא מנחומא שלח ז **דבוס** פיעטרוקוב ווילנא **נוסף** מיעות "בשם ר' לוי", ותוקן ע"פ כמ"ל **תענית** כט. **מוספמא** פ"ג ה"ט **סדר** עולם רעה פ"ל

אָלָּא דַּאֲמַרְתּוֹן וְנָהִי בַעֲיֵינָהּ כַּחֲגָבִים וְכֵן הִיִּינוּ בַעֲיֵינָהּ. לא רעה זו בלבד עשיתם שלא התבוננתם שעשיתי זאת לטובתכם, אלא אף הוצאתם דיבה לחינם ובשקר, שאמרתם וְנָהִי בַעֲיֵינָהּ כַּחֲגָבִים וְכֵן הִיִּינוּ בַעֲיֵינָהּ יָסִי: יְדַעִין הוּיתוֹן מַה דְּהוּינָא עֵבֶר לָכוֹן בְּאִפְּיהוֹן. וכי יודעים הייתם איך הייתי מראה אתכם בעיניהם, בתמיה. שמא כמלאכים הייתם נראים להם, אלא להוציא דיבה נתכוונתם יסִי: **אָמַ' ר' שְׁמַעוֹן בֶּן לָקִישׁ, דִּיבְרוּ דְּבָרִים כִּלְפִי לַמַּעֲלָן.** המרגלים דיברו דברים כלפי הקב"ה: **שֹׁאֲמָרוּ 'כִּי חֹזֵק הוּא מִמֶּנּוּ'.** לא נוכל לַעֲלוֹת אֶל הָעָם כִּי חֹזֵק הוּא מִמֶּנּוּ: **אָמְרוּ, כְּבִיכּוֹל, לֹא יִכּוֹף לָהֶוֹן.** אמרו, כאלו יכול להאמר כן, הקב"ה עצמו אינו יכול לנצחם. **וּמִמֶּנּוּ הִיִּינוּ מִהַקֶּב"ה: ר' צוֹי בִּשְׁם ר' חָמָא בַר חֲנִינָא.** בא לומר שזהו מה שאמר הקב"ה לירמיהו בחזון פורענות חורבן בית המקדש: **'לְקוֹל הַמוֹלָה גְּדֹלָה'.** כך נאמר, **זֵית רַעְנָן יָפָה פְּרִי תֹאֵר קָרָא ה' שִׁמְךָ לְקוֹל הַמוֹלָה גְּדֹלָה הַצִּית אֶשׁ עָלֶיהָ וְרָעוּ דְּלִיּוֹתֶיהָ:** ונדרש **'לְקוֹל הַמוֹלָה יְסִי הַגְּדֹלָה' שְׁאֻמְרָתָם, 'הַצִּית אֶשׁ עָלֶיהָ וְרָעוּ דְּלִיּוֹתֶיהָ'.** אמר הקב"ה לירמיהו, לך למרגלים ואמור להם, אינכם יודעים מה גרמתם לעצמכם, שמחמת אותו קול המולה ורעש שהרעשתם, ואמרתם פי חֶזֶק הוא מִמֶּנּוּ, גרמתם שיחרה אף ה' בישראל ויום זה יקבע לבכי על שריפת בית המקדש, וענפי אותו זית, דהיינו שבטיו ומשפחותיו, שבתחילה נתכנו בשם זֵית רַעְנָן יָפָה פְּרִי תֹאֵר, יהיו רועים במדבר ארבעים שנה יסו, כפי שנאמר (במדבר יד לג) **וּבְגִימָם יִהְיוּ רָעִים בְּמִדְבָּר אַרְבָּעִים שָׁנָה וְנִשְׁאָוּ אֶת זְנוּתֵיכֶם עַד תֵּם פְּגִרְכֶּם בְּמִדְבָּר־רֶסֶס:** **תָּנִי ר' יוֹסִי אוֹמֵר, יוֹם שֶׁחָרַב הַבַּיִת הָיָה מוֹצָאֵי שְׁבֵת.** יום ראשון בשבת: **וּמוֹצָאֵי שְׁמִיטָה.** שנה ראשונה שלאחר השמיטה: **וּמוֹשְׁמֶרְתָּ שָׁל יְהוֹרִיב בְּתִשְׁעָה בָּאָב.** היה זמנה לעבוד בבית המקדש באותו שבוע של תשעה באב שבו חרב הבית

לראות עצמכם כחגבים לעומתם, מ"מ לא שקר היה, ולא אוותר על מה שאמרתם וכן היינו בעיניהם, דכי איך יכולים אתם לדעת איך דימיתו אתכם בעיניהם, שמא כמלאכים נדמיתם. ולפי זה אולי יש לפרש שזו כוונת הגמרא, ולא עוד שאמרתם ונהי בעינינו כחגבים, שהיא עבירה קלה, אלא הוספתם לומר וכן היינו בעיניהם, ועליה אין אני מוותר.

רסה בפנ"מ הוסיף, שמשום כך נענשו כל העדה, שהיה להם להבין שכל עצמם להוציא דיבה מכוונים. // כתב היפ"מ, שהגמרא כאן אינה סוברת כדברי הגמרא בסוטה (לה א) שהמרגלים שמעו שבני הענק אומרים נמלים יש בכרם הדומים לאנשים. ועיי' בספר ולא עוד אלא, וראה השוואות הבבלי.

רסו בשרידי הירושלמי הנוסח: 'המִילָה' (מנוקד במקור).

רסז ובמתא דירושלים פירש: נתרועעו שני בתי המקדש.

רסח ראה גם לשון המדרש (במדבר טז יא): אמר ריש לקיש הטיחו דברים כלפי מעלה ובאותו עון נגזר עליהם גזירות קשות. מה הקב"ה אמר לירמיה, לך אמור להן אין אתם יודעים מה הוצאתם מפיהם. לקול המולה גדולה שאמרתם, מה גרמתם לעצמכם, הציתם אש עליכם, יום לשנה יום לשנה תשאוו את עונותיכם וכו'. ובבבלי (מנחות גג ב:) לקול המולה גדולה הצית אש עליה ורעו דליותיו, אמר רבי חיננא בר פפא לקול מיליהן של מרגלים ניתרועעו דליותיהן של

סוטה לה.

מנחומא שלח ז

[דף כד.].

כמד"ר טז ח

ע"י סוטה לה. ומנחות גג: וערכין טו.

כמד"ר טז יא

מנחומא שלח ז

דבוס פיעטרוקוב ווילנא

נוסף מיעות "בשם ר' לוי",

ותוקן ע"פ כמ"ל

תענית כט.

מוספמא פ"ג ה"ט

סדר עולם רעה פ"ל

מסורת
הש"ס

מ"ס פי"ח ה"א
ושי' ערכין יא:

הבית יסט: וכן בשני. בחורבן בית שני, היה גם כן בתשעה באב שחל ביום ראשון בשבת ע"י: בזה וכן היו ה'אונם עומדין על הדוכן ואומרים וישב עליהם את אונם וקצתם יצמיתם ויצמיתם וי' אלהינו. בימים שנחרבו בתי המקדשות, הראשון תורה אור

והשני, היו הלויים עומדים על הדוכן ומשוררים את מזמור צ"ד שבתהילים, המסיים בפסוק וישב עליהם את אונם וקצתם יצמיתם ויצמיתם ה' אלהינו. ושיר של יום רביעי הוא, ולקמן נחלקו ר' יוחנן ור' שמעון בן לקיש מפני מה לא אמרו שיר של אותו היום: מסתפקת הגמ' ר' שמעון בן לקיש בעא קומי ר' יוחנן, מהו לומר שיר בלא אונם, וקצתם יצמיתם ויצמיתם ה' אלהינו. ור' יוחנן ור' שמעון בן לקיש אמרו שיר של יום כשנתנסכו נסכי קרבן התמיד בבוקר ובערב (תמיד לג:), ושאל ר' שמעון בן לקיש אם אפשר לומר שיר בלא נסכים: ופושטת הגמ' נישמענה מן הדא. נפשוט את הספק מברייתא זו: דתני, בזה וכן היו ה'אונם עומדין על הדוכן ואומרים וישב עליהם את אונם וקצתם יצמיתם ויצמיתם ה' אלהינו.

וביום החורבן הרי לא הקריבו את קרבן התמיד, שכבר בטל משבעה עשר בתמוז י"א, וממה שאמרו הלויים שירה, יש להוכיח שאומרים שיר בלא נסכים: ר' אבהו אומר, איתפלגון ר' יוחנן ור' שמעון בן לקיש. ר' אבהו סבר שלא שאל ר' שמעון בן לקיש את ר' יוחנן והשיב לו כפי שאמרנו, אלא נחלקו ר' יוחנן ור' שמעון בן לקיש בדבר: ר' יוחנן אומר אומרים שיר בלא נסכים, ר' שמעון בן לקיש אומר אין אומרים שיר בלא נסכים. התיב ר' יוחנן דר' שמעון בן לקיש, והתני בזה וכן היו ה'אונם עומדין על הדוכן ואומרים וישב עליהם את אונם וקצתם יצמיתם ויצמיתם ה' אלהינו. הרי שהיו אומרים שיר בלא נסכים: אמר ר' יוחנן ור' שמעון בן לקיש, מה את שמע מינה. איזו ראייה יש מברייתא זו. וכך פירושו, בדיעבד אפשר להביא נסכים אפילו זמן מרובה אחר הקרבת הקרבן (מנחות מד:), וסבר ר' שמעון בן לקיש שכשמיביאים את הנסכים לאחר הקרבת הקרבן אומרים עליהם את השיר של יום הקרבת הקרבן. ומשום כך שאל את ר' יוחנן איזו ראייה יש מברייתא זו, אדרבה, ממה שאמרו שיר של יום רביעי ולא של יום ראשון שעמדו בו, יש להוכיח שהקריבו אז נסכים של קרבן שנקרב ביום רביעי שלפני שבעה עשר בתמוז ולא הקריבו את נסכיו עד עתה, ואמרו שיר עם נסכים: אמ' ליה

(קניה, רש"י) בעלמא הוא דנפל להו בפומייהו, והא עומדים, והא דוכן קתני, כדריש לקיש דאמר אומרים שירה שלא על הקרבן. שיטת רבי יונתן ורבי יוחנן בבבלי שאין אומרים שירה אלא על היין, וכל אחד למדו מפסוק אחר, ושיטת ר' שמעון בן לקיש שאומרים שירה בלא יין, והשירה שאמרו בשעת חורבן הבית לא היתה על היין ולכן לא אמרו השירה השייכת לאותו יום, ובירושלמי בלשון הראשון שאל ר' שמעון בן לקיש לרבי יוחנן מה הדין, ופשוט ממה שאמרו בחורבן שירה שלא שייכת לאותו יום הרי שאומרים שירה בלא יין וכדברי ריש לקיש בבבלי, ובלשון השני בירושלמי נחלקו היפך שיטתם בבבלי, שיטת רבי יוחנן שאומרים ושיטת ר' שמעון בן לקיש שאין אומרים, ובמה שאמרו שיר של יום רביעי בשעת החורבן סבר רבי יוחנן כשיטתו שאמרו שירה שלא על היין, ור' שמעון בן לקיש סבר שזה היה השלמת שיר של קרבן שהוקרב באחד מימי רביעי בשעה שעדיין הקריבו קרבנות תמיד. (עפ"י מראה הפנים וחק נתן ערכין יא: ד"ה אלא, וראה בארוכה באוצר מפרשי הירושלמי).

ביאורים

עו במסכת ערכין (יב ב) הסתפקה הגמרא אם 'וכן בשני' מתייחס גם לענין מוצאי שמיטה. אמנם לענין משמרת יהוירב מבואר שם (יג א) שאינו מתייחס, שהרי לא היתה משמרה זו קיימת בבית שני. וראה במעשה חושב ערכין שם, ורש"י תענית כז א, שמבארים שמזלה של המשמרת גרם.

רעא ואי אפשר לומר שהיתה שם עולת נדבה, שהרי על קרבנות נדבה אין אומרים שירה - ערכין יב א.

של יהוירב בתשעה באב, וכן בשני, בזה ובוה היו הלויים עומדין על הדוכן ואומרים וישב עליהם את אונם וקצתם יצמיתם ויצמיתם ה' אלהינו. * ר' שמעון בן לקיש בעא קומי ר' יוחנן מהו לומר שיר בלא נסכים, אמ' ליה נישמענה מן הדא דתני בזה וכן היו הלויים עומדין על הדוכן ואומרים וישב עליהם את אונם וגו'. ר' אבהו אמר איתפלגון ר' יוחנן ור' שמעון בן לקיש, ר' יוחנן אמר אומרים שיר בלא נסכים, ר' שמעון בן לקיש אמר אין אומרים שיר בלא נסכים. התיב ר' יוחנן לר' שמעון בן לקיש והתני בזה ובוה היו הלויים עומדים על הדוכן ואומרים וישב עליהם את אונם, אמ' ליה ר' שמעון בן לקיש מה את שמע מינה

ה' אלהינו עד שבאו נכרים וכבשום. ר' שמעון בן לקיש בעא קומי ר' יוחנן מהו לומר שיר בלא נסכים, אמ' ליה נישמענה וכו', ר' אבהו אמר איתפלגון ר' יוחנן ור' שמעון בן לקיש וכו', אמ' ליה מאחר שאילו נסכים היו זמנו של שיר היה. בבבלי (ערכין יא:). א"ר שמואל בר נחמני א"ר יונתן מנין שאין אומרים שירה אלא על היין שנאמר ותאמר להם הגפן החדלתי את תירושי המשמח אלהים ואנשים, אם אנשים משמח אלהים במה משמח, מכאן שאין אומרים שירה אלא על היין וכו', בלווטי (שם חכם, רש"י) א"ר יוחנן מהכא לעבוד עבודה, איזהו עבודה שצריכה עבודה הוי אומר זו שירה (שירה צריך עבודה קרבן, שאינו נאמר אלא על היין של נסכי קרבן כדכתיב ותקעתם בחצוצרות על עולותיכם, רש"י). ושם (יא:). (יב:). אמרו כשחרב הבית בראשונה אותו היום וכו' והיו כהנים ולויים עומדים על דוכן ואומרים שירה וכו' וישב עליהם את אונם וקצתם יצמיתם ויצמיתם ה' אלהינו עד שבאו אויבים וכבשום וכן בשניה, האי שירה מאי עבידתה אילימא דעולת חובה, מי הוא, כי"ז בתמוז בטל התמיד וכו', אמר רבא ואיתימא רב אשי ותסברא (דשירה גמורה היא ההיא שירה על קרבן, רש"י) שירה דיומיה (דאחד בשבת, רש"י) לה' הארץ ומלואה, וישב עליהם את אונם בשיר דארבעה בשבא הוא, אלא אילימא

כדריש לקיש דאמר אומרים שירה שלא על הקרבן. שיטת רבי יונתן ורבי יוחנן בבבלי שאין אומרים שירה אלא על היין, וכל אחד למדו מפסוק אחר, ושיטת ר' שמעון בן לקיש שאומרים שירה בלא יין, והשירה שאמרו בשעת חורבן הבית לא היתה על היין ולכן לא אמרו השירה השייכת לאותו יום, ובירושלמי בלשון הראשון שאל ר' שמעון בן לקיש לרבי יוחנן מה הדין, ופשוט ממה שאמרו בחורבן שירה שלא שייכת לאותו יום הרי שאומרים שירה בלא יין וכדברי ריש לקיש בבבלי, ובלשון השני בירושלמי נחלקו היפך שיטתם בבבלי, שיטת רבי יוחנן שאומרים ושיטת ר' שמעון בן לקיש שאין אומרים, ובמה שאמרו שיר של יום רביעי בשעת החורבן סבר רבי יוחנן כשיטתו שאמרו שירה שלא על היין, ור' שמעון בן לקיש סבר שזה היה השלמת שיר של קרבן שהוקרב באחד מימי רביעי בשעה שעדיין הקריבו קרבנות תמיד. (עפ"י מראה הפנים וחק נתן ערכין יא: ד"ה אלא, וראה בארוכה באוצר מפרשי הירושלמי).

אמ' ליה ר' שמעון בן לקיש מה את שמע מינה וכו', שירו של אתמול. בבבלי (ערכין יב:). איבעיא להו נסכים הבאים בפני עצמן (כגון שהביאו היום קרבן ציבור ולא הביאו נסכים עמו והביאום למחר, רש"י) טעונין שירה או אין טעונין

מקורות

וכן ערכין יב ב:

מקורות

ר' יוחנן נתפרשה הסוגיא כפירוש שמחת עולם ה' כל המקדש פ"ג ה"ב (עמ' לג ע"ב), שו"ת ראשית ביכורים ח"א עמ' עג בהגה"ה, באר חיים, עלי תמר, ביאורי הגר"ח קנייבסקי: אמ' ר' זוי - ידעיה וזהגלם כציפורין בן הגירסה בשירידי הירושלמי, וכן הביא באהצויי מהראב"ן, עלי תמר, ביאורי הגר"ח קנייבסקי/ יפ"מ, ועי' עלי תמר: ר' הוה דרש יפ"מ, קה"ע: ור' יוחנן יתיר יפ"מ, קה"ע, פנ"מ: אלא על ידי יפ"מ, קה"ע/ איכה רבה ב ד:

ר' יוחנן אמר שירו של יום, ר' שמעון בן לקיש אמר שירו של אתמול. בבבלי (ערכין יב.): אמר רבא ואיתימא רב אשי ותסברא (דשירה גמורה הויה ההיא שירה על קרבן, רש"י) שירה דיומיה (דאחד בשבת, רש"י) לה' הארץ ומלואה וכו' (ואי נמי נסכים הבאים בפני עצמן טעונים שירה היינו שיר של יום שמביאין אותו, ולא שיר שהיה ראוי ביום הבאת קרבן, תוספות). בירושלמי נחלקו בנסכים שהביאו לאחר זמן אם אומרים שירה של יום הקרבן או שירה של יום הבאת הנסכים, ובבבלי אמרו שלפי הצד שאומרים עליהם שירה, אומרים את השירה של יום הבאת הנסכים. (חשק שלמה שם תוד"ה ותסברא, ועוד).

תני אמ' ר' יהודה בי ר' אלעאי, ברוך רבי היה דורש הקול קול יעקב וכו', קולו של יעקב וכו', ר' יוחנן קול אדרייננס קיסר הורג בביתר שמונים אלף ריבוא. בבבלי (גיטין נז.): הקול קול יעקב והידים ידי עשו

מסרביי נדרש על שם שמסר הקב"ה ביתו לשונאים כשהגיע זמנה של משמרת יהויריב לעבוד בבית המקדש ע"ה: אָמ' ר' בְּרִיָּה. לדרוש את שמות המשמרת בלשון נוטריקון: יְהוֹרִיב, יְהִי הָרִיב עִם בְּנָיו עַל שְׁמָרוֹ וְסָרְבוּ בּוֹ. יְהוֹרִיב וּמִסְרָבִי הֵם נוטריקון יְהִי הָרִיב עִם בְּנָיו, עַל שְׁמָרוֹ בּוֹ וּסָרְבוּ בּוֹ: יְדַעְיָה עֲמוּקָ צְפוּרִים. משמרת יְדַעְיָה היא המשמרה השנייה מעשרים וארבע משמרות כהונה, והיתה נקראת יְדַעְיָה על שם אדם ששמו יְדַעְיָה, שהיה ראש משפחת יְדַעְיָה, ונקראת גם צְפוּרִים על שם עירם ציפורי, וכן היתה מכונה בשם משמרת עֲמוּקָ, ואף שמות אלו דרש ר' ברכיה בלשון נוטריקון: יְדַע יְהִי עֲמוּקָ שְׁבָלָם, וְהַגָּלָם כְּצִיפּוּרִין. יְדַעְיָה וְעֲמוּקָ וצְפוּרִים הֵם נוטריקון ידע יְהִי עֲמוּקָ שְׁבָלָם, כלומר ידע הקב"ה את סתרי לבבם שאין מחשבותם ליראה את ה', והגלה אותם כציפורים הנודדות ממקום למקום ישי: וְגַלְגָּלָה בֵּיתָר: ר' הֵנָּה דָרַשׁ נֶאֱשָׂרִין וְאַרְבָּעָה עֹבְדִין בְּבִלְעִי וְיָלַא חֲמַל'. רבי היה דורש עשרים וארבעה מאורעות קשים שאירעו בשעת החורבן, הנרמזים בפסוק בלע אֶדְיָי וְלֹא חֲמַל: וְיָלַא דָרַשׁ אֶשְׁתִּין. ר' יוחנן היה דורש שישם מאורעות ישי: ומקשה הגמ' וְיָלַא דָרַשׁ עַל ר'. וכי ר' יוחנן ידע יותר מרבי, בתמיה. והלא רבי היה סמוך לאחר החורבן ישי, והיה בקי במה שאירע יותר מר' יוחנן שהיה אחר כך: מתרצת הגמ' אֶלָּא עַל יְדֵי דְר' הֵנָּה סְמִיךְ לְהַרְבֵּן בֵּית מוֹקְדָּשָׁא הֵנָּה תַּמָּן סָבִין נְהִירִין, וְהֵנָּה דָרַשׁ וְאִינוּן כְּבִי, וּמִשְׁתַּתְּקִין וְקִימִין לֵון. מה שדרש רבי עשרים וארבעה מאורעות בלבד, הוא משום שהיה סמוך לחורבן בית המקדש, והיו שם זקנים שזכרו את החורבן, וכשדרש רבי במאורעות שאירעו היו אותם הזקנים בוכים כל כך עד שהיו נאלמים מרוב צער ובכי וקמים והולכים להם. לכן הוכרח רבי להפסיק את דרשתו ולסיים בדברי ניחומים ישי: תִּנִּי אָמ' ר' יְהוּדָה בִּי ר' אֶלְעָאי, בְּרוּךְ יְיָ רַבִּי הֵנָּה דָרַשׁ 'הַקּוֹל קוֹל יַעֲקֹב וְהַגָּדוֹם יְדֵי נֶאֱשָׂו, קוֹל יַעֲקֹב צוֹנָח מִמָּה שֶׁנֶּאֱשָׂו לֹא יָדִיו שָׁל עֲשׂו בְּבִיתָר. קול יַעֲקֹב, הוא קול צווחה ובכי העולה מיעקב, ממה שעשו לו יְדֵי עֲשׂו כשהחריבו את ביתר והרגו את כל עמה בייסורים, וכפי שיבואר לקמן יפא: תִּנִּי ר' שְׁמַעוֹן בֶּן יוֹחִי, נֶאֱקָרָה רַבִּי הֵנָּה דָרַשׁ 'דָּרַךְ בּוֹרְכָב מִיַּעֲקֹב'. האמור בנבואת בלעם, דָּרַךְ בּוֹרְכָב מִיַּעֲקֹב וְקָם שִׁבְט מִיִּשְׂרָאֵל וּמִחֵץ פֶּאֶתִי מוֹאֵב וְקָרַךְ כָּל בְּנֵי שֵׁת, וְהָיָה אֲדוֹם יִרְשֶׁה וְהָיָה יִרְשֶׁה אֶבְרָהָם וְגו'. שפירושו יקום לישראל גיבור אשר יחד עם שבט גיבורים שיהיו עמו ימחצו ויקרקרו יפא את אויבי ישראל, ויוריש את אדום לישראל:

ביאורים

ערב ומה שאמרו שיר של יום רביעי, אמרו בבבלי (ערכין יב א) איליאי הוא דנפל להו בפומייהו, כלומר קינה היא שנפלה בפיהם מן השמים, להודיעם שהחריב הקב"ה את הבית ברעתם. רעג 'גברה' הוא כמו גברא, שפירושו אדם. ערד 'קרתה' היא עיר. ערה או שנדרש כאילו הוא מסר את ביתו של הקב"ה לשונאים, כיון שנחרב במשמרת שלו. רעו וכעין דרשה זו, בקינת רבי אלעזר הקלירי לתשעה באב, העוסקת בענין עשרים וארבע משמרות כהונה שגלו, ועל משמרת יהויריב נאמר שם: 'נמסר הבית במסרבי מרון'. ועל משמרת ידעיה נאמר: 'ונדו כציפורים כהני ציפורים'. רעז לקמן בהמשך הסוגיה מובאות דרשות רבות שדרש ר' יוחנן. רעז רבי, היה בנו של רבן שמעון בן גמליאל השני, שהיה בנו של רבן גמליאל דיבנה, שהיה בנו של רבן שמעון בן גמליאל הראשון, שבימיו חרב הבית. ונולד בשנת ג"א תתפ"ב לערך (תולדות תנאים ואמוראים בערכו), 54 שנים לאחר חורבן הבית (שהיה בשנת ג"א תתכ"ח, כמבואר במסכת

לִיָּה, מֵאַחַר שְׁאִילָו נִסְכִּים הָיוּ זְמַנּוֹ שֶׁל שִׁיר הָיָה. ר' יוחנן סבר שאף כשמביאים נסכים על קרבן שנקרב כבר, אומרים שיר של יום שעומדים בו. ומשום כך השיב ר' יוחנן לר' שמעון בן לקיש, אם כדברייך שהיו שם נסכים, היו הלויים תורה אור צריכים לומר שיר של אותו יום,

מינה, אמ' ליה מאחר שאילו נסכים היו זמנו של שיר היה, ר' יוחנן אמר שירו של יום, ר' שמעון בן לקיש אמר שירו של אתמול: אמ' ר' לוי יהויריב גברה, מירון קרתה, מסרביי מסר בייתא לשנאייא. אמ' ר' ברכיה יהויריב, יה הריב עם בניו, על שמרו, וסרבו בו. ידעיה עמוק ציפורים, ידע יְהִי עֲמוּקָ שְׁבָלָם, והגלם *כציפורין: ונלכדה ביתר: *ר' הוה דרש עשרין וארבעה עובדין °בבילע יי' ולא חמל, ור' יוחנן דרש אשיתין, ור' יוחנן יתיר על ר', אלא על ידי דרבי הוה סמיך לחרבן בית מוקדשא, הוה תמן סבין נהירין, והוה דרש ואינון ככיי ומשתתקין וקיימין לון. תני *אמ' ר' יהודה בי ר' אלעאי, ברוך רבי היה דורש °הקול קול יעקב והידים ידי עשו, קולו של יעקב צווח ממה שעשו לו ידיו של עשו בביתר. *תני ר' שמעון בן יוחי, עקיבה רבי היה דורש

היתה נקראת על שם אדם ששמו יהויריב, שהיה ראש משפחת יהויריב: מִירוֹן, קְרָתָהּ עִיד. מִירוֹן היתה נקראת על שם העיר מירון שהיו דרים בה: מִסְרָבִי, מִסַּר בֵּיתָא לְשִׁנְאֵיָא. משמרת יהויריב לעבוד בבית המקדש ע"ה: אָמ' ר' בְּרִיָּה. לדרוש את שמות המשמרת בלשון נוטריקון: יְהוֹרִיב, יְהִי הָרִיב עִם בְּנָיו עַל שְׁמָרוֹ וְסָרְבוּ בּוֹ. יְהוֹרִיב וּמִסְרָבִי הֵם נוטריקון יְהִי הָרִיב עִם בְּנָיו, עַל שְׁמָרוֹ בּוֹ וּסָרְבוּ בּוֹ: יְדַעְיָה עֲמוּקָ צְפוּרִים. משמרת יְדַעְיָה היא המשמרה השנייה מעשרים וארבע משמרות כהונה, והיתה נקראת יְדַעְיָה על שם אדם ששמו יְדַעְיָה, שהיה ראש משפחת יְדַעְיָה, ונקראת גם צְפוּרִים על שם עירם ציפורי, וכן היתה מכונה בשם משמרת עֲמוּקָ, ואף שמות אלו דרש ר' ברכיה בלשון נוטריקון: יְדַע יְהִי עֲמוּקָ שְׁבָלָם, וְהַגָּלָם כְּצִיפּוּרִין. יְדַעְיָה וְעֲמוּקָ וצְפוּרִים הֵם נוטריקון ידע יְהִי עֲמוּקָ שְׁבָלָם, כלומר ידע הקב"ה את סתרי לבבם שאין מחשבותם ליראה את ה', והגלה אותם כציפורים הנודדות ממקום למקום ישי: וְגַלְגָּלָה בֵּיתָר: ר' הֵנָּה דָרַשׁ נֶאֱשָׂרִין וְאַרְבָּעָה עֹבְדִין בְּבִלְעִי וְיָלַא חֲמַל'. רבי היה דורש עשרים וארבעה מאורעות קשים שאירעו בשעת החורבן, הנרמזים בפסוק בלע אֶדְיָי וְלֹא חֲמַל: וְיָלַא דָרַשׁ אֶשְׁתִּין. ר' יוחנן היה דורש שישם מאורעות ישי: ומקשה הגמ' וְיָלַא דָרַשׁ עַל ר'. וכי ר' יוחנן ידע יותר מרבי, בתמיה. והלא רבי היה סמוך לאחר החורבן ישי, והיה בקי במה שאירע יותר מר' יוחנן שהיה אחר כך: מתרצת הגמ' אֶלָּא עַל יְדֵי דְר' הֵנָּה סְמִיךְ לְהַרְבֵּן בֵּית מוֹקְדָּשָׁא הֵנָּה תַּמָּן סָבִין נְהִירִין, וְהֵנָּה דָרַשׁ וְאִינוּן כְּבִי, וּמִשְׁתַּתְּקִין וְקִימִין לֵון. מה שדרש רבי עשרים וארבעה מאורעות בלבד, הוא משום שהיה סמוך לחורבן בית המקדש, והיו שם זקנים שזכרו את החורבן, וכשדרש רבי במאורעות שאירעו היו אותם הזקנים בוכים כל כך עד שהיו נאלמים מרוב צער ובכי וקמים והולכים להם. לכן הוכרח רבי להפסיק את דרשתו ולסיים בדברי ניחומים ישי: תִּנִּי אָמ' ר' יְהוּדָה בִּי ר' אֶלְעָאי, בְּרוּךְ יְיָ רַבִּי הֵנָּה דָרַשׁ 'הַקּוֹל קוֹל יַעֲקֹב וְהַגָּדוֹם יְדֵי נֶאֱשָׂו, קוֹל יַעֲקֹב צוֹנָח מִמָּה שֶׁנֶּאֱשָׂו לֹא יָדִיו שָׁל עֲשׂו בְּבִיתָר. קול יַעֲקֹב, הוא קול צווחה ובכי העולה מיעקב, ממה שעשו לו יְדֵי עֲשׂו כשהחריבו את ביתר והרגו את כל עמה בייסורים, וכפי שיבואר לקמן יפא: תִּנִּי ר' שְׁמַעוֹן בֶּן יוֹחִי, נֶאֱקָרָה רַבִּי הֵנָּה דָרַשׁ 'דָּרַךְ בּוֹרְכָב מִיַּעֲקֹב'. האמור בנבואת בלעם, דָּרַךְ בּוֹרְכָב מִיַּעֲקֹב וְקָם שִׁבְט מִיִּשְׂרָאֵל וּמִחֵץ פֶּאֶתִי מוֹאֵב וְקָרַךְ כָּל בְּנֵי שֵׁת, וְהָיָה אֲדוֹם יִרְשֶׁה וְהָיָה יִרְשֶׁה אֶבְרָהָם וְגו'. שפירושו יקום לישראל גיבור אשר יחד עם שבט גיבורים שיהיו עמו ימחצו ויקרקרו יפא את אויבי ישראל, ויוריש את אדום לישראל:

דרך

עבודה זרה ט ב.). תקופתו של רבי היא האחרונה לדורות התנאים, וסידר את המשנה כמאה ועשרים או מאה וחמישים שנים לאחר החורבן (ראה ספר יוחסין מאמר ראשון אלף בית סיום), ולאחריה התחילה תקופת האמוראים. ר' יוחנן היה בדור השני של אמוראי ארץ ישראל, ונולד בשנת ג"א תתקל"ח (תולדות תנאים ואמוראים בערכו), 110 שנים לאחר חורבן הבית. רעט ובפנ"מ פירש, שהתחיל רבי בדברי ניחומים ואז שתקו וקמו מלבכות. רפ בעלי תמר כתב שתיבת 'ברוך' מיותרת, וראה תנחומא הקדום תולדות (ס"י) ששם הגירסא 'אמר ר"י בר אילעי בדורות הראשונים היה דורש' וכו'. וע"ע משיב, וראה קרבן העדה. רפא וראה רש"י (גיטין נז ב ד"ה הקול), שראה יצחק בנבואה מפלה זו של ביתר, ועי' יפ"מ. // במה שנקטה הגמרא חורבן ביתר יותר מחורבן ירושלים, עי' יפה מראה כאן, ולקמן ד"ה קולו, קה"ע, ואוצר הירושלמי (הרשב"ג). רפב קרקור ענינו הריסה וניקור.

נדפוס פיעטקוב ווילנא "לציפורין", ומוקן עפ"י שירידי הירושלמי איכ"ר צ ד

עיין גיטין נז:

איכ"ר צ ד

בשלשה פרקים פרק רביעי תענית

השוואות הבבלי עד

[בבילנא דף כד.]

מסורת
הש"ס

דָּרַךְ בּוֹזָבָא מִיַּעֲקֹב. דָּרַךְ כּוֹכֵב רִמְזוּ הוּא עַל שִׁמְעוֹן בֶּן כּוֹזִיבָא, מִנְהִיג מֵרַד הַיְּהוּדִים אֲשֶׁר בִּבְיָתָר שִׁמְרָדוֹ בְּרוּמָאִים, שֶׁקָּם מִזְלו כְּכּוֹכֵב הָעוֹבֵר כַּחַץ, לִמְחוּץ וּלְקִרְקָר אֶת הָאוֹיְבִים יַמִּי: ר' עֲקִיבָה בֶּד הָיָה חָמִי בֶר בּוֹזָבָה, הָיָה אֲמֹר, דִּין הוּא מִלְּבָא מְשִׁיחָא. כִּשְׁהִי תוֹרָה אוֹר רואה את בן כוזיבא בימי גבורתו

כמדבר

כמדבר

כמדבר

כמדבר

כמדבר

כמדבר

כמדבר

כמדבר

כמדבר

כמדבר

כמדבר

כמדבר

כמדבר

כמדבר

כמדבר

כמדבר

כמדבר

כמדבר

כמדבר

כמדבר

כמדבר

כמדבר

כמדבר

כמדבר

כמדבר

כמדבר

כמדבר

כמדבר

כמדבר

כמדבר

כמדבר

כמדבר

כמדבר

כמדבר

כמדבר

כמדבר

כמדבר

כמדבר

כמדבר

כמדבר

כמדבר

כמדבר

כמדבר

כמדבר

כמדבר

כמדבר

כמדבר

כמדבר

כמדבר

כמדבר

כמדבר

כמדבר

כמדבר

כמדבר

כמדבר

כמדבר

כמדבר

כמדבר

כמדבר

כמדבר

כמדבר

כמדבר

כמדבר

כמדבר

כמדבר

כמדבר

כמדבר

כמדבר

כמדבר

כמדבר

כמדבר

כמדבר

כמדבר

כמדבר

כמדבר

כמדבר

כמדבר

כמדבר

ושלטונו, היה אומר זהו מלך המשיח. לפי שקם מעיר ביתר אשר ביהודה, והחזיר את מלכות יהודה לארץ ישראל מידי הרומאים שהם מזרע עשיר, שהחריבו את בית המקדש ושלטו בארץ כחמישים שנה יפד: אָמַר לִיָּהּ ר' יוֹחָנָן בֶּן תּוֹרָתָא. לְרַבִּי עֲקִיבָה: יַעֲלֹ עֲשָׂבִים בְּלַחֲיָיִךְ וַעֲדִיין בֶּן דּוֹד לֹא יָבֹא. כלומר הרבה שנים אחר מיתתך, שכבר יעלו עשבים בקברך, עדיין לא יבוא משיח בן דוד. לפי שעדיין לא הגיע הזמן יפד: אָמַר ר' יוֹחָנָן. לְדֹרֶשׁ כִּדְרֶשֶׁת רַבִּי יְהוּדָה בֶּן רַבִּי אֱלֵעָזָר שֶׁהוּבָא לְעִיל, שֶׁהָקֵל קוֹל יַעֲקֹב הוּא קוֹל צוֹחָה וּבְכִי הַעוֹלָה מִיַּעֲקֹב מִמָּה שֶׁעָשׂוּ לוֹ יְדֵי עֲשִׂי: קוֹל אֲדָרְיָנוֹס קִיסָר. קִיסָר רומי, שהיה מזרעו של עשיר: הוֹרָג בְּבִיתָר שְׁמוֹנִים אֲלָף רִיבּוּא. שמונה מאות מליון מישראל יפד: אָמַר ר' יוֹחָנָן, שְׁמוֹנִים אֲלָף זוג שֶׁל תּוֹקְעֵי קְרָנוֹת הָיוּ מְקִיפִין אֶת בֵּיתָר. מֵאָה וּשְׁשִׁים אֲלָף מפקדים האוחזים בידם קרן תקיעה לפקד בקול תקיעתם על חייליהם, היו צרים על העיר ביתר כדי להכניעה: וְכָל אֶחָד הָיָה מְמוֹנָה עַל כָּמָה חֲיִילוֹת. כל אחד ממפקדים אלו היה ממונה על הרבה חיילים: וְהָיָה שָׁם בֶּן בּוֹזָבָה. בתוך העיר ביתר היה בן כוזבה האמור לעיל: וְהָיָה לוֹ מֵאֹתָיִם אֲלָף מְטִיפֵי אֶצְבָּע. קצוצי אצבע. שבשעה שקיבל חיילים לצבאו היה כוחן את גבורתם ואומץ ליבם אם יקטעו לעצמם אצבע בנשיכת שיניהם: שֶׁלְּחֹזֶק הַכֶּמֶסִּים וְאָמְרוּ לוֹ, עַד אִימָתִי אֶתָּה עוֹשֶׂה אֶת יִשְׂרָאֵל בְּעַלְי מוֹמִיין. מחוסרי אבר: אָמַר לָהֶן, וְכִי הֵימָּה אִיפְשָׁר לְבֹדֵקָן. אָמְרוּ לוֹ, כָּל מִי שְׁאִינוּ רוֹכֵב עַל סוּסוֹ וְעוֹקֵר אֶרֶץ מִן לְבָנוֹן לֹא יִהְיֶה נִכְתָּב בְּאִיסְרָטִיָּא יִפְשָׁר. כל מי שאינו יכול לעקור ארץ מהלבנון, שהיו ארזים משובחים וחזקים, תוך כדי רכיבה על סוסו, לא יהיה נכתב בגדוד הלוחמים שלך: וְהָיוּ לוֹ מֵאֹתָיִם אֲלָף כָּד וּמֵאֹתָיִם אֲלָף כָּד. מאתיים אלף חיילים שנבדקו בקציצת אצבע, ועוד מאתיים אלף חיילים שנבדקו בעקירת ארץ בזמן רכיבה: וְכָד דִּתְּנָה נֶפֶק לְקִרְבָּא הָיָה אָמַר, רִיבּוּנִיָּה דְּעֵלְמָא, לֹא תסעוד וְלֹא תכסוף. כשהיה יוצא לקרב נגד חיל הרומאים היה אומר, ריבוננו של עולם, אל תעזור לנו ואל תשחית אותנו, אלא הנח את הקרב להתנהל בדרך הטבע יפד. שכל כך היו בוטחים בגבורתם ובכוח זרועם: כִּפִּי שְׁנֵאמַר 'הָלֹא אֶתָּה אֱלֹהִים וְנִחַתְנוּ וְלֹא תִצָּא בְּצַבָּאוֹתֵינוּ'. פסוק זה אמרו דוד בלשון בתמיה, וכי ברצונך לעזוב אותנו ולא לצאת בצבאותינו, והם אמרוהו כפשוטו, כלומר אף אם תזניחנו ולא תצא בצבאותינו אין אנו חוששים: שֶׁלֹּשׁ שָׁנִים וּמֵחֶצֶה עָשָׂה אֲדָרְיָנוֹס מְקִיף עַל בֵּיתָר. ולא היה יכול לכוּבֶשֶׁה: וְהָיָה ר' אֶלְעָזָר הַמּוֹדֵעִי יוֹשֵׁב עַל הַשֶּׁק וְעַל הָאֶפֶר וּמִתְפַּלֵּל בְּכָל יוֹם וְאֹמֵר, רַבּוֹן הָעוֹלָמִים, אֵל תֵּשֶׁב בְּדִין הַיּוֹם אֵל תֵּשֶׁב בְּדִין הַיּוֹם. כל אותן השנים היה רבי אלעזר המודעי שהיה דר בביתר, מתענה ולובש שק ואפר ומתפלל ומבקש מהקב"ה שלא ידון את העיר, כדי שלא תצא חייבת בדינה ותיחרב: בְּעָא אֲדָרְיָנוֹס מִינֵי לִיָּהּ. רצה אדריינוס ללכת ולחזור למקומו. לפי שנתייאש מלכובשה: אָמַר לִיָּהּ חֵד כּוֹתֵי, לֹא תִינִיֵּל לָךְ, דְּאֵנָּה חָמִי מַה מִּיַּעֲבֹד וּמִשְׁלָיִם לָךְ מְדִינָתָא. אמר לו כותי אחד שונא ישראל מן השומרונים אשר בהר גריזים מבני העמים שהושיבם שם מלך אשור כשהגלה את עשרת השבטים מארץ ישראל, אל תלך, ואני אראה מה לעשות כדי למסור בידך את המדינה: עֲאֵל לִיָּהּ מִן בֵּיבָא דְּמְדִינָתָא. נכנס אותו הכותי דרך תעלת ביבי השופכים שיצאה מהעיר מתחת החומות יפד: עֲאֵל וְאֶשְׁבַּח ר' אֶלְעָזָר הַמּוֹדֵעִי קָאִים מְצַלִּי. הלך אצל רבי אלעזר המודעי, ומצאו עומד ומתפלל: עָבַד נְפִשִׁיָּה לְחִישׁ לִיָּהּ בְּגוֹ אֹדְנִיָּה. עשה עצמו כאילו הוא לוחש לו דבר סתר בתוך אוזנו: הַמוֹנִיָּה בְּנֵי מְדִינָתָא, וְאִיִּיתוּנִיָּה גְבִי בֶן בּוֹזָבָא, אָמְרוּ לִיָּהּ, חָמִינֵן הָהֵן סָבָא מְשִׁתְּעֵי לְחִיבָיָךְ. ראוהו בני המדינה שלחש

גיטין מ.

מלכות הרשעה שהחריבה את ביתנו ושרפה את היכלנו והגליתנו מארצנו. ר' עֲקִיבָה בֶּד הוּא חָמִי בֶר כּוֹזִבָה הוּא אָמַר דִּין הוּא מִלְּבָא מְשִׁיחָא, אָמַר לִיָּהּ ר' יוֹחָנָן בֶּן תּוֹרָתָא, עֲקִיבָה יַעֲלֹ עֲשָׂבִים בְּלַחֲיָיִךְ וַעֲדִיין בֶּן דּוֹד לֹא יָבֹא. אָמַר ר' יוֹחָנָן בֶּן תּוֹרָתָא, עֲקִיבָה יַעֲלֹ עֲשָׂבִים בְּלַחֲיָיִךְ וַעֲדִיין בֶּן דּוֹד לֹא יָבֹא. בבבלי (סנהדרין צג): בֶּר כּוֹזִיבָא מֶלֶךְ תַּרְתִּין שְׁנִין וּפְלָגָא, אָמַר לָהּ

והיה שם בן כוזבה והיה לו מאתים אלף מטיפי אצבע, שלחו חכמים ואמרו לו עד אימתי אתה עושה את ישראל בעלי מומין, אמר להן וכי היאך איפשר לבדוק, אמרו לו כל מי שאינו רוכב על סוסו ועוקר ארץ מן לבנון לא יהיה נכתב באיסרטיא שלך, והיו לו מאתים אלף כך ומאתים אלף כך, וכד דהוה נפק לקרבא הוה אמר ריבוניה דעלמא לא תסעוד ולא תכסוף, הלא אתה אלהים ונחתנו ולא תצא בצבאותינו. שלש שנים ומחצה עשה אדריינוס מקיף על ביתר, והוה ר' אלעזר המודעי יושב על השק ועל האפר ומתפלל בכל יום ואומר רבון העולמים אל תשב בדין היום אל תשב בדין היום, בעא אדריינוס מיזל ליה, אמר ליה חד כותי לא תיזיל לך דאנא חמי מה מיעבד ומשלים לך מדינתא, עאל ליה מן ביבא דמדינתא, עאל ואשכח ר' אלעזר המודעי קאים מצלי, עבד נפשיה לחיש ליה בגו אודנייה, חמוניה בני מדינתא ואייתוניה גבי בן כוזבא, אמרון ליה חמינן ההן סבא משתעי לחביבך

מפקדים האוחזים בידם קרן תקיעה לפקד בקול תקיעתם על חייליהם, היו צרים על העיר ביתר כדי להכניעה: וְכָל אֶחָד הָיָה מְמוֹנָה עַל כָּמָה חֲיִילוֹת. כל אחד ממפקדים אלו היה ממונה על הרבה חיילים: וְהָיָה שָׁם בֶּן בּוֹזָבָה. בתוך העיר ביתר היה בן כוזבה האמור לעיל: וְהָיָה לוֹ מֵאֹתָיִם אֲלָף מְטִיפֵי אֶצְבָּע. קצוצי אצבע. שבשעה שקיבל חיילים לצבאו היה כוחן את גבורתם ואומץ ליבם אם יקטעו לעצמם אצבע בנשיכת שיניהם: שֶׁלְּחֹזֶק הַכֶּמֶסִּים וְאָמְרוּ לוֹ, עַד אִימָתִי אֶתָּה עוֹשֶׂה אֶת יִשְׂרָאֵל בְּעַלְי מוֹמִיין. מחוסרי אבר: אָמַר לָהֶן, וְכִי הֵימָּה אִיפְשָׁר לְבֹדֵקָן. אָמְרוּ לוֹ, כָּל מִי שְׁאִינוּ רוֹכֵב עַל סוּסוֹ וְעוֹקֵר אֶרֶץ מִן לְבָנוֹן לֹא יִהְיֶה נִכְתָּב בְּאִיסְרָטִיָּא יִפְשָׁר. כל מי שאינו יכול לעקור ארץ מהלבנון, שהיו ארזים משובחים וחזקים, תוך כדי רכיבה על סוסו, לא יהיה נכתב בגדוד הלוחמים שלך: וְהָיוּ לוֹ מֵאֹתָיִם אֲלָף כָּד וּמֵאֹתָיִם אֲלָף כָּד. מאתיים אלף חיילים שנבדקו בקציצת אצבע, ועוד מאתיים אלף חיילים שנבדקו בעקירת ארץ בזמן רכיבה: וְכָד דִּתְּנָה נֶפֶק לְקִרְבָּא הָיָה אָמַר, רִיבּוּנִיָּה דְּעֵלְמָא, לֹא תסעוד וְלֹא תכסוף. כשהיה יוצא לקרב נגד חיל הרומאים היה אומר, ריבוננו של עולם, אל תעזור לנו ואל תשחית אותנו, אלא הנח את הקרב להתנהל בדרך הטבע יפד. שכל כך היו בוטחים בגבורתם ובכוח זרועם: כִּפִּי שְׁנֵאמַר 'הָלֹא אֶתָּה אֱלֹהִים וְנִחַתְנוּ וְלֹא תִצָּא בְּצַבָּאוֹתֵינוּ'. פסוק זה אמרו דוד בלשון בתמיה, וכי ברצונך לעזוב אותנו ולא לצאת בצבאותינו, והם אמרוהו כפשוטו, כלומר אף אם תזניחנו ולא תצא בצבאותינו אין אנו חוששים: שֶׁלֹּשׁ שָׁנִים וּמֵחֶצֶה עָשָׂה אֲדָרְיָנוֹס מְקִיף עַל בֵּיתָר. ולא היה יכול לכוּבֶשֶׁה: וְהָיָה ר' אֶלְעָזָר הַמּוֹדֵעִי יוֹשֵׁב עַל הַשֶּׁק וְעַל הָאֶפֶר וּמִתְפַּלֵּל בְּכָל יוֹם וְאֹמֵר, רַבּוֹן הָעוֹלָמִים, אֵל תֵּשֶׁב בְּדִין הַיּוֹם אֵל תֵּשֶׁב בְּדִין הַיּוֹם. כל אותן השנים היה רבי אלעזר המודעי שהיה דר בביתר, מתענה ולובש שק ואפר ומתפלל ומבקש מהקב"ה שלא ידון את העיר, כדי שלא תצא חייבת בדינה ותיחרב: בְּעָא אֲדָרְיָנוֹס מִינֵי לִיָּהּ. רצה אדריינוס ללכת ולחזור למקומו. לפי שנתייאש מלכובשה: אָמַר לִיָּהּ חֵד כּוֹתֵי, לֹא תִינִיֵּל לָךְ, דְּאֵנָּה חָמִי מַה מִּיַּעֲבֹד וּמִשְׁלָיִם לָךְ מְדִינָתָא. אמר לו כותי אחד שונא ישראל מן השומרונים אשר בהר גריזים מבני העמים שהושיבם שם מלך אשור כשהגלה את עשרת השבטים מארץ ישראל, אל תלך, ואני אראה מה לעשות כדי למסור בידך את המדינה: עֲאֵל לִיָּהּ מִן בֵּיבָא דְּמְדִינָתָא. נכנס אותו הכותי דרך תעלת ביבי השופכים שיצאה מהעיר מתחת החומות יפד: עֲאֵל וְאֶשְׁבַּח ר' אֶלְעָזָר הַמּוֹדֵעִי קָאִים מְצַלִּי. הלך אצל רבי אלעזר המודעי, ומצאו עומד ומתפלל: עָבַד נְפִשִׁיָּה לְחִישׁ לִיָּהּ בְּגוֹ אֹדְנִיָּה. עשה עצמו כאילו הוא לוחש לו דבר סתר בתוך אוזנו: הַמוֹנִיָּה בְּנֵי מְדִינָתָא, וְאִיִּיתוּנִיָּה גְבִי בֶן בּוֹזָבָא, אָמְרוּ לִיָּהּ, חָמִינֵן הָהֵן סָבָא מְשִׁתְּעֵי לְחִיבָיָךְ. ראוהו בני המדינה שלחש

ביאורים

המון העם מאריכות הגלות. ועי' עלי תמר שביאר מדוע נקט 'עשבים בלחייך'.

רפו ריבוא הם עשרת אלפים, ושמונים אלף ריבוא הם שמונה מאות מליון.

רפו בערוך (עבר אסרטיין) פירש: חבורה (גזעלשאפט).

רפח ובפנ"מ פירש, מלשון (תהלים פד א) 'נִקְסָפָה וגם קִלְתָּה נִפְשִׁי', שלא תחשוק לעזורני. ובמאתא דירושלים פירש, לא תעזור לגויים ולא תזניח אותנו, וכך פירש גם את הפסוק 'הָלֹא אֶתָּה' וגו', דהיינו אם לא תצא בצבאותינו נמצאת מזניח אותנו.

רפט משום שדרך החומה לא היה יכול להיכנס, מפני השומרים.

מקורות
ר' עקיבה יפ"מ: עקיבה יעלו קה"ע: אמי' ר' יוחנן יפ"מ ע"ש, ביאורי הגר"ח קנייבסקי: אמי' ר' יוחנן שמונים רש"י גיטין נז א ד"ה קרני: וד"ה ע"י עלי תמר: אפר' להן וכי יפ"מ, קה"ע, פנ"מ: וכד יפ"מ, קה"ע: הלא יפ"מ ע"פ גיטין נז ב:

מסורת
הש"ס

מקורות

הרגת יפ"מ ע"ש, קה"ע:
חמי פירוש א' בקה"ע,
פני"מ:

חמי לי פטומיה. כתב הערוך (עין
פטס = ג): פי' המפרש גיד:
כנס

לחביבך, אמר ליה מה אמרת ליה ומה
אמר לך, אמר ליה אנא אמר לך, מלכא
קטל לי, ואי לא אנא אמר לך, את קטל
יתי, טב לי מלכא קטל יתי ולא את, אמר ליה, אמר לי דאנא משלים
מדינתא, אתא גבי ר' אלעזר המודעי אמר ליה מה אמר לך הדין כותיאי,
אמר ליה לא כלום, מה אמרת ליה, אמ' ליה לא כלום, *יהיב ליה חד
בעוט וקטליה, מיד יצאת בת קול ואמרה *הוי רועי האליל עוזבי הצאן חרב
על זרועו ועל עין ימינו זרועו יבוש תיבש ועין ימינו כהה תכהה, הרגת את
ר' אלעזר המודעי זרוען של כל ישראל ועין ימינם, לפיכך זרועו של אותו
האיש יבוש תיבש ועין ימינו כהה תכהה, מיד נלכדה ביתר ונהרג בן כוזבה.
אתון טעינין רישיה גבי אדריינוס, אמר לון מאן קטל הדין, אמר ליה חד
כותיאי אנא קטלתי, אמר ליה חמי לי פטומיה, חמי ליה פטומיה אשכח
חכינה כריכה עלוי, אמר אילולי אלהא דקטליה מאן הוה יכיל קטליה,
וקרא עלוי *אם לא כי צורם מכרם וי' הסגרים. והיו הורגין בהם והולכין
עד ששקע הסוס בדם עד חוטמו, והיה הדם מגלגל סלעים משאוי ארבעים
סאה עד שהלך הדם כים ארבעת מיל, אם תאמר שהיא קרובה לים, והלא
רחוקה מן הים ארבעים מיל. אמרו שלש מאות מוחי תינוקות מצאו על
אבן

שלחש באוזנו, תפשוהו והביאוהו אל בן כוזבא, ואמרו לו ראינו זקן זה מדבר עם דודך רבי אלעזר המודעי: *אמר ליה.
בן כוזבא לכותי: *מה *אמרת ליה ומה *אמר לך. *אמר ליה, *אנא ר' *אמר לך *מלכא קטל לי, ואי לא אנא אמר לך את
קטל יתי. הערים הכותי לדבר באופן שייראו דבריו אמיתיים ונאמנים, ואמר לבן כוזבא, אם אגלה לך מה שדיברנו יהרוג
אותי אדריינוס מלכי, שאני מגלה סודותיו, ואם לא אגלה אתה תהרגני: *טב לי *מלכא קטל יתי ו*לא את. מוטב לי שאגלה
תורה אור ויהרגני מלכי מאשר שלא אגלה
ואתה תהרגני רצא: *אמר ליה.
הכותי: *אמר לי דאנא משלים
מדינתא. רבי אלעזר המודעי
אמר לי שברצונו להסגיר את
המדינה בידי האויב: *אתא גבי
ר' אלעזר המודעי. בא לו בן
כוזבא אצל רבי אלעזר המודעי:
*אמר ליה, *מה *אמר לך הדין
כותיאי. *אמר ליה, *לא כלום.
לא אמר לי כלום: *מה *אמרת
ליה. הוסיף בן כוזבא לשאלו,
מה אתה אמרת לו: *אמר ליה, *לא
כלום. לא אמרתי לו כלום: *יהיב
לי חד בעוט וקטליה. נתמלא
בן כוזבא עליו חימה, שסבר
שאמת היה הדבר שרצה להסגיר
את המדינה בידי האויבים, ונתן
לו בעיטה אחת והרגו רצא: *מיד
יצאת בת קול ואמרה, *הוי רעי
האליל עוזבי הצאן חרב על
זרועו ועל עין ימינו זרועו יבוש
תיבש ועין ימינו כהה תכהה.

[דף כד:]

וכח
ה'.

נכנס
ל'.

פסוק הוא בזכריה, המדבר על מנהיג אויל שאינו הגון ואין בו תועלת, ומפקיר את עמו כצאן לטבח, ועונשו יהיה שתבוא
חרב על זרועו ועל עין ימינו, ותיבש זרועו ותכהה עין ימינו: *הרגת את ר' אלעזר המודעי זרוען של כל ישראל ועין
ימינם. שהיה מעמיד את ישראל כתפילתו כגיבור בכוח זרועו, ושהיה כעין ימינם של ישראל באור תורתו: *לפיכך *זרועו
של אותו האיש. שהרגו: *יבוש תיבש, ועין ימינו כהה תכהה. מיד נלכדה ביתר ונהרג בן כוזבה. משלא היה עוד
מי שיבקש רחמים על ישראל, מיד גברו האויבים ונלכדה ביתר ונהרג בן כוזבה: *אתון טעינין רישיה גבי אדריינוס. באו
חיילי אדריינוס, ונשאו את ראשו, והביאוהו לאדריינוס: *אמר לון, מאן קטל הדין. מי הרג את זה: *אמר ליה חד כותיאי,
אנא קטלתי. אני הרגתי: *אמר ליה. אדריינוס לכותי: חמי לי פטומיה. הראה לי את גופי. חמי ליה פטומיה, אשכח
חכינה כריכה עלוי. הראה לו את גופו, ומצא נחש כרוך עליו: *אמר. אדריינוס: איילולי אלהא דקטליה מאן הוה יכיל
קטליה. אם לא שאלהיו הרגו על ידי זה הנחש, מי היה יכול להרגו: וקרא עלוי *אם לא כי צורם מכרם וי' הסגרים.
קרא עליו אדריינוס את הפסוק המדבר על נפילת ישראל לפני שונאיהם בעונותיהם, איכה ירדה אֶחָד אֶלֶף וישנים יניסו
רַבָּה אִם לֹא כִּי צוּרָם מְכָרָם וְה' הִסְגִּירָם. שפירשו, לא היו האויבים יכולים לנצח את ישראל וש אחד מהם ירדוף אלף
מישראל ושנים יניסו רבבה, אם לא שה' עזבם ומסרם בידי שונאיהם בעונותיהם: וְהָיוּ הוֹרְגִין בָּהֶם וְהוֹלְכִין, עד ששקע
הסוס בדם עד חוטמו. היו הרומאים הורגים ביהודי ביתר, עד שהיו סוסיהם שוקעים בדם עד חטמיהם: וְהָיוּ הִדְמִים מְגִלְגִּל
סָלְעִים מִשְׁאֵי אַרְבָּעִים סָאָה, עד שהלך הדם בים ארבעת מיל. היה זרם הדם הולך בכוח ובשטף, עד שהיה מגלגל
בדרך הילוכו אפילו סלעים שמשקלם ארבעים סאה, עד שהגיע הדם לים הגדול שבמערב ארץ ישראל, וזרם בתוכו מרחק
ארבעה מיל רצא, כדרך זרם הנשפך לים: אם תאמר שהיא קרובה לים, וְהָלָא רְחוֹקָה מִן הַיָּם אַרְבָּעִים מִיל. אם יעלה
בדעתך שהיתה ביתר קרובה לים, דע לך שרחוקה היא מן הים מרחק ארבעים מיל רצא: *אמרו, שש מאות מוחי תינוקות
מצאו על אבן אחת. שניפצו עליה האויבים ראשי עוללי ישראל:

ומצאו

השוואות הבבלי

להו לרבנן אנא משיח, אמרו ליה במשיח כתיב דמורח ודאין, נחזי אנן אי מורח ודאין וכו'. שיטת הירושלמי שרבי
עקיבה הוא זה שאמר לחכמים שבר כוזבה הוא משיח ונחלק עליו ר' יוחנן בן תורתא, ושיטת הבבלי שבר כוזבה אמר כך
על עצמו וחכמים לא קבלו את דבריו.

אמר ליה חד כותיאי אנא קטלתי וכו', חמי ליה פטומיה אשכח חכינה כריכה עלוי וכו'. בבבלי (סנהדרין צג): בר
כוזיבא מלך תרתין שנין ופלגא, אמר להו לרבנן אנא משיח, אמרו ליה במשיח כתיב דמורח ודאין, נחזי אנן אי
מורח ודאין, כיון דחזיוהו דלא מורח ודאין קטלוהו. שיטת הבבלי שחכמים הרגו לבר כוזבה, ושיטת הירושלמי שנהרג
על ידי נחש. (באר שבע שם, ועוד, וראה אוצר מפרשי הירושלמי).

והיו הורגין בהם והולכין עד ששקע הסוס בדם, עד שהלך הדם כים ארבעת מיל וכו'. בבבלי (גיטין נז). בשינויים ותוספת:
גדע בחרי אף כל קרן ישראל א"ר זירא א"ר אבהו א"ר יוחנן אלו שמונים אלף קרני מלחמה שנכנסו לכרך ביתר
בשעה שלכדוהו והרגו בה אנשים ונשים וטף עד שהלך דמן ונפל לים הגדול, שמא תאמר קרובה היתה, רחוקה
היתה

ביאורים

רצ קרא לו 'פטומיה', לפי שהיה בעל גוף גדול ומפוטם - מ"כ איכה
רבה (ב ד).
רצד מיל הוא אלפיים אמה (אמה לשיטת ר"ח נאה=48 ס"מ. נמצא
שארבעה מיל שהם שמונת אלפים אמה עולים 3,840 מטר.
ולשיטת החזו"א=57.6 ס"מ. נמצא שארבעה מיל עולים 4,608 מטר).
רצה באיכה רבה (ב ד) מובא: ארבעה מיל. וכן גרס כאן בעמודי ירושלים,
וראה השוואות הבבלי.
רצו מיל הוא אלפיים אמה (אמה לשיטת ר"ח נאה=48 ס"מ. נמצא
שארבעים מיל עולים 38,400 מטר. ולשיטת החזו"א=57.6 ס"מ.
נמצא שארבעים מיל עולים 46,080 מטר).

רצ בכתי"י מהגניזה הגירסה: אמר ליה אין אנא וכו'.
רצא במדרש (איכ"ר ב ד) מובא שאמר לו: אם אגלה הרי מלכי הורג
אותי, ואם לא אגלה אתה תהרגני. מוטב שלא אגלה ותהרגני
אתה ולא יתגלו סודות המלוכה. ומשום כך היה בן כוזבא בטוח
שדיברו מענין הסגרת המדינה לידי הרומאים.
רצב עי' עלי תמר אם בעט בו ברגלו או בידו. ועע"ש שביאר, שלפי
שהיו מן החכמים שאמרו שמישיח הוא, והיו שחלקו, ואולי רבי
אלעזר המודעי היה מן הסוברים שאינו משיח, לפיכך נתעורר חשדו
שאמת דיבר הכותי.

מסורת
הש"ס

ע"י גיטין נח.
סוטה מט:
ב"ק פג.

ברכות מח:
תענית לא.
נמדרב"ר כג ז
תנחומא מסעי ו

איכ"ר ז ד וסד ז כו

השמטות
הירושלמי

והקיפו גדר מהרוגי
ביתר וכו' עד שעמד
מלך אחר וגור
עליהם שיקברו.
אמר רב חונה
משניתנו הרוגי
ביתר לקבורה
נקבעה הטוב
והמטיב הטוב שלא
נסרחו והמטיב
שניתנו לקבורה.
נמאירי (ב: ד"ה המשנה
המשניות) כתב: והתנא
נמלמד המערב שעמד
המנור על העיר שנים
ולא היו יכולים לקבור
הממית, ונמ"ו נאז
עברה הנרה וקצרו
ועשאוהו יום טוב
ותקנו הטוב והמטיב
נצרכה המזון. ולפנינו
לימא:

ומצאו שלש קופות של קצוצי תפילין של תשע תשע
סאין. מצאו שלש סלים שכל אחד מחזיק תשע סאין, המלאים
בקצוצי תפילין שנאספו מן ההרוגים יצא. קצוצי תפילין הם
הבתים המרובעים בלא רצועותיהם, כפי שאמרו במסכת סוכה

(כו:) אוחז ברצועה ואינו אוחז תורה אור

בקציעה: ויש אומרים תשע.
קופות: של שלש שלש סאין.
תני רבן שמעון בן גמליאל רחצ
אומר, חמש מאות בתי
סופרים. בתי ספר שתינוקות של
בית רבן לומדים בהם תורה: היו
בביתר. והקטן שבדן אין פחות
מחמש מאות תינוקות רצט. והיו
אומרים. התינוקות: אם באו
השונאים עלינו, במכתובים
הקטנים את יוצאין עליהן
ומנקרים את עיניהם. בכלי
הכתיבה שבידינו אנו מנקרים את
עיניהם: וכיון שנקמו עונות.
וניצחו האויבים: היו בורכים כל
אחד ואחד בספרו ושורפין
אותו. היו האויבים כורכים כל
תינוק בספרו, ושורפים אותו יחד
עמו. כל ספריהם היו עשויים
בגלילה כספר תורה שלנו:
ומבזים לא נשתייר אלא אני.
וקרא על גרמיה עיני עזרקה
לנפשי מפל בנות עירי. רבן
שמעון בן גמליאל קרא על עצמו
את הפסוק האמור במגילת איכה,
עיני עזרקה לנפשי מפל בנות
עירי. שפירושו עיני מנוולת את

פני בדמעה, מפני שנפשי נשארה לבדה מכל בני עירי שהיו
עימי בילדותי: ביום גדול היה לאדריינוס הקטן, והיתה
מידתו שמונה עשר מיל על שמונה עשר מיל, כמין טיבריא
לציפורי. כשיעור המרחק שמטבריה לציפורי: והקיפו גדר
מהרוגי ביתר מלא קומה ופישוט ידים. הקיף את כרמו
בגדר מגופות ההרוגים, בגובה מלא קומת אדם הפושט את
ידיו למעלה, שהוא ארבע אמות. נמצא שיעור ההיקף שבעים
ושתים מיל, שהם מאה ארבעים וארבע אלף אמות, בגובה
ארבע אמות ש: ולא גזר עליהם שיקברו. לא הרשה לקברם:
עד שעמד מלך אחר. ברומי: וגזר עליהם שיקברו. הרשה
לקברם שא: אמר רב חונה, משניתנו הרוגי ביתר לקבורה
נקבעה הטוב והמטיב. באותו יום שניתנו הרוגי ביתר
לקבורה, נתקנה הברכה הרביעית בברכת המזון שאומרים
בה המלך הטוב והמטיב לכל שב: ורמזו את הדבר בלשון הברכה
הטוב שלא נסרחו, והמטיב שניתנו לקבורה. הטוב על
שכל אותן שנים מרובות שהיו סביבות הכרם לא נסרחו ש,
והמטיב על שניתנו לקבורה: תני ר' יוסי אומר, המשימים
ושתים שנה עשת ביתר לאחר חרבן בית המקדש.
התקיימה ביתר לאחר חורבן בית המקדש ונפילת כל הארץ
בידי הרומאים. לפי שלא היתה בה שנאת חינום שבעוונה
חרבה

יהודה אמר שמואל משום רבן שמעון בן גמליאל מאי דכתיב עיני עזרקה לנפשי מכל בנות עירי, ארבע מאות בתי כנסיות

ביאורים

הגדר בתחתיתה עבה שתוכל לסבול גובה ארבע אמות (ע"י ב"ב ג א
וסוכה פ"ה סוף ה"ב).

שא מה שנקטה הגמרא 'וגזר עליהם שיקברו', הוא משום שהוצרך
לבטל את צו אדריינוס המלך שלפניו שגזר שלא יקברו, וגזר
היינו פסק - עלי תמר.

שב בקה"ע ביאר, לפי שברכת המזון טעונה כוס, והם היו סביב כרם,
לפיכך תיקנוה קודם שיברך על היין. ועי' יפ"מ שהביא טעמים
נוספים מהראשונים, ומדוע דוקא בברכת המזון, ומדוע דוקא ברכה
רביעית, ומדוע אף על יין תקנוה. וראה משנה ברורה סימן קעה ס"ק
ב, וע"ע ס' המפתח. // בבבלי (לא א) מובא, שבט"ו באב ניתנו לקבורה.

שג בכלבו (הל' בהמ"ז ס"י כה) כתב שניתנו לקבורה לאחר כ"ה שנים.

אבן אחת, ומצאו שלש קופות של קצוצי
תפילין של תשע תשע סאין, ויש אומרים
תשע של שלש שלש סאין. תני *רבן שמעון
בן גמליאל אומר חמש מאות בתי סופרים
היו בביתר, והקטן שבהן אין פחות מחמש
מאות תינוקות, והיו אומרים אם באו
השונאים עלינו, במכתובים הללו אנו יוצאין
עליהן ומנקרים את עיניהם, וכיון שגרמו
עונות היו כורכים כל אחד ואחד בספרו
ושורפין אותו, ומכולם לא נשתייר אלא
אני, וקרא על גרמיה עיני עזרקה לנפשי
מכל בנות עירי. כרם גדול היה לאדריינוס
הרשע שמונה עשר מיל על שמונה עשר
מיל כמין טיבריא לציפורי, והקיפו גדר
מהרוגי ביתר מלא קומה ופישוט ידים, ולא
גזר עליהם שיקברו, עד שעמד מלך אחר
וגזר עליהם שיקברו. *אמר רב חונה
משניתנו הרוגי ביתר לקבורה נקבעה הטוב
והמטיב, הטוב שלא נסרחו והמטיב שניתנו
לקבורה. *תני ר' יוסי אומר חמשים ושתים
שנה עשת ביתר לאחר חרבן בית המקדש,
ולמה

כרם גדול היה לאדריינוס הרשע שמונה עשר מיל על שמונה
עשר מיל כמין טיבריא לציפורי וכו'. כתב באור זרוע
(ס"א ס"י קנה): אמרי' צירושלמי דתענית (בסוגין) כרם הי' לאדריינוס
קיסר והקיפו גדר מהרוגי ביתר וגזר עליהם שלא יקברו, עד
שעמד מלך אחר וגזר שיקברו, וקצעו

הטוב ומטיב הטוב שלא הקריחו
והמטיב שנתנו לקבורה. ובשזיל שהיו
מונחים ככרם, וגם סנהדרין היו
צרכם כשמתקנו לזאת הצרכה, תקנו
לצרך הטוב ומטיב על היין, דעל
שמועות טובות מנכר הטוב ומטיב,
וזהו כמו שמועה טובה, שכל שעה
יצא על ידי יין לזכור אותו נס
שנעשה להרוגי ביתר ע"י כרם טוב.
ובאבודרהם (הל' צרכה המזון ד"ה וכבר
כתבנו) כתב: אמרי' צרך שלשה
שאלו (ממ). שצרכה הטוב והמטיב
ציצנה תקנוה, פי' צ"ד של רבן
גמליאל הזקן שציצנה תקנוה על
הרוגי ביתר, וכו', ושאלה נכלתם
מאכל לעוף השמים זמן רב והיתה
חרפה גדולה לישראל דצדק, עד
שיצאו רבן גמליאל וצית דינו כמה
ימים בתעניות, וצאו אורחות אצותיו
עד שניתנה להם רשות לצדק, ואז
תקן צרכה הטוב והמטיב על רוב
הטובה הזאת. ותקנוה כסעודה לפי
שהוא מקום השמחה. ולכן תקנוה
ג"כ על שני היין ועל שמועות טובות
ועל הגשמים. וצירושלמי (בסוגין) נתן
טעם אחר לשני היין לפי שזנלו
האויצים שדומיהם וכרמיהם צדמי
ההרוגים וגדרו צהם כרמיהם, לפיכך תקנוה על שני היין ועל
כוס של צרכה המזון דכשני יין דמי, וזהו הטוב והמטיב, הטוב
שלא הקריחו כל אותו זמן שנשאלו על פני האדמה, והמטיב שנתנו
לקבורה, דהיינו טובה על טובה. (וראה בספר המפתח עוד ראשונים
בענין):

השוואות הבבלי

היתה מיל, תניא רבי אליעזר הגדול אומר שני נחלים יש
בבקעת ידים אחד מושך אילך ואחד מושך אילך ושיערו
חכמים שני חלקים מים ואחד דם, במתניתא תנא שבע שנים
בצרו עובדי כוכבים את כרמיהן ממזן של ישראל בלא זבל.
אמרו שלש מאות מוחי תינוקות מצאו על אבן אחת.

בבבלי (גיטין נז:) בשינויים: אמר רבי אסי ארבעה
קבין מוח נמצאו על אבן אחת, עולא אמר תשעת קבין.

ומצאו שלש קופות של קצוצי תפילין וכו'. בבבלי (גיטין
נז:) בשינויים: אמר רבא בר בר חנה א"ר יוחנן

ארבעים סאה קצוצי תפילין נמצאו בראשי הרוגי ביתר, רבי
ינאי ברבי ישמעאל אמר שלש קופות של ארבעים ארבעים
סאה, במתניתא תנא ארבעים קופות של שלש שלש סאין,
ולא פליגי הא דרישא הא דדרעא.

תני רבן שמעון בן גמליאל אומר חמש מאות בתי סופרים
היו בביתר וכו'. בבבלי (גיטין נז:) בשינויים: אמר רב

יהודה אמר שמואל משום רבן שמעון בן גמליאל מאי דכתיב עיני עזרקה לנפשי מכל בנות עירי, ארבע מאות בתי כנסיות
היו

מקורות

ומצאו רש"י גיטין נח א"ה
קצוצי: אם באו השונאים
קה"ע, וכ"כ בערוך ערך
מכתב. ועי' יפ"מ: ומכילים
לא נשתייר רש"י לפסוק:
והקיפו פירוש ב' בקה"ע.
ועי' יפ"מ ועלי תמר: אמר
רב חונה משניתנו ע"פ
ברכות מח ב:

מקורות

תני ר' יוסי אומר חמשים יפ"מ: הוון אמרין ליה יפ"מ, קה"ע, פנ"מ. ועי' מתא דירושלים, וע"ע עלי תמר: ואמרין יפ"מ, קה"ע: מבדקין יפ"מ, קה"ע: אמר - הלא עי' ציונים לעיל:

חרבה ירושלים (יזמא ט: דש): וְלָמָּה חָרְבָה. על איזה עוון חרבה: עַל שֶׁהִדְלִיקָה נִירוֹת לְאַחַר חוֹרְבָן בֵּית הַמִּקְדָּשׁ. ששמחו במפלת ירושלים והדליקו נרות לאחר חורבן בית המקדש: וְלָמָּה הִדְלִיקָה נִירוֹת, משום שֶׁהָיוּ בּוֹלְוּטִי יְרוּשָׁלַם יוֹשְׁבֵי בָּאֲמָצַע הַמְדִינָה. העשירים המושלים שהיו גרים בירושלים, היו יושבים באמצע העיר שו: וְכֵן דְּהוּן חֲמִי בַר גִּשְׁ סָלִיק לִירוּשָׁלַם. כשהיו רואים אדם בעל נכסים מהעיר ביתר עולה לרגל לירושלים: הוון אֲמָרִין לֵיה, בְּגִין דְּשִׁמְעֵנָּן עֲלֶיךָ דְּאַתָּ בְּעֵי מְתַעֲבָדָה אֲרֻכּוֹנָטָם וּבּוֹלְבּוֹטָם. היו אומרים לו, שמענו עליך שאתה רוצה להיעשות שליט ועשיר. ואמרו כן כדי להיכנס עמו בדברים, ולפתותו שיתן להם את שדהו עבור העשרה ש': וְהוּא אָמַר לָוִן, לֵית בְּדַעְתִּי. אין בדעתי להיעשות שליט ועשיר: והיו חוזרים ואומרים לו בְּדִיל דְּשִׁמְעֵנָּן עֲלֶיךָ דְּאַתָּ בְּעֵי מְזַבְנָה אוֹסְיָא דִּילָךְ. שמענו עליך שאתה רוצה למכור את אחוזתך, והרי אנו חפצים לקנותה: וְהוּא אָמַר לָוִן, לֵית בְּדַעְתִּי. אין בדעתי למכרה: וְהָנָה חֲבֵרִיה אִמ' לֵיה, מָה אַתָּ בְּעֵי מִן דִּין. היה חבירו של הבולווטי אומר לבולווטי, מה אתה נכנס עמו בדברים לקנות ממנו את השדה בדמים: כְּתוּב שֶׁטֶר מְכִירָה שְׂאוֹתוֹ הָאִישׁ מְכַר לָךְ אֶת אַחְזוֹתוֹ, ואני חותם לך כעד: וְהָנָה בְּתִיב וְחֲבֵרִיה חֲתֵם. היה הבולווטי כותב וחבירו חותם: וְהוּן מִשְׁלָחִין אוֹנִיתָא לְבַר בְּיִתָּה, וְאֲמָרִין לֵיה, אֵין אַתָּה פִּלְגִּיא מִיַּעוֹל לְאוֹסְיָא דִּידִיהָ לָא תִשְׁבְּקִינָהּ, דְּהִיא וְבִינָה גַבֵּן. היו שולחים את שטר המכירה לבן ביתו של אותו האיש, הממונה על אחוזתו, ואומרים לו אם יבוא פלוני שהיה בעל האחזה להיכנס לאחזה, אל תניחנו, מפני שהיא מכורה לנו: וְכִינָן דְּהָנָה שְׂמַע מִיַּגְהוֹן בֵּן. כיון שהיה שומע בעל האחזה מה שאומרים אלו הבולווטי: הָנָה אָמַר, הִלְוֹאִי אִיתְּבַר רִיגְלִיה דְּהָהוּא גִבְרָא וְלָא סָלֵק לִירוּשָׁלַם. הלואי והיתה נשכרת רגלו של אותו האיש, ולא היה עולה לירושלים, שמחמת עלייה זו נשדרה שדהו. ועל עצמו אמר כן כתולה קללתו באחרים. ומשום שנשדרו אנשי ביתר מנכסיהם על ידי שרי ומושלי ירושלים, היו שמחים במפלתה: הָדָא הִיא דְּכַתִּי 'צָדוֹ צְעָדִינוּ מִלְּכַת

ולמה חרבה, על שהדליקה נירות לאחר חורבן בית המקדש, ולמה הדליקה נירות, שהיו בולווטי ירושלם יושבים באמצע המדינה, וכדו דהוון חמיי בר גש סליק לירושלם הוון אמרין ליה בגין דשמעינן עלך דאת בעי מתעבדה ארכונטם וכולבוטם, והוא אמר לון לית בדעתי, בריל דשמעינן עלך דאת בעי מזבנה אוסייא דילך, והוא אמר לון לית בדעתי, והוה חבריה אמ' ליה מה את בעי מן דין, כתוב ואנא חתם, והוה כתיב וחבריה חתם, והוון משלחין אוניתא לבר בייתה ואמרון ליה אין אתא פלגיא מיעול לאוסייא דידיה לא תשבקינה דהיא ובינה גבן, וכיון דהוה שמע מינהוון כן הוה אמר הלוואי איתבר ריגליה דההוא גברא ולא סלק לירושלם, הדא היא דכתי' °צדו צעדינו מלכת ברחובותינו, צדו צעדינו אצדי אורחתיה דההוא בייתא, קרב קצינו קרב קיציה דההוא בייתא, אופ אינון לא נפקון טבאות, °שמח לאיד לא ינקה. שני אחים הוון בכפר חריבה, והוון רומים אזלין עליהוון ומקטלין לון, ואמרין כל סמא דמילתא ניטי כלילא על רישיהוון, אמרין מבדקינן אופ חד זמן, מנפקין פגע ביה חד סב אמר לון ברייכוון סעודינכוון, אמר לא יסעיד ולא יסמוך, °הלא אתה אלהים זנחתנו. שני ארזים היו בהר

תורה אור כי בא קצינו, שהרי מקודם כבשו האויבים את העיר ואחר כך ארבו לצעדיהם: אלא נדרש הפסוק בלשון עתיד 'צדו צעדינו', אצדי אורחתיה דההוא בייתא. צדו בלשון ארמית הוא שממה. שהיו אנשי ביתר העשוקים אומרים, הלואי ושוממות יהיו הדרכים המובילות אל הבית ההוא, הוא בית המקדש: וכן 'קרב קצינו', קרב קיציה דההוא בייתא. הלואי ויקרב קיצו של הבית ההוא, הוא בית המקדש, ושוב לא נצטרך לעלות לרגל: וכן 'מלאו ימינו', מלא יומיו דההוא בייתא. הלואי וימלאו ימי הבית ההוא, ויבוא היום שיחרב: אופ אינון לא נפקון טבאות. מחמת עוון זה אף הם לא יצאו בטובה, ונחרבה עירם ונהרגו אנשיה: שנאמר 'שִׁמְחָ לְאִיד לֹא יִנְקָה'. השמח לשברון רעהו, אף הוא לא ינקה מעונש. שהגם שזה הרע לו, אין לו לשמוח במפלתו שח: שני אחים הוון בכפר חריבה, שני אחים גיבורים היו בכפר חריבה שט: וְהוּן רִומִים אֲזִלִין עֲלֵיהוֹן, וּמִקְטָלִין לָוִן. היו הרומאים באים עליהם להילחם, והם היו הורגים בהם: וְאֲמָרִין, בֵּל סָמָא דְּמִילְתָּא נִיטִי בְּלִילָא עַל רִישֵׁיהוֹן. היו הרומאים נואשים מלנצחם, ואומרים שכל רפואת ותקנת הדבר אינה אלא להניח את כתר המלכות בראשם.

כלומר אין לנו עצה אלא להיכנע להם ש: אֲמָרִין. הרומאים: מְבַדְקִין אֹפֶךְ חַד זְמַן. נבדוק אותם עוד פעם אחת, ואם ינצחנו ניכנע להם: מְנַפְקִין, פָּגַע בֵּיה חַד סָב. כשיצאו האחים לקרב ההוא, פגש בהם זקן אחד: אָמַר לָוִן, בְּרִיבִיכוֹן סְעוּדִינְכוֹן. בוראכם יעזור לכם במלחמתכם: אָמַר, לֹא יִסְעִיד וְלֹא יִסְמוֹךְ. אמרו האחים, כדרך שהיה אומר בן כוזבא מנהיגם (כמובא לעיל), שלא יעזור לנו ולא ישחית אותנו: כפי שנאמר 'הֲלֹא אַתָּה אֱלֹהִים זִנְחָתָנוּ'. הלא אתה אלהים זנחתנו ולא תצא אֱלֹהִים בְּצָבָאוֹתֵינוּ. ופסוק זה אמרו דוד בלשון בתמיה, וכי ברצונך לעזוב אותנו ולא לצאת בצבאותינו, והם אמרוהו כפשוטו. ובמדרש (איכה רבה ב ג) מסיים, מיד גרמו עונות ונהרגו שיא: שְׁנֵי אֲרָזִים הָיוּ בְּהָר הַמִּשְׁכָּה. שני עצי ארז

השוואות הבבלי

היו בכרך ביתר ובכל אחת ואחת היו בה ארבע מאות מלמדי תינוקות וכל אחד ואחד היו לפניו ארבע מאות תינוקות של בית רבן, וכשהיה אויב נכנס לשם היו דוקרין אותן בחוטרניהן, וכשגבר אויב ולכדום כרכום בספריהם והציתום באש. שני

ביאורים

עתיך נעבדיה בליוטוס. שח עי' עלי תמר שביאר, שבודאי שהיו צמים ומתאבלים על חורבן בית המקדש, שאם לא כן היה גדול עוונם ממשאו, ובגמרא משמע שכל חטאם היה ששמחו לאיד. אלא שיחד עם הצום והאבל שמחו בליבם על מפלת הבולווטי, והדליקו נרות ביום אחר ולא ביום החורבן. שט נקרא 'חריבה' על שם סופו שנחרב. שי ובאיכה רבה (ב ד) מובא: אמרי כל סמא דמילה ניטי כלילא דאדרייטס וניתיב בראשו של שמעון. כלומר, אמרו שני האחים הללו, כל עיקר הדבר שאנו לוחמים בעבורו הוא להביא את כתרו של אדרייטס ולהניחו בראשו של שמעון בן כוזיבא מנהיגנו. שיא ונהרגו על ידי נחש שהכישם - איכה רבה שם.

דש וכן בירושלמי יזמא (פ"א ה"א): אבל בשני (היינו ביהמ"ק השני) מכירין אנו אותם שהיו יגיעין בתורה וזהירין במצות ובמעשרות וכל ווסת טובה היתה בהן, אלא שהיו אוהבין את הממון ושונאין אלו לאלו שנאת חנם, וקשה היא שנאת חנם שהיא שקולה כנגד ע"א וגילוי עריות ושפיכות דמים. שה בעלי תמר ביאר, שודאי היו מצטערים ומתאבלים על החורבן, אלא שגם שמחו במפלתה. בדומה למה שאמרו (ברכות מו ב) במי שנפטר אביו, שמברך ברוך דיין האמת על צער הפטירה, והטוב והמטיב על ירושת ממונו. שו כלומר, על הדרך הראשית, שכל העולה לירושלים עובר דרכה. שז וראה כעין זה במדרש (ברר עו ה): זו מלכות הרשעה שהיא ממנסת עין רעה בממונו של אדם, פלן עתיך נעבדיייה ארכונוטוס, פלן

בשלשה פרקים פרק רביעי תענית

הלכה ה

ארז גדולים מאד, וענפיהם מתפשטים לצדיהם, היו בהר הזיתים במזרחת של ירושלים: **בְּתַחַת אֶחָד מֵהֶן הָיוּ מוֹכְרִין אֶרְבַּע חֲנוּיֹת טְהוֹרוֹת**. תחת עץ אחד היו ארבע חנויות שמכרו מאכלים ומשקים שנשמרו מקבלת טומאה. ובירושלים

היו רבים האוכלים חוליהם בטהרה, נמצא שחנויות גדולות היו, ואף על פי כן ארבע חנויות כאלו היו תחת ארז אחד, צא וחשוב כמה גדול היה: **וְהָאֶחָד הָיוּ מוֹצִיאִין מִמֶּנּוּ אֶרְבָּעִים סָאָה שֵׁי גוֹזְלוֹת בְּכֶל חוֹדֶשׁ וְחוֹדֶשׁ**. מרוב היונים המקננים בענפיו הגדולים והמרובים: **וּמֵהֶן הָיוּ מִסְפִּיקִין קִינִים שֵׁי בְּכֶל יִשְׂרָאֵל**. מגזולות אלו היו מסתפקים כל ישראל הצריכים להביא תורים ובני יונה למזבח: **טוֹר שְׁמֵעוֹן הָיָה מְסִיק תִּלְתָּ מְאֻזֵּי דְגָרִין דְּמַרְקוּעַ לְקִיּוּמָא, בְּלַ עֲרוּבַת שׁוּבָא**. הר שמעון, שהיה סמוך לירושלים, היה מוציא בכל ערב שבת שלש מאות סלים של פתיתי לחם לעניים. גרבין הם כפיפות סלים, מרקוע מלשון חתיכה, קיטייא הם עניים: **וְלָמָּה חָרַב**. מאחר שהיו עוסקים בגמילות חסדים, למה חרב: **יֵשׁ אוּמָ' מִפְּנֵי הַזְנוּת, וְיֵשׁ אוּמָ' שְׁהָיוּ מְשַׁחֲקִין בְּכַדוֹר**. בשבת שי': **עֲשֵׂרַת אֲלָפִים עֵיִירוֹת הָיוּ בְּהַר הַמִּצְדָּה**.

ששמה הר המלך שט': **וְלָר' אֶלְעָזָר בֶּן חֲרָסוֹם אָלַף מִפּוֹלָם**. אלף מתוכן היו שייכות לרבי אלעזר בן חרסום שט': **וְכִנְגִדָן אָלַף סְפִינֹת בִּיָּם**. כנגד אלף העיירות שביבשה, היו לו אלף ספינות בים: **וְכִפְּוָהָם חָרְבוּ**. כולם חרבו שי': **שָׁלֹשׁ עֵיִירוֹת הָיָה קְטָמוֹם שְׁלֵהֶן עוֹלָה לִירוּשָׁלַם בְּעִגְלָה**. שלש מתוך אלו העיירות היה חשבון המס שלהן עולה לירושלים בעגלה שי'. מחמת גודל וריבוי החשבונות: **וּשְׁלֹשָׁתָן חָרְבוּ**. **בְּבוֹל מִפְּנֵי הַמַּחְלֻקָּת**. כבול חרבה מפני המחלוקת שהיתה בה: **שִׁיחִין מִפְּנֵי בְשָׁפִים**. שהיו בה: **וּמִגְדָּל צַבְעִיָא מִפְּנֵי הַזְנוּת**. שהיתה בה: **שָׁלֹשָׁה בָּפְרִים**. היו: **בְּלַ אֶחָד וְאֶחָד הָיָה מוֹצִיא כְּפָלִיִּים כְּיוֹצֵאי מִצְרִים**. בכל אחד מהם דרו כפליים כיוצאי מצרים.

ויוצאי מצרים היו שש מאות אלף גברים לבד מנשים וטף (שמות יב לז), נמצא שהיו גרים בכל כפר מליון ומאתיים אלף שי': **בְּפֶר בִּישׁ, וּבְפֶר שִׁיחֲלִיָא, וּבְפֶר דִּיכְרִיָא**. **וְלָמָּה הוּא קָרִי לֹאֵן בְּפֶר בִּישׁ**. דהיינו כפר רע: **דִּלָּא הוּון מְקַבְּלִין לְעִבּוּרָא**. לא היו מקבלים בביתם עובר אורח המבקש אכסניא: **וְלָמָּה הוּא קָרִי לֹאֵן מְקַבְּלִין בְּנִיהוֹן בְּאִילָין תַּחֲלִיפִיָא**. בניהם היו מרובים כשחליים הללו שהם פרים ורבים במספר רב ואין טורח בגידולם: **וּלְמָה**

יומא לה: איכ"ר ז ד

סנהדרין 15: גיטין 7.

תום' ראשונים עו
[בבילנא דף כד:]

וְיֵשׁ אוּמָ' שהיו משחקין צדקור. כתב ברוקח (סי' נה ד"ה ויקהל): צפר' צמרל דמענית צירושלמי (בסוגיין) טור דשמעון למה חרב, מפני שהיו משחקים צדקור וצטלין מן התורה. ובשבלי הלקט (סי' קנא) כתב: מורי ר' יהודה אחי שני נר"ו פי', וכו',

אלו הכדורים שלנו, וכו', צין שיש תורת כלי עליו צין שאין תורת כלי עליו נראה שאסור לשחק צו ולטלטלו נשצת ויוס טוב, שהרי אין צריך צטילטולן, ואפי' לכסות צו פי צליחותו אינו ראוי, דהא ממאליס על ידי ששחקים צו ומטניף צטיט ועפר, וכן כדור של עץ אסור לטלטלה ולשחק צה, ומצינו צמדנש איכה (ב' ד' טור שמעון הוי מפיק תלת מאה גרצין דמרקוע צכל ערוצת צנא צלילין קייטיא, ולמה חרב אין מימר משום זנות והלא רצח אחת היתה שס והוציאו משם, ולמה חרב, אמר רצ הוגא על ידי שהיו משחקים צדקור צנצנת. (וראה צספר המפתח עוד ראשונים צענין):

שמונים

השוואות הבבלי

שני ארזים היו בהר המשחה וכו' והאחד היו מוציאין ממנו ארבעים סאה גוזלות וכו'. כעין זה בבבלי (ברכות מד.): כי אתא רבין אמר אילן אחד היה לו לינאי המלך בהר המלך שהיו מורידים ממנו ארבעים סאה גוזלות משלוש בריכות בחדש.

עשרת אלפים עיירות היו בהר המלך וכו', שלשה בפרים כל אחד ואחד היה מוציא כפליים כיוצאי מצרים וכו'. בבבלי (גיטין נז.): אמר רב יהודה אמר רב אסי ששים רבוא עיירות היו לו לינאי המלך בהר המלך וכל אחת ואחת היו בה כיוצאי מצרים חוץ משלש שהיו בהן כפלים כיוצאי מצרים, אלו הן כפר ביש כפר שיחליים כפר דכריא, כפר ביש דלא יחבי ביתא לאושפיזא, כפר שיחליים שהיתה פרנסתן מן שחליים, כפר דכריא אמר רבי יוחנן שהיו נשותיהן יולדות זכרים תחלה ויולדות נקבה באחרונה ופוסקות.

וְלָר' אלעזר בן חרסום אלף מכולם וכנגדן אלף ספינות בים. בבבלי (יומא לה.): אמרו עליו על רבי אלעזר בן חרסום שהניח לו אביו אלף עיירות ביבשה וכנגדן אלף ספינות בים. בירושלמי נוסף שהעיירות היו בהר המלך. אמ'

וְלָמָּה הוּא קָרִי לֹאֵן בְּפֶר שִׁיחֲלִיָא. שהוא שם ירק הגדל בר: **דִּהוּון מְקַבְּלִין בְּנִיהוֹן בְּאִילָין תַּחֲלִיפִיָא**. בניהם היו מרובים כשחליים הללו שהם פרים ורבים במספר רב ואין טורח בגידולם: **וּלְמָה**

ביאורים

שיב סאה היא מידת נפח של מאה וארבעים וארבעה ביצים.

שיג שתי יונים קרויים קן - מ"כ איכה רבה שם.

שיד באיכה רבה (ב ד) מפורש שהיה בשבת. ובטעם האיסור נחלקו המפרשים. בהרוקח (סי' נה ד"ה ויקהל) פירש, שהעבירה היתה משום ששיחקו בו בשבת כשהיה החכם דורש, ובטלו מדברי תורה. בבית יוסף (אורח סי' שח ד"ה כתב באגור) כתב בשם האגור (סי' תקכא) ושבלי הלקט (סי' קכא), שהאיסור הוא משום מוקצה, לפי שהכדור מטונף ואינו ראוי אפילו לכסות בו פי צלוחית. בביאור הגר"א (אורח שם סמ"ה) פירש, שהירושלמי מדבר ברשות הרבים, ועברו על איסור הוצאה. בפירוש ב' בקה"ע פירש, שהיו מבלים כל ימיהם במשחק הכדור, ובטלו מן התורה. ובמתא דירושלים פירש, שהיה כעין קוביא, שהיו מרויחים בזה כסף, וכל עיסקם היה בזה. ועי' שו"ת מהריט"ץ החדשות (סימן רב ד"ה תשובה).

שטו בספר אדמת קודש (כב ב) כתב, שהוא הר העמלקי שהיה בנחתל אפרים, ושינו את שמו להר המלך.

הלכות שמקורם בירושלמי

ויש אומ' שהיו משחקין בכדור. מכאן מקור דברי השולחן ערוך (אורח סי' שח סמ"ה): 'אסור לשחוק בשבת ויו"ט בכדור'.

(ביאור הגר"א שם, וראה רמ"א שם שחולק, וראה אוצר מפרשי הירושלמי)

מערכי

עין משפט
נר מצוה

ל"ט א טו"ש"ע אור"ח סימן
שם סעיף מה:

מקורות

בתחת יפ"מ: טור ערוך
ערך גרב (ג) וערך קט (ג),
קה"ע/ ביאורי הגר"ח
קנייבסקי: עשרת רש"י
גיטין נז א ד"ה טור מלכא.
ובארץ ישראל היתה, כפי
שמוכת שם: ש"ש יפ"מ,
קה"ע: דלא יפ"מ, קה"ע,
פנ"מ: דהוון מרבין
קה"ע:

מסורת הש"ס

כָּל כֶּף לָמָּה. למה עשה הקב"ה נס זה שישאר הדם על רצפת העזרה כל כך הרבה שנים: 'לְהַצִּילֹת הָמָּה וְלִנְקָם נֶקֶם נִתְּתִי אֶת דָּמָה עַל צָחִית סָלַע לְבִלְתִּי הַכְּסוֹת'. כדי להביא עליהם חימה ונקם, וכפי שיבואר לקמן: שָׁבַע עֲבִירוֹת עָבְרוּ וְיִשְׂרָאֵל בָּאוּתָּו תּוֹרָה אֹרֶךְ הַיּוֹם. שהרגו את זכריה: הָרְגוּ כֹהֵן וְנָבִיא וְדִיין וְשֹׁפֵכוֹ דָּם נָקִי וְטִימָאוֹ אֶת הַעֲזָרָה וְשִׁבְתָּ וְיוֹם הַכִּיפּוּרִים הָיָה. זכריה היה כהן ונביא ודיין בסנהדרין גדולה, וכל אחד מאלו יש לכבדו בכבוד הראוי לו, והם הרגוהו, ומלבד זאת יש עבירה בשפיכת דם נקי אפילו של אדם פשוט, וטימאו את העזרה בטומאת מת, ויום שהרגוהו שבת ויום הכיפורים היה, וחיללו את קדושת היום בהריגת הנפש של: 'כִּי־בִן שֶׁעָלָה נְבוֹנָדְנָצַר'. שר צבא נבוכדנצר מלך בבל: לְקָאָן. לירושלים, ונכנס לתוך בית המקדש: רָאָה אֶת הַדָּם תּוֹסֵס. רותח. ומאת ה' היתה זאת, כדי שישים אל ליבו ויפרע מהם של: אָמַר לָהֶם לְכֹהֲנִים שֶׁהֵיוּ שָׁם: מַה טִּיבֹו שָׁלָּה זֶה. שאינו נח מרתיחתו: אָמְרוּ לוֹ, דָּם פָּרִים וּבָקָשִׁים וְאֵילִים שֶׁהֵינּוּ מִקְרִיבִין עַל גְּבֵי הַמִּזְבֵּחַ. ונשפך כאן. שנתיירו לגלות לו האמת: מִדֵּי הֵבִיא פָּרִים וְאֵילִים וּבָקָשִׁים וְשִׁחְטָן עָלָיו. שרצה לראות אם דמם דומה לאותו הדם, ואם גם הוא לא ינוח מרתיחתו: וַעֲדִיין הַדָּם תּוֹסֵס. ראה שאינו דומה, שכל הדמים שנשפכו נחו מרתיחתם והוא עדיין תוסס: 'כִּי־בִן שָׁלָּה הוֹדוּ לוֹ, תִּלְוִין בְּגִדְדִין. התחיל לענותם ביסורים כדי שידו לו שלד: אָמְרוּ. הכהנים: הוֹאִילָ וְהַקְב"ה רֹצֵחַ לְתַבּוּעַ דְּמוֹ מִיָּדֵינוּ. הואיל ורצון הקב"ה שנגלה כדי לתבוע את דמו מירינו, על כרחינו נגלה:

נדפסו פיעטקוב ווילנא נוסף מיכת "מלו", ותוקן ע"פ כח"ל

נדפסו פיעטקוב ווילנא "כסונה מור", ותוקן ע"פ כח"ל ע"י ספרי האזינו פיסקא שכנ

הלכה ה

שמונים אלף פירחי כהונה נרחו להם וכו'. כתב בפי' הכותב (עין יעקב אות יד): בתלמוד שלנו (סנהדרין ג). אמרו ענין אחר, שהכניסו לאש נבוכדנאצר עם אחאז בן קוליה ודקיה בן מעשיה, והם נשרפו ושאר הוא לנצח, יע"ש:

הדל

השוואות הבבלי

וביון שלא הודו לו תליין בגרדון וכו' אמרו לו דם כהן ונביא וכו'. בבבלי (גטין נז): בשינויים: אמר להו אי אמריתו לי מוטב ואי לאו מסריקנא לבשרייכו במסרקי דפרזלי, אמרי ליה מאי נימא לך, נבייא הוה בן דהוה קא מוכח לך במילי דשמיא קמינן עילויא וקטלינן ליה והא כמה שנין דלא קא נייה דמיה, אמר להו אנא מפייסנא ליה, אייתי סנהדרי גדולה וסנהדרי קטנה קטל עילויא ולא נח, בחורים ובתולות קטל עילויא ולא נח, אייתי תינוקות של בית רבן קטל עילויא ולא נח, א"ל זכריה זכריה טובים שבהן איבדתם ניחא לך דאבדינהו לכולהו, כדאמר ליה הכי נח, בההיא שעתא הרהר תשובה בדעתיה אמר ומה אם על נפש אחת כך ההוא גברא דקטל כל הני נשמתא על אחת כמה וכמה, ערק אזל שדר שטר פרטתא בביתיה ואגייר.

ומבולס לא נשתייר אלא יהושע בן יהוצדק הכהן הגדול שנאמר חלא זה אוד מצל מאש. בבבלי (סנהדרין ג). דרשו 'אוד מצל מאש' על מה שנבוכדנאצר זרק את יהושע בן יהוצדק לאש עם אחאב בן קוליה

שמונים אלף פירחי כהונה * ברחו לתוך חיילותיו של נבוכדנצר * והלכו להן אצל

אָמְרוּ לוֹ, דָּם כֹּהֵן וְנָבִיא וְדִיין הוּא שֶׁהָיָה מִתְנַבֵּא עָלֵינוּ כֹּל מַה שְּׂאֵתָה עוֹשֶׂה לָנוּ. שאם לא נשוב בתשובה תיפול ירושלים בידי האויב וילכו העם בשבי כאשר אתה עושה לנו היום: וְעַמְדָנוּ עָלָיו וְהָרְגָנוּהוּ. לא קיבלנו את תוכחתו, אלא עמדנו עליו והרגנוהו: מִיד הֵבִיא. נבוצראדן: שְׁמוֹנִים אֲלָף פִּירְחֵי כְהוֹנָה. כהנים צעירים: וְשִׁחְטָן עָלָיו. על דם זכריה, כדי לפייסו ויפסיק לתסוס שלה: וַאֲדִיין הַדָּם תּוֹסֵס. עדיין היה הדם תוסס: בְּהֵימָא שְׁעָתָא נִזְף בִּיה. נבוצראדן בדם: אָמַר לֵיה. לדם: מַה, אֶת בְּעֵי נֹכַד כֹּל אֹמְתָךְ עָלָךְ. וכי ברצונך שאהרוג ואאבד את כל אומתך עליך כדי שתתפייס: מִיד נִתְמַלֵּא הַקְב"ה רַחֲמִים וְאָמַר, מַה אִם זֶה. נבוצראדן: שְׂהוּא בָשָׂר וָדָם, וְאֶבְרִי, נִתְמַלֵּא רַחֲמִים עַל בְּנֵי, אֲנִי שֶׁכְּתוּב בִּי 'כִּי אֶל רַחוּם יִי' אֶלְהִיךָ לֹא יִרְפָּךְ וְלֹא יִשְׁחִיתְךָ וְלֹא יִשְׁבַּח אֶת בְּרִית אֲבֹתֶיךָ'. אני שכתוב בי אֶל, ולא בשר ודם: רַחוּם, ולא אכזרי: וְלֹא יִשְׁבַּח אֶת בְּרִית אֲבֹתֶיךָ, נמצא שאני קרוב לישראל מצד ברית אבותם ולא זר כנבוצראדן: עַל אַחַת בָּמָה וְכָמָה. שצריך אני לרחם עליהם: מִיד רָמַז לָדָם, וְנִבְלַע בְּמִקְוָמוֹ. מיד רמז הקב"ה לדם, ונבלע הדם ברצפה: אָמַר ר' יוֹחָנָן, שְׁמוֹנִים אֲלָף פִּירְחֵי כְהוֹנָה בָּרְחוּ לָהֶם לְתוֹךְ מִלְּתוֹתֵיהֶם שָׁלָּה בֵּית הַמִּקְדָּשׁ. לתוך המחילות שתחת הקרקע שלו, כשבא נבוצראדן לבית המקדש: וְכֹלְהֶם נִשְׂרְפוּ. כששרף נבוצראדן את בית המקדש: וּמִכּוֹלָם לֹא נִשְׁתִּייר אֶלָּא יְהוֹשֻׁעַ בֶּן יְהוֹצָדָק הַכֹּהֵן הַגָּדוֹל שֶׁלֹּא נָח אֹד מִצֵּל מֵאֵשׁ. ביהושע בן יהוצדק נאמר, כפי שנאמר שם (זכריה ג א) וַיִּפְּדֵנִי אֶת יְהוֹשֻׁעַ הַכֹּהֵן הַגָּדוֹל עֹמֵד לִפְנֵי מַלְאָךְ ה', ובפסוק שלאחריו נאמר הֲלוֹא זֶה אֹד מִצֵּל מֵאֵשׁ, ואוד הוא חתיכת עץ שבתוך האש. ולפי שכולם נשרפו והוא ניצל מן האש, נקרא אוד מוצל מאש: אָמַר ר' יוֹחָנָן, שְׁמוֹנִים אֲלָף פִּירְחֵי כְהוֹנָה בָּרְחוּ שֶׁלֹּא לְתוֹךְ חִיּוּלוֹתֵיהֶם

ביאורים

באיכ"ר ד יג, וקה"ר ג טז), שתלה אותם במסרקות של ברזל לגררם. ובביאורי הגר"ח קנייבסקי פירש, שתלה אותם בגרדום. שלה לא הזכיר כאן את הסנהדרין גדולה וקטנה ובחורים ובתולות ותינוקות של בית רבן ששחט על דמו כמבואר שם, שמאחר שהזכיר שמונים אלף כהנים, לא חשש להזכיר היתר - יפ"מ. שלו ובקה"ע פירש, שהם התאים שהיו סביב למקדש. שלו ושימש ככהונה גדולה בתחילת בית שני. שלח בכ"ל היה כתוב 'בקעו', ותוקן ל'ברחו'. אולם הגירסא 'בקעו' נראית יותר. וכן הוא באיכה רבה שם.

שלב בעלי תמר ביאר, שבכוונה הוכיחם זכריה ביום הכיפורים, לפי שסבר שביום זה יקבלו תוכחתו.

שלג באיכה (פתיחתא כג), ובקה"ר (י ד) מובא: כשעלה נבוצראדן להחרב את ירושלים רמז הקב"ה לדם והתחיל תוסס, אמר ליה הא ענתה דתיגבי דייטיקי דידך. כלומר זו העת שתגבה שטר חובך. אולם במסכת גיטין (נז א) מובא שאמרו הכהנים לנבוצראדן הא כמה שנין דלא קא נייה דמיה, משמע שכל הזמן היה הדם תוסס ורותח. שלד בקה"ע פירש, ש'גרדון' הוא מקום המשפט. וכ"מ בערוך ערך גרדם (א) וברש"י ר"ה (יח א ד"ה לגרדום). ובפנ"מ פירש (ע"פ המדרש

ברם רש"י גיטין נז ב ד"ה על צחית וד"ה צחית: אמרו לו דם פרים לקמן בגמ': מיד הביא פרים - ועדיין ע"פ גיטין שם וסנהדרין צו ב ואיכה רבה ב ד, ופתיחתא שם: וכיון ש'לא יפ"מ, קה"ע: ושחטן ע"פ גיטין שם וסנהדרין שם ואיכה רבה שם: שהוא בשר ודם יפ"מ: אמר ר' יוחנן שמונים פני"מ:

בשלשה פרקים פרק רביעי תענית

מקורות

אפי"ר' יוחנן שמונים וזכו
לתוך חיילותיו יפ"מ:
בזילא דף קה"ע, פנ"מ, ועי'
רש"י תחילת ספר מלאכי:
בינר יפ"מ, קה"ע: אלא
יפ"מ: ישמעאל - ויפקח
רש"י ישעיהו כא יד: לא
יפ"מ, קה"ע: מפני - כמה
וכו' והשביעית יפ"מ/ו'
אבות פ"ה מ"ט: כמה וככו'
ע"כ פנ"מ ע"פ קידושין
שם ורש"י שם ד"ה את:

חִיּוּלֹתָיו שֶׁל נְבוֹכַדְנֶצַּר, וְהָלְכוּ לָהֶן אֲצֵל יִשְׁמַעְאֵלִים.
הבקייעו את המצור שהטילו חיילותיו של נבוכדנצר מלך
בבל סביבות העיר, והלכו להם אצל בני ישמעאל. לפי
שסברו שירחמו עליהם בעת צרתם, משום שאבותיהם, יצחק

וישמעאל, אחים היו שלט: **אַמְרוֹן**
לון. הכהנים לישמעאלים: **הָבו**
לָן נִישְׁתִּי, דַּאֲנִן צָחִי. הביאו
לנו מים לשתות, לפי שצמאים
אנו: **הִבִּיאוּ וְהָיִינוּ מִיְּנֵי מַלְּוָחִים**
וְנֹדוֹת נְפֻחֹת. מיני מאכלים
מלוחים הגורמים לצמא, ונודות
נפוחים וקשורים מלאים אור:
אַמְרוֹן לון. הישמעאלים: **אַבְלֹן**
וְאַתּוֹן שְׁתִּי. איכלו ואחר כך
שתו: **וְכִיֵּן דִּהְיָה חֵד מִיְּהוֹן**
שְׂרִי יֻקָּא וְהָיִב לֵיה גֹּז פּוּמְיָה,
הָיָה רוּחָא נָפֵק וְהָיָה חֲנֵק
לֵיה. לאחר שאכלו את המאכלים
המלוחים וצמאו מאד, פתח כל
אחד את קשרי הנוד ונתן את
הנוד בפיו, שסבר שיש בו מים,
ויצאה הרוח הדחוסה בנודות
ונכנסה לכריסו וחסקתו שם: **הָדָא**
הוּא דְבָתִּיב 'מִשָּׂא בַעֲרָב'. כך
נאמר, **מִשָּׂא בַעֲרָב בִּיעַר בַּעֲרָב**
תְּלִינוּ אַרְחוֹת דְּדָנִים, לקראת
צמא התיו מים ישבי ארץ תיקא
בלחמו קדמו נדר, כי מפני תרבות
נדרו מפני תרב נטושה ומפני
קשת דרוכה ומפני כבד מלחמה.
ונבואה זו נתנבא ישעיהו על
העתיד לקרות לישראל כשילכו

בגלות, שכך יעשו להם הערביים בני ישמעאל, וסופם שיענשו
על כך: וכך נדרשים המקראות **מִזֶּזֶר רַב בַּעֲרָבִיָּה.** **מִשָּׂא בַעֲרָב**
פירושו, משא גדול של פורענות יבוא על בני ערב שמה: **'בִּיעַר**
בַּעֲרָב תְּלִינוּ', מי נתונים ביער תלנינו' **בַּעֲרָב תְּלִינוּ.** המשך
הפסוק ביער בערב תלינו פירושו, אלו שנתונים ביער הלבנון,
כלומר ישראל שהיו תמיד בבית המקדש המכונה יער הלבנון,
ילינו בארץ ערב, וזה יהיה כשימלטו היהודים מאויביהם
ויסורו אצל הערביים ללון ולאכול ולשתות: ופונה הנביא כלפי
הערביים ומוכיח אותם **אֵלָּא 'אַרְחוֹת דְּדָנִים', בֵּן אַרְחָהוֹן דְּבָנִי**
דוֹרְיָא עֲבָדִין. וכי כך היא ארחות דננים, כלומר וכי כך
דרכם של בני דודים לעשות לבני דודיהם שמו: **יִשְׁמַעְאֵל**
שְׁצֻמָּא, לֹא 'לְקִרְאָת צֻמָּא הִתִּיו מִים'. המשך הפסוק לקראת
צמא התיו מים פירושו, ישמעאל אביכם כשהיה במדבר
ותמו המים שבחמת וכמעט שמת בצמא ובכחה אמו, וכי לא
הובאו לקראתו מים: **כִּפִּי שְׁנֹאמֵר 'וַיִּפְקַח אֱלֹהִים אֶת עֵינֶיהָ**

ביאורים

שלט ובלחיים בירושלים ביאר, שברחו לשם לפי שידוע שבני ישמעאל
מקיפדים בהכנסת אורחים, ואורח שבא בצל קורתם אינם
מזיקים לו. ברם נכזבה תוחלתם.

שמ בתנחומא (יתרו ה) מובא: הביאו נודות ריקים וצבעום במים ותלאום
בשערי אהליהם וכו' והן נושכין בשיניהם באותן נודות, ונכנסה
רוח חמה לתוך מעיהם ומתים.

שמא 'משא' פירושו נבואה, על שם שנשאת בפי האדם - מצודת
ציון (ישעיהו יג א).

שמב ובקה"ע פירש תיבת 'אלא' כמו אלה, כלומר אלו הם אורחותיכם,
בתמייה.

שמג וכלומר, לא באו לאכול לכם את עושרכם, שתאמרו מה לכם
ולנו לכו לארצכם. ובאיכה רבה שם הגירסה: מטיבות הון.

ופירושו, לא מרוב טובה ותענוג באו אצלכם לטייל.

שדמ אנב שהזכיר הנביא שעתידיים לברוח, רמז על אילו עבירות הם
גולים - יפ"מ. ועע"ש שביאר מפני מה לא רמז להם הנביא את
עיקר העבירות שעליהם גלו, כפי שאמרו ביזמא (ט ב) שמקדש ראשון
חרב מפני שלשה דברים שהיו בו, עבודה זרה וגילוי עריות ושפיכות
דמים.

שמה בפי"מ ביאר עוד, ש'הרב' נדרש גם מלשון חורבן, כלומר
ובשמיטה צריכה הארץ להיות חריבה ונטושה. ופשטות

הלכה ה

וְתֵרָא בְּאֵר מִים'. וסוף הפסוק ותלך ותמלא את החמת מים
ותשק את הנער. וכך היה לכם לעשות לישראל, ותחת זאת
הרגתם אותם. וזהו שכתוב בהמשך הפסוק **יִשְׁבִּי אֶרֶץ תִּיקָא**
בְּלַחְמוֹ קְדָמוֹ נִדְר, כלומר ואתם הישמעאלים היושבים בארץ
תורה אור תימא, קידמתם את הנודים

הבורחים בלחם ומיני מלוחים
המצמיאים, והרגתם אותם: **לֹא**
מִן מִיבּוֹתָכוֹן אֶתּוֹן לְגִבּוֹכוֹן,
'כִּי מִפְּנֵי תַרְבוֹת נִדְרו'. המשך
הפסוק **כִּי מִפְּנֵי תַרְבוֹת נִדְרו**
פירושו, לא כדי ליהנות מטובכם
באו אליכם, אלא מפני חרבות

יפטיה

כהני

בערבייה, ביער בערב תלינו, מי נתונים ביער
הלכנו בערב תלינו, אלא ארחות דדנים,
כן ארחתון דבני דורייא עבדון, ישמעאל
שצמא לא °לקראת צמא התיו מים, °ויפקח
אלהים את עיניה ותרא באר מים, לא מן
מיבותכון אתון לגביכון, כי מפני חרבות
נדרו, מפני חרב נטושה, שלא רצו לשמר
את שמיטיהם, כמה דאת אמר °והשביעית
תשמטנה ונטשתה, ומפני קשת דרוכה,
שלא רצו לשמר שבתותיהם, כמה דאת

אמר °בימים ההמה ראיתי ביהודה דורכים
גתות בשבת, ומפני כובד מלחמה, שלא
רצו להלחם במלחמתה של תורה, כמה
דאת אמר °על כן יאמר בספר מלחמות יי'.
*אמ' ר' יוחנן מגבת ועד אנטיפרים ששים
ריבוא

שט

כהני

כהני

כהני

שטות

כהני

שטות

כהני

שטות

כהני

שטות

כהני

שטות

כהני

שטות

כהני

שטות

כהני

שטות

כהני

מגלותם, שראה נחמיה שעדיין הם מחללים את השבת
כאשר הורגלו קודם גלותם, כפי שנאמר שם (נחמיה יג יז-יח)
וְאֵרִיכָה אֶת חֲרִי יְהוּדָה וְאֶמְרָה לָהֶם מָה הִדְּכָר הָרַע הַזֶּה
אֲשֶׁר אַתֶּם עֹשִׂים וּמַחְלִים אֶת יוֹם הַשַּׁבָּת, הֲלוֹא כֹה עָשׂוּ
אַבְתָּיִכֶם וַיָּבֹא אֱלֹהֵינוּ עָלֵינוּ אֶת כָּל הָרָעָה הַזֹּאת וְעַל הָעִיר
הַזֹּאת וְאַתֶּם מוֹסִיפִים חֲרוֹן עַל יִשְׂרָאֵל לַחַלֵּל אֶת הַשַּׁבָּת שְׁמוֹ:
'מִפְּנֵי כֶבֶד מִלְּחָמָה'. שנאמר בהמשך הפסוק, פירושו:
שְׂאֵא רְצוּ לְהִלָּחֶם בְּמִלְחָמָתָה שֶׁל תוֹרָה. התנהגו בכבידות
ועצלות במצוה הצריכה זריזות וגבורה, וזו היא פלפול
התלמידים הנושאים ונותנים בתורה ומחדדים זה את זה
בהלכה: **כְּמָה דְּאֵת אֱמֵר 'עַל כֵּן יֹאמֵר בְּסִפְר מִלְּחָמָת**
י'." תורה נקראת מלחמה, כפי שנאמר על כן יאמר בספר
מלחמת ה' את נהב בסופה וגו', וכפי שדרשו במסכת קידושין
(ל:) מלחמה שעל ידי ספר, אהבה יש בסופה שמו: **אָמַר ר' יוחנן, מַגְבַּת וְעַד אֲנַטִּיפְרִים שְׁשִׁים רִיבּוּא עֵיירוֹת הָיוּ.**

מהעיר

מגלותם, שראה נחמיה שעדיין הם מחללים את השבת
כאשר הורגלו קודם גלותם, כפי שנאמר שם (נחמיה יג יז-יח)
וְאֵרִיכָה אֶת חֲרִי יְהוּדָה וְאֶמְרָה לָהֶם מָה הִדְּכָר הָרַע הַזֶּה
אֲשֶׁר אַתֶּם עֹשִׂים וּמַחְלִים אֶת יוֹם הַשַּׁבָּת, הֲלוֹא כֹה עָשׂוּ
אַבְתָּיִכֶם וַיָּבֹא אֱלֹהֵינוּ עָלֵינוּ אֶת כָּל הָרָעָה הַזֹּאת וְעַל הָעִיר
הַזֹּאת וְאַתֶּם מוֹסִיפִים חֲרוֹן עַל יִשְׂרָאֵל לַחַלֵּל אֶת הַשַּׁבָּת שְׁמוֹ:
'מִפְּנֵי כֶבֶד מִלְּחָמָה'. שנאמר בהמשך הפסוק, פירושו:
שְׂאֵא רְצוּ לְהִלָּחֶם בְּמִלְחָמָתָה שֶׁל תוֹרָה. התנהגו בכבידות
ועצלות במצוה הצריכה זריזות וגבורה, וזו היא פלפול
התלמידים הנושאים ונותנים בתורה ומחדדים זה את זה
בהלכה: **כְּמָה דְּאֵת אֱמֵר 'עַל כֵּן יֹאמֵר בְּסִפְר מִלְּחָמָת**
י'." תורה נקראת מלחמה, כפי שנאמר על כן יאמר בספר
מלחמת ה' את נהב בסופה וגו', וכפי שדרשו במסכת קידושין
(ל:) מלחמה שעל ידי ספר, אהבה יש בסופה שמו: **אָמַר ר' יוחנן, מַגְבַּת וְעַד אֲנַטִּיפְרִים שְׁשִׁים רִיבּוּא עֵיירוֹת הָיוּ.**

מהעיר

הפסוק הוא, מפני החרב שפשטה על הארץ - רש"י לפסוק. // וכן
דרשו במסכת שבת (ג א) מהפסוק (ויקרא כו לד) **'אֲזוּ תִרְצָה הָאֶרֶץ**
אֶת שְׁבַתְתֶּיהָ כֹּל יְמֵי הַשָּׁמָה וְאַתֶּם בְּאֶרֶץ אֲבִיכֶם' וגו', ונאמר (שם
פסוק לה) **'כֹּל יְמֵי הַשָּׁמָה תִּשְׁבֹּת אֶת אֲשֶׁר לֹא שְׁבַתָּה בְּשַׁבְּתֵיכֶם**
בְּשַׁבְּתֶכֶם עָלֶיהָ'. ויש להוסיף, שלעיל בגמרא אמרו שחורבן המקדש
היה במוצאי שמיטה. ופירש בקה"ע שעונשם היה על שהיתה
עיניהם צרה מלתת לעניים, כפי שנאמר שם **'וְהִשְׁבִּיעַת תִּשְׁמַטָּנָה**
וְנִטְשָׁתָה וְאָכְלוּ אֲבִינֵי עַמָּךְ' וגו', לכך נענשו שגם להם לא נתנו
מחסורם.

שמו 'קשת דרוכה' הוא מלשון דריכת גיתות, שהדרך לדורכם בקשיות
ובחזוק כדי שיוזב כל היין - יפ"מ.

שמו וכן אמרו במסכת שבת (קט ב): אמר אביי לא חרבה ירושלים
אלא בשביל שחללו בה את השבת, שנאמר (יחזקאל כב כו)
'וַיִּמְשְׁבוּתָיו הֶעָלִימוּ עֵינֵיהֶם וְאָחַל בְּתוֹכָם' - יפ"מ. ויש להוסיף על פי
המוזכר לעיל בגמרא, שחורבן שתי המקדשות היה במוצאי שבת.

שמח וכן דרשו במסכת ב"מ (פה א) מהפסוק (וימיה ט יא) **'מִי הָאִישׁ**
הַחֶסֶק וַיָּבֶן אֶת זֹאת וְאֲשֶׁר דָּבַר פִּי ה' אֵלָיו וַיַּגְדֵּה עַל מָה אֲבָדָה
הָאֶרֶץ', שדבר זה אמרו חכמים ולא פירושוהו אמרו נביאים ולא
פירושוהו עד שפירשו הקדוש ברוך הוא בעצמו, שנאמר (שם פסוק יב)
'וַיֹּאמֶר ה' עַל עֲזָבְכֶם אֶת תּוֹרָתִי אֲשֶׁר נָתַתִּי לַפְּנִיָּהם' וגו'.

מגילה פ"א ה"א
א"כ"ר שט
שט"ז"ר א טו

בשלשה פרקים פרק רביעי תענית

[בזילנא דף כה].

מהעיר גִּבְתָּ שבודרום ארץ יהודה, ועד העיר אנטיפריס שבצפון ארץ יהודה בגבול הגליל שמט, היו שש מאות אלף עיירות: **הַקִּמְנָה שֶׁבְּהֶן הִיא הָיְתָה בֵּית שֶׁמֶשׁ**. העיר הקטנה שבהן, היתה בית שמש, והיו אוכלוסיה רבים מאד: **דְּכָתִיב בַּהּ וַיֵּןף בְּאַנְשֵׁי בֵּית שֶׁמֶשׁ כִּי רָאוּ בְּאֶרֶז תּוֹרָה אוֹר**

וַיֵּי" וַיְגוֹ'. כשהשיבו פלשתים לישראל את ארון ה' שלקחו בשבי, ושלחוהו משדה פלשתים על גבי עגלה רתומה לשתי פרות, הלכו הפרות לבית שמש שהיתה העיר הקרובה ביותר שגרו בה ישראל, ועצרו באחת מהשדות שבדרום העיר, ולפי שלא נהגו הקוצרים שהיו באותם שדות כבוד בארון, חרה בהם אף ה' והרג בהם שבעים זקנים וחמישים אלף איש, כפי שנאמר (ש"א ו יט) **וַיֵּןף בְּאַנְשֵׁי בֵּית שֶׁמֶשׁ כִּי רָאוּ בְּאֶרֶז ה' וַיֵּןף בָּעֵם שֶׁבָּעִים אִישׁ חֲמִשִּׁים אֶלֶף אִישׁ וּגוֹ' שֵׁנִי: וַאֲיָלֹו מְרוֹחַ אַחַת הָיָו**. כל אלו האנשים

שראו את הארון ונענשו ומתו, קוצרי חיטים בצד אחד של העיר היו, וראה כמה רבים היו. צא וחשוב כמה מרובים היו אנשי העיר כולה: ה"ג וַבְּדוֹן אֵין אֶתְּ מִבְּצַע לָהּ קִנְיָה. לָא נִפְיָה. עכשיו אפילו אם אתה נועץ בשדות העיר בית שמש חמישים אלף קנים, כמספר ההרוגים שהיו שם, אין המקום מכיל אותם: אָמַר ר' הֲנִינְהּ. לבאר טעם הדבר: קִפְצָה לָהּ אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל. משגלו ישראל מארצם, נתכווצה הארץ, כעור הצבי אשר אחר הפשטו מתכווץ ושוב אי אפשר לחזור ולכסותו בו שני: אָמַר ר' זַעֲרָה, בּוֹא וְרָאָה מַה הַצִּיפָה הִיא אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל. כמה עז כוחה של ארץ ישראל: שֶׁהִיא עוֹשֶׂה פִּירוֹת. אף לאחר שגלו ישראל ונגזר עליה שגפרית ומלח ושריפה תהיה כל הארץ ולא תזרע ולא תצמיח ולא יעלה בה כל עשב (דברים כט כב) שני: ומקשה הגמ' מַפְנֵי מָה הָיָא עוֹשֶׂה פִּירוֹת. וכי איך באמת יכולה היא לעשות פירות, אחר שגפרית ומלח כל ארצה: מתרצת הגמ' תִּרְיִן אָמוריִן. נחלקו בדבר שני: חד אָמַר, מַפְנֵי שְׁמוֹנְבָלִין אוֹתָהּ. והגזירה היתה שלא תצמיח בלא זיכור שני: וְחוֹרְנָה אָמַר, מַפְנֵי שְׁהוֹפְכִין אֶת עֲפָרָהּ. מלמטה למעלה, ממקום עמוק שלא כננס בו הגפרית והמלח שלמעלה שני: עוֹבְדָא הֵנָּה בְּחַד דְּהוּנָה קָאִים זֶרַע בְּהֵדָא בְּקַעַת אֶרֶבֶל, וּבִבְשׁ יֵדִיהּ, וַיִּנְפֵּק עֲפָרָהּ וַיְקִידָא וַאֲזִקִיד וַיִּרְעָא. מעשה היה באחד שהיה עומד וזורע בבקעת ארבל, והכניס את ידו לקרקע, ונגע בעפר שלמטה, ויצאה אש מעפר הגפרית והשריפה ההיא, ושרפה את הזרע שני: תִּנִּי ר' יוֹסִי אוֹמַר, חֲמִישִׁים וּשְׁתַּיִם שָׁנָה לָא נִרְאָה עוֹף טָם בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל. משגלו ישראל בימי צדיקיהו כשחורבה ירושלים, עד שנפקדו בימי כורש ועלו מהם לייסד את הבית כפי שאמרו במסכת מגילה (א:), עברו חמישים ושתים שנה שני, ובכל אותן השנים לא נראה עוף פורח בארץ ישראל, לפי שכולם גלו עימהם לבבל שני: מָה מַעֲמָא. מניין: שנאמר 'מַעוֹף הַשָּׁמַיִם וְעַד בְּהֵמָה נִדְּרוּ הֶלְכּוּ'. בקינת ירמיהו על החורבן נאמר, עַל הַהָרִים אִשָּׁא בְּכִי וַנְּהִי וְעַל נְאוֹת מִדְבָּר קִינָה כִּי נִצָּחוּ מִבְּלִי אִישׁ עֶבֶר וְלֹא שָׁמְעוּ קוֹל מִקְנֶה מַעוֹף הַשָּׁמַיִם וְעַד בְּהֵמָה נִדְּרוּ הֶלְכּוּ. ובמסכת שבת (קמה:) אמרו שְׂבָהּמָה בגימטריא חמישים ושתים, כלומר עד שעברו כמנין שנות בהמ"ה נדרו, ואחר כך חזרו: אָמַר ר' הֲנִינָא, קוֹדֵם לְאֶרְבָּעִים שָׁנָה עַד שֶׁלֹּא גָלוּ יִשְׂרָאֵל לְבָבֶל, נִמְנָעוּ תַמְרִים בְּבָבֶל. ארבעים שנה קודם שגלו ישראל לבבל, נתן הקב"ה בלב הבבליים לטעת עצי דקלים לרוב, כדי שכשיגלו ישראל לשם יהיו העצים גדולים כבר ונותנים פירות הרבה שני: עַל יְדֵי שִׁיחֵו לְהוֹמִים אַחַר מְתִיקָה, שֶׁהִיא מְרַגֶּלֶת אֶת הַשָּׁוֶן לְתוֹרָה. לפי שמיני מתיקה מרגילים את הלשון לעסוק

ביאורים

שמש כמבואר במסכת גיטין (עו א:): הרי זה גיטך אם לא באתי מכאן עד שלשים יום, והיה הולך מיהודה לגליל, הגיע לאנטיפריס וחזר, בטל תנאו.

שנ ראה ירושלמי (סנהדרין פ"ב ה"ד): ...שהיו מביטין בארון ומתים, דכתיב ויך באנשי בית שמש וגו'. רבי חנינה ורבי מנא, חד אמר ויך בעם שבעים איש זו סנהדרין, וחמשים אלף שהיו שקולין כנגד חמשי' אלף, וחד אמר ויך בעם שבעים איש זו סנהדרין, וחמשים אלף מעם הארץ (וכושיטה האחרונה אמרו בסוגייתנו). ועיי' בבלי סוטה לה ב. // ראה תנא דבי אליהו (רבה, פ"ב): ...עד שהיו רחוקים מבית שמש כאלפים אמה במידה, אמרו, ניטול את הבגדים ונניחם במקום מוצנע ונראה מה עושים אילו לאלהיהם שכך כיבדוהו וכך עשינו, מיד נטלו את הבגדים ונתנום במקום המוצנע. היה להן לאנשי בית שמש כיון שראו את הארון, ליטול את בגדיהם ולהניח על פניהם ולבא וליפול לפני הארון כשעה אחת כשתים כשלש עד שיתכסה הארון, ויתגדל ויתקדש שמו של הקב"ה מסוף העולם ועד סופו, הן לא עשו כן, אלא כשראו את הארון, שוחקין וזוקפין ועומדין ומרקדין ומדברין דברים יתירים, שנאמר ובית שמש קוצרים וגו', והן אינן יודעין מי הניח את הארון, ונטלו את הבגדים והלכו להן, שנאמר וחמשה סרני פלשתים ראו וגו', לפיכך נפל מישראל חמשים אלף וסנהדרי גדולה עמהם, שנאמר ויך באנשי בית שמש וגו'. ומי הרג את כל אלו, אמרו, לא הרג אותן אלא אנשי בית שמש שלא היתה בהן דרך ארץ, ללמדך שלא חסר מישראל פרומה אלא בדין, והכל בדין.

הלכות שמקורם בירושלמי

והורנה אמר מפני שהופכין את עפרה. מכאן מקור, שגם חלק העליון של הקרקע נחשב לארץ, וממילא האיסור של לא תחנם שאסור למכור לגוי קרקע ארץ ישראל, הוא גם על חלק זה (ושלא כאלו שרצו לסמוך על זה בה'יתר מכירה' של שביעית).

מסורת הש"ס

איכ"ר פתיחתא לר פסיקתא דר"כ יג ו בדפוס פיעטרכוב ווילנא לימא מינא "מפני", ונוסף ע"פ כתי"ל

איכ"ר שס שנת קמא: יומא ד. קדר עולס רנה פכ"ו

גרסאות

(6) ז"ל: וכדון אין
אם מננע לה קיני לא
נקיים (יפ"מ וקה"ע ע"פ
איסא רנה סס):

מקורות

דכתיב תי" ורשיי לפסוק: ה'גזכדון יפ"מ וקה"ע ע"פ איכה רבה שם: קפצה יפ"מ, פנ"מ: שהיא עושה פירות יפ"מ, קה"ע, עלי תמר: חד ביאורי הגר"ח קנייבסקי: וחורנא יפ"מ, קה"ע, פנ"מ: חמישים רשיי שבת קמה ב ד"ה גי"ב/ פירוש ב' ביפ"מ: מפניו וכן הוא באיכה רבה פתיחתא לר' רשי" שם ד"ה וכולן:

עין משפט
נר מצוה

ב א מיי' פ"ה מתענית
הלכה וטו"ע או"ח סימן
תקנא סעיף א':
מא ב מיי' שם טו"ע
שם סעיף ג':
מב ג מיי' שם הלכה ז
טו"ע שם סימן תקנב
סעיף א':
מג ד מיי' שם פ"ג הלכה
ח טו"ע שם סימן תקעה
סעיף ז וסימן תקנא סעיף
ז:
מז ה טו"ע שם סימן
תקעה סעיף ז':

מקורות

על ובענין זה בפסחים פו ב
ע"ש: אמי' ר' חנינא בריה
דר' אבהו יפ"מ, קה"ע:
אמי' ר' יוחנן אשרי יפ"מ,
קה"ע. ועי' יבמות יז א:
בחרבן פירוש א' ביפ"מ
ע"פ איכה רבה ב ד, פנ"מ:
מתני' ובחמישי רש"י כו
ב ד"ה בחמישי: ערב גמ':
לא יאכל אדם רש"י שם
ד"ה שני. ע"ש ועי' מסורת
הש"ס בגמ': שם: ולא
ישתה יין גמ': ר' יהודה
- ולא הודו עי' ביאורים
בסוף ההלכה:

הדא דלח אמר צננין של שמחה וכו'. כתב המור (או"ח סי'
תקנא): קאלמר צירושלמי (פסגין) הדא דמינא צניין של
שמחה, אבל אם היה כותלו גוהה ונטה ליפול מותר. וצניין של
שמחה מפרש צפ"ק דמגילה (ה): הצונה צית חתנות לצנו, ונטיעה
של שמחה כגון אצורנקי של מלכים,
פי' שנטעין ללל להסתופף צללו
(רש"י שם). ולפי זה הא דלמחר אם
היה כותלו גוהה מותר, אפי' צכותל
של צית חתנות קאלמר שמומר אם
גוהה

השוואות הבבלי

מטליות והיתה נשרפת. ובבבלי
(שבת קמה:): דתניא רבי יהודה
אומר חמשים ושנים שנה לא
עבר איש ביהודה שנאמר על
ההרים אשא בכי ונהי וגו' מעוף
השמים ועד בהמה נדדו הלכו,
בהמ"ה בגימטריא חמשים
ותרתין הוו, ותניא רבי יוסי אומר
שבע שנים נתקיימה גפרית ומלח
בארץ ישראל וכו'. שיטת הבבלי
ללמוד מהפסוק 'על ההרים אשא
וגו' מעוף השמים' וגו' שחמשים
ושנים

מלספר ומלכבס, ובחמישי מותרין מפני כבוד השבת. ערב תשעה באב ג'לא
יאכל אדם שני תבשילין, לא יאכל בשר ולא ישתה יין, רבן שמעון בן
גמליאל אומר ישנה. ר' יהודה מחייב בכפיית המיטה ולא הודו לו חכמים:
גמ' *אמר ר' יהושע בן לוי הדא דאת אמר ר'בננין של שמחה, האבל אם

לעסוק בדברי תורה. ורצה הקב"ה שיהיו התמרים המתוקים
מצויים בשפע ובזול ויוכלו בני ישראל לעסוק בתורה: **אמ'**
ר' חנינא בריה דר' אבהו, שבע מאות מיני דגים טהורים
ושמונה מאות מיני חגבים טהורים ולעוף אין מספר,
כופתם גלו עם ישראל לבבלי.

כדי שיהיו מצויים להם לאכול
מהם, ויוכלו לעסוק בתורה בלא
טירדות פרנסה שם: **וכשחזרו,**
כופתם חזרו עמקן, חוץ מן הדג
הנקרא שיבוטא. שלא חזר ששא:
ודגים היאך גלו. איך הצליחו
כולם להגיע עד בבל, והרי לא
כל הימים והנהרות מחוברים
למימי בבל: **ר' חזקיה בר יוסף**
אמר, דרך התהום גלו ודרך
התהום חזרו. לפי שמימי הימים
והנהרות מחוברים במחילות
שבתהומות, וירדו הדגים
במחילות אלו עד לבבל, וחזרו
דרך שם: **אמ' ר' יוחנן, אשרי**
מי שהוא רואה במפלתה של
תדמור. אשרי מי שיראה לתעתד
במפלתה של העיר תדמור, היא
העיר היושבת על גבול דרום
הארץ (דה"ב ח ב), והיו רשעים
גדולים והתעברו על ריב לא להם
וכפי שיבואר לקמן. ונאמר (תהלים
נח יא) **ישמח צדיק כי תהיה נקם**
פעמיו ירחץ בדם הרשע, הרי
ששמחה היא לראות במפלת

האויב: **שהיא היתה שותפת בחרבן הבית הראשון ובחרבן הבית השני**. נשתתפה עם האויבים מחריבי בית ראשון
ומחריבי בית שני: **בחרבן הראשון העמידה שמונים אלף קשטים, ובחרבן השני העמידה שמונה אלפים קשטים**.
בחורבן בית ראשון העמידו התדמוריים לעזרת הבבליים שמונים אלף חיילים מלומדי יריה בקשת, ובחורבן בית שני העמידו
לעזרת הרומאים שמונת אלפים חיילים מלומדי יריה בקשת שסי': **ונחרשה העיר: חרש רופוס שחיק עצמות את החרב של שם**.
טונגוסרופוס שסד הרשע, ממלכי אדום, חרש את ההיכל לאחר חורבן בית שני שסד. ואגב שהזכירה הגמ' את שמו של הרשע,
מקלתו שישתחקו עצמותיו, כפי שנאמר (משלי יז) **ושם רשעים ירקב: הרכה ו מתני' משנכנס אב מנעטין בשמחה**.
בגמ' יבואר: **שבת שקל תשעה באב להיות בתוכה, אסורין מלספר ומלכבס**. שבוע שחל בו תשעה באב, אסור להסתפר
ולכבס בגדים עד התענית. ולאחר התענית נחלקו בגמ' אם מותר: **ובחמישי מותרין, מפני כבוד השבת**. אם חל תשעה
באב להיות בערב שבת שס', מותר לכבס ולספר ביום חמישי מפני כבוד השבת שס': **ערב תשעה באב**. אחר חצות, כשאוכל
סעודה המפסקת: **לא יאכל אדם שני תבשילין**. כגון דג המטוגן בביצה, וכל שכן שני תבשילים שונים: וכן **לא יאכל**
בשר. בסעודה זאת, אפילו אם הוא התבשיל היחיד שאוכל: **ולא ישתה יין**. רבן שמעון בן גמליאל אומר, ישנה. מותר
בבשר ויין, ובלבד שישנה מהרגלו, דהיינו שיאכל או ישתה פחות מכפי שרגיל כל השנה: ר' יהודה מחייב בכפיית
המיטה. להפוך את המיטה על פניה בשעת הסעודה המפסקת, ולשבת עליה כשהיא הפוכה כדרך האבלים: **ולא הודו לו**
חכמים. אלא דיו שיושב על הארץ: **גמ'** לעיל (פ"א ה"ח) שנינו, שכשעברו כל התעניות שהתענו על הגשמים ולא נענו, ממעטים
בבנין ובשמחה, ומבארת הגמ' **הדא דאת אמר בבבלין של שמחה**. מה ששנינו שממעטים בבנין, היינו בבנין הצריך לשמחה,
כגון

ביאורים

החורבן התחילו סימני החורבן, כגון מה שאמרו (יומא לט ב וירושלמי שם
פ"ו ה"ג): 'ארבעים שנה קודם חורבן הבית לא היה גורל עולה בימין,
ולא היה לשון של זהרית מלבין, ולא היה נר מערבי דולק, והיו דלתות
ההיכל נפתחות מאליהן, עד שגער בהן רבן יוחנן בן זכאי, אמר לו,
היכל היכל, מפני מה אתה מבועית עצמך, יודע אני כך שסופך עתיד
ליחרב' וכו'. וכגון מה שאמרו (שבת טו א, וירושלמי סנהדרין פ"א ה"א):
'ארבעים שנה עד שלא חרב הבית גלתה לה סנהדרין וישבה לה
בחנויות וכו', לומר שלא דנו דיני נפשות'. ומשום כך מזמין זה הקדים
הקב"ה רפואה שתהיה פרנסתם מצויה שם ויוכלו לעסוק בתורה.
וכפי שדרשו (תענית כט ב) מהפסוק (ירמיהו כט יא) **לית לכם אגרות**
ותקוה': אמר רב יהודה בריה דרב שמואל בר שילת משמיה דרב
אלו דקלים וכלי פשתן. [וברש"י שם: דקלים - להתפרנס מהן, שיש
מהן בבבל הרבה, כדאמרינן בפרק קמא (ט ב): עולא איקלע לבבל
חזא מלא צנא דתמרי כו'. כלי פשתן - ללבוש], וכפי שאמרו במסכת
פסחים (פו ב) **לא הגלה הקדוש ברוך הוא את ישראל לבבל אלא**
מפני וכו', עולא אמר כדי שיאכלו תמרים ויעסקו בתורה'.

שם וכעין זה באיכה רבה (סוף פתיחתא): רבה בר כהנא אמר, אינן לא
ממחילות הארץ ולא משממות הארץ אלא לפניו, לקיים מה
שנאמר (בראשית ט ב) **למוראכם וחתכם יהיה על כל חית הארץ'**. כלומר
בעלי החיים נבראו כדי שיהיו תחת יד האדם, ולפיכך כשגלו גלו עיממה.
שסא ברש"י שבת (שם ד"ה וכולן חזרו) פירש, שממה שנאמר **ועד**
בהמה, שמענו שחזרו. // בטעם שלא חזר דג זה, מבאר ביפ"מ

לפי שטעם מוחז דומה לחזיר (חולין קט ב), ואינו ראוי להיות בארץ
הקודש. ובקה"ע ופנ"מ פירשו, ע"פ הנאמר במסכת שבת (קמה ב)
שכולם חזרו חוץ מקוליים האיספנין, דאמר רב הני מדרי דבבל מהדרי
מיא לעין עיטם, והאי כיון דלא שריר שדריה לא מצי סליק, כלומר
היות ושדרתו רכה יכל רק לרדת לבבל ולא לעלות חזרה. וראה ביאור
הגר"א (ו"ד סי' רא סק"ז), וטוב ירושלים. ועי' בשם חדש (ח"ב עמוד זרעים
סי' קנו ד"ה שלא, דף נה ע"ג).

שסב ובפירוש ב' ביפ"מ פירש, גבורי חיל המצליחים במלחמותיהם.
ובקה"ע פירש, אנשי חיל מזוינים.

שסג כתב בעלי תמר, שמתוך שההיכל היה עיקר חשיבות העיר,
היה נדמה להם כשנחרש כאילו נחרשה כל העיר.

שסד ברש"י נדרים (ב ב ד"ה ומן) כתב, שטורנוסרופוס היינו אדון אחד
ששמו רופוס. ובערוך ערך טרן (ג) כתב, שטרן הוא מושל. ובמוסף
הערוך ערך טרן (א) כתב, שטורניא היא ממשלה העושקת את אנשיה.
ססה לאחר שנכבשה העיר ביתר, חרשו הרומאים את ההיכל ואת
העיר ירושלים, ובנו במקומם בתי אלילים.

שסו והיינו בזמן שהיו מקדשים על פי הראיה. שכן למנין שאנו מונים
על פי הלוח שתיקן הלל האמורא (בשנת ד"א קיח), לא יתכן שיחול
ת"ב ביום שישי. // בגמרא נחלקו לענין כיבוס. יש אומרים שכיבוס
על מנת ללבוש לאחר ת"ב מותר כל השבוע.

שסז בתוס' (ל א ד"ה ותרייהו) כתבו, שאפילו אם חל ת"ב ביום חמישי
מותר.

איכ"ר ז ד
בר"ר נו יא
ועי' יבמות טז:

תענית כו:

שם יד:
לעיל פ"א ה"ח וש"נ

השמטות
הירושלמי

משנכנס אב ממעטין
בשמחה. גרמז"ה
(ח"ג סי' תספא) כתב:
וצפרק גמרל דמכילמין
גרסינן צירושלמי (פ"ד
ה"ו) משנכנס אב
ממעטין בשמחה שזו
פסקה אכן שמה, ומאי
טעמא (תהלים יא, ג) כי
השמות ירסקון.
ולפינו ליתא. (ועי' לעיל
פ"א ה"ה):

בשלשה פרקים פרק רביעי תענית

תוס' ראשונים

[בוילנא דף כה:]

כגון בית חתנות לבנו או שעושה ציור וכיור בביתו ששח: **אֶבֶל אִם הָיָה כּוֹתֵל**. היינו כותל בנין העשוי לשמחה: גוֹהָה. כמו גוחן, דהיינו נוטה ליפול: **סוֹתְרוֹ וּבּוֹנֶהוּ**. מותר לסותרו ולחזור ולבנותו, מפני הסכנה שסט: **אָמַר שְׁמוּאֵל**. בא לחלוק על דברי רבי יהושע בן לוי:

בְּכוֹתֵלָא דְגִנְיֵי בֵיהּ. דוקא כותל ביתו שישן בו, אם נוטה ליפול סותרו ובונהו. אבל בבנין של שמחה אפילו אם היה כותלו גוהה אסור לחזור ולבנותו: **ר' בַּאֲבָר כְּהֵן אָמַר קוֹפִי ר' יוֹסִי, ר' אֶחָא בְּשֵׁם ר' יַעֲקֹב בַּר אִידִי, אָסוּר לְאַרֵּם אִשָּׁה בְּעֶרְבַּ שַׁבָּת**. וכפי שיבאר לקמן. ומשום

שמשתנו עוסקת בענין מיעוט באירוסים, נקטה דין זה כאן: **הָדָא דַּאֲתָא אָמַר**. שאסור לארס בערב שבת: **שְׁלָא לְעֵשׂוֹת סְעוּדַת אִירוּסִין**. דוקא כשעושה סעודה אסור. משום שאסור לקבוע סעודה בערב שבת, כדי שיאכל סעודת שבת לתיאבון, וכדי שיהיה לו פנאי להכין צרכי שבת שע: **הָא לְאַרֵּם**. בלא סעודה: **יֶאֱרָם**. בערב שבת שעא: **שְׁמוּאֵל אָמַר, אֶפִּילוּ** בתשעה

(יבמות מג: ד"ה ומהדרי'): צירושלמי (נסוגין) החירו לִיֶּאֱרֵם אִפִּי' זו ציוס למי שאין לו צנים, כדי שלא יקדמנו אחר בתפלה. ובשו"ת תשב"ץ (מ"ז סי' א') כתב: הקשו ז"ל צירושלמי צפ"ק דכחצות (ה"א ונסוגין) וצגמ' שלנו צפרק ואלו מגלמין (מו"ק יט:). על מ"ש אפילו צט"צ יֶאֱרֵם שמה יקדמנו אחר, מזה המאמר דצח פלוני לפלוני, והשיבו שמה יקדמנו אחר בתפלה וצרחמים. שעס היות שהאשה הזאת מוכנה לזה האיש צהאומות והמזגים צנייהס לפי הגזרה האלהי, אפשר להצטצל הגזרה הזאת ע"י תפלה ורחמים, כי התפלה אפשר לצטל הגזרה כמו שהגזרה מצטלם הצחירה, אלא שאין אותו וזוג מתקיים כמו שהזכר שס. וכתב הרוקח (סי' שי ד"ה משנכנס): אמר צירושלמי צפ' א' דתענית (ה"ט ונסוגין) וצפרק א' דכחצות (ה"א) אמר שמואל אִפִּי' ט' צאצ יֶאֱרֵם שלא יקדמנו אחר. ונלצד שלא יעשה סעודת אִירוּסִין. (וראה צספר המפתח עוד ראשונים צענין):

גוהה. ומדברי הרמב"ם (הלכות תעניות פ"ג ה"ח) **מבואר שפירש באופן אחר, שכתב: עזרו אלו ולא נענו, ממעטין צמשא ומתן וצננין של שמחה, כגון ליור וכיור וכו'.** וכתב עז"י במגיד **משנה (סז):** צהלכות ירושלמי (נסוגין) הדל דתימה צננין של שמחה, אלל אס היה כותלו גוהה סותרו וצוהו,

ומכאן למד רצינו דלאו חתנות ממש ולאו דוקא אצורנקי ממש, אלל כיולל צהן דהיינו ליור וכיור ונטיעות העשויות להריח ולהתענג. וכתב עז"י בבדק הבית (צית יוסף או"ח סי' תקעה ד"ה ומ"ש רצינו וצף): ונטיעמו משום דצירושלמי לא קאמר זה הצוה צית חתנות לצנו, אלל צנין של שמחה קחס, משמע דכשאמרו

צגמרל דיין (יד: ד"ה צנין) כתב: צנין ונטיעה שנאסרו צמשנה, לא נאסרו אלל צננין של שמחה ונטיעה של שמחה כגון הצוה צית חתנות לצנו, אלל שאר צנין כגון אס היה כותלו גוהה, סותר וצוה אומה, וכן פירשו צתלמוד המערב (נסוגין. וראה צספר המפתח עוד ראשונים צענין):

שְׁמוּאֵל אמר אפילו צמשעה צאצ יֶאֱרֵם וכו'. **כתב הריטב"א** תשב"ץ (מ"ז סי' א') כתב: הקשו ז"ל צירושלמי צפ"ק דכחצות (ה"א ונסוגין) וצגמ' שלנו צפרק ואלו מגלמין (מו"ק יט:). על מ"ש אפילו צט"צ יֶאֱרֵם שמה יקדמנו אחר, מזה המאמר דצח פלוני לפלוני, והשיבו שמה יקדמנו אחר בתפלה וצרחמים. שעס היות שהאשה הזאת מוכנה לזה האיש צהאומות והמזגים צנייהס לפי הגזרה האלהי, אפשר להצטצל הגזרה הזאת ע"י תפלה ורחמים, כי התפלה אפשר לצטל הגזרה כמו שהגזרה מצטלם הצחירה, אלא שאין אותו וזוג מתקיים כמו שהזכר שס. וכתב הרוקח (סי' שי ד"ה משנכנס): אמר צירושלמי צפ' א' דתענית (ה"ט ונסוגין) וצפרק א' דכחצות (ה"א) אמר שמואל אִפִּי' ט' צאצ יֶאֱרֵם שלא יקדמנו אחר. ונלצד שלא יעשה סעודת אִירוּסִין. (וראה צספר המפתח עוד ראשונים צענין):

השוואות הבבלי

ושתים שנה לא היה בארץ ישראל לא אנשים ואפילו לא עופות, ומהירושלמי שלא הזכיר שלא עבר איש, וגם לא הביא תחילת הפסוק 'אשא בכי ונהי וגו' מבלי איש עובר' כבבבלי (וביותר ממה שלפני זה אמר 'עובדא הוה בחד וכו') ונפק עפרא יקידא' וכן בירושלמי כלאים שאל 'כותים שבה מה היו עושים'), הרי שאנשים כן עברו שם, ורק בהמות ועופות לא. (עי' הגהות הירושלמי, וראה אוצר מפרשי הירושלמי).

הדא דאת אמר בבניין של שמחה וכו'. בבבבלי (יבמות מג.): דתנן שבת שחל תשעה באב בתוכה אסור לספר ולכבס ובחמישי מותר מפני כבוד השבת, ותניא קודם הזמן הזה העם ממעטין בעסקיהם מלישא ומליתן מלבנות ולנטוע וכו'. יש אומרים שכונת הבבלי ב'לבנות ולנטוע' היינו בנין ונטיעה של שמחה וכירושלמי, ויש אומרים שנחלקו התלמודים.

(ראבי"ה ח"ג סי' תתפב, טור או"ח סי' תקנא).

הדא דאת אמר בבניין של שמחה, אבל אם היה כותלו גוהה סותרו ובונהו. בבבבלי (יד:): תנא בבנין בנין של שמחה, נטיעה נטיעה של שמחה, אי זהו בנין של שמחה זה הבונה בית חתנות לבנו, אי זו היא נטיעה של שמחה זה הנוטע אבזורנקי של מלכים. מהירושלמי שאמר 'אבל אם היה כותלו גוהה סותרו ובונהו' משמע שרק ב'כותלו גוהה' מותר, ואם כן מה שאמרו 'בנין של שמחה' הוא לאו דוקא, אלא כל שאינו לצורך דירה אלא לשם נוי אסור, וגם הבבלי שאמר 'בית חתנות' יש לומר שהתכוון לבית חתנות וכל הדומים לו. (מגיד משנה הל' תעניות פ"ג ה"ח ולחם משנה שם ד"ה ובנטיעה, ובפירושונו פירשנו ע"פ הרא"ש, ולשיטתו נחלקו הבבלי והירושלמי, עי' אוצר מפרשי הירושלמי).

רבי בא בר כהן אמר וכו' אסור לארס אשה בערב שבת, הדא דאת אמר שלא לעשות סעודת אירוסין וכו'. במשנה (פסחים מט.): ההולך לשחוט את פסחו ולמול את בנו ולאכול סעודת אירוסין בבית חמיו ונזכר שיש לו חמץ בתוך ביתו, אם יכול לחזור ולבער ולחזור למצותו יחזור ויבער ואם לאו מבטלו בלבו. בירושלמי אמרו שאסור לעשות סעודת אירוסין בערב שבת, וקשה ממה ששנינו שהולך לאכול סעודת אירוסין בערב פסח, וכל שכן בערב שבת, ומסתבר לומר שמה שאמרו בירושלמי 'הדא דאת אמר שלא לעשות סעודת אירוסין' פירושו שאם כבר אירסו מקודם אסור לעשות את הסעודה בערב שבת, 'אבל לארס מותר' ואז מותר גם לעשות סעודה, ובאופן זה דיברה המשנה. (מגן אברהם או"ח סי' תמד סק"ט, וראה בזה בארוכה באוצר מפרשי הירושלמי).

שמואל אמר אפילו בתשעה באב יארס וכו'. בבבבלי (יבמות מג.): אלא אמר רב אשי שאני אבילות חדשה מאבילות ישנה ושאני אבילות דרבים מאבילות דיחיד. ובתוספות (שם ד"ה שאני) כפי פירושם בסוגיית הבבלי כתבו: בשבת (-בשבוע) שחל תשעה באב להיות בתוכה אסור ליארס וכו', ומיהו במגילת סתרים מתיר ליארס אפילו בט' באב שלא יקדמנו אחר ברחמים, והביאו ראיה מירושלמי (כאן). שיטת הבבלי שאסור לארס בשבוע שחל בו תשעה באב, ושיטת הירושלמי שגם בתשעה באב מותר לארס. (תוספות הנ"ל ועוד ראשונים, ראה אוצר מפרשי הירושלמי).

שמואל אמר אפילו בתשעה באב יארס וכו' מחלפה שימתיה דשמואל וכו' אלא שלא יקדמנו אחר בתפילה, אפילו כן

ביאורים

שסט והתירו לו לחזור ולבנותו, משום שחששו שאם לא נתיר, אף הוא לא יסתור - מו"ק פ"א ה"ד.

שע ובערך ש"י (ביצה פ"ב ה"ד) כתב, משום ששבת היא ככלה, ואין ראוי להניח הכנת סעודת כלה ולעסוק באירוסין, ע"ש. וע"ע ס' המפתח.

שעא במגן אברהם (או"ח סי' רמט סק"ג) כתב, שדוקא אם אירס קודם ערב שבת אסור לקבוע סעודה בערב שבת, משום שיכל לעשותה מקודם. אבל אם אירס בערב שבת מותר לו לעשות את הסעודה בערב שבת. (וביאר הלכה סי' רמט ד"ה ואפילו, כתב, שכן דעת הגר"א בירושלמי).

מערבי

עין משפט ונר מצוה

מדה ו' טו"ע"ע שס סימן רמט עסקי צ:

בו ז' מ"י פ"י מלשנות הלכה יד טו"ע"ע שס סימן תקנא עסקי צ:

מקורות

גמ' הדא תוס' ראשונים עיי"ש/ רש"י יד ב ד"ה ה"ג תנא וד"ה ותנא, המאורות יד ב ד"ה תניא, ב"ח שם ס"ד, קה"ע/ עי' תוס' ראשונים: אב"א רא"ש פ"א סי' כא, טור או"ח סי' תקנא, בית יוסף שם אות ב וסי' תקעה אות ז ד"ה ומ"ש רבינו, קה"ע, פנ"מ לעיל פ"ק ה"ח: גוהה ערוך ערך גה, רא"ש פ"ק דמריק: פותרו ב"ח או"ח סי' תקנא אות ג ד"ה ומ"ש/ אבל כותל שאינו של שמחה אפילו לכתחילה בונהו: בכותל"א טור או"ח שם, ביאור הגר"א שם ס"א ד"ה או, קה"ע, פנ"מ שם, קרן אורה יד ב ד"ה ובבנין, חי' הרמ"ש: שְׁלָא שלטי הגבורים שבת מר א (מדפי הרי"ף), קה"ע ופנ"מ ומראה"פ כתובות פ"א ה"א. ועי' כתובות ה א, ורמב"ם הל' שבת פ"ל ה"ד והשגות הראב"ד שם, רש"ע או"ח סי' רמט ס"ב וט"ז ומג"א שם: הא ארס - יארס קה"ע, פנ"מ:

עין משפט
נר מצוה

מוז ח טוש"ע שס ספיק
ס:

מקורות

תמן רש"י סוטה ב א ד"ה מושיב: במאזנים וק"ר כט ח עיי"ש, שו"ת חשב"ץ ח"ב סי' א: אפילו כן לא קיימא שו"ת חשב"ץ שם, קה"ע: הרא וכו' מרוח רש"י כט ב ד"ה לא שנו: אמ' ר' יונה - ברם קה"ע, פנ"מ: כן אנן אמרין פנ"מ, אהצ"י/ רש"י שם ד"ה אפילו: שבת רש"י שם ד"ה אילימא וד"ה אלא, קה"ע, פנ"מ. ועי' שו"ת מטעמי יצחק ארי"ח סי' לב ד"ה ופי' (דף פ ע"ב):

בשלישה פרקים פרק רביעי תענית

תמן הוא אמר אלהים מושיצ יחידים וכו'. כתב במאירי (יבמות מג: ד"ה ולענין): בתלמוד המערב אמרו צראשון של כחצות פ"ה ה"א וכו', והא כתיב מושיצ יחידים ציטה גו', כלומר צת פלוני לפלוני, ומירן שמא יקדמנו אחר צתפלה, ואפילו כן לא קיימא, כלומר שאין הלכה כן. (וראה

צדיצור לעיל איך שפירשו הספרי"ן):
הדין קצרה אסיר ליה מיעבד עיבדתיה. כתב בבית יוסף (או"ח סי' מקנא ד"ה כחוצ צתרומת):

משמע דירושלמי לאסור [לכנס בגדים לגויים צצנת וו], דגרסינן הסס צפרק צתרא דתעניות (ה"ו צסוגין) הדין קצרה אסיר ליה מעבד עבדתיה, ומשמע דצכל גוונא קאמר לא שגא דשראל לא שגא דגויס:
למספורת

השוואות הבבלי

כן לא קיימא. בבבלי (מו"ק יח:): אמר שמואל מותר לארס אשה בחולו של מועד שמא יקדמנו אחר וכו', ומי אמר שמואל שמא

יקדמנו אחר והאמר רב יהודה אמר שמואל בכל יום ויום בת קול יוצאת ואומרת בת פלוני לפלוני שדה פלוני לפלוני, אלא שמא יקדמנו אחר ברחמים וכו' (שיתפלל ומבטלה, רש"י בעין יעקב), הכי אמר רב משום רבי ראובן בן אצטרובילי מן התורה ומן הנביאים ומן הכתובים מה' אשה לאיש וכו'. דברי שמואל בבבלי בענין היתר ליארס בחולו של מועד ודבריו בירושלמי בענין היתר ליארס בתשעה באב, דומים, ובשני התלמודים הקשו עליו שהוא סותר את עצמו ממקום אחר, אלא שכל אחד הקשה ממימרא אחרת של שמואל.

(עי' בית יוסף או"ח סי' תקנא ד"ה ומ"ש רבינו, וראה רש"י לפנינו שם ד"ה או איהו שפירש באופן אחר, ולפירושו נמצא שנחלקו הבבלי והירושלמי, אמנם כל הראשונים פירשו את הבבלי כהירושלמי, ועי' מהרש"א שם).

אמ' ר' יונה הרא דאת אמר מרוח ומלבוש ברם מרוח ומתקנה וכו'. בבבלי (כט:): אמר רב נחמן לא שנו אלא לכבס וללבוש אבל לכבס ולהניח מותר ורב ששת אמר אפילו לכבס ולהניח אסור וכו', איתמר נמי אמר רבי בנימין אמר רבי אלעזר לא שנו אלא לכבס וללבוש אבל להניח מותר, מיתיבי אסור לכבס לפני תשעה באב אפילו להניח לאחר תשעה באב וגיהוץ שלנו ככיבוס שלהן וכלי פשתן אין בהם משום גהוץ, תיובתא. בבבלי נחלקו האמוראים אם מותר לכבס ולהניח, ומסקנת הבבלי כרב ששת שאסור, ושיטת הירושלמי שמותר. (מראה הפנים, ועוד, וראה אוצר מפרשי הירושלמי).
מתני' פליגא על ר' יונה וכו' בחמישי מותרין מפני כבוד השבת וכו', ר' יונה בשם רב המנונא לתספורת הושבת. בבבלי (כט:): מתיב רב המנונא בחמישי מותרים מפני כבוד השבת, למאי, אילימא לכבס וללבוש מאי כבוד שבת איכא, אלא להניח, ובחמישי הוא דשרי אבל השבת כולה

ביאורים

שעב ראה סוטה (ב א): ארבעים יום קודם יצירת הולד בת קול יוצאת ואומרת בת פלוני לפלוני. ויצירת הולד היא ארבעים יום אחר ההזרעה, כפי שאמרו במסכת נדה (ל א).

שעג לשון תוספות הרא"ש (מו"ק יח ב): 'פעמים עת רצון הוא והתפלה מבטלת הגזירה'.

שעד בעלי תמר ביאר, שכיון שזכה בתפילתו על ידי זכות שהיתה לו, לכן כשיבוא עת שיתעורר עליו קטרוג ותתבטל זכותו יוכרח הזיווג להתבטל וינשאו לכן זוגם שגזר עליהם מתחילה. וראה זוה"ק ויחי (רכט א). ובמאירי יבמות (מג ב ד"ה ולענין) פירש, 'שלא קיימא' היינו שאין הלכה כדברי שמואל.

שעה תיבת 'מרוח' פירש בפנ"מ שהוא כמו מחזור, דהיינו לכבס ולהלבין.

שעו בטעם שנקרא הכובס 'קצרא', עי' רש"י שם ד"ה קצרי, וב"ק (קוט ב ד"ה קצרא).

בתשעה באב יארס. בלא סעודה: כרי ש"לא יקדמנו אחר. שמא אם ימתין, ישתדך עימה אחר: ומקשה הנמ' מ'חלפה שימתיה דשמואל'. מוחלפת היא שיטתו של שמואל, וסותרים דבריו אלו את אלו: תמן הוא אמר 'אלהים מושיב יחידים תורה אור ב'יתד'. במקום אחר דרש שמואל

מהפסוק אלהים מושיב יחידים ב'יתד, שהקב"ה נוטל אדם יחיד ואשה יחידה ומזווגם יחד ומיישב מהם בית, הרי שהקב"ה בעצמו מזווג זיווגים: וכן דרש שמואל מהפסוק 'במאזנים יעלוף הקה מ'הב' יחד'. שהקב"ה שוקל את האיש והאשה כבמאזנים כשהם עדיין חבל, דהיינו לפני שנוצרה צורת הוולד, ומזווגם יחד שעב. הרי שהקב"ה בעצמו מזווג זיווגים: וְכָא הוּא אָמַר הַכֵּין. שחוששים שמא יקדמנו אחר. ואיך שייך שיקדמנו אחר וישנה את גזירת הקב"ה: מתרצת הנמ' אָלָא שׁלָא יִקְדָּמֵנו אַחַר בְּתַפִּילָּה. שלא יקדמנו שאמר שמואל, היינו שלא יקדמנו בתפילה. שאם ימתין, שמא בתוך כך יתפלל חברו לזכות בזיווג זה, שהתפילה יכולה לשנות את הגזירה שע, ויוכל חברו לזכות בזיווג שהיה מוכן בעבורו: ומסיימת הנמ' אָפִילוּ כֵן לָא קִיַּימָה. אף על פי שאפשר לזכות בזיווג חברו על ידי תפילה, מכל מקום אין זיווגם מתקיים, אלא מת אחד מהם או מתגרשים שע: שנינו במשנתנו שאסור לכנס בשבוע שחל בו תשעה באב, ומבארת הנמ' אָמַי' ר' יוֹנָה, הִדְא דְאֵתְ אָמַר מְרַןִּה שְׁעָ וּמַלְבֻּשׁ. לא אסרה משנתנו לכבס אלא כשמכבס על מנת ללבוש באותו שבוע: בָּרַם מְרַןִּה וּמִתְקַנָּה. לכבס כדי שיהיה מתוקן לו לאחר תשעה באב: כֵּן אָנִּי אָמְרִין הַדִּין קַצְרָה שְׁעָ אָסִיר לֵיה מִיַּעְבַּד עֵיבְדִיתְהּ. וכי אנו אומרים שהכובס הזה שמכבס בגדים אסור לו לעבוד עבודתו בשבוע שחל בו תשעה באב, בתמיה. הרי ודאי שמותר לו לכבס שע. ועל כרחך שאין האיסור במלאכת הכביסה אלא בלבישת בגדים מכובסים שע: ומקשה הנמ' מִתְנִי' פְּלִיגָא עַל ר' יוֹנָה. ממשנתנו יש להקשות על דברי ר' יונה: ששנינו שְׁבֵת שְׁחָל תִּשְׁעָה בָּאָב לְהִיּוֹת בְּתוּכָה אֲסוּרִין מִלְּפַסַּף וּמִלְּכַבֵּס וּבְחִמִּישֵׁי מוֹתְרִין מִפְּנֵי כְבוֹד הַשְּׁבֵת. ומה שבחמישי מותרים מפני כבוד השבת, על כרחך אין הכוונה לאופן שחל תשעה באב להיות בשבת, שהרי כשחל בשבת אמרנו לקמן שאין נוהגת אבלות לא לפניו ולא לאחריו, אלא הכוונה לאופן שחל תשעה באב להיות ביום שישי, ונמצא שהכיבוס שהותר בחמישי הוא לכבוד שבת שלאחר תשעה באב, שאם ילבשנו בו ביום אין זה לכבוד השבת. הרי שדוקא בחמישי מותר לכבס לצורך אחר תשעה באב מפני כבוד השבת, ואילו בשאר ימות השבוע אסור שעט: מתרצת הנמ' ר' יוֹנָה בְּשֵׁם רב

שעז ובקה"ע גרס ע"פ הבבלי (כט ב): רב ששת אמר כן אנן אמרין וכו'. ופירש, שרב ששת נחלק על ר' יונה, וסבר שאסור לכבס אפילו על מנת להניח לאחר תשעה באב. משום שכשעוסק בכיבוס בגדים נראה כמסיח דעתו מהאבלות על החורבן. והביא רב ששת ראייה לדבריו, ממה שאמרו חכמים לכובסים שלא יעסקו במלאכתם בשבוע שחל בו תשעה באב, שמענו מכך שאסור לכבס אפילו על מנת ללבוש לאחר תשעה באב. וכן בב"י (או"ח סי' תקנא ד"ה כתוב בתרומת), ובביאור הגר"א שם, נקטו את דברי הגמרא בלשון פשיטות, והוכיחו שאסור לכובס לעבוד עבודתו בשבוע זה.

שעח וכלומר, שלדעת ר' יונה האיסור הוא על לבישת הבגדים המכובסים ולא על עצם הכיבוס. וכן כתב הרא"ש (פ"ד סי' לב) בדעת רב נחמן המוזכר בבבלי שסבר כר' יונה כאן.
שעט מה שהותר בחמישי דוקא, הוא משום שאז ניכר שלצורך השבת הוא, מה שאין כן קודם לכן. וע"ע בזה בהעמק שאלה

הלכות שמקורם בירושלמי

ר' הונא בשם רב המנונא אמר לתספורת חייש בה (ע"פ גירסת אור זרוע). מכאן מקור דברי המגן אברהם (סי' תקנא סק"ז) שהביא מהגהות אשרי (פ"ד סי' לב בשם ארי"ז), שתספורת בתשעת הימים אסורה אפילו לכבוד שבת. (אור זרוע ח"ב תיד, ועי' ביאור הלכה סי' תקנא ד"ה וכן, וראה אוצר מפרשי הירושלמי)

מסורת
הש"ס

עי' מו"ק יח:

תענית כט:

בשלשה פרקים פרק רביעי תענית

[בילנא דף כה:]

לְתַסְפוֹרַת הוֹשַׁבָּה. כתב הראב"ה (ח"ג ס' תתפג): צירושלמי (נסוגין) גרסינן שנת שחל תשעה באב להיות בתוכה אסור לספר ולכנס, ובחמישי מותרים מפני כבוד השנה, [רצי יונה אמר לתספורת] חוש זה, פירוש שאסור לספר בחמישי. (וראה בספר המפתח עוד ראשונים בענין):

תשעה באב שחל להיות בשנת שמי שנתות מותרות.

כתב הראב"ה (ח"ג ס' תתפג): גרסינן צירושלמי דפרקין (נסוגין), רצי אצבו שסם רצי יוחנן תשעה באב שחל להיות בשנת שמי שנתות מותרים. פירוש שחל להיות תשעה באב בשנת ונדחה עד יוס ראשון, ולפניו לא היו שנת שחל להיות תשעה באב בתוכה, ולאחריו נמי מותר. ואף על גב דרצי יוחנן קאמר צירושלמי (נחמנן הסוגיא) לאחריו אסור, הכא הוה ליה שנת אחרת, כיון שראוי להיות בשנת, ולפניו לא הוה, וצמרייהו לקולא, כדפסק נמי רבא (ז: (ו)צמרייהו לקולא כדפרישית לעיל (ס' תתפג). **ובטעם** הדבר **כתב הריטב"א** (נט: ד"ה

השוואות הבבלי

כולה אסור, לעולם לכבס וללבוש וכשאינן לו אלא חלוק אחד וכו'. בירושלמי מתרץ רב המנונא שמשנתנו 'לתספורת הושבה', אבל לכבס כדי להניח מותר כל השבוע, ובבבלי רב המנונא הוא המקשה, וסתמא דגמרא תירצה שההיתר במשנתנו לכבס רק בחמישי כשאינן לו אלא חלוק אחד וצריך לכבסו כדי ללובושו, אבל כדי להניח מותר כל השבוע. (יפה עינים שם ד"ה מתיב, ועוד, וראה אוצר מפרשי הירושלמי בראשונים שהיה להם גרסא אחרת בירושלמי).

ר' בא בר כהן אמר קומי ר' יוסה ר' אחא בשם ר' אבהו תשעה באב שחל להיות בשבת שתי שבתות מותרות. בבבלי (נט:): מתיב רב המנונא בחמישי מותרים מפני כבוד השבת וכו', לעולם לכבס וללבוש וכשאינן לו אלא חלוק אחד. ממה שלא תירץ הבבלי שמשנתנו כשחל תשעה באב בשבת ואינו להניח אלא ללבוש, משמע שסבר שבאופן כזה אין לשבוע שלפניו דין שבוע שחל בו תשעה באב, וכדברי רבי בא בירושלמי ש'שתי שבתות מותרות'. (אור שמח הל' תענית פ"ה ה"ו ד"ה בירושלמי, וראה לקמן ד"ה ט' באב).

ר' בא בר כהן אמר קומי ר' יוסה וכו', שתי שבתות מותרות. בבבלי (נט:): ואסור לספר ולכבס מראש חדש ועד התענית דברי רבי מאיר, רבי יהודה אומר כל החדש כולו אסור, רבן שמעון בן גמליאל אומר אינו אסור אלא אותה שבת וכו', אמר רבא הלכה כרבן שמעון בן גמליאל, ואמר רבא הלכה כרבי מאיר ותרויהו לקולא, וצריכא דאי אשמועינן הלכה כרבי מאיר הוה אמינא אפילו מראש חדש קמשמע לן הלכה כרבן שמעון בן גמליאל, ואי אשמועינן הלכה כרבן שמעון בן גמליאל הוה אמינא אפילו לאחריו קמשמע לן הלכה כרבי מאיר. שיטת רבי בא בר כהן בירושלמי ש'שתי שבתות מותרות' ולא החמיר לא מראש חודש ולא בשבוע שלאחריו היא כשיטת רבא בבבלי שבשתיים לקולא. (ראבי"ה ח"ג ס' תתפב, וראה אוצר מפרשי הירושלמי).

תשעה באב שחל להיות בשבת שתי שבתות מותרות, לאחריו מהו וכו' ר' שמעון בן לקיש אמר לאחריו מותר וכו', מה עבר לה ר' שמעון בן לקיש, פתר לה תשעה באב שחל להיות בשבת. **ופירש בקה"ע** (ד"ה פתח): והלכך כל השבת כולה אסורה (וראה ביאורנו ובאוצר מפרשי הירושלמי גרסא אחרת בירושלמי). בבבלי (נט-ז): נחלקן במחלוקת זו 'לאחריו מהו' אמוראים ותנאים (ראה לקמן ד"ה לאחריו), ומסקנת הבבלי להקל. שיטת רבי בא בירושלמי, שכשתשעה באב חל בשבת אין דין של שבוע שלפניו, אמנם כפי שהכריח הירושלמי לריש לקיש שמה ששינינו במשנתנו 'שבת שחל תשעה באב להיות בתוכה אסורין מלספר ומלכבס' מדובר כשחל תשעה באב בשבת, חולק על רבי בא, ואם כן כל אלו הסוברים כריש לקיש ובפרט למסקנת הבבלי שפוסק כשיטתו סברו שתשעה באב שחל בשבת שבוע שלפניו אסור. (קרן אורה ל. ד"ה אמר, ועוד, ראה בארוכה באוצר מפרשי הירושלמי).

לְאַחֲרָיו מהו, ר' יוחנן אמר וכו', דרשה ר' חייה בר בא לציפוראי וכו'. בבבלי (נט:): אמר רב לא שנו אלא לפניו אבל

ביאורים

דעת רב שמתיר (וראה בהמשך דברי הגמרא). ומה שקשה עליו ממה שנאמר לקמן 'צפוראי נהגין חדשה', אולי י"ל לביאורו שכאן הכוונה לאנשי העיר ציפורי, ולקמן הכוונה לתלמידי החכמים והרבנים של העיר ציפורי.

שפב בשרידי הירושלמי הנוסח: אחיו.

שפב במסכת פסחים (ד א) מובא שרב היה בן אחיו ובן אחותו של ר' חייה.

שפד צ"ל שר' אמי לא שמע שכבר נחלקו בדבר ר' יוחנן ורשב"ל. וברידיב"ז שם ביאר, שר' אמי הקשה שהרי גם רב לא נחלק על ר' חייה בר אבא, ואף הוא סבר שמותר, ורב היה בציפורי קודם שהלך לבבל, כמבואר בירושלמי סוף כתובות וסוף כלאים, ואם כן היה להם לפסוק כמותו, ולמה לא קיבלו עליהם.

הלכות שמקורם בירושלמי

תשעה באב שחל להיות בשבת שתי שבתות מותרות. מכאן מקור, שכשחל תשעה באב בשבת אין נוהגים בו שום אבילות ואפילו בדברים שבצנעא (ועי' ב"י שו"ע אר"ח ס' תקנז סי"ט).

(שבלי הלקט סי' רסו)

רב המנונא, לְתַסְפוֹרַת הוֹשַׁבָּה. מה ששינינו שבחמישי מותרים, הכוונה לתספורת, אבל כיבוס על מנת להניח מותר כל השבוע: **ר' בא בר כהן אמר קומי ר' יוסה, ר' אָחָא בְּשֵׁם ר' אֲבָהוּ, תְּשַׁעָּה בָּאֵב שְׁחָל לְהוּיֹת בְּשַׁבָּת**. ונדחה הצום ליום ראשון: **שְׁתֵּי שַׁבָּתוֹת מוֹתְרוֹת**. אין אבילות נוהגת לא בשבוע שחל בו תשעה באב, ולא בשבוע שמתענים בו, זה לפי שאין מתענים בו וזה לפי שאין בו תשעה באב. נמצא כאילו אין כאן שבוע שחל תשעה באב להיות בתוכה שפ' מסתפקת הנמ' לְאַחֲרָיו מהו. כשחל תשעה באב באחד מימות השבוע, האם נוהגת אבילות גם אחר תשעה באב עד סוף השבוע, או לא: ופושטת הנמ' **ר' יוֹחָנָן אָמַר, לְאַחֲרָיו אָסוּר**.

ר' שְׁמַעוֹן בֶּן לָקִישׁ אָמַר, לְאַחֲרָיו מוֹתֵר. דְּרָשָׁה ר' חִיִּיה **בַּר בָּא לְצִיפּוֹרָאִי**. לאנשי העיר ציפורי, שלאחריו מותר: **וְלֹא קִבְּלוּן גַּלְיָהוּן**. לא קיבלו עליהם קולא זו שפא: **אָמַר ר' אִמִּי לָר' יוֹסִי, וְאִין בֶּן אַחֵיו שֶׁפֶּל ר' חִיִּיה הִגְדוּלָּה לְחֹק גַּלְיָו**. וכי אין בן אחיו של ר' חייה הגדול, דהיינו רב שפי, חלוק על ר' חייה בן אבא שמתיר, ואין אמר שלא כדברי רב שפי: **אָמַר לִיָּהּ, בְּפִירוּשׁ פְּלִיגִין**. בפירוש נחלקו ר' יוחנן ור' שמעון בן לקיש בדבר: **ר' יוֹחָנָן אָמַר, לְאַחֲרָיו אָסוּר, ר'**

לכבס רק בחמישי כשאינן לו אלא חלוק אחד וצריך לכבסו כדי ללובושו, אבל כדי להניח מותר כל השבוע. (יפה עינים שם ד"ה מתיב, ועוד, וראה אוצר מפרשי הירושלמי בראשונים שהיה להם גרסא אחרת בירושלמי).

ר' בא בר כהן אמר קומי ר' יוסה ר' אחא בשם ר' אבהו תשעה באב שחל להיות בשבת שתי שבתות מותרות. בבבלי (נט:): מתיב רב המנונא בחמישי מותרים מפני כבוד השבת וכו', לעולם לכבס וללבוש וכשאינן לו אלא חלוק אחד. ממה שלא תירץ הבבלי שמשנתנו כשחל תשעה באב בשבת ואינו להניח אלא ללבוש, משמע שסבר שבאופן כזה אין לשבוע שלפניו דין שבוע שחל בו תשעה באב, וכדברי רבי בא בירושלמי ש'שתי שבתות מותרות'. (אור שמח הל' תענית פ"ה ה"ו ד"ה בירושלמי, וראה לקמן ד"ה ט' באב).

ר' בא בר כהן אמר קומי ר' יוסה וכו', שתי שבתות מותרות. בבבלי (נט:): ואסור לספר ולכבס מראש חדש ועד התענית דברי רבי מאיר, רבי יהודה אומר כל החדש כולו אסור, רבן שמעון בן גמליאל אומר אינו אסור אלא אותה שבת וכו', אמר רבא הלכה כרבן שמעון בן גמליאל, ואמר רבא הלכה כרבי מאיר ותרויהו לקולא, וצריכא דאי אשמועינן הלכה כרבי מאיר הוה אמינא אפילו מראש חדש קמשמע לן הלכה כרבן שמעון בן גמליאל, ואי אשמועינן הלכה כרבן שמעון בן גמליאל הוה אמינא אפילו לאחריו קמשמע לן הלכה כרבי מאיר. שיטת רבי בא בר כהן בירושלמי ש'שתי שבתות מותרות' ולא החמיר לא מראש חודש ולא בשבוע שלאחריו היא כשיטת רבא בבבלי שבשתיים לקולא. (ראבי"ה ח"ג ס' תתפב, וראה אוצר מפרשי הירושלמי).

תשעה באב שחל להיות בשבת שתי שבתות מותרות, לאחריו מהו וכו' ר' שמעון בן לקיש אמר לאחריו מותר וכו', מה עבר לה ר' שמעון בן לקיש, פתר לה תשעה באב שחל להיות בשבת. **ופירש בקה"ע** (ד"ה פתח): והלכך כל השבת כולה אסורה (וראה ביאורנו ובאוצר מפרשי הירושלמי גרסא אחרת בירושלמי). בבבלי (נט-ז): נחלקן במחלוקת זו 'לאחריו מהו' אמוראים ותנאים (ראה לקמן ד"ה לאחריו), ומסקנת הבבלי להקל. שיטת רבי בא בירושלמי, שכשתשעה באב חל בשבת אין דין של שבוע שלפניו, אמנם כפי שהכריח הירושלמי לריש לקיש שמה ששינינו במשנתנו 'שבת שחל תשעה באב להיות בתוכה אסורין מלספר ומלכבס' מדובר כשחל תשעה באב בשבת, חולק על רבי בא, ואם כן כל אלו הסוברים כריש לקיש ובפרט למסקנת הבבלי שפוסק כשיטתו סברו שתשעה באב שחל בשבת שבוע שלפניו אסור. (קרן אורה ל. ד"ה אמר, ועוד, ראה בארוכה באוצר מפרשי הירושלמי).

לְאַחֲרָיו מהו, ר' יוחנן אמר וכו', דרשה ר' חייה בר בא לציפוראי וכו'. בבבלי (נט:): אמר רב לא שנו אלא לפניו אבל

(שאליתא קנא אות ב.) // לסברת הקושייה משמע, שסוברת הגמרא כמי שאמר לקמן שלאחר ת"ב מותר. שאם לא כן לא קשה כלום, שכן יש לומר שחל ת"ב באמצע השבוע, והשמיעתנו המשנה שמותר לכבס בחמישי שלאחריו מפני כבוד השבת.

שפ ובריטב"א (כט ב ד"ה גרסינן) ובנמוקי יוסף (שם ד"ה בשעתו) ובגבורות ארי (כט ב ד"ה אמר) פירשו, שהשבת שלאחריו מותרת, משום שהלכה היא כמי שאמר לקמן שאינו אוסר לאחריו. **שפא** המפרשים כפירוש זה, מביאים ראיה לדבריהם ממה שנאמר לקמן 'צפוראי נהגין חדשה'. ובקה"ע פירש, שדרש להם כר' יוחנן שאוסר, ולא קיבלו על עצמם חומרא זו. ואמנם התיבות 'ולא קבלון עליהו' משמען מורה על חומרה שלא רצו לקבל. וכן תמיד הביא ר' חייה בר אבא מימרות של ר' יוחנן, וכן בבבלי (כט א) מפורש בין שאחריו'.

מסורת הש"ס

תענית כט:

מערבי

עין משפט
נר מצוה

מח ט עוש"ע שם ספף

ד:

מוט י מ"י פ"ה מתענית הלכה ו עוש"ע שם:

מקורות

ר' יונה קה"ע, פנ"מ, יפה עינים כט ב ד"ה מתיב, חשק שלמה שם ד"ה אילימא, ביאור הלכה או"ח סי' תקנא ד"ה וכן. והראשונים היו להם גירסאות אחרות בגמ', ע"י תוס' ראשונים: שתי שבתות ראבי"ה ח"ג סי' תתפב, רא"ש פ"ד סי' לב, מרדכי סי' תרלט, פנ"מ, שו"ת אבני נזר או"ח סי' תכז אות ה-ז: לְאַחֲרָיו קה"ע, פנ"מ: דרשה פנ"מ, קרן אורה ל א ד"ה אמר, מתא דירושלים, רידב"ז (נדפס בקובץ זכרון שלמה תשל"ב), דרך א' בביאורי הגר"ח קנייבסקי עי"ש: אב"ר אימי לר' יסי פנ"מ:

מקורות

מה עבר קה"ע, יפה עינים
כט ב ד"ה מיתבי: הי'ג
פטר גליון הש"ס, יפה
עינים שם: ר' יצחק קה"ע,
פנ"מ: כתיב מצודות
לפסוק: דרומאי רש"י ל
א ד"ה מחנה: צפוראי
רי"ן גאות ה' ת"ב ד"ה
בירושלמי, פ"מ, קה"ע,
פנ"מ, ע"פ הבבלי שם. ועי'
עלי תמר: טיבראי רש"י,
קה"ע, פנ"מ, ע"פ הבבלי
שם: חורין פנ"מ:

ד"ה גרסינן: גרסינן בירושלמי (בסוגיין) ט' באב שחל להיות שבת שמי
שבתות מותרות. פ"י שהרי אינו נוהג איסור לפניו, שהרי זו עמנו
מעלה על שלחנו כסעודת שלמה בשעתו, והיאך יאסר אותו לפניו,
וכיון שעיקר התענית בא' שבת וק"ל שאינו אוסר לאחריו, נמצא
שמי שבתות מותרין, ואין איסור
נוהג בו מן הדין אלא ציומו בלבד.
וכתב ברוקח (סי' ע' ד"ה הלכות):
אם ט' באב שבת נודחה עד יום א'
מותר לכבסו, וכן משמע בירושלמי
(בסוגיין), אך אין לכבס פן יבא להמיר
שבת שחל להיות ט' אב שבתה וכו'.
(וראה בספר המפתח עוד ראשונים בענין):
דרומאי נהגין חגה, לפוראי
נהגין חדשה, טיבראי
נהגין שבתה. כתב ברי"ן גאות
(הל' ת"צ ד"ה בירושלמי): בירושלמי
כתיב, וכו', (ברומי) [דרומאי] נוהגין
(הו) [חגה], פירש שהיו נוהגין
אצילות מראש חדש ועד התענית
דהיינו ח' ימים היינו חגה, לפוראי
נוהגין חדשה, כל החדש, טבריה
נוהגין שבתה וכו'. וכתב בכפתור

ופרח (פ"י דיי קנסות): ירושלמי (בסוגיין) דרומאי נהגין חגה, לפוראי
נהגין חדשה, טבריה נהגין שבתה. מסתברא, שזה יהודה וגליל
עליון וגליל תחתון. וברדשות ר"י אבן שועיב (סו"פ דברים ד"ה
ומשנכנס) כתב: משנכנס אב נחמיר על עצמנו כל אותם הדברים
שזו עלינו, וכו', וכל אותן עניוין ודיני אצילות שזונו רצוננו
ז"ל, וזוהי יתכפרו עונותינו, כי זו היא משונה שלימה כשאלה
מתאכל ומתאונן על חטאיו, וכו', וכל המחמיר בזה תצא עליו
צרכה והוא משונה, ולכן היה מתנהג כל חסיד לחומרא. [ולכן
היה מנהג קצת הראשונים ז"ל להחמיר, כמו שאמר הירושלמי
(בסוגיין) לפוראי נהגו חדשה טבריה נהגו חגה, אמרו זה על
פסוק והשבתה כל משונה חגה חדשה ושבתה וכו' מועדה:
רבי

השוואות הבבלי

אבל לאחריו מותר ושמאל אמר אפילו לאחריו נמי אסור,
מיתבי שבת שחל תשעה באב להיות בתוכה אסור לספר
ולכבס וכו', לפניו אסור לאחריו מותר וכו' תיובתא דשמאל,
אמר לך שמאל תנאי היא דתניא תשעה באב שחל להיות
בשבת וכן ערב תשעה באב שחל להיות בשבת אוכל ושותה
כל צרכו ומעלה על שולחנו אפילו כסעודת שלמה בשעתו
ואסור לספר ולכבס מראש חדש ועד התענית דברי רבי
מאיר, רבי יהודה אומר כל החדש כולו אסור, רבן שמעון
בן גמליאל אומר אינו אלא אסור שבת בלבד וכו'.
ופירש רש"י (ד"ה ועד): דסבירא ליה לרבי מאיר לפניו אסור
לאחריו מותר ורבי יהודה ורבן שמעון בן גמליאל סבירא
להו דאפילו לאחריו נמי אסור. בירושלמי נחלקו רבי יוחנן ורבי
סבר רב שמותר ושמאל הוא האוסר, ובהמשך מביא הבבלי מחלוקת תנאים בכך, רבי מאיר מתיר ורבי יהודה ורבן גמליאל
אוסרים. (עי' יפה עינים שם ד"ה אבל, וראה באוצר מפרשי הירושלמי פירושים אחרים בירושלמי).

ר' שמעון בן לקיש אמר לאחריו מותר. ור' חייא בן
אבא סבר כדברי ר' שמעון בן לקיש: ומקשה הנמ' מה
עבר לה ר' שמעון בן לקיש. מה יעשה ר' שמעון בן
לקיש עם מה ששינו במשנתו ששבת שחל תשעה באב
תורה אור להיות בתוכה אסור מלספר

ומלכבס, ומשמע שכל השבוע
נאסר שפה: ה"ג פתח לה תשעה
באב שחל להיות בערב שבת,
ולית שמע מינה פלוג. ר' שמעון
בן לקיש יפרש את משנתו
באופן שחל תשעה באב להיות
בערב שבת, ואין ימים שלאחריו
באותו שבוע, ומשום כך כל אותו
השבוע אסור בתספורת ובכביס.
ברם כשיש ימים לאחריו, כגון
שחל תשעה באב באמצע השבוע,
לא שמענו ממשנתו שהימים
שלאחריו אסורים שפ': ר' יצחק
בן אבא, מן דהנה תשעה
באב נפק, הנה מקרי, ופתחון
ספריא ומאן דבני וספר. היה
מכריז בעירו כשהסתיים יום
תשעה באב, שיכולים הספרים לפתוח את החנויות שמספרים
בהם, ומי שרוצה להסתפר יסתפר. משום שסבר כשיטת ר'
שמעון בן לקיש שכיון שיצא תשעה באב שוב אין נוהגת
אבלות כלל: בתיב 'והשבתה כל משושה חגה חדשה
ושבתה וכל מועדה'. בכבואת הושע על החורבן נאמר,
שישבת הקב"ה את כל השמחה; את שמחת החגים, ראשי
החודשים, השבתות, וכל המועדים שפ': דרומאי נהגין חגה.
אנשי הדרום נהגו אבלות מראש חודש אב. וסמכו מנהגם על
מה שנאמר חגה, וראש חודש נקרא חג שפ': צפוראי נהגין
'חדשה'. אנשי העיר ציפורי נהגו אבלות כל חודש אב. וסמכו
מנהגם על מה שנאמר חדשה שפ': טיבראי נהגין 'שבתה'.
אנשי העיר טבריה נהגו אבלות כל אותו שבוע שחל בו תשעה
באב. וסמכו מנהגם על מה שנאמר שבתה שפ': חורין רבנן
דטיבריא למינהוג כרבנן דציפורין. חזרו רבנן של העיר
טבריה והחמירו על עצמם כרבנן של ציפורי, לנהוג אבלות
בכל החודש: ר' ירמיה בשם ר' חייא בר אבא, בדין היה שיהו
מתעניין בעשירי. מצד הדין היה יותר ראוי שיהיו מתענים
בעשירי באב, ולא בתשיעי: לפי שבו נשרף בית אלהינו.
עיקר שריפת בית המקדש היתה בעשירי. וכמבואר בברייתא
לקמן שהציתו את האש בבית המקדש בתשעה באב לפנות
ערב, ונשרף בעשירי: וקמח בתשיעי. מפני מה קבעו חכמים
את התענית בתשיעי: שבו התחילה הפורענות. ביום זה
התחילה הפורענות, שבו התחיל להשרף, ותחילת הפורענות
חמורה

תשעה באב, שיכולים הספרים לפתוח את החנויות שמספרים
בהם, ומי שרוצה להסתפר יסתפר. משום שסבר כשיטת ר'
שמעון בן לקיש שכיון שיצא תשעה באב שוב אין נוהגת
אבלות כלל: בתיב 'והשבתה כל משושה חגה חדשה
ושבתה וכל מועדה'. בכבואת הושע על החורבן נאמר,
שישבת הקב"ה את כל השמחה; את שמחת החגים, ראשי
החודשים, השבתות, וכל המועדים שפ': דרומאי נהגין חגה.
אנשי הדרום נהגו אבלות מראש חודש אב. וסמכו מנהגם על
מה שנאמר חגה, וראש חודש נקרא חג שפ': צפוראי נהגין
'חדשה'. אנשי העיר ציפורי נהגו אבלות כל חודש אב. וסמכו
מנהגם על מה שנאמר חדשה שפ': טיבראי נהגין 'שבתה'.
אנשי העיר טבריה נהגו אבלות כל אותו שבוע שחל בו תשעה
באב. וסמכו מנהגם על מה שנאמר שבתה שפ': חורין רבנן
דטיבריא למינהוג כרבנן דציפורין. חזרו רבנן של העיר
טבריה והחמירו על עצמם כרבנן של ציפורי, לנהוג אבלות
בכל החודש: ר' ירמיה בשם ר' חייא בר אבא, בדין היה שיהו
מתעניין בעשירי. מצד הדין היה יותר ראוי שיהיו מתענים
בעשירי באב, ולא בתשיעי: לפי שבו נשרף בית אלהינו.
עיקר שריפת בית המקדש היתה בעשירי. וכמבואר בברייתא
לקמן שהציתו את האש בבית המקדש בתשעה באב לפנות
ערב, ונשרף בעשירי: וקמח בתשיעי. מפני מה קבעו חכמים
את התענית בתשיעי: שבו התחילה הפורענות. ביום זה
התחילה הפורענות, שבו התחיל להשרף, ותחילת הפורענות
חמורה

תשעה באב, שיכולים הספרים לפתוח את החנויות שמספרים
בהם, ומי שרוצה להסתפר יסתפר. משום שסבר כשיטת ר'
שמעון בן לקיש שכיון שיצא תשעה באב שוב אין נוהגת
אבלות כלל: בתיב 'והשבתה כל משושה חגה חדשה
ושבתה וכל מועדה'. בכבואת הושע על החורבן נאמר,
שישבת הקב"ה את כל השמחה; את שמחת החגים, ראשי
החודשים, השבתות, וכל המועדים שפ': דרומאי נהגין חגה.
אנשי הדרום נהגו אבלות מראש חודש אב. וסמכו מנהגם על
מה שנאמר חגה, וראש חודש נקרא חג שפ': צפוראי נהגין
'חדשה'. אנשי העיר ציפורי נהגו אבלות כל חודש אב. וסמכו
מנהגם על מה שנאמר חדשה שפ': טיבראי נהגין 'שבתה'.
אנשי העיר טבריה נהגו אבלות כל אותו שבוע שחל בו תשעה
באב. וסמכו מנהגם על מה שנאמר שבתה שפ': חורין רבנן
דטיבריא למינהוג כרבנן דציפורין. חזרו רבנן של העיר
טבריה והחמירו על עצמם כרבנן של ציפורי, לנהוג אבלות
בכל החודש: ר' ירמיה בשם ר' חייא בר אבא, בדין היה שיהו
מתעניין בעשירי. מצד הדין היה יותר ראוי שיהיו מתענים
בעשירי באב, ולא בתשיעי: לפי שבו נשרף בית אלהינו.
עיקר שריפת בית המקדש היתה בעשירי. וכמבואר בברייתא
לקמן שהציתו את האש בבית המקדש בתשעה באב לפנות
ערב, ונשרף בעשירי: וקמח בתשיעי. מפני מה קבעו חכמים
את התענית בתשיעי: שבו התחילה הפורענות. ביום זה
התחילה הפורענות, שבו התחיל להשרף, ותחילת הפורענות
חמורה

ותשעה באב, שיכולים הספרים לפתוח את החנויות שמספרים
בהם, ומי שרוצה להסתפר יסתפר. משום שסבר כשיטת ר'
שמעון בן לקיש שכיון שיצא תשעה באב שוב אין נוהגת
אבלות כלל: בתיב 'והשבתה כל משושה חגה חדשה
ושבתה וכל מועדה'. בכבואת הושע על החורבן נאמר,
שישבת הקב"ה את כל השמחה; את שמחת החגים, ראשי
החודשים, השבתות, וכל המועדים שפ': דרומאי נהגין חגה.
אנשי הדרום נהגו אבלות מראש חודש אב. וסמכו מנהגם על
מה שנאמר חגה, וראש חודש נקרא חג שפ': צפוראי נהגין
'חדשה'. אנשי העיר ציפורי נהגו אבלות כל חודש אב. וסמכו
מנהגם על מה שנאמר חדשה שפ': טיבראי נהגין 'שבתה'.
אנשי העיר טבריה נהגו אבלות כל אותו שבוע שחל בו תשעה
באב. וסמכו מנהגם על מה שנאמר שבתה שפ': חורין רבנן
דטיבריא למינהוג כרבנן דציפורין. חזרו רבנן של העיר
טבריה והחמירו על עצמם כרבנן של ציפורי, לנהוג אבלות
בכל החודש: ר' ירמיה בשם ר' חייא בר אבא, בדין היה שיהו
מתעניין בעשירי. מצד הדין היה יותר ראוי שיהיו מתענים
בעשירי באב, ולא בתשיעי: לפי שבו נשרף בית אלהינו.
עיקר שריפת בית המקדש היתה בעשירי. וכמבואר בברייתא
לקמן שהציתו את האש בבית המקדש בתשעה באב לפנות
ערב, ונשרף בעשירי: וקמח בתשיעי. מפני מה קבעו חכמים
את התענית בתשיעי: שבו התחילה הפורענות. ביום זה
התחילה הפורענות, שבו התחיל להשרף, ותחילת הפורענות
חמורה

ביאורים

על מנת ללבוש באותו שבוע, ובשאר ימות השבוע באמת יהיה אסור
לכבס על מנת ללבוש קודם ת"ב. ואולי י"ל שסברה הגמרא שמכיון
שמותר ללבוש בשבת בגדים מכובסים אין זה נקרא כמכבס על מנת
ללבוש קודם ת"ב, ולפיכך הקשתה מפני מה רק בחמישי מותרים,
הרי לדעת ר' יונה מותר כל השבוע לכבס על מנת לתקן. ולמה שביארנו
לעיל בביאורים שהקושיה היתה ממה ששינו ובחמישי מותרין מפני
כבוד השבת, י"ל שהתירוצ' הוא שמשנתו מדברת באופן שחל ת"ב
בערב שבת, ולפיכך הותר לכבס בחמישי מפני כבוד השבת דוקא.
שפז 'לכל מועדה' בא לרבות ראש השנה ויום הכיפורים ושמיני עצרת.
שפח וביאר בעלי תמר, שלא נחלקו על משנתו, שכן משנתו נשנתה
מעיקר הדין, והם החמירו על עצמם. וכן כתב בדרשות ר"י אבן
שועיב (סו"פ דברים ד"ה ומשנכנס).

שפט עי' יפ"מ שביאר איך יפרש כל אחד פסוקו של חברו.
שצ 'דרומאי צפוראי וטיבראי', כתב בכפתור ופרח (פ"י דיני קנסות)
שהם יהודה, וגליל עליון, וגליל תחתון.

מסורת
הש"ס

מגילת פ"א ה"ד

גרסאות

(א) ז"ל: פטר לה,
תשעה באב שחל להיות
בערב שבת (גליון הש"ס,
יפה עינים):

בשלשה פרקים פרק רביעי תענית

[בויילנא דף כה: - כו.]

רבי יהושע **צן לוי** **זייס** **תשיעי** **ועשירי** **וכו'.** **כתב** **בתורת האדם** (שער האכל ענין אכלות ישנה ד"ה צפרק): **ירושלמי** (פסגויין), **ר' יהושע** **צן לוי** **הוה** **זייס** **תשיעי** **ועשירי**, **ר' לוי** **הוה** **זייס** **תשיעי** **ועשירי**, **פי' מנהג** **חסידות** **היה** **להם**, **וכל** **המוסיף** **להתאצל** **על** **ירושלים** **זכות** **היא** **לו.** **והראבי"ה**

(ת"ג ס' תתפו) **כתב:** **זירושלמי** (פסגויין) **רצי** **אזין** **זייס** **תשיעי** **ועשירי** [רצי לוי זייס תשיעי ולילי עשירי]. ונראה לי דרצי אזין היה צריא מרצי לוי והיה יכול לסגף את עצמו. ואנו צומן הזה מש כחנו מן הגליות ואפילו יוס הכיפורים לא עצדינן מרי יומי, כדגרסינן צפרק קמא דראש השנה (כ"א). ובבית יוסף (או"ח ס' תקנא ד"ה מניא נשנעה) **כתב:** **איתא** **זירושלמי** (פסגויין) **רצי** **אזין** **זייס**, **וכו', כתב** **הרצ דוד** **אזודרהס** (פדר תפלת התעניות ד"ה ועמה אפרס) **שהרא"ש** **היה** **נוהג** **שלא** **לאכול** **בשר** **צליל** **עשירי.** וצהגות מיימון **כתב** **יש** **צני** **אדם** **שמתענים** **מצער** **ויון** **עד** **חצי** **יוס** **עשירי.** (וראה נספר המפתח עוד ראשונים צענין):

רנ

השוואות הבבלי

התענית דברי רבי מאיר, רבי יהודה אומר כל החדש כולו אסור, רבן שמעון בן גמליאל אומר אינו אסור אלא אותה שבת בלבד וכו', אמר רבי יוחנן ושלשתן מקרא אחד דרשו דכתיב והשבתי כל משושה חגה חדשה ושבתה, מאן דאמר מראש חדש ועד התענית מחגה, ומאן דאמר כל החדש כולו אסור מחדשה, ומאן דאמר כל השבת כולה אסור משבתה, אמר רבא הלכה כרבן שמעון בן גמליאל ואמר רבא הלכה כרבי מאיר ותרוייהו לקולא, וצריכא דאי אשמועינן הלכה כרבי מאיר הוה אמינא אפילו מראש חדש קמשמע לן הלכה כרבן שמעון בן גמליאל, ואי אשמועינן הלכה כרבן שמעון בן גמליאל הוה אמינא אפילו לאחריו קמשמע לן הלכה כרבי מאיר. הן בבבלי והן בירושלמי הובאו שלשת הדעות ממתי ועד מתי אסור לכבס ולספר וכו', אלא שבבבלי נחלקו התנאים בכך וכל אחד לשיטתו אסר מעיקר הדין והסמיכו על הפסוקים, ובירושלמי לא אמרו שאסור מעיקר הדין, אלא שבמקומות שונות נהגו כל אחד כפי אחת משלש שיטות אלו, ולהלכה נפסק בבבלי להקל יותר מכל השיטות, והיינו רק אותה שבוע ומלפניו ולא לאחריו, ובירושלמי לא פסקו אבל הביאו שרבני טבריה מתחילה החמירו רק באותה שבוע, חזרו והחמירו כרבני ציפורי בכל החודש. (עי' ביאור הגר"א או"ח ס' תקנא ס"ז ד"ה ויש, וראה בהשוואות הבבלי לעיל ד"ה רבי בא, וראה אוצר מפרשי הירושלמי).

בתשיעי הציתו בו את האור בעשירי נשרף. בבבלי (תענית כט.): אמר רבי יוחנן אלמלי הייתי באותו הדור

היה נראה לומר שמהירושלמי משמע שסבר שלא נשרף כלל ביום התשיעי כי אם בעשירי, ובבבלי משמע שסבר שחלקו נשרף בתשיעי ורובו בעשירי, אמנם מסתבר יותר לומר שגם הירושלמי נתכוון כהבבלי שרובו נשרף בעשירי. (עלי תמר).

ר' בא בר זבדא בשם ר' חנינה ביקש רבי לעקור תשעה באב ולא הניחו לו, אמר לו ר' אלעזר עמך הייתי ולא איתאמרת

אלא

ביאורים

על החורבן העתיד (ירמיהו ו ד) 'אוי לנו כי פנה היום כי ינטו צללי עֲרֵב, שמוכח ממנו שניצתה האש לעת שפנה היום התשיעי, ונמשכה עד צללי ערב של יום העשירי.

שצה עיי' עלי תמר שביאר מה תועלת יש בצום הלילה בלבד.

שצו ובפי"מ וקה"ע פירשו, שרצה לעוקרו לגמרי, משום שכשאינ צרה ואין שלום רצו מתענים לא רצו אין מתענים.

שצו וטעם חכמים, משום שסוף סוף בעשירי נשרף, וראוי להתענות בו - עלי תמר.

שצח ובפי"מ וקה"ע פירשו, ובהיפך ממעשה זה. ובעלי תמר ובביאורי הגר"ח קנייבסקי פירשו, שענין תשלום הוא. כלומר כאן הוכיח ר' אלעזר לר' בא שטעה, ובפעם אחרת שילם לו גמולו והוכיח ר' בא לר' אלעזר שטעה.

חמורה היא יותר מעצם הפורענות שצא: **יְתִי בָן.** כך שנינו בברייתא: **בְּשָׁבִיעִי נִבְּנָסוּ לְתוֹכוֹ.** שני מקראות הם, באחד נאמר (מ"ב כה ח-ט) **וּבַחֲדָשׁ הַחֲמִישִׁי בְּשָׁבָעָה לַחֲדָשׁ הִיא שְׁנַת תִּשְׁעַ עֶשְׂרֵה שָׁנָה לְמֶלֶךְ נִבְכַּדְנֶאצַּר מֶלֶךְ בָּבֶל בָּא וּבִבְרֻאָאָן רַב טַבָּחִים עָבַד מֶלֶךְ בָּבֶל תּוֹרָה אוֹר**

יְרוּשָׁלַם, וַיִּשְׂרֹף אֶת בֵּית ה' וְאֶת בֵּית הַמֶּלֶךְ וְאֶת כָּל פְּתֵי יְרוּשָׁלַם וְאֶת כָּל בֵּית גְּדוֹל שָׂרָף בָּאֵשׁ. ובשני נאמר (ירמיהו נב יב-יג) **וּבַחֲדָשׁ הַחֲמִישִׁי בְּעֶשְׂרֹה לַחֲדָשׁ הִיא שְׁנַת תִּשְׁעַ עֶשְׂרֵה שָׁנָה לְמֶלֶךְ נִבְכַּדְנֶאצַּר מֶלֶךְ בָּבֶל בָּבֶל בָּא וּבִבְרֻאָאָן רַב טַבָּחִים עָמַד לִפְנֵי מֶלֶךְ בָּבֶל בִּירוּשָׁלַם, וַיִּשְׂרֹף אֶת בֵּית ה' וְאֶת בֵּית הַמֶּלֶךְ וְאֶת כָּל פְּתֵי יְרוּשָׁלַם וְאֶת כָּל בֵּית הַגְּדוֹל שָׂרָף בָּאֵשׁ. וקשה שסותרים המקראות זה את זה, שבאחד נאמר שבא בשבעה באב, ובשני נאמר שבא בעשירי באב, אלא כך יש לך לפרש, בשביעי באב נכנסו האויבים לבית המקדש, והיו שם עד תשיעי בו, ובתשיעי**

לפנות ערב הציתו את האש בהיכל והיה דולק והולך כל יום העשירי שצב: **בְּשָׁמִינִי הָיוּ מְקַרְקְרִין בּוֹ.** רוקדים וצועקים **בו שצ:** **בְּתִשְׁבִּיעִי הַצִּיתוּ בּוֹ אֶת הָאוֹר, וּבְעֶשְׂרִי נִשְׂרַף.** הרי שבתשיעי התחילה הפורענות שצד: **ר' יְהוֹשֻׁעַ בֶּן יֹאִי זָנִיִּים תִּשְׁבִּיעִי וְעֶשְׂרִי, ר' אַבּוֹן צִיִּים תִּשְׁבִּיעִי וְעֶשְׂרִי.** החמירו על עצמם לצום גם בעשירי באב, מפני שבו נשרף בית המקדש: **ר' לָוִי צִיִּים תִּשְׁבִּיעִי וְיִצְחָי עֶשְׂרִי.** לא היה בכוחו לצום גם ביום העשירי, ולפיכך צם רק בלילושצה: **ר' בָּא בַר זִבְדָּא בְּשֵׁם ר' הַנִּינְה, בִּיקֶשׁ ר' לָעֲקוֹר תִּשְׁעָה בָּאָב.** לעקור את התענית מתשעה באב ולקבעה בעשירי בו, משום שאז נשרף: **וְלֹא הִנִּיחוּ לוֹ.** חכמים לעשות כן. משום שתחילת הפורענות חמורה היא יותר מעצם הפורענות שצו: **אָמַר לֹו ר' לָעָנָר.** לר' בא בן זבדא: **עָמַד הָיִיתִי.** כשאמר ר' חנינה דבר זה: **וְלֹא אִיתְאַמְרַת הָכִי.** לא כך אמר: **אָלָא.** כך אמר רבי חנינה: **בִּיקֶשׁ ר' לָעֲקוֹר תִּשְׁעָה בָּאָב שְׁחַל לָהּיוֹת בְּשַׁבָּת וְלֹא הִנִּיחוּ לוֹ, אָמַר הוּאִיל וְנִדְחָה יְדָהָה, אָמְרוּ לוֹ יְדָהָה לָמָּהָר.** ביקש רבי לעקור לגמרי תשעה באב שחל להיות בשבת, משום שהואיל ונדחה ידחה לגמרי, אמרו לו חכמים ידחה למחר ולא ידחה לגמרי שצו: **וְגַוִּי לָיִה הָהִיא דְּתַנִּינָן תַּמָּן.** דומה למעשה זה, היה על המשנה הנשנית במסכת יבמות, אלא ששם טעה ר' אלעזר והזכירו ר' בא בן זבדא, וכפי שמפרש והולך שצח: **שְׁשִׁנּוּ שֵׁם ר' יוֹחָנָן בֶּן בְּרוּקָה אוֹמַר, עַל שְׁנִינָהּ הוּא אוֹמַר וְיִבְרַךְ אֹתָם אֱלֹהִים וַיֹּאמֶר לָהֶם אֱלֹהִים פְּרוּ וּרְבוּ וְגו'.** במסכת יבמות (פ"ו ה"ז) נחלקו ר' יוחנן בן ברוקא וחכמים

לא קבעתיו אלא בעשירי, מפני שרובו של היכל בו נשרף. היה נראה לומר שמהירושלמי משמע שסבר שלא נשרף כלל ביום התשיעי כי אם בעשירי, ובבבלי משמע שסבר שחלקו נשרף בתשיעי ורובו בעשירי, אמנם מסתבר יותר לומר שגם הירושלמי נתכוון כהבבלי שרובו נשרף בעשירי. (עלי תמר).

ר' בא בר זבדא בשם ר' חנינה ביקש רבי לעקור תשעה באב ולא הניחו לו, אמר לו ר' אלעזר עמך הייתי ולא איתאמרת

מסורת הש"ס

תענית כט.

יבמות פ"ו ה"ו מנילה ה: [דף כו.]

עין משפט**נר מצוה**

נ ב
טוש"ע שם סימן תקנח טעף ח:

מקורות

ר' ירמיה - שבו ע"פ בבלי כט א:
ותני תוספתא פ"ג ה"י, סדר עולם רבה כז:
בשביעי בבלי כט א:
בשמיני קה"ע:
ר' יהושע תורת האדם שער האבל ענין אבלות ישנה ד"ה בפרק (כתבי הרמב"ן מהדור) שעוועל ח"ב עמ' רמב), ארחות חיים הל' תענית ס' יח:
ר' לוי ראבי"ה ח"ג ס' תתפו, טור או"ח ס' תקנח, מטה משה ס' תשמה:
ר' בא בר זבדא בשם ר' חנינה ע"פ פנ"מ יבמות פ"ו ה"ו, מתא דירושלים עיי"ש, ביאורי הגר"ח קנייבסקי ע"פ תוס' מגילה ה ב ד"ה וביקש, עיי"ש ובמסורת הש"ס במ"ש על התוס', ומשום כך מביאה זאת הגמ' כאן, ועי' יפ"מ מה שתירץ את קושיות התוס', ועי' עלי תמר: וגוי פנ"מ, משבי"ח.
וכן משמע מיבמות שם, שמוכח שם:
הדא הוא דתנינן תמן וכו':

בשלשה פרקים פרק רביעי תענית

עין משפט
נר מצוה

נא א מיי פט"ו מאשות
הלכה י טוש"ע אה"ע
סימן קנד סעיף ו:
גב ב מיי פ"ה ממעט
הלכה ח טוש"ע אה"ע
סימן תקנז סעיף א:
גב ג מיי שם טוש"ע שם
סימן תקנז סעיף י:
גד ד טוש"ע שם סימן
תקנז סעיף ו:

מקורות

אם קה"ע, פנ"מ שם, ע"פ
ירושלמי בכמות שם:
וקרא עלי תמר: טובים
רש"י מגילה ה ב ד"ה טובים
(ועי' ריטב"א שם בבאור
דברי רש"י, יפ"מ ע"ש,
קה"ע: אין קה"ע, פנ"מ/
ע"י ערוך ערך לטר, ורש"י
עירובין כט א ד"ה עוכלא:
אמר ר' יוחנן - אמר ר' יוסי
קה"ע, פנ"מ, ע"פ בבלי ל
א: אפילו עולה על שולחנו
מסורת הש"ס, יפ"ע כט ב
ד"ה שחל, ע"פ בבלי כט ב:

גרסאות

(6) ז"ל: תני, תשעה
נאז שחל להיות בשבת
(מסורת הש"ס בדפוס ויזנא,
יפ"ע כט ב ד"ה שחל, ע"פ
בבלי כט ב):

רב מן דהוה אכיל וכו'. כתב בבית יוסף (אור"ח סי' תקנז ד"ה
גרסינן בירושלמי): גרסינן בירושלמי בסוף תענית (בסוגיא) רב
מן דהוה אכיל כל זכריה הוה נאז פיסתיה אקיעמא, כלומר היה
מטביל פת צאפר, ואמר זו סעודת תשעה נאז לקיים מה שנאמר
(איכה ג, טו) ויגרס צחצח שיני. וכתבו
הרמב"ן בספר תורת האדם (שער
האכל ענין אכלות ישנה ד"ה ממתינן ערב
עמ' רמח), וגם הגהות מיימוני (הל'
מעיות פ"ה אות פ) כתבוהו אלף שכתב
רבי יהודה נר אלעאי צמקוס רב:
שנו

השוואות הבבלי

אלא ביקש ר' לעקור תשעה באב
שחל להיות בשבת ולא הניחו
לו, אמר הואיל ונדחה ידחה,
אמרו לו ידחה למחר. בבבלי
(ה:): אמר רבי אלעזר אמר רבי
חנינא רבי נטע נטיעה בפורים
ובקש לעקור תשעה באב וכו',
אמר לפניו רבי אבא בר זבדא
רבי לא כך היה מעשה וכו'.
נוסחת הירושלמי שר' בא בר
זבדא היה המספר ור' אלעזר תיקן
אותו, ונוסחת הבבלי שר' אלעזר
היה המספר ורב אבא בר זבדא
תיקן אותו. (ריצ"ד שם ד"ה אמר, ועוד).
מהו ישנה, יחלף, אין הוה יליף
אכיל וכו' ישתה פלגא.
בבבלי (ז:): לא יאכל אדם שני

תבשילין כו', אמר רבי יהודה כיצד משנה אם היה רגיל
לאכול שני תבשילין יאכל מין אחד ואם היה רגיל לסעוד
בעשרה בני אדם סועד בחמשה היה רגיל לשנות עשרה
כוסות שותה חמשה כוסות כו', תניא אידך וכו' וחכמים
אומרים

פְּלָגָא, אין הָהוּ יִלִּיף שְׁתֵּי קִסְטֵי דְחָמֵר וְשִׁתָּה פְּלָגָא. אם היה רגיל לאכול ליטרא אחד בשני קסטי חמר ושתה פלגא. ליטרא, וכן אם היה רגיל לשנות קסטיה של יין, ישתה חצי קסט: אָמַר ר' יוֹחָנָן, וּבְלֵבָד עֵינֵי קְסוּדָת תִּשְׁעָה בָּאָב. מה שנחלקו תנא קמא ורבן שמעון בן גמליאל, אם אסור בבשר ויין או שצריך לשנות, היינו בעיקר סעודת תשעה באב, היא הסעודה המפסקת בין אכילתו לתחילת הצום, שאין בדעתו לאכול אחר סעודה זו עוד: אָמַר רב הוֹשִׁיעִיָּה. להוסיף על דברי ר' יוחנן: וּבְלֵבָד מִשְׁשׁ שְׁעוֹת וְלִמְנָעָן. לא נחלקו אלא כשאוכל את הסעודה המפסקת לאחר חצות היום. אבל אם אוכלה קודם חצות, מותר לאכול בשר: אָמַר ר' יוֹסִי, תְּרִיתִיהוּן קְלִיָּא. הלכה כדברי ר' יוחנן וכדברי ר' הושעיה וכשניהם להקל. שאין אסור אלא בסעודה המפסקת כשאוכלה אחר חצות היום, אבל קודם חצות או כשדעתו לאכול עוד, מותר בבשר ויין, וכפי שמפרש והולך: אָבֵל קְסוּדָת תִּשְׁעָה בָּאָב. היא הסעודה המפסקת: מִשְׁשׁ שְׁעוֹת וְלִמְנָעָן. היינו קודם חצות היום: אָפִילוּ עוֹלָה עַל שׁוֹלְחָנוּ בְּסַעֲדָתָא שְׁלָמָה מוֹתֵר. אפילו אם מעלה על שולחנו בשר ויין ומיני תבשילים ומעדנים כסעודת שלמה בשעת מלכותו מותר: וכן אָבֵל קְסוּדָתוֹ מִשְׁשׁ שְׁעוֹת וְלִמְנָעָן. היינו לאחר חצות היום. ברם דעתו לאכול את הסעודה המפסקת אחריה: אָפִילוּ עוֹלָה עַל שׁוֹלְחָנוּ בְּסַעֲדָתָא שְׁלָמָה בְּשַׁעֲתָהּ מוֹתֵר. ה"ג תְּנִי, תִּשְׁעָה בָּאָב שֶׁחֵל לְהִיּוֹת בְּשַׁבָּת. שנדחת התענית ליום ראשון: [וְכֵן עָרַב תִּשְׁעָה בָּאָב שֶׁחֵל לְהִיּוֹת בְּשַׁבָּת. ותשעה באב ביום ראשון תח: אָפִילוּ עוֹלָה עַל שׁוֹלְחָנוּ בְּסַעֲדָתָא שְׁלָמָה בְּשַׁעֲתָהּ מוֹתֵר. מותר לאכול אפילו לאחר חצות היום והיא הסעודה המפסקת, כסעודת שלמה בשעתו: רב, מן דְּהוּהָ אָבֵל בְּלִי צוּרְכִיהָ. בערב תשעה באב לאחר שאכל כל צורכו: הָהוּ צָבַע פִּיסְתִּיהָ בְּקִיטָמָא

ביאורים

תד היא מידת משקל.

תה היא מידת נפח.

תו משש שעות ולמטה, כלפי השחר - רש"י ל א.

תז ראה לשון רש"י (תענית כט ב): ומעלה על שולחנו אפילו כסעודת שלמה בשעתו, דפלוגא הוא במסכת גיטין בפרק [מי שאחזן] (ס ב), דאיכא למ"ד מלך והדיוט ומלך, ואיכא למאן דאמר מלך והדיוט, כלומר כשנטרד שוב לא חזר למלכותו. לפיכך הוצרך לומר בשעתו, בשעת מלכו ותקפו שהיה אוכל הוא ושריו ס' כור סולת כו'. וראה מ"א פרק ה פסוקים ב-ג.

תח ובזה החידוש גדול יותר, שהיה מקום לומר שחמור יותר משום שסעודה מפסקת רגילה היא, ונחשב כערב ת"ב גמור שלא נדחה, קמ"ל שכבוד השבת דוחה את האבלות לגמרי.

תט ופשוט שצריך להפסיק את סעודתו מבעוד יום.

הלכות שמקורם בירושלמי

רב מן דהוה אכל וכו' ואמר זו היא עיקר סעודת תשעה באב. מכאן מקור, שצריך לומר בפיו 'זהו סעודת תשעה באב'.

(משנה ברורה סי' תקנז סקט"ו ושער הציון שם סקי"ב)

קיג הלכות שמקורם בירושלמי מצאנו למסכת תענית - 'הוא צוה' סימן

מסורת
הש"ס

תענית ז.

שם כט:

אור"ח ג א

השמטות
הירושלמי

מהו ישנה יחלף אין
הוה יליף אכיל
ליטרא דקופד ויכול
פְּלָגָא אין הוה יליף
שתי קסטי דחמר
ישתה פְּלָגָא. נהגות
מיימוניות
תשעה נאז (בסוף הל'
מעיות) כתב: וצירושלמי
גרסינן ואיצני ליה
לשנוי אס היה רגיל
לסעוד צין צי אלס
סועד יסיד, וכן איתא
בתלמוד שלנו (ז. וכו').
ולפנינו הירושלמי
לימא:

רב מן דהוה אכיל כל
צורכיה הוה צבב
פיסתיה בקיטמא
ואמר זו היא עיקר
סעודת תשעה באב.

תוספות (ז. ד"ה כל
העשה) כתב: ואוכלין
סעודת המפסקת
מצעוד יוס וכו' אצל
מכל מקום אין לאסור
לשמות משאכל סעודה
מפסקת ועדיין הו
היוס גדול, כלמשמע
צירושלמי ר' יוסי
איקלט לנזרה אכל
סעודה מפסקת אלא
לגבי דריש כנישתא
והוה סעיד, אמר ליה
הוהו ריש כנישתא
והוה סעוד אלא, אמר
ליה אכלית ואפסקית,
אמר לו אשגח עלי דלא
לימרון דיין גזלא לא
אשגח עליה, אכל מכל
עיגול פמית ואכל מכל
תשיל ותשיל חד פת

בשלישה פרקים פרק רביעי תענית

מסורת הש"ס

מסכת שמחות פ"א ה"ז

במשולב לא.
תענית כו:
איכ"ר פתיחתא לג

השמועות הירושלמי

ושמא מכל חזית חד כסא. ובתוס' רבינו פרץ (סו, טז) שו"ת מהר"ם מרונטנבורג (הוצאת מק"י עמ' 129), תשנ"ז קטן (סי' קסח) גרסו: רבי יהודה בן צמירא חיקלע לנצינץ ערצד יומא רצא אול ריש גלותא לאומיאה, אמר ליה הא אכלי ופסקת, אמר ליה אשגח עלי דלא לימרו הי רבנן לא אשגח עלויה אשגח עלויה, ואכל מכל תבשיל ומפת ושמה מכל כוס וכוס, וכן הציאו גם נאשכול (מסד' ארעבך ח"צ עמ' 3 ע"י תל אשכול אה א, ריטנ"ל (שדיוני מ: ד"ה חיו), רא"ה (עמ' ט) נשינו קתא, ולפנינו ליתא. (ועי' איכ"ר פרשה ג ו שהוצא מעשה וז.)

ובנאליי כתב (א: ד"ה תענית): תענית זה שאוכלים מצעוד יום פירשו הגאונים שאף על פי שפסק מלאכול חוץ ואוכל עד שיעריב השמש אפילו גמר דעמנו נשעת הפסק אכילה שלא לחזור ולאכול שהוא כאלו קבלו מאותה שעה, שאין אומרים כיון דקבלה אימסר עליה אלא שקבלו צצרכה או צמנשה הנעשה לקדושת היום, ומציאים ראיא מתלמוד המעריב מר' יהודה בן צמירא שהלך ננצינס וכו'. ומ"מ הרבה מפרשים חולקים לומר שאם גמר דעמנו שלא לאכול אח"כ נאסר לו לאכול, ומפרשים זו שצתלמוד המעריב צלאל גמר דעמנו על כך, וכן היא שטת גדולי המצברים. ומ"מ אם גמר בן דעמנו צטעות והוא שהיה סבור שהעריב שמשו וחזר ומתגלה חוזר ואוכל לדברי הכל, שקבלה צטעות אינה קבלה:

בְּקִימוּמָא. היה טובל פרוסת לחם באפר: **וְאָמַר**, זו היא עיקר סְעוּדַת תְּשׁוּבָה בָּאֵב. ומשום שפרוסה זו היתה עיקר סעודתו, הותר לו לאכול לפניה כל מה שירצה, וכפי שאמר ר' יוחנן שלא אסרו בבשר ויין אלא בעיקר סעודת תשעה באב^ט:

לְקַיִים מַה שְּׁנֵאָמַר וַיִּגָּרַם בְּחֻצֵּי תוֹרָה אור

שְׁנֵי הַכְּפִישֵׁי בָאֵפֶר. עשה כן לסימן אבל על החורבן, שנטחנו שיני ישראל כגריסים על ידי אבני חצץ, לפי שכשהלכו בגלות ולא היו להם כלי לישנה היו לשים את עיסותיהם בבורות שחפרו בחול, ונדבקו החצצים בעיסה, וניטנפו בגדיהם בחול ואפר, כמו שנאמר **וַיִּגָּרַם בְּחֻצֵּי שְׁנֵי הַכְּפִישֵׁי בָאֵפֶר תֵּיא**: שנינו במשנתנו שרבי יהודה מחייב בכפיית המיטה ולא הודו לו חכמים, ומקשה הגמ' **יֵאוֹת אָמַר ר' יְהוּדָה**. שחייב בכפיית המיטה בשעת הסעודה המפסקת כדרך האבלים: **מַה טַּעְמוֹן דְּרַבְּנָן**. שלא הודו לו: מתרצת הגמ' **עָשׂוּ אוֹתוֹ כְּמִי שְׁמָתוֹ מוֹטֵל לְפָנָיו, אֵינוֹ לֹא כּוֹפֶה אֶת מִיטָתוֹ וְלֹא יֵשֵׁן עַל גְּבִי מִיטָה כְּפוּיָה**. ערב תשעה באב עשו אותו כאונן שמתו מוטל לפניו ועדיין לא נקבר, שדינו שאינו צריך לכפות את מיטתו ולא לישון על גבי

מיטה כפויה, אלא יושב על הארץ. אבל בתשעה באב עצמו מודים חכמים שכופה מיטתו ויושב עליה: **הַלְכָּהּ ז' מִתְּנִי' אָמַר רַבִּן שְׁמַעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל, לֹא הָיוּ יָמִים טוֹבִים לְיִשְׂרָאֵל כְּחֻמְשָׁה עֶשֶׂר בָּאֵב וּבְיוֹם הַכִּיפּוּרִים ת"י**. בגמ' יבואר הטעם: **שֶׁבָּהּ בְּנֵי יִירוּשָׁלַם תֵּיא יוֹצֵאִין בְּכָלִי לְבָנֵי יִשְׂרָאֵל, שֶׁלֹּא לְבִישׁ אֶת מִי שְׁאִין לוֹ**. מחמת שמחת הימים הטובים הללו היו יוצאים בני ירושלים בבגדי לבן, ותיקנו חכמים שישאלו בגדים זה מזה, ואפילו העשירים שיש להם, כדי שלא לבייש את מי שאין לו והוא צריך לשאול מאחרים: וכן תיקנו חכמים **כֹּל הַכְּלָיִם טַעוֹנִין טְבִילָה**. כל הבגדים העשויים להישאל, חייבים בטבילה בימים אלו. ובגמ' יבואר: **וּבְנֹת יִירוּשָׁלַם מְרוב שמחה, ומי שאין לו אשה הלך לשם. חולות פירוש ורוקות במחול, כמו (שופטים כא כא) לַחֹל בְּמַחְלוֹת: וְזָמָּה הָיוּ אוֹמְרוֹת**. בנות ירושלים: **בְּחוֹר שָׂא נָא עֵינֶיךָ וְרָאָה מַה אֶתָּה בּוֹרֵר לָךְ**. אל תתן עיניך בנאי. הכעורות שבהן היו אומרות כך, ראה לברור לך אשה בעלת מעשים טובים, לפי שאין העיקר הנאי אלא המעשים: **תֵּן עֵינֶיךָ בְּמִשְׁפָּחָה**. כך היו אומרות הנאות שבהן, שמחמת עושרן יכלו להתפנות וללבוש כראוי, ולפיכך אמרו תן עיניך במשפחה החשובה. ובגמ' יבואר: **וְכֵן הוּא אוֹמֵר**. בענין יום הכיפורים: **'צְאִינָה וְרָאִינָה בְּנוֹת צִיּוֹן בְּמַעֲרָ שְׁלֹמֹה' וגו'**. כך נאמר, צְאִינָה וְרָאִינָה בְּנוֹת צִיּוֹן בְּמַלְךְ שְׁלֹמֶה בְּעֶטְרָה שְׁעֶטְרָה לוֹ אִמּוֹ בְּיוֹם חֲתֻנָּתוֹ וּבְיוֹם שְׁמֻחַת לְבוֹ. וממקרא זה רואים את גודל שמחת יום הכיפורים, ואת ענין היציאה של בנות ירושלים לחוג בכרמים ביום זה, לפי שהמלך שלמה הוא הקב"ה, שהוא המלך שהשלום שלו, ואמו זו כנסת ישראל תשי: **'בְּיוֹם חֲתֻנָּתוֹ' זוֹ מִתֵּן תֹּרָה**. היינו יום הכיפורים, שניתנו בו לוחות האחרונות תי: **'וּבְיוֹם שְׁמֻחַת לְבוֹ' זוֹ בְּנִיּוֹן בֵּית הַמִּקְדָּשׁ**. היינו יום הכיפורים, שחגגו בו את חנוכת בית המקדש הראשון (מ"א ח טה) תי: **'שְׂבִינָה בְּמַהֲרָה בְּיָמֵינוּ**. גמ' שנינו במשנתנו שנהגו שמחה יתירה בחמשה עשר באב וביום הכיפורים, ומקשה הגמ' **נִיחָא בְּיוֹם הַכִּיפּוּרִים**. לא היו ימים

פיסתיה בקיטמא ואמר זו היא עיקר סעודת תשעה באב, לקיים מה שנאמר °ויגרם בחצץ שני הכפישני באפר: יאות אמר ר' יהודה, מה טעמון דרבנן, *עשו אותו כמי שמתו מוטל לפניו, אינו לא כופה את מיטתו ולא ישן על גבי מיטה כפויה: **הַלְכָּהּ ז' מִתְּנִי' *** אמר רבן שמעון בן גמליאל לא היו ימים טובים לישראל כחמשה עשר באב וכיום הכיפורים, שבהן (6) בני ירושלם יוצאין בכלי לבן שאולים שלא לבייש את מי שאין לו. כל הכלים טעונין טבילה, ובנות ירושלם יוצאות וחולות בכרמים, ומה היו אומרות, בחור שא נא עיניך וראה מה אתה בורר לך, אל תתן עיניך בנוי תן עיניך במשפחה. וכן הוא אומר °צאינה וראינה בנות ציון במלך שלמה וגו', ביום חתונתו זו מתן תורה, וביום שמחת לבו זה בניין בית המקדש שיבנה במהרה בימינו: **גַּמ' נִיחָא בְיוֹם**

אומרים ישנה, וממעט בבשר וביין, כיצד ממעט אם היה רגיל לאכול ליטרא בשר יאכל חצי ליטרא היה רגיל לשותות לוג יין ישתה חצי לוג יין ואם אינו רגיל כל עיקר אסור, רבן שמעון בן גמליאל אומר אם היה רגיל לאכול צננון או מליח אחר סעודתו הרשות בידו, תניא אידך כל שהוא משום תשעה באב אסור לאכול בשר ואסור לשתות יין ואסור לרחוץ כל שאינו משום תשעה באב מותר לאכול בשר ולשתות יין ואסור לרחוץ רבי ישמעאל ברבי יוסי אומר משום אביו כל שעה שמותר לאכול בשר מותר לרחוץ. בנוסחת הירושלמי באו האמוראים להסביר את דברי רבי שמעון בן גמליאל, ומשמע שסברו שהלכה כמותו, אבל בנוסחת הבבלי התנאים הסוברים כך הם שהסבירו חילוקים, וכיון שחכמים במשנה חולקים עליהם אין הלכה כמותם, בנוסף שבבבלי יש כמה שיטות באיזה אופן יש למעט, ובסוגיית הירושלמי לא נחלקו בכך. (עי' ריטב"א ל א ד"ה אמר ועוד).

עָשׂוּ אוֹתוֹ כְּמִי שְׁמָתוֹ מוֹטֵל לְפָנָיו וכו' ולא ישן על גבי מיטה כפויה (אלא ישן ע"ג קרקע, תורת האדם (שער הסוף - ענין מי שמתו מוטל לפניו ד"ה באבל). בבבלי (ז:): רבי יהודה מחייב בכפיית המטה ולא הודו לו חכמים, תניא אמרו לו לרבי יהודה לדברייך עוברות ומניקות מה תהא עליהן, אמר להם אף אני לא אמרתי אלא ביכול, תניא נמי הכי מודה רבי יהודה לחכמים בשאינו יכול ומודים חכמים לרבי יהודה ביכול, מאי בינייהו, איכא בינייהו שאר מטות (שאר מטות שבבית, שאינו שוכב בהן, רש"י) וכו', אמר רבא הלכתא כתנא דידן ולא הודו לו חכמים כל עיקר. שיטת הירושלמי שלדברי הכל חייבים בכפיית

תשו יוצאות וחוץות בְּכַרְמִים. היו יוצאות ורוקדות בכרמים (שופטים כא כא) לַחֹל בְּמַחְלוֹת: וְזָמָּה הָיוּ אוֹמְרוֹת. בנות ירושלים: **בְּחוֹר שָׂא נָא עֵינֶיךָ וְרָאָה מַה אֶתָּה בּוֹרֵר לָךְ**. אל תתן עיניך בנאי. הכעורות שבהן היו אומרות כך, ראה לברור לך אשה בעלת מעשים טובים, לפי שאין העיקר הנאי אלא המעשים: **תֵּן עֵינֶיךָ בְּמִשְׁפָּחָה**. כך היו אומרות הנאות שבהן, שמחמת עושרן יכלו להתפנות וללבוש כראוי, ולפיכך אמרו תן עיניך במשפחה החשובה. ובגמ' יבואר: **וְכֵן הוּא אוֹמֵר**. בענין יום הכיפורים: **'צְאִינָה וְרָאִינָה בְּנוֹת צִיּוֹן בְּמַעֲרָ שְׁלֹמֹה' וגו'**. כך נאמר, צְאִינָה וְרָאִינָה בְּנוֹת צִיּוֹן בְּמַלְךְ שְׁלֹמֶה בְּעֶטְרָה שְׁעֶטְרָה לוֹ אִמּוֹ בְּיוֹם חֲתֻנָּתוֹ וּבְיוֹם שְׁמֻחַת לְבוֹ. וממקרא זה רואים את גודל שמחת יום הכיפורים, ואת ענין היציאה של בנות ירושלים לחוג בכרמים ביום זה, לפי שהמלך שלמה הוא הקב"ה, שהוא המלך שהשלום שלו, ואמו זו כנסת ישראל תשי: **'בְּיוֹם חֲתֻנָּתוֹ' זוֹ מִתֵּן תֹּרָה**. היינו יום הכיפורים, שניתנו בו לוחות האחרונות תי: **'וּבְיוֹם שְׁמֻחַת לְבוֹ' זוֹ בְּנִיּוֹן בֵּית הַמִּקְדָּשׁ**. היינו יום הכיפורים, שחגגו בו את חנוכת בית המקדש הראשון (מ"א ח טה) תי: **'שְׂבִינָה בְּמַהֲרָה בְּיָמֵינוּ**. גמ' שנינו במשנה עשר באב וביום הכיפורים, ומקשה הגמ' **נִיחָא בְּיוֹם הַכִּיפּוּרִים**. לא היו ימים

ביאורים

תטו לקמן בגמרא, בפסיקא של המשנה, הנוסח: ובנות ישראל יוצאות. וכן הנוסח במדרש (איכ"ר פתיחתא לג).

תטז ראה לשון רש"י (שיר השירים ג יא): בנות ציון, בנים שמצויינין לו במילה ובתפילין ובציצית. בעטרה שעטרה לו אמו, אהל מועד שהוא מעוטר בגווינן תכלת וארגמן ותולעת שני. אמר רבי נחוניא, שאל רבי שמעון בן יוחאי את רבי אלעזר ברבי יוסי, אי איפשר ששמעת מאבין מהו שעטרה לו אמו, אמר לו משל למלך שהיה לו בת יחידה והיה אוהבה ביותר, לא זו מחבבה עד שקראה בתי, שנאמר (תהלים מה יא) שמעי בת וראי, לא זו מחבבה עד שקראה אחותי, שנאמר (שיר השירים ה ב) פתחי לי אחותי רעיתי, לא זו מחבבה עד שקראה אמי, שנאמר (ישעיהו נא ד) שמעו אלי עמי ולאומי אלי האזינו, ולאמי כתיב. עמד רבי שמעון בן יוחאי ונשקו על ראשו וכו', ביום חתונתו יום מתן תורה שעטרוהו להם למלך וקבלו עולו וכו'. //

'צְאִינָה' מרמז על היציאה לכרמים - ביאורי הגר"ח קנייבסקי.

תיז עי' רש"י (ל ב ד"ה שניתנו), שהאריך בביאור החשבון המוכיח שבים זה ניתנו הלוחות האחרונות.

תיח ובמהרש"א (ח"א כו ב) פירש, שהכוונה לט"ו באב. משום שרוב טעמי שמחת ה"ו"ט שנאמרו בו בגמרא שייכים לבית המקדש.

מקורות

ואמר זו היא בית יוסף אור"ח סי' תקנב ד"ה גרסינן בירושלמי, יפ"מ, קה"ע, פנ"מ, עמודי ירושלים, תורה תמימה איכה ג הערה ל: ל' קיי"ם רש"י לפסוק ויחזקאל יב ג/ יפ"מ: יאות - עשו ביאור הגר"א אור"ח סי' תקנח ס"ב וסי' תקנט ס"ג ד"ה ליל, דמשק אליעזר סי' תקנט סק"י, אור שמח הל' תענית פ"ה הי"א, קרן אורה ל ב ד"ה ר"י, קונטרס בעניני שמחות (נד') בסוף הל' שמחות השלם מהר"י לאנדא) סי' ד ד"ה ובירושלמי ואל"ך. ועי' סי' המפתח: **מִתְּנִי' וּבְנוֹת בְּרִיתָא בְּגַמ' לֹא א/ רש"י** כר ב ד"ה וחולות: ופה - תן ע"פ הברייתא המובאת בגמ': וכן רש"י שם ד"ה במלך וד"ה אמו: ביום רש"י שם ד"ה זה: וביום רע"ב ותוס' יו"ט/ וכפי שדרשו במסכת מו"ק (ט א) מהפסוק (מ"א ח טה) 'שָׁבַעַת יָמִים וְשָׁבַעַת יָמִים':

גרסאות

(6) צמנשת הצבלי הגיכסא: צנות יושלים:

תענית פ"ד ה"ב / דף סב, א – סט, ב

אין חנינה קדמי אנא תניין אין רבי פס דרומיאי קדמי אנא תליתאי.

חנינא - חנינה (2).

דהויית - דהוית.

בעין תינה נימוסי תנאים ולאמוראים הנ"ל בעין טובה.

קדמייה - קדמיי (2).

שלשה ספרים מצאו בעזרה, ספר מעוני וספר זעטוטי וספר היא, באחד מצאו כתוב מעון אלהי קדם, ובשנים כתוב מעונה אלהי קדם, וקיימו שנים ובטילו אחד זרש"י דה"א ח כט ג' ספרים מצא עזרא ספר מעונים ספר זאטוטי ספר האחים ובטלו דברי האחד וקיימו דברי השנים.

כתיב - כתוב (2).

מענה - מעונה.

אחד עשר - אחת עשרה.

סב, ב

ובטלו - וביטלו.

בן יצף מן דאסף, בן ציצית הכסת מן דאבנר, בן קוביסין מן דאחאב, בן כלבא שבוע מן דכלב, רבי יניי מן דעלי מן יהוד מן ציפורין, רבי חייה רבה מבני שפטיה בן אבוטל, רבי יוסי בי רבי חלפתא מבני יונדב בן רכב, רבי נחמיה מן נחמיה התרשתא צאזר הגאונים כמונות סג: ד"ה רבי עמ' 188, ונסטדרין ה. ד"ה לא עמ' לג בן יצא מן דאסף, בן ציצית הכסת מן דאבנר, בן קוביסון מן דאחאב, בן כלבא שבוע מן דכלב, רבי ינאי מן דעלי, בן יהוד מן דציפורין, רבי חייה רבה מבני יונדב בן רכב, רבי נחמיה מבני נחמיה התרשתא.

רבי יניי מן דעלי מן יהוד מן ציפורין זערי תנאים ולאמוראים ח"צ עך רבי ינאי רבי ינאי מן דמעלי בן יהודה בן ציפורין.

סג, א

תמן תנינן שמעון הצדיק היה משירי כנסת הגדולה הוא היה אומר על שלשה דברים וכו' צלקוט שמעוני ישעה לא רמו חשה תמן תנינן רבן שמעון בן גמליאל אומר על שלשה דברים וכו'.

ושלשתן בפסוק אחד ואשים וכו' צלקוט שמעוני הנ"ל ר' יהושע דסכנין בשם ר' לוי שלשתם בפסוק אחד וכו'.

ללמדך שכל מי שהוא עוסק בתורה ובגמילות חסדים זכה לישב בצילו של הקב"ה הדא היא דכתיב מה יקר חסדך אלהים ובני אדם בצל כנפיך יחסיון לנטוע שמים וליסוד ארץ אלו הקרבנות צלקוט שמעוני הנ"ל שכל העוסק בגמילות חסדים זוכה לחסות בצלו של הקב"ה הה"ד מה יקר חסדך אלהים ובני אדם בצל כנפיך יחסיון [לנטוע שמים וליסוד ארץ ולאמור לציון עמי אתה] לנטוע שמים וליסוד ארץ וגוי אלו הקרבנות.

לנטע - לנטוע.

וליסד - וליסוד.

א"ר - אמר ר' (2).

חזורני - חידורני.

סג, ב

אמת נעשה - אמת נעשה אמת נעשה.

הלכה ג

ובל - וכל.

ע"ש - ערב שבת.

קדוקי סופרים

ג' - שלשה.

סד, א

מ' - מעשרה.

כהנא ואסא חד אמר חוזר וחורנה אמר חותך גלאצ"ה ח"צ ס' תקעו חד אמר חוזר וקורא וחד אמר חותך וקורא.

והתנינן - והא תנינן.

והא תנינן בשני יהי רקיע יקו המים חד אמר חוזר וחורנה אמר חותך מאן דאמר חוזר וכו' גמילה פ"ד ה"צ והא תנינן בשני יהי רקיע ויקו המים מן דמר חוזר וכו'.

מ"ד - מאן דאמ'.

אפי' - אפילו.

רבי פליפה בר פריטה קומי ר' זעירא גמילה פ"ד ה"צ רבי פילפי בר פרוטה קומי רבי יונה.

והרי פרשת עמלק גלאצ"ה ח"צ ס' תקעו, רל"ש מגילה פ"ג ס' צ והאיכא פרשת עמלק שאין בה אלא ט' פסוקים.

סד, ב

שנייה היא שהוא סדרו של יום נמשכות הגאונים המדשות (מכון לופק) ס' הו פרשתא שאני וצר"ף מגילה יב. שאני התם דסליק ענינא ואיבעית אימא שאני הכא שהוא סדרו של יום (וע' הגהות הב"ח שם אות ג) - ובאגרות חיים הל' קריאת ס"ת ס' יג וס' סא, צ"ח יוסף אר"ם ס' קלו ד"ה ומ"ש ולי הוא עושה מעשה קטוע לפיכך הפרשה קטועה ונרל"ש שם פ"ג ס' צ משום דסליק ענינא.

והא תני המפטיר בנביא לא יפחות מעשרים ואחד פסוקים גמילה פ"ד ה"צ והא תאני המפטיר בנביא לא יפחות מכ' ואחד פסוקים ויהיו עשרים וג', תלתא עשרה, ותלתא עשרה, וחד ג'.

מכ"א - מעשרים ואחד.

סה, א

יפלו - יפילו.

רזה - רזא.

סה, ב

לתענית' - לתעניתא.

אחונן - אחינן.

הא מוסף יש בו מתניתא דרבי מאיר דרבי מאיר אמר מתפללין וקורין אית תניי תני ומחלף גלאצ"ה ח"צ ר"ה ס' תקל הא מוסף יש בו אית תנויי תני ומחלף. (וכ"כ נהר המוריה הל' כלי המקדש פ"ו ה"ח דט"ס הוה).

אמר רבי סימון סוכרא דקיסא טרד גלאצ"ה הנ"ל ליתא.

אמר רבי מנא מפני סעודות ראש חדש גלאצ"ה הנ"ל אמר רבי יוחנן מפני סעודת ראש חדש.

חדש רבי - חודש אמר רבי.

החדש - החודש.

א"ר - אמר ר' (3).

אמ' ר' חייה בר בא ר' יוחנן מפקד לכנישתא דכופרא סבון מיעול עד דו איממא ואתון אמרין זמנו ועיבורו גלאס השנה פ"ד ה"ד סבין מטול ומיעול עד דו איממא ואתון מדכרין זמנו ועיבורו ונלאצ"ה הנ"ל אמר רבי יוחנן ר' מפקד לאולין דכנישתא [ד]כופרא סבון מטיל עד דממא ואתינו מדבריו זמנו ועיבורו.

סכון - סבון.

סו, א

מיעל - מיעול.

הלכה ד

זתוא - זתואל.

לזים - לזויים.

שבטי - שבטו.

סז, א

אשה שעשת כתונת לבנה צריכה למסור לציבור נשקלים פ"ד ה"א אשה שעשתה כתונת לבנה כשירה ובלבד שתמסרנה לציבור.

ד"ה - דברי הכל.

במכשיר - במכשירי.

מתני' - מתנית'.

א"ר - אמר ר' (2).

דתני אמ' ר' לעזר בי רבי יוסי נשקלים פ"ד ה"א, ונמילה פ"א ה"ד דתני אמר רבי לעזר בי ר' צדוק.

סז, ב

אומר - אומר'.

הנתוצתי - הנתיצתי.

ונותנין - ונוותנן.

למצו' - למצות.

הלכה ה

סח, א

בשש - בושש.

סח, ב

מחטא - מחטיו.

ומחלת - ומחולות.

מק"ו - מקל וחומר.

המצות - המצוות.

הלחת - הלוחות (3).

סט, א

שברת - שיברת.

הלחות - הלוחות.

תפיש - תפוש.

ידה - ידא.

מינאי - מינא.

אביי א"ל הלוחות - אביי הלוחות.

ואתפש - ואתפוש.

הלחת - הלוחות.

סט, ב

והכתב היה סובלן כיון שפרח הכתב כבדו על ידיו של משה ונפלו ונשתברו נתיצ"א דברים לה, יב ד"ה לעני בכין נחת משה מן טורא ותרין לוחי אבנין (הידוהי) [בידוהי] ובגין חוב בית ישראל אתייקרו ידוהי ואתברו.

ר"י - ר' יהושע.

בימי מלכות יון צאזר זרוע ח"א ס' פה ד"ה תפלת השמר בימי מלכות עכו"ם.

היו משלשלין להם שתי קופות של זהב והיו מעלין שני כבשים נצרכות פ"ד ה"א, ונמוס' רבי יהודה חסדי נצרכות כו. ד"ה ועל, ונמוס' הרא"ש שם, רלצ"ן ס' קסא והיו מעלין להם שני טליים.

פעם אחת שילשלו להם שתי קופות של זהב והעלו להן שני גדיים נמוס' רבי יהודה חסדי הנ"ל, ונמוס' הרא"ש

דקדוקי סופרים

שס יום אחד העלו להם שני חזירים וצאור זרוע ח"א ס' פה ד"ה תפלת השחר, ראנ"ן ס' קנא העלו להם חזיר.

ומצאו שני טלאים בלישכת הטלאים נזרכות פ"ד ה"א ומצאו שני טליים מבוקרים בלישכת הטלאים.

בלשכת - בלישכת.

יודה - יהודה.

וא"ר - ואמ' ר'.

ואמ' ר' לוי אף כימי וכו' והיו מעלין להן שני גדיים נזרכות פ"ד ה"א, וזרצנו מנאל כח: א"ר לוי אף כימי וכו' והיו מעלין להם שני כבשים.

להגיעה - להגיע.

מ' - ארבעים.

באותו - באותה.

ע, א

העונות - העוונות.

לחדש - לחדוש (4).

א"ר - אמ' ר' (2).

הה"ד - הדא היא דכת'.

בא' - באחד (4).

קלקול - קילקול.

ורשב"ל - ור' שמעון בן לקיש.

רשב"ל - ר' שמעון בן לקיש.

יעשה - ייעשה (2).

נתקללו - נתקלקלו.

ע, ב

כמ"ד - כמאן דאמ' (2).

בי"ז - בשבעה עשר (2).

כ"א - עשרים ואחד (3).

בהמ"ק - בית המקדש.

אמ' ר' אבונה נלאנ"ה מ"ג סימן תמפו רבי כיבא.

מ"ד - מאן דאמ' (2).

בט' - בתשעה.

בט"ב - בתשעה באב.

רשב"י - ר' שמעון בן יוחי.

ר"ע - ר' עקיבה.

י"ז - שבעה עשר.

ט"ב - תשעה באב.

ג' - שלשה.

י' - עשרה.

הה"ד - הדא היא דכת' (2).

בחדש - בחודש (3).

עא, א

לחדש - לחדוש (2).

ר"ע - ר' עקיבה.

ואית - אית.

תנייא - תניי.

אינו - אותו.

אביי - אבוי.

קבלו - קיבלו.

א"ר - אמ' ר'.

עא, ב

ונפקין - ונפקון.

חדש - חודש.

עב, א

ויבאו - ויבואו.

היו - חיי.

בכה - בוכה.

למשפחתיו - למשפחותיו.

עב, ב

אמרין - אמרון.

אכלת - אוכלת.

ישביה - יושביה.

הוא - היא.

עלן - עלין.

מיללין - מיילין.

בעיניה - בעיניהם.

א"ר - אמ' ר' (6).

לוי בשם ר' לוי בשם - לוי בשם.

גדלה - גדולה.

שאמרת' - שאמרתם.

עג, א

בט' - בתשעה.

א"ל - אמ' ליה (5).

ורשב"ל - ור' שמעון בן לקיש.

רשב"ל - ר' שמעון בן לקיש (3).

לרשב"ל - לר' שמעון בן לקיש.

עג, ב

שאלו - שאילו.

לציפורין - מציפורין.

מציפורין מוקן ע"פ הגרסא נשרידי היושלמי.

נלכדה - ונלכדה.

עבדין - עובדין.

בלע - בבילע.

ע"י - על ידי.

מקדשא - מוקדשא.

ואינין - ואינון.

בכין - בכיי.

בן - בי.

ר' - רבי (2).

ידי עשו - ידיו של עשו.

עד, א

לבדקן - לבודקן.

היו - והיו.

עד, ב

דאנא - דאנא.

מדינתאי - מדינתא.

רעי - רועי.

עזבי - עוזבי.

יכש - יבוש.

כווכה - כחבה.

אתין - אתון.

טעינין - טעינין.

לי - ליה.

כרוכה - כריכה.

עליו - עלוי (2).

דקטלי - דקטליה.

קטלי - קטליה.

מ' - ארבעים.

קריבה - קרובה.

עה, א

רשב"ג - רבן שמעון בן גמליאל.

נ"ב - חמשים ושתים.

עה, ב

בהמ"ק - בית המקדש (2).

בוליוטי - בולווטי.

חמין - חמיי.

ארכינטס - ארכונטס.

א"ל - אמ' ליה.

תענית פ"ד ה"ה / דף סט, ב - עט, א

כתוב - כתיב.

ואמרין - ואמרון.

מעול - מיעול.

רגליה - ריגליה.

ברחבותינו - ברחובותינו.

יומיי - יומוי.

נפקין - נפקון.

עו, א

תחת - בתחת.

חדש - חודש.

וחדש - וחודש.

דמרקיע - דמרקוע.

ערוכות - ערובת.

אומר - אומ'.

וי"א - ויש אומ'.

שהיו משחקין בכדור נזוקם ס' טה ד"ה ויקהל טור דשמעון למה חרב מפני שהיו משחקים בכדור ובטלין מן התורה.

וכלהם - וכולהם.

חרב - חרבו.

עו, ב

מינהון - מינהין.

נקבה - נוקבה.

א"ר - אמ' ר'.

שדות - שידות.

אומר - אימר.

עז, א

ולנקם - ולנקום.

לו תלו תליין - לו תליין.

בההוא - בההיא.

א"ל - אמ' ליה.

בני - בניי.

אבתיך - אבותיך.

כהנה - כהונה.

א"ר - אמ' ר' (2).

כהונה תוך - כהונה ברחו לתוך.

עז, ב

דודיא - דודיאי.

אר"י - אמ' ר' יוחנן.

עח, א

רבוא - ריבוא.

הוא - היא.

פירות מה - פירות מפני מה.

ארכל - ארבל.

עח, ב

מרגלת הלשון - מרגלת את הלשון.

א"ר - אמ' ר' (3).

תרמוד - תדמוד.

ראשון - הראשון (2).

הלכה ו

ט' - תשעה (4).

רשב"ג - רבן שמעון בן גמליאל.

אמר ר' יהושע בן לוי הדא דאת אמר בכניין של שמחה נמוקי יוסף כט: ד"ה פירוש האן א"ר הושעיא א"ר יהושע בן לוי.

ריב"ל - ר' יהושע בן לוי.

עט, א

דגניי. בי רבי - דגניי ביה. רבי.

בע"ש - בערב שבת.

אפי' - אפילו.

בט"ב - בתשעה באב.

עט, ב

אמר מושיב - אמר אלהים מושיב.

לעלו' - לעלות.

בתפלה - בתפילה.

אמרינן - אמרין.

אסור - אסיר.

רבי יונה בשם רב המנונא נאור זרוע מ"צ סי' תיד ר' **הונא בשם רב המנונא**.

פ, א

לתספורת הושבה נראה"ה מ"ג סי' תתפג **חוש בה** ונאור זרוע ה"ל **לתספורת חייש בה**.

רשב"ל - ר' שמעון בן לקיש (3).

א"ל - אמ' ליה.

פ, ב

ופתחוון - יפתחוון.

דבעי יספור כתיב - דבעי יספדא יספד כתיב.

דרומאי נר"ן גילות הלי' מ"צ ד"ה צירושלמי **ברומי**.

נהגי - נהגין.

פא, א

בשביעי נסמ"ג עשין נמזות דרננן ג **בשבעה באב**.

ט' - תשעה (5).

אתם - אותם.

פא, ב

א"ל - אמ' ליה.

ליטרא דקופד נמורת האדם שער האצל ענין אצלות ישנה ד"ה מממין ערצ **דקופר**.

שלחנו - שולחנו (2).

רב מן דהוה אכל נהגהות מיימניות הלי' תענית פ"ה אות פ **רבי יהודה בר אלעאי** ונמזות זמניות הלי' תשעה באב ד"ה קר ר' פלוני.

דקדוקי סופרים

הוה **צבע** פיסתיה בקיטמא באור זרוע ח"ב סי' תטו זניע פיתה אקיטמא ובשבלי הלקט סי' רסה הוה טציל פיתמיה וזנע נקיטמא.

פב, א

עשו כמי - עשו אותו כמי.

הלכה ז

הכפורים - הכיפורים.

אומר' - אומרות.

פב, ב

הכיפורי' - הכיפורים.

בט"ו - בחמה עשר.

פריסדיות - פרוסדיות.

ותליו - ותליין.

רבי - רב.

פג, א

תסב - תסוב.

בנ"י - בני ישראל (2).

ירשת - יורשת.

אחר - אחד (2).

נתן - נותן.

פג, ב

וא"ר - ואמ' ר'.

ואמ' ר' לוי בכל ערב תשעה באב היה משה מוציא כרוז בכל המחנה ואומר צאו לחפר צאו לחפר והיו יוצאין וחופרין להן קברות וישינים, ובשחר היו עומדין ומצאין עצמן חסירים חמשה עשר אלף ופרוטרוט, ובשנה האחרונה עשו כן ועמדו ומצאו עצמן שלימים, אמרו דילמא דטעינן בחושבנה, וכן בעשרה ובאחד עשר ובשנים עשר ובשלשה עשר ובארבעה עשר ובחמשה עשר, כיון דאשלם זיהרא אמרו דומה שביטל הקב"ה אותה הגזירה קשה מעלינו ועמדו ועשו יום טוב נרצנו מנאל ל: דא"ר לוי בכל ערב ט' באב היה משה רבינו מוציא כרוז

במחנה ישראל צאו לחפור, היו יוצאין (עצמן) וחופרין קברות וכל אחד ישן בקברו, ובשחר מי שנמצא חי חזר למחנה והמתים נשארו בקבריהן, ומוצאין עצמן בכל שנה חסרים ט"ו אלף ופרוטרוט, בשנת ל"ח שנה עשו כמנהג כל השנים עמדו כולן לא מת אחד מהן, אמרו טעינו בחשבון אינו היום ט' באב וכן אמרו [בי'] בי"א בי"ב ובי"ג ובי"ד כיון שהגיע ט"ו באב וראו הלכנה מלאה אמרו ודאי בטל הקב"ה אותה גזרה לפיכך עשאוהו יו"ט.

ט"ב - תשעה באב.

ט"ו - חמשה עשר.

ובשנ' - ובשנה.

האחרונ' - האחרונה.

בחושבנה - בחושבנא.

בי' - בעשרה.

ובי"א - ובאחד עשר.

ובי"ב - ובשנים עשר.

ובי"ג - ובשלשה עשר.

ובי"ד - ובארבעה עשר.

ובט"ו - ובחמשה עשר.

יו"ט - יום טוב.

ר' ינאי בי ר' ישמעאל אמר ואפילו נתונים בתיבה, נתונים בתיבה ואת אמר הכן, מתוך שאת עושה כן הוא משאילן נר"ן י: ד"ה כל ר' ינאי בר"י אמר אפי' נתונין בתיבה ופריך נתונים בתיבה ותימא אטעונין טבילה, מתוך שהוא עושה כן (מטבילין ומתוך שהוא עושה כן) משאילן.

פד, א

ואפי' - ואפילו.

אומרת - אומרות.

כ"ג - כהן גדול (2).

שואלי' - שואלת.

שעטרה - שעטרתה.

חתונתו זו - חתונתו וביום שמחת לבו ביום חתונתו זו.

שיבנה - שייבנה.

ת.ו.ש.ל.ב.ע.

ספר המפתח

פרק ד

הלכה ה

סח, א

כתיב וישכן כבוד ה' על הר סיני ויכסהו הענן ששת ימים ויקרא אל משה ביום השביעי ויעל משה, שביעי שהוא לאחר הדיברות ותחילה לארבעים.

היינו כר' יוסי הגלילי (יומא ד). שאמר 'זה היה מעשה אחר עשרת הדברות' ודלא כר' עקיבא (שם). יפה מראה.

ע"פ קרבן העדה שהיה זה בשביעי בחודש, חולק הירושלמי על שיטת הבבלי (יומא ד): שלמ"ד בשישי נתנה תורה היתה הקריאה שבעת ימים אחר כך דהיינו ב"ג [ומיושבת בכך שיטת הרמב"ן (שמות כד, א) שפירש כשיטת הירושלמי].

משנא אלתער מהדו"ק דרש ו עמ' קד ע"א ד"ה נאות, אהל מועד ח"א סי' קיד ד"ה נאה"מ, ועי' שם סי' קיט ד"ה וצסי'.

אמר להן משה ארבעין יומין אנא מיעבד בטורא, כיון שהגיע יום ארבעים ולא בא מיד וירא העם כי בושש משה לרדת מן ההר, וכיון שהגיע שש שעות ולא בא מיד ויקהל העם על אהרן ויאמרו אליו קום עשה לנו אלהים אשר ילכו לפנינו וגו'. ביאורים בדברי הירושלמי. יפה מראה.

וידבר ה' אל משה לך רד כי שחת עמך וגו' וישמע יהושע את קול העם ברעה ויאמר אל משה קול מלחמה במחנה, אמר משה אדם שהוא עתיד להנהיג שררה על ששים ריבוא וכו'.

ביאורים בדברי הירושלמי. יפה מראה, כבוד חכמים אלו טו, אור חמים שמות לז מ ד"ה ושמע, קה"ע, עיר צמחן שני אלו טו, הנהגה הירושלמי (מונקאטש), מורה מממה שם אלו לג, ועי' רמב"ן שם יט, פני מנחם פ' כי תשא תשנ"ה ס"ג מאמר א ד"ה וס.

לכאורה ממה שביקש משה רבנו ע"ה בפרשת פינחס (במדבר כז, טז) 'יפקוד ה' וגו' איש על העדה', משמע שלא ידע שעתיד יהושע להנהיג. יפה מראה, שרי קרנן, מתא דירושלים.

סח, ב

אמ' ר' יסא קול קי"ם ע"ז אנכי שומע.

ביאורים בדברי הירושלמי. יפה מראה, מורה מממה שמות לז אלו לד.

ר' יודן בשם ר' יסא אין כל דור ודור שאין בו אונקי אחת מחטיו של עגל.

ביאורים בדברי הירושלמי. רצינו צמי שמות לז, ו יפה מראה, עלי תמר.

הובא בראשונים.

אמי שפר (לרצינו יהודה צן מהר"ם תלמוד) צמחא לפרשת מולדות ד"ה ועל.

ויהי כאשר קרב אל המחנה וירא את העגל ומחולות, ר' חלקיה בשם ר' אחא מיכן שלא יהא אדם דן אומדות וכו'.

ביאורים בדברי הירושלמי.

יפה מראה, קה"ע, פנ"מ, ועי' שו"ת מנחם יצחק ח"ה סי' קט ד"ה הנה אס.

צ"ע מדוע נחשב ספק ואומד, הרי הקב"ה אמר לו במפורש (שמות לב, ז) 'עשו להם עגל מסכה'. יפה מראה, חסם סופר בהגהותיו לירושלמי (הוצא ג"כ צפ' דברים עמ' יד ע"ד ד"ה ירושלמי), מורה מממה שמות לז

ספר המפתח

אוס לה, שו"ת אגרות משה או"ח ח"ג סי' נ ד"ה והא, עלי תמר.

צ"ע הא קי"ל להלכה (רמ"א חו"מ סי' רז ס"ד) דרנן ע"פ אומדנא.

שו"ת משנה הלכות ח"ד סי' קס"ה ד"ה ומה שממה, ועי' עלי תמר.

הא דאיתא בבבלי (יומא עה.) שמרע"ה דן על פי מקום ירידת המן, נחשב כירור גמור ולא אומדות. לפנת פענח כרך ז ח"ג עמ' קט ע"א השמטה א.

דרש משה מקל וחומר מה אם פסח שהיה מצוה יחידית נאמר בו כל בן נכר לא יאכל בו וכו'. ביאורים וגירסאות בדברי הירושלמי. יפה מראה, קה"ע, עיר צמחן שני אלו טו, הלכה למשה.

תני ר' ישמעאל, הקב"ה אמר לו שישברם, שנאמר ואכתב על הלוחות את הדברים אשר היו על הלוחות הראשונים אשר שיברת, אמר לו יפה עשית ששיברת. אדרבא מזה שהוצרך לומר יפה עשית, משמע שלא נצטוו לשברם. יפה מראה.

ביאור למה המתין הקב"ה עד שעת פסילת לוחות שניות, ולא אמר לו מיד 'יפה עשית'. יפה מראה.

ביאור מה ההכרח לפרש כן בפסוק. מקור צרן.

סט, א [בבלינא דף כג, א]

ר' שמואל בר נחמן בשם ר' יונתן הלוחות היו אורכן ששה טפחים ורחבן שלשה.

לפי דברי הירושלמי מתבאר הא דא"י בבבלי (במנחות צט.) שהלוחות ושברי לוחות מונחין בארון, וביישוב הירושלמי עם הא דא"י בב"ב (יד.) שהלוחות ארכן ששה ורחבן ששה ועוביין ג'. חספות מנחות שם ד"ה מלמד, שיעה מקוננת צ"צ יד א ד"ה ארכן, ועי' יפה מראה, יפה עינים שקלים פ"ו ה"א ד"ה רחבו, טעם ודעת על צמיחא דמלחמת המעין פ"ו מ"א ד"ה והלוחות.

הלוחות היו אורכן ששה טפחים ורחבן שלשה, והיה משה תפוש בטפחיים, והקב"ה בטפחיים, וטפחיים ריוח באמצע וכו' ביקש הקב"ה לחוטפן מידו של משה וכו'.

ביאורים בדברי הירושלמי.

יפה מראה, כבוד חכמים אלו טו, גור אחיה למהר"ל דברים לד יז ד"ה ולכל יד החזקה, תפארת ישראל למהר"ל פמ"ח (עמוד קנ), נלח ישראל מהר"ל פ"צ ד"ה וצירושלמי (עמ' יג ע"א), קה"ע, שרי קרנן, פנ"מ, חסם סופר לעיל ד"ה וירא, שלום ירושלים, ענף יוסף שמו"ר פכ"ח א (צסם מר הקודש), צמח הלוי פ' תמרו ד"ה וצוה (עמ' כז ע"ג), שו"ת מטעמי יצחק ח"צ בהקדמת המחבר ד"ה ולפי, לפנת פענח הל' תרומות פ"ג ה"א ד"ה וכעין, משצ"ח.

ביאור מה הועיל מה שנתגבר מרע"ה לקחת מיד הקב"ה הרי אח"כ שברן. יפה מראה, שו"ת מטעמי יצחק הנ"ל, עלי תמר, ציבור הגר"ח קיניסקי, ועי' שלום ירושלים.

בטעם שסיום התורה דווקא בענין שבירת הלוחות. שו"ת מטעמי יצחק הנ"ל.

הוא שהכתוב משבחו בסוף ואומר ולכל היד החזקה וכו'.

על פי זה יתפרשו דברי רש"י (דברים לד, יב) 'ולכל היד החזקה, שקבל את התורה בלוחות בידיו'. מטעמי יצחק ח"צ לקוטי מורה פ' צרכים.

מבאר לפי זה את המשך הפסוק 'אשר עשה משה לעיני כל ישראל'. מקור צרן.

ר' יוחנן בשם ר' יוסה בר אבאי הלוחות היו מבקשין לפרוח והיה משה תופשן, דכתיב ואתפש בשני הלוחות. ביאורים בדברי הירושלמי. יפה מראה.

תני בשם ר' נחמיה הכתב עצמו פרח.

ביאורים בדברי הירושלמי. יפה מראה.

למה פרח הכתב רק בשעה זו, ולא מיד כשחטאו. יפה מראה.

לפי זה יקשה לשון הפסוק (שמות לב, יט) 'וישלך מידו את הלחת וישבר אתם'. יפה מראה.

דבר זה נרמז בדברי רב חסדא בבבלי (שבת קד.) 'כתב שבלוחות וכו' כגון נבוכ בוכן, בהר רהב, סרו ורס', ומשמעותם 'נבוכ בהר סרו', היינו האותיות שהיו 'נבוכ', 'סרו' מן הלוחות 'בהר', ויתורן בזה קושיית תוס' (שם ד"ה נבוכ). שו"ת למי מודה סי' כח ד"ה נשאר (עמ' לה ע"ד) (הוצא צמחא חסן שם).

סט, ב

ר' עזרה בשם ר' יהודה בי ר' סימון הלוחות היו משאוי ארבעים סאה והכתב היה סובלן, כיון שפרח הכתב כבדו על ידיו של משה ונפלו ונשתברו.

ביאורים בדברי הירושלמי.

רצינו צמי שמות לז טו ד"ה והמנחם, דרשות ר"י אגן שועיז פ' תשא ד"ה ויפן (ח"א עמ' קעג).

משמע שנשתברו בעל כרחו, ודלא כפי שפירש רש"י (דברים לד, יב ד"ה לעיני) 'שנשארו לבו לשבור הלוחות'. רצי"א שם.

הובא בראשונים.

מגן אבות פ"ה מ"ו ד"ה הכתב (א).

ר' סימון בשם ר' יהושע בן לוי בימי מלכות יון היו משלשלין להם שתי קופות של זהב והיו מעלין שני כבשים, פעם אחת שילשלו להם שתי קופות של זהב והעלו להן שני גדיים, באותה השעה האיר הקב"ה את עיניהם ומצאו שני מלאים בלשכת המלאים.

ביאורים וגירסאות (ועי' דק"ס).

מוספות רצינו יהודה (התקדי) צרכות כו א ד"ה ועל (הוצא דק"ס). תוס' הרא"ש שם, ראב"ן סי' קכא, אור זרוע ח"א סי' פה ד"ה תפלת השמר, ר"ש סירילאו צרכות פ"ד ה"א, יפה מראה שם, קה"ע, פנ"מ שם, ועי' אהנת ציון וירושלים צרכות עמ' 93.

מוכח מכאן שאין ביקור הכבשים אלא למצוה ולא לעיכובא, וצ"ע לשיטת התוספות (סוכה מב. ד"ה שאינו) דס"ל דמעכב.

גבורות ארי כט א ד"ה ומיהו, ערוך השולחן העמיד הל' תמידין ומוספין סי' קכ ס"ו, ירחון שערי מורה קוונטרס סי' נה ד"ה וזהו (עמ' 109), מנחה חדשה מלוא ה ד"ה וצירושלמי, מרגליות הים סנהדרין כז ז אלו יג, ועי' טוב ירושלים, עמוד אש צרכות פ"ד ה"א ד"ה האיר.

מו"מ האם יש ראייה מכאן דאין גדי כשר לתמיד. רש"ס הנ"ל, יפה מראה הנ"ל, פנ"מ צרכות שם, אמצוהא דקפרי פ' פינחס אלו ז, ירחון שערי מורה שם ד"ה ואגב, ועי' קה"ע, מלוא אור פסחים ג ז מוד"ה מלאה, קובץ מומת ירושלים ח"צ עמ' מא אלו י וזהערות המו"ל שם (הוצא גס צקובן נר מעריז ח"ו עמ' ק).

הובא בראשונים.

רמז"ס צפיה"מ עדיות פ"ו מ"א.

ספר המפתח

עַל אוֹתָהּ הַשְּׂעָה הָעִיר ר' יוֹדָה בֶּן אֲבָא עַל תְּמִיד שַׁל שַׁחַר שְׁקָרָב בָּאַרְבַּע שְׁעוֹת.

מכאן מקור דברי הרמב"ם (הל' תמידין ומוספין פ"א ה"ב) 'ופעם אחת דחקה השעה את הצבור בבית שני והקריבו תמיד של שחר בארבע שעות ביום'. מהר"י קורקוס שס, כסף משנה שס.

צ"ע איך מוכיחים ממעשה זה שקרב התמיד עד ארבע שעות ותו לא, שמא היו מקריבין אף בשעה החמישית או הששית במקרה הצורך, ויישובים על זה. מהר"י קורקוס הנ"ל, לחם משנה שס, מאיר נתיב (על הרש"ם) נרכות פ"ד אות ג, אכן האול שס.

הובא בראשונים.

רש"י אלות פ"ב מ"ד ד"ה עד, מגן אלות שס ד"ה ואל, רצינו נחיי שס ד"ה ואל (כתמי רצינו נחיי עמ' תקס).

ואמ' ר' לוי אף בימי מלכות הרשעה הזאת היו משלשלין להן שתי קופות של זהב והיו מעליין להן שני גדיים וכו' באותה השעה גרמו העוונות ובטל התמיד וחרב הבית.

ביאורים וגירסאות.

רצינו מנאל כח ז ד"ה בטל (הוצא נדק"ם), יפה מראה נרכות פ"ד ה"א, קה"ע.

משמע שביטול התמיד בי"ז בתמוז אירע בבית שני, וכפירוש רש"י בבבלי (כו: ד"ה ובטל), דלא כרמב"ם (הל' תענית פ"ה ה"ב) שכתב 'ושבעה עשר בתמוז וכו', ובטל התמיד מבית ראשון'. נגזרת אר שס ד"ה ונטל.

בירושלמי משמע שמעשה זה (שהעלו ד"א בחומה) היה בימי הרומאים, ובבבלי (ב"ק פב: ומנחות סד:) משמע שמעשה זה היה בימי החשמונאים. יפה עינים כח ז ד"ה בטל ומנחות שס ד"ה כשגרו.

לפי דברי הירושלמי יש ליישב למה נקט במתני' הלשון 'ובטל התמיד'. מתא דירושלים.

בבבלי (ב"ק פב:) הובא בשינויים.

יפה עינים שס ד"ה נקופה וד"ה ארבע.

הובא בראשונים.

מוס' ישנים כתי' נרכות כו א ד"ה ועל תמיד (הוצא נפתח עינים שס), מוס' ר"י שס ד"ה ועל, אור זרוע ח"א ס' פה ד"ה תפלת השמר.

ע, א

כתיב בתשעה לחודש הובקעה העיר ואת אמר הכין, אמ' ר' תנחום בר חנילאי קילקול חשבונות יש כאן וכו'.

ביאורים בדברי הירושלמי.

מוספות ר"ה יח ז ד"ה זה משעה נממו, רשנ"א שס ד"ה גירסת, ריענ"א שס ד"ה ואל, מוס' הרא"ש שס ד"ה זה, מי' הר"ן שס ד"ה זה, יפה מראה, מהרש"א ח"א כח ז ד"ה נראשונה, מי' אגדות למהר"ל שס ד"ה ט' נממו, קה"ע, פנ"מ, חסס סופר כלל ונדרשות חסס סופר ח"צ עמ' שלא ע"ג ד"ה צירושלמי, יפה עינים ר"ה יח ז תוד"ה זה תשעה, הגהות ראמ"ה שס על מוספות הנ"ל, לפנת פענח הל' קידוש המודש פ"ג הט"ו, עלי תמר.

בני ישראל אמנם טעו מרוב צרתם, אך מדוע לא שינה הכתוב משיבושם לכתוב את היום הנכון. יפה מראה, שרי קרנן, חסס סופר הנ"ל, עלי תמר הנ"ל ד"ה ונשי"ק.

הירושלמי פליג אבבלי (ר"ה יח:): דס"ל שבבית ראשון הובקעה העיר בט' תמוז.

מוספות הנ"ל, רשנ"א הנ"ל, ריענ"א הנ"ל, מוס' הרא"ש הנ"ל, גזרות אר כט ז ד"ה נמשע, טורי אגן ר"ה יח ז

ד"ה זה, ערוך לנר שס, יפה עינים כח ז ד"ה כלן, ועי' מראה הפנים ד"ה קלקול.

בביאור דעת הירושלמי.

יפה מראה, עלי תמר.

ביישוב סתירת התלמודים.

מהר"ל נחיי' אגדות הנ"ל, טורי אגן הנ"ל.

לדעת הירושלמי שביום י"ז בתמוז נבקעה העיר אף בבית ראשון, אם כן אף בו הוכפלו הצרות, ולמה חמור דין תשעה באב יותר מי"ז בתמוז. רשנ"א ר"ה יח ז ד"ה שאני, ריענ"א הנ"ל, מי' הר"ן שס ד"ה שאני, ועי' פתח עינים שס ד"ה והרשנ"א אור שמח הל' תענית פ"ה ה"ו, קוצנ' הדרוס חוצלת כג עמ' 213.

עוד צ"ע לדעת הירושלמי, למה החשיבה המשנה בט' באב שתי פורעניות ואילו בי"ז בתמוז פורענות אחת בלבד.

טורי אגן הנ"ל, שולחן גזוה ר"ה יח א ד"ה ועוד קשה (עמ' כו ע"ד), מרומי שדה שס ז ד"ה זה, מתא דירושלים, עלי תמר.

בטעם שפסק הטור (או"ח סי' תקמט) כירושלמי. ציט יוסף שס ד"ה גרסינן.

לפ"ז יש ליישב דברי תוס' (מגילה ה: ד"ה ובקש) לגבי מה שביקש רבי לעקור תשעה באב. רש"ש שס.

ע"פ סוגיה זו יש לפרש דברי המדרש (איכ"ר פתיחתא יא) 'אלו זכיתם הייתם קוראים בתורה כי ביום הזה יכפר עליכם וגו' ועכשיו שלא זכיתם הרי אתם קוראים טומאתה בשוליה'.

נרכות שמואל פ' מסעי ד"ה וצמדנש (עמ' לו ע"ב).

הובא בראשונים.

אשכול הל' ח"צ (מהדורת איערנאך ח"צ עמ' 13).

הרא הוא דבת' ויהי בעשתי עשרה שנה באחד לחודש היה דבר ה' אלי לאמר בן אדם יען אשר אמרה צור על ירושלם האח, מהו האח, אין תימר באחד באב, עדיין לא נשרף.

ביאורים בדברי הירושלמי.

יפה מראה.

אין תימר באחד באב, עדיין לא נשרף, אין תימר באחד באלול, ביום וליה נפק בלדרה מן ירושלם ואתי לצור.

ביאורים בדברי הירושלמי.

עלי תמר.

ר' יוחנן ור' שמעון בן לקיש, ר' יוחנן אמר למלך שהיה יושב ומחשב חשבונות, באו ואמרו לו נשבה בנך, ונתקלקלו חשבונותיו, אמר ייעשה זה ראש לחשבונות. ר' שמעון בן לקיש אמר למלך שהיה יושב ומחשב חשבונותיו, באו ואמרו לו נשבה בנך ונתקדש, אמר ייעשה זה ראש לחשבונות.

ביאורים בדברי הירושלמי.

יפה מראה, כנוד חכמים אות ית, קה"ע, פנ"מ, עלי תמר.

זהו מה שרגילים לשנות את שם החודש מיו"ד אב ואילך, לקרוא לו 'מנחם'. חסס סופר נגליון הירושלמי שלו (הוצא נהערה לדרשות חסס סופר ח"צ עמ' שלא ע"ג).

על פי זה יש לפרש הפסוק (ישעיה סו, כג) 'והיה מדי חודש בחדשו' וגו'.

חסס סופר סו"פ מסעי ד"ה והיה (עמ' קסד ע"ב).

ר' מנא בעי ניחא נתקלקלו לשעבר דימא להבא. ביאורים בדברי הירושלמי.

יפה מראה, קה"ע, פנ"מ, מי' אגדות למהר"ל שס ד"ה ט' נממו, עלי תמר.

ע, ב

בין כמאן דאמ' בתשעה לחודש בין כמאן דאמ' בשבעה עשר מה ביניהון, עשרים ואחד יום מיום שהובקעה העיר ועד יום שחרב בית המקדש וכו'.

ביאורים בדברי הירושלמי.

פי' הכותב (עין יעקב) אות יד, טור או"ח סי' תקנא, פרישה שס סק"ו, קה"ע, פנ"מ, עלי תמר, ועי' לפנת פענח הל' קידוש המודש פ"ג הט"ו, קו' נר שלמה.

יש מפרשים דהוי תירוץ על קושיא דלעיל. יפה מראה.

משום כך אין ראוי לשמוח בימים אלו.

לכז"ה ח"ג סי' תמפו.

זה אחד הטעמים של הנהגים להתענות מבשר ויין מי"ז תמוז עד ט' באב, אמנם גם מטעם זה אין ענין להחמיר ברחיצה בימים אלו. שו"ת מהרש"ל סי' כז ד"ה משונה.

בטעם שאין אנו מתענים בט' בתמוז.

עלה דיוטה אות כג.

אמ' ר' אבונה סימנא מקל שקד אני רואה, מה הלון הזה משהוא מוציא את ניצו ועד שהוא גומר את פירותיו עשרים ואחד יום, כך מיום שהובקעה העיר ועד יום שחרב הבית עשרים ואחד יום.

הא דאיתא בבכורות (ח) 'ותרנגולת לעשרים ואחד יום, וכנגדה באילן לוז', מוכח מכאן דאילן לוז היינו שקד.

יפה עינים שס.

הובא בראשונים.

לכז"ה ח"ג סי' תמפו.

מאן דאמ' בתשעה לחודש באחד באב חרב הבית, מאן דאמ' בשבעה עשר בתשעה באב חרב הבית.

למאן דאמר 'באחד באב חרב הבית' קשה, הרי נאמר בפסוק (מ"ב כה, ח) 'ובחדש החמישי בשבעה לחדש וגו' בא נבחראדן' וגו', מוכח אם כן שזה לא היה בראש חודש (ולמ"ד 'בתשעה באב חרב הבית', מיישבת הגמרא במסכת תענית כט.).

יפה מראה, יערות דנש ח"צ דרוש יד ד"ה אלמס (עמ' רל ע"א), ועי' עלי תמר כלל ולעיל ד"ה ונכור.

קושיא נוספת לפי שיטה זו, הא מבואר (ילקוט"ש ח"ב סי' תתרנד) שלא תקום צרה ביום שכבר ארעה בו צרה אחרת, והרי כבר מת אהרן הכהן בר"ח אב. יערות דנש שס ד"ה והנה לפי (עמ' רכט ע"ב).

יש מכריעים ע"פ שיטה זו, להחמיר נגד המקילים להתיר אכילת בשר בר"ח אב.

שו"ת מור וזהלוח סי' לט ד"ה ועוד נשלמי (עמ' לו ע"ד).

תני ר' שמעון בן יוחי, ר' עקיבה רבי היה דורש וכו'.

ביאור איך אמר שם רבו.

עלי תמר.

[בוילנא דף כג, ב]

שלשה בתשרי יום שנהרג בו גדליה בן אחיקם. יש מדייקים מלשון הירושלמי לענין אם גדליה נהרג ביום ג' בתשרי, או שנהרג בראש השנה. עלי תמר.

עא, א

אלא שביהודה מתעניין על המעשה ובגליות על השמועה.

ביאורים בדברי הירושלמי.

יפה מראה, קה"ע, פנ"מ, שרי קרנן, מתא דירושלים, ועי' הגהות ראמ"ה ר"ה יח ז ד"ה ללמדך (ראה שס דצריז).

תענית פ"ד ה"ה / דף סט, ב - עא, א

[בוילנא דף כג, א - כג, ב]

יש מדייקים מכאן להלכה, שיש לקבוע יום השנה כפי יום השמיעה, באופן שיום הפטירה אינו ידוע. עליו ממר.

ר' עקיבה דורש ראשון אחרון ואחרון ראשון, ואני דורש ראשון ראשון ואחרון אחרון, ואני רואה את דבריו מדברי ר' עקיבה. ביאורים בדברי הירושלמי. יפה מראה.

איכן שרפה, ר' אחא אמר במעברתא דלוד, ורבנן אמרי במעברתא דטריסיה.

הובא בראשונים. ילקוט הממזר זכיה עמ' 72, ועי' רצינו חננאל כח 3.

אית תנייא תני הועמד, מאן דאמר הועמד, צלמו של מנשה, מאן דאמר העמיד, צלמו של אפוסמומוס.

ביאורים בדברי הירושלמי. שדה יהושע, קה"ע, פנ"מ.

למאן דאמר 'צלמו של מנשה', לכאורה היה עליו ליכתב מיד אחר 'נשתברו הלוחות'. גורמא מ"י כו 3 ד"ה והעמיד, נמל אשכול ה' ת"צ עמ' 13 אות ה.

קצת משמע מלשון זה, שלא היה זה צלם של עבודה זרה. עליו ממר.

הובא בראשונים. אשכול ר"ס ה' ת"צ (מהדו' אויערנאך ח"צ עמ' 13), ר"ע צרעטורא פ"ד מ"ו ד"ה והעמיד, ילקוט הממזר זכיה עמ' 72, צית יוסף אור"ח ר"ס תקמט ד"ה גרסינן צפרק, ועי' פסקי הרי"ד צממני.

ה"ג מפני מה לא קבעו אותה תענית וכו' שלא קיבלו רוב ציבור עליהם, אמר ר' יהושע בן לוי כל מה שנעשה בזה חזר, וכל מה שנעשה בזה לא חזר.

ביאורים בדברי הירושלמי.

שדה יהושע, קה"ע, פנ"מ, ספר הקונץ ה' מעמית פ"ד ה"ה (שען דברי קרנן העדה), אור שמח ה' מעמית פ"ה ה"ו ד"ה ירושלמי, ציבור הגר"ח קניעסקי, ועי' מתא דירושלים.

בבבלי (ר"ה יח:): מתרץ 'הואיל והוכפלו בו צרות', והירושלמי שלא תירץ כן אתיא לשיטתו דס"ל לעיל 'קילקול חשבונות יש כאן' ואין זה אותו היום. אור שמח הני"ל.

עא, ב

אמר ר' לוי כתיב אשר יעשה אותם האדם וחי בהם, ואין מאור עיניו של אדם חוזר אל לא אחר ארבעים יום.

ביאורים, והשוואת הבבלי (יומא פה: ועוד) 'וחי בהם, ולא שימות בהם'. שדה יהושע ד"ה מפני, קה"ע, פנ"מ, עליו ממר ד"ה מפני (ראה שם דנ"ו).

לפי חשבון זה יש לבאר, שתענית יום הכפורים באה לכפר על ארבעים יום (שניים) שהיה משה בהר (שגרמו במעשיהם שיצטוו להתנפל לפני ה'), ותענית תשעה באב מכפרת על ארבעים יום שהיו המרגלים בארץ ישראל, ועוד כמה ענינים על זה הדרך. חמס סופר דניס עמ' יד ע"ד ד"ה ירושלמי (3) והגהות המו"ל שם.

הדא הוא דכתיב ויהי בשנה השנית בחודש השני בעשרים בחודש וגו', וכתיב ויסעו מהר ה' דרך שלשת ימים וגו', בו ביום נתאוו תאווה עד חודש

ספר המפתח

ימים וגו', ובארבעים יום של מרגלים, וישבו מתור הארץ מקץ ארבעים יום וילכו ויבואו אל משה ואל אהרן וגו'.

לפי חשבון זה נמצא שנשלחו המרגלים בכ"ח בסיון, ודלא כמובא בבבלי (טז). 'בעשרים ותשעה בסיון שלח משה מרגלים'. יפה עינים שם ד"ה ממנו, ועי' יפה מראה.

ויסעו מהר ה' דרך שלשת ימים, ר' זכריה חתניה דר' לוי לאילין מלייא דמיתפני מן סיפרא ונפקון לון בכפריי.

ביאורים בדברי הירושלמי. יפה מראה, עליו ממר.

על פי זה מתפרש הא דא' בבבלי (שבת קטז). 'פורענות ראשונה ויסעו מהר ה''. מוספות שם ד"ה פורענות.

רמז לענין זה, דכתיב כאן (במדבר י, לד) 'בנסעם מן המחנה', ובמקום אחר כתיב (בראשית יא, ב) 'ויהי בנסעם מקדם', לרמז שבנסיעה זו הסיעו עצמם מקדמונו של עולם. נעל הטורים גרלשטיי שם.

עב, א

אתון אשכחיונן עסיקין בהלכות חלה וערלה, אמרו להן לארץ אין אתם נכנסין ואתם עסוקין בהלכות חלה וערלה וכו'.

ביאורים וגירסאות בדברי הירושלמי. יפה מראה, נכוד חמשים אות כ, למיט דירושלים, פנים מאירות.

קשה, הלא היא הנותנת, משום שאין בידם לקיימם עוסקין בהם כדי שיהיה נחשב להם כאילו עשאו (ע"פ מנחות קי').

נחמד למראה.

בטעם דנקט דוקא מצוות אלו.

יפה מראה, קה"ע, גליון הש"ס, שו"ת ראשית צמרים ח"צ סי' ו ד"ה ונ"ל, עמק יהושע ח"צ דרוש יד ד"ה וזה יונן, עליו ממר.

מכאן סמך, לדעת האומרים שהעולה לארץ ישראל חייב ללמוד הלכות המצוות התלויות בארץ. עליו ממר.

אמר להן אתם בכיתם לפני בכייה של תפלות, חיי עתידין אתם לזכות בכייה של ממש, בכה תבכה בלידה.

ביאורים בדברי הירושלמי. יפה מראה, קה"ע, פנ"מ, מתא דירושלים, עליו ממר.

תני ר' שמעון בן יוחי, כתיב וישמע משה את העם בוכה לשפחתיו וגו', על שש עריות שאסר להן משה.

ביאורים בדברי הירושלמי. יפה מראה, קה"ע, פנ"מ, משך חכמה פ' צהעלותך יא י ד"ה נוסה, מורם מנחם עמ"ס יומא עמ' קסה ע"א ד"ה ונאמת, ועי' מתא דירושלים.

רשב"י לשיטתו במד"ר (פ' בהעלותך טו, כד) 'לא נתאוו בשר אלא שאר בשר וכו' ואין שאר אלא עריות'. שו"ת רצ"ו חו"מ סי' לו אות ה.

בבבלי (שבת קל). הובא בשינויים. יפה עינים שם ד"ה על.

אמר לון, אפילו כן מה חמיתון, אמרון ליה, ארץ אוכלת ישיבה היא וכו', אמר להן הקב"ה, בטובה שעשיתי לכם.

ביאורים בדברי הירושלמי. יפה מראה, קה"ע, עליו ממר.

עב, ב

ולא עוד אלא דאמרתון ונחי בעינינו כחגבים וכן היינו בעיניהם וכו'.

ביאורים בדברי הירושלמי. ולא עוד אלא (ר"א הסקן).

[בוילנא דף כד, א]

ידעין הויתון מה דהוינא עבד לבון באפיהון. על פי מה דאיתא בבבלי (סוטה לה). 'שמעי דקאמרי קחזינן אינשי דדמי לקמצי', אם כן הם אכן ידעו, ומה הטענה 'ידעון הויתון' וכו'. יפה מראה, ולא עוד אלא (ר"א הסקן) ד"ה אף.

ר' לוי בשם ר' לוי בשם ר' חמא בר חנינא לקול המולה גדולה, לקול המולה הגדולה שאמרתם הצית אש עליה ורעו דליותיו.

ביאורים בדברי הירושלמי. יפה מראה, קה"ע, מתא דירושלים.

תני ר' יוסי אומר יום שחרב הבית היה מוצאי שבת וגו', בזה ובה היו הלל עומדין על הדוכן ואומרים וישב עליהם את אונם וברעתם יצמיתם יצמיתם ה' אלהינו.

ביאורים בדברי הירושלמי. יפה מראה.

עג, א

ר' שמעון בן לקיש בעא קומי ר' יוחנן מהו לומר שיר בלא נסכים, אמ' ליה נישמעניה מן הדא דתני בזה ובה היו הלל עומדין וכו', ר' אבהו אמר איתפלאגון וכו', ר' יוחנן אמר אומרים שיר בלא נסכים וכו', התיב ר' יוחנן לר' שמעון בן לקיש וכו', אמ' ליה ר' שמעון בן לקיש מה את שמע מינה וכו', ר' יוחנן אמר שירו של יום, ר' שמעון בן לקיש אמר שירו של אתמול.

ביאורים וגירסאות בסוגיא.

שדה יהושע, קה"ע, פנ"מ, שיר קרנן ד"ה ומאמר, כסא רממס עמ"ס סופרים פ"ח ה"א נוסח, חק נמן (הש"ס) ערכין יא 3 ד"ה אלא, שלום ירושלים, חקרי לצ אור"ח סי' נח ד"ה ומדי (עמ' סה ע"ד), נועם ירושלמי, שמחת עולם ה' כל המקדש פ"ג ה"צ (עמ' לג ע"צ), יפה עינים כע א מוד"ה ויש, נאח חיים, הגהות עליו חק (מדפ' צסוף שנת של מי) עמ' שח ע"צ ד"ה גרסינן, שו"ת ראשית צמרים ח"א עמ' עג נהגה"ה, הגהות הירושלמי (מונקאטש), עליו ממר, ציבור הגר"ח קניעסקי.

ר' אבהו אמר איתפלאגון וכו', ר' יוחנן אמר אומרים שיר בלא נסכים, ר' שמעון בן לקיש אמר אין אומרים שיר בלא נסכים.

בבבלי מחליף שיטתם, לרבי יוחנן (ערכין יא). אין אומרים שירה אלא על היין וכפי שדורש מ'עבודת עבודה' (וכן פסק הרמב"ם ה' תמידין פ"ו ה"ה), ולריש לקיש (שם יב). 'אומר שירה שלא על הקרבן', וביישוב התלמודים.

מראה הפנים, חק נמן הני"ל צסוף"ד, שלום ירושלים, חסדי דוד מוספתא מעמית פ"ג ה"ט ד"ה רבי יוסי, חשק שלמה שם ד"ה כד"ל.

לפ"ז יש לבאר את מחלוקת ר' מאיר וחכמים (ערכין יא). האם שיר מעכב את הקרבן. מר הקדוש ממד פ"ו ד"ה גס יס להצין.

עג, ב

אמ' ליה מאחר שאילו נסכים היו זמנו של שיר היה וכו'.

בבבלי (ערכין יב). לא ס"ל כן. יפה עינים שם ד"ה ת"ש, וראה לקמן על הירושלמי ר' יוחנן אמר שירו.

ספר המפתח

תענית פ"ד ה"ה / דף עג, ב - עה, א

[בוילנא דף כד, א - כד, ב]

עד, ב [בוילנא דף כד, ב]

מיד יצאת בת קול ואמרה הוי רוני האלי וכו' זרועו יבוש תיבש ועין ימינו וכו' הריגת את ר' אלעזר המודעי זרוען של כל ישראל ועין ימינם וכו'.

ביאורים בדברי הירושלמי.

יפה מראה, קה"ע.

מיד נלכדה ביתר ונהרג בן כוזבה, אתון טעינין רישיה גבי אדריינום וכו', אשכח חכינה בריכה עלוי, אמר אילולי אלהא דקטליה מאן הוה יכיל קטליה.

ביאורים בדברי הירושלמי.

ערון ערך פטס (ג), יפה מראה, קה"ע, פנ"מ, לחיים צרושלים.

מו"מ אם הירושלמי חולק על מה דא"י בבבלי (סנהדרין צג:): שחכמים קטלוהו.

רדצ"ו הל' מלכים פי"א ה"ג, גאר שזע שס, זכר יהוסף ח"צ מהלכות האגדות פל"ג ד"ה וע' ראב"ד, מרגליות הים שס אות יד, ולאה עוד דניצור הנא.

לפ"ז יש ליישב מה שכתב הרמב"ם (הל' מלכים פי"א ה"ג) שדימה ר"ע וכל חכמי דורו שהוא המלך המשיח עד שנהרג בעונות ואז נודע להם שאינו, והשיג עליו הראב"ד מהבבלי הנ"ל שנהרג ע"י החכמים. יד איתן שס (נדפס נס' הליקוטס), אלמי צינה סי' ו צהגה"ה (כל ספרי מהר"ץ חיות ח"צ עמ' תתקמד ע"א), ועי' כסף משנה שס, ויולא משה מאלמר שלש שזועות סי' נג ד"ה ומה.

ביישוב הרמב"ם והתלמודים.

מרכנת המשנה שס.

והלא רחוקה מן הים ארבעים מיל.

גירסאות.

עמודי ירושלים.

עה, א

ומצאו שלש קופות של קצוצי תפיצין של תשע תשע סאין, ויש אומרים תשע של שלש שלש סאין.

צ"ע שלפי ערך ההרוגים הרי זה מספר קטן של תפלין.

הגהות הירושלמי (מונקאטש), ועי' עלי ממר.

תני רבן שמעון בן גמליאל אומר חמש מאות בתי סופרים היו בביתר וכו'.

ביאורים בדברי הירושלמי.

יפה מראה, קה"ע.

ומכולם לא נשתייר אלא אני, וקרא על גרמיה עיני עוללה לנפשי מכא בנות עירי.

צ"ע דתנינן באבות דר"נ (פל"ח ה"ג) 'כגון ביתר שלא נמלט ממנה נשמה'.

עלי ממר.

כרם גדול היה לאדריינום הרשע וכו', והקיפו גדר מהרוגי ביתר וכו'.

יש נותנים טעם לפ"ז למה רק ביין מברכים ברכת 'הטוב והמטיב'.

רעצ"א כ"צ קל"א ד"ה יוס שמתנו, אור זרוע ח"א סי' קנה, אצורהס הל' צרכת המון ד"ה וכנר כחצנו.

שמונה עשר מיל על שמונה עשר מיל כמן מיבריאי צציפורי.

בבבלי (שבת קיח:): 'יהא חלקי ממכניסי שבת בטבריא וממוציאי שבת בצפורי', ביאר בשו"ת הר"י מיגש (סי' מה) שצפורי וטבריא הם בתוך תחום אחד, דלא כמובא כאן (הובא בגליון הש"ס שם), ויישובים ע"ז. גליוי הש"ס שס רד"ה ממכניס, יפה עיניס שזת קד צ ד"ה כמב, שו"ת הכצ"ז להע"ז סי' ע אות צ וצ ותו"מ סי' פט,

כמאבד עצמו לדעת בזה שהחזיק בבר כוזבה נגד ממשלת הרומים, ולזה יצאה בת קול להודיע שהיתה כונתו רצויה.

אלמי צינה סי' ו אות ז (כמצי מהר"ץ חיות ח"צ עמ' תתקמג).

גם נסיעת ר"ע לחור"ל לעבר שנים היתה לתכלית זו, ועוד ביאורים בענין.

זכר יהוסף ח"צ מהלכות האגדות פל"ג ד"ה וע' ראב"ד.

היינו טעמא דגזרו רבן גמליאל וחבריו על שביעית בזמן הזה מדרבנן (שביעית פ"ט ה"ו), כי הבינו שיארך הזמן עד שיכנה בית המקדש.

גליון אפרים שס.

הובא בראשונים.

ספר הגולה (לרמז"ן) ד"ה וטרס (כמצי רמז"ן מהדורת שעועל ח"א עמ' רל), ערמי מנאים ואמוראים ח"א ערך יומנן צן מורמא עמ' רלו.

עקיבה יעלו עשבים בלחייך.

ביאור הלשון.

קה"ע, עלי ממר.

אמ' ר' יוחנן קול אדריינום קיסר הורג בביתר שמונים אלף ריבוא.

קאי אהא דדרשינן לעיל 'הקול קול יעקב וכו', קולו של יעקב צווח ממה שעשו לו ידי עשו'.

יפה מראה.

אין הכוונה שנתגלה ליצחק אבינו ענין הריגת ביתר כשאמר 'הקול קול יעקב', אלא נצנצה בו רוה"ק ולא ידע מה ניבא.

יפה מראה.

והיה שם בן כוזבה והיה לו מאתים אלף מטיפי אצבע, שלחו חכמים ואמרו לו עד אימתי אתה עושה וכו', אמרו לו כל מי שאינו רוכב על סוסו ועוקר ארז וכו'.

ביאורים בדברי הירושלמי.

יפה מראה, קה"ע, פנ"מ, עלי ממר.

ביאור למה הקפידו החכמים, לפי מה דא"י בטור (חו"מ סי' תכ) בשם הרמ"ה שהאדם רשאי לחבול בעצמו.

שו"ת עטרת פז ח"א כ"ג חו"מ סי' ז אות ו ד"ה וכן לפי כלל.

וכד דהוה נפק לקרבא הוה אמר ריבוניה דעלאמא לא תסעוד ולא תכסוף, הלא אתה אלהים ונחתנו ולא תצא בצבאותינו.

ביאורים בדברי הירושלמי.

יפה מראה, קה"ע, פנ"מ, ממא דירושלים.

לפי דברי הירושלמי מתורצת קושיית המהרש"א (גיטין נו. תא"ג ד"ה הלא) מה החילוק בין משמעות לשון דוד המלך בתהלים לבין הלשון שאמר בר כוזבה.

גליוי הש"ס שס ד"ה אכשליה.

שלש שנים ומוחצה עשה אדריינום מקיף על ביתר וכו'.

הובא בראשונים.

ילקוט הממרי זכריה עמ' 108.

והוה ר' אלעזר המודעי ויושב על השק ועל האפר וכו', אמר ליה חד כותיי לא תיוילף לך וכו', יהיב ליה חד בעוט וקטליה.

ביאורים בדברי הירושלמי.

קה"ע, עלי ממר.

היינו דאמרינן בבבלי (סנהדרין צג:): 'כיון דחזויהו דלא מורח ודאין', שטעה בדינו ונכשל בהריגת ר' אלעזר המודעי.

זכר יהוסף ח"צ מהלכות האגדות פל"ג ד"ה וע' ראב"ד.

קשה מכאן על דברי הרמב"ם שכתב (הל' כלי המקדש פ"ג ה"ב) 'הנסכין הבאין בפני עצמן אין אומרין עליהן שירה'.

מקרי לג או"ס סי' לח ד"ה אף (עמ' סו ע"צ), ועי' שמתח עולס על הרמז"ס שס (עמ' לג ע"צ).

ר' יוחנן אמר שירו של יום, ר' שמעון בן לקיש אמר שירו של אתמוץ.

צ"ע דבבבלי (ערכין יב.) לא נפשט אם נסכים הבאים בפני עצמם טעונים שירה, והרי בירושלמי מוכח שבין לרשב"ל ובין לר"י אומרים שירה.

שירי קדנן, מקרי לג או"ס סי' לח ד"ה אף (עמ' סו ע"צ), צית אלהן (נד' צבאורי הרמז"ס לנמארי) עמ' תד אות ג, קוצן הדרוס מוצרת מ-ט עמ' 24.

בבבלי (שם) נקט כשיטת רבי יוחנן בירושלמי, דנסכים הבאים בפי עצמן אומרין שיר של יום הבאתם, ולא השיר שהיה ראוי ביום הבאת הקרבן שלהם.

משק שלמה שס מוד"ה ומסנבל, כלי גולה שס ד"ה צירושלמי.

לפי שיטת ריש לקיש בירושלמי, אין ראייה מהברייתא המובאת בסוגיינתנו שאומרים שירה בלי קרבן כלל, דיש לומר שאמרו שירה על קרבן שהובא ביום ד'.

משק שלמה הנ"ל.

דיון כזה מצינו גם לגבי המשלים תפילתו למחר.

כלי גולה שס ד"ה הנה מנאנו.

אמ' ר' לוי יהויריב גברה, מירון קרתה, מטרביי מסר בייתא לשנאייא וכו'.

ביאורים בדברי הירושלמי.

קה"ע, פנ"מ, עלי ממר.

ר' הוה דרש עשרין וארבעה עובדין בביצע ה' ולא חמל וכו'.

ביאורים בדברי הירושלמי.

יפה מראה, קה"ע, פנ"מ, לחיים צירושלים, ממא דירושלים.

תני אמ' ר' יהודה בי ר' אלעאי ברוך וכו'.

בענין השם ר' אלעאי ברוך'.

משצ"מ, עלי ממר.

הקול קול יעקב והידים ידי עשו, קולו של יעקב צווח ממה שעשו לו ידיו של עשו בביתר.

בהא דנקט חורבן ביתר יותר מחורבן ירושלים.

יפה מראה כלן ולקמן ד"ה קולו, אולר הירושלמי.

עד, א

תני ר' שמעון בן יוחי, עקיבה רבי היה דורש דרך כוכב מיעקב דרך כוזבא מיעקב.

ביאורים בדברי הירושלמי.

עלי ממר.

ר' עקיבה כד הוה חמי בר כוזבה הוה אמר דין הוא מלכא משיחא, אמ' ליה ר' יוחנן בן תורתא, עקיבה יעלו עשבים בלחייך ועדיין בן דוד לא יבא.

ביאור איך טעו ר"ע וגדולי ישראל בבר כוזבא.

מועדים וזמנים ח"ה סי' שגז ד"ה ופשוט, ועי' ויולא משה מאלמר שלש שזועות סי' לט.

מכאן מקור למש"כ הרמב"ם (הל' מלכים פי"א ה"ג) שר"ע וכל חכמי דורו דימו שבן כוזבא הוא מלך המשיח.

עלי ממר.

צ"ע מה שכתב הרמב"ם (שם פי"ב ה"ב) שנחלקו חכמי ישראל אם אליהו הנביא יבא לפני ביאת משיח צדקינו או לאחריו, והרי ר"ע האמין בבר כוזבא כמשיח אע"פ שעדיין לא בא אליהו הנביא.

מועדים וזמנים הנ"ל.

היינו טעמא שיצאה בת קול במיתתו אשריך ר"ע שיצאה נשמתך בטוהרה (ברכות סא:), כי העם חשבוהו

לקוטי סופר מנזר כד ד"ה ולאג (עמ' יג ע"א), ועי' שו"ת
חזנים נעמנים ח"ד או"ח סי' ג אות ג ד"ה ומ"ש.

שיעור זה לאו דוקא, ואינו אלא לשון הפלגה.
שו"ת זכר יהוסף ח"צ מהלכות האגדות פי"צ ד"ה וסה"ג.

הובא בראשונים.
אשכול הל' צרכת המזון (מהדו' אורנאן ח"א עמ' 48).

והקיפו גדר מהרוגי ביתר מלא קומה ופישוט ידיהם.
ביאורים בדברי הירושלמי.
יפה מראה, קס"ע, עלי תמר.

ולא גזר עליהם שיקברו וכו'.
ביאורים בדברי הירושלמי.
עלי תמר.

אמר רב חונה משניתנו הרוגי ביתר לקבורה
נקבעה הטוב והמטיב, הטוב שלא נסרחו והמטיב
שניתנו לקבורה.

ביאור למה תקנו ברכה זו דוקא בברכת המזון, ובטעם
שתקנו ברכה זו על היין.
יפה מראה, קס"ע, ערוך השולחן או"ח סי' קפט ס"א.

ביאור ענין ברכה זו ע"פ דברי הירושלמי.
משך חכמה פ' עקב ח' י ד"ה ולכלת.

תני ר' יוסי אומר חמשים ושתים שנה עשת ביתר
לאחר חרבן בית המקדש, ולמה חרבה, על
שהדליקה נירות לאחר חורבן בית המקדש.
ביאורים בדברי הירושלמי.
יפה מראה.

י"מ דהיינו טעמא דקבעו ברכת הטוב והמטיב אחרי
ברכת בונה ירושלים.
נלוזי לור צרכות מח צ ד"ה הטוב, נאר מרס על הגש"פ
צנחמ"ז ד"ה המלך הטוב.

עה, ב
ולמה הדליקה נירות, שהיו בולווטי ירושלם
יושבים באמצע המדינה וכו'.
ביאור איך יתכן שיהודים ידליקו נרות על חורבן
ירושלים, ועוד למה נעשו כל ישראל על ידם.
עלי תמר.

וכדו דהוון חמיי בר נש פליק לירושלם הוון אמרין
ליה בגין דשמעינן עלך דאת בעי מתעבדה
ארכונטם ובולבוטם, והוא אמר לון לית בדעתו
וכו'.
ביאורים בדברי הירושלמי.
יפה מראה, קס"ע, פנ"מ, ממא דירושלם.

שני אחים הוון בכפר חריבה, והוון רומים אזלין
עליהון ומקטלין לון וכו', אמר לא יסעיד ולא
יסמוך, הלא אתה אלהים זנחתנו.
ביאורים בדברי הירושלמי.
יפה מראה, קס"ע.

שני ארזים היו בהר המשחה, בתחת אחד מהן
היו מוכרין ארבע חנויות טהורות, והאחד היו
מוציאין ממנו ארבעים סאה גזולות בכל חודש
וחודש, ומהן היו מספיקין קינים לכל ישראל.
ביאורים בדברי הירושלמי.
יפה מראה, קס"ע, ועי' נלוזי לור צרכות מד א ד"ה סי.

עו, א

טור שמעון הוה מפיק תלת מאוזן דגרביין דמרקוע
לקייטא כל ערובות שובא.
ביאורים בדברי הירושלמי.
ערוך ערך גרז (א) וערך קט (ב), יפה מראה, קס"ע.

ספר המפתח

ויש אומ' שהיו משחקין בכדור.

האם איירי בשבת דוקא או אף בימי החול ומשום
ביטול תורה, ומו"מ בזה להלכה.
רוקם סי' נה ד"ה וקבל, ציט יוסף או"ח סי' שם ד"ה כמז
נאגור, שו"ת מהריט"ץ המדעות סי' רב ד"ה משונה, קס"ע,
פנ"מ, ציבור הגר"א או"ח סי' שם סמ"ה, ממא דירושלם,
גליון הש"ס, עמודי ירושלים, ערוך השולחן שם ק"ע, עלי תמר,
חמדת לצי ח"א או"ח סי' כב אות לב ד"ה הכי"י ואות לה, ועי'
שו"ת אורח משפט או"ח סי' קנב, אגרת צקורת צהגה המהדיר
אות כ (כל ספרי מהר"ץ חיות ח"ב עמ' תקט).

הובא בראשונים.
מאור עינים פי"צ (עמ' סח ע"א).

ש"ש עיירות היה קטמום שלחן עולה לירושלם
בעגלה.
ביאורים בדברי הירושלמי.
יפה מראה, קס"ע, רמ"ש.

כבול ושיחין ומגדול צבעיאי, ושלשתן חרבו וכו'
ומגדל צבעיאי מפני הזנות.
היינו בעיר מגדלא ומגדל נוגיא הנזכרים בכמה
מקומות בחז"ל, ובביאור שם זה.
שו"ת דברי יוסף סי' צ עמ' כה ד"ה ולאג.

עו, ב

אמ' ר' יוחנן שמונים זוגים אחים כהנים נישאו
לשמונים זוגות אחיות כהנות בלידה אחד בהדא
גופנא.

ביאור ענין מספר שמונים.
כנוד חכמים אות סה.

היינו כשיטת ר' יוסי ב"ר בון (כתובות פ"א ה"ה)
שבית דין של כהנים המליצו על נשואי בת כהן לכהן.
עלי תמר.

השלמת הענין ע"פ בבלי (ברכות מד.) ומדרש איכה
(ב, ד).
פמח עינים שם ד"ה שזיו, עי' יפה עינים שם ד"ה סי, שו"ת
הרצ"ו אהע"ז סי' לה אות ד.

אמר ר' יוחנן שמונים חנויות של אורגי פלגם וכו'.
ביאורים בדברי הירושלמי.
ערוך ערך פלגם (ג), ליון לנפש שלמה.

אמר ר' חיה בר בא שמונים חנויות של מוכרי
טהרות היו בכפר אימרא.
בטעם דדוקא בכפר זה.
עלי תמר.

[בבליא דף כה, א]

ר' יודן שא"ל ר' אחא איכן הרגו את זכריה בעזרת
הנשים או בעזרת ישראל, אמר לו לא בעזרת
ישראל ולא בעזרת הנשים אלא בעזרת הכהנים
וכו'.

ביאורים בדברי הירושלמי.
יפה מראה, קס"ע.

עו, א

שבע עבירות עברו ישראל באותו היום, הרגו
כהן, ונביא, ודיין, ושפכו דם נקי.
צ"ע דלכאורה היינו הרגו כהן היינו שפכו דם נקי.
שמי קרנן.

אמר ר' יוחנן שמונים אלף פירחי כהונה ברחו
להם לתוך קלתותים של בית המקדש וכולהם

נשרפו, ומכולם לא נשתייר אלא יהושע בן יהוצדק
הכהן הגדול, שנאמר הלא זה אור מצל מאש.

בבבלי (סנהדרין צג.) דריש ליה לענין שניצל ממדורת
נבוכדנצר כשזרקו לאש עם אחאב בן קוליה וצדקיה
בן מעשיה, וישוב בזה.
פי' הכותב (עין יעקב) סי' יד, יפה מראה, כנוד חכמים אות
כו.

אמ' ר' יוחנן שמונים אלף פירחי כהונה ברחו
לתוך חיילותיו של נבוכדנצר והלכו להן אצל
ישמעאלים וכו'.

בטעם שהלכו אליהם.
למיס צירושלם.

עו, ב

הדא הוא דכתיב משא בערב, מטול רב בערבייה,
ביער בערב תלינו, מי נתונים וכו'.

ביאורים בדברי הירושלמי.
יפה מראה, קס"ע, ממא דירושלם.

כי מפני חרבות נדרו, מפני חרב נטושה, שלא
רצו לשמר את שמייתיהם וכו', ומפני קשת דרוכה,
שלא רצו לשמר שבתותיהם וכו', ומפני כובד
מלחמה, שלא רצו להלחם במלחמתה של תורה
וכו'.

ביאורים בדברי הירושלמי.
יפה מראה, קס"ע.

צ"ע למה לא חשיב בקרא ע"ז ג"ע ושפ"ד שהיו
עיקר העוונות שגרמו לחורבן ביהמ"ק כדאי בבבלי
(יומא ט.).
יפה מראה.

אמ' ר' יוחנן מגבת ועד אנטיפריס ששים רבוא
עיירות היו וכו'.

י"מ דהיינו עיירות קטנות מאוד כדקי"ל גבי עירובין
(או"ח סי' שצח סיד), ומפרש עפ"ז הא דכתיב
(ירמיה ג יד) ולקחתי אתכם אחד מעיר שנים ממשפחה
משמע משפחה יותר גדול מעיר.
מרגליות הס סנהדרין טו ז אות כ.

עה, א

אין את מבצע לה קניי לא נסיה, אמר ר' חנינה
קפצה לה ארץ ישראל.

ביאורים בדברי הירושלמי.
יפה מראה, קס"ע.

אמר ר' זעירה בוא וראה מה חציפה היא ארץ
ישראל שהיא עושה פירות, מפני מה היא עושה
פירות וכו', עובדא הוה בחד דהוה קאים זרע
בהדא בקעת ארבל, וכבש ידיה ונפק עפרא יקידא
ואוקיד זרעא.

ביאורים בדברי הירושלמי.
יפה מראה, קס"ע, עלי תמר.

יש מביאים ראיה מכאן נגד המתירים "היתר מכירה"
בשביעית על סמך שמוכרים רק כדי עומק המחרישה.
שו"ת דברי יואל ח"א יו"ד סי' לה ד"ה ונהירנא (עמ' סנד).

תני ר' יוסי אומר חמישים ושתים שנה לא נראה
עוף מים בארץ ישראל, מה מעמא, מעוף השמים
ועד בהמה נדרו הלכו.

ביאורים והשוואות לסוגית הבבלי (שבת קמא:).
שלוס ירושלים, הגהות הירושלמי (מונקאטע).

אמר ר' חנינא קודם לארבעים שנה עד שלא גלו ישראל לבבל נטעו תמרים בבבל, על ידי שיהו להומים אחר מתיקה שהיא מרגלת הלשון לתורה. והיינו דאמר עולא בבבלי (ט:) 'מלא צנא דדובשא בזוזא ובבלאי לא עסקי באורייתא'. מי הגרוא"מ הוויזן שס ד"ה לא.

י"מ שהתמרים זכו לכך כיון שלא חטאו המרגלים על ידם.

פני נמנמ פ' שלח תשנ"ג מאמר א ד"ה איתא.

הובא בראשונים.

מאור עינים (הקדמון) נאמרי צינה סו"פ נד (עמ' קסט ע"ב).

עח, ב

ובשחזרו כוליהם חזרו עמהן, חוץ מן הדג הנקרא שיבוטא.

ביאורים בדברי הירושלמי, ובטעם שלא חזר השיבוטא (ועי' בבלי שבת קמה: ובערוך ערך אספנן). יפה מראה, קה"ע, למיז צירושלים, טוב ירושלים, הגהות הירושלמי (מונקאטש), ועי' שם מדש ח"צ עמוד זרעיס ס' קנו ד"ה שלח (עמ' נה ע"ג).

לפי היפ"מ והקה"ע שטעמו כחזיר, יל"פ המדרש (הובא ברבינו בחיי ויקרא יא, ד בשם י"ג במדרש תנחומא ובאור החיים שם, ג) 'למה נקרא שמו חזיר שעתידי הקב"ה להחזירו לנו'. ממא דירושלים.

מבואר כאן במפורש ששבוטא מין דג טהור הוא, וצ"ע על הרא"ש (בשו"ת כלל ב ס' טז) שהוכיח את טהרתו מכך שבצרפת אוכלים אותו, ועל הרדב"ז (ברשו"ת ח"ה ס' פה) שנסתפק בזה. שם מדש הנ"ל, שו"ת עמודי אש ס' א אות א ד"ה והנה (עמ' ע ע"א).

[בויילנא דף כה, ב]

ודגים היאך גלו, ר' חונת בר יוסף אמר דרך התהום גלו ודרך התהום חזרו.

מו"מ האם אפשר להוכיח להכשיר מקוה שמימיה נבלעים בקרקע דרך זחילה באופן שאין הזחילה ניכרת. משנזות יהודה ס' כו אות ד ד"ה עיקר.

אמ' ר' יוחנן אשרי מי שהוא רואה במפלתה של תדמור, שהיא היתה שותפת בחרבן הבית הראשון ובהרבן הבית השני וכו'. ביאורים בדברי הירושלמי.

יפה מראה, קה"ע.

ונחרשה העיר, חרש רופום שחיק עצמות את ההיכל.

בטעם דנקט תנא דמתני' בלשון 'העיר'.

עלי תמר.

הלכה ו

אמר ר' יהושע בן לוי הדא דאת אמר בבניין של שמחה וכו'.

ביאורים בדברי הירושלמי.

רא"ש פ"א ס' כח, ר"ן ה ז ד"ה אלוונקן, מאורות יד ז ד"ה תמל, טור או"ח ס' תקנא, צית יוסף שס ד"ה ומ"ש ולפ"ו וס' תקעה ד"ה ומ"ש רבינו, לחס משנה הל' מעיות פ"ג ה"ח ד"ה וצנטיעה, שדה יהושע לעיל פ"א ה"ח, קה"ע, פני"מ לעיל שם, מראה הפנים שם, גליון אפרים שם, משכנות יעקב או"ח נגליונות הטור נסוף הספר ס' תקנא, קרן אורה יד ז ד"ה וצננין.

האם בנין של שמחה היינו בית חתנות לבנו כדאמרינן בבבלי (יד:), או דהוא הדין כל בנין שאינו לצורך

ספר המפתח

אלא לנוי אסור, וכשיטת הרמב"ם (הל' תעניות פ"ג ה"ח).

רא"ש הנ"ל, ר"ן הנ"ל, מאורות הנ"ל, מגיד משנה שם, נדק הציג או"ח ס' מקעה ד"ה ומ"ש רבינו ואף, טור הנ"ל, צ"ח שם אות ד ד"ה והרמנ"ס, לחס משנה הנ"ל, מראה הפנים הנ"ל, קרן אורה הנ"ל, ועי' ציאר הגר"א או"ח ס' מקעה ס"ו.

י"מ דה"ה איסור משא ומתן היינו דוקא מו"מ של שמחה. מוספות יצמות מג א ד"ה מלישא.

מו"מ בבבלי (יבמות מג.) שלא חילק גבי תשעה באב בין בנין של שמחה או לא, אם חולק על הירושלמי, ומו"מ להלכה.

מוספות הנ"ל, טור או"ח ס' תקנא, צית יוסף שס ד"ה ומ"ש רבינו וש אמריס, שו"ת מהר"י ברונא ס' י ד"ה וגדולה, ט"ו שם סק"ב, ציאר הגר"א שם ס"ב ד"ה של.

ביישוב התלמודים.

צ"ח שם אות ד, יד אפרים על הט"ו הנ"ל ד"ה דאסור.

עפ"ז יש ליישב מה שהשמיט ברמב"ם הדין שצריכין למעט בעסק מו"ח אב עד התענית.

קרן אורה ל א סוד"ה אמר.

הובא בראשונים.

רבינו מנחל יד ז ד"ה ירושלמי, י"ף ה ב, הלכות רצ אלפס פ"א ד"ה גמ' תנא, מורת האדס שער האכל עינן אכלות ישנה ד"ה מתמנין (כתבי הרמב"ן (מהדו' שעועל ח"צ עמ' רמז), ריטב"א כו ז ד"ה מתני', ראצי"ה ח"ג ס' תססו, האשכול ח"ב הל' ת"צ ע"ב 13 (איערנך), רא"ה שס ד"ה מתני', מאירי שם ד"ה צנין, המאורות כט ז ד"ה גרסינן, ר"ן ט ז (מדפי הרי"ף) ד"ה מתני', ארעות חייס הל' ת"ב ס' א, נמוקי יוסף יד ז ד"ה פירוש צנין, שם כט ז ד"ה פירוש האך, השולחן שער ד ד"ה משנכנס, לקט יוסר או"ח עמ' 106 ד"ה ולא, מנזות זמניות הל' תשעה נאצ ד"ה מפני.

עט, א

אבל אם היה כותלו גוהה, סותרו ובונהו, אמר שמואל בכותלא דגניי ביה.

ביאורים בדברי הירושלמי.

שדה יהושע לעיל פ"ה ה"ח, קה"ע, פני"מ, מראה הפנים, גליון אפרים, משכנות יעקב או"ח נגליונות הטור נסוף הספר ס' תקנא, קרן אורה יד ז ד"ה וצננין, רד"ל שם, מי' הרמ"ש שם.

יש מפרשים דאיירי כאן במקום סכנה, ואפילו אינו נוטה לרשות הרבים. צ"ח או"ח ס' תקנא אות ג ד"ה ומ"ש.

יש מפרשים דאיירי אף בלא סכנה אלא משום חשש הפסד, ומבאר בזה לשון הטור (או"ח ס' תקנא). ט"ו שם סק"ב, ועי' יד אפרים שס ד"ה אין וד"ה דאסור, ועי' שו"ת מהרי"א ח"א או"ח ס' כט.

צ"ע מה שכתבו הרא"ש (פ"א ס' כא) והטור (או"ח ס' תקנא) בשם הירושלמי דדוקא בנין של שמחה אסור, הרי שמואל ס"ל דאסור בכל בנין, וכדמשמע בבבלי (יבמות מג.).

שירי קרנן לעיל פ"א ה"ח (לשיטתו נקה"ע), שלום ירושלים שם, ועי' קרן אורה הנ"ל.

ר' בא בר כהן אמר וכו' אסור לארס אשה בערב שבת, הדא דאת אמר שלא לעשות סעודת אירוסין וכו'.

ביאורים בדברי הירושלמי.

קה"ע, פני"מ לעיל פ"א ה"ח, שו"ת שולח ומשיב מהדו"ת ח"ג ס' קו ד"ה והנה צננת (עמ' מא ע"ג), ועי' נועם ירושלמי.

בטעם הדבר (ועי' ירושלמי כתובות פ"א ה"א). שלטי הגנורים שנת מד א (נד' גס נפסקי ריא"ו שנת פט"ו ה"צ ס' יז), מראה הפנים כמזות פ"א ה"א ד"ה לעשות, ערך ש"י צילה פ"ה ה"ב, ועי' שו"ת שולח ומשיב הנ"ל, נחל עדן צנחר פישון עמ' טו.

תענית פ"ד ה"ה / דף עח, א - עט, א [בויילנא דף כה, א - כה, ב]

אבל פשוט שמותר להכין סעודה בע"ש. צית יוסף או"ח ס' רמט ד"ה גרסינן.

צ"ע דבמשנה פסחים (מט.) משמע שמותר אף לאכול סעודה, וי"ל דר"ל דדוקא אם ארס לפני ע"ש אסור לעשות סעודה, אבל אם ארס בע"ש מותר לעשות סעודה.

מגן אצנרהס או"ח ס' רמט סק"ג ותמד סק"ט, ועי' צציאר הגר"א רמט ס"ב ד"ה וסעודה וצדמשק אליעזר שם סק"ה.

עוד יישובים ומו"מ בזה.

שירי קרנן, מראה הפנים הנ"ל, אכן העוזר ס' רמט, תמד משה שם סק"ג, לנ"ח פסחים מט א ד"ה ההולך, שלום ירושלים צילה פ"ה ה"ב ד"ה שלא, תמא דירושלים, תסדי דוד (חזון) הל' פסח ס' תמד עמ' כג ע"ד ד"ה אה"ב, ערך ש"י הנ"ל, שו"ת עמודי אש ס' ה אות כח, הלכה למשה, ציאר הלכה ס' רמט ד"ה ואפילו, עלי תמר, ועי' ציאר הגר"א ס' רמט ס"ב ד"ה וסעודה, פסקי הלכות יד דוד הל' אישות ח"ג פ"י אות זח, אור הישר.

שייכות דבר זה לכאן.

שדה יהושע, נועם ירושלמי.

הובא בראשונים.

מגילת תמריס שער קסה, המנהיג הל' ת"ב ס' כה, רשצ"א יצמות מג ז ד"ה ומהא, ראצי"ה ס' תשנז, שצלי הלקט ס' רסו, הרוקח ס' ל, אור זרוע ח"ב ס' רלט וס' תמנח וס"ד פסקי סנהדרין ס' פטו, מאירי כמזכות ג א ד"ה אשה, הגהות מיימוניות הל' תעניות פ"ה ה"ו והל' אישות פ"י ה"ד אות ג, צית יוסף או"ח סוס"י רמט.

שמואל אמר אפי"ו בתשעה באב יארס, שלא יקדמנו אחר.

ביאורים בדברי הירושלמי.

עלי תמר לעיל פ"א ה"ח.

סברא זו מצינו בבבלי (מו"ק יח:) גבי חול המועד. צית יוסף או"ח ס' תקנא ד"ה ומ"ש רבינו דלימא צירושלמי.

י"מ דאיירי כאן במי שאין לו בנים.

ריטב"א יצמות מג ז ד"ה ומהדרי'.

מו"מ האם דוקא בתשעה באב מותר ולא בתעניות דמתניתין או ה"ה בתעניות.

שלום ירושלים לעיל פ"א ה"ח, נועם ירושלמי שם, ועי' קרן אורה יד ז סוד"ה וצננין.

כ"ש שאר צומות דמותר.

עלי תמר שם.

לפי דין זה מותר להם להתקשט כבעל שמחה, ועוד פרטי דינים בזה. עלי תמר שם.

מו"מ האם אפשר ללמוד מכאן לאבל ביום מיתת קרובו.

תוס' יצמות מג ז ד"ה שאלי, רשצ"א שס ד"ה ומהא, ריטב"א מו"ק כג א ד"ה ת"ר כל ל' יוס לנשואין, תוס' הרא"ש יצמות שם.

מכאן מקור למש"כ הרמב"ם (הל' אישות פ"י הי"ד) 'מותר לארס בתשעה באב'. מראה הפנים כמזות פ"א ה"א.

מכאן מקור למש"כ הרמב"ם (הל' אבל פ"ו ה"ה) שמותר לארס אשה אפילו באותו יום שמת לו מת, וביישוב הראשונים שחולקין עליו. כסף משנה שם, ועי' ריטב"א הנ"ל.

צ"ע מכאן על ק"ו דרב חסדא בבבלי (יבמות מג.). גצות ארי כו ז ד"ה וש.

טעם נוסף להתיר לארס בתשעה באב (בשו"ת הב"ח ס' סד).

עלי תמר שם.

ועפ"ז יש זכות לאב לדרוש מחתנו לכנס את בתו אע"פ שהיא עדיין קטנה. שו"ת משנ"ן ח"ד טור א ס' ט ד"ה תשובה.

יש ללמוד מכאן גם לגבי שאר דברי שמחה שלא יוכל להשיגם אחרי ת"ב. עליו תמר.

הובא בראשונים.
מגילת ספרים שער קסה, סמ"ג עשין מה (עמ' קכו ע"ב), מורם אדם ענין אצילות ד"ה מתניחין משנכנס (מהדו' שוועל ח"ב עמ' רמל), ראצ"ה ס' תשנ, אור ורוע ח"ב ס' תמה, הרוקם ס' שי ד"ה משנכנס, מאירי כתובות ג א ד"ה אשה, האגודה צימות ס' נט, ריטב"א כו ז ד"ה מתני', נמוקי יוסף כט ז ד"ה פירוש האך, ר"ן ט ז ד"ה מתני', אמרי שפר (לר"י צמח"ס חלוא"ה) פ' חיי כד כט ד"ה אמנס (עמ' רכד), הגהות מיימוניות הל' תעניות פ"ה אות ה, טור אור"ח ס' מקנה, צמ יוסף יו"ד ס' שז ד"ה ומ"ש רבינו שהרמז"ס.

א"א ש"א יקדמונו אחר בתפילה, אפי"ו בן דא קיימה.

ביאורים בדברי הירושלמי.
שו"ת תשנ"ז ח"ב ס' א, מאירי צימות מג ז ד"ה ולענין, קה"ע, פנ"מ לעיל פ"א ה"ה, צ"ח אור"ח ס' תקנה אות ז ד"ה והכי, עלי תמר לעיל שם, שו"ת צ"ח אליעזר ח"ג ס' ד"ה ואולי, ועי' שו"ת משה הלכות ח"ט ס' רנז ד"ה וכו'.
ואף למי שאינו חושש לכך לא רצו לתקן איסור אלא שאינו מן הראוי.

דברות משה צימות פ"ד ס' לג ענף ג ד"ה ולפ"ו (עמ' תנד ע"ב).
בטעם שאין נוהגים כן למעשה.
שו"ת צ"ח אליעזר ה"ג (כל הסימן).

עט, ב

אמ' ר' יונה הדא דאת אמר מרוח ומלבוש, ברם מרוח ומתקנה וכו'.

ביאורים וגירסאות בסוגיא.
קה"ע, פנ"מ, ידנ"ז (נדפס בקובץ זכרון שלמה תשל"ז), בן נון מאורי אור מהדו"צ עמ' קעב ע"ב, משנ"ח.

בבבלי (כט): נחלקו בזה רב נחמן ורב ששת. מראה הפנים, יפה עינים ד"ה אר"י.

כן אנן אמרין הדין קצרה אסיר ליה מיעבד עיבתיה.

משמע דאסור לכבס אפילו לגויים, ודלא כמ"ש בתרומת הדשן (ח"א ס' קנב) שמותר.
צמ יוסף אור"ח ס' תקנה ד"ה כמוז צמח"ס, ציבור הגר"א שם ס"ה, ועי' בן נון מאורי אור מהדו"צ עמ' קעב-ג, שו"ת דברי יצ"ח אור"ח ס' רלה, אהנת ציון וירושלים, קובץ המאור שנה יז חוברת ט עמ' 23 ד"ה הנה.

יש לומדים לאסור תיקון בגדים חדשים אפילו של גויים בקי"מ מכיבוס, אע"פ דמלעיל (לעיל פ"א ה"ו) משמע דרוקא אריגה אסור.
ציבור הגר"א אור"ח ס' תקנה ס"ו ד"ה והנה, דמשק אליעזר שם סקל"ו.

מתני' פ"א ע"ר ר' יונה, שבת שחל תשעה באב ליהיות בתוכה אסורין מלכבס ומלכבס ובחמישי מותרין מפני כבוד השבת, ר' יונה בשם רב המנונא לתספורת הושבה.

ביאורים וגירסאות בדברי הירושלמי.
ראצ"ה ח"ג ס' תתפג אור ורוע ח"ב ס' תד, הגהות אשרי פ"ד ס' לג, שו"ת מהר"י ברוך ס' ט ד"ה והשנתי, קה"ע, פנ"מ, חשק שלמה שם ד"ה אלימלך, יפה עינים כט ז ד"ה מתני', ידנ"ז (נדפס בקובץ זכרון שלמה תשל"ז), ציבור הלכה ס' תקנה ד"ה וכן, בן נון מאורי אור מהדו"צ עמ' קעב-ג, שו"ת מטעמי יתחק ח"א ס' לג ד"ה ופי' (עמ' פ ע"ב), חי' הרמ"ש, ועי' עמודי אש ו אות ז ד"ה וראיתי (עמ' מה ע"ב), העמק שאלה פ' תנא שאלתא קנה אות ז (עמ' רנד ע"ה).

ספר המפתח

מדלא תירין כן בבבלי (כט): משמע דלא ס"ל הכי, ולפ"ז יש ליישב מה שכתב בהגהות אשרי (פ"ד ס' לב) שלספר אסור אף בחמישי.
שו"ת נודע ציהודה מהדו"ס יו"ד ס' ריג ד"ה ואמנס, קרן אורה שם ד"ה ממצי, רש"ש שם תוד"ה צמ, ועי' עמודי אש ה"ג, מטעמי יתחק שם ד"ה ולענ"ד נראה.

פ, א

ר' בא בר כהן אמר קומי ר' יוסה, ר' אחא בשם ר' אבהו תשעה באב שחל להיות בשבת שתי שבתות מותרות.

ביאורים בדברי הירושלמי.
ראצ"ה ח"ג ס' תתפג, ריטב"א כט ז ד"ה גרסינן, נמוקי יוסף כט ז ד"ה צמח"ס, רא"ש פ"ד ס' לג, מרדכי ס' תרלט, רבינו ירוחם אדם יו"ח ח"ב (עמ' קסד ע"ה), שגלי הלקט ס' רסו, צמ יוסף אור"ח ס' תקנה ד"ה ולאלתר התענית, פנ"מ, שו"ת אבני נזר אור"ח ס' תכו אות ה-ו.

יש ראשונים שנקטו כן להלכה.
ראצ"ה ה"ג, רא"ש ה"ג, מרדכי ה"ג, רבינו ירוחם ה"ג, שגלי הלקט ה"ג, שו"ת הריטב"א ס' ה, ר"ן ט ז ד"ה ירושלמי, צמ יוסף ה"ג.

יש שכתבו דלהלכה אין להקל בזה, שמא יבוא להקל בשבוע שחל בו ת"ב.
רוקם ס' שי ד"ה הלכות.

יש מוכיחים מסוגיית הבבלי (כט): כדעת הירושלמי. אור שמה הל' תענית פ"ה ה"ו ד"ה צירושלמי, חידושים וצאורים (גרמינמן) שם ד"ה כלה.

יש שדקדקו מסוגית הבבלי (שם) דלא ס"ל כירושלמי, ומקשים על הראשונים שפסקו כדברי הירושלמי.

שו"ת מנחת ציון ס' פז ד"ה משונה, שדי תמד אספת דיינס פלח השדה מערכת צין המלכים ס' א אות ה ד"ה ולאג דלייז (ב) (והועמק צש"ת צין שלמה הנדמ"ח ח"ב אור"ח סוס"י מג).

יש שכתבו שר' בא בר כהן שסבר שני שבתות מותרין ס"ל כמ"ד (לקמן ובבבלי שם) דלאחריו מותר.
גזירות ארי שם ד"ה אמר, ועי' לעיל ד"ה ויש.

בטור (אור"ח ס' תקנא) כתב שדעת הסמ"ג (מצות עשה דרבנן ג) שאוסר בשבוע שלפני ת"ב הוא חומרא בעלמא, וטעמיה משום הירושלמי בסוגיין, וצ"ע דלהלן בסוגיא מוכח דיש חולקים על דין זה.
קרן אורה ל א ד"ה אמר, שו"ת מנחת ציון ה"ג, שו"ת מטעמי יתחק ח"א ס' לג ד"ה והנה (עמ' עט ע"ג) וד"ה ולפ"ז (עמ' פ ע"ג).

יש להוכיח מכאן שאין איסור תה"מ בשבת שחל בו ט' באב.
שגלי הלקט ס' רסו.

עפ"ז יש לפרש הא דנקט ר"מ בבבלי (שם) דתשעה באב או ערב ת"ב שחל להיות בשבת אוכל ושותה וכו' ואסור לספר ולכבס מר"ח ועד התענית, דקמ"ל דאפילו אם חל בשבת ונדחה יום ראשון אסור, לאפוקי משיטת הירושלמי כאן שאסר רק בשבוע שחל בו ת"ב באחר מימי השבוע ולא כשחל בשבת.

חשק שלמה שם ד"ה מר"ח, שדי תמד אספת דיינס פלח השדה מערכת צין המלכים ס' א אות ה ד"ה ולאג דלייז (א) (והועמק צש"ת צין שלמה הנדמ"ח ח"ב אור"ח סוס"י מג), ועי' ראצ"ה ח"ג ס' תתפג.

מדין זה דלפניו ולאחריו מותר, יש שמביאים ראיה דת"ב שנדחה ליום א' אינו מדין תקנה אלא מדין תשלומין, ונפק"מ אם עבר וצם בשבת שאינו חייב לצום ביום א'.
נפנת פענח כרך א ח"ב צהשטות עמ' נד ע"ד.

ויש שמביאים ראיה להיפך דת"ב שנדחה אינו מדין תשלומין אלא יום תענית הוא מצד עצמו.
שו"ת מטעמי יתחק ח"א ס' לא ד"ה ועוד נלע"ד, קובץ המאור שנה ט חוברת ח עמ' 21.

יש מקשים על דין זה מהא דתנן (ר"ה יח.) 'על ששה חדשים השלוחין יוצאין וכו' ועל אב מפני התענית', דאם היה חודש תמוז מעובר וחל ר"ח בשבת מאי נפק"מ לבני הגולה לדעת מתי חל ר"ח, הרי ממ"נ התענית חל ביום ראשון ולדברי הירושלמי שתי השבתות מותרות.
שו"ת מנחת ציון שם ד"ה והיה אפשר.

יש מיישבים סוגיית הבבלי (כט): ע"פ דברי הירושלמי.
גזירות ארי שם ד"ה וא"ח, שפת אמר שם ד"ה אלא.

הובא בראשונים.
מורם האדם שער האכל ענין אצילות ישנה ד"ה ירושלמי (כתב הרמז"ן מהדו' שוועל ח"ב עמ' רמה).

לאחריו מהו, ר' יוחנן אמר לאחריו אסור, ר' שמעון בן לקיש אמר לאחריו מותר, דרשה ר' חיייה בר בא לציפוראיי ולא קב"לן ע"הוין וכו'.

ביאורים בדברי הירושלמי.
קה"ע, פנ"מ, קרן אורה ל א ד"ה אמר, ידנ"ז (נדפס בקובץ זכרון שלמה תשל"ז), משנ"ח.

בבבלי (כט): נחלקו בזה רב ושמואל (ומסיק 'תנאי היא').
יפה עינים שם ד"ה אלא.

פ, ב

מה עבד ל"ה ר' שמעון בן לקיש, פתר ל"ה תשעה באב שחל להיות בשבת ול"ה שמע מינה כלום.
ביאורים וגירסאות בדברי הירושלמי.
קה"ע, פנ"מ, גליון הש"ס, יפה עינים כט ז ד"ה ממצי, שו"ת מטעמי יתחק ח"א ס' לג ד"ה ולענ"ד נראה (עמ' עט ע"ד) וד"ה וזוה מצואר (עמ' פ ע"ג).

צ"ע דלעיל אמרין ת"ב שחל להיות בשבת ב' שבתות מותרות.
גליון הש"ס.

צ"ע מש"כ בשו"ת נודע ביהודה (מהדו"ת אור"ח ס' קה) שבת"ב שחל להיות בשבת איכא למאן דס"ל דשבוע שלאחריו אסור, הא בסוגיית הירושלמי מבואר דלכו"ע מותר.
שו"ת מנחת ציון ס' פז ד"ה והנה לפי, שו"ת מטעמי יתחק ה"ג ד"ה והנה (עמ' עט ע"ג) וד"ה וזוה (עמ' פ ע"ד).

ר' יצחק בן אב"ה מן דהוה תשעה באב נפק הוה מכריז יפתחון ספרייא ומאן דבעי יספר.
משמע דרק מי שרוצה, אבל היו חסידים שהחמירו בזה.
עלי תמר.

כתיב והשבתי כל משושה חגה חדשה ושבתי וכל מועדה, דרומאי נהגין חגה, צפראיי נהגין חדשה, מיבריא נהגין שבתה, חורין רבנן דמיבריא למינהוג כרבנן דציפורין.

ביאורים וגירסאות בדברי הירושלמי.
רי"ן גיאות הל' ח"ב ד"ה צירושלמי, כפתור ופרח פ"ה, דרשות ר"י אבן שועב סו"פ דברים ד"ה ומשנכנס, יפה מראה, קה"ע, פנ"מ, ועי' ציבור הגר"א אור"ח ס' תקנה ס"ו ד"ה ויש, עלי תמר, אהנת ציון וירושלים.

צ"ע דלעיל אמרין דרשה ר' חיייה בר בא לציפוראיי ולא קב"לן עליהון, הרי שלאחריו מותר, ואין נהגו ציפוראיי חודש שלם.
מחל דירושלים.

ספר המפתח

[בוילנא דף כו, א]

ביקש רבי לעקור תשעה באב ולא הניחו לו, אמר לו ר' לעזר עמך הייתי ולא איתאמרת הכי, אלא ביקש רבי לעקור תשעה באב שחל להיות בשבת ולא הניחו לו, אמר הואיל ונדחה ידחה, אמרו לו ידחה למחר.

ביאורים בדברי הירושלמי.

יפה מראה, מתא דירושלים, עלי תמר.

בבבלי (מגילה ה:): מביא שר' אלעזר היה המספר וא"ל ר' אבא בר זבדא 'רבי לא כך היה מעשה'. רי"ז שם ד"ה אמר, נילוי אור שס.

ביאור למה רצה לעקור, ועוד ליישב קושיית תוס' (מגילה ה: ד"ה ובקש) דהא קי"ל אין בית דין יכול לבטל דברי ב"ד חבירו אא"כ גדול ממנו בחכמה ובמנין. יפה מראה, נחמד למראה, ועי' עלי תמר.

מסדר הירושלמי משמע כשיטת התוס' (שם) 'דרצה לעוקר מתשיעי ולקבעו בעשירי'. מתא דירושלים.

וגוי ליה ההיא דתנינן תמן ר' יוחנן בן ברוקה אומר על שניהן הוא אומר ויברך אותם אלהים ויאמר להם אלהים פרו ורבו וכו', וקרא עליהון טובים השנים מן האחד. ביאורים בדברי הירושלמי. יפה מראה, קה"ע, פנ"מ, עלי תמר, ועי' מתא דירושלים.

פא, ב

מהו ישנה, יחלף, אין הוה יליף אכיל וכו' ישתה פלגא' ייכול פלגא, אין הוה יליף שתי קסט דחמר ישתה פלגא. אמר ר' יוחנן ובפלגד עיקר סעודת תשעה באב.

ביאורים בדברי הירושלמי.

קה"ע, פנ"מ, רש"ל ל א ד"ה אר"י.

מגי' הירושלמי 'אין הוה יליף אכיל וכו' ישתה פלגא' מוכח שדברים אלו הם ביאור דברי רשב"ג, ומסתימת הירושלמי משמע קצת שפוסק כוותיה, אבל לפי גירסת הבבלי (ל.) לפנינו כל התוספת הוא מברייתות, ואינה אלא דעת יחידאה.

מורת האדם שער האכל ענין אכלות ישנה ד"ה ממתינן ערצ (כתבי הרמב"ן מהדו' שעוועל ח"צ עמ' רמו), ריעז"א ל א ד"ה אמר, רש"ש הג"ל, עי' יפה עינים שם ד"ה א"ר יהודה פ"ג.

יש ללמוד מכאן גבי גט, דמי שיש לו שתי שמות ומכנים אותו באחת מהן, שכותבים בלשון כינוי. שו"ת הרצ"א להע"ז סי' נג אות ז.

הובא בראשונים.

מחיות (גאופיקה ח"ז) עמ' 136, מורת האדם שם עמ' רמו.

רב מן דהוה אכל כל צורכיה הוה צבע פיסתיה בקיטמא ואמר זו היא עיקר סעודת תשעה באב, לקיים מה שנאמר ויגרים בחצין שני הכפישני באפר.

ביאורים בדברי הירושלמי.

צית יוסף או"ח סי' תקנז ד"ה גרסינן צירושלמי, קה"ע, פנ"מ, מידושי הגר"מ סופר, עמודי ירושלים.

טעמים וביאורים בסעודה זו.

שו"ת הלכות קטנות ח"צ סי' קלה.

יש מפרשים שבסעודה אכל אפילו שני תבשילין, ורק על סוף הסעודה חל דין סעודת תשעה באב. יפה מראה, ועי' נחמד למראה.

אך יש חולקים וס"ל דדעת הירושלמי שאף בעיקר הסעודה אכל רק תבשיל אחד. מגן אברהם סי' תקנז סק"צ.

מו"מ האם יש מכאן סייעתא למנהג קהילות אשכנז לא לכבס ולא לאכול בשר ויין מר"ח אב.

ציאור הגר"א או"ח סי' תקנא ס"ז ד"ה יש וס"ט ד"ה יש, עלי תמר הג"ל.

הובא בראשונים.

מורת האדם שער האכל ענין אכלות ישנה ד"ה ממתינן משנכנס (כתבי הרמב"ן מהדו' שעוועל עמ' רמה), נמוקי יוסף כט ג ד"ה פירוש צשעמו.

ר' ירמיה בשם ר' חיה בר בא בדין היה שיהו מתעניין בעשירי שבו נשרף בית אלהינו, ולמה בתשיעי, שבו התחילה הפורענות.

צ"ע לפ"ז הא דאי' בבבלי (מגילה ה.) דטעמא דת"ב שחל להיות בשבת מאחרין היינו משום דאקדומי פורענות לא מקדמינן, תיפוק ליה דבלאו הכי היה ראוי להיות בעשירי, והערה על דברי האליה רבה (סי' תקנ סק"ה) שהקשה קושיא זו ולא הזכיר דברי הירושלמי.

שלוס ירושלים, מתא דירושלים, שו"ת יד סופר סי' נה אות א.

יש מפרשים שנחלקו בזה התלמודים, וכל אחד תירץ לשיטתו.

אור שמח הל' תעניות פ"ה ה"ו.

פא, א

ותני כן בשביעי נכנסו לתוכו, בשמיני היו מקרקרין בו, בתשיעי הציתו בו את האור, ובעשירי נשרף.

משמע שבעשירי נשרף הבית כולו, ובבבלי (כט.) אי' שנשרף בו רובו של היכל, ויישוב בזה.

עלי תמר.

הובא בראשונים.

סמ"ג עשין גמלות דרננן ג (עמ' רמט ע"א), ראב"ה ח"ג סי' תמפו.

ר' יהושע בן לוי ציים תשיעי ועשירי, ר' אבון ציים תשיעי ועשירי, ר' לוי ציים תשיעי ולילי עשירי.

היינו ממידת חסידות.

מורת האדם שער האכל ענין אכלות ישנה ד"ה צפרק (כתבי הרמב"ן מהדו' שעוועל ח"צ עמ' רמז), ארחות חיים הל' תענית סי' יח.

ר' לוי היה חלש ולכך לא צם שני ימים שלמים. ראב"ה ח"ג סי' תמפו, טור או"ח סי' תקנא.

בטעם שהיום אין נוהגים כן.

ראב"ה הג"ל, שצלי הלקט סי' ערד, תניא רנמי סי' סא, טור הג"ל, ועי' עלי תמר.

מטעם זה יש להחמיר באכילת בשר וברחיצה במוצאי ת"ב.

אזכרסה קדר תפלת התעניות ד"ה ועתה אפרש, טור הג"ל, שו"ת מהרש"ל סי' צג ד"ה ואף.

אך אין זה אלא חומרא ולא מעיקר הדין.

ציאור הגר"א או"ח סי' תקנא ס"א ד"ה מפני.

ט' באב שחל בשבת ונדחה אין ענין להתענות ביום י"א, דהא י' גופא חומרא יתירה היא. שו"ת מהרי"ל סי' קסה, שו"ת מהרש"ל הג"ל.

מו"מ במי שנאנס ולא צם בתשיעי למה אינו משלים בעשירי, וכן גבי קטן שנתגדל בעשירי האם צריך לצום בו ביום.

שו"ת עלהו רענן סי' ה, ועי' מטעמי יתחק ח"א או"ח סי' לא ד"ה ועוד נלפענ"ד, שו"ת יד סופר סי' ז ד"ה ועיון.

הובא בראשונים.

סמ"ג עשין גמלות דרננן ג (עמ' רמט ע"א), הפרדס עמ' רנו, הגהות מיימוניות הל' תענית פ"ה אות ג, צית יוסף או"ח סי' תקנא ד"ה תניא צשצעה.

תענית פ"ד ה"ו / דף פ, ב - פב, א

[בוילנא דף כה, ב - כו, א]

ויש מבארים שרב אכל כל צרכו בסעודה שלפני מנחה, ואח"כ אכל עוד סעודה קטנה כדין סעודת תשעה באב, וכמנהג המובא ברמ"א (או"ח סי' תקנב ס"ט).

ציאור הגר"א שם ד"ה ומנהג.

משמע שבערב ת"ב היה נוהג כן ודלא כדמשמע בספר היוחסין (אות ר). עמודי ירושלים הג"ל.

מדנהג כן רב משמע שראוי לעשות כן. ראב"ה ח"ג סי' תמפא, ועי' אור זרוע ח"צ סי' מטו.

יש לומדים מכאן שצריך לומר בפה 'זהו סעודת תשעה באב'.

משנה צרורה סי' תקנז סקט"ז ושער העיון שם סק"ז, ועי' עלי תמר.

באיזה מין אפר טובלים את הלחם.

עלי תמר.

בהא דנוהגין לטבול ביצה באפר.

עלי תמר.

הובא בראשונים.

מורת האדם שער האכל ענין אכלות ישנה ד"ה תניא כתב רצינו (כתבי הרמב"ן מהדו' שעוועל עמ' רמח), שצלי הלקט סי' רסה, מנהיג הל' ח"צ סי' נד, רוקח סי' שי סוד"ה מיהו, מנהגות לקוטים אות ה ד"ה לרצינו (עמ' 57), ארחות חיים הל' ח"צ סי' ת, מלות ומניות הל' משעה צאצ ד"ה אף, הגהות מיימוניות הל' תעניות פ"ה אות פ, מנורת המאור (אנקאווה) ח"צ עמ' 347.

פב, א

יאות אמר ר' יהודה, מה טעמון דרבנן, עשו כמי שמתו מוטל לפניו, אינו לא כופה את מימתו ולא ישן על גבי מימיה כפוייה.

ביאורים בדברי הירושלמי.

קה"ע, פנ"מ, אור שמח הל' תענית פ"ה הי"א.

מו"מ אי איירי הירושלמי בת"ב עצמו או בסעודת ערב ת"ב, ואי פליגי סוגיות הבבלי והירושלמי. קה"ע, פנ"מ, ציאור הגר"א או"ח סי' תקנא ס"צ וסי' תקנט ס"ג ד"ה ליל, קרן אורה ל ז ד"ה ר"י, דמשק אליעזר סי' תקנט סק"י, קווערס צעניי שמחות (נד') צקוף הל' שמחות השלם מהדו' לאנדא) סי' ד ד"ה וצירושלמי ואילן, הגהות רא"מ הורוץין ל א ד"ה כל שעה.

מכאן מקור למש"כ הרי"ף (י.) שהוא כמי שמתו מוטל לפניו דאינו נוהג באבילות ואינו חייב בכפיית המטה (ודלא כהגהות אנשי שם שם).

שירי קרען, הגהות צן אריה שם, ציאור הגר"א הג"ל, ועי' הגהות רא"מ הורוץין הג"ל.

מכאן מקור למש"כ בתרומת הדשן (ח"א סי' קנא) שסעודה המפסקת היא מדין אנינות (עי' ביאור הגר"א או"ח סי' תקנב ס"ז בהג"ה). מוס' ירושלים שם.

יש לומדים מקור מכאן להא דנוהגין לשבת על הארץ (או"ח סי' תקנט ס"ג), וכן לנוהגים לישן ע"ג הארץ (רמ"א סי' תקנה ס"ב). ציאור הגר"א סי' תקנא ס"צ ד"ה יש, וסי' תקנט הג"ל, ועי' דמשק אליעזר שם סק"י.

לדעת המפרשים דאיירי כאן בת"ב צ"ע דקי"ל (שו"ע יו"ד סי' שמא ס"ה) שאונן אינו חולץ מנעיליו, ולמה אנו חולצים נעליים בת"ב. מתא דירושלים.

לדעת המפרשים דאיירי כאן בסעודת ערב ת"ב, אבל בתשעה באב עצמו לכו"ע הוי כאבל, משמע דלכו"ע ת"ב חייב בהנחת תפלין.

מלי דמרדכי (ק"ש) הל' תעניות פ"ה הי"א.

הובא בראשונים.

האשכול הל' ח"צ (מהדו' אייערנאך ח"צ עמ' 15).

**אוצר
מפרשי
הידושלמי**

אוצר מפרשי הירושלמי

1

פרק ד

הלכה ה

סח, א

כתיב וישכן כבוד ה' על הר סיני ויכסהו הענן ששת ימים ויקרא אל משה ביום השביעי ויעל משה, שביעי שהוא לאחר הדיברות ותחילה לארבעים.

היינו כר' יוסי הגלילי (יומא ד.). שאמר 'זה היה מעשה אחר עשרת הדברות' ודלא כר' עקיבא (שם). יפה מראה.

ע"פ קרבן העדה שהיה זה בשביעי בחודש, חולק הירושלמי על שיטת הבבלי (יומא ד:) שלמ"ד בשישי נתנה תורה היתה הקריאה שבעת ימים אחר כך דהיינו ב"ג [ומיושבת בכך שיטת הרמב"ן] (שמות כד, א) שפירש כשיטת הירושלמי.

משנת אליעזר מהדו"ק דרוש ו עמ' סד ע"א ד"ה גלות, להל מועד ח"א סי' קיד ד"ה גלות, ועי' שם סי' קיט ד"ה ונס'.

משנת אליעזר מהדו"ק דרוש ו עמ' סד ע"א ד"ה גלות

באות ט"ו הבאתי דברי הש"ס יומא בפלוגתא ר"י ור"ל אי הוי פרישה בסיני, והעירני חתני הרב החר"ף השלם מ' דוד נפתלי כהנא ה"י בדברי התוס' שם (דף ד' ע"א) ד"ה הזאה בסיני מי הוה שהוקשו והא הוה בסיני הזאת דם דכתיב ויקח משה את הדם ויזה על העם, ודבריהם תמוהים לכאורה דהרי גם למ"ד דהי' פרישה בסיני כדעת ריה"ג דקרא (שמות כ"ד) ויקרא אל משה ביום השביעי היינו ב"ג בחודש, מ"מ קרא ואל משה אמר עלה אל ד' דנאמר שם ויקח משה את הדם הך הזאה היתה קודם מתן תורה כפרש"י בחומש שם, ולהראב"ע ורמב"ן שם דקרא עלה אל ד' הי' אחר מתן תורה לא הי' שוב פרישה כמ"ש הרמב"ן דמעשה הברית הי' בשביעי ביום המחרת למתן תורה והיינו דבששי בחודש נתנה תורה וכו' השכים בבוקר וכתר עליהם הברית, וכבר תמהו על הרמב"ן דהרי למ"ד בששי בחודש נתנה תורה ע"כ קרא ויקרא אל משה ביום השביעי היינו שביעי שלאחר ששה ימי הפרישה והוא ב"ג בחודש, ושאלתא דא נשאלה ונשנית באוה"מ.

ואמנם הרמב"ן קאי בשיטת הירושלמי תענית פ"ד הלכה ה' כתיב וישכן כבוד ה' על הר סיני ויכסהו הענן ששת ימים ויקרא אל משה ביום השביעי ויעל משה שביעי שהוא לאחר הדברות ותחילה לארבעים, ופי' הקרבן עדה דסובר בששי בסיון נתנה התורה וכו' דהיינו יום שלאחר מתן תורה הוא הי' התחלת מ' יום הראשונים שנכנס משה למחנה שכינה להיות שם עם ד' לקבל הלוחות (ובש"ס דילן אמרו דלריה"ג הנך ארבעים יום בהדי ששה דפרישה), וכן הוא שיטת התרגום יוב"ע (שמות י"ט ט"ז) ויהי ביום השלישי שכ' והוה ביומא תליתאה בשיתא בירחא ושם (שמות כ"ד א') ואל משה אמר עלה אל ד' כ' ולות משה אמר מיכאל סרכן חכמתא ביומא שביעאה לירחא סק קדם ד', וצ"ל דקאי אלמטה ר"ל דיומא שביעאה יעול לות ד' והאמירה הי' ביום הששי כיון דקריאתו בשביעי הי' בהשכמה בבוקר לכרות להם ברית וכמ"ש הרמב"ן, או דס"ל להיב"ע דגם האמירה הי' מקודם ביום ההוא וי"ל, ובפירוש יונתן ד"ה

ביומא שביעאה כ' דס"ל בשבעה לחודש עלה משה ופלוגתא הוא בגמרא, ודבריו צ"ע דבזה ליכא פלוגתא דרבנן ור"י דפליגי היינו דרבנן ס"ל דבששה נתנה ובשבעה עלה ור"י ס"ל דבשבעה נתנה ובשבעה עלה ור"י ס"ל דבשבעה ניתנה ובשבעה עלה (ועי' בתיב"ע שם) אבל לכ"ע עלה בשביעי, והנה ריה"ג ס"ל להדיא דבשביעי שעלה היינו שביעי שלאחר הששה ימי פרישה והוא י"ג בחודש, ואכתי אין הכרע דרבנן דר' יוסי ס"ל ג"כ כריה"ג דאף דס"ל דבששי נתנה תורה אולי ס"ל כשיטת הירושלמי דויקרא אל משה ביום השביעי היינו למחרתו של מתן תורה וכמ"ש הרמב"ן, ובש"ס יומא שם מ"ד בששה בששה נתנה ובשבעה עלה דכתיב ויקרא אל משה ביום השביעי, ומהרש"א מחק גירסא זו (ועי' הגהב"ח שם) וקיים הגירסא להלן מ"ד בשבעה ניתנה ובשבעה עלה דכתיב ויקרא אל משה ביום השביעי והביא מש"ס תענית (דף כ"ח) ורש"י שם, ובאמת נראה מפרש"י שם שלא גרסו כלל בגמרא הך דכתיב ויקרא אל משה ביום השביעי אף למ"ד בשבעה ניתנה (ועי' בגירסת הע"י שם, ועי' בפ' רגמ"ה שם מ"ש ואותו יום לא חשבינן ודבריו צ"ע, עש"ס יומא שם ורש"י ד"ה בשלמא) שכ' משום דאיכא מ"ד דקרא ויקרא אל משה אחר מתן תורה הוה דאף דרע"ק דמוקי האי קרא קודם מתן תורה עכס"ל כר"י מ"מ אין הכרע דגם ר"י ס"ל כר"ע וי"ל, וערש"י שבת (דף פו:): ד"ה ב' בחודש עיי"ש ועי' הגהב"ח בתענית שם.

להל מועד ח"א סי' קיד ד"ה גלות

באה"מ סי' צ' מ"ש הגאבד"ק זבארוכ נ"י ע"ד התוס' יומא ד' דא"ש לשיטת הרמב"ן והראב"ע [וגם אני כ' מזה להרה"ג המערך טרם נדפס גליון זה]. ולפי"ז הי' ביום הא' מהפרישה למשה הזאת דם, ואף שהעלי' הי' אח"כ, מ"מ כיון דחושבין יום זה לימי הפרישה, א"כ גם לענין הזאה הלא הי' ביום זה. ובמחכ"ת, הרי הרמב"ן בעצמו כ' דבששה בחודש נתנה תורה, וכו' לחודש השכים בבקר וכתר עליהם הברית, וא"כ איזה פרישה הי' כאן. וכהד"ג מתפלל על הרמב"ן, דלשיטת הש"ס למ"ד בששה בחודש נתנה תורה ע"כ ויקרא אל משה ביום השביעי היינו י"ג בחודש. ובאמת הרמב"ן קאי בשיטת הירושלמי תענית פ"ד הלכה דמבואר כן, כתיב וישכון כו' ויקרא אל משה ביום השביעי שביעי שהוא לאחר הדברות ותחלה לארבעים, ופי' הק"ע דסובר בששי בסיון נתנה תורה וכו' היינו יום שלאחר מת"ת הוא הי' התחלת מ' יום כו'.

להל מועד ח"א סי' קיט ד"ה ונס'

ומ"ש דרמב"ן קאי בש' ירושלמי תענית כו', מ"מ ק' הי"ל לרמב"ן להביא עכ"פ סמך מירושלמי, כיון דבגמרא דידן איתא שלא כדבריו.

אמר להן משה ארבעין יומין אנא מיעבד בטורא, כיון שהגיע יום ארבעים ולא בא מיד וירא העם כי בושש משה לדרת מן ההר, וכיון שהגיע שש שעות ולא בא מיד ויקהל העם על אהרן ויאמרו אל"ו קום עשה לנו אלהים אשר ילכו לפנינו וגו'.

ביאורים בדברי הירושלמי.
יפה מראה.

וידבר ה' אל משה לך רד כי שחת עמך וגו' וישמע יהושע את קול העם ברעה ויאמר אל משה קול מלחמה במחנה, אמר משה אדם

שהוא עתיד להנהיג שררה על ששים ריבוא וכו'.

ביאורים בדברי הירושלמי.

יפה מראה, כנוד חכמים אוח טו, אור החיים שמות לז יז ד"ה וישמע, קה"ע, עיר צמין שני אוח טו, הגהות הירושלמי (מונקאטש), תורה תמימה שם אוח לג, ועי' רמז"ן שם יח, פני מנחם פ' כי תשא תשנ"ה ס"ג מאמר א ד"ה ושם.

כנוד חכמים אוח טו

כתב יפ"מ שהוא עתיד אעפ"י שלא שמע עדיין כן מפי ה' ידע זה מסבירא כי נוצר תאנה יאכל פריה וכו', מיהו בס' מ"ע תמה שם, שהרי מ"ר ראה בספרו של אדה"ר כל הדורות, וא"כ ידע כי נכתב יהושע אחריו, ותירץ שם שהיה סובר שיהיו בישראל שני מנהיגים וכו' יע"ש באופן א'. ואכ"נ שזהו היה פה ג"כ כוונות משה שאמר בזה אני רואה שאין אתה לבדך תוכל לישא העם הזה אחריו שלא היה לך הבחנה בזה, וש"מ שאני מוכן דווקא להנהיג אותם בעבודת ה' ואתה תהיה מוכן לצאת ולבא לפנייהם לכבוש א"י ואני ואתה ננהיג את הדור, וע"ע בק"ע.

אור החיים שמות לז יז ד"ה וישמע

וישמע יהושע וגו' ברעה וגו', צריך לדעת מה היא כוונת אומרו ברעה, ומה קול זה ששמע, גם תשובת משה צריכה נביא להגיד משמעות הדברים, ויתבארו הכתובים על פי מאמרם ז"ל (ירושלמי תענית פ"ד ה"ה) כי הצדיקים יבחינו בקול אם לצדק אם להופכו, והשגה זו היא השגה אלהית אשר הנחיל ה' לגדולי עולם, והוא מה שהריח יהושע שאמר הכתוב וישמע יהושע את קול העם, פירוש הברת קול שהיתה נשמעת מן המחנה של ישראל שמע בו בחינת הרע, והוא אומרו ברעה, ויאמר אל משה קול מלחמה במחנה, חשב כי אין זה אלא לצד שיש ביניהם מלחמה, ובחינה זו היא בחינת הרע שהכיר בקול, או רמז באומרו קול מלחמה על מלחמת היצר שהוא ס"מ המצוי תמיד במערכת המלחמה עם האדם. והשיב משה אין קול ענות גבורה, פירוש שלא נתגברו על יצרם, ואין קול ענות חלושה, פירוש ולא בחינת חולשה לבד אלא קול ענות, כי שבר מטה עוז תפארה, והכוונה שלא הרעו מעשיהם בפרט אחד מפרטי התורה שיחליש אדם ולא יגוע, אלא עקרו הכל, ששקולה עבודה זרה כנגד כל התורה כולה (הוריות ח).

עיר צמין שני אוח טו

כתיב וישכון כבוד ה' על הר סיני וגו', ויקרא אל משה ביום השביעי שביעי שהוא לאחר הדברות ותחלה לארבעים יום, א"ל משה אנא ארבעים יום מיעבד בטורא, כיון שהגיע יום ארבעים ולא בא מיד וירא העם כי בושש משה וגו', וישמע יהושע את קול העם ברעה ויאמר אל משה קול מלחמה במחנה, אמר משה אדם שהוא עתיד להנהיג שררה על ששים רבוא אינו יכול להבחין בין קול לקול, ויאמר אין קול ענות גבורה וכו' קול ענות אנכי שומע, א"ר ייסא קול קילוס ע"ז אנכי שומע.

המאמר הזה הוא פלאי, כי באמת מה ראה יהושע לומר קול מלחמה במחנה, ומה א"ל משה אדם שהוא עתיד להנהיג שררה על ששים רבוא אינו יכול להבחין בין קול לקול, וכי מאן דלא ידע הא לאו גברא רבא הוא, והבחנה זו איני יודע מה היא, ומנינא בששים רבוא למה לי, וגם מה בא ר' ייסא לפרש קול קילוס ע"ז אנכי שומע, הלא א"א לפרש בענין אחר, וגם הל"ל קול קילוס לע"ז אני שומע

עתידי להנהיג שררה על ששים רבוא אינו יודע להבחין בין קול לקול, איתא באור החיים שצדיקים יכולים להבחין בקול אם הוא מגיע מדברים טובים או מדברים שאינם טובים כ"כ, ויהושע ג"כ הכיר בקול אלא שלא היה מבחין בזה בדיוק, יהושע אמר קול מלחמה במחנה ומבאר האור החיים שכוונתו היתה למלחמת היצר, ואמר לו משה רבינו שכבר אין מה להילחם שכבר עקרו לגמרי העיקר, בכל זאת פעל משה רבינו דרך תשובה, אשר שבות ששבר את הלוחות.

איתא בגמ' שלשה דברים עשה משה מדעתו והסכים הקב"ה עמו, שבר את הלוחות וכו', נשא קל וחומר בעצמו, אמר ומה פסח שהוא אחד מתרי"ג מצוות אמרה תורה כל ערל וגו' וכל בן נכר לא יאכל בו, ערל מומי הגוף שאינו מהול היינו דברים מכוערים, בן נכר שנתנכרו מעשיו שאין לבו לשמים היינו מחשבות לא טובות, התורה כולה כאן וישראל משומדים על אחת כמה וכמה, ואיתא בתוס' שאין זה ק"ו גמור והוא ק"ו פריכא, שהרי פסח הוא קרבן ובכל הקדשים איתא להוציא את המושמד המומר, אלא שבפסח הקפידה התורה שאפילו לא יאכל בו, אבל אם היתה ניתנת להם התורה היתה מחזירתם למוטב בתשובה, והרי כל מה שתלמיד ותיק עתיד לחדש ניתן למשה בסיני ובדואי ידע את דברי התוס', אלא שמשנה רבינו רצה שיהיו יכולים למצוא תיקון גם באופן זה שנעקר מאתם הכל, כל התורה כולה.

לכאורה ממה שביקש משה רבנו ע"ה בפרשת פינחס (במדבר כז, טז) "פקוד ה' וגו' איש על העדה", משמע שלא ידע שעתיד יהושע להנהיג. יפה מראה, שרי קרבן, מתא דירושלים.

שיר קרבן

אדם שהוא עתיד להנהיג שררה וכו'. כ' הי"מ וקשה מהא דאיתא במ"ר שאמר משה יפקוד אלהי הרוחות איש וגו', שתבע שירשו בניו גדולות משמע שלא ידע שיהי' יהושע המנהיג ע"כ. ונראה לי דפ' עתיד שהוא מוכן ומוכשר וראוי לכך, כמו להיות היהודים עתידים ליום הזה.

מתא דירושלים

אדם שהוא עתיד להנהיג שררה על ששים רבוא. עיי' בש"ק מה שתמה, ולפענ"ד נרא' להתפלל שיתנהגו הנשיאות בשוה, דוודאי ידע דיהושע יקבל הגדולה אמנם תפילתו היתה שגם בני' יהי' עמו בנשיאות כנ"ל ע"צ הדוחק, כי מ"ש הש"ק דהכונה הוא שמוכן ומזומן לכך אין זה במשמע הלשון דקאמר שהוא עתיד להנהיג משמע בוודאי, ועיי' במדרש תנחומא פרשת ואתחנן על קרא ולא ליודעים חן זה יהושע דלא ידע בין קול לקול. א"נ התפלל שירשו בניו אחר יהושע כי ליהושע לא היו בנים והתפלל שאח"כ יפקוד בניו על העדה.

סח, ב

אמ' ר' יסא קול קי"ס ע"ז אנכי שומע.

ביאורים בדברי הירושלמי.

יפה מראה, מורה מממה שמות לז אף לא.

מורה מממה שמות לז אף לא

נראה דדריש קול ענות, כמו על מחלת לענות (תהלים פ"ח) שענינו הרמת קול בשיר ורננה, יעו"ש. והכא שמע קול שיר ומזמור לעגל. ורש"י פירש קול ענות קול חירופין וגרופין, ויתכן דכיון לדרשה זו דירושלמי.

התוספת. לכך אמר משה אדם שהוא עתיד להנהיג שררה על ששים רבוא מישראל יהיה נעלם ממנו כי ששים רבוא אותיות יש לתורה ובתוכם וי"ו שבעה, וע"כ א"א לומר שכוונתם היה כמו העגל שאמר כי זה השם אלה הוא אלהיך ישראל, והעגל לא עשו רק מפני כי קול מלחמה במחנה ולמדו זה ממצרים וכו', שהרי אין זה דומה מה שאמרו ישראל למה שאמר העגל. והמאמר הכתוב ידע שור קונוהו ישראל לא ידע שהעגל כיוון לשם אל"ה לכך אמר העלך, אבל ישראל אמרו העלך, לכן אמר אדם שעתידי להנהיג שררה וכו' אינו מבחין בין קול לקול, כלומר קול העם וקול העגל, אבל אני קול ענות אנכי שומע קול קילוס ע"ז מה שהעגל מקלס להקב"ה אנכי שומע, יודע אני להבחין בין קול לקול וא"א לדמות קולם לקול העגל כי ידע שור קונוהו, וכו"ל ודו"ק.

הגהות הירושלמי (מונקאטס)

אמר משה ליהושע אדם שהוא עתיד להנהיג שררה על ס' ריבוא אינו יודע להבחין בין קול לקול. לכאורה יפלא קצת וכי זה תלוי ג"כ וצריך המנהיג ישראל לידע ולהבין הקולות והטא"ן - ארטע"ן. אך נראה פשוט עפידחז"ל ופירש"י (בפ' פנחס) עה"כ (במדבר, כז, יח) ויאמר ה' אל משה קח לך את יהושע בן נון איש אשר רוח בו וסמכת את ידך עליו, שיוכל להלך נגד רוח"ו ש"ל כ"ל אח"ד ואח"ד, היינו להבין רוח"ב נ"א, אכן רוח"ה הוא באנוש לעמוד נגד"ו לתקנו בכח הניגוד לעשות רצון קונו ית"ש, והנה הקול"ב בא מהל"ב אשר בו הרו"ח מהריאה מנשבת הלב.

משא"כ הדיבור בא מהחין והלשון והשפתיים כנודע. וז"ש שצריך יהושע (אשר רוח"ב בו ונגד רוחו של כ"א וא' כנ"ל) להבחין בין קול לקול (היינו אם קול ענות או קול מלחמה, ומאיוזה צד בא אם מקדושה או להיפך ח"ו, שזה צריכין לעמוד ולהבחין מרוח בנ"א ואשר מהלב בא הקול) כנו', והבין.

מורה מממה שם אף לא

יתכן דדריש כן מאריכות הענין, שאמר משה אין קול ענות גבורה ואין קול ענות חלושה, דלכאורה כל זה מיותר, והול"ל בקצור קול ענות אנכי שומע, ולמה חשיב כרוכלא תכונת הקולות, ודריש שבא בזה להוכיח את יהושע שאמר קול מלחמה במחנה שומע, כי מהראוי היה לו להשים לב להבין בין קול לקול מפני עתידת גדולת שררתו, שלאדם בעל שררה וגדולה כזו ראוי שיהיה לו גם כשרון בחינת הקולות.

רמז"ן שם יח

וטעם קול ענות אנכי שומע, איננו מפני ידיעתו הדבר, כי היה אומר קול ענות הוא, אבל הטעם כי משה אב בחכמה הוא ומכיר ניגוני הקולות, ואמר כי קול ענות הוא הנשמע אליו, וכך אמרו בהגדה (כאן, ובקה"ר ט, יא) שאמר לו משה מי שעתידי לנהוג שררה על ישראל אינו מבחין בין קול לקול, והנה משה בענותנותו הגדולה לא הגיד הענין ליהושע, כי לא רצה לספר בגנותו של ישראל, אבל אמר לו כי קול שחוק הוא.

פני מנחם פ' כי תשא תשנ"ה ס"ג מאמר א

ד"ה ושם

וישמע יהושע את קול העם ברעה, ברעה כתיב, ויאמר אל משה קול מלחמה במחנה, איתא בירושלמי (תענית כב:) אמר משה אדם שהוא

ולא קילוס ע"ז דמשמע ש"ז עצמה היא מקלסת, לכן אומר אני עפ"י מה שכתוב בילקוט ראובני בשם מדרש, כי המצרים בחרו להם העגל לע"ז, לפי שהיה מנהגם בלכתם למלחמה לצייר על השריון צורות בהמות רבות וכו', ופעם א' היה איש שעשה נצחון גדול והיה עליו צורת עגל ע"כ עבדו לעגל, וישראל למדו מהם לעבוד העגל עכ"ל. וזה דעת רבי' מהמפרשי' הקדמונים, כי ישראל לא נתכוונו לעשות להם העגל לע"ז רק אשר ילך לפניהם להצליח במלחמת', כי סבורי' היו שמת משה ואין יוצא ובא לפניה'. וגם בס' כנפי יונה ח"ג סימן צ"ד אית' בזה הלשון. פרעה ידע מן שני אותיות של אלהים והוא י"ה מן אלקים, לכך אומר מי' ה' אשר אשמע בקולו, אבל אותיות אלה לא נודע לו, לכך אמר הקב"ה למען שיתי אותיותי אלה בקרבו לתשל'ו שם אלהי' וכו', וזה סוד אלה אלהיך ישראל אשר העלך מארץ מצרים, ע"י שם אל"ה אשר ניתוסף על אותיות מי ונעשה אלהים בכח זה השם עלו ישראל מארץ מצרים, וגם העגל עצמו היה אומר אלה אלהיך ישראל ולא על עצמו היה מדבר, ומכ"ש שלא היה יכול לדבר שקרים, רק זה אמר נגזר השם אלה שנתנו הקוסמים יינוס וימברוס לתוך פיו אמר אלה אשר בקרבי הוא אלקיך ישראל אשר העלך מארץ מצרים, וכמו כן הצלם שהקים נבוכדנצר בבקעת דורא נתן בפיו שם המפורש שנטל מבית קדשי קדשים והיה הצלם אומר אנכי ה' אלקיך, עד שנשקו דניאל והוציא בלעז מפיו אז נשאר ככלב אילם לא יוכל לנבוח ע"כ, וכן נמצא בס' עמק המלך ושאר מקובלי'.

ובזה נחה ושקטה תמיהתי על משאור"ל (סנהדרין סג.) אלמלי וי"ו שבעה עלון נתחייבו ישראל כלי', א"ל והלא כל המשתף ש"ש ודבר אחר נעקר מן העולם, אלא מה ת"ל אשר העלון מלמד שאיוו לאלהות הרבה, שלמדו רז"ל שיתוף ש"ש מן וי"ו שבעה עלון, ולמה לא אמרו אלמלא אמרו ישראל זה אלהיך לא היה להם תקנה, ועכשיו שאמרו אלה לשון רבים לא כפרו בעיקר רק עבדוהו בשיתוף, אלא ודאי זה הדבר אשר דברנו כי ודאי מילת אלה טוב הוא, כי יש לפרש על שם אלה אמרו כן, אך מסוף דבריהם ניכר שלא על השם אמרו כן כי אמרו העלון בוי"ו שהוא לשון רבים, וזה היה ג"כ טעות יהושע אשר שמע קול העם ברעה שאמרו אלה אלהיך ישראל, חשב שבדעתם היה כמו שאמר העגל אלה אלהיך ישראל שכוונתו היה על שם אלה, כמו כן כוונתם היה בלתי לה' לבדו ומה שעשו העגל הוא מפני קול מלחמה במחנה ולמדו ממצרים שהצליחו במלחמתם ע"י צורת העגל, אבל באמת לא קבלוהו כלל לע"ז. אך תדע בהפרש שבין העגל והעבר רב, כי העגל היה גועה אל"ה הוא השם אלהיך ישראל אשר העלך מארץ מצרים כי לא היה כוונתו לשתף דבר אחר כי לא ידבר שקרים וכו"ל, ובהיפך העבר רב אמרו העלון בוי"ו והיו משתפים ש"ש ודבר אחר, או שאיוו לאלהות הרבה וכו"ל, והעד נאמן כי ישראל הם ס' רבוא אותיות לתורה כנוטריקון ישראל יש ששים רבוא אותיות לתורה, וליתי ס"ת ולימנינהו נמצא כי גם וי"ו שבעה עלון מן המלין.

וכבר כתבו התוספת בגיטין גבי עובדא דשלמה המלך ואשמדאי מלכא דשידי, שאמר אשמדאי כתיב ונות יין ותירוש יקח לב, אע"פ שספר משלי לא אמר שלמה עד עת זקנותו ועדיין לא נכתב, מ"מ כל מה שנכתב בפסוקים היו יודעים אף שעדיין לא נכתב, וכמו ארור עושה מלאכת ה' ברמיה האמור גבי יואב בפ' לא יחפור עכ"ל

אוצר מפרשי הירושלמי

3

שהראה להם מטתו של מרע"ה כדי שיהיה להם תירוץ לעשות עגל, וא"כ הוה שפיר ק"ו, אך מרע"ה לא ידע מה בלבם ודנם לזכות וגברו ידי ויהוירד הלוחות לארץ. וכששמע קול ענות היה יכול לשפוט ששמחים בעגל מה שלא שמחו במתן תורה, ושפיר יש ק"ו והיה לו לשברם, אך אין לדון באומד עד שראה בעיניו מחולות ושמחתם בעגל אז נתחזק הק"ו מפסח, וא"ל הקב"ה יישר כחך.

תורה תמימה שמות לז אות לה

ר"ל אע"ג דמקודם שיער שהקול הוא קול שמקלסין לעבודת כוכבים כמבואר בדרשה דלעיל, בכ"ז לא שיבר את הלחות עד שקרב אל המחנה וראה בעיניו את העגל והמחולות, כדכתיב ויהי כאשר קרב אל המחנה וירא וישבר, כך פירשו המפרשים. אבל אין צורך לזה, ד"ל בפשיטות, כי הקב"ה אמר לו כי שחת עמך, ובכ"ז לא עשה מעשה עד אשר קרב וראה.

שו"ת אגרות משה או"ח ח"ג סי' נ ד"ה והא ובהא דכתבתי לכתר"ה זה הרבה שנים ונדפס זה בספרי חיו"ד ח"א סימן רכ"ג שח"ו לומר על משה ששמע מהקב"ה, שבראיה בעצמו התעורר יותר שלכן רק אח"כ שיבר הלוחות, וכתב לי כתר"ה שבעל העקידה נמי כותב כן, הנה עיינתי בהעקידה פ' תשא וראיתי כי אדרבה סובר דכתבתי שאין שום חלוק בין שמיעה מהקב"ה לראיה בעצמו, והביא מהמדרש שמה שלא שיבר מקודם הוא להודיע לישראל שאסור לעשות דבר אף בידיעה גמורה עד שיראה הדבר, ועוד הביא מדרש שאמר לו הקב"ה לך רד כי גם אני ירדתי כשרציתי לדון לענוש בדור הפלגה ובסדום, ופרש"י בחומש שהוא ללמד לדיינים שלא ירשיעו הנדון עד שיראו ויבינו, וזהו גם כוונת הירושלמי תענית פ"ד ה"ה שאיתא שם ר' חלקיה בש"ר אחא מיכן שלא יהא אדם דן אומדות, שהוא להורות לדיינים ועיין בחומש תורה תמימה שפירש כן.

עלי תמר

והקשה הפ"מ, והרי הקב"ה אמר לו מפורש עשו להם עגל מסכה וישתחוו ויזבחו לו, ויאמרו לו אלה אלהיך ישראל, ומה שמתרץ קשה לקבל עיי"ש. וי"ל עפ"י ב"מ פ"א, ספק אם שער לבן קודם לבהרת, הקב"ה אומר טהור, וכולהו מתיבתא דרקינא אמרי טמא, ואמרי מאן נוכח רב"נ וכו' ואמר טהור, טהור, ויצאה נשמתו בטהרה.

והרמב"ם בהלכות טומאת צרעת סוף פ"ב, פסק דספק טמא, והקשה בכ"מ והרי הקב"ה אומר טהור, ותיירץ לא בשמים היא, ופסקינן הלכה כתיק בפ"ה דנגעים דיחיד ורבים הלכה כרבים ע"כ. הרי דאף שהקב"ה פסק טהור, אעפ"כ לא בשמים היא, ומסר ההלכה לבי"ד של מטה, דכמו שיפסקו כן הוא ההלכה, כמ"ש בסנהדרין פ"ד ה"ה. א"כ כ"ש כאן, דהקב"ה לא פסק ההלכה אלא אמר למשה, דאמרינן לא בשמים היא, ויש לו למשה לפסוק ההלכה לפי כללי בי"ד של מטה.

צ"ע הא קי"ל להלכה (רמ"א חו"מ סי' רז ס"ד) דננין ע"פ אומדנא. שו"ת משנה הלכות ח"ד סי' קס"ה ד"ה ומה שממה, ועי' עלי תמר.

שו"ת משנה הלכות ח"ד סי' קס"ה ד"ה ומה שממה

ומה שתמה כ"ג אמהר"ץ חיות מירושלמי (תענית פ"ד ה"ה) עה"פ ויהי כאשר קרב אל המחנה וירא את העגל והמחולות, רבי חלקיה בשם רבי אחא

נמי דאימעוט אלא דגלאי וכו', הכי השתא בשלמא אפיה אורח ארעא לגלויי קמי רביה אלא כרעי לאו אורח ארעא לגלויי קמי רביה. ולכך נתמעטו כנפי הרגלים והטעם כדי להזכיר עון העגל, ועוד אזכיר במצות ציצית מספר הכנפים שנתמעטו, וא"כ הרי העון נזכר שאם לא היה זוכר היה מתנהג עמהם במדת רחמים והזכירה ההיא מונעת הרחמים, אבל לעתיד לבא ישכחנו לגמרי שכן הבטיחנו ע"י נביאו (ישעיה מט, טו) גם אלה תשכחנה ואנכי לא אשכחך.

עלי תמר

אין כל דור ודור שאין בו אונקי אחת מחטא העגל. אולי הכוונה, שינוי צורה באמונה והשגחה, מתוך חוסר אמונה וההנהגה המסורה מדור דור.

הובא בראשונים.

אמרי שפר (לרצונו יהודה נן מהר"ם חלאווה) נמצא לפרשם חולדות ד"ה ועל.

ויהי כאשר קרב אל המחנה וירא את העגל ומחולות, ר' חלקיה בשם ר' אחא מיכן שלא יהא אדם דן אומדות וכו'.

ביאורים בדברי הירושלמי.

יפה מראה, קס"ט, פנ"מ, ועי' שו"ת מנחת יצחק ח"ה סי' נט ד"ה הנה אס.

שו"ת מנחת יצחק ח"ה סי' נט ד"ה הנה אס ובעמדי במקלות המלצתי ע"ז, מה ששמעתי לפרש, מה דאיתא, ויהי כאשר קרב אל המחנה וירא את העגל ומחלת ויחר אף משה וישלך מידי את הלחת וגו', והקשה במד"ר שם (פ' מ"ו - א') ובירושלמי (תענית פ"ד ה"ה), אפשר שלא הי' מאמין בהקב"ה שאמר לו כי שחת עמך עיי"ש, ואפ"ל דמעיקרא חשב כי אף שחטאו, כי אנוש קרוץ מחומר, ולא יכול לעמוד על נפשו, אבל מ"מ רוחם שבור בקרבם, כמו שאומרים בשם צדיקים, שלא ראו מלאך רע הנברא מעבירות של ישראל, שיהי' שלם בלי מחלת לב, ובודאי כאשר תאותם יתמלאו, יתנחמו על חטאתם ויעשו תשובה, אבל כאשר ראו המחלת, ששמחים בזה, עי' בספרוננו, היינו שחושבים שעשו מצוה, שאז אפילו על פתחו של גיהינם לא ישיבו, כמאמרם בפושעי ישראל, ע"כ אז ויחר אף משה, ושבר הלוחות.

צ"ע מדוע נחשב ספק ואומד, הרי הקב"ה אמר לו במפורש (שמות לב, ז) 'עשו להם עגל מסכה'. יפה מראה, חמס סופר צהגהומו לירושלמי (הוצא ג"כ צ"פ דנרס עמ' יד ע"ד ד"ה ירושלמי), תורה תמימה שמות לז אות לה, שו"ת אגרות משה או"ח ח"ג סי' נ ד"ה והא, עלי תמר.

חמס סופר צהגהומו לירושלמי (הוצא ג"כ צ"פ דנרס עמ' יד ע"ד ד"ה ירושלמי)

וירא את העגל ומחולות מיכן שלא יהא אדם דן אומדות. וצ"ע הלא הקב"ה כבר אמר לו בשמים ממעל שחת עמך ולא שברם. גם לבאר מה דאיתא לקמן ביקש הקב"ה לחוטפן מידו של משה וגברה ידו של משה וחטפן וכו', נ"ל הכוונה בהיפוך שהקב"ה תפשם בשמים ולא רצה שיורידם לארץ כלל, ומשה גבר והורידם כאשר אבאר אי"ה. דהקב"ה רצה שלא יורידם כלל משום ק"ו מפסח דכתיב כל ערל וכו', אך מרע"ה דנם לזכות שאינם מומרים ממש שהשטן הטעה אותם, והראוים מטתו של מרע"ה באויר ולא היה להם עצה ועשו להם מנהיג אחר, כמ"ש רמב"ן בפ' כי תשא. אך הקב"ה ידע מחשבותם אפי' ביום מתן תורה הרהרו בשור שבמרכבה, אלא שיראו לנפשם ועתה שמחו

ר' יודן בשם ר' יסא אין כל דור ודור שאין בו אונקי אחת מחטיו של עגל.
ביאורים בדברי הירושלמי.
רצונו נחמי שמות כד ז, יפה מראה, עלי תמר.

רצונו נחמי שמות כד ז

פוקד עון אבות על בנים ועל בני בנים על שלישים ועל רבעים. הכתוב הזה מצאנוהו בתורה בארבעה מקומות שתיים בעשרת הדברות ראשונות (שם כ, ה) ואחרונות (דברים ה, ט), ושתיים במדותיו של הקב"ה האחד בכי תשא (במדבר יד, יח), והשני בסדר שלח לך (שם כד, טז) בענין מרגלים, אותם שבעשרת הדברות הם פקודת נקמה להכריתם ולמחות שמם מן העולם שכן כתוב בו לשונאי, אבל השתיים שבמדותיו של הקב"ה הם פקודת עונש להוסיף ולהרבות להם יסורים שהיו כפרת עונותם וכדי להיטיבם באחריתם. ואמנם מה שהקב"ה פוקד עון האב על הבנים יש לתמוה כי נראה כי אין זה משפט צדק והלא הקב"ה צוה בתורה (דברים כד, טז) לא יומתו אבות על בנים ובנים לא יומתו על אבות איש בחטאו יומתו. אבל הענין הזה כבר בארוהו לנו רז"ל (ברכות ז). שהכתוב הזה של פוקד עון אבות מדבר כשאוחזין מעשה אבותיהם בידיהם ויזכיר הכתוב שהפקידה הזאת נמשך ארבעה דורות, והטעם לפי שאפשר שיאריכו ימיו של אדם ויראה ארבעה דורות כענין שכתוב באיוב (איוב מב, טז) ויראה את בניו ואת בני בניו ארבעה דורות, וכן כתוב ביוסף (בראשית נ, כג) וירא יוסף לאפרים בני שלשים מלת בני סמוכה והם רבעים והודיענו הכתוב עד היכן גבול הקורבה כי חמלת האבות עד פה תבא ולא תוסיף, ועל כן הרשע אשר ראה אביו ואביו אביו וזקנו שהיו עושי רשעה והנה גם הוא אחריהם אוחז הדרך ההוא ומתחזק ברשע כמותם ראוי להביא עליו יסורין ולפקוד עליו עון כלם. וכאן הבן שואל כיון שהמדה כך היא שהפקידה הזאת עד ארבעה דורות ולא יותר, אם כן מדוע אמר הכתוב (שמות לב, לד) וביום פקדי ופקדתי עליהם, ודרשו רז"ל אין לך דור ודור שלא יהא בו אונקיא מעון העגל, ובלשון אחר הזכירו במקום אחר (עי' סנהדרין קב). אין לך פורענות שבאה על ישראל שאין בה קצת מפורענות של עגל, וא"כ איך יפקוד הקב"ה בכל דור ודור קצת מאותו עון ומדת הפקידה, ואף כשאוחזין מעשה אבותיהם בידיהם אינה מתפשט אלא עד ד' דורות. והתשובה בזה כי מה שאמור פקדי ופקדתי אין זה לשון פקידה ככאן אלא לשון זכירה, שהקב"ה זוכר עון העגל כשהדור חוטא, אבל אינו פוקדו, כי בחרבן בית המקדש נפקד הכל ונמחה העון לגמרי, כי בודאי היה החרבן ההוא והאבדה ההיא העצומה שאבדו ישראל שיתמרקו בה עונותיהם ולא ישרא להם מעון העגל כלום. והנה מצינו בחרבן בהמ"ק שכתוב (יחזקאל ט, א) קרבו פקודות העיר ואיש כלי משחתו בידו, ובמלת פקודות רמז מקרא זה וביום פקדי ופקדתי. וכן מצאתי במדרש איכה (איכ"ר ב, ג) עד היכן חטאו של עגל קיים ר' ברכיה אומר עד עגלי ירבעם שנאמר (הושע ז, א) כרפאי לישראל ונגלה וגו', ר' שמואל בר נחמני אמר עד חרבן בהמ"ק, שנאמר קרבו פקודות העיר הזאת. הא למדת שאין עון העגל נפקד כלל מחרבן הבית ואילך, ואף על פי שאינו נפקד נזכר הוא, שהקב"ה זוכרו, וזהו שדרשו רז"ל בפ' אין דורשין (חגיגה יג:) כשחרב בהמ"ק נתמעטו כנפי החיות אותן שמכסות בהן רגליהם שנאמר (יחזקאל א, ז) וכף רגליהם ככף רגל עגל אי לא אתמעט מנא ידע ליה דילמא דגלאי ואחוי ליה דאי לא תימא הכי ודמות פניהם פני אדם הכי

מעש' דרוש דרש משה ק"ו זה, ואחרי שכבר ידע זה הק"ו שא"א לישראל לקבל הלוחות אחרי אותו מעשה, ה"י לו למשה להניח את הלוחות לפרוח ולא לתפסן בידי ולשברם בידי, לכך פתח האי תנא קמא בזה דרש משה ק"ו וכו', ומסיים בזה המקרא ויחר אף משה וישלך מידי את הלוחות וישבר אותם, כלומר חרון אף משה עשה רושם זה שהשלך מידי את הלוחות, כי הוה סגי בלא הכי בפריחת הלוחות לבד שלא יבואו לידי ישראל לקבלם. אך רבי ישמעאל פליג עליה ואמר, הקב"ה אמר לו שישברם. ומיתי ראייה לדבריו שנאמר וכתבת על הלוחות את הדברים אשר היו על הלוחות הראשונים אשר שיברת, כי צריך לכתבם מן הכתב לכך יפה עשית ששיברת ולא הנחת לפרוח הלוחות, שאז היה בלתי אפשרי לכתבם מן הכתב כמ"ש בעל עין יעקב שהבאתי למעלה.

הלכה למשה

דרש משה מק"ו, מה אם פסח שהיא מצוה יחידית נאמר בו כל ערל לא יאכל בו, ועיין במפרש ק"ע דהיינו ערל שמתו אחיו מחמת מילה ואינו מעוכב אלא מצוה אחת ואפ"ה לא יאכל בו, ופי' דחוק. ובבבלי שבת פ"ז הגירסא, ומה פסח שהוא א' מתרי"ג מצות אמרה תורה כל בן נכר לא יאכל בו, וא"ש.

תני רבי ישמעאל, הקב"ה אמר לו שישברם, שנאמר וכתבת על הלוחות את הדברים אשר היו על הלוחות הראשונים אשר שיברת, אמר לו יפה עשית ששיברת.

אדרבא, מזה שהוצרך לומר יפה עשית, משמע שלא נצטוו לשברם. יפה מלאה.

ביאור למה המתין הקב"ה עד שעת פסילת לוחות שניות, ולא אמר לו מיד 'יפה עשית'. יפה מלאה.

ביאור מה ההכרח לפרש כן בפסוק. מקור צרוך.

מקור צרוך

אשר שברת (פ' תשא) תנא דבי ישמעאל. אמר לו הקב"ה למשה יפה עשית ששברת. ומפרש אשר מלשון אישור וחיוזוק (ובשמ"ר פ"כ הלשון יישר. וכן בלשון בנ"א) אך לא נתבאר הכרח הדרשה.

וקרוב לומר. משום דעפ"י נמוס וד"א. בנוהג שבעולם כשאדם עושה בהחפז או כבעסו דבר שלא כהוגן. אין ראוי להזכירו מעשה זה. כי זה לו לעגמת נפש ולהלבנת פנים. כי גם נפשו שלו ירעה לו על מכשול זה שעשה.

והנה המשך הכתוב כאן כזה. וכתבתי על הלוחות את הדברים אשר היו על הלוחות הראשונים אשר שברת. והנה המלים "אשר שברת" אינם מוכרחים כלל לענין. ולא ה"י הענין חסר במאומה לוא השמיטם הקב"ה מלאמרם. ולפי"ז אם נימא שעשה משה במעשה השבירה דבר שלא כהוגן לא ה"י הקב"ה מזכירו מעות זאת. ומדזכר. מתבאר שניחא לו להקב"ה מעשה זו והודה לו על זה וכסמך לדבר תלי זה בלשון "אשר" אישור יישר. כמבואר.

סט, א [בבילנא דף כג, א]

ר' שמואל בר נחמן בשם ר' יונתן הלוחות היו אורכן ששה טפחים ורחבן שלשה.

לפי דברי הירושלמי מתבאר הא דא"י בבבלי (במנחות צט.) שהלוחות ושברי לוחות מונחין בארון, וביישוב

אמר לו שישברם שנאמר וכתבת על הלוחות את הדברים אשר היו על הלוחות הראשונים אשר שיברת א"ל יפה עשית ששיברת וכו', ר' יוחנן בש"ר יוסה בר אבבי הלוחות היו מבקשים לפרוח והיה משה תופסן, דכתיב ואתפוש בשני הלוחות וכו'.

מאמר זה ניתן להדרש, דפתח ב' דרש משה ק"ו מפסח שישראל אסורים בתלמוד תורה, וסיים בפסוק ויחר אף משה וישלך מידי את הלוחות וישבר אותם כאלו עשה זה בשעת כעסו וחרון אפו ובלי דעת, וגם ר' ישמעאל שאמר, הקב"ה א"ל שישברם ומייתי רא"י מפסוק שאמר הקב"ה וכתבת על הלוחות את הדברים אשר היו על הלוחות הראשונים אשר שיברת, שא"ל הקב"ה למשה יפה עשית ששיברת, הקשה ביפ"מ למה נטר הקב"ה עד הכא ולא א"ל מיד אחר שבירת הלוחות יפה עשית ששיברת. לכן אומר אני כי תרומתו ת"ק ור' ישמעאל ס"ל הא דר' יוחנן בשם ר' יוסה בר אבבי, דס"ל הלוחות היו מבקשים לפרוח והיה משה תופסן, דכתיב ואתפוש בשני הלוחות אך צ"ל מ"ש ביפ"מ כאן שהקשה קושיא עצומה ונפלאה, אחר שראה משה כי הלוחות מבקשים לפרוח למה היה תופסן בידי לשברם דוקא אשר נחשב לו לעון גדול, כאשר נמצא כאן ביפ"מ ושאר ספרי קודש, ובמדרש כשראה משה שאין לישראל תקומה מסר עצמו למיתה ושיבר הלוחות, ואמר ועתה אם תשא חטאתם ואם אין מחני נא מספרך שגם אני נתחייבתי מיתה למקום היה להניח להם לפרוח, ומתוך בדוחק' גדולים, רק שמביא תירוץ אחד בשם בעל עין יעקב, דלכך לא הניח להם לפרוח רק לשבר אותם, כדי שישארו האותיות בתוך הלוחות ויועיל לעיין בלוחות הראשונות לכתוב על הלוחות שניות כראשונות כל הדברים אשר היו על הלוחות הראשונות, ואף כי אינו נראה לבעל יפ"מ הטעם הלו וסותר שם דבריו כאלו הם תפל מבלי מלח.

ואני בעניי הבינותי כי לא דבר רק הוא ודבר גדול דיבר בעל עין יעקב הנ"ל. עפ"י מה שמצאתי בספ' הקדוש של אמ"ו ז"ל אשר קרא שמו דברים עתיקים והמה בכתובים פ"י על ספר הזהר ושם נאמר בחידושו, כי ה"י קורא בספרי המקובלים הקדמונים, כי לוחות ראשונות נשתברו לפי שנפסלו בכתבתן שנכתבו שלא מן הכתב, וק"ל שאסור לכתוב ס"ת אפי' אות אחת שלא מן הכתב, אבל השניות נכתבו מן הכתב שבלוחות ראשונות. ועתה לפ"ז הטעם של בעל עין יעקב הוא ברור ותתן אמת ליעקב, שלכך שיברם משה כדי שיוכלו לחזור ולכתוב מתוך הכתב וכנ"ל. וזה ממש היה שאלת השואל בב"ק, מפני מה בדברות הראשונות לא נאמר בהם כי טוב, ובדברות האחרונות נאמר בהן כי טוב אחרי שנפסלו הראשונים מפני שנכתבו שלא מן הכתב, לפ"ז למה הוסיפו בדברות אחרונות לומר בהם כי טוב מה שלא נאמר בראשונים ולכתבן שלא מן הכתב, כי לדידיה הוה ס"ל טעם שבירת הלוחות הוא מפני שנפסלו כנ"ל.

ועתה נשוב אל הקדום. כי ודאי זה נודע כי משה דרש ק"ו זה בעת שולחו את יתרו, דאיתא במ"י וישלח משה את חותנו וילך לו את ארצו וסמך ליה בחדש השלישי וגו' פרשת קבלת התור, לפי שדרש משה ק"ו זה מפסח שהיא רק מצוה אחת אמרה תורה כל ערל לא יאכל בו כל התור' עאכ"ו, אמר מה ליתרו כאן, לפיכך כתוב בתחל' וישלח משה את חותנו, ואח"כ בחדש השלישי פ' קבלת התור', נמצינו למדין שקודם שעשו ישראל אותו

מיכן שלא יהא אדם דן אומדות, (פי' אף דנאמר לו מקודם מפי הקב"ה לך רד כי שחת עמך וגו', ולא שבר את הלחות עד שראה את העגל, הרי דאסור לדון אומדות וצריך דוקא לראות). לפי שיטת כ"ג דברי ירושלמי אלו צריכין ביאור רב, שהרי ודאי אנן קי"ל דדנין ע"פ אומדנא, וכ"ג בעצמו הביא מתשובת הרא"ש. ועיין ירושלמי תרומות פ"ב ה"ב ור"ן סוכה פ"ד ואו"ח סי' תרנ"ח ומהר"ק שרש קכ"ט ומהר"ם אלשקיר ק"ו ובספרי משנה הלכות למס' כתובות סי' ק"ו ור"ד הארנאי בזה. ומעתה עד שמקשה על המרי"ץ תקשה להירושלמי ולהפוסקים.

אבל האמת יורה דרכו דודאי היכא דאפשר לברורי בידי אדם מבררין ולא סמכין אאומדנא וזה כולי עלמא מודי, וממילא הכא כיון דמשה היה יכול לברר לעצמו ולראות במו עיניו מה ששמע ולכן צריך לברר, וזה שאמרו מיכן שלא יהא אדם דן אומדות.

שנית י"ל, דודאי היכא דהדבר בספק ובא הנביא ובירר שמעינן ליה, אבל זה רק לדיני ממונות, אבל הכא שהיה נוגע לדיני נפשות אסור לדון אומדות.

עלי תמר

מכאן שלא יהא אדם דן אומדות. קשה דהרי אסור לדון עפ"י אומדנא אפילו בדיני ממונות, וכמ"ש בנסהדרין ל"ז, ומה ראייה מכאן שהיה בזה דיני נפשות. וי"ל דמבואר בירושלמי ב"ק ריש פ"ה, דאף דאין הולכין אחר הרוב בד"מ, מ"מ ברוב דהוא אומדנא דמוכח מוציאין ממון, עי"ש בפנ"מ ובמאה"פ, ברם בד"נ פשיטא דאין דנין אף באומדנא דמוכח. וכאן היה זה אומדנא דמוכח, כמו שאמר משה קול קילוס עכו"ם אנכי שומע, ואעפ"כ אין אדם דן בד"נ אף באומדנא דמוכח. ומ"מ זוהי דעת הירושלמי אבל דעת הבבלי אינו כן, ואין דנין אף דיני ממונות אפילו באומדנא דמוכח אלא דווקא ע"י שני עדים כשרים, וכמ"ש בחו"מ סימן ת"ח.

הא דאיתא בבבלי (יומא עה.) שמרע"ה דן על פי מקום ירידת המן, נחשב בירור גמור ולא אומדות. לפנת פענח כרך ז ח"ג עמ' סט ע"א השמטה א.

לפנת פענח כרך ז ח"ג עמ' סט ע"א השמטה ב

ועי' בירושלמי תענית פ"ד, דלכך לא שבר מרע"ה את הלוחות אף דנאמר לו בנבואה כי שחת עמך כו', עד וירא את העגל כו', דאסור לאדם לדון אומדות. חזינן דצריך דווקא לראות, ונפקא מינה נמי לדין, מחמת לא תעשון כן דמכות דף כ"ב. ומכל מקום מבואר ביומא דע"ה, דמרע"ה דן דין ע"י בירור מהמן דזה הוה ראייה, וכמו שכתבתי להך מ"ד בזבחים דס"ב, שראו שהמלאך מקריב, אף דזה הוה ע"כ במראה הנבואה. ועי' יומא דס"ו גבי כרת דצריך דווקא ע"י עדים, וה"נ גבי אורים ותומים אם נימא בולטות וכמ"ש.

דרש משה מק"ו וחומר מה אם פסח שהיא מצוה יחידית נאמר בו כל ערל לא יאכל בו וכו'.

ביאורים וגירסאות בדברי הירושלמי. יפה מלאה, קה"ע, עיר צנימן שני אות טז, הלכה למשה.

עיר צנימן שני אות טז

דרש משה מק"ו, ומה אם פסח שהוא מצוה יחידית נאמר בו כל ערל לא יאכל בו, התורה שכל המצות כלולות בה עאכ"ו, ויחר אף משה וישלך מידי את הלוחות וישבר אותם תחת ההר, תני ר"י הקב"ה

אוצר מפרשי הירושלמי

אמה שלמה לפי המדה של כל הנ' שערי בינה, ובפ' אוחו טפחיים לפ"ז הוא כמ"ש תחילה בזה.

גור אריה למחר"ל דברים לז יז ד"ה ולכל היד החזקה

ובירושלמי במסכת שקלים אמרו כיון שחטאו ישראל בעגל בקש הקדשו ברוך הוא לחוטפן מידו של משה גברו ידו של משה וחטפן ממנו. הוא שהקדוש ברוך הוא משבחו ולכל היד החזקה שלטה על ידי לגברה, והוצרך לומר כך דאם פירש היד החזקה שעשה במצרים זה כבר כתיב לכל האותות והמופתים.

תפארת ישראל למחר"ל פמ"ח (עמוד קנ)

ר' שמואל בר נחמני אומר הלוחות ארכן ששה טפחים ורחבן ששה טפחים והיה משה תופס בטפחיים והקדוש ברוך הוא טפחיים וטפחיים ריוח באמצע, וכיון שעשו ישראל אותו מעשה בקש הקדוש ברוך הוא לחטפן גברה ידו של משה וחטפן ממנו, הוא שהקדוש ברוך הוא משבחו לכל היד החזקה יהא שלמה על ידא דגבר על ימינא. ר' יוחנן אמר הלוחות היו מבקשים לפרוח והיה משה תופשן, היינו דכתיב ואתפוש בשני הלוחות ע"כ.

ופירוש זה מה שהיו שני טפחים ביד הקדוש ברוך הוא ושני טפחים ביד משה ושני טפחים חלק, כי התורה יש בה שלשה חלקים דכתיב (דברים ו') מה העדות והחקים והמשפטים אשר צוה ה' אתכם, חקים הם נעלמים ונסתרים לגמרי מבני אדם והוא יתברך יודע דרכם, העדות שהם גם כן נעלמים מבני אדם אבל אם מלמדים אותם לאדם אז ידע ויבין אותם על אמתתם רק צריכים להודיע אותם אליו, משפטים הם מצות ידועים שאף אם לא נאמרו דין הוא שיהיו נאמרים כמו כבוד אב ואם וגניבה ורציחה וכיוצא בהם, ואותם שנקראים עדות כמו שבת שהוא עדות על שהשם יתברך ברא הכל בששה ימים אבל לא נודע דבר זה מעצמו וכן כמה וכמה מצות. ולכך שני טפחים הם בידו של הקדוש ברוך הוא דהיינו החקים שלא נודע לנו ולא נגלו לאדם כלל, ושני טפחים בידו של משה הם המשפטים והם גלויים לאדם מעצמם והם ביד האדם, ושני טפחים הם אותם מצות שאין ידועים ומכל מקום אם נאמרים הם ידועים ולכך אינם ביד השם יתברך דסוף סוף שייכים לאדם כי יש לאדם בהם ידיעה כאשר נאמרו לו וגם אינם ביד משה כיון שאין ידועים אלו המצות מעצמו ולפיכך שני טפחים חלק שאינו לא ביד זה ולא ביד זה.

ולפיכך בשעה שהשם יתברך נתן הלוחות למשה בהתחלת הקבלה היה השליש ביד משה כי המשפטים חכף ומיד יש קבלה להם כי האדם משיג אותם, אבל העדות שאי אפשר שידע אותם מעצמו אין להם קבלה מיד, ולפיכך כאשר התחיל לתת להם הלוחות לא היה השליש לא ביד הקדוש ברוך הוא ולא ביד משה דכיון שאפשר להבין ולדעת אותם אין לומר שהם ביד הקדוש ברוך הוא וגם אין לומר שהם ביד האדם מאחר שאין ידועים לו, אבל החקים שאין לאדם בהם הבנה כלל הם ביד הקדוש ברוך הוא בהתחלת הקבלה כי אותם המצות אינם קרובים כלל אל האדם כאשר אינם נגלים, ולכך על קבלת הלוחות אמר כי טפחיים היו ביד הקדוש ברוך הוא וטפחיים חלק וטפחיים שהם השליש ביד משה וכל זה כאשר התחיל לתת הלוחות למשה, וקאמר עם שהתורה אינה ביד משה רק טפחיים התחתונים וטפחיים חלק ושני טפחים עליונים ביד הקדוש ברוך הוא שנמצא שיש למשה חבור וצירוף אל התורה דהיינו

הלוחות היו אורכן ששה טפחים ורחבן ששה, והיה משה תפוש בטפחיים, והקב"ה בטפחיים, וטפחיים ריוח באמצע וכו' ביקש הקב"ה לחוטפן מידו ש" משה וכו'.

ביאורים בדברי הירושלמי.

יפה מראה, כבוד חכמים אלה טו, גור אריה למחר"ל דברים לז יז ד"ה ולכל היד החזקה, תפארת ישראל למחר"ל פמ"ח (עמוד קנ), נלח ישראל מחר"ל פ"ז ד"ה וצירושלמי (עמ' יג ע"א), קה"ע, שרי קרנן, פנ"מ, חסס סופר צהנאותיו לירושלמי לעיל ד"ה וירא >הוצא לעיל על הירושלמי ויהי צד"ה צלואים, שלום ירושלים, ענף יוסף שמו"ר פכ"ח א (צסס נור הקודש), צית הלוי פ' יתרו ד"ה וצוה (עמ' כז ע"ג), שו"ט מטעמי יתק ח"צ צקדמת המנכר ד"ה ולפי, לפנת פענח הל' תרומות פ"ג ה"א ד"ה וכשן, משצ"ח.

כבוד חכמים אלה טו

ע"י יפ"מ מ"ש בזה. ולכ"פ דה"פ ע"י שהעולם נברא בתורה שכתובה ונתונה בלוחות, וע"כ ס"ל לחד מ"ד שמה"ט היו שני לוחות נגד שמים וארץ, וכן אנו ג"כ נאמר מה"ט הם אידי ואידי חדא שיעורא. וע"פ מ"ש תוספות במס' עירובין בשם פייטן שמדת עולם בארכו הוא אמה באמת של הקב"ה, וע"כ כן היו גם ארכן של לוחות במדת אמה שלמה לג' דאי' במס' שקלים יע"ש. ומינה לפ"ז מובן זה מ"ש הקב"ה אוחו טפחיים וכו', משום שעה"ז הוא נחלק לשלשה חלקי' שליש ישוב וכו', והכל נברא בלוחות וכמ"ש, ומשום ששליש הים הוא מקום טהרה שבעולם, ולמ"ד במס' יומא אבן ירה בים ומשם ברא העולם הוא מה"ט כמ"ש שם, וע"כ אין חלק זה כלל ראוי ליתן לבני האדם כמו הארץ אשר נתן לב"א, וע"כ בנתינת הלוחות שייר לעצמו מיד שליש העולם, והקצה לנו השליש זהו שליש ישוב, ושליש אחד הניח שאם יקיימו אח"כ התורה אז יתן להם גם שליש מדבר, וכמ"ד אתן במדבר ארז שיטה וגו', ולכן זהו פ"י אחיזה בלוחות מ"ר שליש והקב"ה בשליש, כי אלו היה ניתן ביד מ"ר כולם היה מקנה לנו בזה כל העולם כולו ואין כן רצונו.

ויותר מזה נראה לשיטת הפייטן דס"ל שם שרוחב עולם אינו אלא שליש אמה, ובעי טעמא למ"ש שהעולם הוא במדה אחת עם מדה של הלוחות, והרי הם ארכן ורחבן שוים, ומשמע דה"ט שהלוחות הם במדת שמים וארץ חדשה שיהי' באמת ג"כ כן שוה האורך עם הרוחב, וע"כ היה העולם מתרחב והולך. ופי' לפ"ז כי היה סובר שיהיה מיד כן שוה ברוחב כמו באורך, אבל הש"י גער בו ואמר די שיהיה עכשיו כן שליש ברוחבו. ומזה נראה שכן הוא במדת המקדש והמשכן שהיה רחבן שליש שכן. ונראה שהפייטן מזה יצא לו כן גם בעולם כולו, שהרי המשכן והמקדש ג"כ נעשה כתמונת עולם, וא"כ עכצ"ל כמ"ש שלוחות הם כמדת העולם חדש. ולפי"ז נראה טפי, כי לפ"ז יהיה עולם חדש עוד שני פעמים כמו שהוא עכשיו, וס"ל שהקנה לנו עכשיו כל עה"ז שהוא שליש כל העולם מה שיהיה, ושליש אחד יהיה לעולם ועד לחלק ה' מיוחד, ועוד חלק השלישי שהיה באמצע זהו ראוי לנו כשנזנה לשמוע מפיו תורה חדשה. ולפי"ז נראה ג"כ לג' דהכא למ"ש תו' דה"ט שזה הוא כשיטת הש"ס דידן שם, שעולם הוא רק חצי אמה של הש"י, וע"כ גם רוחב הלוחות חצי אמה, ומה שהיה ארכם אמה ה"ט ג"כ, כי לפ"ז עולם חדש יהיה כפול כמו זה שהוא עכשיו, ע"י המ"ט שערים אשר הודיע ע"י מ"ר, ושער החמשים הוא כ"כ ככולם יחד, וע"כ אז שיגלה לנו שער החמשים יהיה העולם כפול ג"כ, וע"כ מדת הלוחות הם

הירושלמי עם הא דאי' בב"ב (יד). שהלוחות ארכן ששה ורחבן ששה ועוביין ג'.

תוספות מנחות סס ד"ה מלמד, שיטה מקוצנת צ"צ יד א ד"ה ארכן, וע"י יפה מראה, יפה עינים שקלים פ"ו ה"א ד"ה רחבו >-, טעם ודעת על צריכתא דמלאכת המשכן פ"ו מ"א ד"ה והלוחות.

תוספות מנחות סס ד"ה מלמד

מלמד שהלוחות ושבירי לוחות מונחין בארון. בפרק קמא דבבא בתרא (יד). אמרינן והלוחות ארכן ששה ורחבן ששה ועוביין ג', ואם כל אחת בפני עצמה היתה ששה על ששה אי אפשר ליישב בארון זו אצל זו כ"ד טפחים לארבעתן וארכו של ארון לר"מ חמש עשרה טפחים באמה בת ששה ולר' יהודה י"ב טפחים ומחצה דאמרינן באמה בת חמשה דאמתיים וחצי ארכו. וצ"ל שהיו שבירי לוחות תחת השלימות. ובירושלמי דשקלים בפ' י"ג שופרות (פ"ו ה"א) משמע דאורכן ששה ורוחבן שלשה ומונחות אורכן לארכו של ארון ויכול ליישב ארבעתן זו אצל זו ברחבן, והכי נמי איתא בפרק בתרא דתענית ירושלמי. והש"ס שלנו נמי דקאמר בב"ב (שם) ארכן ששה ורחבן ששה מצית למימר דמייירי בין שתיהן כשהיו זו אצל זו לרחבן, והא דקאמר כמה לוחות אוכלות בארון י"ב טפחים היינו בין לוחות ושבירי לוחות כשהיו מונחות זו אצל זו (ארכן) [רחבן] לארכו של ארון.

שיטה מקוצנת צ"צ יד א ד"ה ארכן

ירושלמי פליג אתלמודא דידן דקאמר התם הלוחות ארכן ששה טפחים ורחבן שלשה. ולפי הירושלמי היו הלוחות בארון זה אצל זה ורחבן לרוחב הארון ובין רוחב שניהם אוכלת בארון שלשה טפחים הרי פרנסת ארון לרחבו. ואם באת לפרנס הארון לארכו צריכים לומר כי שבירי לוחות מונחים בארון זו אצל זו כמו השלמות ולא על הלוחות או תחתיהן כמו שמשמע לפי התלמוד שלנו. וכפירוש הירושלמי נחא דקאמר אורך ברוחב הלוחות כיון שארכן יותר על רחבן אבל לפי תלמוד שלנו מאי אורך ברוחב שייך בהו. ואיכא למימר דאורך העמוד קרוי אורך. תוספות הרא"ש ז"ל.

טעם ודעת על צריכתא דמלאכת המשכן פ"ו מ"א ד"ה והלוחות

והלוחות ארכן של כל א' וא' ששה טפחים ורחבן ששה. וכ"ה בבב"ב יד. אבל בירושלמי שקלים פ"ו ה"א ובתנחומא עקב ס' י"א איתא ארכן ששה ורחבן שלשה, וכתבו תוס' במנחות צט. די"ל דגם גמ' דידן ר"ל הכי, וארכן ששה דקאמר היינו עם השבורות, וס"ל דהשלמים עם השבורים היו מונחין זה בצד זה. וצ"ע דא"כ לר"י בן לקיש דאמר בסמך שהיו ב' ארונות בא' מונח הלוחות ובא' השבירי לוחות, א"כ נאשר מקום פנוי הרבה בארון, ובשלמא אם נאמר דגמ' דידן וירושלמי פליגי בהא, י"ל דר"י בן לקיש ס"ל כגמ' דידן שהיו ששה. ולענ"ד י"ל דלא פליגי כלל, דלכו"ע ארכן ו' ורחבן ו' וגבהן ג' וכדאמר הכא, אלא דלגמ' דידן היו מונחין כדרך הנחתן, ולהירושלמי היו מונחין על צדן, נמצא היו תופסין בארכו שלשה, והיינו דקאמר הירושלמי רחבן שלשה היינו עוביין, [וכן יש לפרש בירושלמי תענית פ"ד ה"ה, וכ"ה בשמות רבה פמ"ז להדיא], והכי איתא בהדיא במדבר רבה פ"ד, לפי שהלוחות השלמות והלוחות השבורות על צדיהן היו מונחות בארון, לפי שלא היו עבות אלא ג' טפחים עכ"ל המדרש, ור"י בן לקיש יסבור שהיו מונחות כדרכן.

משה בשני' שהן שלו והן קרני הוד שזכ' בהן משה ושתי' האמצעי' כפי הסדר הן היו בינתיים, ונצח משה כפי מדתו שהוא נצח והבן.

שלוש ירושלים

והי' משה תפוס בטפחיים. וכן הוא בפייט של שמחת תורה. והרב הגאון מ"ו מהר"י ג"ב כ' ענין נחמד בזה, דקאי על ג' חלקי תורה שבכתב ובע"פ, וחלק הנסתר נשאר בידו של השי"ת להשפיע מטוב במקום קדוש בא", אם כבר מילא כריסו בש"ס ופוסקים ושגורים בפיו, ובימי זקנותו ימצא חן בעיני השי"ת כדאמר' בנדה, ומשגר לאוהביו ממה שלפניו, וטפחיים חרב הוא תורה שבכתב אשר היא נתונה לכל אדם, וטפחיים בידו של משה הוא חלק הפלפול תורה שבע"פ, וגבר' ידו של משה ונהג בה טובת עין, והאריך מאוד בדבריו של טעם, ומפני האריכות לא העתקתי פה.

ענף יוסף שמו"ר פכ"ח א (נצח מור הקודש)
[כביכול היו ביד מ"ש והיה עולם שני טפחים, ובידו של משה שני טפחים, ושני טפחים היו מפרישין בין יד ליד]. הענין הוא לפי שמצינו בתורה ג' חלקים, הא' הוא תורה שבכתב המגולה לכל, והב' הוא תורה שבע"פ אשר אינה מגולה לכל, ואמנם נקנים לאדם ע"י טורח ויגיעה רבה, אמנם אחר היגיעה האדם ודאי זוכה בה, וכדאמר' בפ"ק דמגילה יגעתי ומצאתי תאמין. וחלק הג' הוא חלק הנסתר שאינו מסור ביד כל אדם להשיגו אף ביגיעה רק הוא מתת אלהים לאוהביו ולחושבי שמו, ואף הם ג"כ אינם זוכים לעמוד על בורים כראוי, וע"ז נא' הנסתרות לה' אלהינו והנגלות לנו ולבנינו.

וזהו כונת המאמר שהלוחות נחלק לג' חלקים, שליש ביד הקב"ה דהיינו כלפי חלק הנסתר הנקרא תורת ה' שאין בו תפיסת יד האדם אלא בעזר הקב"ה, ושליש ביד משה כלפי חלק הנגלה הוא תורה שבכתב שיש בה תפיסת יד האדם להיות מסור בידו תמיד, ושליש בין יד ליד כלפי חלק השגת העיון והפלפול הוא תורה שבע"פ שצריך יגיעה, שיש בה מדריגה ממוצעת שקודם היגיעה נקרא תורת ה', ולאחר היגיעה שכבר זכה בה נקרא תורת האדם, ולכן חלק זה עומד בריוח בין יד ליד, להורות שאם לא יעמול בה ולא יזכה בה הרי היא ביד הקב"ה, ואם יעמול ויזכה בה הרי היא ביד האדם (נזה"ק).

צית הלוי פ' יתרו ד"ה וצוה (עמ' כז ע"ג)
עלית למרום שבית שבי לקחת מתנות באדם ואף סוררים לשכון יה אלהים. יש להבין המשך הכתובים וביאורם. גם יש להבין דשבי ומתנה הם שני ענינים נפרדים ומנוגדים לגמרי, דשבי הוא בע"כ ובשנאה ומתנה הוא ברצון ובאהבה, והיאך אמר הכתוב שהיה לו שניהם ביחד. גם יש להבין אמרו לקחת מתנות דלפי דרך לשון הנהוג לא שייך לומר שלקח מתנה רק קיבל או נתנו לו מתנה, דמתנה עיקרה נקראת על שם הנותן יען כי בו תלוי עיקר הנתינה, ובכל מקום דנמצא בפסוק לשון לקיחה הוא במקח וממכר, וכדאיצא בריש קידושין אין קיחה אלא בכסף, או כשנוטלו בכחו בע"כ וכמו אשר לקחתי מיד האמורי בחרבי ובקשתי, אבל במתנה לא נמצא לשון לקיחה. ועיין במדרש רבה פרשה יתרו על פסוק ומשה עלה וז"ל, שבית שבי יכול מפני ששבה אותה נטלה חנם ת"ל לקחת בלקיחה נתנה לו, יכול יהיה חייב ליתן דמים ת"ל מתנות, הרי דדרש האי לקחת לשון מקח וממכר.

דהיינו מדרגתו ומעלתו מישראל שכאשר אין ראוי שיהיו עם המקבל באין ספק שהיו מסתלקים הלוחות דהיינו מדרגת הלוחות מן המקבל והיה כאלו לא קבלו כלל הלוחות, רק מפני הכנות משה לקבל האורה שהיא כל כך גדול שהיה מכריח.

נצח ישראל מהר"ל פ"צ ד"ה וצירושלמי (עמ' יג ע"א)

ובירושלמי דשקלי' (פ"ו הלכה ה') ר' שמואל ב"ג אמר הלוחות ארכן ו' טפחים ורחבן ו"ט והיה משה תופס בטפחיים והקב"ה בטפחיים וטפחיים ריוח באמצע וכיון שעשו ישראל אותו מעשה בקש הקב"ה לחטפן גברו ידיו של משה וחטפן הוא שהקב"ה משבחו לכל הید החזקה יהא שלמא לידה דגברא על ימינא ע"כ. ובדבר זה באו לבאר לך כי אותה שעה היו מוכן לחטא כאשר נתנה להם התורה דוקא, ולפי הסברה היה ראוי בהפך זה, כי בשעה שנתנה התורה היה ראוי שיהיו יותר צדיקים ובאותה שעה באו לידי חטא הגדול, וכל זה מפני כי השטן הוא היצר הרע היה מתגרה בישראל בשביל אותה מעלה שקנו ישראל באותה שעה שאין למעלה מזה.

ולכך אמר כי הלוחות היו טפחיים ביד של הקב"ה וטפחיים בידיו של משה וטפחיים ריוח באמצע, ודבר זה הוא החבור הגמור ודיכוכ הגמור שיש לישראל עם הקב"ה, כי ע"י התורה יש לישראל דביקות אל הקב"ה, ואלו עדיין לא נתנו הלוחות הרי אין כאן החבור כיון שלא נתנו עדיין הלוחות ואין לישראל עדיין החבור, ואם כבר נתנו הלוחות הרי כבר נתנו הלוחות ואין כאן דביקות של השי"י, כי עיקר הדביקות כאשר נותן להם בזה מתחבר להם, אבל כאשר היו טפחיים ביד הקב"ה וטפחיים ביד משה שמקבל התורה לישראל וטפחיים חלק זהו החבור הגמור, כי אלו שני טפחיים חלק אשר ביניהם משותף בו הנותן והמקבל יחד, דכך קיימא לן (ב"מ ב.) שנים אוחזין בטלית זה נוטל עד שידו מגעת וזה נוטל עד שידו מגעת ומגעת חולקין אותו שביניהם כאלו הם שותפין וזהו החבור והשתוף הגמור. ואי אפשר שיהיה מעלה יותר עליונה כמו זאת, כי ע"י התורה שיהיה השי"י נותן לישראל וישראל הם המקבלים, לכך התורה היא אמצעי לעשות חבור ודביקות גמורה. ואלו היה חלק ביד הקב"ה וחלק בידו של משה, היה הדבר הזה כאלו היה כאן חלוק, כי יש מן התורה שהוא שייך אל השי"י ויש שהוא שייך אל המקבל, וכאשר יש כאן טפחיים חלק ביניהם דבר זה הוא חבור אל השי"י ואל ישראל זה הוא חבור גמור, והיא המעלה היותר עליונה, ואז היה גובר בהם השטן לבטל מהם המעלה הזאת.

ואמר כי גברו ידיו של משה, וזה מפני כי משה הוא המקבל והתורה היא השלמתו, לכך כח של משה שהוא המקבל יותר גובר, כאשר התורה היא השלמתו לכך ידיו של משה גברו על ידו של הקב"ה, מה שהתורה היא שייך אל השי"י אשר הוא יתב' משפיע התורה, ויותר גובר הכח הזה שהתורה שהוא שייך אל משה שהוא השלמתו, ממה שהיא אל השי"י אשר משפיע התורה. והנה התבאר סבת החטא של ישראל אשר סבתו הוא היצר אשר מתגרה בישראל לטעם אשר אמרנו.

שיי קרנן

היה משה תפוס בטפחיים וכו'. הדברים תמוהים מה ענין תפיסת הלוחות ונצחו' של משה. ומוכרח אני לגלות טפחיים ולכסות שלש, דארכן ששה נגד ו"ק וכתבן ג' כללו' הסדר שהן ג' כנודע, ותפס

המצות שהם משפטים בלבד ויש למשה הכנה לקבל התורה כך היתה הכנותו לקבל התורה כל כך עד שגברו ידיו של משה כמו שיתבאר בסמוך.

ועוד יש לפרש כי התורה היא החבור בין השם יתברך שהשפיע התורה ובין האדם הוא המקבל את התורה, ולכך אמר כי השם יתברך היה תופס בשני טפחים עליונים ומשה המקבל היה תופס בשני טפחים התחתונים, ואמר כי שני טפחים חלק ואותם שני טפחים חלק משותפים בהם השם יתברך הנותן והאדם המקבל ודבר זה מורה החבור הגמור שיש אל האדם עם השם יתברך על ידי התורה, כי הכי קיימא לן (ב"מ ב.) לענין שנים אוחזים בטלית מה שהוא ביד כל אחד הוא שלו והשאר חולקים בשוה ושניהם משותפין בו, כך יש לפרש.

אבל עיקר הפירוש כי בא לומר כי בשעה שעשו העגל כבר התחיל קבלת התורה ולא היה עדיין גמר קבלת התורה והתחלת הדבר אינו עיקר הדבר וכן גמר הדבר אינו עיקר הדבר ועיקר קבלת התורה התחיל לצאת אל הפעל ולא יצא אל הפעל לגמרי, וזה שאמר כי היו שני טפחים ביד הקדוש ברוך הוא אותן שני טפחים העליונים שהם גמר הקבלה אותם היו ביד הקדוש ברוך הוא שלא היה גמר הנתינה, ושני טפחים ביד משה הם שני טפחים התחתונים והם התחלת הקבלה שכבר היה התחלת הקבלה ולפיכך היו שני טפחים ביד משה, ושני טפחים האמצעים והם עיקר הקבלה מפני שאלו שני טפחים אמצע הלוחות ואין זה התחלה וגמר הקבלה רק עיקר הקבלה הם חלק, כלומר שמפני שהתחיל לצאת לפעל הנה אין זה ביד הקדוש ברוך הוא ועדיין לא יצא לגמרי אל הפעל ולכך אין נחשב שהם ביד משה המקבל ולפיכך שני טפחים אינם ביד הקדוש ברוך הוא ואינם ביד משה ודבר זה מבואר. והנתינה בעצמה היא שהלוחות הגיעו מן ידי הקדוש ברוך הוא אל ידי משה, אי אפשר שלא יהיה נחלק קצת על מה שממנו וקצת על מה שאליו וקצת על אמצע שאינו מה שממנו ואינו מה שאליו כמו שידוע, ולכך אמר כי שליש מן הלוחות הגיעו לידי משה דהיינו מה שאליו ושליש ביד הקדוש ברוך הוא דהיינו מה שממנו ושליש ביני וביני ואם כן דבר זה עצם הנתינה, והיה חטאם בזמן עצם הנתינה כי אם לא נתן להם כלל לא היה השטן מגרה בהם כי עיקר הגריו מצד עצם הנתינה, ואם כבר נתנו הלוחות להם לא היה שולט בהם, אבל כאשר היתה עצם הנתינה היה שולט השטן.

ואמר שגברה ידו של משה על ימינו, ביאור זה כי משה היה בכח לקבל התורה ולפיכך גברה ידו של משה במה שהכח אשר יש לו לקבל דבר ולצאת אל הפעל המציאות הכח הזה הוא יותר במה שהוא לצאת אל המציאות שהמציאות יותר נחשב, אבל הכח לבטל דבר שלא יצא אל הפעל אין ראוי שיהיה הכח כל כך, ולפיכך גברה ידו של משה במה שכח משה להוציא התורה אל המציאות, ואם לא היה המקבל הזה שהוא משה מוכן אל קבלת התורה אף שראוי שיהיה נמצא בעולם התורה כיון שאין כאן מקבל מוכן שעל ידו תצא התורה אל הפעל לא היה יותר כח משה להוציא אל הפעל התורה, ולכך הכתוב משבח משה לכל הید החזקה מפני כח הכנותו אשר היה מוכן לקבל התורה.

ולדעת ר' יוחנן לא היה ראוי שהשם יתברך יחטוף הלוחות כי השם יתברך נותן ואינו חוזר ולוקח אבל מדרגת הלוחות בעצמם אין ראוי להיות עם המקבל בשביל חטא המקבל, וזה שאמר שהיו רוצים הלוחות לפרוח הוא הסתלקות הלוחות

אוצר מפרשי הירושלמי

7

דפסחים דף קי"ט, ושנים באמצע זהו טעמי תורה המבואר שם בפסחים, ומשה חטפם לעצמו כמבואר בנדרים דף ל"ח דלפול לא ניתן רק למשה לבד, וזהו הגדר דפסקי טעמים לאו דאורייתא לדין לר"י בנדרים שם רק ללויים משום שירה, וזהו ניתן למשה רבינו כמבואר בערכין דף י"א, עיקר שירה מה"ת יליף מן הך משה ידבר כו', ע"ש ברש"י דמשה לוי היה. ועי' בתוספתא סוף קדושין שנתגלה לאברהם טעמי תורה ודקדוקי', וזה הני ב' טפחים. ועי' יומא דף כ"ח ע"ב.

משנ"ח

בתוך המאמר הזה צפונים ענינים גבוהים ורמים קדושים ועמוקים אשר אין אנחנו מבינים אותם בשכלנו הפשוט. ומה שבאנו בזה הוא רק להגיה בסוף המאמר התיבות ייא שלמא על ידא, דצריך להיות יאי שלטה (האלף באמצעה) על ידא דגברית עליה מנאי, כלומר יפה כח יד כזה אשר גברה עלי כביכול, וכמו בבבלי ישר כחך אשר שברת, וזהו פשוטו של ולכל היד החזקה, (וזה לא חדש כי מתחלפות מ"ם לט"ת בהרבה מקומות). ועיין בשרידי הירושלמי שם נאמר דגברת על ימינא, וכן מוגה בדפוס קראטשון, אבל העיקר כמו שאמרנו (כאן), ועל כח היד נאמר שליט, כמו שנאמר השולט בשתי ידיו, ועיין בערוך ערך שלט שפירושו מעין ניצוח, והוראתה כאן ג"כ כי נצחה ידו של משה. ועתה מוכן ג"כ מה שאמר הכתוב משבחו, דאם כמו שהמפרשים אומרים יהא בה ברכה, הלא היא ברכה ולא שבח?).

ביאור מה הועיל מה שנתגבר מרע"ה לקחת מיד הקב"ה הרי אח"כ שברן. יפה מראה, שו"ת מטעמי ילמך הנ"ל, עלי תמר, ציאו"ר הגר"ם קניצסקי, ועי' שלום ירושלים.

עלי תמר

וביפ"מ הקשה ומה בצע בחטיפתו כיון דסוף סוף שברם. ונ"ל עפ"י שאמרו בברכות ח', הזהרו בזקן ששכח תלמודו, שלוחות ושברי לוחות מונחות בארון. א"כ כששבר משה רבינו הלוחות אמנם היה דינם כאומה ששכחה תלמודה, אבל הלוחות היו תלמודה ויש תקוה שתתאמץ ללמוד שוב ולחרותן בזכרון. אולם בהנטל מהם הלוחות אין להם כבר כל קשר אתן ואבדו אותן לעולמים.

ציאו"ר הגר"ם קניצסקי

וחטפן. ואע"פ ששיברן אח"כ משמע אילו היה ה' חוטפן שוב לא היו זוכין בזה.

שלום ירושלים

דרש משה מק"ו וכו'. ובמס' שבת פ' ר"ע כ' התוס' דיש פירכא דאפשר בתשובה ע"ש, ומשה הי' סבר דע"פ מה"ד לא מהני תשובה כדאמרי' במדרש, והשי"ת ברא עולמו במדה"ד ושייתף מידת הרחמים, וז"ש לעיני כל ישראל ששיבר את הלוחות ודרש ק"ו, וכ"ת הא אפשר בתשובה, לזה אמר בראשית ברא אלקים במה"ד כמו שפרש"י, ואעפ"כ מחשב דמשה עשה מדעתו דהא השי"ת מהפך מה"ד למדה"ר ומקבל תשובתן של ישראל.

בטעם שסיום התורה דווקא בענין שבירת הלוחות. שו"ת מטעמי ילמך הנ"ל.

הוא שהכתוב משבחו בסוף ואומר ולכל היד החזקה וכו'.

על פי זה יתפרשו דברי רש"י (דברים לד, יב) 'ולכל היד החזקה, שקבל את התורה בלוחות בידיו'. מטעמי ילמך ח"צ לקוטי מורה פ' נצטק.

ובזה יש לפרש היטב דברי הירושלמי (תענית פ"ד), הלוחות ארכן ששה טפחים שני טפחים בידו של משה ושני טפחים ביד הקב"ה וטפחיים ריוח באמצע, דכידו של משה הוא מה שבבחי' שבי, והשני טפחים שביד הקב"ה הוא מה שבבחינת מתנה, והשני טפחים שבאמצע הוא מה שבבחינת לקיחה וכנ"ל דתלוי בשניהם בהנותן והמקבל.

שו"ת מטעמי ילמך ח"צ נהקדמת המחבר ד"ה ולפי

ולפי דברי השל"ה הקדוש אמרתי לבאר דברי הירושלמי דתענית פ"ד שם וז"ל הירושלמי. ר' שמואל בר נחמן אמר הלוחות הי' אורכן ששה טפחים ורחבן ג', והי' משה תפוש בטפחיים וטפחיים ריוח באמצע וכו' עיי"ש. ואינו מוכן מה הוא מרמז הרווח באמצע הלוחות, אבל לפי המבואר שפיר יש לבאר דברי הירושלמי, דידוע דבעשרת הדברות של הלוחות נכלל כל התורה כולה כמו שמבואר בהרמב"ן ז"ל, ולפי מה שפירש המהרש"א ז"ל בשבת פ"ח דהיינו, דכל הטענה של המלאכים לענין התורה"ק תנה הודך על השמים מה אנוש וכו', הוא רק לענין חלק הנסתר של התורה שהם מוכנים לקבל סודות התורה דברים הרוחניים, אבל לא ילוד אשה, ומ"ר נצח המלאכים לאחר שפירש שדי מזוי שכינונו עליו, דהיינו אצילות רוחני לקבל סודות ונסתרות, בא מ"ר בטענה מאחר שגם חלק הנסתר של התורה ראוי ג"כ לילוד אשה ראוי ליתן לו התורה יותר מליתנה על השמים מצד הנגלה דאינו שייך בשמים עיי"ש באריכות.

א"כ יש לומר דזה כוונת הירושלמי, דהלוחות הי' אורכן ששה טפחים וכו', והי' משה תפוש בטפחיים דהיינו בחלק הנגלה של התורה דאינו שייך בשמים כמבואר שם, והקב"ה תפוש בטפחיים דהיינו חלק הנסתר של התורה, וטפחיים ריוח באמצע דהיינו חלק התורה שבע"פ מה שמחדשים חכמי דור דור, אשר הוא בכח אותו הקול שיצאו מפי הגבורה במעמד הר סיני, אלא שלא יצא לפועל אז להתגלות ונשאר שיצאו לפועל ע"י התחדשות מחכמי דור ודור, כדכתיב ולא יסף ולא פסק כדברי השל"ה זצ"ל. וע"ז מרמז הטפחיים ריוח באמצע הלוחות על חלק התורה שלא נתגלה אז לפועל, ונשאר עד שיתגלה לפועל ע"י חכמי הדור, וזה הוא כוונת סוף דברי הירושלמי שם וז"ל, כיון שעשו ישראל אותו מעשה ביקש הקב"ה לחוטפן מידו של משה וגברן ידו של משה וחטפן ממנו, הוא שהכתוב משבחו בסוף התורה דכתיב ולכל היד החזקה, יהא שלמא על ידא דגברית עלי' מינאי עכ"ל.

והיינו דלאחר חטא העגל ביקש הקב"ה לחוטפן דהיינו גם חלק הנגלה לחטוף מידו של משה כיון שאינן ראויין לכך, אבל בזה שחלק הנגלה הי' מ"ר תפוש, וגם הטפחיים ריוח באמצע דהיינו חלק התורה שצריך להתחדש ע"י חכמי דור ודור, אע"פ שזה הי' ריוח באמצע הלוחות, מ"מ כבר זכה מ"ר עבור חכמי דור ודור בכח הקול מפי הגבורה שהי' נכלל הכל בכח הקול מפי הגבורה כדברי השל"ה, משו"ה גברה ידו של משה וחטפן הלוחות, א"כ לפי המבואר דברי הגאון הקדוש בעל השל"ה זצ"ל, בטח יסתתמו השאלות של החכמים בעיניהם מה זה ועל מה זה.

לפנת פענח ה' תרומות פ"ג ה"א ד"ה וטעין ועי' בירושלמי תענית פ"ד, דששה טפחים הוא הלוחות, שנים בידו של משה ר"ל למסור לישראל, ושנים בידו של הקב"ה ר"ל סתרי תורה, כעין הך

והנראה דאמר כאן שלש בחינות שמצינו בלמוד התורה, והתחיל ממדרגה הקטנה והפחותה, והיאך האדם מתחיל ללמוד, והיאך מגיע ממדרגה למדרגה העליונה. דבמסכת מגילה (דף ו') איתא לא יגעתי ומצאתי אל תאמין יגעתי ולא מצאתי אל תאמין, וה"מ לחודדי אבל לאוקמא גירסא סייעתא דשמיא הוא. הרי דלענין להשיג החידוד והפלפול של התורה תלוי רק בביעית האדם לחודא, דכל מי מישראל שיהיה יגע לידע אותה ושיגנה, ואפי' אם אינו הגון, וגם אם לומד שלא לשמה, דכלל גדול אמרו יגעתי ולא מצאתי אל תאמין. ואם היה נצרך להצטרף עוד איזו ענין להגיעה, א"כ היאך אמרו אל תאמין. אלא ודאי דהתורה ניתנה במדבר במקום הפקר וכל מי שירצה לזכות בה ע"י יגיעתו יהיה זוכה בה, וזהו בבחינת שבי דשבי עיקר הזכיה הוא מצד התופס שנוטל החפץ בכחו ובעל החפץ אינו מקנה לו ומ"מ הוא זוכה בה.

וזהו ביאור הכתוב בטח בה לב בעלה ושלל לא יחסר, אמר דכל מי שלומד ויהיה יגע בתורה הוא בטוח אשר ישיג השלל וא"צ לזה שום תנאי, ואע"ג דאין בו מע"ט וגם עוסק בה שלא לשמה, דבעת נתינת התורה לישראל נתנה להם על זה האופן. אמנם כל זה הוא רק לידע הפלפול של התורה הנקרא שלל, אבל לאוקמא הגירסא שיהיה יודע ההלכה על בוריה ולא תשתכח ממנו צריך סייעתא דשמיא, דלזה צריך שיסכימו מן השמים, וא"כ הרי צריך שיהיה לאדם זכות ע"י מע"ט ולימוד לשמה שיסכימו לו. וגם בזה צריך יגיעתו של האדם דבמע"ט לחודא בלא יגיעה ג"כ לא ישיגנה, וזהו כלל לא יגעתי ומצאתי אל תאמין. ובחינה זו היא בחינת לקיחה, דבמקח וממכר הזכיה תלוי בדעת שניהם, בהמקנה שירצה להקנות לו החפץ ובהקונה שיתן עבורו התמורה.

ויש בחינה שלישית, דאחר שכבר הגיעה ללמוד לשמה אמרו במסכת אבות דאח"כ נעשה כמעין המתגבר ומגלין לו רזי תורה, דמגלין לו סודות גם מה שלא עמל בה, דלידע סודות התורה לא שייך שיהיה אדם עמל להשיגם אחרי שאין לו מבוא והתחלה בזה, ורק כשאדם עמל בתורה הנגלית עי"ז זוכה ומגלין לו הסודות, וזהו שאה"כ כי אם בתורת ה' חפצו ובתורתו יהגה וילילה, דתורת ה' נקרא הפנימיות, ותורתו היא הנגלה להאדם, ואמר דאם חפצו בתורת ה' והוא להשיג הסודות והפנימיות, אזי ובתורתו יהגה יומם ולילה שילמוד תמיד הנגלות ויגלו לו גם הסודות, וזהו בבחינת מתנה דעיקרו תלוי רק בנותן והמקנה לחודא.

וזהו שסידר כאן הפסוק היאך הולך האדם בתורה ממדרגה למדרגה, דבתחילה צריך האדם לעסוק בה גם שלא לשמה שמתוך שלא לשמה בא לשמה ומשיג אז רק החידוד, ואח"כ יתעלה ויזכה לעסוק בה לשמה, ויזכה גם לאוקמא גירסא שלא תשתכח ממנו, ואח"כ יזכה עוד לכל המעלות שמנו חכמים בלומדים לשמה ונעשה כמעין המתגבר וכו'. וזהו שאה"כ עלית למרום לקבל התורה. ומסדר והולך המדרגות שבה, בתחילה שבית שבי בחינת שבי, ואח"כ לקחת בחינת מקח וממכר, ואח"כ מתנות. וחזור הפסוק לפרש ונותן כלל לדבריו הקודמים, ואף סוררים לשכון יה אלהים, דבלימוד התורה"ק יוכל האדם להיות הולך וגדול ממדרגה למדרגה עד כי גם הסוררים יוכל להגיע למדרגה היותר גדולה שבאדם לזכות להשראת שכינה עליו ולרוה"ק.

לפי זה יקשה לשון הפסוק (שמות לב, יט) 'וישלך מידו את הלחת וישבר אתם'.
יפה מראה.

דבר זה נרמז בדברי רב חסדא בבבלי (שבת קד).
'כתב שבלוחות וכו' כגון נבוב בובן, בהר רהב, סרו ורס', ומשמעותם 'נבוב בהר סרו', היינו האותיות שהיו 'נבוב', 'סרו' מן הלוחות 'בהר', ויתורץ בזה קושיית תוס' (שם ד"ה נבוב).
שו"ת לחמי תודה סי' כח ד"ה נשאל (עמ' ע"ד) (הוצא צמאפה איתן ע"ס).

שו"ת לחמי תודה סי' כח ד"ה נשאל (עמ' ע"ד)
(ע"ד)

נשאר עדיין לבאר סיום דבריו של רש"י ז"ל בדיבור נבוב בהר סרו, שבאמת באו בדקדוק גדול, דגרסינן התם בשקלים חנניה בן אחי רבי יהושע אומר, בין דבור לדבור דקדוקיה אותיותיה של תורה עד כאן, אם כן היה ס"ד לומר שאלו התיבות שהביא רב חסדא לדוגמא שהיו בלוחות לא היו כוונה, שהרי כל התורה כולה כלולה היתה בעשרת הדבריו כידוע, לפיכך אתא רש"י ז"ל למימר לא היו בלוחות, כלומר לא כיוון רב חסדא לזה אלא תיבה בעלמא נקט, וכי תימה מכל מקום תמיתה התוספו קיימת אמאי נקט להו, לזה אפשר לי לתרץ במאי דגרסינן עוד התם בשקלים, תני רבי יודן הלוחות היו משאוי ארבעים סאה והיה הכתב סובלן, כיון שפרח הכתב כבדו על ידו של משה ונשתברו ע"כ, ומעתה רב חסד' דסבר שהכתב היה בדרך אנושי, רצה להשמיענו בדוגמא זו שעכ"פ אף זה רוחני היה, וכשפרחו האותיות לא נשאר שם רושם חקיקה כללי, ופריחת האותיות היתה בהר, וזהו הרמז נבוב בהר סרו, רוצה לומר חקיקה, וזהו משמע האותיות החקוקות סרו בהר, וזה חדוש אחר כדפירשנו.

הוצא צמאפה איתן ע"ס

ד"ה נבוב. תימה דאמאי נקט להו כיון דלא הוה בלוחות. עיין בשו"ת לחמי תודה שתיריך דרב חסדא מרמז בזה, הא דאיתא בירושלמי דשקלים שפרח הכתב מהלוחות, וז"ש נבוב בהר סרו, פי' נבוב חקיקת הלוחות סרו בהר סיני.

סט, ב

ר' עזרה בשם ר' יהודה בי רבי סימון הלוחות היו משאוי ארבעים סאה והכתב היה סובלן, כיון שפרח הכתב כבדו על ידיו של משה ונפלו ונשתברו.

ביאורים בדברי הירושלמי.

רצינו צמיי שמות לז טז ד"ה והמכתב, דרשות ר"י אגן שועיז פ' משל ד"ה ויפן (מ"א עמ' קעג).

רצינו צמיי שמות לז טז ד"ה והמכתב

והמכתב מכתב אלהים הוא. כתב הרמב"ן כי הכתוב שבא בשבח הלוחות היה ראוי להיותו למעלה סמוך לפסוק ויתן אל משה (שם לד, ד), אבל הענין כשבא משה בכאן לשבור הלוחות רצה להזכיר הכתוב שבחן ומעלתו להודיע שעם כל זה לא נמנע משה מלשברם בראותו המעשה הרע ההוא, כן פירש הרב ז"ל. ומכל מקום יש לתמוה על משה עבד ה' נאמן ביתו איך ערב לבו לשבר הלוחות שהיו מכתב אלהים, ואם ישראל חטאו ולא היו ראויים אל התורה היה לו להחזיר התורה לאכסניא שלה ולבקש מאת הקב"ה מה יעשה בה, אילו מלך בשר ודם שולח כתבו חתום ביד עבדו נאמן ביתו לשרי המלכות והם אינם רוצים לקבלו ראוי העבד הנאמן להחזירו אל המלך לא שינהוג בו בזיון

שדרש ק"ו ואמר, מה פסח שאחד הוא מתרי"ג מצות וכו' עיי"ש, וכיון דהא דשיבר מ"ר את הלוחות הוא מצד שדרש ק"ו דהוא אחד מ"ג מדות שהתורה נדרשת בהן, וכיון דשבירת הלוחות ה' עפ"י ד"ת, א"כ זה גופא הוא קיום התורה וקיום העולם.

ולפי מה שמבואר מתורץ שפיר הגמ' דמנחות צ"ט ע"א, דאמר ר"ל שם פעמים שביטולה של תורה זהו יסודה דכתיב אשר שברת, אמר לי' הקב"ה יישר כחך ששברת, ועיי"ש בפירש"י שמבאר דמוכח מזה שהסכימה עמו השכינה כשביטלה התורה ושיברן כיון דנתכוין לטובה. ולכאורה אינו מובן דמהיכן מוכח דביטולה של התורה זהו יסודה דמכאן אינו מוכח אלא רק כיון שנתכוין לטובה הסכימה עמו דעת השכינה כן, אבל זה אינו מוכח כלל דביטולה של תורה זהו יסודה, אבל לפי המבואר, ולר"ל לשיטתו דס"ל בשבת פ"ח, דכל קיום העולם ה' תלוי בקבלת התורה של ששי בסיון, א"כ ע"כ צ"ל דשבירת הלוחות של מ"ר הוי זה גופא קיום התורה וקיום העולם, כיון דדרש ק"ו דעפ"י דין מחויב בשבירת הלוחות, א"כ שפיר קאמר ר"ל במנחות שם פעמים שביטולה של תורה זהו יסודה כמבואר.

ובזה מבואר שפיר הא דסיום התוה"ק הוי בשבירת הלוחות, כדי ללמד לנו הא דאמר ר"ל דפעמים שביטולה של תורה זהו יסודה ידיענין זה משבירת הלוחות, ועוד שבזה מקושר סיום התורה עם התחלת התורה, לתרץ לנו דלא קשה על הא דמ"ר לא רצה לירד מן ההר בלא קבלת הלוחות אעפ"י דאח"כ הוא בעצמו שברן, הוא משום בראשית ברא וכו', דהיינו דבריאית העולם ה' בשביל התורה שנקראת ראשית כפירש"י שם. א"כ אם ה' מ"ר יורד מן ההר בלא הלוחות לא ה' קיום לעולם, אבל בשבירת הלוחות אח"כ שפיר הוי קיום התורה וקיום העולם כמבואר לעיל בע"ה.

מבאר לפי זה את המשך הפסוק 'אשר עשה משה לעיני כל ישראל'.
מקור נרין.

מקור נרין

תניא. בשעה שעלה משה למרום וקבל את הלוחות וישראל עשו את העגל. ביקש הקב"ה לקחתן מידו. וגברה ידו של משה וחטפן ממנו. לאח"כ אמר הקב"ה. יהא שלמא על ידא דגברה מנאי. היא שהכתוב משבח וואמר (ס"פ ברכה) ולכל היד החזקה.

וצריך באור איך יתפרש לפי זה סוף הלשון "לעיני כל ישראל". וצ"ל דמפרש המשך לשון הכתוב לחלקות. ולכל היד החזקה, שהראה משה במרום. ולכל המורא הגדול אשר עשה משה לעיני כל ישראל. ויש סמך לבאור זה. יען כי לגבי יד לא יונח הלשון אשר עשה משה. כי היד עושין בה. ולא עושין אותה.

רבי יוחנן בשם רבי יוסה בר אבבי הלוחות היו מבקשין לפרוח והיה משה תופשן, דכתיב ואתפש בשני הלוחות.

ביאורים בדברי הירושלמי.

יפה מראה.

תני בשם ר' נחמיה הכתב עצמו פרח.

ביאורים בדברי הירושלמי.

יפה מראה.

למה פרח הכתב רק בשעה זו, ולא מיד כשחטאו. יפה מראה.

מטעמי יתחם ח"צ לקוטי תורה פ' ברכה

בפסוק האחרון של סיום התורה כתיב שם, ולכל היד החזקה וכו' לעיני כל ישראל, ועיין פירש"י שם שמפרש בהא דכתיב ולכל היד החזקה קאי על מ"ר, בהא שקיבל את התורה בלוחות בידיו עכ"ל פירש"י, ועיי"ש בשפ"ח שכתב פי' שהיה בו כח וחוזק ליטול בידיו הלוחות אף שהלוחות היו כבדים עד מאד עיי"ש. אבל באמת יש לומר לפי המבואר בירושלמי פ"ד דתענית עיי"ש דמבואר, ר' שמואל ב"ר נחמן בשם ר' יונתן אמר דהלוחות ה' אורכן ו' טפחים ורחבן ג', והי' מ"ר תפוש בטפחיים והקב"ה בטפחיים וטפחיים ריוח באמצע, כיון שעשו ישראל אותו מעשה ביקש הקב"ה לחוטפן מידו של משה וגברה ידו של משה וחטפן ממנו, הוא שהכתוב משבח בסוף ואמר ולכל היד החזקה, יהא שלמא על ידא דגברית עלי' מנאי עכ"ל הירושלמי עיי"ש. א"כ לפי הירושלמי מבואר דהא דכתיב ולכל היד החזקה קאי על הלוחות דגברה ידו של מ"ר וחטפן ממנו, א"כ שפיר י"ל דזה הוא כונת פירש"י שם שכתב דלכל היד החזקה קאי על מ"ר שקיבל את הלוחות בידיו, דהיינו כמו שמבואר בירושלמי דגברה ידו של מ"ר וחטפן הלוחות ממנו כמבואר.

ובזה מבואר שפיר הא דסיום התוה"ק הוי בשבירת הלוחות כמו שפירש"י שם, לעיני כל ישראל שנשאו לבו לשבור הלוחות לעיניהם שנאמר ואשברם לעיניכם, והסכימה דעת הקב"ה לדעתו וכו'. ואמרת לבאר בע"ה, דהנה לכאורה קשה לפי הירושלמי המבואר לעיל, דבשעה שעשו ישראל אותו מעשה ביקש הקב"ה לחטוף את הלוחות מידו של משה וגברה ידו של משה וחטפן ממנו, והקב"ה משבח וואמר יהא שלמא על ידא דגברית עלי' מינאי. ולכאורה אינו מובן כונת מ"ר שהי' צריך להתגבר ולחטוף את הלוחות ממנו, כיון דאח"כ הוא בעצמו השליך מידו את הלוחות ושברם, א"כ מה ה' איכפת לו למ"ר אם לכתחילה ה' הקב"ה חוטפן מידו של משה ולא ה' קיבל את הלוחות כלל. ובפרט לפי המבואר במ"ר לענין שבירת הלוחות של מ"ר מטעם דמ"ר אמר מוטב שתידון כפני' ולא כא"א, א"כ לפי'ז בודאי אם ה' הקב"ה נוטל בחזרה את הלוחות מידו של מ"ר, כיון דזה ה' הקידושין יותר ה' לו טענה למ"ר לומר שנתבטלו הקידושין ותידון כפנוי' ולא כא"א.

אבל באמת שפיר י"ל דכונת מ"ר ה' שלא רצה לירד מן ההר בלא הלוחות, דאם ה' הקב"ה נוטל בחזרה את הלוחות מידו של משה, א"כ ה' משמע דהקב"ה הוא חזר לגמרי מנתינת התורה לישראל שהי' ששי בסיון, ולפי המבואר בשבת פ"ח ע"א דאמר ר"ל מאי דכתיב יום הששי ה' יתירה למה לי, ולמד שהתנה הקב"ה עם מעשה בראשית ואמר להם אם ישראל מקבלין את התורה אתם מתקיימין ואם לאו אני מחזיר אתכם לתוהו ובהו, ועיי"ש פירש"י דכל מעשה בריאת בראשית תלוי ביום הששי הוא ו' בסיון שניתינה התורה עכ"ל, א"כ לא ה' יכול מ"ר לירד מן ההר בלא הלוחות, כיון דבזה ה' נתבטל נתינת התורה לישראל ולא יוכל העולם להתקיים בלא התורה לאחר התנאי של ששי בסיון, משו"ה ה' מוכרח מ"ר להתגבר על ידא דלעילא ליטול הלוחות ולירד מן ההר, ונתקיים שפיר התנאי של ששי בסיון בקבלת התורה לענין קיום העולם, ואח"כ כאשר קרב מ"ר אל המחנה והשליך את הלוחות וישבר אותם לעיניהם, מבואר בסוגיא דשבת שם דלא השליך את הלוחות עד

עיניהם ומצאו שני טליים מבוקרים בלשכת הטלאים, על אותה שעה העיד ר' יודה בר בבא על תמיד של שחר שקרב בארבע שעות, א"ר לוי אף בימי מלכות רשעה הזאת היו משלשלין להן שתי קופות של זהב והיו מעלין להם ב' כבשים כו' ע"ש, דלכאורה מבואר מזה דביקור ד' ימים אין מעכב. ואין לומר דהשני כבשים הצניעו אותם ליום ד', דמלשון הירושלמי באותה שעה משמע שהב' כבשים היו נצרכים להם לאותו יום והיו מצפים להם, וכיון שהעלו להם גדיים והיו מצטערים מזה האיר ד' את עיניהם ומצאו התמידים מבוקרים, ונמצא דהיו מאחרים עד ד' שעות. והא דהזמין להם הקב"ה טלאים מבוקרים, י"ל לא משום דמעכב רק שהקב"ה חפץ ביראי שיקיימו מצותיו מן המובחר. ובבב"ק (דפ"ב ע"ב) ובסוטה (מ"ט ע"ב) ובמנחות (ס"ד ע"ב) גרסינן. ת"ר כשצרו בית חשמונאי זע"ז כו', ובכל יום היו משלשלים להם בקופה דינרין והיו מעלין להם תמידים כו'. והא דנקט בבבלי תמידים ובירושלמי גדיים, י"ל דבבבלי מיירי בישראלים ושפיר היו מבקרים אותו מקודם לכך נקט תמידים, משא"כ בירושלמי מיירי בעכו"ם.

אחר כמה שנים שכתבתי זאת זכני השי"ת בספר אור זרוע, וראיתי בה' פסחים סי' רט"ז כתב, ואין בידי לפרש אם הביקור מעכב אם לא ומסתברא דאינו מעכב, אלא אע"ג שלא בקרוהו ד' ימים קודם שחיתה, מ"מ הואיל שאנו רואים עכשיו לפנינו שאין בו שום מום שוחטין ומקריבין אותו הואיל ולית ל' מבוקר. ולכאורה מסתייעא מילתא משלהי מרובה. דת"ר כשצרו מלכי חשמונאי כו' והיו מעלין להם תמידים, משמע לכאורה שלא היו מבוקרים. ותו מסתברא דהואיל דשאר קרבנות אפילו לכתחלה לא בעי ביקור ד' ימים סברא הוא לומר שתמיד ופסח יהיו כשרין בלא ביקור היכא דלא אפשר. ומיהו נראה דביקור מעכב, דתני' בתוספתא דפסחים א"ר יוסי שמעתי שהשוחט תמיד בשבת שאינו מבוקר שחייב חטאת ויחזור ויביא תמיד אחר להכשירו חוץ מן הנשחט כו', וע"כ דלית ב' מום דאי אית ב' מום צריכא למימר עכ"ל. והנה מ"ש מפ' מרובה תמהני על אשר לא הביא הירושלמי דברכות הנ"ל. גם מ"ש מתוספתא דפסחים יש לתמוה על אשר לא העיר שמימרא זו דר' יוסי מובא נמי בש"ס סוכה. גם במה שהבין דהתוספתא מיירי בביקור ד' ימים, א"כ הא דדריש מתמימים יהיו לכם ונסכיהם והך תמימים על כל מוספי עצרת נמי קאי, וא"כ נימא דמוספי עצרת יהיו טעונים ביקור ד' ימים, וזה פלא. וע"כ נראה דתוספתא לא מיירי רק מביקור קודם שחיתה לבד וכמ"ל, וצ"ע.

טוב ירושלים

האיר הקב"ה עיניהם ומצאו שני טלאים בלשכת הטלאים. אולי מבוקרים היו. עי' ערכין י"ג ב' מנהגן. ועי' גבורות ארי לרבינו בעל טו"א במכילתין כ"ט א', מש"כ רבינו משה, דבדיעבד ל"ב ביקור לתמיד ועמ"ש.

עמודי אש זכרות פ"ד ה"א ד"ה האיר

וע' בא"ז ה' פסחים (סי' רט"ז) שהאריך בזה, והוכיח מהתוספתא הזאת דביקור מעכב אף בדיעבד, והביא הראי' שהביא הגרי"פ מסוגיא דב"ק ד"ל דהי' מבוקרין. וכ"נ קצת ממה דאיתא בירושלמי כאן דמצאו טלאים מבוקרים. משמע דאל"כ לא הי' מקריבים אותם. אך י"ל דמעשה שהי' כך הי'. וגם בא"ז ה' תפלה (סי' פ"ה) העתיק

קנא >הוצא שס<, אור זרוע ח"א סי' פה ד"ה תפלת השחר >הוצא שס<, ר"ס סירילאו זכרות פ"ד ה"א, יפה מראה שס, קה"ע, פנ"מ שס, ועי' אהנת ליון וירושלים זכרות עמ' 93 >-<.

ר"ס סירילאו זכרות פ"ד ה"א

שלשלו. הורידו, תרגום ותורידים (יהושע ב, טו) ושלשלינו: שני גדיים. שעירים ואפשר שהיו גדולים דעתודים (במדבר ז, כט) מתרגמינן גדיין ופסולין לתמיד: על אותה שעה העיד ר' יהודה בן אבא וכו'. משנה היא בעדויות (פ"ו מ"א) ובמדרש איתא דבימי שלמה הוה כי נשא בת פרעה שישן עד (שלש) [ארבע] שעות: בימי מלכות הרשעה. רומי הרשעה כשצרו רומיים על ירושלם.

יפה מראה שס

בימי מלכות יון, שאנטיוכוס וחבריו היו צרים על ירושלים ולא היו יכולין לצא' להבי' כבשי' לתמידין. משלשלין, ישראל שבפנים מורידין מעל החומה ב' קופ' של דינרי זהב מתרומת הלשכה לאותן שבחוץ לקנו' תמידין, והעלו להן ב' גדיים שפסולין לתמידין כדי לבטלן מקרבן שהיו מתכוונים לשכחם התורה, ואין לומר כדי שימסרו בידם כדאמר בפרק מרובה בכיוצא בזה, שאמר להם זקן א' כל זמן שעוסקין בעבודה אין נמסרים בידכם, דהתם היו כלם ישראלים, אבל היונים לא יאמינו שנצחונם תלוי בהעדר זכות העבודה שהיו כופרים בתורה: שקרב בד' שעות, שלא מצאו הטלאים עד אותה שעה.

פני משה שס

והיו מעלין להם שני גדיים. והם לא היו רוצין לשנות למה שהיו נוהגין להקריב טלאים לתמידין: וקפץ. החזיר ארבעים פרסה מא"י.

מוכח מכאן שאין ביקור הכבשים אלא למצוה ולא לעיכובא, וצ"ע לשיטת התוספות (סוכה מב. ד"ה שאינו) דס"ל דמעכב.

גבורות ארי כט א' ד"ה ומיהו >-<, ערוך השולחן העמיד ה' תמידין ומוספין סי' קצ ט"ו >-<, ירחון שערי תורה קונטרס ו סי' נה ד"ה וזהו (עמ' 109), מנחה חדשה מנחה ה' ד"ה וירושלמי, מרגליות היס סנהדרין כז ד אות יג >-<, ועי' טוב ירושלים, עמודי אש זכרות פ"ד ה"א ד"ה האיר.

ירחון שערי תורה קונטרס ו סי' נה ד"ה וזהו (עמ' 109)

וגם לא נצטרך לדחוק בהא דב"ק (פ"ב:), שהיו משלשלין ב' קופות זהב והיו מעלין להן תמידין, ומשמע בכל יום להקריבה. ואלו אם נאמר דלתוס' לכ"ע פסולין בלי ביקור ד"י קודם, צריך לדחוק דלא להקריבה דיומא, אלא שהיו משלשלין היום להעלות מה שיקריבו לאחר ד"י. ואפ"ל שהיו אלו שבחוץ מבקרים. אבל בירושלמי פרק תפלת השחר ה"א איתא. שהיו משלשלין להיונים זהב והיו מעלין להם טלאים. פ"א העלו להן גדיים, באותה שעה האיר הקב"ה עיניהם ומצאו ב' טלאים מבוקרים בלשכת הטלאים ע"ש. ומשמע ודאי לשון באותה שעה, שאז היו חסרים טלאים ולא הי"ל להקריב רק מה שהיו מצפים להעלות ודוק.

מנחה חדשה מנחה ה' ד"ה וירושלמי

ובירושלמי פ"ד דברכות ה"א, מובא ברמב"ם פיהמ"ש עדויות פ"ו אי מעדות למד ר' יודה, דמר ר' סימן בשם ריב"ל, בימי מלכות יון היו משלשלין להן שתי קופות של זהב והיו מעלין להן שני טליים, פ"א שילשלו להן שתי קופות של זהב והיו מעלין להן שני גדיים, באותה שעה האיר הקב"ה

ויקריענו. אבל שבירת הלוחות למשה רבינו היה מפני שראה שפרח הכתב מן הלוחות כשנתקרב בגבול העגל במקום הטומאה והחטא, וכל מה שהעם נוהגים כבוד בכתבו של מלך אינו אלא מפני החותם, וכיון שפרח הכתוב בכאן נסתלק חותמו של מלך. וידוע כי היה הכתב בלוחות דוגמת הנפש בגוף, ובהסתלק הכתב נשארו הלוחות גוף בלא נפש, וגוף בלא נפש ראוי לקברו תחת הקרקע, ועל כן הסכימה דעתו לשבר אותם תחת ההר. וראה לזה שפרח הכתב מעל הלוחות מה שדרשו רז"ל (ברכות ח:): הזהרו בזקן ששכח תלמודו מחמת אונסו, דא"ר אמי לוחות ושברי לוחות מונחים בארון, כלומר שברי לוחות שפרח מהן הכתב. ועל כן מביא רביה מזקן שפרחה ממנו התורה, והיה תיק התורה כבר. וזהו שדרשו רז"ל שנפלו הלוחות מידו מתוך הכובד שהיו כבודות, שהרי מתחלה כתיב ושני לוחות העדות בידו כלומר בידו אחת, וכשראה העגל ומחולות אמר וישלך מידיו את הלוחות, שאף בשתי ידיו לא היה יכול לסבלן. וכן האדם כל זמן שהנפש בתוכו והוא בחיים אין כובדו כל כך כמו שהוא אחר מותו שיצאה הנפש ממנו, וכן חתיכת הברזל כשיצאה מן האור והיא מלהטת היא קלה מפני האור שהוא הנפש שבה ונושא אותה, וכמו שאמרו רז"ל (שבת צד.) החי נושא את עצמו ואחרי כן כשתצטנן ותצא האור ממנה בצאת נפשה כי מתה הנה היא כבדה כבראשונה.

דרכות ר"י אכן שועיז פ' תשא ד"ה ויפן

וישלך מידיו חסר יו"ד. אמרו במדרש לקחם בידו אחת והשליכם בכעס ואהרן ושבעים זקנים תפשו בידו שלא ישליכם ולא יכולו, ואמר הקדוש ברוך הוא תבורך יד חזקה כזאת, היינו דכתיב ולכל היד החזקה. ובדברי חז"ל כי פרחו האותיות, ולכן חסר יו"ד ונשארו שתי ידיו חלושות כיד אחת. ואמרו חכמים ז"ל כי נשארו כבדות כי קדושת האותיות היתה נושאת אותם. וכמו שאמרו בארון (סוטה לה.) נושאיו נושא עצמו לא כל שכן, והיו האותיות בהם כנשמה בגוף, כי בעוד האדם חי הוא נושא עצמו, ובהפרד הנשמה הוא יותר כבד, וכשהרגיש משה בכבדותו והשליכם ושיברם וכו'.

משמע שנשתברו בעל כרחו, ודלא כפי שפירש רש"י (דברים לז, יב ד"ה לעיני) 'שנשאו לבו לשבור הלוחות'. ריב"א שס.

ריב"א דברים לז, יב

לעיני כל ישראל. פירש"י שנשאו לבו לשבר את הלוחות וכו', משמע ששברם מדעתו. וכן משמע במס' שבת פ' ר' עקיבא (פז.). ולא משמע כן בירושל' דקאמר הא בכין נחת משה מן טורא ותרין לוחי אבנין (הידוהי) [בידוהי] ובגין חוב בית ישראל אתייקרו ידוהי ואתברו, משמע ששבר הלוחות שלא מדעתו.

הובא בראשונים.

מגן אנוס פ"ה מ"ו ד"ה הכנת (ב).

רבי סימון בשם ר' יהושע בן לוי בימי מלכות יון היו משלשלין להם שתי קופות של זהב והיו מעלין שני כבשים, פעם אחת שילשלו להם שתי קופות של זהב והעלו להן שני גדיים, באותה השעה האיר הקב"ה את עיניהם ומצאו שני טלאים בלשכת הטלאים.

ביאורים וגירסאות (ועי' דק"ס).

מוספות רבינו יהודה (הספד) זכרות כו א' ד"ה ועל >הוצא זק"ס<, מוס' הר"ש שס >הוצא שס<, ראב"ן סי'

תענית פ"ד ה"ה / דף סט, ב
[בבילונא דף כג, א]

צ"ע איך מוכיחים ממעשה זה שקרב התמיד עד ארבע שעות ותו לא, שמא היו מקריבין אף בשעה החמישית או הששית במקרה הצורך, ויישובים על זה.
מהר"י קורקוס הנ"ל, לחם משנה שס, מאיר נתיב (על הרש"ס) נרכות פ"ד אות ג, אכן האול שס.

לחם משנה שס

ונראה לתרץ לקושיטת הר"א ז"ל, שהעדות היה שאמרו באותו העת שעד ארבע שעות היו יכולים להקריבו מפני שהיו מגומגמים אם יכולים להקריב בארבע שעות, ואמרו שעד אותו זמן יכולים להקריבו.

מאיר נתיב (על הרש"ס) נרכות פ"ד אות ג
ולא על הרמב"ם ועל תר"י הקושיא, אלא על הירושלמי דהכא שאמר בפירוש שר' יהודה למד דינו שתפלת השחר עד ארבע שעות מעדותו של ר' יהודה בן אבא, (בש"ס דילן ובספרים הנדפסים ר' יהודה בן בבא) ומסתמא כפירוש רש"י ותו לא, דאם לא כן מאי פליג ר' יהודה אדרבנן. ונלפע"ד ששפיר גמרינן מניה דתמיד קרב עד ארבע שעות ותו לו, מפני שאמרו שהקב"ה האיר עיניהם ומצאו שני טלאים מבוקרים בלשכת הטלאים, וודאי לא עשה הקב"ה נס בכדי אלא מפני השעה דוחקת, ואם השהו יותר לשלשל עוד הפעם שתי קופות של זהב כדי להעלות להם שני טלאים לא היו יכולין להקריב עוד.

אכן האול שס

הלח"מ הביא דברי הראב"ד בפירושו בעדיות פרק ו', דהאי עדות מפי השמועה העיד ולא מפי מעשה, דהגמ' אמר בריש תפלת השחר דהלכה כר' יהודה דאמר עד ארבע שעות ותו לא, ואם ראה התמיד שקרב בארבע שעות מאי סהדותיה, דילמא כי אישתהי נמי עד חמש או עד שש הכי מקריב ליה, אבל רבינו בפי' המשנה פי' שזה הי' מעשה והביא הירושלמי. ונראה לתרץ לקושיית הראב"ד, שהעדות הי' שאמרו באותו העת שעד ארבע שעות היו יכולים להקריבו מפני שהיו מגומגמים אם יכולים להקריב בארבע שעות, ואמרו שעד אותו זמן יכולים להקריבו עכ"ל הלח"מ. ודבריו תמוהים שבא ליישב דברי הרמב"ם בפירושו ולומר שהיו מסופקים אם יכולים להקריב ואמר שעד אותו זמן יכולים להקריב, א"כ זהו פי' הראב"ד דמפי השמועה העיד אלא שהי' מעשה ובאותה מעשה הי' שמועה, אבל הרמב"ם הא לא הזכיר שום שמועה והוראה, ופי' מהירושלמי שהי' מעשה שהיו משלשלים להיונים שתי קופות של זהב והעלו להם שני כבשים, פעם אחת שלשלו להם שתי קופות של זהב והעלו להם שני גדיים, באותה שעה האיר הקב"ה עיניהם ומצאו שני טלאים מבוקרים בלשכת הטלאים, ועל אותה העיד ר' יהודה בן בבא עכ"ל הרמב"ם, ולא הזכיר שום שמועה ושום הוראה.

ונראה בדעת הרמב"ם דזה ודאי דר' יהודה בן בבא לא העיד אלא המעשה כדאיתא בירושלמי, אלא דמעדותו מוכח שלא בא להעיד להוציא מדעת חכמים הסוברים דתמיד של שחר קרב עד שש שעות, אלא דסובר כר' יהודה דכיון דכתיב את הכבש אחד תעשה בבקר בקר אינו עד שש שעות, רק דהספק הוא דכיון דזמן ק"ש הוא עד ג' שעות, אפשר גם זמן בקר הוא עד ג' שעות, ועיקר פי' בקר הוא תחלת היום כמ"ש הראב"ע והרמב"ן בפי' ויהי ערב ויהי בקר. ויותר יש לומר ע"פ מה דפריך שם הגמ' מברייא דוחם השימש ונמס,

גדיים דהיינו עיזים פסולים מדאורייתא ולא במנהגא תלמי מילתא.

ובהערות שם, הנה כוונה כב' דודי הרה"ג שליט"א היא, דבקרא כתיב כבשים וממילא עיזים וכל שאר מינים פסולים מדאורייתא, ועיין ברמב"ם פ"א מהלכות מעשה הקרבנות ה"ו שכתב בזה"ל, וכל עולות הצבור מן הכבשים ומן הבקר, ואין להן עולה מן העז, ורק עולה יחיד באה מן הכבשים ומן העיזים וכו' ע"ש. ובספרי זוטא פר' פנחס עה"פ כבשים בני שנה כתב, ממעט אני את הרחל ולא אמצע את הגדי ת"ל כבשים, הרי להדיא שגדיים פסולים לתמיד.

ויש אולי ליישב קצת פי' הפנ"מ, (וכן נראה קצת מפי' הר"ש סירלאו עיין היטב בדבריו). דהנה בשיטמ"ק למס' כריתות דף ד' ע"א אות ט"ו כתב בשם הרא"ש, על מה דאי' שם בגמ' מה לכבש ועז שכן נתרבו אצל הפסח, דה"ה דהוי מצי למימר אצל תמיד ע"כ, וקשה מכל הנ"ל, וכן הקשה הגמיה לשיטמ"ק שם.

ונראה ליישב, דהנה במשנה בסוף כריתות (דף כ"ח ע"א) איתא כבשים קודמין את העיזים בכל מקום, יכול מפני שהם מובחרים ת"ל ואם כבש יביא קרבנו לחטאת וכו' יעו"ש וברש"י, ושם בגמ' (ע"ב) איתא מעשה ינאי מלכא ומלכתא הוו יתבין, מלכא אמר גדיא יאי ומלכתא אמרה אימרה יאי, אמרו נשייליה ליששכר איש כפר ברקאי דכהן גדול הוא וקים ליה קדיה, שיילוהו א"ל אי גדיא יאי יסק לתמידא וכו', ובשפ"א כתב דלכאורה יש לפרש המשנה, יכול מפני שהם מובחרים טפי מובחרים להמצוה, דהתורה חשבה הכבשים טפי לקרבן, אבל לפי"מ דמבואר בגמ' דיששכר איש ברקאי לא ידע המשנה, משמע דהכוונה יכול שהם מובחרים בטעם, ובסוף דבריו כתב דאפשר לפרש גם דמובחרים היינו מצד בחירת התורה עי"ש היטב כל דבריו.

הובא בראשונים.

רמז"ס נפיה"מ עדיות פ"ו מ"א.

ע"ל אותה השעה העיד ר' יודה בן אבא ע"ל תמיד ש"ל שחר שקרב בארבע שעות.

מכאן מקור דברי הרמב"ם (הל' תמידין ומוספין פ"א ה"ב) 'ופעם אחת דחקה השעה את הצבור בבית שני והקריבו תמיד של שחר בארבע שעות ביום'.

מהר"י קורקוס שס, כסף משנה שס.

מהר"י קורקוס שס

בפ"ו עדויות (מ"א) אמרו שהעיד ר' יהודה בן בבא שקרב עד ארבע שעות, וכתב שם רבנו (בפיה"מ) שבירושלמי (ברכות רפ"ד) נתבאר שבימי יון היו משלשלין להם בכל יום שתי קופות של זהב ומעלין שני טלאים פעם אחת שלשלו שתי קופות והעלו שני גדיים העיר ה' את עיניהם ומצאו שני טלאים מבוקרים בלשכת (הגזית) [הטלאים] ועל אותה העיד ר' יהודה בן בבא עכ"ל. אמנם הראב"ד כתב מפי שמועה הוא שהעיד דאי ממעשה דלמא גם בחמישית ובששית היו מקריבין אותו אם היה משתהה.

כסף משנה שס

פעם אחת דחקה השעה, בפרק ששי דעדיות (מ"א) ואמרינן בפרק תפלת השחר (ברכות כז). דהכי הילכתא. ומה שכתב רבינו שהיה זה בבית שני רבינו כתב שם כן בשם הירושלמי.

דברי הירושלמי הללו ואינו כתוב שם שהי' מבוקרין.

מו"מ האם יש ראייה מכאן דאין גדי כשר לתמיד. ר"ש סירילאו הנ"ל, יפה מראה הנ"ל, פנ"מ נרכות הנ"ל, אמצוהא דספרי פ' פינחס אות ז, ירחון שערי מורה שס ד"ה ואגב, ועי' קה"ע, נילוי אור פסחים ג נ תוד"ה מאליה <->, קוצן חומת ירושלים ח"צ עמ' מא אות י ונערת המו"ל שס (הוצא גם בקוצן נר מערבי ח"ו עמ' ק).

אמצוהא דספרי פ' פינחס אות ז

מבואר מד' הספרי זוטא (פינחס אות ג) דעזים פסולים לתמיד משום שנאמר כבשים וזה רק כבשים ולא גדיים. ומכאן יש לתמוה על מ"ש בשיטה מקובצת כריתות ד. אות ט"ו אהא, דאמרי' שם בגמ' מה לכבש ועז שכן נתרבו אצל פסח. ובשיט"מ שם כתב בשם הרא"ש ז"ל דה"ה דהוי מצי למימר אצל תמיד יע"ש. הנה מבואר דס"ל דגם עזים כשרים לתמיד וזה תמוה מאוד, דכיון דלהדיא כתיב בקרא כבשים ומנ"ל לרבות עזים, וא"ד לפסח דשם כתיב בהדיא בקרא שה תמים וגו' מן הכבשים ומן העזים תקחו, ובפרט דלהדיא מבואר בספרי זוטא דעזים פסולים לתמיד, וגם עי' פסחים סו"פ מקום שנהגו ובסוף כריתות בהא דיששכר איש כפר ברקאי, מלכא אמר גדיא יאי ומלכתא אמרי אימרה יאי וכו', א"ל אי גדיא יאי יסק לתמידא, ועי"ש הרי דגדי פסול לתמיד. ואם כי בזה יש לדחוק, אבל הלא להדיא בספ"ז דגדי פסול. וגם עי' בירושלמי פ"ד תענית ה"ה בימי מלכות יון היו משלשלין שתי קופות של זהב והיו מעלין להם שני כבשים וכו', פעם אחת העלו להן שני גדיים, באותה שעה האיר הקב"ה את עיניהם ומצאו ב' טלאים בלשכת הטלאים יע"ש. וד' הירושלמי הללו הובאו גם בפי' המשנה להר"מ ז"ל רפ"ו דעדיות יע"ש. הרי להדיא דגדי פסול לתמיד.

והנה שוב ראיתי בפני משה לירושלמי פ"ד דברכות ה"א שכ' שם לפרש הא דאיתא בירושלמי, היו מעלין להם שני גדיים וכו', שם בפנ"מ בזה"ל והם לא רצו לשנות ממה שהיו נוהגין להקריב טלאים לתמידין. הנה מבואר דס"ל להרב ז"ל דגם גדיים כשרים לתמיד רק דהם לא רצו לשנות. ואם כי יש לו תנא דמסייע, דגם מד' השיטמ"ק בשם הרא"ש ז"ל מבואר דס"ל דגם עזים כשרים לתמיד, אבל זה תמי' דלהדיא מבואר בספרי זוטא דקרא דכבשים ממעט עזים והבן היטב.

ירחון שערי מורה שס ד"ה ואגב

ואגב הנני להעיר על דברי הפני משה בירושלמי שם התמוהים שכתב דז"ל. והיו מעלין להן שני גדיים, והם לא היו רוצין לשנות למה שהיו נוהגין להקריב טלאים לתמידין עכ"ל. דמשמע מדבריו שאלו רצו היו רשאים להקריב גדיים. וזה היפוך מ"ש בתורה את הכבש אחד כו', כבשים בני שנה תמימים שנים ליום. ובשלהי פרק מקום שנהגו. אי גדיא יאה ייסק לתמידא. ושגגה היא שיצאה מלפני השליט בעל פ"מ ז"ל.

קוצן חומת ירושלים ח"צ עמ' מא אות י

שם (ל, א) פעם אחת כו' והיו מעלין להן שני גדיים, באותה שעה האיר הקב"ה עיניהם ומצאו שני טליים וכו'. כתב בפנ"מ והיו מעלין להם שני גדיים, והם לא היו רוצין לשנות למה שהיו נוהגין להקריב טלאים לתמידין עכ"ל. ודברי תימה הם דדוקא טליים שהם כבשים כשרים לתמיד, ואילו

אוצר מפרשי הירושלמי

בתרא דתענית ומשום הכי עבדינן ב"ז, והך ברייתא מיתניא בירושלמי וגריס התם ב"ז ואף על גב דכתיב בט' לחדש קלקול חשבונות היו שם, ופליג אתלמוד דידן דר"ל דמתוך טירדתם טעו בחשבון ולא רצה הפסוק לשנות מכמו שהיו סבורין.

ר' יצחק א"ל שם ד"ה והא

והא דאמרינן (ר"ה שם) שאני ט"ב [הואיל והוכפלו בו צרות] וכו', לאו משום דאירעו בו צרות רבות, דהא בתמוז נמי ארעו בו צרות רבות כדתנן ה' דברים ארעו לאבותינו ב"ז תמוז, אלא לומר שחזרו בו ב' פעמים צרות, כדאמ' מר נחירי בבית בראשונה ובשניה ונלכדה ביתר (והובקעה) [ונחרשה] העיר אבל ב"ז בתמוז לא הוכפלו, שהרי לפום גמרא דילן [בבלי שם] בט' בתמוז הובקעה העיר בראשונה וב"ז בתמוז הובקעה בשניה, ואפילו לדברי הירושלמי שסובר כי בשתייהן הובקעה העיר ב"ז בתמוז, באידך הוכפלו צרות טפי שנחרב הבית ונלכדה ביתר ונחרשה העיר בראשונה ובשניה, והיינו דלא אמרינן שאני ט"ב שנתרבו בו צרות אלא שהוכפלו בו צרות. ונ"ל (ד"ת) [דט"ב] שהוכפלו ב' כפילות דנגזר על אבותינו במדבר שלא יכנסו לארץ וחרב הבית בראשונה הרי כפל א' וחרב [השניה] [בשניה] ונלכדה ביתר (הכי) [הרי כפל] בשניה ובכל אחד היה בו גזירת מית' משא"כ (כן) [ב"ז בתמוז], וכל הד' דברים אלו מפורשים בתוספתא בסוטה (פ"ו ה"ג-ה"ז) והכא נקט חזא מינייהו, והכי איתא התם [וכו'] כיוצא בו [כי] כה אמר ה' [צבאות] צום הד' וכו'. גר"י צום הד' זה י"ז בתמוז שבו הובקעה העיר, וכך היא בתוספתא בסוטה (שם), ותימא דהא קרא דמיינתין כתיב ביה ותבקע העיר בט' לחודש, ובירושלמי כתיב כן והא תשעה לחודש כתיב, ופריק קלקול חשבונות היו שם, כלומר כי מפני צרות המלחמות טעו בחשבון והיו סבורין שהיתה הבקעה בט' בו, אבל לעולם ב"ז היתה אף בראשונה כמו בשניה, ומיהו בגמרא דילן בפ' בתרא דתענית אמרי' בהדיא דבראשונה הבקעה בט' בו ובשניה ב"ז בו, ולפי זה ה"ג הכא צום הרביעי זה ט' בתמוז שבו הבקעה העיר, וכך מצינו הגרסא בנוסחי דוקני וכו'.

ח' הר"ן שם ד"ה זה

זה תשעה בתמוז שבו הובקעה העיר. זו היא גרס' רוב הספרים וקרא נמי בט' לחדש כתי'. וכי תימא אם כן למה אין מתענין בתשעה לחדש דהא הוא ניהו צום הרביעי. י"ל דכיון שמתחלה קבלו עליהן תשיעי לחדש על שם שבראשונה הובקעה העיר בו ובשניה הובקעה ב"ז בו נהגו להתענות ב"ז משום דחורבן שני חמיר לן טפי. וה"ל מוכח בפ"ק דמגלה ד"ז תענית הוא. וכי תימא יתענו נמי בט' בו. איכא למימר דארבעה צומות בלחוד קבלו עליהו ואין מטריחין על הצבור יותר מדאי. ומיהו יש מקצת נוסחאו' שכתוב בהן זה י"ז בתמוז ובירוש' נמי הכי איתא. והקשו התם והא תשעה לחדש כתיב ומפרקי' קלקול חשבונות היו שם כלומר דודאי ב"ז היה בראשונה כמו שהיה בשניה דמגלגלין חובה ליום חוב אלא מפני רוב הצרה טעו בחשבון ונתקלקלו בו וחשבו שהיה בט' לחדש וקרא כי כתיב לחשבון העם כתיב.

מהרש"א ח"א כח ז ד"ה זרלשונה

ונראה לפרש, לפי שאוה"ע מונין לחמה וישראל ללבנה, וע"י אויבים ע"א שגזרו על חשבון הלבנה וקידוש החדש כמ"ש במסכת ר"ה, נעשה זה הקלקול. ובודאי ב"ז בתמוז בחדש הלבנה נבקעה

בראשון ובשני. והא ליתא כדמוכח בפרק קמא דר"ה דקאמר, שאני ט"ב הואיל והוכפלו בו צרות, ש"מ דב"ז בתמוז לא הוכפלו. ובגמרא גבי הובקעה העיר יתבאר זה.

בירושלמי משמע שמעשה זה (שהעלו ד"א בחומה) היה בימי הרומאים, ובבבלי (ב"ק פב: ומנחות סד:) משמע שמעשה זה היה בימי החשמונאים. יפה עינים כח ז ד"ה צטל ומנחות שם ד"ה כשנ"ו-ז-כ.

לפי דברי הירושלמי יש ליישב למה נקט במתני' הלשון 'ובטל התמיד'. מתא דירושלים.

מתא דירושלים

ודע דבדרושי אמרתי לדקדק בלשון המשנה ובטל התמיד, ולא נקט הלשון ובטל התמיד, וגם אמאי לא תני ובטלו הקרבנות, אמנם נראה דקרבנות כבר מקדם נבטלו, אמנם תמידין עדיי' לא נבטלו כי שלשלו חוץ לחומה קופת של זהב והעלו תמידין. אמנם ב"ז תמוז גם זה נבטל, כדאיתא בסוגיא שהעלו להם חזיר, ולפיכך כתיב ובטל התמיד, ירצה שכבר מקדם הי' בטל שלא הי' לתמיד בקור.

בבבלי (ב"ק פב:) הובא בשינויים.

יפה עינים שם ד"ה נקופה וד"ה ארבע-ז-כ.

הובא בראשונים.

מוס' ימים כתי' זכרות כו א ד"ה ועל תמיד (הוצא צמח עינים שם), מוס' ר"י שם ד"ה ועל <->, אור זרוע ח"א ס' פה ד"ה תפלת השחר.

ע, א

כתיב בתשעה לחודש הובקעה העיר ואת אמר הכין, אמ' ר' תנחום בר חינאי קילקול חשבונות יש כאן וכו'.

ביאורים בדברי הירושלמי.

מוספות ר"ה יח ז ד"ה זה תשעה, רש"א שם ד"ה גרסת, מוס' הרא"ש שם ד"ה זה, ריטב"א שם ד"ה והא, ח' הר"ן שם ד"ה זה <כנ"ל>, יפה מראה, מהרש"א ח"א כח ז ד"ה זרלשונה, ח' אגודת למנה"ל שם ד"ה ט' בתמוז, קה"ע, פנ"מ, חסם סופר כלא, ונדרשות חסם סופר ח"צ עמ' של"ג ע"ג ד"ה זירושלמי <->, יפה עינים ר"ה יח ז מוד"ה זה תשעה, הגהות ראמ"ה שם על מוספות הנ"ל, לפנת פענח הל' קידוש המושב פ"ג ה"ו, עלי תמר.

מוספות ר"ה יח ז ד"ה זה תשעה

היינו בראשונה, אבל בשניה הובקעה ב"ז, ומשום הכי עבדינן ב"ז תענית. והך ברייתא מתנינן בירושלמי וגרסי' בה י"ז בתמוז, ואע"ג דכתיב בקרא בתשעה לחדש קלקול חשבונות היו שם, ופליג אש"ס דידן ורוצה לומר דמתוך טירדתם טעו בחשבונם ולא רצה הפסוק לשנות מכמו שהיו סבורים. (וכ"כ בריטב"א לעיל בתוס' ד"ה כתיב).

רש"א שם ד"ה גרסת

גרסת רוב הספרים צום הרביעי זה ט' בתמוז שבו הובקעה העיר וקרא נמי בתשעה לחדש כתיב אבל בירושלמי גרסינן זה שבעה עשר בתמוז ואקשו והא ט' לחדש כתיב ותיירצו קלקול חשבונות היה שם, כלומר ודאי ב"ז היה גם בראשונה כמו בשניה אלא מפני רוב הצרה טעו בחשבון ונתקלקלו בו וחשבו שהיה בט' לחדש וקרא כי כתיב לחשבון העם כתיב.

מוס' הרא"ש שם ד"ה זה

זה ט' בתמוז שבו הובקעה העיר. היינו בראשונה אבל בשניה הובקעה ב"ז בתמוז כדאיתא בפרק

דכתיב שם וילקטו אותו בבקר בבקר, וסובר הגמ' דכיון דוחם השמש ונמס הוא בד' שעות א"כ עיקר הלוקיטה הוא קודם, ומתוך הגמ' לר' יהודה דהאי בקר יתירא להקדים לו שעה אחת, א"כ זהו שנסתפקו דכמו בבקר גבי מן הוא עד ג' שעות, ה"ג בבקר דגבי תמיד הוא עד ג' שעות, וזהו שהעיר ר' יהודה בן בבא דמותר להקריב עד ד' שעות וכת' הגמ'.

ומבואר מה דאמר רב כהנא שם הלכה כר' יהודה, הואיל ותנן בבחירתא כוותיה ולא אמר מעשה רב, וכן לא אמר מעדותו של ר' יהודה בן בבא. אלא דבאמת לגבי המחלוקת של ר' יהודה וחכמים לא העיד ר' יהודה בן בבא, רק משום דפשוט אצלו דבקר אינו עד ו' שעות אלא עד סוף זמן תחלת היום, לכן העיד שאפשר להקריב עד ד' שעות, ולזה אמר רב כהנא דהלכה כר' יהודה הואיל ותנן בבחירתא כוותיה, דהך מתני' דעדות ע"כ סברה כר' יהודה.

הובא בראשונים.

רש"י אבות פ"ב מ"ד ד"ה עד, מנן אבות שם ד"ה ואל, ריניו צמי שם ד"ה ואל (כמזי ריניו צמי עמ' מקס).

ואמ' ר' לוי אף בימי מלכות הרשעה הזאת היו משלשלין להן שתי קופות של זהב והיו מעלין להן שני גדיים וכו' באותה השעה גרמו העוונות ובטל התמיד וחרב הבית.

ביאורים וגירסאות.

ריניו מנאל כח ז ד"ה צטל <הוצא צמח>, יפה מראה זכרות פ"ד ה"א, קה"ע.

יפה מראה זכרות פ"ד ה"א

בימי מלכות יון, שהיה טיטוס צר על ירושלים: והיו מעלין להם שני כבשים גרסינן: שנעץ החיה צפרניו בחומה, כדרך שאמר במרובה, ופרש"י נעץ תקע שכן דרך החיה כשגוררין אותה: קפץ, פי' שדלג וברח עד מ' פרסה ח"ל, פירוש אחר שנודעוזה א"י כדאמר במרובה [פ"ב ב'] במעשה כזה נודעוזה א"י ת' פרסה על ת' פרסה, וע"י כן נתקצר ונתקמץ מא"י מ' פרסה, וקפץ מלשון קפצה ליה ארעא דפ' גיד הנשה [צ"א ב'].

משמע שביטול התמיד ב"ז בתמוז אירע בבית שני, וכפירוש רש"י בבבלי (כו: ד"ה ובטל), דלא כרמב"ם (הל' תענית פ"ה ה"ב) שכתב 'ושבעה עשר בתמוז וכו', ובטל התמיד מבית ראשון'. גזרת ארי שם ד"ה וצטל.

גזרת ארי שם ד"ה וצטל

ובטל התמיד. רש"י פירש לפי שגזרה המלכות גזרה מלהקריב עוד. משמע שבטל התמיד בבית שני קאמר. והרמב"ם פירש (בפרק ד' מהלכות תמיד) בטל התמיד מבית ראשון. ובירושלמי בשם רבי לוי מבואר כפירש"י, דאמר התם בימי מלכות אנטיוכוס היו משלשלין להן ב' קופות של זהב כו', ובסוף שילשלו להן שתי קופות של זהב והעלו להם שני חזירים, לא הספיקו להגיע למחצית החומה עד שנעץ החזיר וקפץ מארץ ישראל ארבעים פרסה, באותה השעה גרמו העוונות ובטל התמיד וחרב הבית ומלכות הרומיים הזאת היא היא שהחריבה בית שני. ולפי זה משמע שבבית ראשון לא בטל התמיד ב"ז בתמוז, דא"כ הוה ליה למיחשב ביטול התמיד דראשונה ושניה בתרתי, כמו שחשיב חורבן הבית דראשונה ושניה בתרתי דט' באב, והוה ליה למימר ששה דברים אירעו בשבעה עשר בתמוז. ועוד דאם כן ב"ז בתמוז נמי הוכפלה הצרה ראשונה של ביטול התמיד בראשון ובשני כמו שהוכפל החורבן בט"ב

שלוים ושקטים ולא היה להם שום בלכול הדעת, ומכ"ש לנביא יחזקאל, ע"כ האמינו זה אמת נכון כי כך היה המעשה. ושוב ביום ה' טבת שאחריו בא הפליט הראשון מירושלים ואמר הוכתה העיר, כשאמר להם שנבקע ב"י בתמוז ונחרבה בט' באב לא האמינו להפליט, כי אמרו אתם טעיתם ואנן על נביא שלנו נסמך. ואפי' אח"כ כשהגיעו להם ספרי ירמיה ושם בודאי היה נכתב ב"י בתמוז נבקע העיר, היה מגיהם בו בט' לחדש הרביעי, כי הם תלו הכל בקלקול חשבונות. אבל באמת לפי מה שידענו כי תם עונן בת ציון, וט' באב נקרא א' לחדש מנחם אין כאן קלקול ולא טעות, ואמת נכון כי ב"י נבקע העיר ובט' נחרב הבית.

יפה עינים ר"ה יח 3 תוד"ה זה תשעה

ועי' ק"ע ופ"מ ופירושו דחוק, דהק"ע פי' דסגי ביום א', וקשיא ליה איחור הנבואה מט"ב עד א' באלול, ובאמת ל"ק זאת כלל. והפ"מ פי' דרך בתמיה דמעט הוא העת והוא דחוק, גם מה זה תועלת אם נימא ב"י בתמוז הובקעה העיר דאכתי קשיא כנ"ל. וצ"ל לפירושו דהיינו דכמו דקרא זה אינו מדוקדק כן התם משובש החשבון וזה דחוק מאד. ונראה דזאת קים להו דבין זמן הבקעת העיר עד שריפת בהמ"ק היה כ"א יום, כבירושלמי שם ע"פ מקל שקד דזמן שקדים כ"א יום, ואי נימא דבתשעה לחדש הובקעה העיר, ע"כ חורבן ביהמ"ק היה באב בא' לחדש כמ"ש בירושלמי להדיא שם כן, ואם ב"י בתמוז הבקעת העיר היה החורבן בט' באב. ונראה לפרש דה"ק דהאי באחד לחדש לא נתפרש בקרא באיזה חדש, וע"כ דבחדש הסמוך לחורבן קאמר, ואם נאמר דבט"ב היה החורבן א"ש דסתים באחד לחדש, משום דבאחד באב ליכא למימר דהא עדיין לא נשרף, אבל אם נאמר דבאחד באב היה החורבן הלא איכא למטעי ולומר דבאחד באב בא הידיעה ואיך סתים קרא, וז"ש אין תימר באחד באב, פי' אם נאמר דבט"ב היה החורבן יש הכרח דבאחד באלול קאמר, אבל אין תימר בא' באלול, פי' אבל אם היה החורבן בא' באב אין הכרח לומר דהיינו אלול, ד"ל ג"כ דהיינו א' באב וביום א' בא הידיעה. ויותר נכון להגי' שצ"ל גם כאן ואין תימר באחד באב היינו החורבן וא"ש, וע"כ קלקול חשבון יש כאן וב"י הובקעה העיר, דבלא"ה מקולקל החשבון, דאם נאמר בתשעה בתמוז הובקעה העיר היה החורבן בא' באב, ובקרא כ' בשבעה או בעשור, ור"י ור"ל מתרצים דיום שאחר החורבן נקרא א' לחדש. אך בגמ' דילן אין הדבר פסוק דק כ"א יום בין בקיעת העיר להחורבן.

הגהות ראמ"ה שם

בא"ד. מכמו שהיו סבורים. לולא יצאו הדברים מפי רבותנו בעלי התוס' אלא אינש אחרינא הוה אמר הכי, לא הוה אריך לנא למשמעיה. ובירושלמי נראה עיקר הפירוש דמפני שנתבטלה קביעות החודש בט"ב הוי כר"ח ולהכי חשיב ב"י דמקימה ט', ופריך התם דלמא לשעבר, עיי"ש, והדברים בוררים.

נפנת פענח הל' קידוש החודש פ"ג הט"ו

ואם עמדו ואם הוצרכו כו'. ונ"ל דזה רק כשהיה ב"ד הגדול. ובזה א"ש מה דאמרין בירושלמי תענית פ"ד ה"ח, מה דהקשה גבי הך קרא באחד לחודש כו', ואמר שם קלקל חשבונות ע"ש בהך דר"י ור"ל, ומה דמקשה שם ר' מני, ור"ל כך, דבאמת היו עדים שראו את הלבנה בזמנו רק שלא יכלו לבוא לב"ד אז מפני המלחמה ועברו את

שהבריות היו סבורים שכך היה בט' לחודש הבקעת העיר, אלא כך הפי' מפני שחבר נתקלקל החשבון שאין למנות ט' לחודש אב אלא כמי שאינו יודע מתי עומד ולפיכך כתיב בט' דהיינו כ"א ימים קודם קלקול החשבון.

וקושי' ר' מנא לפי דעתי היה נראה הגרסא איפכא נחא [להבא], פי' דשייך קלקול בדבר שעדיין לא מנה אבל מה שכבר מנה דהיינו ב"י בתמוז שהרי ב"י בתמוז היה ונתקלקל החשבון לכתוב ט' בתמוז זה קשיא, דמאחר שכבר מנה לא שייך בזה קלקול אלא בחשבון דלהבא, [ומ"מ יש לפרש ששייך קלקול בחשבון שעבר מפני ששוכח המלך מה שמנה ושייך בזה קלקול אבל דבר שהוא להבא לא שייך קלקול דהא יכול לשאול באיזה יום עומדין וימנה מכאן ולהבא אבל הקלקול שייך במה שעבר], ולפי התוספות הוגה כך, וכך פירושו נחא אם נתקלקל מה שמנו כבר שמחמת טרדתם [נתקלקל] מה שעבר אבל להבא אין שייך לקלקול. אך יש לפרש שפיר [דהכי] פירושו תינה דהמלך נתקלקל במה שהוא לשעבר דלא ידע באיזה ימים חרב הבית כך הוא קושי' רבי מנא והתוספות כל זה מפני טרדה שלהם נתקלקל החשבון וכל הסוגיא דירושלמי לא מתפרש כלל אלא כמו שאמרנו.

והשתא דעת הירושלמי מה שכתב בט' לחודש כלומר שהכתוב מונה לפי קלקול החשבון דהקב"ה עושה חורבן הבית קלקול סדר החשבון ובלכול עולם וסדר הזמן, ולפיכך [אין] רוצה למנות על הסדר של החשבון הנמנה אך הוא מונה ומחשב כאשר היה החשבון מקולקל, ולפיכך מונה ט' לחודש כלומר קודם הקלקול אשר אין חשבון עוד ולריש לקיש עושה [אותו] ראש לחשבון שלו.

מתם סופר

והובקעה העיר. פריך והכתיב בירמיה בט' בחודש וכו', ומשני קלקול חשבונות יש כאן, וכן בקרא דחזקאל דכתיב בא' לחודש משני ג"כ קלקול וגו', עד יעשה זה ראש לחשבונות. עי' פי' ק"ע. ולפע"ד נראה להוסיף, כיון שעד עתה היה תלויה בדין, וביום שנשבר תם עונן בת ציון ומיד מתחיל נחמה, ע"כ מתחיל חודש אחר ונקרא מנחם כמו שאנו נוהגים, ע"כ קורא לט' באב א' בחודש. ואמנם בק"ע תמה איך שייך לומר בספרי נבואה קלקול חשבונות. ועוד אפי' תימא ירמיה טעה מרוב צרות שהיה בירושלים, אבל בנבואת יחזקאל שהיה בבבל עם החרש והמסגר גלות יכניה והם ישבו שלמים ושקטים והוא ראה בנבואתו חורבן ירושלים ביום א' באב ואיך טעה בחשבון.

ונלע"ד ליישב הכל בעזה"י. בהקדים מה דאיתא בסמוך דלעולם בין בקיעת העיר לחורבן הוא כ"א יום, ובין אם תחשוב הבקיעה בט' תמוז היה החורבן א' אב. ואם הבקיעה היה ב"י היה החורבן בט' באב. עוד אקדים מ"ש לעיל, הואיל ותם עונן בת ציון הוא תחילת נחמה מכאן ואילך היינו לקושטא דמלתא. אבל אנשי אותו הדור בכבל לא האמינו זה ונתיאשו, ובאו זקני ישראל לפני יחזקאל ואמרו נהיה ככל הגוים כי עבד שמכרו רבו אין לזה על זה כלום, והשיב להם ביד חזקה וכו' אמלון עליכם.

ונבוא אל המכוון בעזה"י. דאנשי בבל שמעו מהנביאים שלהם ביום א' לחדש שמח צור במפלת ירושלים, והם לא הבינו כי ט"ב נקרא א' בחדש על כי תם עונן. ע"כ חשבו כפשוטו, כי ביום ר"ח אב נשרף בהמ"ק וחשבו כ"א יום למפרע לבקיעת העיר ויהיה ביום ט' תמוז. ויען כי הם ישבו בכבל

העיר גם בראשונה, כמפורש בקרא בירמיה מקל שקד אני רואה שהם כ"א ימים שביין ב"י בתמוז לט"ב, אבל לפי קלקול חשבונות של האויבים שמונין לחמה, לא היה רק ב' בתמוז דשנת החמה מוסיף על שנת הלבנה י"א ימים, נמצא שבג' תקופות מתשרי עד תמוז מוסיף ח' ימים שביין תשעה בתמוז לחמה ובין ב"י ללבנה. ועל כוונה זו אמר שמו אותותם אותות וגו', ע"פ מ"ש והיו לאותות וגו', דהיינו שישאל המונין ללבנה יהיה אות שלהם הלבנה כשהיא לוקה סימן לשונאיהם של ישראל, ועובדי כוכבים המונין לחמה כשהיא לוקה סימן ואות להם שיהיו לוקים, וכן בהפך. ולזה כשצר מלך בבל על ירושלים היה ב' בטבת, עד שהוצלח ונבקעה העיר ב"י בתמוז ללבנה וט' לחמה, והם שני תקופות השנה שהחמה עולה ומוסיף מיום ליום, וזה שם ונתן לו האויב אות וסימן להצלחתו להחריב ירושלים, ובהפך אמר אותותינו לא ראינו וגו' לטובה, דהיינו שהובקעה העיר ב"י בתמוז ללבנה שהיא נדונית חסרה אז סימן ואות על חסרון שונאיהם על ישראל.

ח' אגודת למחר"ל שם ד"ה ט' נחמה

(י"ז) [ט'] בתמוז שהובקעה העיר. כתבו התוס' אבל בשניה ב"י בתמוז הובקעה ומשום כך עבדין ב"י תמוז, והך בריית' מתניתא בירושל', וגרסינן בה ב"י בתמוז ואע"ג דכתיב בקרא בט' בתמוז קלקול חשבונות היה שם ופליג אתלמודא דידן ורוצה לומר דמתוך טרדתם טעו בחשבונם ולא רצו לשנות הפסוק מחמת שהיו סבורים, עד כאן. ודברי פלא לאומרם דבר זה לא מצאנו, וכך יש שם בירושל' (פ"ד ה"ה) ב"י הובקעה העיר כתיב בט' לחודש ואת אמרת כן, א"ר תנחום קלקול [חשבונות היה שם הה"ד] ויהי בעשתי עשרה שנה באחד לחודש היה דבר ה' אלי לאמר בן אדם יען אשר אמרה צור על ירושלים האח האח מאי האח אין [תאמר] באחד באב עדיין לא נשרף אין תימר באחד באלול ביום ולילה נפק [כלדרא] מן ירושלים [ואתי] לצור אלא קלקול חשבונות יש כאן, ר"י ור"ש ר"י אומר למלך שיושב ומחשב חשבונות באו ואמרו נשבה בנך ונתקלקלו חשבונותיו אמר יעשה זה ראש לחשבונותיו [ר"ש] אמר למלך שמחשב [חשבונותיו] ובאו ואמרו לו נשבה בנך ונתקדש אמר יעשה זה ראש לחשבונותיו ר' מנא נחא נתקלקל שעבר דלמא [להבא] בין כמ"ד דאמר בט' בין כמ"ד ב"י מה ביניהן אחד ועשרים יום מיום שהובקע העיר ועד שחורב בית המקדש מאן דאמר בט' באחד לחודש חרב הבית ומאן דאמר ב"י בט' באב חרב הבית [ע"כ].

וכך פירושו, קלקול חשבונות יש כאן לענין זה. דחשבון אחר התחיל כמו שמסיק ומביא ראיה לזה דכתיב יען [אמרה] צור וגו' האי באחד לחודש אי בר"ח הוי אלול הרי ביום ולילה יכול מבשר לצאת ולהגיד בצור מה שנעשה בירושלים, ולמה [דבר] הש"י אל יחזקאל בר"ח, אלא קלקול חשבונות, ומפרש רבי יוחנן למלך שהיה חושב חשבונותיו כו' וה"נ ט' באב שחרב הבית עשאו הקב"ה לקרא ר"ח בעבור שהיה בו חורבן הבית ועשה הקב"ה [יום זה] ראש לחשבון, ולפיכך קאמר באחד לחודש והוא באמת [ט'] בחודש, ולפיכך כתיב נמי בט' לחודש [הובקעה] העיר דהיינו לאחר שהחשבון הוא כי ט' לחודש הוא ראש חשבון והוא [נקרא] ראש חודש הבקעת העיר שהוא כ"א ימים לפני זה הוי בט' לחודש, וזהו דעת ריש לקיש דסבר יעשה זה ראש לחשבונותיו. ולר"י אמר נתקלקלו חשבונותיו, אין הפי' כלל ח"ו שיהיה מקולקל

אוצר מפרשי הירושלמי

מנא וכדפרישית בקונטרס, והי"מ כתב שם דברים דחוקים ע"ש.

הירושלמי פליג אבבלי (ר"ה יח:): דס"ל שבבית ראשון הובקעה העיר בט' תמוז. מוספות ה"ל, רשנ"א ה"ל, ריטנ"א ה"ל, מוס' הרא"ש ה"ל, גזרות ארי כט ז ד"ה נתשעה, טורי אגן ר"ה יח ז ד"ה זה, ערוך לנר שם, יפה עינים כח ז ד"ה כאן <->, ועי' מראה הפנים ד"ה קלקול.

גזרות ארי כט ז ד"ה נתשעה

בתשעה לחודש וכו' ותבקע העיר. בירושלמי מפרש דבראשון נמי הובקעה העיר בשבעה עשר, והא דכתיב בתשעה קלקול חשבונות היה שם, רצה לומר מתוך טירדתם טעו בחשבונם ולא רצה הפסוק לשנות ממה שהיו סבורים. כן פירשו התוס' בפרק קמא דר"ה (דף י"ח), ומסיים התוס' ופליגי אש"ס דידן ולא פירש מנין דפליגי, אי משום דאמר בשמעתין בראשונה הובקעה העיר בתשעה בתמוז, איכא למימר כמו שהפסוק לא רצה לשנות ממה שהיו סבורים הכי נמי התנא, וכן הכי נמי הא דלא חשיב התנא בקיעת העיר לשני דברים גבי שבעה עשר בתמוז והוה ליה ששה דברים שאירעו בו, כדחשיב לשני דברים בחמישי שאירעו בתשעה באב החורבן ראשון ושני, יש לומר נמי כיון דהפסוק אמר בתשעה לחודש הובקעה מטעמא דירושלמי, הכי נמי התנא לא חשיב ליה עם מה שאירע בשבעה עשר, והכי נמי אי מההיא דפרק קמא דר"ה מוכח דגמרא דילן פליגי אירושלמי, דאמר התם דשלושים יוצאים אתשעה באב אבל אשאר צומות אפילו אשבעה עשר בתמוז לא, משום דרצו מתענין רצו אין מתענין, אבל תשעה באב הכל מתענין משום דהוכפלו בו צרות, דאמר מר בתשעה באב חרב הבית בראשונה ובשנייה, ופירשו שם התוספות אע"ג דבשבעה עשר בתמוז נמי הוכפלו, שאני תשעה באב דצרה אחת הוכפלה דהיינו חורבן הבית, ופירוש זה נראה לי עיקר. אע"פ שפירשו עוד דשאני חורבן הבית דתקיפא טובא לישנא דהוכפלה לא משמע תקיפא אלא הוכפלה פעמים. והשתא אי בראשונה נמי הובקעה העיר בשבעה עשר בו לפי האמת כמו בשנייה, אם כן בשבעה עשר נמי הוכפלה צרה אחת פעמים כמו בתשעה באב, ואמאי רצו אין מתענין בו בי"ז. יש לומר כיון דלא רצה הפסוק לשנות ממה שהיו סבורים וכתוב דבתשעה בתמוז הובקעה הוה ליה כלא נכפלו.

מכל מקום כי מעיינת בירושלמי תראה דפליג אגמרא דידן בעל כרחך. דהא אמרינן התם בין כמאן דאמר בט' בחודש בין כמאן דאמר בי"ז מה ביניהון, פירוש כמה ימים היה בין הבקיעה לחורבן הבית כ"א יום, אמר ר' אבינה וסימנא מקל שקד אני רואה, מה הלז הזה משהה שהוא מוציא את ניצו ועד שהוא גומר את פירותיה כ"א יום, כך מיום שהובקעה העיר ועד יום שחרב הבית כ"א יום, מאן דאמר בתשעה לחודש באב חרב הבית, מאן דאמר בי"ז לחודש בתשעה באב חרב הבית. והשתא אי סבירא ליה לגמרא דילן דבתשעה לחודש הובקעה, בעל כרחך חרב הבית באחד באב כסימנא דמקל שקד, אם כן מאי הוכפלו הצרות דט"ב, וגם היאך תנן בתשעה באב חרב הבית בראשונה ובשנייה הא בראשונה חרב באחד באב, וגם כפל צרות בתשעה באב ליכא, וכי תימא למאי דטעו הוה ליה כפל צרות, ותאמר מתוך שטעו על שבעה עשר בתמוז של הבקעה למנותו תשעה לחודש, זה גרם להם טעות על יום החורבן ממילא למנותו אחד באב אע"פ שהיה בתשעה באב,

בט"ב היה וגם חורבן בית ראשון קלקול חשבונות היה ולאמיתו של דבר היה בט"ב החורבן הראשון. וחזן מזה הרי בכל משך ימי בית שני עשו יום ששון ושמחה את יום שריפת בית אלוקינו בית ראשון, עיין בשו"ת תשב"ץ ח"ב סימן רע"א, שכתב שטעות נפלה בפירוש המשנה להרמב"ם ברי"ה שכתב שהתענו ט"ב בבית שני עיי"ש. וא"כ ר"ע ושאר התנאים שהיו בזמן הבית המה ראו מתי עשו יו"ט ובלי ספק בתשעה באב היה, וכמו שאמרו בט"ב חרב הבית בראשונה ובשנייה. ואמנם יש להעיר איך נפלה מחלוקת בין הבבלי לירושלמי בנוגע לבקיעת העיר בבית ראשון, שלדעת הבבלי היה זה בט' בתמוז ולדעת הירושלמי בי"ז בתמוז. הרי ראו וידעו מתי עשו יום ששון ושמחה בימי משך בית שני, בט' בתמוז או בי"ז בו. ואולי י"ל שעשו יו"ט בי"ז בו ובט' בו כי גם בזמן בית שני נפלה כבר המחלוקת בענין תאריך בקיעת העיר וכמחלוקת הבבלי והירושלמי וצ"ע.

ובשיי"ק נתקשה דהא תינח שישראל שכחו החשבון ונכתב כן בספר ירמיה, אבל יחזקאל נאמר לו חשבון נבוכאד כדכתיב, היה דבר ה' עלי לאמר איך יתכן שדבר ה' היה בחשבון מקולקל. אבל אין זה קושיא, כי כבר כתבו התוס' ה"ל שהפסוק כתב במכוון החשבון המקולקל כפי שחשבו ישראל בצורתם. ואכן אף הקב"ה בעצמו כביכול, תפש החשבון המקולקל ע"ד עמו אנוכי בצרה, אף ביום חרון אפו, ודבר כן ליחזקאל בחזון. ולפיכך אף שכתוב ביחזקאל, ויהי בעשתי עשרה שנה באחד לחודש היה דבר ה' אלי לאמור, היה זה לפי החשבון האמיתי שידעו יחזקאל בעשירי באב היה שאמרה צור על ירושלים האח וכו'. ואכן הגמרא הרגיש בקושיא זו ומביאה ע"ז דברי ר"י ור"ל, שהמלך תפס דווקא החשבון המשובש שהיה לו ביום השמועה על צרת בנו ועשאו ראש לחשבונותיו, בכדי להביא לידי ביטוי איך חשך עליו עולמו ונשתכשה דעתו מצרת בנו. ושאלת ר"מ הוא, נחא נתקלקלו לשעבר ע"ד עמו אנכי בצרה, אבל כשכתב יחזקאל וירמיה ספרם היה להם להזכיר התאריך המדויק שלא ישתבשו הדורות, ולפיכך סובר ר"מ כדעת הבבלי שבראשון הובקעה העיר בתשיעי בתמוז, ואין כאן קלקול חשבונות. והפסוק ביחזקאל יתכן שאמרה צור האח נשברה דלתות העמים, על שנבקעה העיר וחורבן ירושלים כליל, קרוב, והנביא ראה זה בחזון באחד באב. ויתכן שקרוב לאחד באב אמרה צור כן. היוצא לנו מזה שמה שאומר הירושלמי קלקול חשבונות יש כאן, אין זה דעת כולם ור"מ חולק וסובר כדעת הבבלי. ואכן ממשנתנו נראה כדעת הבבלי דתנינן בת"ב חרב הבית בראשונה ובשנייה, ואלו בי"ז בתמוז תנינן והובקעה העיר ולא תני הובקעה העיר בראשונה ובשנייה. ולדעת הירושלמי צריכים לומר דהתנא תני, ע"ד שכתוב במקרא לפי קלקול חשבונות ע"י האומה בשברה, אף במשנתנו, ע"ד קלקול חשבונות. ועיין ביפ"מ שכתב כעין שכתבנו עיי"ש.

בני ישראל אמנם טעו מרוב צרתם, אך מדוע לא שינה הכתוב משיבושם לכתוב את היום הנכון. יפה מראה, שירי קרנן, חתם סופר ה"ל, על תמר ה"ל ד"ה וציי"ק.

שירי קרנן

קלקול חשבונות יש כאן הה"ד ויהי וגו'. וקשה תינח ישראל שבירושלים טעו ונתקלקלו בחשבונות מרוב היגון והטרדה, אלא יחזקאל שנאמר לו נבואה זו למה טעה בחשבונות. ואפשר דהיינו דפריך רבי

החודש, ואח"כ כשחזר העיר באו עדים והעידו שראו את הלבנה בזמנה וקדשו החודש למפרע, ונמצא שהחורבן היה בעשירי לפי החשבון שאחר הקדוש, ובתשיעי לפי חשבון הראשון, ולכן נאמר בפסוק באחד לחדש משום שאז נתקדש ונתקדש למפרע, וזהו דאמר קלקול חשבונות. ובוזה י"ל הך דתענית ד' כ"ט הך דר"י דקבעתיה בעשירי. ועי' בירושלמי שם, ובפ"א דמגילה.

עלי תמר

וכתבו התוס' ברי"ה י"ח, ור"ל דמתוך טרדתם טעו בחשבונם ולא רצה הפסוק לשנות מכמו שהיו סבורים עכ"ל. ונראה לבאר שלא נמנע המקרא מלציין את שני התאריכים, ט' בתמוז וא' באב, כפי שאחזו המונים בזמן התחלת החורבן, ע"ד שאמרו בשהש"ר פ"ב י"ג, אמר רבי אחא עם הארץ שקורא לאהבה איבה כגון ואהבת ואיבת, אמר הקב"ה, ודלוגו עלי אהבה ולגלוגו עלי אהבה. אמר ר' יושע, תנינן שקורא למשה משה ולאהרן אהרן לעפרן עפרן, כפתח, אמר הקב"ה ולגלוגו עלי אהבה. ואף כאן תאריכי החורבן שהוחזקו בטעות בהתחלת החורבן בלבנות ישראל שותתי דם על חורבן המקדש וחורבן ישראל, חביבים הם לפני הקב"ה ולפני הנביאים ודברו כלשונם ביחד עם המסורה הנכונה בע"פ על התאריכים המדויקים. וכמשל עם בן המלך שנשבעה, וכשהודיעו למלך נתקלקלו חשבונותיו ונתבלבלו עליו התאריכים המדויקים. כשנתישבעה עליו דעתו בוחר הוא דווקא בתאריך המשובש לזכר על האסון שקרא לו עם בנו. ואמנם שיבוש התאריכים ביד ההמונים בהתחלת החורבן הוא טבעי מאוד, שכן בימי החורבן והמהומה קשה היה לקבוע תאריך החורבן בדיוק, ויתכן היה לקבוע את א' באב כיום תאריך חורבן המקדש אף שנשרף בתשעה בו, כי כבר אז עמדו האויבים על יד שערי המקדש והיה נחשב כתחילת החורבן, וכן בנוגע לבקיעת העיר. ורק אח"כ הוקבעו התאריכים המדויקים. והרי אפילו בחורבן בית שני, אמר ר"י אילו הייתי שם קבעתי בעשירי, אולם הכרעת החכמים היתה אחרת מנקודת ההשקפה שאתחלתא דפורענותא היא הקובעת. ואמר רז"ל בשביעי נכנסו לתוכו, בשמיני היו מקרקרין בו, בתשיעי הציתו בו את האור ובעשירי נשרף. ור"א ור"ל ציימו תשיעי ועשירי. ומעתה צא ולמד שקשה היה לקבוע תאריך החורבן המדויק בשעה ששערי המקדש ושערי ירושלים היו אחוזים להבות אש ועם ישראל נפל בחרב האויב. אכן תיכף לאחר זה קבעו חז"ל את התאריכים המדויקים ונמסרו בע"פ בקבלת כל ישראל.

וברור דהא דאמרינן לקמן, מ"ד בט' לחודש באחד באב חרב הבית, אין הכוונה שיש אמורא שסובר כן, שאיך יתכן שמי שהוא יחלוק על סתם משנה ומאמרי התנאים בכמ"ק שחיו בזמן הבית וקבלת כל ישראל, שבט' באב חרב הבית בראשונה ובשנייה. אלא ר"ל מ"ד בט' לחודש באחד באב חרב הבית, היינו המוני ישראל שבויי חרב מוכים בתמהון בהתחלת חורבן ראשון שלא קבעו תאריכים מדויקים וכו"ל, וגם הם החזיקו בנבואת ירמיה מקל שקד אני רואה. ובמאה"פ סבר דמ"ד ר"ל תנא או אמורא שסובר כן, ומסיים, ומ"מ קשה שזהו נגד הרבה פסוקים ומשניות וברייתות, וכשיבא גואל צדק ויבנה ביהמ"ק במהרה בימינו אז נדע את האמת ובאיזה יום לקבוע יו"ט אכ"י עכ"ל. ודבריו תמוהים שהרי בוודאי ט"ב היה היו"ט אף לדבריו, שהרי חורבן בית שני בוודאי

חי' הר"ן שם ד"ה שאני

ואפי' למאי דאמר' בירוש' דבין בראשונה בין בשניה הובקעה העיר בי"ז בו אפ"ה יום חורבן הבית חמיר טפי.

פתח עינים שם ד"ה והרשב"א

והרשב"א בחידושו כ"י כתב וז"ל. שאני ט' באב הואיל והוכפלו בו צרות, כלומר שנחרב הבית בו ביום בראשונה ובשניה ונלכדה ביתר ונחרשה העיר, ואע"ג דבתמוז נמי הובקעה העיר בראשונה וגם בשניה, מ"מ לא היה ביום א' שבראשונה היה בט' בחדש ובשניה בי"ז, ואף לדעת הירושלמי דאמרי דבין בראשונה בין בשניה הובקעה בי"ז, אפ"ה לא הוכפלו בו צרות כל כך עכ"ל. ולכאורה דבריו ז"ל צריכין ישוב, דגם בי"ז בתמוז אירעו ה' דברים, ומאי קאמר הרב ז"ל דלא הוכפלו צרות כל כך. ואפשר דכוננו לפרש, דמאי דקאמר הש"ס הוכפלו הצרות כיוון נמי דצרת החרבן הוכפלה בראשונה ובשניה, וז"ש כלומר שנחרב הבית בו ביום בראשונה ובשניה וכו', דכונת הש"ס דהיו צרות הרבה והעיקרית הוכפלה ונתקשה מ"ז בתמוז. ותירץ לא הוכפלו הצרות כל כך כלומר, דאיכות הצרות בתמוז לא היו כ"כ, אף דברטן אתה מוצא ה' כט"ב, והיינו ע"ד שתירצו התוס' דחורבן הבית תקיפא טובא. ואחר שנים רבות נרפס ס' טורי אבן. וע"ש מ"ש ע"ד התוס' ודוק.

קונץ הדרום מוצרת כג עמ' 213

בגמ' ר"ה דף יח, ב, לענין שאר הצומות, בזמן שאין גזירת המלכות ואין שלום רצו מתענין רצו אין מתענין, כלומר הדבר הוא רשות. ושואלת הגמרא א"ה ט"ב נמי, א"ר פפא שאני ט' באב הואיל והוכפלו בו צרות, דאמר מר בט"ב חרב הבית בראשונה ובשניה ונלכדה ביתר ונחרשה העיר.

והנה יש לחקור אם דין זה שט"ב הוא חובה, הוא רק בזמן הזה, אחרי חורבן בית שני, או שגם בזמן בית שני היה חובה לצום בט"ב.

ונלע"ד שדבר זה תלוי בשני תירוצים בתוס', ד"ה הואיל בסוגיין. בתוס' הקשו מגמ' תענית דף כו, א, דגם בי"ז בתמוז אירעו חמשה דברים ולמה לא יהא חובה, ורק בגדר רצו מתענין רצו אין מתענין. ותירצו שני תירוצים, א' דחורבן בית המקדש תקיפא טובא, ועוד ד"ז תמוז לא דמי לט"ב שצרה אחת הוכפלה בו, כלומר הכפלת חורבן בהמ"ק. ונראה דהנ"מ בין שני התירוצים יהיה לענין צום ט"ב בזמן בית שני אם היה רשות או חובה. לפי התירוצ הראשון היה הצום חובה, מפני אחת הסיבות של הצום הלא הוא חורבן בית ראשון, וחורבן בהמ"ק קובע תענית חובה. אבל לפי התירוצ השני היה הצום של ט"ב רק רשות, רצו מתענין רצו אין מתענין כמו שאר הצומות, שהרי לפני החורבן השני עוד לא הוכפלו בו צרה אחת זו, ואין בין ט"ב לי"ז בתמוז ולא כלום, והתענית של שניהם הריהי רשות גרידא. וכו'.

ויותר נראה דאמנם דבר זה הוא מחלוקת התלמודים. דהנה התוס' בד"ה זה תשעה בתמוז כתב דהבבלי (תענית כח, ב) פליג על הירושלמי (תענית פ"ד ה"ה), דלש"ס דילן בבית ראשון הובקעה העיר בט' תמוז ובבית שני בי"ז תמוז. אבל הירושלמי סובר דבשניהם הובקעה העיר בי"ז בתמוז. ולכאורה קשה על הירושלמי דלפי דבריו נמצא דבי"ז תמוז נמי הוכפלה בו צרה אחת, דהיינו בקיעת העיר, וא"כ למה לא יהיה הדין שי"ז תמוז הוא תענית חובה ממש כט"ב.

דיחזקאל יען אשר אמרה צור על ירושלים האח וזה נאמר באחד לחודש, א"כ ע"כ דנאמר דלקול חשבונות יש כאן, ואע"ג דר' מנא מקשה עלה ניחא נתקלקלו לשעבר וכו', אפ"ה אי לאו דנאמר קלקול חשבונות היו היאך מפרשין להאי קרא דיחזקאל, אם לא שנאמר דזה כהאי קרא דבט' לחודש הובקעה העיר, וכ"א יום עד שנחרב הבית והיה באחד באב. וכהאי דקאמר לקמן, מ"ד בתשעה לחדש באחד באב חרב הבית, ונבואה זו נאמרה על הצור בו ביום שנחרב. ומ"מ קשה דזהו נגד הרבה פסוקים ומשניות וברייתות, כשיבא גואל צדק ויבנה ביהמ"ק במהרה בימינו אז נדע האמת ובאיזה יום לקבוע יום טוב אכ"ר.

בביאור דעת הירושלמי.

יפס מראה, עלי ממר.

עלי ממר

כתיב בתשעה לחודש הובקעה העיר. ואת אמרת הכין אמר ר"ת בר"ח קלקול חשבונות יש כאן. והיתה הטעות בחשבון לפי לוח הזמנים בהבדל של תשעה ימים לפני, הה"ד ביחזקאל כ"ו, והיה בעשתי עשרה שנה באחד לחודש היה דבר ה' לאמור בן אדם יען אשר אמרה צור על ירושלים האח, מהו האח, אין תימר באחד באב עדיין לא נשרף אין תימר באחד באלול ביום וליה נפק בלדר מן ירושלים ואתי לצור. אלא ע"כ שגם בת"ב היה קלקול חשבונות והיתה הטעות בחשבון לפי לוח הזמנים ג"כ בתשעה ימים לפני, וזהו הכרחי בטעות החשבון תשעה ימים לפני המשך מהטעות בחשבון בי"ז בתמוז. ולפיכך לא היה הירושלמי יכול לקבל תירוצו של רבא בבבלי כ"ח ע"ב, וכ"ה שנויה בברייתא בכלית שם, דבראשונה הובקעה העיר בט' בתמוז ובשניה בשבעה עשר בו, ולא היה כל קלקול חשבונות בלוח הזמנים שלהם, שהרי הפסוק ביחזקאל מוכיח שהיתה להם טעות בתשעה ימים לפני ע"י קלקול חשבונות בלוח הזמנים. אולם הבבלי סובר שגם ביחזקאל החשבון בסדר, אלא דצור שמחה כבר על חורבן ירושלים באחד באב טרם שנשרף הבית מפני שהיה ברור לה שבאלו הימים ישרף ויחרב ביהמ"ק. וכן פירשו מפרשי המקרא. ועיין במג"א סימן תקמ"ט דנ"מ בין שתי שיטת אלו, שלדעת הבבלי בע"י יחמיר על עצמו להתענות גם בט' בו, משא"כ לשיטת הירושלמי.

ביישוב סתירת התלמודים.

מהר"ל צמ"אגדום הנ"ל, טורי אבן הנ"ל.

לדעת הירושלמי שבימים י"ז בתמוז נבקעה העיר אף בבית ראשון, אם כן אף בו הוכפלו הצרות, ולמה חמור דין תשעה באב יותר מ"ז בתמוז. רשב"א ר"ה יח ז ד"ה שאני, ריטב"א הנ"ל, חי' הר"ן שם ד"ה שאני, ועי' פתח עינים שם ד"ה והרשב"א, אור שמח ה' תענית פ"ה ה"ו >הוצא לקמן ד"ה ה"ג מפני נצילוריס<, קונץ הדרום מוצרת כג עמ' 213.

רשב"א ר"ה יח ז ד"ה שאני

כלומר שנחרב הבית בו ביום בראשונה ובשניה, ונלכדה ביתר, ונחרשה העיר, ואע"ג דבתמוז נמי הובקעה בראשונה ובשניה, מכל מקום לא היה ביום אחד, שבראשונה היה בתשעה לחדש ובשניה בשבעה עשר לחדש, ואפי' לדעת הירושלמי (תענית פ"ד ה"ד) דאמרי דבין בראשונה בין בשניה הובקעה בי"ז. אפי' הכי לא הוכפלו בו צרות כל כך.

וטעונו מילתא היא, כיון דהפסוק לא רצה לשנותו, ועוד דקרא נמי חשיב תשעה באב לחורבן הבית כדנפק ליה לקמן.

טורי אבן ר"ה יח ז ד"ה זה

פירשו התוס' היינו בראשונה אבל בשניה הובקעה בי"ז בתמוז משום הכי עבדינן י"ז תענית, והא ברייתא מיתנינן בירושלמי וגרס בה י"ז, ואע"ג דכתיב בקרא בט' לחודש קלקול חשבונות היו שם ופליג אש"ס דידן, ורצה לומר דמתוך סדרתם טעו בחשבונם ולא רצה הכתוב לשנות ממה שהיה סבורים. ולא פירש במה פליג אש"ס דידן. ונראה לי שכווננו משום דאמר רב פפא שאני תשעה באב הואיל והוכפלו בו צרות, דהיינו צרה אחת הוכפלה בו שהוא חורבן הבית דפירוש זה עיקר. כמו שכתבתי בסמוך (לעיל ד"ה הואיל), ואי בראשונה הובקעה בעיר נמי בי"ז כבשניה, אם כן גם בי"ז הוכפלה בו צרה אחת כמו בתשעה באב ואמאי רצו אין מתענים.

ונראה לי דאפילו לגמ' דידן בראשונה נמי הובקעה בי"ז בעל כרחך, דאי בט' כדכתיב הוי לן להתענות עכשיו אחר חורבן בשניה בט', אע"ג דבשני לא אירע בו דבר, דומיא דג' בתשרי דלא אירע בו שום דבר בשני, אפילו הכי הדרא למילתא קמייא בחורבן שני להתענות על מה שאירע בראשונה, הכי נמי הוי להו להתענות בט' על הבקיעה דראשון. אלא ודאי בראשון היה מן הדין לקבוע תענית של הבקיעה בי"ז שבו היתה, אלא שהיה להם קלקול חשבונות וכדעת הירושלמי. ומכל מקום רצו אין מתענין בו אע"ג דהוכפלה בו ההבקה, כיון דבאמת מפני קלקול החשבונות לא היה מתענין בו אלא בט', וגם הכתוב לא רצה לשנות ממה שהיה סבורים לא חיישינן להוכפלו הצרות, דאין לנו להחמיר יותר מהם כיון דמכל מקום הן לא היו מתענין בי"ז.

ערוך לנר שם

בתוס' ד"ה זה תשעה בתמוז. ופליג אש"ס דילן: הט"א כתב דכוונת התוספת בזה, שמוכח ממה דקאמר ר"פ שאני ט"ב הואיל והוכפלו בו צרות, ואי ס"ד דבראשון נמי הובקעה העיר בי"ז בתמוז א"כ גם בי"ז בתמוז הוכפלו צרות. אכן השיב על ראייה זו ומסיק דגם עפ"י גמרא דילן דבראשון נמי הובקעה העיר בי"ז ע"ש. ותמהתי על גדול כמוהו דנהירין ליה שבילי דש"ס אין שכח במכ"ה הגמרא דתענית (דף כ"ח) דאיתא התם, הובקעה העיר בי"ז הוי והכתיב בחדש הרביעי בתשעה לחודש ויחזק הרעב בעיר וכתיב בתריה ותבקע העיר, אמר רבא ל"ק כאן בראשונה כאן בשניה, דתניא בראשונה הובקעה העיר בתשעה בתמוז בשניה בי"ז בו ע"כ. ופשוט לפ"ז שמה שכתבו התוס' ופליג אש"ס דילן, שכוונתם על גמרא זו דתענית, דאמרינן בפ"י דבתשעה הובקעה בראשונה. וכן כ' הריטב"א וז"ל, אבל בי"ז בתמוז לא הוכפלו, שהרי לפום גמרא דילן בט' בתמוז הובקעה העיר בראשונה ובי"ז בתמוז הובקעה בשניה עכ"ל:

מראה הפנים ד"ה קלקול

קלקול חשבונות יש כאן. התוס' פ"ק דר"ה דף י"ח ע"ב ד"ה זה תשעה בתמוז הביאו לזה, וכתבו ופליג אש"ס דידן דהא אמרינן בפרקין, תניא בראשונה הובקעה העיר בתשעה בתמוז, בשנייה בשבעה עשר בו. ואי דקבלו בברייתא הכי מגמרא ניחא. ומ"מ קשיא הא מייתי ראייה הכא מקרא

לחדש כאלו מהיום נמנה החדש, ומשום דחשיב יום ט' באב א' לחדש חשיב יום בקיעת העיר תשעה לחדש, ותירון בין למר דאמר ב"ז בתמוז הובקעה העיר ובין למר דאמר בתשעה לחדש תמוז הובקעה העיר הוי מיום הבקיעה עד שנחרב הבית כ"א יום שנאמר מקל שקד אני רואה והוא כ"א יום.

ר' מנא בעי. ניחא נתקלקל לשעבר דילמא להבא, (ופי' היפה מראה אטעמא דאמר ר' תנחום קלקול חשבונות יש כאן בעי, דבשלמא בלשעבר שייך קלקול שבזמן העבר אפשר שישכח החשבון ועל ידי כן יקדים המאוחר, ולהכי ניחא מה שמנה לבקיעת העיר מתשעה לחדש, שע"י צער החורבן נתקלקל החשבון יום הבקיעה שהי' לשעבר, אבל שיטתה האדם ביום שעומד בו ויתקלקל חשבונו שיהיה חשבון המתחדש מהיום ואילך מוטעה לאו אורחא ארעא, כי דיום שעומד בו וראו וידע והמנין הנתלה בו מאז ולהבא לא יהיה מקולקל, ואם כן היאך כתב על יום החורבן והצער באחד לחדש. ומשני בין למ"ד בט' לחדש ובין למ"ד ב"ז לחדש ביניהן כ"א יום, מיום שהובקעה העיר ועד יום שחרב ב"ה שנאמר מקל שקד אני רואה, מה הלז הזה משהוא מוציא את ניצו ועד שהוא גומר את פירותיו כ"א יום, כך מיום שהובקעה העיר עד יום החורבן היה כ"א יום, ואם כן למאן דס"ל דבט' לחדש תמוז הובקעה העיר, א"כ ס"ל דבאחד לחדש נחרב הבית שהן כ"א יום. ומ"ד דס"ל ב"ז בתמוז נבקעה העיר, ס"ל בט' לחדש נחרב הבית.

והקשה שם היפה מראה. ותימא למ"ד דס"ל דבתשעה בתמוז הובקעה העיר ובא' באב נחרב הבית, והא כתיב בחדש החמישי בו' לחדש בא נבזראדן רב טבחים וישרוף את בית ה' בתשעה לחדש. ותי' הרב ז"ל, ושמא י"ל חרבן לחדש ושריפה לחדש, כי קודם ביאת נבזראדן נכנסו חיל כשדים והרסו בבנין הבית, ובשביעי לחדש בא נבזראדן לשרפו ונמשך עניינו עד תשעה לחדש עד כאן לשונו יפה מראה). והנה דברי יפה מראה הוא דחוק גדול בעיני, דאינו מיישב כלל דברי הירושלמי הנ"ל, וביותר אינו מיישב העיקר היאך הכתוב אומר באחד לחדש נחרב ונשרף הבית כשאומרים צור האח האח על ירושלים.

ואני אומר שכוונתי בעזרת האל תורת אמת ונכון הוא הכל, ויתורן הקושיא הרב יפה מראה הנ"ל. והוא מהידוע ששנת החמה יתירה על שנת הלבנה עשרה ימים כ"א שעות ר"ד חלקים מהשעה. (עיין לעיל פ' וישלח דף כ' עג.) ואיתא בס' מגלה עמוקות שר"ה הוא ראש לשנת הלבנה וי' לחדש תשרי הוא יח"כ ללבנה, ויה"כ שהוא עשירי לחדש הוא ראש השנה לשנת החמה והושענה רבה הוא יח"כ לשנת החמה. ואם כן בע"כ תמוז שהוא תקופה רביעית מימות החמה היה יתירה על חדשי הלבנה ערך ח' יום וי"ב שעות דוק ותמצא. ואם כן כשנחרב הבית בתשעה באב ללבנה אז היה ראש חדש אב לשנת החמה, וישראל באותו פעם שקלקלו ועבדו ע"ז לשמש ולירח ולצבא השמים והיו מונין ג"כ כמלכי אומות דמונין לחמה, ושמחה צור שהיתה תשעה באב במספרם באחד לחדש והנביא לצערן של ישראל כתב החשבון כמו הא"ה, וזהו היה קלקול חשבונות, ומר אמר חדא ומר אמר חדא ולא פליגי, כי למ"ד דס"ל דהובקעה העיר בתשעה לחדש תמוז היה תשעה יום בחדש לחמה שהיא י"ז ימים לחדש במנין לבנה. ואחד לחדש אב לשנת מגין החמה הוא מכון תשעה לחדש אב למנין הלבנה ודו"ק.

מתא דירושלים

והבקעה העיר. מלשון זה משמע דווקא בשני הבקעה ב"ז ולא בראשונה, דא"כ הו"ל לחשוב ג"כ והבקעה העיר בראשונה ובשני, והו"ל לחשוב כאמת ששה דברים אירעו ב"ז בתמוז, כמו דחשב בסיפא גבי ה' דברים שאירעו בט"ב, וחשב חרבן הבית בראשונה ובשני, ולפי דעת הירושלמי לקמן דס"ל דגם בראשונה הבקעה ב"ז בתמוז, צ"ל דתנא רצה למנקט שוה שוה חמשה בין ברישא בין בסיפא, וחשב הבקעת העיר בראשונה ובשני לחד ברישא כנ"ל.

בטעם שפסק הטור (או"ח סי' תקמט) כירושלמי. צ"ת יוסף שם ד"ה גרסינן 'הוצא נסום' שם.

לפ"ז יש ליישב דברי תוס' (מגילה ה: ד"ה ובקש) לגבי מה שביקש רבי לעקור תשעה באב. רש"ש שם.

רש"ש שם

א"נ י"ל דרצה לעקור מט' ולקבעו בעשירי כדאר"י כו'. לכאורה עדיין יקשה הא אין ב"ד יכול לבטל כו', ומש"כ עה"ג לא מחזור כלל, דהא ריו"ח לא היה באותו הדור. ול"נ דרבי היה תולה דמה שקבעו בט' ה' אז מחמת קלקול חשבונות, כמ"ש התוס' בשם ירושלמי כה"ג בר"ה (יח ב), ובכזה לא שייך הא דאין ב"ד כו', כמ"ש התוס' לקמן לענין מנהג, וכה"ג כ' הרמב"ם ברפ"ב מהל' ממרים, ועמש"כ בהוריות (ב ב) בס"ד.

ע"פ סוגיה זו יש לפרש דברי המדרש (איכ"ר פתיחתא יא) 'אלו זכיתם הייתם קוראים בתורה כי ביום הזה יכפר עליכם וגו' ועכשיו שלא זכיתם הרי אתם קוראים טומאתה בשוליה'. נרמז שמואל פ' מסעי ד"ה וצמדרש (עמ' לו ע"ג).

נרמז שמואל פ' מסעי ד"ה וצמדרש (עמ' לו ע"ג)

ובמדרש רבה באיכה וזה לשונו. אלו זכיתם הייתם קוראים בתורה כי ביום הזה יכפר עליכם וגו', ועכשיו שלא זכיתם הרי אתם קוראים טומאתה בשוליה. אלו זכיתם הייתם קוראים מכל חטאותיכם לפני ה' תטהרו, ועכשיו שלא זכיתם אתם קוראים חטא חטאה ירושלים, עכ"ל"ה והוא תמוה. ויש לדקדק מה שכתבתי אלו זכיתם הייתם קוראים בתורה כי ביום וגו', למה תלווה בקריאה שלהם, והל"ל אלו זכיתם ה' מקייים בכס כי ביום הזה יכפר וגו'. ועוד ק' מה דבר והיפוכו איכא הכא דמה ענין זה לזה. אמנם הנראה לפענ"ד בביאור זה המדרש.

ונבאר מתחילה מ"ש בירושלמי פ"ד דתענית וזה לשונו. בפסוק בהפטרה פ' זו בן אדם מה אתה רואה ואומר מקל שקד אני רואה, תנן ב"ז בתמוז נבקעה העיר וכתוב בתשעה לחדש הובקעה העיר. ומשני א"ר תנחום בר חנניא קלקול חשבונות יש לכאן, הדא הוא דכתיב באחד לחדש היה דבר ה' אלי בן אדם יען אשר האח אמרה צור האח על ירושלים, מאי האח אי תימא באחד באב עדיין לא נשרף הבית. אי תימא באחד באלול ביום ובלילה נפק בלדררא (ר"ל כי דואר שקורין פאסט"ט) מן צור לירושלים, ואם כן כשחרב הבית בט' באב אחר יום אחד מיד נודע הדבר לצור ואיך נשתהה עד אחד באלול, אלא קלקול חשבונות יש כאן. א"ר יוחנן משל למלך שהיה יושב ומחשב חשבונות ואמרה לו אח"כ בנך נשבה להשונאים ונתקלקלו חשבונותיו, הכי נמי מאחר שנחרב הבית ונשבו ישראל לבין הא"ה ביום ט' באב, ולכן קראו א'

אלא ודאי דהירושלמי ס"ל דתענית חובה תלויה בחורבן המקדש ולא בהכפלת צרה אחת וכתירון הראשון של תוס', וא"כ בבית שני היה חובה לצום בט"ב על חורבן בית ראשון וכהרמב"ם. אבל הבבלי יסבר דתלוי בהכפלת צרה אחת, וממילא מוכרח לומר שבקיעת העיר לא הוכפלה, אלא ט' תמוז בבית ראשון וב"ז בו בבית שני, דאי שניהם ב"ז תמוז וכדברי הירושלמי, הלא היו חייבים מן הדין לצום תענית חובה ב"ז בתמוז כמו בט"ב וכתירון שני של תוס'. ולפ"ז י"ל דלהבבלי היתה תענית ט"ב בבית שני רשות ולא חובה, וכשיטת המאירי.

עוד צ"ע לדעת הירושלמי, למה החשיבה המשנה בט' באב שתי פורעניות ואילו ב"ז בתמוז פורענות אחת בלבד. טורי אֶזְנֵן שם, שולחן גזיה ר"ה יח א ד"ה ועוד קשה (עמ' כו ע"ד), מרומי שדה שם צ ד"ה זה, מתא דירושלים, עלי תמר-->.

טורי אֶזְנֵן שם

מכל מקום קשה לי על הירושלמי. מהא דתנן בפרק ד' דתענית (דף כו ע"א), ה' דברים אירע את אבותינו ב"ז בתמוז וה' בתשעה באב, וקחשיב להא דנחרב הבית בא' וב' לשנים דתשעה באב ודהבקעת העיר לחדא ד"ז בתמוז, ואי' בא' היתה הבקעה ב"ז נמי כמו ב' הוי ליה למיחשבה לב' כמו שמחשב חורבן א' וב' דתשעה באב לשנים, והוי ליה למימר ששה דברים אירע ב"ז בתמוז. ויש לומר כיון דהיה קלקול חשבונות והכתוב לא רצה לשנות ממה שהיו סבורים, גם התנא לא רצה למחשב הבקיעה של הא' בהדי המאורעות מה שאירע ב"ז בתמוז.

שולחן גזיה ר"ה יח א ד"ה ועוד קשה (עמ' כו ע"ד)

ועוד הקש' החכם השלם הדיין המצויין כמוה"ר אברהם בן עזרא, דכפי דברי התלמוד ירושלמי דב"ז בתמוז הובקעה העיר בראשון, למה אינו מונה ה' בתענית ב"ז בתמוז ששה דברים, וע"ק ותי' התוס' שתירצו אבל בחרבן בית המקד' תקיפה טובא, דזה התי' לא שייך בגמרא דבגמרא אינו אומר אלא שאני ט' באב הואיל והוכפלו בו צרות, ולפי דברי הירושלמי דגם ב"ז בתמוז הוכפלו בו הצרות דהובקעה העיר בראשונה ובשניה אתי תירון זה שפיר, דחרבן בית המקד' תקיף טובא. אבל לפי תלמוד דידן דבראשונה היה בט' בתמוז אתי שפיר תי' ב', דצרה אחת הוכפלה בו. ותירון זה שתי' התוס' דשאני חרבן בית המקד' דתקיפה טובא, תירצו בגמרא גבי אנחה שוברת חצי גופו של אדם יע"ש.

מרומי שדה שם צ ד"ה זה

זה תשעה בתמוז. ובשניה הובקעה ב"ז. ונראה דמשו"ה לא חשיב שם במשנה דתענית בהדברים שאירעו ב"ז בתמוז שנבקעה בראשונה ובשניה, משום דבראשונה הובקעה בתשעה. ולהירושלמי דס"ל דבראשונה ג"כ הובקעה ב"ז, צ"ל דבשניה נבקעה ביום אחר, ומכ"מ לא קבעו בו תענית. משום דרק הני צומות דכתיבי בקרא, הוקבעו לדורות, ולא עשו צומות חדשות. ולש"ס דילן ד"ז בתמוז היינו בשניה, וקרא דצום הרביעי הוא תשעה בתמוז, לא קשה הא צום הרביעי היינו תשעה בתמוז, דמכ"מ אינו מבואר במקרא אלא צום הרביעי סתם, ונוח היה לקבוע התענית בתר שני.

עלי תמר

ר"מ בעי ניהא נתקלקלו לשעבר. פירוש אני מבינים זה על דור החורבן. דילמא להבא כלומר, לדורות הבאים א"א למסור תאריך מוטעה, א"ו בתשעה לחודש הדברים כפשוטן וכמ"ש בבבלי שביהמ"ק ראשון הובקעה העיר בט' לחודש, וכן באחד לחודש חרב הבית כדלהלן. אולם אין פירושו חורבן הבית ממש, כי מפורש במקראות ובמשנה שנחרב הבית בט' באב, וכדפריך לעיל, בא' באב עדיין לא נשרף. אולם פירוש באחד לחודש חרב הבית כמ"ש הרד"ק וז"ל, ואף שחורבן הבית היה בתשעה בו, מ"מ חשכו אותו לחרבה טרם יום החורבן כיון שהיתה העיר במצור ידעו כי לא תמלט ותחרב עיי"ש, וכן פירש ביפ"מ. ולפי זה יוצא שבין למ"ד בתשעה לחודש בין למ"ד בי"ז, מה ביניהן כ"א יום. כי למ"ד בתשעה לחודש, נחשב חורבן הבית כבר מא' בחודש וכדכתיב קרא, אף שהחורבן ממש היה בט"ב, ועיין בבבלי, בעשירי נשרף ולמה בתשיעי, שבו התחילה הפורענות, הרי שחשבון החורבן הוא בערך באופן כללי ולפיכך אפשרי שיהיו לחורבן שני תאריכים, א' בחודש וט' בו, ובהתאם לזה ישנם שני זמנים (א) צום ט"ב, (ב) משנכנס אב ממעטין בשמחה.

ע, ב

בין כמאן דאמ' בתשעה לחודש בין כמאן דאמ' בשבעה עשר מה ביניהן, עשרים ואחד יום מיום שהובקעה העיר ועד יום שחרב בית המקדש וכו'.

ביאורים בדברי הירושלמי.

פי' הכותב (עין יעקב) א"ת יד, טור א"ח ס' תקנא, פרישה שס סק"ו, קה"ע, פנ"מ, עלי ממר >הוצא לעיל ד"ה רבי מנא<. ועי' לפנת פננת ה' קידוש המושב פ"ג הט"ו >הוצא לעיל ד"ה כמיז צינאוריס<, קו' נר שלמה.

פי' הכותב (עין יעקב) א"ת יד

יש מחלוקת בין החכמים ביום חורבן הבית והבקעת העיר ע"י נבוכדנאצר. י"א שהובקעה העיר בט' בתמוז, וי"א בי"ז בו, ובין לדברי זה ובין לדברי זה מיום הבקעת העיר ועד יום החורבן עברו כ"א יום, סימן לדבר מקל שקד. לכן לדברי האומר בט' לחודש הובקעה העיר, הכרח לומר שבא' לאב נחרב הבית. ולדברי האומר בי"ז בתמוז הובקעה העיר, נחרב הבית בט' באב.

טור א"ח ס' תקנא

ורבי עקיבא היה דורש כה אמר ה' [צבאות] צום הרביעי וצום החמישי וגו' צום הרביעי זה שבעה עשר בתמוז שבו הובקעה העיר וכו' עד אלא שכתב כסדר החדשים וכו', אע"ג דכתיב בקרא צום הרביעי בט' לחודש הובקעה העיר האידנא מתענין בי"ז בו משום דמתחלה תקנו תענית בט' בו לפי שבט' בו הובקעה העיר בראשונה ובשנייה הובקעה בי"ז וכיון דבשנייה הובקעה בי"ז תקנו להתענות בי"ז בו לפי דחורבן בית שני חמיר לן ומ"מ צום הד' הוא להבקעת העיר ולצרות שהוכפלו בו.

פרישה שס סק"ו

וגרסינן בירושלמי (תענית פ"ד ה"ה) מה יש ביניהם, פירוש בין שבעה עשר בתמוז לתשעה באב. כן צריך לומר, ורצה לומר מה אירע ביניהם שכך נוהגין להתאבל משבעה עשר בתמוז עד תשעה באב, ומשני עשרים ואחד וכו', רצה לומר מתחלת הבקעת העיר עד שנשרף בית המקדש היו עשרים ואחד יום, אם כן הצרות היו [מתגברות ו] מתחדשות ביניהן בכל יום ולא נחו, ועל דרך

בנו חוזר ויתקיימו קידושין אלו, מה עושה מקלקל הזמן הקידושין לפני בנו כדי שלא יכתוב בנו הגט שם, ואף שאין משל זה לפי דין אמת, מ"מ אין משל זה אלא להמשיל, שאביו מורה לבנו שאינו רוצה בגירושין וכן הוא כנמשל כן. וגם ע"פ דין אמת אחרי שקלקל הזמן בגירושין א"כ ע"כ אין זה גט כריתות ממנו אלא זכו אגודים בו עוד. וכ"כ התו' במ"ש שהם טעו בחשבון ע"י צרתם ולא רצו הכתובים שוב לשנות טעותם עמ"ש יפ"ע. ולפי' פ' בזה הודיע להם שמאת ה' היה זאת שיטתו, ולהודיע בזה שאין הגירושין גירושין גמורים, יע"ש במ"ר ותראה כדברי.

עלי תמר

למלך שהיה יושב ומחשב חשבונות וכו'. ר"ל תאריכים למאורעות חשובים שקרו לו בחייו, ומנו השנים עפ"י תאריכים אלו, עיין בפסיקתא דר"כ החדש אות קע"ז, ששם הגירסא איפטייא, ור"ל תאריך ידוע עיי"ש. והנה ההבדל בין ר"י ור"ל הוא בזה, שלפי דברי ר"י מפאת צרות הנפש על שבית בנו נתקלקלו חשבון התאריכים ובתוכם חשבון תאריך של שבית בנו, וכשהעירו לו ע"ז אמר שהוא רוצה שדווקא התאריך המשובש של שבית בנו יהיה לו לראש התאריכים, כדי שיבא לידי ביטוי צערו ושברו על האסון שקרא לו עם בנו במדה כזו שלא היה יכול להתרכז במחשבתו בחשבונות. ולדברי ר"ל כשבאו ואמרו לו נשבה בנו, לא דקדק כלל אם התאריך מדויק מפאת צרת נפשו, וקבע תיכף התאריך עפ"י השמועה הראשונה.

זהו מה שרגילים לשנות את שם החודש מיו"ד אב ואילך, לקרוא לו 'מנחם'.
חמס סופר גליון הירושלמי שלו (הוצא צהרע לדרשות חמס סופר ח"צ עמ' שלא ע"ג).

חמס סופר גליון הירושלמי שלו

היינו מה שרגילים לחדש שם החודש מיו"ד אב ואילך לקרוא לו מנחם וכאלו היום פסק חדש אב ומתחיל מנחם. נראה משחרב בט' באתה שמועה לצור ליום, ועלה אמרו האז ונקיים ישיש עליכם, ואמרו פ"ק דמגילה, אחרים משיש והוא טובה לנו, ע"ד שישי ושמי בת אדום גם עליך תעבור כוס תם עונך בת ציון, ע"כ מן אותו יום מתחיל חשבון חדש מנחם.

על פי זה יש לפרש הפסוק (ישעיה סו, כג) 'והיה מדי חודש בחדשו וגו'.

חמס סופר סו"פ מסע ד"ה והיה (עמ' קסד ע"ג).

חמס סופר סו"פ מסע ד"ה והיה (עמ' קסד ע"ג)

והיה מדי חדש בחדשו, אולי רמז על חדש אב, דבירושלמי סוף מס' תענית דאחר ט"ב מתחיל חדש אחר, ונ"ל משו"ה נוהגין לקרוא לו שם חדש מנח"ם, והיינו חדש בחדשו החדש שמתחדש בחדשו היינו מנחם ואותו שבת שבשבע שאחר ט"ב מיד והיינו שבת בשבתו שהוא שבת נחמו יבוא כל בשר להשתחוות בהר בית ה' בראש ההרים בב"א.

רבי מנא בעי ניהא נתקלקלו לשעבר די"מא דהבא.

ביאורים בדברי הירושלמי.

יפה מראה, קה"ע, פנ"מ, מ' אגדת למח"ל שס ד"ה ט' נפתח >הוצא לעיל ד"ה כמיז צמסעה צינאוריס<, עלי ממר.

ואם כן המדרש הנ"ל הוא מבואר מאליו. אלו זכיתם הייתם אומרים כי ביום הזה וגו' ועכשיו אתם אומרים טומאתה בשוליה, והוא דאמרנו דט' באב שהוא אחד לחדש חמה ושולט בו סמאל"ל המלאך, כמ"ש בזוהר פ' וישלח בפסוק ע"כ לא יאכלו בני ישראל את גיד הנשה, וביום ט' באב ללכנה הוא יומו של סמאל שבו ביום יש לו שליטה, וכנגד ביוה"כ הוא יומו של מיכאל שר הגדול ואין להשטן שהוא סמאל שליטא ביה"כ ואדרבא הוא נעשה סניגור, כי השטן ג' שם ך ואם כן אם זכיתם הייתם מונין לשנת הלבנה וכמו שמלכי ישראל מונין, ואם כן הייתם מתוספי' כח וגבורה לשר שלכם והייתם קוראים כי ביום הזה יכפר וגו', ועכשיו שלא זכיתם, ומתוך הקלקול שקלקלתם הגביר אויב והייתם מונין להחמה ונשארה הטומאה בשוליה, ולכן אתם קוראים חטא חטאה ירושלים כי אמלאה החריבה, אם מלאה האומות אזי הן מתוספי' כח להשר שלהם אזי הוא חורבן בישראל ח"ו ואם היא מליאה ישראל אזי מתוספי' גבורה בהקב"ה ואז יחרב' האומות ואין להשטן כח ושליטה על ישראל וק"ל.

הובא בראשונים.

אשכול ה' ח"צ (מהדורת אויערנאך ח"צ עמ' 13).

הדא היא דכת' ויהי בעשתי עשרה שנה באחד לחודש היה דבר ה' א"י לאמר בן אדם יען אשר אמרה צור על ירושלים האח, מהו האח, אין תימר באחד באב, עדיין לא נשרף.

ביאורים בדברי הירושלמי.

יפה מראה.

אין תימר באחד באב, עדיין לא נשרף, אין תימר באחד באב, ביום וליה נפק בלדרה מן ירושלים ואתי לצור.

ביאורים בדברי הירושלמי.

עלי ממר.

עלי תמר

אין תימר באחד באלול ביום ולילה. נפק בלדרה מן ירושלים לצור, דמסתברא שצור היתה שמחה ומעונינת בחורבן ישראל כדי שתסוב לה דלת העמים, הזדרזה והתאמצה לקבל מן האויב הידיעה במהירות האפשרית.

ר' יוחנן ור' שמעון בן לקיש, ר' יוחנן אמר למ"ך שהיה יושב ומחשב חשבונות, באו ואמרו לו נשבה בנך, ונתקלקלו חשבונותיו, אמר ייעשה זה ראש לחשבונות. ר' שמעון בן לקיש אמר למ"ך שהיה יושב ומחשב חשבונותיו, באו ואמרו לו נשבה בנך ונתקדש, אמר ייעשה זה ראש לחשבונות.

ביאורים בדברי הירושלמי.

יפה מראה, כבוד חכמים א"ת ית, קה"ע, פנ"מ, עלי ממר.

כבוד חכמים א"ת ית

מגיה ונתקדש ונתחלש גרסי'. ועמ"ש בזה לפרש, ול"נ שאין צורך להגיה כלל, ופירושו ג"כ מבואר ע"פ מאי דא' במ"ר פ' במדבר ע"ש, דמשמע בהדיא שהכוונה הוא שהקב"ה קלקל בכוונה החשבון ומטעמא שאמר שם, שע"כ פרט שם המקום והזמן הכל על נכון משום שאז היה חיבת הקידושין, וע"כ נכתב הזמן מכון, ומינה שע"כ פה קלקול בזמן בכוונה שלא יאמרו שגירושין אלו הם גרושין גמורים, וז"ש פה ונתקדש. ופ' ג"כ במשל הזה שמייירי מקודם שנשבה היה כבר מקודש הבן, והמלך מתיירא שלא יהיה ביד בנו לכתוב בשניה גט על קידושין שלו, כי המלך רוצה שיהיה

שאמר ירמיהו (א יא) מקל שקד אני רואה, ואמרו חז"ל (איכה רבה פתיחתא כג) שמקל זה משעת חנטו עד גמר פירותיו עשרים ואחד יום כמנין ימים שבין שבעה עשר בתמוז לתשעה באב, ואפשר על דרך זה היא גירסת ירושלמי. ועיין בהגהות מורנו הרב אברהם פראג.

קו' נר שלמה

בין כמ"ד בתשעה לחודש בין כמ"ד ב"ז מה ביניהן כ"א יום. נראה הפי' בין לפי האמת שהבקיעה היה ב"ז והחורבן בט' באב, ובין לפי קילקול החשבונות שהבקיעה היה בט' וחורבן בר"ח אב, מה ביניהן כ"א יום וכו', [אבל לדברי הכל החורבן היה בט' באב, דהא אפילו לפי התלמוד בבלי שהבקיעה בחורבן בית ראשון היה בט' בחודש תמוז, אבל מ"מ החורבן היה בט' באב וע' מראה פנים].

יש מפרשים דהוי תירוץ על קושיא דלעיל.
יפה מראה.

משום כך אין ראוי לשמוח בימים אלו.
לפי"ה ח"ג ס' תתפו.

לפי"ה ח"ג ס' תתפו

ובירושלמי גרסינן מה ביניהן אחד ועשרים יום וכו', וכל הנך יומי ראוי שלא לשמוח. ורבותינו קבעו לאפטורי [דש"ח] שהוא ענין פורענות משבעה עשר בתמוז ואילך, ויש אומרים כנגד שלשה שבועים שהתענה דניאל.

זה אחד הטעמים של הנהגים להתענות מבשר ויין מ"ז תמוז עד ט' באב, אמנם גם מטעם זה אין ענין להחמיר ברחיצה בימים אלו.
שו"ת מהרש"ל ס' זכ ד"ה תשובה.

שו"ת מהרש"ל ס' זכ ד"ה תשובה

ומתחילה צריך אתה לידע מקום החומרא של הפרושים הנמנעים מבשר ויין מבין המצרים כי הוא חד מתלת טעמי, או משום כ"א יום שהתענה דניאל ומאחר שקשה עליו להתענות מכל וכל דלא מצי למצער נפשיה כ"כ וחושש דלא להוי חוטא מתענה במקצת מבשר ויין, או משום דחשבינן כחדא פורענות והיינו מה שאמר הנביא כל אויביה השיגוה בין המצרים והיינו מיום י"ז בתמוז עד ט' באב ובירושלמי (תענית פ"ד ה"ה) נמי אמרינן מה יש ביניהם מ"ז בתמוז עד ט' באב כ"א יום משעבד העיר עד שחרב הבית ר"ל מ"ה מקבלין צערא בעלמא עליהו כעין תענית כדפרי', או משום האי טעמא שכתב הכל בו משום ר"מ שהטעם הנמנעים מבשר ויין מ"ז בתמוז ואילך מפני שביטל התמיד וניסוך היין, א"כ לכל הני טעמי ליכא שייכא ברחיצה שהרי אפי' באותן תעניות הכתובים כגון י' בטבת וי"ז בתמוז שרי ברחיצה בתענית גופיה וכו'.

בטעם שאין אנו מתענים בט' בתמוז.
עלה דיונה אות נג.

עלה דיונה אות נג

עיין מ"א בש"ע א"ח הל' תענית. ומהכא משמע דיש פלוגתא בזה אם בט' לחודש הובקע העיר או ב"ז לחודש. ופליגי ג"כ אם בט' באב הוחרב הבית או בא' בו ותלי' זה בזה, וע"ש במ"א. וא"כ לפי דקי"ל דבט' באב הוכפל צרות, והיינו שגם בית ראשון חרב בט', א"כ בע"כ העיקר שהובקע העיר ב"ז בתמוז זמן כ"א יום עד ט' באב, ועיין. ולזה אין מתענין בט' בתמוז רק ב"ז ופשוט.

אמ' ר' אבונה סימנא מקל שקד אני רואה, מה הלזו הזה משהוא מוציא את ניצו ועד שהוא גומר את פירותיו עשרים ואחד יום, כך מיום שהובקעה העיר ועד יום שחרב הבית עשרים ואחד יום.

הא דאיתא בבכורות (ח.) 'תרנגולת לעשרים ואחד יום, וכנגדה באילן לו', מוכח מכאן דאילן לזו היינו שקד.
יפה עינים שס <->.

הובא בראשונים.
לפי"ה ח"ג ס' תתפו.

מאן דאמ' בתשעה לחודש באחד באב חרב הבית, מאן דאמ' בשבעה עשר בתשעה באב חרב הבית.

למאן דאמר 'באחד באב חרב הבית' קשה, הרי נאמר בפסוק (מ"ב כה, ח) 'ובחדש החמישי בשבעה לחדש וגו' בא נבזראדן' וגו', מוכח אם כן שזה לא היה בראש חודש (ולמ"ד 'בתשעה באב חרב הבית', מיישבת הגמרא במסכת תענית כט.).

יפה מראה, יערות דנש ח"צ דרוש יד ד"ה אמנס (עמ' רל ע"א), ועי' עלי תמר כלל ולעיל ד"ה זכור >הוצא לעיל ד"ה כמי ציאלוריס<.

יערות דנש ח"צ דרוש יד ד"ה אמנס (עמ' רל ע"א)

אמנם בגוף הדבר צ"ע, שיכתוב בפסוק שקר ויכתוב בט' לחודש מה שהיה בא' בחודש וכן להיפך, ובמדרש רבה פרשת במדבר [פ"א א'] אמר, הואיל הוא משפט נתכסה הזמן כי משפטיך תהום רבה, ועדיין לא הועיל, תינח נתכסה, אבל לכתוב שקר ח"ו.

אבל הענין כי בירושלמי [תענית פ"ד ה"ה] דייק, הואיל וכתוב [ביחזקאל כ"ו בא' לחודש סמך צור על ירושלים], מזה דייק שנחרב בא' לחודש. והענין כי יש חדשי חמה וחדשי לבנה, כמו דבעיא בגמרא, בא' בשבט ראש השנה שבט דלבנה ושבת דחמה ע"ש, וחדשי חמה לפי תקופות, וא"כ היה אז אב דחמה בט' באב דלבנה, כי תקופת תמוז היה בח' בתמוז, והיה י"ז בתמוז דלבנה ט' תמוז דחמה, ולכן כתיב בט' לחודש תמוז הובקעה עיר, וקיימ"ל ב"ז בתמוז הובקעה העיר, אבל בפסוק מיידי מתמוז דחמה היה בט' באב, אבל לירח לבנה היה ב"ז בו, וכן אחר כך חורבן בית המקדש לירח חמה היה בא' באב, ולירח לבנה היה בט' באב, כי תמוז היה מלא, ולכן לצור, מאומות העולם שמונין לחמה, באה השמועה בא' לחודש שהוא חודש חמה והבן.

רק אין זה דרך קרא לרמוז על חדשי חמה והכל חדשי לבנה, לכך קאמר כסה כי התורה כסתה זמן, ותפס במקרא תמורת חדשי לבנה חדשי חמה, וכן כווננו במ"ש קלקול חשבונות, שהעמידו במקום ירחי לבנה ירחי חמה, כפי שהוגד לצור המונים לחמה, והוגדה להם הבשורה שבא' באב נחרב, כן תפס המקרא דברי בשורה זו וכתבה. והן דברים אמיתיים אין בהם ספק.

עלי תמר

מ"ד בט' לחודש באחד באב חרב הבית. וודאי שלא היה כל ספק בקבלת כל ישראל שבט' באב חרב הבית אף בראשונה, ועדות נאמנה היא קבלת בני תימן שמכריזין בליל ט"ב שכן וכך שנים הוא לחורבן בית ראשון, וכך וכך שנים לחורבן בית שני, מימות שני החורבנות, ראה בסידור תכלאל. אלא דמ"ד בט' באב חרב הבית מונה משריפת המקדש, ומ"ד באחד באב חרב הבית מונה

מהתחלת החורבן שהתחיל כבר מאחד באב, אף שהקריבו הקרבן והלוים עמדו על דוכנן עד יום ט"ב כמ"ש לקמן ובבבלי. והרי כבר משכנס אב ממעטין בשמחה ומאז ריע מזלא דישאל כמ"ש בבבלי. וראיה מלעיל, אין תימר באחד באב עדיין לא נשרף משמע שאמנם לא נשרף עדיין, אבל כבר הרגישו הכהנים והלוים וכל ישראל בחורבן המקדש. והרי אפילו ט' באב אינו יום החורבן באופן החלטי, שהרי ר"י אומר אלמלי הייתי באותו הדור לא קבעתיו אלא בעשירי. א"כ יתכן שאף על אחד באב נופל עליו לומר חרב הבית. ובזה נ"ל לפרש הא דקאמר לעיל למלך שהיה יושב ומחשב לחשבונותיו, באו ואמרו לו נשבה בנך ונתקלקלו חשבונותיו אמר יעשה זה ראש לחשבונות, היינו שהמלך היה מחשב לקבוע איזה תאריך לשם מאורע חשוב שקרה במלכותו, ואמרו לו נשבה בנך וקבע התאריך ליום שנשבה הבן, אף שעיקר צרת הבן היה אח"כ כשהוציאוהו להורג וכדומה וכמ"ש לעיל.

קושיא נוספת לפי שיטה זו, הא מבואר (ילקו"ש ח"ב ס' תתנרד) שלא תקום צרה ביום שכבר ארעה בו צרה אחרת, והרי כבר מת אהרן הכהן בר"ח אב. יערות דנש שס ד"ה והנה לפי (עמ' רכט ע"ג).

יערות דנש שס ד"ה והנה לפי (עמ' רכט ע"ג)
והנה לפי דעת ירושלמי [ירושלמי תענית פ"ד ה"ה] היה בית המקדש הראשון חרב בא' באב וקלקול חשבונות יש שנאמר בט' באב. וקשה הא מבואר [ילק"ש ח"ב רמז תתנרד] בפור שהפיל אותו רשע, ובא תמיד המענה ביום שקרתה צרה לא תבא שניה, שלא תקום צרה פעמיים, ובא' באב גוע אהרן והיתה צרה גדולה, ואיך קרתה צרה פעמיים שנחרב בו בית המקדש, אך זהו אילו הספידו לאהרן כראוי, אבל הם לא הרגישו בצרה ולא בכו עד שראו משה ובני אהרן בוכים, וא"כ אף להם לא נחשבת לצרה, וקרה בו חורבן.

וזהו מקינת ירמיה, שמעו (עמים) כי נאנחה אני, שקרה לי חורבן בא' באב ולמה, כי מיתת אהרן לא בכינו עד שראינו משה בוכה וכו', והיה החטא גורם שקרתה בו צרה פעמים ונחרב הבית בו. והנה תמהו ביום הכפור שני שעירים היו, שעיר הנעשה בפנים מכפר על טומאת מקדש וקדשיו, ושעיר בחוץ על כל עונות, למה היה שעיר הנעשה לפני ה' כפרתו מועטת משעיר הנשלח לעזאזל. אבל באמת כל ישראל הכשרים, להם קדושת מקדש וקודש, כי השכינה שוכנת בקרבם, כדכתיב [ויקרא כו-יא] ונתתי משכני בתוכם, וכמ"ש בשם הרמב"ם, כי ד' אמות של הלכה, דהיינו תלמיד חכם וצדיק, הוא מקום קבוע לה', וכן כל אוכל שלו כאילו קדוש, כדכתיב [יחזקאל מא-כב] זה השולחן אשר לפני ה', ואין לך טומאה ומתועב יותר מן החטא ופשע, ולכן אדם כשר החוטא הוא מטמא מקדש וקדשים, ושעיר המכפר על טומאת מקדש וקדשיו, הוא היה כפרה לכל חטאות ופשעים מבני ישראל הכשרים אשר ה' בקרבם, ולכן נאמר על שעיר החטאת [ויקרא טז-טז] וכפר על הקודש מטומאת בני ישראל מפשעיהם לכל חטאתם דייקא. וא"כ גם בראש חדש שעירי ראש חדש מכפרים על טומאת מקדש וקדשיו, כמבואר בגמרא דשבועות ע"ש במשנה ראשונה באורך בדעת התנאים, גם בזה כפרה לך, וכן יסדו בראש חדש זמן כפרה לכל תולדותם.

וזהו מאמר המדרש [פתיחתא דאיכה] אילו זכיתם הייתם קורין כי ביום הזה יכפר עליכם, ועכשיו

אוצר מפרשי הירושלמי

תענית פ"ד ה"ה / דף ע, ב - עא, א

[בוילנא דף כג, א - כג, ב]

לשאר ג' דחשיב, והרי כל הני דברים שאירעו בשבעה עשר בתמוז ובתשעה באב על הסדר חשיב להן דמוקדם מוקדם ודמאחר מאוחר. ואפשר דתנא חומרי אומרי נקט, והעמדת צורת כוכבים חמור מכולן נקט לה באחרונה, ולהאי טעמא צריך לומר דשבירת הלוחות קילי מכולן מדאקדים ליה, וזה דוחק קצת. ואפשר דהתנא לא חש למיתני על סדר הזמנים של שנים, אלא על סדר השעות של יום שבעה עשר בתמוז עצמו. דשבירת הלוחות היה בשעות של יום י"ז קודם להבקעת העיר, וכן כולן המאוחר במשנה היה מאוחר בשעות היום למה דמוקדם במשנה, עד שהעמדת צורת כוכבים היה סמוך לערב יותר מכולן. ומן הגמרא שלנו משמע דהעמיד צורת כוכבים גרסי' במשנה, ואצורת כוכבי' של אפוסטמוס של בית שני קאי, שהרי נפקא ליה מומעת הוסר התמיד ולתת שיקון שומם, והא אביי שני קאי בספר דניאל כדמוכח קראי בהדיא. ומן התימא על רש"י שפירש על צורת כוכבים של מנשה דלא כגמרא דילן.

נחל אשכול ה' ת"צ עמ' 13 אות ה

ירוש' פ"ד ה"ה הועמד משמע שהועמד כבר קודם אפוסטמוס שהיה בבית שני, וקאי על סמל הקנאה ששם מנשה בהיכל, יחזקאל ח', דה"י ב' ל"ג. מ"מ קשה כיון דזה היה בבית ראשון למה לא הקדימו לאפוסטמוס? י"ל שגזירה זו פחותה מכולם שמנשה חזר בתשובה כד' שם ויסר את אלהי הנכר ואת הסמל מבית ה'.

קצת משמע מלשון זה, שלא היה זה צלם של עבודה זרה.
עלי תמר.

עלי תמר

מ"ד הועמד צלמו של מנשה מ"ד העמיד צלמו של אפוסטמוס. מלשון זה משמע קצת שלא היה זה צלם של ע"ז, אלא צורת צלמו של מנשה או אפוסטמוס, והיה בזה האיסור משום צורת אדם, וכן משמע קצת בפירוש הרע"ב. אולם בבבלי מפורש שהיה צלם של ע"ז.

הובא בראשונים.

אשכול רש ה' ת"צ (מהד' אויערנאך ח"צ עמ' 13), ר"ע צרטנורא פ"ד מ"ו ד"ה והעמיד, ילקוט המכיר זכיה עמ' 72, צ"ח יוסף אור"ח ר"ס תקמט ד"ה גרסין צפרק, וע' פסקי הרא"ד צמתי'.

ה"ג מפני מה לא קבעו אותו תענית וכו' שלא קבלו רוב ציבור עליהם, אמ' ר' יהושע בן לוי כל מה שנעשה בזה חזר, וכל מה שנעשה בזה לא חזר.

ביאורים בדברי הירושלמי.

שדה יהושע, קה"ע, פנ"מ, ספר הקונץ ה' תעמית פ"ד ה"ה (כעין דברי קרנן העדה), אור שמח ה' תעמית פ"ה ה"ו ד"ה צירושלמי, צלור הגר"ם קניינסקי<->, וע' מתא דירושלים.

אור שמח ה' תעמית פ"ה ה"ו

ובגמרא דילן אמרו דמשום כן בט"ב חמור, משום דהוכפלו בו הפורעניות ולכן השלוחין יוצאין. ולפ"ז א"ש מה דלא גזרו להתענות יום שלם רק בת"ב, ובי"ז בתמוז לא הובקעה העיר רק בשני. אבל ירושלמי לטעמיה דקלקול חשבונות הוא, וגם ב"ז בתמוז הוכפלו הפורעניות, לכן פריך בתענית בירושלמי מפני מה לא גזרו להתענות אף בלילה כמו בת"ב, וזה שאמר מפני מה לא קבעו אותו תענית, כיון שהיו בו חמש פורעניות וגם הוכפלו מפני מה אין מתענין מעת לעת, ומשני כו'. וריב"ל משני מפני שכל דברים של י"ז בתמוז חזרו בבית

עא, א

אלא שביהודה מתענין על המעשה ובגליות על השמועה.

ביאורים בדברי הירושלמי.

יפה מלאה, קה"ע, פנ"מ, שיר קרנן, מתא דירושלים, וע' הגהות ראמ"ה ר"ה יוסף ד"ה ללמדך >ראה שם דברי<.

שיר קרנן

ובגליות על השמוע'. וק' הא מן הגולה שלחו להכנהגים לשאול, האבכה בחדש החמישי הנזר כאשר עשיתי זה כמה שני, ש"מ דאף בגולה הי' יום הצום ט"ב. וי"ל דה"ק ובגליות מתענין אף על השמוע' וכ"ש ביום השרפה עצמו, ועי"ל דאותן ששאלו היו מהגולי' שבאו לאחר החרבן לבבל.

מתא דירושלים

אלא שביהודה מתענין על המעשה, פ"י מתענין יו"ד טבת שבו סמך מלך בבל והוא הי' תחילת המעשה, ובגולה מתענין על השמועה ירצה מתענין בטבת רק על השמוע' ששמעו שהוכתה העיר, וזה הוא הי' טבת ושוב אין מתענין יו"ד טבת שלא להרחות על הציבור ב' תעניות קרובי' כ"כ, ומתורץ בזה הפשט קושית הש"ק דשפיר שלחו, האבכה בחודש החמישי בט"ב גם בגולה מתענין ופשוט.

יש מדייקים מכאן להלכה, שיש לקבוע יום השנה כפי יום השמיעה, באופן שיום הפטירה אינו ידוע. עלי תמר.

עלי תמר

על השמועה. וכן הוא בר"ה, ועשו יום שמועה כיום שריפה. מבואר מכאן, שיכולים לקבוע תענית לדורות על יום שמועה. ומזה נ"ל שאילו שבאה להם שמועה על מות אבותיהם מות קדושים בארצות שואת ישראל ואינם יודעים את היום, שיש להם לבחור את יום השמועה כיום הזכרון בכל שנה ושנה, ואלו שמתענים תענית יא"צ יש גם להתענות בו. כי יום שמועה הרי הוא כיום שמת בו אביו ואמו לקבוע אותו לכל שנה ושנה.

ר' עקיבה דורש ראשון אחרון ואחרון ראשון, ואני דורש ראשון ראשון ואחרון אחרון, ואני רואה את דבריי מדברי ר' עקיבה.

ביאורים בדברי הירושלמי.

יפה מלאה.

איבן שרפה, רבי אחא אמר במעברתא דלוד, ורבנן אמרי במעברתא דטרלוסה.

הובא בראשונים.

ילקוט המכיר זכיה עמ' 72, וע' רצינו מנאל כח 3.

אית תנייא תני הועמד, מאן דאמר הועמד, צלמו של מנשה, מאן דאמר העמיד, צלמו של אפוסטמוס.

ביאורים בדברי הירושלמי.

שדה יהושע, קה"ע, פנ"מ.

למאן דאמר צלמו של מנשה, לכאורה היה עליו ליכתב מיד אחר נשתברו הלוחות'.

גזרת ארי כו 3 ד"ה והעמיד, נחל אשכול ה' ת"צ עמ' 13 אות ה.

גזרת ארי כו 3 ד"ה והעמיד

והעמיד צורת כוכבים בהיכל. בירושלמי אית תניי תני הועמד ואצורת כוכבים של מנשה קאי, ואית תני העמיד ואצורת כוכבים של אפוסטמוס קאי. וקשה לי אי אצורת כוכבים דמנשה קאי הוה ליה למיתני אחר נשתברו הלוחות מיד, דהא זה קדים

אתם קורין טומאתה בשוליה, היינו כי בראש חדש חרב הבית, ואילו זכינו היינו מקריבים שעירי ראש חדש לכפר על טומאת מקדש וכו', והיו קורין כי ביום הזה יכפר עליכם, וכמ"ש כי כל כפרה תלויה בזה, אבל עכשיו שלא זכינו, וחרב בית המקדש ואין כפרה על טומאת מקדש, קורין טומאתה בשוליה והבן.

יש מכריעים ע"פ שיטה זו, להחמיר נגד המקילים להתיר אכילת בשר בר"ח אב.
שו"ת מור ושהלות סי' נט ד"ה ועוד נשאלתי (עמ' לו ע"ד) <->.

תני ר' שמעון בן יוחי, ר' עקיבה רבי היה דורש וכו'.

ביאור איך אמר שם רבו.
עלי תמר.

עלי תמר

תני רשב"י, עקיבא רבי היה דורש. כה אמר ה', וכן לקמן תני רשב"י, עקיבא רבי היה דורש, דרך כוכב מיעקב וכו'. וביו"ד רמ"ב סט"ו, אסור לתלמיד לקרא לרבו בשמו לא בחייו ולא במותו וכו', וכ"ז דווקא כשאנו מזכיר רק את שמו לבדו, אבל מותר לומר רבי ומורי פלוני ע"כ. או מורי פלוני, או רבי פלוני, כמ"ש בפ"ת שם, כדכתיב אדני משה כלום, ומבואר כאן דאף כשאומר רבי אחרי הזכרת השם מותר, כמו עקיבא רבי.

[בוילנא דף כג, ב]

ש"ש בתשרי יום שנהרג בו גדליה בן אחיקם.
יש מדייקים מלשון הירושלמי לענין אם גדליה נהרג ביום ג' בתשרי, או שנהרג בראש השנה.
עלי תמר.

עלי תמר

צום השביעי זה ג' בתשרי, יום שנהרג בו גדליה בן אחיקם. לשון הב"י או"ח תקמ"ט, כתב רבינו ירוחם, אמרו כי בר"ה נהרג ונדחה תעניתו ליום חול ע"כ, וכן כתב הרד"ק בירמיה מ"א. אולם בספר צמח דוד ערך גדליה בן אחיקם, והביאו הסה"ד שם, כתב וז"ל, כתב הרד"ק וז"ל, ויהי בחודש השביעי כמו מחר חודש (פירוש בראש חודש השביעי) ובר"ה נהרג גדליה וקבעו בתענית במוצאי ראש השנה מפני שהוא יו"ט עכ"ל. אך בסדר עולם פכ"ו כתב שהיה זה בשלשה בתשרי, נ"ב יום אחרי החורבן והם יכלו בשלשה בתשרי שהרי כתיב בירמיה נ"ב, בחודש חמישי בעשור לחודש וגו', וישרוף את בית ה'. וא"כ נשארו כ' ימים מחודש אב וכ"ט מאלול ושלשה מתשרי הרי נ"ב יום וכו', עכ"ל. והנה בר"ה י"ח נאמר, צום השביעי, זה ג' בתשרי שבו נהרג גדליה בן אחיקם, כמו שהוא הלשון בשאר הצומות. אולם בירושלמי כאן שינה הלשון מבשאר הצומות ואומר, צום השביעי זה ג' בתשרי יום שנהרג בו גדליה בן אחיקם, ואינו אמר זה ג' בתשרי שבו נהרג וכו', והיה אפשר לומר שמכאן יש סמך להרד"ק ור"י, שגדליה לא נהרג בג' בתשרי אלא הוא צום כיום שנהרג בו גדליה בן אחיקם. אמנם ק"ל לדעת הרד"ק ור"י מהפסוק בירמיה שם, ויהי ביום השני להמית את גדליה... ויבאו אנשים משכם משלו ומשומרון... מגולחי זקן וקרועי בגדים ומתגודדים וכו', ואם גדליה נהרג בר"ה הרי למחרתו היה יום שני של ר"ה ואין הלכו בר"ה ואין התאבלו בו אנשים משכם ומשומרון וצ"ע.

ידיהי בנסעם מקדם, לרמו שבנסיעה זו הסיעו עצמם מקדמונו של עולם.
נעל הטורים נראשית שם <->.

עב, א

אתון אשכחינון עסיקין בהלכות חלה וערלה, אמרו להן לארץ אין אתם נכנסין ואתם עסוקין בהלכות חלה וערלה וכו'.

ביאורים וגירסאות בדברי הירושלמי.
יפה מראה, כבוד חכמים אלה, כ, לחיים צירושלים, פנים מאירות.

כבוד חכמים אלה כ

אתון אשכחינון. כתב יפ"מ נראה דהכי גמירי לה, א"ק מה צורך להביאו כאן. ול"צ דדרשי פה ג"כ מהו וילכו ולא ס"ל להקיש הליכתן לביאתן, א"נ דורשי מלשון הליכות עולם דדרשי א"ת הליכות אלא הלכות, וכן דרשו פה שע"כ מזכיר הליכתן, כי פ"י מלשון הלכות שמצאו עוסקין בהלכות א"י ואמרו מה לנו לכל הלכות א"י, וזהו ג"כ אומר חטאם שנתחרטו על קבלת כל מצות התלוים בארץ ולימודם, ואמרו שכל התורה הזו היא בחנם אחרי שא"ל לכבוש א"י. וא"כ נראה ג"כ מה שהביאו פה, וגם מה שהפ' מרמו לנו זאת, הוא ג"כ להורות חטאם שנעשה ע"כ ג"כ כתינוק הבורח מבית הספר, שלא רצו ללמוד עוד כל הלכות מצות של א"י שנתאשו יאוש עולם מכיבוש הארץ.

לחיים צירושלים

אתון אשכחינון עסיקין בהלכות חלה וערלה, א"ל לארץ אין אתם נכנסין ואתם עסוקים בהל' חו"ע, מיד ותשא כל העדה ויתנו קולם ויבכו העם וכו', אתם בכיתם בכיה של תפלות היו עתידין לבכות בכיה של ממש בכה תבכה. עיין למהרש"י דכתב וז"ל אתון אשכחינון, נראה דהכי גמירי לה, אך קשה מה צורך להביאו כאן עכ"ל. ולי אני עבדו שפר קדמי להחיה, דבכונה מכוונת הביאו זה, ומקושר עם מאמר ה' אתם בכיתם, והוא דאשכחן בתשב"ר של מרדכי כששאלו פסוק לי פסוקך דהיה סימן אל המאורע, וכן המן מצאו למרדכי בענין העומר ואמר, הקדים קומץ העומר ליו"ד אלף דיגרי כסף. עיין בויק"ר פכ"ח דמוכח דמה שנמצא עסוק בעת ההיא הוא אות מופת למה שיהיה, והכא המרגלים ראו ולא לקחו מוסר, דבהיותם דמצאו למשה ולאחרון עסוקי' בחלה וערלה הרי הוא סימנא טבא דינחילו את הארץ, ואיך יתכן דבסימן מובהק כזה יתרעמו לאידך גיסא לו' כזאת דלמה עסוקים בזה כיון שאין נכנסין, הרי מדאינה ה' לידם בתורת ה' חפצו דיהיו לומדים זה, הוא אדרבא להראות סימן דינחלו את הארץ, ועל זה הקב"ה עשה להם כמידתם שיבכו ולעשות להם סימן לבכיתם, כלומר אתם לא האמנתם בסימן זה דהיו עסוקים בחלה וערלה, זאת אעשה לכם סימן רע דתבכו והבכיה יהיה לכם לאות דתבכו בכיה של ממש לדורות, ותדעו איך הסימן הוא לאות, ולא כמו שאתם דחיתם הסי' והתרעמתם עליו על שהיו עסוקים בחלה וערלה וברור.

פנים מאירות

צ"ע. הלא ערלה פסקה המשנה בקדושין דנוהג אף בח"ל. ופליגי בבבלי קדושין (דף ל"ח ע"ב) דאמר שם דערלה הלכה וס"ל לשמואל הלכות מדינה. ור' יוחנן ס"ל הלכה למשה מסיני. ומרא דהאי תלמודא [הירושלמי] הוא ר' יוחנן, ואיהו ס"ל הלמ"מ, וכן פליגי שמואל ור"י בירושלמי בסוף פ"ג דערלה. וא"כ נוהג ערלה נמי בח"ל,

צרה אחת פעמים, ור' לוי אמר מפני שאין מאור עיניו של אדם וכו', הלכך לא קבעו שיצומו יום ולילה תוך מ' יום שני פעמים דהיינו י"ז בתמוז וט"ב. ומוכח מהירושלמי דמעיקר התקנה לצום לילה ויום ה' רק בט"ב, וא"כ א"א לומר שהד' צומות הם ד' פעמים מ', וצ"ל שהח"ס נקט רק דברי ר' לוי לענין מאור עיניו של אדם.

הדא הוא דכתיב ויהי בשנה השנית בחודש השני בעשרים בחודש וגו', וכתיב ויסעו מהר ה' דרך שלשת ימים וגו', בו ביום נתאוו תאווה עד חודש ימים וגו', ובארבעים יום של מרגלים, וישבו מתור הארץ מקץ ארבעים יום וילכו ויבואו אל משה ואל אהרן וגו'.

לפי חשבון זה נמצא שנשלחו המרגלים בכ"ח בסיון, ודלא כמוכא בבבלי (כט). 'בעשרים ותשעה בסיון שלח משה מרגלים'.
יפה עינים שם ד"ה תמוז, ועי' יפה מראה.

יפה עינים שם ד"ה תמוז

תמוז דההוא שתא. לפי הנראה מירושלמי לא ס"ל כן, והוא עפ"מ ש"פ יומא ג ע"ב וד ע"ב, דס"ל להירושלמי בחשבונות מקצת היום ככולו, וכמ"ש בירושלמי בו ביום נתאוו תאווה, וא"כ התחיל בכ"ב אייר וכלה בכ"א סיון, וז' דהסגר כלה בכ"ח ובו ביום שלח, ולא ס"ל דבכ"ט שלח כ"א בכ"ח.

ויסעו מהר ה' דרך שלשת ימים, ר' זכריה חתניה דר' לוי לאילין מלייא דמיתפניי מן סיפרא ונפקון לון בכפריי.

ביאורים בדברי הירושלמי.

יפה מראה, עלי תמר.

עלי תמר

לאילין טליא דמתפניי מן סיפרא, ברש"י הגירסא, 'בית ספרא', ובירושלמי שלפנינו צ"ל, 'בי סיפרא', כמ"ש בב"ר סוף פ"ט. ועיין בעה"ש ערך בי סיפרא. ובש"נ הוצאת ראם לא העיר ע"ז, ובתוס' שבת קט"ז כתינוק יוצא מבית הספר וכו'.

ופירושו שאלו התינוקות שוחררו מבית הספר אמנם ברשות רבם בגמר תקופת לימודם, ואולי היה זה בתקופת תמוז מפאת החום הלוהט, וכן משמע מהלשון וניפוק לכפריא, עיין באיכ"ר פ"א, אלא שהחסרון בזה שהתינוקות שמחים בחופשתם לברוח מבית הספר לכפרים ואינם מבינים שזהו רק מפאת ההכרח. וכן ישראל היה כמובן צריך ליסע מהר ה' אבל מגונה הדבר שהם שמחו ע"ז והתרחקו מהר ה' דרך שלשת ימים. וכ"ה ברמב"ן בפרשת בהעלותך בשם אגדה וז"ל, שנסעו מהר ה' בשמחה כתינוק הבורח מבית הספר.

על פי זה מתפרש הא דאי' בבבלי (שבת קטז). 'פורענות ראשונה ויסעו מהר ה''.
מוספות שם ד"ה פורענות.

מוספות שם ד"ה פורענות

פורענות ראשונה ויסעו וא"ר חנינא שסרו מאחרי השם - פ"י בקונטרס שמאז התחילו לשאול בשר ואומר ר"י דאין ג"ל כן אלא פורענות ראשונה כדאמר במדרש (ילמדנו) ויסעו שנסעו מהר סיני דרך שלשת ימים כתינוק היוצא מבית הספר שבורח לו והולך לו כך היו בורחים מהר סיני דרך שלשת ימים לפי שלמדו הרבה תורה בסיני אמר הקב"ה נסמוך פורענות לפורענות לאו אלא נפסוק פרשת ויהי בסעוד הארון.

רמז לענין זה, דכתיב כאן (במדבר י, לד) 'בנסעם מן המחנה', ובמקום אחר כתיב (בראשית יא, ב)

שני, אבל של ת"ב לא חזור, כמו שנגזר על אבות שלא יכנסו לארץ והשכינה כו', ור' לוי משני מפני שאין מאור עיניו של אדם חוזר עד לאחר מ' יום לכן לא קבעו תענית לילה ויום מתחילת התקנה, וכן חמשה ענויים כתיב הנזר בחמישי זה הפירשות מתשמיש ורחיצה, ורק בת"ב ולא בשאר צומות. ועיין רמב"ן ותשב"ץ ח"ב סימן רע"א ודו"ק.

מתא לירושלים

אמ' ר' יהושע בן לוי כל מה שנעשה בזה חזר וכל מה שנעשה בזה לא חזר. מזה מבואר דלא ס"ל לריב"ל דטעו בחשבון, דא"כ הרי הובקעה בראשונה ובשניה בו, ועיין לעיל.

בבבלי (ר"ה יח:) מתרץ 'הואיל והוכפלו בו צרות', והירושלמי שלא תירץ כן אתיא לשיטתו דס"ל לעיל 'קילקול חשבונות יש כאן' ואין זה אותו היום. אור שמש הנ"ל.

עא, ב

אמר ר' לוי כתיב אשר יעשה אותם האדם וחי בהם, ואין מאור עיניו של אדם חוזר אלא לאחר ארבעים יום.

ביאורים, והשוואת הבבלי (יומא פה: ועוד) 'וחי בהם, ולא שימות בהם'.

שדה יהושע ד"ה מפני, קה"ט, פנ"מ, עלי תמר ד"ה מפני >ראה שם דנרין<.

לפי חשבון זה יש לבאר, שתענית יום הכפורים באה לכפר על ארבעים יום (שניים) שהיה משה בהר (שגרמו במעשיהם שיצטרך להתנפל לפני ה'), ותענית תשעה באב מכפרת על ארבעים יום שהיו המרגלים בארץ ישראל, ועוד כמה ענינים על זה הדרך.

חמס סופר דנרס עמ' יד ע"ד ד"ה צירושלמי (3) והגהות המו"ל שם.

חמס סופר דנרס עמ' יד ע"ד ד"ה צירושלמי

(3)

כל תענית של יום ולילה אין מאור עיניו חוזרת עד מ' יום, ונ"ל משו"ה ביום הכפורים שנתרצה הקב"ה על העגל קבע תענית לכפר על מ' יום שניים שגרמו למרע"ה להתנפל לפני ה', וכן גזרו נביאים בט' באב אפי' אין צרה [כר"ה י"ח:] לכפר על מ' יום דמרגלים, ואסתר גזרה תענית ג' ימים שהם ג"פ מ' הוא ק"כ נגד שנותיו של מרע"ה, ששמח בו המן שנפל פור בירח שמת מרע"ה, ובזמן שיש צרה ר"ל, גזרו ד' תעניות בשנה ד' פעמים מ' הוא ק"ס כמו פדיון נפש, ובמקום קרבנות צבור ממחצית השקל שהוא ק"ס שעורין של כסף.

הגהות המו"ל שם

צע"ק, דאם הד' תעניות הם ד' פעמים מ', עכצ"ל דזהו לפמ"ש הרמב"ן בס' תורת האדם המוכא בר"ן במס' ר"ה דף י"ח ע"ב, ובב"י סי' תקנ"ג, דמדינא כולוה ד' צומות אסורים ברחיצה ובסיכה וכו', ועוד דכל דתיקון נביאים כעין דאורייתא תיקון ועשו ארבעה צומות כיום הכפורים לעינוי, רק האידנא לא נהגו לחומרות הללו ע"ש. ובירושלמי הנ"ל לפי פ"י של הקה"ע מבואר, שהנביאים לא קבעו מעיקרא לצום בלילה וביום רק בט"ב, שהרי הקשה מפני מה לא קבעו אותו תענית ביו"ז בתמוז לצום ביום ובלילה ושיהא קבוע לעולם ואפי' יש שלום כמו בט"ב (כן פ"י הקה"ע), ות"י שלא קבלו רוב ציבור עליהם (בזמן הגלות הראשון), וריב"ל אמר דבי"ז בתמוז לא נעשית

דסמך ג"כ פ' נסכי' לפ' מרגלים משום דנסכים בקרבן יחיד ג"כ לא נתחייבו במדבר, בזה בישרם שיכנסו לא"י. וע"ש בפסיקתא דר' טובי' בזה. ולמ"ד דקרבן נסכים במדבר דלדיד' הקרא דכי תבואו לארץ מושבותיכם דפ' נסכים לא אחי אלא להטעין נסכי' בבמה קטני' הנוהג בכל מושבות, כדא' ר"ע בזבחי' ור"ש בספרי שם, והיינו ב"ד שנה שכיבשו וחילקו דאז הותרו הבמות כשבאו לגלגל, כדא' בזבחים ק"ב. י"ל לפ"ז דאחי ללמד על פ' חלה דסמך ליה דקאי ג"כ על הזמן ההוא שכיבשו וחילקו דהיינו מיד בכניסתן לארץ וכמ"ש.

עמק יהושע ח"צ לרוש יד ד"ה וצוה יונן
ואיתא בילקוט ע"ז שנאמר ויתאבלו העם מאד, באותה שעה אמר הקב"ה למשה בא ורצה אותם העניים שכבר יצא לבם מאליהם, אמר לפניו רבש"ע במה ארצם, א"ל צא ורצם בד"ת שנאמר דבר אל ב"י כי תבואו כו' ועשיתם אשה לה'. ואיתא במדרש כך פתח ר' תנחום זאת הפ' של נסכים, שנאמר או לאיל תעשה מנחה ויין לנסך חצי ההין, ומכאן ואילך והיה באכלכם מלחם הארץ ראשית עריסותיכם חלה תרימו תרומה, הרי חלה למטה ונסכים למעלה, לפיכך פתח ר' חנינא לך אכול בשמחה לחמך ושתה בלב טוב יינך, מהו כי כבר רצה האלהים את מעשיך זו הכנסת ישראל לארץ שנא' כי תבואו אל הארץ ע"כ.

עוד במדרש שם כי תבואו אל ארץ מושבותיכם, אמר ר' זכאי אמרו ישראל לפני הקב"ה רבש"ע בכל מקום אתה קורא אותה ארץ כנען וכאן ארץ מושבותיכם, אמר להם הקב"ה חייכם נתתי אותה לאברהם ליצחק וליעקב וכולם מן המקרא, והבן יורש את האב לכן ארץ מושבותיכם ע"כ.

ויובן ע"פ מאי דאמרינן בספ"ק דקדושין (דף ל"ו) דלר"ע נתחייבו בנסכים מיד, וכן בחלה אמרינן בפ"ב דתוכות (דף כ"ה) דאמר רב הונא בריה דרב יהושע אשכחתינהו לרבנן דבי רב דיתבי וקאמרי, אפי' למ"ד תרומה בזמן הזה דרבנן חלה דאורייתא, שהרי ז' שכבשו וז' שחילקו נתחייבו בחלה ולא נתחייבו בתרומה ע"כ. וכו'.

וא"כ רבנן דבי רב סברי דנתחייבו בחלה מיד, והטעם שישראל נתאבלו מאד הוא, מפני ששמעו שאמר הקב"ה אמור עליהם חי אני אם לא כאשר דברתם באזני כן אעשה לכם. ואיתא במדרש משל למלך שעלה א' לבימה שלו לידון, הוציא דבר מפיו במה שחייב את עצמו הניח המלך את האילוגין וחייבו מפיו, א"ל בדין שהוצאת מפין בו אני דנך יאה לך כמו שאמרת. וה"נ כיון שהם בכו בכיה של חנם על שא"י אינה מוחזקת בידם כמו שאמרו המרגלים, ואמר להם הקב"ה אתם בכיתם בכי' של חנם אני אקבע לכם בכי' לדורות, וא"כ אפשר שהפסידו בזה הבכי' חזקת א"י שהיה להם מאברהם וע"כ התאבלו מאד, וע"כ אמר הקב"ה למשה לך ונחמם בד"ת, ובאיזה ד"ת בפ' נסכים ובפ' חלה, דבנסכים נתחייבו מיד בכניסתן לא"י כמו דאמרינן בספ"ק דקדושין (דף ל"ז), וכן בחלה נתחייבו מיד לרבנן דבי רב דכתיב בבואכם, וז' שכבשו וז' שחילקו נתחייבו בחלה. וכמו דאמרינן בירושלמי (פ"ב דחלה) כך אמר לו ר"ע לר"א אי אתה מודה לי בשעה שנכנסו ישראל לארץ ומצאו קמחים וסולת שהן חייבים בחלה כו'. א"ר יוסי תמיהני איך ר"ע מוטיב את ר"א והוא מקבל, תמן עד שלא נכנסו למפרע ירשו דא"ר הונא לזרעך נתתי כבר נתתי, וא"כ מוכח מזה שנתחייבו מיד שא"י מוחזקת היא בידם, וע"כ

הדל בס' הקטן דרש אברהם ח"א פסוקי ואתחנן יע"ש.

והשתא ז"ש להן לארץ אי אתם נכנסים וכלו', דע"י שעשיתם את העגל העד רשם אתם בחזק' עבדים דאין לכם קנין בארץ, הואיל וכן איך יתכן דאתם עסוקים בהל' חלה וערלה, כיון דק"ל עבד אסור בד"ת וכדאמרן, ויהי כשמעם כן מיד ותשא כל העדה ויתנו את קולם ויבכו העם בלילה ההוא, ודקדקו לומר בלילה כו' לרמזו דהשתא הדרש' שדרשו העומדים בבית ה' בלילות אלו ת"ח העוסקים בתורה בלילה מעה"כ כאלו עסוקים בעבודה אודא להו, דכיון דאוקמי להו בחזקת עבדים למפרע לא יועיל להם לימוד התורה, כיון דק"ל עבד אסור בד"ת וכאמור ודו"ק. ועמ"ש הרב מלאכת הקדש הנ"מ בסדר שלח דף קס"ו ע"ג בלישנא דהאי קרא, דקאמר בלילה ההוא, דאדרבא קרא ביום משתעי שהרי כתיב וישובו מתור הארץ מקץ מ' יום, הרי דיום כתיב ולא לילה כו' יע"ש.

בטעם דנקט דוקא מצוות אלו.
יפה מראה, קס"ע, גליון הש"ס, שו"ת ראשית נזורים ח"צ סי' ו' ד"ה ונ"ל, עמק יהושע ח"צ לרוש יד ד"ה וצוה יונן, עלי תמר.

גליון הש"ס

ע"י ביפ"מ. ונראה דנקט הני לפי שכל המצוות התלויות בארץ לא נתחייבו אלא לאחר ירושה וישיבה, משא"כ חלה דכתיב בבואכם ומשונה ביאה זו וכו', וכן ערלה נתחייבו אף קודם שכבשו, עיין ערלה פ"א מ"ב. וע"י בנדה דף מז ע"א, אי בבואכם יכול משנכנסו שנים ושלשה מרגלים ת"ל וכו' בביאת כולכם ע"ש. וזהו שאמרו לארץ אין אתם נכנסים דעדיין לא היה רק ביאת מקצת ודוק.

שו"ת ראשית נזורים ח"צ סי' ו' ד"ה ונ"ל
ונ"ל דמה"ט א' בירו' דתענית פ"ד ה"ה, דכשחזרו המרגלים אתון ואשכחנינן לישראל דהוו עסיקין בהל' חלה כו', א"ל לארץ אין אתם נכנסין ואתם עסוקים בהלכות חלה כו'. והק"ע ז"ל כ' שם דגמר' גמור דהוו עסקי אז בהלכות הללו ע"ש. ולי נראה בזה דמסמוכין קדריש, מדסמך פרשת חלה לפרשת מרגלים בפ' שלח, והיינו משום שהיו סבורים אז ליכנס מיד לארץ, (וכמ"ש רש"י בפ' בהעלותך בפסוק דרך שלשת ימים מהספרי, שהיה הקב"ה חפץ אז להכניסם לארץ מיד לולא שקלקלו במתאוננים ובמרגלים), ולכן היו עסוקין אז בפרשת חלה שהיא מצוה הראשונה התלויה בביאתם מיד לארץ כמ"ש, ואף לאחר שקלקלו במרגלים רצה הקב"ה להבטיחם ולבשרם שיכנסו בניהם לארץ, ולכן צוה להם אז מיד על מצות חלה שהיא מצוה הראשונה שיתחייבו מיד בכניסתם וכמ"ש, (וכמ"ש רש"י אקרא דכי תבואו דכתיב בפ' נסכים ע"ש, ובהגהות מ"י סוף הל' חלה ע"ש).

ומה שהפסיק ביניהם בפ' נסכים. אפשר שהוא משום דבפ' נסכים שם כתיב בקרא כי תבואו, ובחלה דסמך ליה שינה הכתוב שם וכתוב בבואכם, ומזה הוא עיקר הלימוד לחלה באמת, דמדשני רחמנא גבי חלה בהך לישנא ממאי דכתיב למעלה בפ' נסכים, לאשמועינן בזה באמת דבחלה יתחייבו מיד בבואם לארץ וכמ"ש, משא"כ בנסכים למ"ד לא קרבו נסכים במדבר שלא בא הכתוב לדיד' אלא לחייבם בנסכים לאחר כיבוש וחילוק, וכדא' בזבחים ק"א לר' ישמעאל ע"ש. ור' ישמעאל לטעמי' דאיהו גופי' הוא דאמר בספרי שם גבי חלה, דמשונה ביאה זו כו' ע"ש. והיינו

וא"כ אמאי אמרו לארץ אין אתם נכנסין כו'. ולכן היה נראה לומר דצ"ל "ואתם עסוקין בהלכות חלה" לבד, ולמחוק תיבת ערלה. ואף דחלה ג"כ נוהגת בח"ל כדאמר שם ולמה לא תנינן חלה, אך מכיון דאינו נוהג בשל עכו"ם מש"ה קאמרו לה, אבל ערלה ודאי דנוהג אף בשל עכו"ם, וצ"ע.

קשה, הלא היא הנותנת, משום שאין בידם לקיימם עוסקין בהם כדי שיהיה נחשב להם כאילו עשאו (ע"פ מנחות קי.). נחמד למראה.

נחמד למראה

ראוי לשים לב בד"ש לארץ אי אתם נכנסין ואתם עסוקין בה' חלה וערלה כו'. דמה זו תמיהא וכי כעבור שהן מצות התלויות בארץ אין ישראל יכולין להיות עסוקין באותן ההלכות. והלא היא הנותנת דמשום שאין בידם לקיימם עוסקין בהם כדי שלא יהיו מצות בטלות ויהיה נחשב להם כאילו עשאו, וכמ"ש בח"ד בסוף מנחות ע"פ העומדים בבית ה' בלילות מאי בלילות, אמר ר"י אלו ת"ח העוסקים בתורה בלילה מעה"כ כאילו עסוקים בעבודה כו', ור"י אמר אלו ת"ח העוסקים בהלכות עבודה מעה"כ כאילו נבנה מקדש בימיהם. אמר ר"ל מ"ד זאת התורה לעולה כו'. כל העוסק בתורת עולה כאילו הקריב עולה כו', אלא אמר ר"א כל העוסק בתורה אינו צריך לא עולה ולא חטאת כו' יע"ש. ה"נ דכוותא.

זאת ועוד דאעיקרא דמלתא אלה המצוות נוהגות בין בארץ בין בח"ל וכמ"ש מרן ב"ד סימן שכ"ב ס"ב, אין חייבים בחלה מן התורה אלא בא"י בלבד, שנאמר והיה באכלכם מלחם הארץ כו', ומפרישין חלה בח"ל מד"ס כדי שלא תשתכח תורה מישראל. ומסקנא אית ליה ממ"ש בת"פ בד"ד דבכורות דז"ך ע"א יע"ש. וכן הערלה נוהגת בכל מקום ובכל זמן בין בשל עכו"ם בין בשל ישראל, אלא שבשל א"י הוא מן התורה ובח"ל הלכה למשה מסיני, וכמ"ש מרן בה' ערלה סימן רצ"ג, וכן כתבו התוס' בקידושין דל"ז ע"א גבי מתני', כל מצוה שהיא תלויה בארץ כו', והר"ש שם והר"ן והמרדכי והסמ"ג הביאו כמה ראיות בדבר, וכן כתב הר"ש בסוף ערלה, וכן כתב הרשב"א בתשו', וכתב שיש לזה ראיות גדול' ובצורות יע"ש. וכיון שנוהגות בח"ל מד"ס למה לא יהיו עסוקים בהלכות הללו לידע את הדרך אשר ילכו בה ואת המעשה אשר יעשו.

ואפ"ל דכיון שעשו ישראל את העגל דאין זה רצונו של מקום, למפרע ישראל לא נקראו בנים למקום אלא עבדים הם, וכמ"ש בקי' כשישראל עושים רצונו של מקום קרוים בנים וכשאינן עושין רצונו של מקום קרוים עבדים הם, וק"ל עבד אסור בדברי תורה כנודע. וגם כבר ידוע שאם ישראל הם בחזקת עבדים אין להם קנין בארץ, דק"ל הכותב נכסיו לעבדו יצא ב"ח שייר קרקע כל שהוא לא יצא, דאמרי' כי היכי ששייר אותו קרקע לדידיה נמי שייר. והנה הוא ית' הבטיח שטר מתנה לישראל לתת להם את ארץ כנען אשר נשבע לאבותינו, וכתב להם הנסכים בתורה וכדכתיב אל ארץ אחוזתכם, אך שייר שאר ארצות דח"ל שלא זוכה בהם, והשתא אם ישראל כעבדים לא קנו דהרי אמרי' כי היכי דשייר אותו קרקע לדידהו נמי שייר, ואם כן א"י לא קנו, אבל אם ישראל הם בחזקת בנים קנו שפיר את הארץ הטובה אשר נתן ה' להם, דגבי בן אצל האב בכל גוונא קני, וכמ"ש הרב אהבת עולם משם הרמז. עמ"ש אני

אוצר מפרשי הירושלמי

נראה לבאר ע"פ מה שהקשו איך נשא יעקב ב' אחיות ותרצו כי המשפט משפט אלקי הארץ הוא, וא"כ לפ"ז יש לומר בהיות שישראל לא האמינו למשה שיביאם לא"י לפיכך בכו על העריות, והשתא לפ"ז יובן כיון שבאו מרגלים ואמרו תיכף שלא יביאו לארץ א"כ בכו תיכף עבור העריות והיינו הבכי של תפלות.

רשב"י לשיטתו במד"ר (פ' בהעלותך טו, כד) לא נתאו בשר אלא שאר.
שו"ת רצ"ו חו"מ סי' לו אות ה <->.

בבבלי (שבת קל) הובא בשינויים.
יפה עינים עס ד"ה על <->.

אמר ר' זון, אפי"ו כן מה חמיתון, אמרון ליה, ארץ אוכלת ישיבה הוא וכו', אמר ר' זון הקב"ה, בטובה שעשיתי לכם.
ביאורים בדברי הירושלמי.
יפה מראה, קה"ע, עלי תמר.

עלי תמר

אמר להם הקב"ה בטובה שעשיתי לכם וכו'. בספר אהל תורה ביאר בשם האדמו"ר זצ"ל מקוצק, אמנם כן לפי שכל האדם הפשוט יתפוס הענין כן, כי הארץ היא אוכלת יושביה ונהי בעינינו כחגבים וגו', ולא יקרא בשביל זה בשום אופן מוציא דיבת הארץ, כי לפי שכלו הוא חורץ משפטו, אמנם לא כן המרגלים בתור אנשים גדולים עליהם להעמיק חקר בטרם חורצים משפט, ואז היו עומדים על הדבר למה בכל עיר שעלו היו מתים טובי העיר מה שהיה מונע מהם הוצאת דיבת הארץ, ואלו יגעו למצא האמת לאמיתה היו רואים את הארץ בעין אחרת לגמרי, כמו שראו אותה יהושע וכלב והגיעו מפני כן למסקנא כי יכול נוכל לה. ויש להוסיף כי תרגומו של שלח לך אנשים הוא שלך לך גוברין חריפין, והיה להם להסב ע"ז תשומת לבם כי לשם כך נבחרו כדי שבחריפות שכלם יחדרו לעומק הענינים מה שאדם פשוט לא מסוגל לזה, ואלו העמיקו חקר היו עומדים ע"ז כי למרות זה שהם בני ענקים סר צילם מעליהם, ותרגומו עדה תוקפיהון מנהון, ולא היו הולכים אחרי השקפה שטחית, ונהי בעינינו כחגבים וכן היינו בעיניהם, כמ"ש בגמרא וכי ידעין הויתון מה דהוינא עביד לכוון באפיוכו.

עב, ב

ולא עוד אלא דאמרתון ונהי בעינינו כחגבים וכן היינו בעיניהם וכו'.
ביאורים בדברי הירושלמי.
ולא עוד אלא.

ולא עוד אלא

בענין המרגלים, אמר הקב"ה בטובה שעשיתי לכם אמרתם ארץ אוכלת יושביה היא, כל קירויא דהוון עלין בה הוה טב קרתא מיית, עד דהוון מטפלין ביה הוון מיללין קרתא ונפקין לון ובר נש לא ידע בהון, ולא עוד אלא דאמרתון ונהי בעינינו כחגבים וכן היינו בעיניהם, ידעין הויתון מה דהוינא עביד לכוון באפיהון ע"כ. ולא עוד אלא בזה פשוט הוא, שמלבד שהיו כפויי טובה בחסד שראו בעיניהם שעשה הקב"ה עמם להמית גדול העיר בכל עיר שנכנסו כדי שלא יחקרו אחריהם, ולא היה להם מקום להפיל הדבר על הקרי וההזדמן, כי לא בעיר אחד שנכנסו אירע להם כן כי אם בכל מקום ומקום שנכנסו, דזה מורה באצבע ענין ההשגחה הפרטית, והיה ראוי שיבטחו בהקב"ה בראותם זה בלבד,

אמר ר' זון אתם בכיתם לפני בכייה של תפלות, חיי עתידין אתם לבכות בכייה של ממש, בכה תבכה בלילה.

ביאורים בדברי הירושלמי.
יפה מראה, קה"ע, פנ"מ, מתא דירושלים, עלי תמר.

מתא דירושלים

אתם בכיתם לפני בכי של תפלות. נראה לבאר ע"פ מה דאיתא בירושלמי תיכף, וישמע משה את העם בוכה למשפחותיו, שבכו על שש עריות. ולכאורה זה אין לו מקום פה, כי זה הבכי לא ה' במרגלים רק קודם גבי מתאוים, אמנם נראה לבאר ע"פ מה שהקשו איך נשא יעקב ב' אחיות, ותרצו כי המשפט משפט אלקי הארץ הוא. וא"כ לפ"ז יש לומר בהיות שישראל לא האמינו למשה שיביאם לא"י, לפיכך בכו על העריות. והשתא לפ"ז יובן כיון שבאו המרגלים ואמרו תיכף שלא יביאו לארץ, א"כ בכו תיכף עבור העריות והיינו הבכי של תפלות.

עלי תמר

אתם בכיתם לפני בכייה של תפלות. כלומר בכיה שאינה בכיה, שכן מה יש לבכות ביציאה מבית עבדים לארץ אבות אף כשהיא כרוכה בקשיים גדולים. עתידין אתם לבכות בכיה של ממש בצאתכם מארצכם ארץ האבות לארצות הגולה.

תני ר' שמעון בן יוחי, כתיב וישמע משה את העם בוכה למשפחותיו וגו', על שש עריות שאסר ר' זון משה.

ביאורים בדברי הירושלמי.

יפה מראה, קה"ע, פנ"מ, משך חכמה פ' דהעלותך יא י ד"ה נוסח, תורת מנחם עמ"ס יומא עמ' קסה ע"א ד"ה וצאמת, ועי' מתא דירושלים.

משך חכמה פ' דהעלותך יא י ד"ה נוסח

ובגמרא תענית ירושלמי פרק ד הלכה ה. וישמע העם בוכה על שש עריות שאסר להם משה. והוא כמו דאיתא במסכת דרך ארץ: המקדש אשה נאסר בשבע נשים, ואלו הן: - אמה, ואחות אביה ואחות אמה ובתה ובת בנה ובת בתה ואחותה בזמן שהיא קיימת. וזה שש נשים שאין להם היתר. ועל עריות דקורבה גם בני נוח הוזהרו.

תורת מנחם עמ"ס יומא עמ' קסה ע"א ד"ה וצאמת

והשש עריות נ"ל, שהן אלו שבפרש"י בסנהדרין דף נ"ז ד"ה אין ב"ד של ישראל ממיתין עליה אין בן נח מוזהר עליה, כגון חייבי כריתות, אחותו, ואחות אביו, ואחות אמו, ואשת אחיו, ואשת אחי אביו, ואחות אשתו עכ"ל. וז"ל הק"ע בפ"י על הירושלמי בתענית שם. על שש עריות והן אחותו מאביו, אחותו מאמו, ואחות האב, ואחות האם, ונדה, ואשת אח, שהן עריות שאין ב"ד ממיתין עליהן ואין בן נח מוזהר עליהן, אבל שאר עריות אף ב"נ היו אסורין בהן דכתיב, ע"כ יעזוב איש עכ"ל הק"ע. ותימא לי על פרושו מה שייכות יש לה לאיסור נדה להבכיה על עסק משפחות. עוד למה לא חשיב אשת אחי אביו, ואחות אשתו. והא דלא חשיב רש"י לשנים אחותו מאביו, ואחותו מאמו, משום דשתיהן הם בכלל אחותו, אבל פי' של הק"ע ק"ל.

מתא דירושלים

נראה לבאר ע"פ מה דאיתא בירושלמי תיכף וישמע משה את העם בוכה למשפחותיו שבכו על שש עריות, ולכאורה זה אין לו מקום פה כי זה הבכי לא ה' במרגלים רק קודם גבי מתאוים, אמנם

אמר לך אכול בשמחה לחמך זו פ' חלה, ושתה בלב טוב יינך זו פ' נסכים, כי כבר רצה האלהים את מעשיך שא"י מוחזקת היא בידם מימות אברהם ולא הפסידו חזקת א"י.

ובזה יובן הירושלמי (פ"ד דתענית) וישבו מתור הארץ מקץ ארבעים יום וילכו ויבואו אל משה ואל אהרן וגו', אתו אשכוחין עסוקין בהלכות חלה וערלה, אמרו להן לארץ אי אתם נכנסין ואתם עוסקין בהלכות חלה וערלה, מיד ותשא כל העדה כו'. וכתב הק"ע באו המרגלים ומצאו ישראל עוסקין בפ' חלה וערלה וגמרא גמור להו דהו עסקי בהלכות אלו. וצריך להבין מהו דוקא פ' חלה וערלה, ולפי מה שביארתי א"ש, דאמרינן בירושלמי (פ"ק דערלה) נטעו אע"פ שלא כבשו חייב, וכו' ישמעאל דאמר כל ביאות האמורות בתורה לאחר ארבע עשרה שנה נאמרו שבע שכבשו ושבע שחילקו, ר' הילא בשם ר' ליעזר מודה ר' ישמעאל בחלה ובערלה, ותני כן בבואכם לפי ששינה משמעו שינה חכמים חיובו, ובערלה מוכח מדקא ממעט הנטע ביד כו', אלמא דישאל חייבים מיד. וע"כ כיון שמצאו שעוסקים בפ' חלה ובפ' ערלה שמתחייבים מיד בכנסיתן אלמא דא"י מוחזקת היא, ע"כ אמרו לארץ אי אתם נכנסים שצריך עדיין גיעה רבה לכבוש ואתם עוסקין בהלכות חלה וערלה לומר שמתחייבים מיד קודם ז' שכבשו וז' שחלקו, משום דא"י מוחזקת היא וע"כ מתחייבים מיד אף קודם הכבוש, וא"ש מה שאומר שמצאום עוסקים בהלכות חלה וערלה דוקא ודו"ק.

עלי תמר

אתון אשכחן עסקין בהלכות חלה וערלה. אמרו להן לא"י אין אתם נכנסין ואתם עוסקים בהלכות חלה וערלה. הנה בהלכות תרו"מ לא עסקו כי אינם נוהגים אלא לאחר כיבוש וחלוקה וירושה וישיבה וכמ"ש בבה"ש. וכן בהלכות חדש לא עסקו, כי האי תנא סובר כדעת רבי ישמעאל בחלה פ"ב ה"א, דאיסור חדש אינו נוהג אלא לאחר כיבוש וחלוקה, אולם חלה החיוב הוא תיכף בכניסתן לארץ, כמ"ש בחלה פ"ב ה"א, אין אתה מודה לי בשעה שנכנסו ישראל לארץ ומצאו קמחים וסלתות שהן חייבים בחלה וכו'. וכן ערלה מבורא בערלה פ"א מ"ב, עת באו אבותינו לא"י ומצאו נטוע פטור, נטעו אע"פ שלא כבשו חייב. ומבורא שם בגמרא, ונטעתם דווקא שנטעה ישראל פרט לשנטעו גויים שפטור מערלה. ומסיים בתו"כ שאף שנטעו גוי, אם נטעו משבאו לארץ חייב דכתיב כל עץ. א"כ היו צריכים לדעת את כל ההלכות האלו דאף שיטע הישראל תיכף כשבא לארץ, אף לפני הכיבוש אינו שכיח, אבל בוודאי שכיח שיטע הגוי אף לאחר שבאו לארץ לפני הכיבוש.

מכאן סמך, לדעת האומרים שהעולה לארץ ישראל חייב ללמוד הלכות המצוות התלויות בארץ. עלי תמר.

עלי תמר

אשכחן עסוקין בהלכות וכו'. בספר שערי צדק מבעל חכ"א בהקדמה, שמי שמתכוון לעלות לא"י מוטלת עליו חובה מיוחדת לעסוק בהלכות התלויות בארץ, והנה יש לזה סמוכין מכאן. ובספר עבודת הקרבנות ח"א, בהקדמת החפץ חיים, שאחרי ששואלין לאדם צפית לישועה חובה מיוחדת מוטלת על הכהנים וכן על הת"ח ללמד לכהנים הלכות מקדש וקודש עיי"ש, וסמוכין לזה מכאן ועיין בבה"ש.

לרשב"ל והתני בזה ובוזה היו הלויים עומדים על דוכן וכו', אמר רשב"ל מה את שמע מינה, א"ל מאחר שאלו נסכים היו זמנו של שיר היה, ר' יוחנן אמר שירו של יום רשב"ל אמר שירו של אתמול ע"כ סוגיית הירושלמי. ובהלכה דידן מיייתי כסתמא דש"ס ירושלמי, דבעא ר"ל קומי רבי יוחנן והשיבו ר"י, ולא מיייתי מאי דרבי אבהו שונה בלשון מחלוקת. וראיתי להרב קרבן העדה ז"ל שנדחק בפירושו ובתוספותיו הגיה הלשון דצ"ל, ר"י אמר אומרים שיר בלא קרבן ורשב"ל אמר אין אומרים שיר בלא קרבן, וק' עליו שחידש גירסא וצריך למחוק הספרים ולא זכר דבהלכה דידן הנוסח כנוסחת הספרים, ומה גם דבש"ס דידן בערכין דף י"א ע"ב סבר דאומרים שיר בלא קרבן, וכן בדף י"ב ע"א, והגם דשער דחיות ודוחקים לא ננעלו. לא נהירא לדעתי הקצרה. וכבר הרב עצמו בסוף מ"ש בתוספותיו כתב וצ"ע בערכין וכו' ע"ש.

חק נתן (השלם) ערכין יא ז ד"ה אלף

אלא אילי בעלמ' הוא דנפל להו בפומיהו, מכאן קשה להתוס' בפ"ד תענית דף כ"ט בד"ה וישב עליהם את אונם שכתבו, ואומר ר"י אע"ג דאין אותו פסוק כלל במזמור שיר של מוצאי שבת, אירע להם כך שאמרו אותו פסוק, ובירושלמי מפרש איליאי נקט וכו' עכ"ל, ומהתימא איך אישתמיטייהו הא סוגיא, דמאי דקשיא להו הוא קושית הש"ס הכא בערכין, ומתרץ איליאי בעלמא הוא דנפל להו בפומיהו, וא"כ אמאי הוצרכו לתירוצו ר"י, ולא עוד אלא שכתבו בשם הירושלמי איליאי נקט ולא כתבו אותו משם גמ' דידן, וכי לא ראו פרש"י שכתבו משם גמ' דידן.

וי"ל דהתוס' הכי מפרשו שיטת הסוגיא, אלא איליאי בעלמא הוא דנפל להו בפומיהו, ר"ל שאינו שיר אלא קינה בעלמא הוא ולא תיפשוט בעין, ופריך ליה והא עומדין על דוכן קתני, ר"ל וכי קינה צריכא דוכן, אלא ע"כ משום שיר אמרו וא"כ תיפשוט בעין, ומשני ליה כדריש לקיש וכו', ר"ל לעולם משום שיר אמרו, ואפ"ה לא תיפשוט בעין כדריש לקיש דאמר אומר שיר שלא על הקרבן, ולפי מסקנא זו מקשו שם התוס' בתענית איך אמרו שיר של יום ד' בראשון, וכתבו ואומר ר"י אע"ג דאין אותו פסוק וכו', אירע להם כך שאמרו אותו פסוק, ר"ל לעולם שיר של מוצאי שבת אמרו שהוא לה' הארץ ומלואה, אלא שאירע להם כך אחר שסיימו שיר של היום אמרו אותו פסוק, ואח"כ כתבו ובירושלמי מפרש איליאי נקט, ר"ל דהאי שינויאי קאי כירושלמי, ולא חש להאי קשיא והא עומדים על דוכן קתני ודו"ק נ"ל.

ושוב מצאתי סעד למה שפי' בשיטת השמועה מהירושלמי דהכי איתא התם בפ"ד תענית, רשב"ל בעא קומי ר' יוחנן מהו לומר שיר בלא נסכים, א"ל ונשמיענה מן הדא דתני בזה ובוזה היו הלויים עומדים על הדוכן ואומרים וישב עליהם את אונם, ר' אבהו אמר אתפלגון ר' יוחנן ורשב"ל, ר' יוחנן אמר אומרים שיר בלא נסכים, ורשב"ל אמר אין אומרים שיר בלא נסכים, התיב ר' יוחנן לרשב"ל והתני בזה ובוזה היו הלויים עומדים על הדוכן ואומרים וישב עליהם את אונם, א"ל רשב"ל מה את שמע, א"ל מאחר שאלו נסכים היו זמנו של שיר היה, ר' יוחנן אמר שירו של יום, רשב"ל אמר שירו של אתמול ע"כ.

ביאור דברי הירושלמי שרשב"ל בעא מר' יוחנן מהו לומר שיר בלא נסכים, א"ל זו הבעיא שמעינן לה מהא דתני בזה ובוזה היו הלויים עומדים

כחגבים שוללים מכח, שעם זה יתפרסם גדולתו יתברך בעיני עמים רבים.

ודברי אלו מתגלים בדברי המאמר הזה באומרו בסיומו, שאמר הקב"ה ידעין הויתון מה דהוינא עבד לכון באפיהון, כלומר אעפ"י ששמעתם מהם שהיו אומרים חזינא אינשי דרמו לקמצי באילני, כיון דחזיתו הנס שקדמתי לעשות לפניכם להמית גדול העיר בכל מקום שנכנסתם היה לכם לומר שלהראות גבורתי בסוף למסור גבורים ביד חלשים עשיתי כן, וא"כ למה התרעמתם לומר וכן היינו בעיניהם כיון שחכמים אתם לידע שלכתחילה עשיתי שידמו אתם בעיניהם כחגבים.

ר' לוי בשם ר' לוי בשם ר' חמא בר חנינא לקול המולח גדולח, לקול המולח הגדולח שאמרתם הצית אש עליה ורעו דליותיו.

ביאורים בדברי הירושלמי.

יפה מראה, קה"ע, מתא דירושלם.

מתא דירושלם

לקול המולה גדולה שאמרת, הצית אש עלי' ורעו דליותיו, היינו נתורעעו ב' דליות היינו מקדש ראשון ושני ודלא כדמפרש בק"ע.

תני ר' יוסי אומר יום שחרב הבית היה מוצאי שבת וגו', בזה ובוזה היו הלויים עומדין על הדוכן ואומרים וישב עליהם את אונם וברעתם יצמיתם יצמיתם ה' אלהינו.

ביאורים בדברי הירושלמי.

יפה מראה.

עג, א

ר' שמעון בן לקיש בעא קומי ר' יוחנן מהו לומר שיר בלא נסכים, אמ' ליה נישמעניה מן הדא דתני בזה ובוזה היו הלויים עומדין וכו', ר' אבהו אמר איתפלגון וכו', ר' יוחנן אמר אומרים שיר בלא נסכים וכו', התיב ר' יוחנן לר' שמעון בן לקיש וכו', אמ' ליה ר' שמעון בן לקיש מה את שמע מינה וכו', ר' יוחנן אמר שירו של יום, ר' שמעון בן לקיש אמר שירו של אתמול.

ביאורים וגירסאות בסוגיא.

שדה יהושע, קה"ע, פנ"מ, שיר קרבן ד"ה ומאחר, כסא רחמים עמ"ס סופרים פי"ח ה"א צמוס', חק נתן (השלם) ערכין יא ז ד"ה אלף, שלום ירושלים, חקרי לז אר"ם סי' נח ד"ה ומידי (עמ' סה ע"ד), נועם ירושלמי, שמחת עולם ה' כלי המקדש פ"ג ה"צ (עמ' לג ע"צ), יפה עינים כט א' תוד"ה ויש, צאר חיים, הגהות עלי חק (נדפ' צסוף שנת של מ') עמ' שח ע"צ ד"ה גרסינן, שו"ת ראשית זיכוריס ח"א עמ' עג צהגה"ה, הגהות הירושלמי (מונקאטש), עלי תמר, צארי הגר"מ קניבסקי.

שיר קרבן ד"ה ומאחר

א"ל מאחר וכו'. מה שפירשתי בקונט' הוא דחוק. לכן נ"ל דה"ג. ר"י אמר אומרים שיר בלא קרבן, ורשב"ל אמר אין אומרים שירה בלא קרבן. והשתא שפיר פריך ר"י לדידי נחא שאמרו שירה על הנסכים של יום ד', שלא הביאו אז דמקריבין נסכים בלא קרבן, אבל לרשב"ל קשיא. וצ"ע בערכין דף י"א ע"ב.

כסא רחמים עמ"ס סופרים פי"ח ה"א צמוס' בירושלמי פ"ד תענית הלכה ה' הכי אתמר. רשב"ל בעא קומי ר' יוחנן מהו לומר שיר בלא נסכים, א"ל נשמיענה מן הדא דתני בזה ובוזה תלויים היו עומדין על הדוכן ואומרי' וכו', ר' אבהו אמר אתפלגון ר' יוחנן ור"ש בן לקיש, רבי יוחנן אמר אומרים שיר בלא נסכים רשב"ל אמר אין אומרים שיר בלא נסכים, התיב ר' יוחנן

ועם כל זה לא שמו על לב, ולא עוד אלא שאמרו ונהי בעינינו כחגבים וכן היינו בעיניהם, שלא היה מקום להם לומר וכן היינו בעיניהם כיון שקדם להם הנס המורה על ההשגחה יתברך עליהם להצילם בהמית גדול כל עיר שנכנסו, ומי אמר לכם שבעיניהם לא הייתם נדמים ענקים גדולים מהם, ועכ"ז אמרו וכן היינו בעיניהם.

וטעם הדבר לומר כן אחר רואם נס מיתת גדול העיר. יובן בדור"ל בפסוק וילכו ויבאו מקיש הליכתם לביאתם, מה ביאתם ברעה אף הליכתם היה מיד במחשבה למרור. והטעם מפורש בזהו המופלא, כדי שלא יסירו להם משרים כדרך כשמואלך מלך חדש מחלפים השרים, ובהכניסם לארץ מולך יהושע, לכן הוציאו דבה רעה לעכבם במדבר להיות שרים, ותראהו משם באורך ע"כ.

ונחזור לענין. שביציאתם יצאו ברעה, לכן כיון שכוונתם זו לא היו שמים על לב ולא היו משגיחין בשום נס שהיה הקב"ה עושה עמהם, וכיון שלא היו משגיחין זהו הביאם לומר וכן היינו בעיניהם, כי חטאם הטמון בלבבם סתם לבם מלשים לב להבין כי בדרך שאדם רוצה להלך מולכין אותו. ע"ל ולא עוד אלא וכו', דאמרו ונהי בעינינו כחגבים, אעפ"י שכיון שראו נס שהיה ממית הקב"ה גדול העיר לא היה ראוי שיחזיקו עצמן בעיניהם כחגבים כי אם כגבורים כיון שהקב"ה בעזרם, לא די זה כי אם שחטאו עוד ויוסיפו סרה לומר וכן היינו בעיניהם, דבר שלא היה ברור להם, שמי אמר להם שכן היו בעיניהם. והטעם שאמרו כן כיון שמתחילה טינה היה בלבם כמדובר. שבאמת שקר דברו כדאיתא במדרש רבה.

[בויילא דף כד, א]

ידעין הויתון מה דהוינא עבד לכון באפיהון.

על פי מה דאיתא בבבלי (סוטה לה). 'שמעי דקאמרי קחזינן אינשי דדמי לקמצי', אם כן הם אכן ידעו, ומה הטענה 'ידעון הויתון' וכו'.

יפה מראה, ולא עוד אלא ד"ה אף.

ולא עוד אלא ד"ה אף

אך קשה בענין המאמר, דאין מקום להענישם בעבור אומרם וכן היינו בעיניהם. כפי מה דאמרינן במסכת סוטה, כי הווי מברו אבלי תותי ארוי היו מברו להו, וכיון דחזנהו סלוק באילני שמעו דקאמרו חזינא אינשי דרמו לקמצי באילני ע"כ. ואם כן אמרו וכן היינו בעיניהם כפי מה ששמעו. וי"ל שכיון שקדם הקב"ה לעשות עמהם נס שבכל מקום שהיו נכנסים היה ממית הגדול שבהם, א"כ היה להם לטעות בהקב"ה, שאף ששמעו מהענקים שהיו נדמים בעיניהם כחגבים, שלא לחשוב דבריהם לכלום, וכחו יתברך למסור הגבורים ביד חלשים, כמו שתיקנו בעל הנסים דחנוכה מסרת גבורים ביד חלשים, וכן מסר לגולית גבור שבגבורים, כדרז"ל שלא סיפר הכתוב בחצי שבחו וכו' ביד דוד הקטן, ומחנה אחד ביד יונתן ונושא כליו להראות בזה יכולתו, כי אין לו להושיע ברב כי בכל דבר מושיע ה' ברב ובמעט, ואם כן אין מקום למרגלים להשגיח בדברי הענקים להפחד מהם, כי אדרבא נדמה להם בעיני הענקים כחגבים להראות יכולתו כי חגבים נצחו להם, וכל אשר יחפוץ ה' עושה בשמים ובארץ ולא לגבורים המלחמה, ועל כן ראויים לעונש גדול כי חכמים מחוכמים היו לחשוב כל זה, כי כוונתו יתברך היה שיאמרו בפיהם שנדמים אלו אנשים בעיניהם כחגבים כדי למוסרם לבסוף בידם, אעפ"י שהם

יום שהקריב הנסכים, ואינו תלוי בזבח דאף אם קרב הזבח ביום א' ונסכים ביום ב' טעון שיר דיום ב', וע"כ מביא ראיה שפיר מהך ברייתא וכאמור, אך ר"ל דלא קבלה מר"י ה"ט, דס"ל דנסכים הבאים בפ"ע טעונים שיר דיום הזבח ואינו תלוי השיר בהקרכת הנסכים, וע"כ לא קבלה מר"י, דאכתי אפשר דקודם י"ז בתמוז דהוה תמיד לא קרבו הנסכים ביום ד', והניחום עד יום ט"ב שהקריבו הנסכים, וע"כ אמרו שיר דארבעה בשבת דהיה יום הזבח, וזהו שאמר שירו של אתמול, פירוש דמ"ש בדוכתיה טובא מנחתם ונסכיהם אפילו למחר, אפ"ה השיר אומרים על נסכים אלו שיר של אתמול ולא שיר דמחר כנ"ל בכונת הירושלמי.

והוצרכתי לזה לפי שראיתי להרב שדה יהושע בפ"י לירושלמי הזה עירוב פרשיו כמו שיראה המעיין והמבין יבין. ומ"ש שם והצ"ע ממ"ש בערכין אילייא בעלמא הוא דנפל להו בפומייהו כו', לק"מ לפי מ"ש דהיא גופה הוי ראיית ר"י וכאמור. ואי ק"ל דמהך דירושלמי שמעי' דר"ל ס"ל אין אומרים בלי נסכים, ואילו בש"ס דילן בערכין די"א ודי"ב אמרינן משמיה דר"ל איפכא, דאומרים שיר שלא על הקרבן. די"ל דהש"ס דילן מהפך ד' ר"י לדר"ל ודר"ל לר"י, ויש איתנו בש"ס כאלה רבות דפליגי כה"ג על הירושלמי. וגם ראיתי להת' ביבמות דק"ד בד"ה מר סבר, שכתבו דהרבה דברים יש בירושלמי שצריך להפכם ע"ש. א"נ דש"ס בבלי לא ס"ל כרבי אבהו דפליגי, אלא דקבלה מיני' ר"ל ראיית ר"י, והא דקמייתי משמי' דר"ל, לפי שהוא היה בעל עיקר המימרא, וזה יותר נכון דבהכי אעלה ארוכה למאי דהוי ק"ל בסוגיין דערכין די"ב. דאיבעיא לן בנסכים הבאים בפ"ע אי טעונים שיר או לא ולא אפשר, ואמאי לא פשוטה מהך מ"ד בירושל' דאין אומרים שיר שלא על הקרבן, ולהך מ"ד ע"כ דס"ל נסכים הבאים בפ"ע טעונים שיר, מדתני דביום ט"ב שנחרב הבית היו הלויים אומרים שיר, וכיון דאין אומרים שיר בלי נסכים ע"כ דהך שיר דנסכים הבאים בפ"ע הוה ותפשוט בעיין.

וכ"ת איך יצויר זה והרי בסוגיין פשיט ליה לש"ס דילן כסברת רבי יוחנן. דאיתא בירושלמי דנסכי' הבאי' בפ"ע אי טעונים שיר היינו שיר דיומיה שהקריבו הנסכים ולא השיר שהיה ראוי ביום הקרבת הקרבן, וא"כ עכ"פ קשה בהך ברייתא ותסברא שיר דיומיה לה' הארץ ומלואה וישב עליהם שיר דארבעה הוי. הא ל"מ דהא ודאי אי ס"ל אין אומרי' שיר בלי נסכים עכ"ל דנסכים הבאים בפ"ע טעונים שיר והיינו שיר דהקרבת הקרבן, ונקבע השיר ביום שחיתת הזבח כדי לישב הברייתא, דאל"ה לא אשכחנא פטרי, וכמו שמבואר בירושלמי הזה דהא בהא תלייא, דמאן דס"ל אומרי' שיר בלי נסכים ס"ל דנסכים הבאים בפ"ע טעונים שיר היינו שיר דיום שהקרי' הנסכים, ומאן דס"ל אין אומרים שיר בלי נסכים ס"ל דנסכי' הבאי' בפ"ע דטעוני' שיר היינו שיר דיום שהקריב הזבח כמבואר לעיל, וכ"כ בסוגיין דאי הוה ס"ל א"א שיר שלא על הקרבן הוה פשיט לן דנסכים הבאים בפ"ע טעונים שיר מברייתא דמגלגלין זכות כו', אף דאכתי ק' קושיית רבא שהק', ותסבר' שיר דיומי' כו' אלא ודאי כמ"ש. דאם נאמר אין אומרים שיר בלי נסכים מינה נמי דנסכים הבאים בפ"ע טעונים שיר והיינו שיר דיום שהקריב הזבח.

והנה כי כן קשי'. דא"כ מאי קמבעיא ליה לש"ס בנסכים הבאים בפ"ע אי טעונים שיר, תפשוט לה

יום ר"ל, כיון דקתני שהיו הלויים עומדים על הדוכן ע"כ דשיר של יום אמרו דהיינו לה' הארץ ומלואה, והא דקתני דאמרו וישב עליהם את אונם אירע להם כך, וכמ"ש התוס' בפרקין דף כ"ט: ד"ה וישב בתי' קמא.

חקי נז אונם סי' נח ד"ה ומדי (עמ' סה ע"ד)

ומידי דבריי בענין זה אל זה. אביט להא דאיתא התם בירושלמי בפרק בתרא דתענית משנה א'. ר"ש בן לקיש בעי קמי רבי יוחנן, מהו לומר שירה בלי נסכים, א"ל נשמעניה מן הדא, דתני בזה ובהו היו הלויים עומדים על דוכנם ואומרים וישב עליהם את אונם, ר"א אמר איתפלגון ר"י ור"ל, ר"י אמר אומרים שיר בלי נסכים, ור"ל אמר אין אומרים, התיב ר"י לר"ל והתני בזה ובהו היו הלויים עומדים על הדוכן ואומרים וישב עליהם את אונם, אמ"ל רשב"ל מה את שמע מינה, אמ"ל מאחר שאילו נסכים היו זמנו של שיר היה, ר"י אמר שירו של יום ור"ל א' שירו של אתמול, ע"כ דברי הירוש' הלז הם סתומים.

ואחר הישוב מה שנ"ל כוונתו הוא זה, דר"ל בעי לר"י אי שרי לומר שיר שלא על הקרבן ונסך, דאף ע"ג דתני רב מרי בסוגיין דערכין דאין אומרים שיר אלא על קרבן ק"ק וקבוע זמן, ואמר ר"י נמי דאין אומ' שיר אלא על היין, ה"ד לענין חיובא בהא תני רב מרי דליכא חיוב אלא היכא דהוי הקרבן ק"ק וקבוע זמן, ועלה קאמר ר"י דאין אומרים שיר דחיוב אלא על היין, אבל אם באו הלויים לשורר שלא על הקרבן דמחוייב בשיר, וגם שלא על היין אף דליכא חיובא זה לא שמענו איסור או מותר והיינו בעיית דר"ל. ופשיט לה ר"י להתר מדתני בזה ובזה כו'. והך שירה מאי עבידתיה, אי שיר דתמיד הא ב"י בתמוז בוטל התמיד, כדתנן בתענית דכ"ו. וא"כ ע"כ שיר דרשות היה, הרי דשרי לומר בלי זבח ונסכים. ועד פה נראה דר"ל קבלה להא דר"י וס"ל דאומרים שיר בלי נסכים, אך ר"א אמר דבזה פליגי ר"ל ור"י דלא קבל ר"ל ראיית ר"י, וכדמסיק אחר כך התיב ר"י לר"ל מהך ברייתא דקתני בזה ובזה כו', וכאמור אמ"ל ר"ל מה את שמע מינה, ופירושו דקאמ"ל ר"ל לר"י מה זו ראיה, דאכתי אפשר דשיר דתמיד היה, דאע"ג דמ"ז בתמוז בוטל התמיד, כבר אמרו במנחות דמ"ד מנחתם ונסכיהם אפילו למחר, ושם דבט"ו אמרינן מביא אדם זבחו היום ונסכיו לאחר עשרה ימים. והכי איתא בזבחים ד"ח ודפ"ד ובתמורה דף י"ד יע"ש.

וא"כ אפשר דבאותו יום קרבו נסכים שלא הקריבו עם הקרבן קודם י"ז בתמוז, וע"כ אמרו שירה דס"ל דנסכים הבאים בפ"ע טעונים שיר, אבל בלי נסכים אה"נ דא"א שיר דרשות. וע"ז השיב לו ר"י לר"ל, מאחר שאילו נסכים היו זמנו של שיר היה, פ"י דאם איתא שהיו אומרים שיר על הנסכים שלא הקריבו עם הזבח היה השירה שיר דבזמנו, דתנן בתמיד דביום א' היו אומרים לה' הארץ ומלואה ולא היו אומרים שיר דלאו דיומיה, אלא ודאי שיר דרשות בלי נסכים היו אומרים, וע"כ הווי אמרי הך שיר וישב עליהם את אונם דלשיר דרשות אין שיר קבוע ותלוי ברצונם השיר שהם רוצים אומרים, א"כ יש לפרש זמנו של שיר בתמיה והרי שיר זה שיר דארבעה הוי כו', וא"כ שמענין מינה דאומרים שיר בלי נסכים, ואפ"ה לא קבלה מינה הך ראיה ר"ל כדמסיק, ר"י אמר שירו של יום, פ"י דר"י שהביא ראיה מהך ברייתא היינו משום דא"ל דנסכים הבאים בפ"ע דטעוני' שיר היינו שיר של

על הדוכן ואומרים וישב עליהם את אונם, ועל כרחק דשיר זה אמרו בלא קרבן, דאי על קרבן חובה לא הוה, שהרי ב"י בתמוז בוטל התמיד, ואי דעול' נדבה הא תני רב מרי בריה דרב כהנא דלא צריכא כדאיתא בש"ס דילן, אלא ע"כ דהיה שיר בלא נסכים, ר' אבהו אמר דנחלקו ר"י ורשב"ל בזה, ר"י אמר אומרים שיר בלא נסכים, ורשב"ל אמר אין אומרים שיר בלא נסכים, איתביה ר' יוחנן לרשב"ל והא תני בזה ובזה היו הלויים עומדים על הדוכן ואומרים וישב עליהם את אונם, וע"כ דשיר זה בלא נסכים אמרו כדאמרן, א"ל רשב"ל מה את שמע, מאחר שאילו נסכים היו זמנו זמנו של שיר היה כצ"ל, ור"ל מאחר שאילו נסכים היו היו מתנסכין וקריבין, ה"נ זמנו של שיר הוא אפי' ליכא נסכים, וכי קאמרן שאין יכולין לומר שיר בלא זמן נסכים.

ובתר הכי קאמר ר' יוחנן אמר שירו של יום, ר"ל כיון דקתני שהיו הלויים עומדים על הדוכן ע"כ דשיר של יום אמרו דהיינו לה' הארץ ומלואה, והא דקתני ואומרים וישב עליהם את אונם היה שאירע להם כך אחר שאמרו שירו של יום אמרו אותו פסוק, והוא כתי' א' שכתבו התו' ז"ל בפ"ד דתענית בשם ר"י. רשב"ל אמר שירו של [אתמול] לאו דוקא, (ומשו') [ומשל] אתמול ר"ל של יום ד', והא דקאמ' של אתמול דס"ל שאין אומרים שיר בלא נסכים, לכך קאמר שלא אמרו שיר של אותו יום כלל אלא של יום רביעי ואילייא הוא דנפל להו בפומייהו, והוא בתירוץ הב' שכתבו התוספות בתענית, ובירושלמי מפרש אילייא נקט אלא שאינו מפורש הכא זה הלשון בהדיא, ואפשר שגירסתם כך היתה רשב"ל אמר שירו של אתמול ואילייא נקט.

ויש לדקדק, כיון דרשב"ל סבר שירו של אתמול היה ואילייא הוא דנקט, א"כ כי אותביה ר"י מהא דתני בזה ובזה היו הלויים עומדים על הדוכן וכו', אמאי הוצרך להשיבו מה את שמע מאחר שאילו נסכים וכו', לא הו"ל להשיבו אלא שיר של אתמול היה ואילייא הוא דנקט, וי"ל שהשיבו אפי' לטעמיה דאמר שיר של יום היה אפ"ה אין להוכיח מהאי ברייתא, הרי שמהירושלמי מבואר מה שפי' בשיטת השמועה ודו"ק, והנה מהירושלמי מוכח דמאן הוא דאמר אומרים שיר בלא נסכים הוא ר' יוחנן, דללישנא בתרא דר' אבהו רשב"ל פליג וללישנא קמא רשב"ל בעי, ומהתימא מגמרת דידן שאמרו כדריש לקיש וכו', ואפשר דט"ס בגמרא דידן וצ"ל כדר' יוחנן וכו' ודו"ק.

שלוש ירושלים

מהו לומר שיר בלא נסכים וכו', התיב ר"י לרשב"ל בזה ובזה וכו', אמר ל' רשב"ל מה את שמע וכו', א"ל מאחר וכו'. ע"י ק"ע ופירושו תמוה. ובס' חק נתן מס' עירובין דף י"א ע"ב כ' ביאר דברי הירושלמי לפי דבצי מני', מהו לומר שיר בלא נסכים, אמר ל' ר"י דשמעי' מהא דע"כ שיר זה אמרו בלא קרבן, דאי על קרבן חובה לא הו' שהרי ב"י בתמוז בוטל התמיד, ואי דעולת נדבה הא תני ר' מרי ברי' דר' כהנא דלא צריכא כדאמרי בבבלי, אלא ע"כ דהי' שיר בלא נסכים, ור"א אמר דנחלקו ר"ל ור"י בזה ר"י אמר אומרים שיר ורשב"ל ס' דלא אמרי', ואתבי' ר"י כדלעיל א"ל רשב"ל מה את שמע מאחר שאילו נסכים ה' זמנו של שיר ה' כצ"ל, ור"ל מאחר שאילו נסכים ה' והיו מתנסכין וקריבין ה"נ זמנו של שיר הוא אפי' ליכא נסכים, וכי קאמרן שאין יכולין לומר שיר בלא זמן נסכים, ובתר הכי אמר ר"י שירו של

אמרו שירה, שאם היו שם נסכים היו אומרים השיר של יום הקרבנות, ור"ל שאומר השיר של אתמול, ואפשר שאם היו שם נסכים והכי מסיים שם. והר"ב שדה יהושע לא פירש כן יע"ש, והנ"ל כתבתי. ש"מ מדברי הירושלמי דכולהו ס"ל דנסכים הבאים בפני עצמן אומרים שירה, אלא דפליגי אי אמרי' שירה של יום הקרבנות או של אתמול. ואין לומר דכוונת הירושלמי היא שיכולין לומר שירה לא שטעון דא"כ פליג תלמוד דידן אר"י ור"ל, דבסוגיין אמרי' דאי אין טעון שירה אינם רשאים לומר משום דנפיק מיניה חורבא. ועוד דהוי סברת ר"ל היפך סברת תלמוד דידן, דבסוגיין אמרי' דיותר רשאיין לומר שירה שלא על היין מעל היין, ואלו ר"ל סבר דעל היין אמרי' ושלא על היין לא אמרי', ואל תשיבני דמ"מ פליג תלמוד דידן על ר"ל דר"ל ס"ל דאומר שיר של אתמול ותלמוד דידן ס"ל דאומר שיר של יום הקרבנות כדפריך. ומסברא דאפשר דאתי כר"י.

ודע דנסתפקתי בהא דאיבעיא לן בגמרא אי הוי דוקא בנסכים בלא מנחה שאין כאן אלא שתיה לבד, אבל במנחת נסכים דאיכא אכילה ושתיה טעונין שירה, דמה לי אכילת בשר מה לי אכילת סולת. או דילמא אכילת בשר בעינן. ולכאורה מסתברא כצד הא', ואתי שפיר דברי הירושלמי דמיירי בדאיכא מנחה ונסכים. אמנם מסוגיית הגמרא לא משמ' הכי מדמייתי ראייה מברייית דר"י דמגלגלין כו', ואם איתא דבעינן דוקא ביין לחוד מאי ראייה, דילמא התם מיירי במנחה ונסכים וכן משמע מדברי התוס'. דפרק התכלת דמ"ד ד"ה ביין דמתאמרא שירה עליהו, וכן משמע מדברי התוס' דר"ה ד"ל דהק', אמאי נתקלקלו בשיר היו יכולין להמתין מלהביא הנסכים עד למחר כו', ותירצו ב' תירוצים יע"ש. וצ"ל דטעמא דבעי' אכילת בשר משום דעל עולותיכם כתיב. ומה שכתבתי דחיליה דרבי' היא מההיא מתני' דר"ה אליבא דמאן דאמר שלא אמרו שירה כל עיקר, לא קשיא. ולמ' מדברי הירושלמי דאניהו לטעמייהו אזלי דמפרשי למתני' כרבי זירא שאמרו שיר של חול. אמנם לדידן דמפרשי' כדורגמו הכא, מוכח ממתני' דאין טעון שירה.

יפה עינים כט א תוד"ה וישנ

בעא ר"ל מר' יוחנן אי אומרים שיר בלא נסכים, ופשיט לה מהא דתניא בזה ובוזה היו הלויים כו' וישב. ואין במפרשים באור נכון ע"ז. ונראה דה"ק דאם נאמר דעם השיר היו נסכים, יתכן דלאשר שנסי קרבן קרבין בלילה ולמחר ואפי' עד עשרה ימים, היה אז נקרב נסכי קרבן יום ד', ע"כ אמרו שיר דיומיה, אבל אם היה שיר בלא נסכים קשה איך אמרו במצ"ש שיר של יום ד', ולפ"ז צריך לתקן ולהגיה שם ולהפוך הפלוגתא, דאיתא שם אח"כ ר' אבהו אמר אתפלגון ר"י ור"ל, ר"י אמר אומרים שיר [צ"ל אין אומרים שיר] בלא נסכים, ור"ל אמר אין אומרים [צ"ל אומרים] שיר בלא נסכים, התיב ר"י לר"ל והתני בזה ובוזה כו' וישב כו', א"ל רשב"ל מה את ש"מ, א"ל שאלו נסכים היו זמנו של שיר היה, [פי' דהנסכים היו מזמן השיר מים ד'] ר' יוחנן אמר שירו של יום ר"ל אמר שירו של אתמול, פי' מיום אחר, ופה יתכן שהיה גירסת התוס' אלי' נקט.

צמר חיים

רשב"ל בעי קומי דר"י, מהו לומר שיר בלא נסכים, א"ל נשמענא מהדא בזה ובוזה היו הלויים עומדים על השיר ואומרים וישב עליהם וכו', עי' פ"מ

כיון דתשלומין זה לזה לר' אושעיא לא מיחייב, ומיהו כיון דהשתא לאו בר חיובא הוא לא מצי מייתי ל' הואיל ואינו בביאה אינו בהבאה. וכתב המהרש"א דמסקנת התוס' הוא דאפי' לר' יוחנן דאית ליה תשלומין דראשון, אפי' כיון דהשתא לאו בר חיובא לא מצי מייתי, ומש"ה לא מצי למימר דאיכא ביניהו בכה"ג.

וכן הוכיח הט"א דאפילו לר' יוחנן נמי פטור מהא דאמרינן בריש חגיגה (ד' ב'). הכל לאתויי מאי לאתויי חגור ביום ראשון ונתפשט ביום שני, הניחא למ"ד כולן תשלומין זה לזה, אלא למ"ד כולן תשלומין דראשון לאתויי מאי. והשתא אם איתא דחגור ביום ראשון ונתפשט ביום שני חייב, לימא דאתי לאתויי מי שהי' פשוט ביום ראשון ונעשה חגור ביום שני למ"ד כולן תשלומין דראשון, אלא ודאי דאפי' למ"ד כולן תשלומין דראשון אפי' פשוט ביום ראשון ונעשה חגור ביום שני פטור.

והנה בירושלמי (פ"א דחגיגה ה"א) אמרינן, המפרש עולת ראי' ומת הירושין חייבין להביאה, ואמרינן התם א"ר בא בר ממל מחלוקת שמואל ור' יוחנן. דתנינן תמן האשה שהביאה חטאתה ומתה יביאו הירושין עולתה, שמואל אמר במפורשת ור"י אמר אפי' אינה מופרשת, וא"כ אם מת לאחר יום ראשון איך יוכלו הירושין להפריש עולת ראי' אפי' למ"ד שיעבודא דאורייתא, דכיון שאינו בביאה אינו בהבאה, ולא גרע מחגור דכיון דבעינן שיהא בר חיובא בסוף ימי שבעה ג"כ, ואפי' למ"ד כולן תשלומין דראשון וא"כ איך יתחייבו הירושין.

אלא ודאי דלשיטת הש"ס דילן, אף דאמרינן כולן תשלומין דראשון אפי' בעינן שיהא באותו יום בר חיובא. ולא דיהבינן לו כל החיוב של יום ראשון, אלא דיהבינן ל' החיוב של אותו היום ג"כ. וא"כ כיון דבאותו יום שהוא לתשלומין נעשה חגור נפטור. משא"כ לשיטת הירושלמי אף שהוא פטור באותו יום של תשלומין, אעפ"כ יהבינן ל' כל החיוב של יום הראשון, אע"ג דמצד יום של תשלומין הוא פטור. משא"כ לשיטת הש"ס דילן לא יהבינן ליה כל החיוב של יום ראשון, אלא א"כ הוא בר חיובא באותו היום. וע"כ פסק הרמב"ם דאין מחויבים להביא רק במפורשת, אע"ג שסובר דשיעבודא דאורייתא. עיי"ש.

ובזה ניחא, דע"כ אומר הירושלמי דר' יוחנן סובר דהשירה הי' על נסכים, וכיון דהקרבן הי' של יום ד', ע"כ צריך לומר השירה של יום ד' אפי' במוצאי שבת. ור"ל פליג על זה. משא"כ להש"ס דילן, אעפ"י שהוא תשלומין לקרבן של יום ד', אעפ"כ צריך לומר השירה של אותו היום. וכמו דאמרינן בברכות (ד' כ"ו) טעה ולא התפלל מנחה בע"ש מתפלל בליל שבת שתיים. טעה ולא התפלל מנחה בשבת מתפלל במוצאי שבת שתיים של חול. אלמא דאם לא התפלל מנחה בערב שבת מתפלל שתיים של שבת, וכן אם לא התפלל בשבת מתפלל במוצאי שבת שתיים של חול. ועיין שם בתוספות ד"ה טעה כו'.

שמחת עולם ה' כלי המקדש פ"ג ה"צ (עמ' לג ע"צ)

ובירושלמי דתעניות משנה ח' משמ' דר"י ור"ל ס"ל, דנסכים הבאים בפני עצמן טעונין שירה, דהכי אמרינן התם. בעי ר"ל מהו לומר שירה בלא נסכים, ופשוט ליה ר"י מבריייתא, ואמר ליה מה את שמע, אמר ליה מאחר שאילו היו נסכים זמנו של שיר היה כלומר דמוכרח שלא היו נסכי' ואפי"ה

מהך מ"ד דאין אומרי' שיר בלי נסכי', ואין לדחות דש"ס דילן שמע מ"ד דאומרים שיר בלי נסכים ולא שמע סברת בר פלוגתיה דהוא דבר זר. וגם אין לדחות דאח"כ דהש"ס פשיט ליה הכי להך מ"ד ובעיית הש"ס הוי אי לאידך מ"ד הדין כן או לא, דא"ה מאין הרגלים לחלק בזה ולאפוש' בפלוגת' והבו דלא לוסף עליה, כי ע"כ אלה מחוורת' כדשנינן מעיקרא, דסתמא דש"ס דילן פליג עם ר"א וס"ל דלא איפליגו ר"ל ור"י בזה, אלא דר"ל נמי קבלה ראיית ר"י מהך ברייתא, וכמו שכתב ג"כ סתמא דש"ס דירושלמי וכמ"ש לעיל, וע"כ מבעיית לן שפיר אי נסכים הבאים בפ"ע טעונים שיר או לא ולא אפשר.

נועם ירושלמי

והנה הירושלמי הזה אין לו ביאור. והק"ע והפ"מ פירשו אותו בדחוקים. ע"כ נראה לי לבאר ע"פ מאי דאמרינן בערכין (ד' י"ב), איבעי' להו נסכים הבאים בפני עצמן טעונין שירה או אין טעונין שירה, כיון דאמר ר' שמואל בר נחמני א"ר יונתן מניין שאין אומרים שירה אלא על היין וכו' אמרינן, או דלימא אאכילה ושת' אמרינן אשת' לחוד' לא אמרינן, ת"ש ר' יוסי אומר מגלגלין זכות ליום זכאי כו', האי שירה מאי עבידתהי', אלימא דעולת חובה מי הוה בשבעה עשר בתמוז בטל התמיד כו', אלא לאו דנסכין. אמר רבא ואיתימא רב אשי ותסברא שירה דיומ' לה' הארץ ומלואה, וישב עליהם את אונם שירה דארבעה בשבא הוא, אלא אילי' בעלמא הוא דנפל בפומי', והא עומדים על הדוכן קתני, כדר"ל דאמר ר"ל אומרים שירה שלא על הקרבן. אי הכי בנסכים נמי לימא, נפיק מיני' חורבא (פי' דאתי' למימר כי הכי דנסכים הבאים בפני עצמן רשות נסכים הבאים עם הקרבן נמי רשות).

ובזה יתבאר הירושלמי (ויש בו ט"ס וצריך להגיהו וכצ"ל). רשב"ל בעא קומי ר' יוחנן מהו לומר שירה בנסכים (וכצ"ל), א"ל נשמענא מהדא דתני, בזה ובוזה היו הלויים עומדים על הדוכן ואומרים וישב עליהם את אונם וכו', ר' אבהו אמר אתפלגון ר' יוחנן ורשב"ל, ר' יוחנן אמר אומרים שיר בנסכים (כצ"ל), רשב"ל אומר אין אומרים שיר בנסכים.

וע"ז התיב ר' יוחנן לרשב"ל, והתני בזה ובוזה היו הלויים עומדים על הדוכן ואומרים וישב עליהם את אונם, אמר רשב"ל מה את שמע מינה (פי' מה זה ההוכחה שאומרים שירה על הנסכים) והוא משום דר"ל סובר דצריך לומר דאילי' בעלמא הוא דנפל בפומי', דאל"ה איך אמרו שירה ד' בשבתא, וא"כ אין ראי' דאומרים שירה על הנסכים וכמו שאומר דרשב"ל אמר שירו של אתמול הי', אבל ר' יוחנן סובר דכיון דנסכים הוא תשלומין ע"כ צריך לומר השירה של יום שהקריבו בו הקרבן, וע"כ מוכח שאומרים שירה על הנסכים. וע"ז אומר ר' יוחנן אמר שירו של יום הי' רשב"ל אמר שירו של אתמול הי'.

וא"כ צריך לבאר, דמ"ט לא אמרינן בש"ס דילן דהשירה שאמרו ביום ד' הוא לנסכים שהקריבו הקרבן ביום ד'. ועיין בתוס' ערכין (ד' ב') בד"ה וכסברא שירה דיומא, ואי נמי נסכים הבאים בפני עצמן טעונים שיר של יום שמביאין אותו ולא שיר שהי' ראוי ביום הבאת הקרבן עכ"ל. וכבר ביארתי בספרי נחלת יהושע (ס' ה') על הא שכתבו התוס' בחגיגה (ד' ט'), דאם היה פשוט בראשון וחיגר בשני מי אמרינן כיון דחיובא רמי עליה בראשון תו לא פקע מיניה אע"ג דהשתא לא חזי, או דילמא

בפלוגתא דר"מ ורבנן בגמרתין דערכין, ור"מ דקאמר השיר מעכב את הקרבן הכונה הוא דהשיר מעכב מלאומרו אם אינו מנסך כסברת ר"ל בירושלמי, וחכמים דשרו סוכרים כסברת ר' יוחנן לשורר בלא ניסוך. (ואל תתמה לפרש כן דברי ר"מ, דמצינו דכוותה בכמה מקומות. ולדוגמא אמינא מאי דעולה השתא בזכרונ, מאי דתנן בנדרים פ"ג מ"ז, הנודר מרואי חמה אסור אף בסומין, ומפרשינן דנדר למי שהחמה רואה אותו), ואמטו להכי קשיא ליה להתוספות דמאן אמר להו דפליגי בניסוך אי בעינן שיר או לא, דילמא בין לר"מ בין לרבנן בעינן, ובעינן השיר בשעת הניסוך, ואלו לא היו משוררים לא היו יכולים לנסך הנסכים, ופלוגתיהו אינו אלא אם היו יכולים לשורר בלא ניסוך כמו דפליגי ר' יוחנן וריש לקיש בירושלמי, כנ"ל לפרש כונתו.

שׁוֹמֵר רֵאשִׁית זִכְרוֹרִים ח"א עמ' עג כהנא
ובתחילה ראיתי לבאר בעז"ה, פ"ד הירושלמי בפ"ד תענית ה"ה בזה שכל המפרשים במחכ"ת נטו מדרך האמת בפ"ד הירושלמי הנ"ל, וכמו שנראה לענ"ד בעז"ה דגרס"י שם ג"כ בירושלמי הנ"ל, להא דבעי רש"ל מר"י אם לומר שיר בלא נסכים, ופשיט ליה ר"י ג"כ שם מהא דהלויים היו אומרים ביום החורבן השיר דוישב עליהם כו', (והיינו כמש"ל דפשיט ליה דע"כ א"א לומר שהיה על הנסכין אז, דא"כ לה' הארץ ומלואה הול"ל וכמ"ש).

ותו גרסינן התם ר' אבהו א' אתפלגין ר' יוחנן ורש"ל, דר"י אומרים שיר בלא נסכים ורש"ל א' אין אומרים שיר בלא נסכים, והייתב ר"י לרש"ל והתני בזה ובזה היו הלויים אומרים וישב כו', וא"ל רש"ל מה את ש"מ, וא"ל מאחר שאלו נסכים היו זמנו של שיר ה', (ור"ל דרש"ל א"ל דמה את ש"מ מהתם כלל שהרי ודאי י"ל דלעולם אין אומרים שיר בלא נסכים, רק דהתם אמרו באמת על הנסכין שהביאו אז על הקרבנות שהקריבו כבר, וכדהוה בעי לאוקמי הכי בערכין י"ב שם דעל הנסכין הבאין בפ"ע אמרו אז וכמ"ש. וע"ז השיב לו ר"י שם דע"כ ליכא למימר שעל הנסכין אמרו אותו השיר אז, דא"כ הו"ל שירה דיומי' דהיינו לה' הארץ ומלואה כו' וכדפרין עלה רבא גס בש"ס דילן בערכין שם, דותסברא שירה דיומי' כו' וכמ"ש. והיינו דקא' ר"י לרש"ל בירושלמי הנ"ל, דאם תאמר שעל נסכים ה' באמת, א"כ אטו זמנו של שיר ה' אז בתמי', דאם נימא שאומרים שיר על נסכין לבד א"כ שירות חובה היא וצריכין לומר עליהם שיר של אותו היום שמביאין הנסכין אז אליבא דר"י בזה, ומזה הוכיח ר"י דע"כ שהי' שירה דרשות אז בלא נסכין כלל, ושפיר היו יכולין לומר ג"כ של יום אחר כלל וכמ"ש).

ותו גרסי' בירושלמי שם ר"א שירו של יום רש"ל א' שירה של אתמול ע"ש. והנה אין מן הצורך להאריך ולדחות כל מ"ש המפרשים הק"ע והפ"מ ז"ל בזה שם, (וגם מ"ש הגאון בעל נוע"י ג"י (ד' ע"ט) להגיה שם בד' הירושלמי הנ"ל, דצ"ל דמהו לומר שירה בנסכים כו', ופירש ג"כ ד' הירושלמי הנ"ל בדברים תמוהים מאוד יעו"ש. ובנה יסוד ג"כ ע"פ פירושו התמוה שם וא"צ להאריך בסתירת כ"ד ע"ש).

אמנם לענ"ד בעז"ה באמת שיש חסרון הניכר בד' הירושלמי שם בזה, ורק ג' או ד' תיבות צריך להוסיף ולהגיה בד' הירושלמי וכצ"ל "נסכין

וחכ"א אינו מעכב, וכתבו תוס' השיר מעכב את הקרבן, קשה דהא בשעת הניסוך היה שיר והניסוך אינו מעכב את הקרבן דאדם מביא זבחו היום והנסכים למחר ומכאן עד ארבעה ימים. ונראה לפרש שיר מעכב את הקרבן היינו ניסוך שאם אין שירה אין ניסוך עד כאן לשונו. וצ"ע בדברי תוספות הללו דמאי קאמרי עד כאן לשונו, וכל הירואה דברי קדשו הללו תמה תמה יקרא כאשר הקשה עליה הרב הגדול בעל חקרי לב בחקירה ל"ז הנזכר, ואמר דהרב שדה יהושע פירש ירושלמי זה בערוביא כמו שיראה המעיין והמבין יבין עכ"ל.

וכל העיני בשר לו יראה דמאי דפירש בתחילת הסוגיא דבעי מהו לומר שיר בלא נסכים וכו', ואמר מר משום דבשעת הניסוך היו הלויים אומרים שיר, ומש"ה קא בעי הכא אם הנסכים מעכבים את הקרבן או לא, בודאי טעות סופר הוא וצריך לומר, אם השיר מעכב את הקרבן דהיינו ניסוך או לא, דהא ידוע דאדם מביא את זבחו היום והנסכים למחר ולאחר עשרה ימים, וכן מה שהקשה בתיובתא דר' יוחנן לריב"ל דילמא לקינה אמרו ולא לשם שירה, וכדאמרין בפ"ד דערכין. יש לתרץ כאשר תירץ הרב חקרי לב הנזכר שם בחקירתו אע"ג דדחיק הוא. אך מה שהביא בפלוגתא דר' יוחנן וריש לקיש אם אומרים שיר בלא נסכים, מחלוקת ר"מ ורבנן דערכין זה קשה להולמו בודאי דמאי שייכות איכא מזה לזה, הלא רבי מאיר ורבנן פליגי אם הנסכים הוו מצי לנסך בלא שיר או לא, ולא פליגי אי הוו מצו לשורר בלא נסכים כדפליגי ר' יוחנן ור"ל, וטפי הו"ל להביא האי פלוגתא דר"מ ורבנן לעיל בהלכה ו' על הירושלמי, דאיתמר התם תני ר' שמעון הכהנים והלויים והישראל והשיר מעכב את הקרבן, מנין שהשיר מעכב את הקרבן ר' יעקב בשם רבי חנינה לכפר על בני ישראל זה השיר, כיון דלא מייתי הירושלמי מאי דאיתא בגמרתין בתענית דף כ"ז ע"א בשם ר"ש בן אלעזר, דמתניתא הפך דברי רב יהודה בשם שמואל דלא קאמר אלא דכהנים ולויים וישראלים מעכבין את הקרבן ולא קאמר מהשיר כלום, ומשמע דפשיטא ליה דאינו מעכב השיר את הקרבן כדסברי רבנן הפך ר' מאיר, וכמו שרימז רש"י ז"ל שם בתענית בד"ה וכלי שיר וכו', פלוגתא בשלהי מסכת סוכה ובערכין מפורשת עכ"ל. והיינו אותה הסוגיא שרימזנו שם בערכין דף י"א דפליגי ר"מ ורבנן דשם מפורשת האי פלוגתא אם השיר מעכב את הקרבן או לא.

ועוד קשה להבין מה שהצרכינו עיון דברי תוס' בלשון סתם ולא פירש מאי קשיא ליה, דאי קשיא ליה אמאי לא הביאו תוספות האי לישנא של הירושלמי אינה קושיא כלל, דהתם פליגי ר"מ ורבנן אי מצי לנסך בלא שירה או לא, ובירושלמי פליגי ר' יוחנן וריש לקיש אי מצי לשורר בלא ניסוך או לא, ואי קשיא ליה איך אומרים תוס' דאין שירה בלא ניסוך, כיון דראה ראינו בירושלמי דסובר ר' יוחנן דאומרים שיר בלא נסכים, גם זו אינו קושיא דהתוספות המה ראו דברי ר' שמואל בר נחמני שם בגמרתין דערכין, דקאמר בהדיא דאין אומרים שירה אלא על היין ולמד מקרא, וכדאיתא גם כן בברכות דף ל"ה, ולכן לא הקפידו לסברת ר' יוחנן הנאמר בירושלמי. וכן פסק הרמב"ם בפרק ו' דהלכות כלי המקדש ה' ב', ופ"ר ו' דהלכות תמידין ומוספין הלכה ה', והכי איתא בשאלתות דרב אחאי בפרשת יתרו שאלתא ד"ן, אשר על כן לבי אומר לי דכונתו ודאי הוא דמאי דפליגי ר' יוחנן וריש לקיש בירושלמי היינו

וק"ע שנדחקו בזה. והנה בגמ' ערכין איתא, מהו לומר שירה בלא נסכים וכו', ותסברא הא שירה דיומא לה' הארץ וכו'. ועי' בתוס' ד"ה ותסברא, ואי נמי נסכים הבאים בפני עצמן טעונים שירה היינו שיר של יום הבאה וכו'. ובזה נ"ל לומר דלר"י ה' פשוט דאין אומרים שיר בלא נסכים, דסברא דאיילא בעלמא נפיל להו לית ליה לר"י, וקסבר נמי דאם אין מביאים נסכים בו ביום רק לאחר כמה ימים אז אומרים השיר שהיה ראוי לומר ביום שהיה ראוי להביא הנסכים, והיינו דפשיט ליה בזה ובזה היה הלויים עומדים על השיר ואומרים וישב עליהם. וקשה הלא שירה דיומו הוא לה' הארץ, אלא ע"כ דהמעשה היה שביום ד' איקלע דלא הביאו הנסכים והביאו זאת ביום א', וע"כ אמרו השיר של יום ד'. וקשה למה לא אמרו ביום ד', (ודוחק לומר משום דאיקלע אונסא) ש"מ דאין אומרים שיר בלא נסכים. ר"א אמר איתפלגין ר"י ור"ל, ר"י אמר אומרינן שיר בלא נסכים ור"ל אמר אין אומרים, התיב ר"י לרשב"ל והתני בזה ובזה וכו', א"ל מה את ש"מ, א"ל מאחר שאילו נסכים ה' זמנו של שיר היה, ר"י אמר שיר של יום ורשב"ל אמר שיר של אתמול.

ונ"ל דר"א סובר דר"י פשיט ליה להיפך מהאי ברייתא, דתני בזה ובזה ופליגי על סתמא דגמ' דלעיל, דבשלמא לדידי דאמינא דאומרינן שיר בלא נסכים וחיובא דשיר הוא חיובא דיומיה, ולכן אי איתניסו ולא אמרו שיר אית ליה תשלומין, ולכן נוכל לומר משום דאיתניסא ביום ד' ולא אמרו השיר של יום, ולכן אמרו ביום א' השיר של יום ד' לתשלומין, אבל לדידך דסברת דאין אומרינן שיר בלא נסכים וחיובא דשיר הוא בשביל נסכים, ולכן הסברא נותנת דאם מביאין נסכים ביום אחר צריך לומר השיר של יום הבאה, ולכן קשה לדידך אמאי אמרו שיר של יום ד', ואף דביום א' הביאו הנסכים של יום ד', מ"מ היה להם לומר השיר של יום הבאה היינו שיר של יום א'. אך רשב"ל סבר דאף דאין אומרים שיר בלא נסכים וחיובא דשיר הוא בשביל נסכים, מ"מ צריך לומר שיר של אתמול. וניחא לדידיה דמשום דאיתניסא ביום ד' ולא הביאו הנסכים והביאו הנסכים ביום א' לכן אמרו השיר של יום ד', והיינו דהשיב לו מה את ש"מ לדידי נחא, וקאמר לו ר"י מאחר שאילו נסכים ה' זמנו של שיר היה, הכונה כיון דחיובא דשיר הוא בשביל נסכים והנסכים הביאו היום, היה להם לומר השיר של יום הבאה, והא דקאמר הירושלמי ר"י אמר שיר של יום היינו לרשב"ל דסבר דאין אומרינן הסברא נותנת דשיר של יום הבאה צריך לומר.

הגהות עלי חק (נדפ' נסוף שנת של מי) עמ'

שם ע"ז ד"ה גרסינן

גרסינן בירושלמי במסכת תענית פ"ד הלכה ח'. רשב"ל בעא קומי רבי יוחנן מהו לומר שיר בלא נסכים, א"ל נשמענייה מן הדא, דתני בזה ובזה היו עומדים על הדוכן ואומרים וישב עליהם את אונם, ר' אבהו אמר איתפלגון ר' יוחנן ורשב"ל, רבי יוחנן אמר שיר בלא נסכים ורשב"ל אמר אין אומרים שיר בלא נסכים. התיב ר' יוחנן לריב"ל, והתניא בזה ובזה היו הלויים עומדים על הדוכן ואומרים וישב עליהם את אונם, א"ל רשב"ל מה את שמע, א"ל מאחר שאלו נסכים היה זמנו זמנו של שיר היה ע"כ. והרב שדה יהושע הביא בפיסקא דאין אמרים שיר בלא נסכים ברייתא דערכין הנזכר דפליגי ר"מ ורבנן וזה לשונו. אין אומרים שיר בלא נסכים, תנו רבנן השיר מעכב את הקרבן דברי ר"מ

הדברים עם דברי הש"ס ערכין הנ"ל, וגרס שצ"ל מהו לומר שירה בנסכים וביאר שם בטוב טעמו.

אולם עדיין קשה מ"ש לעיל, כיון דהוא אילייא שנפל בפומייהו שלא כסדר היום א"כ לא קשה מידי ובטל כל השקלא וטריא, ומי יודע כמה חסר עוד בהעתקת נוסח הירושלמי בכאן וצ"ע והי"ע.

עלי תמר

מהו לומר שיר בלא נסכים. פירוש בלי קרבן, כמ"ש בערכין י"א, אמר ר"ל אומרים שיר בלא קרבן. ונקיט נסכים משום דשיר הקרבן אומרים על הנסכים. ונראה לבאר שני צדדי הספק של האיבעיא עפ"י שאמרו בברכות ל"ה, אמר רשב"נ אר"י, מניין שאין אומרים שיר אלא על היין וכו'. וכתב בתוספות ר"י החסיד, הרבה שירות מצינו בלא יין, כגון הלל שבשחיתת פסחים וכן בלילי פסחים ובמלחמה, כדאשכחן ביהושפט בדה"י, ובעת החלו ברנה ובתפלה וגו'. אלא אין אומרים שירה על שום אכילת מזבח כגון בשעת הקטרת וזריקת דמים וניסוך המים, אלא על ניסוך היין עכ"ל, וכו"ה בתוס', ובתוס' הרא"ש, ובחידושי הרשב"א. והכא דמיירי דאומרים שירה בלא קרבן, לשם שיר של קרבן תמיד, קמבע"ל אי דמי להני שירים שאומרים בלא יין שהרי אין כאן הקרבה שהיא אכילת מזבח, או דילמא שאני הכא דקאמר לשם שיר של קרבן תמיד, שהוא אכילת מזבח, אין אומרים אותו אלא על היין. וקמסיק דאומרים שיר בלא נסכים ולר' אבהו איתפלגו בזה ר"י ור"ל והלכה בוודאי כר"י, וכמ"ש גם סתמא דבבלי בערכין י"א. ובספר פסקי הלכות תמיד פ"ז, בזבח תודה שם כתב, ולפלא שלא הובא דבר זה ברמב"ם ואולי דס"ל דמה שאומר רשב"ג ור"י אין אומרים שירה אלא על היין פליג ע"ז עכ"ל. ולהאמור אין ראיה מדברי רשב"ג אר"י, אולם שירה זו אינה אלא רשות ואינה שירה ממש כמ"ש להלן.

א"ל רשב"ל מה את שמע מינה. ר"ל דרשב"ל אמר ליה מה את ש"מ, שהרי י"ל שאין אומרים שיר בלא נסכים. רק דבאמת הביאו ביום ראשון נסכים שהביאו על הקרבנות שהקריבו כבר, שהרי מביאים נסכים בפני עצמן אפילו לאחר עשרה ימים, ואומרים עליהם שירה כדין נסכים הבאים בפני עצמם כמ"ש בערכין י"ב. וסובר רשב"ל שאומרים עליהם השיר של יום הקרבת הקרבן ולא שיר של יום הבאת הנסכים וכדמסיק, שרשב"ל סובר שאומר על הנסכים הבאים בפני עצמם השיר של אתמול, כלומר השיר של יום הקרבת הקרבן. ומפני כן אמרו שיר של יום רביעי ביום ראשון. אולם ר"י סובר שאומרים על נסכים הבאים בפני עצמם השיר של יום, כלומר שיר של יום הבאת הנסכים. וא"כ אלו הם נסכי היום, ר"ל שהביאו נסכים בפ"ע ביום ראשון, זמנו של שיר היה בתמיה. הרי לא היה זמנו של שיר של יום רביעי רק של יום ראשון. וכדמסיק, ר"י אומר שירו של יום, כלומר של יום הבאה, א"ו ש"מ שלא הביאו נסכים כלל, ואמרו שירה בלא נסכים. ואחרי שהשירה היתה בלא נסכים אין כאן שיר של יום קבוע, כי שירי היום הוקבעו רק בזמן שאומרים שירה על הנסכים. ולפיכך ניחא שאמרו ביום ראשון שיר של יום רביעי, אל נקמות ה'. וכן פירש הגאון ר"ב הכהן בשו"ת ראשית בכורים דף ל"ה, רק שמגיה שצ"ל, נסכים הבאים בפ"ע, ר"י אומר שירו של יום, רשב"ל אומר שירו של אתמול עיי"ש. ולפענ"ד אין צורך להגיה, והסגנון נוח ביותר בלי הגהה ומוסב על שלמעלה שאלו נסכים היו, ר"ל שהביאו נסכים בפ"ע, זמנו של שיר היה בתמיה. ר"י אמר

ורשב"ל, ר"י אומר אומרים שיר בלא נסכים, ורשב"ל אמר אין אומרים שיר בלא נסכים, התיב ר"י לרשב"ל וכו', (עיי' בפנים הסוגי' ומו"מ בזה) עד ר"י אמר שירו של יום רשב"ל אמר שירו של אתמול.

ועיין בקה"ע ופנ"מ וכולו מוקשה ולא זכיתי להבין כלל דעת קדושים כחז"ל בה, ובפרט לפי"ד המפורשים קה"ע ופנ"מ, וא"צ להאריך להלומד בזה יראה לפניו כחידה סתומה, והעיקר חסר מן הספר בזה מה שעל זה סובב הוכחות הקו' ממשאחז"ל, כי מיי"ז בתמוז ביטל התמיד, וא"כ לא הי' עוד בט"ב נסכים, וכאשר תראה הסוגי' בש"ס דילן בערכין (דף י"ב ע"א), דהאיבעיא שם אם נסכים הבאים בפ"ע (היינו כפירש"י שם עפ"י"ד הש"ס מנחות [דף מ"ד ע"ב] עיי"ש. וכן עיין בשו"ת בית יצחק - חאו"ס סי' י"ז - עיי"ש) טעונים שירה וכו', והביאו בערכין שם מהך דעמדו על הדוכן בט"ב ואמרו וישב עליהם וכו' כנו', ואפי' שהיו אז ביום א' אמרו השירה ליום ד' שהוא שם פסוק זה משני בגמ' דאילייא בעלמא נפיל בפומי' עיי"ש ברש"י. ופי' רבנו גרשום (בש"ס ד' ווילנא), ובתוס' תענית (דף כ"ט ע"א) הביא זה דאילייא בעלמא (היינו לשון קינה) נפל בפומייהו מירושלמי, ואינו כאן ולא בשום מקום בירושלמי רק הקה"ע הביא זה בכאן דאילייא בעלמא, ואולי הי' זה בזכרוננו מתוס' תענית או מש"ס ערכין הנ"ל, ונדמה לו שכתוב כאן והעיקר חסר מן הספר כנו'.

וגם מ"ש בקה"ע בד"ה מאחר, אף שאלו נסכים היו מיום ד' אין זה זמנו של שיר אלא היה להם לומר שיר של יום, אלא ודאי שלא הקריבו נסכים, אלא שלא אמרו שיר ביום ד' ואמרו אותו ביום א' עכ"ל הקה"ע.

וקשה דהלא ק"ו הוא, ומה אם לשיטתו לסברתו כפי' הקה"ע שאם לא אמרו השיר ביום ד' ע"י שכחה או אונס צ"ל ביום א' כשיוכלו (גם הפי' בדוחקא בחר דוחקא שגם ביום ה' וביום ו', וגם ש"ק הי' להם מניעות להשלים מלומר השיר של יום ד' רק ביום שלאחריו אז בט"ב יוכלו) לומר השיר של יום ד', א"כ מכ"ש אם לא הקריבו הנסכים ביום ד' ועי"ז לא אמרו השיר ג"כ אחרי של יום, כיון דאין אומרים שירה אלא על היין, ואח"כ הקריבו ביום א' הנסכים של יום ד' וגם השלימו ממילא מזמור היום של אז (של יום ד') שצריכים לומר בודאי גם ביום א' המזמור של יום ד' שחסרו לו וגם הנסכים של יום ד' כנו', ומה זה הוכחה כלל.

וכן העיקר קשה, כיון דפי' מטעם דאילייא נפל לפומי' שאמרו משיר של יום ד' הפסוק הנז', (אם כי באמת לא נמצא זה כלל בירושלמי כאן כנו') א"כ אין שום קושיא והוכחה, ול"צ שום תירוץ למה אמרו אז ביום א' הפסוק דמזמור של יום ד', דאדרבא זהו הסימן (לא טוב ר"ל) שנפל בפומי' משיר שאינו של יומו, ובאמת היו צ"ל של יום א', וזהו הסימן שהי' שלא כדרך הטבע והמורגל הראוי ולק"מ כלל. וא"כ כולו מוקשה כנ"ל וגם לפי פ"י הפנ"מ.

ומצאתי בספר נועם ירושלמי על הירושלמי (להגאון מהרי"א מסלאנימא ז"ל) מ"ש בזה. ועמד בתמהון ע"ד המפרשים ודוחקם כנ"ל אלא שהוא עשה גי' וט"ס, [אשר זאת אין דרכי להוסיף עוד ט"ס בירושלמי ע"מ שכ' כבר המפרשים ברובי הט"ס שנעשו בהעתקויות ותיקונים שהוצרכו לשנות בנוסחאות ע"י עונות הדורות] ויסודו לאחד

הבאים בפ"ע ר"י א' עליהם שירה של יום (ר"ל של יום הבאת הנסכים, וס"ל לר"י בפשיטות בזה כדס"ל לרבא ור"א בש"ס דילן בערכין י"ב הנ"ל, וע"ש בתוד"ה ותסברא), רשב"ל א' אומר עליהם שירה של אתמול (ר"ל של יום שהקריבו הקרבן ציבור אז שעליהם באו הנסכים הללו, דנסכין הבאין בפ"ע היינו על הקרבן ציבור שהקריבו ביום האתמול או קודם, וכמ"ש רש"י ז"ל ותוס' שם ד"ה נסכין, דל"ל דמיירי במנחת נסכין של נדבת יחיד דאפי' נסכים הבאים עם הקרבן של יחיד לעולם אין טעון שירה, וכמש"ש ג"כ בד' י"א בתוד"ה עולת, והיינו דאפי' על קרבן ציבור לעולם אין אומרים שיר רק על קרבן הקבוע לו זמן לבד כדנפק"ל לר"מ בדר"כ שם מהיקשא דשלמים ע"ש). ופליג רש"ל בזה אהא דרבא ור"א בערכין י"ב הנ"ל דלדידי' לא קשיא מידי כלל באמת, דלמה לא אמרו שירה דיומ' שהי' באחד בשבת, דלדידי' י"ל בפשיטות שאמרו אז השירה דוישב כו' על הנסכין של איזה קרבן ציבור שהקריבו מכבר באיזה יום רביעי בשבת ועדנה לא קרבו נסכי הקרבן ההוא אז עד היום שחרב הבית, ומשו"ה שפיר אמרו אז על אותן הנסכין השיר של יום ד' בשבת אף שהיה באחד בשבת, לפי שהנסכין ההם היו על הקרבן שהביאו מכבר ברביעי בשבת וכמ"ש).

וא"ש בפשיטות בזה דר"י ורש"ל אליבא דר' אבהו לטעמייהו אזלי, דר"י שפיר הכריח מהך עובדא שהיו הלוי' אומרים שיר של יום ד' אז, דע"כ דאומרים שירה בלא נסכים כלל מדאמרו אז השיר של יום ד' בשבת, דע"כ דשירה דרשות הי' ושללא על הנסכים כלל, שאם היה על הנסכים היו צריכין לומר רק השיר של יום ההוא שהביאו הנסכים אז ולא השיר של היום שהקריבו הקרבן מכבר, וכדס"ל בפשיטות להש"ס דילן בזה וכמ"ש. ורש"ל דא' דאין אומרים שירה בלא נסכים ג"כ לטעמ' בהא, דא' נמי דלעולם צריך לומר על הנסכין השיר של היום שהביאו הקרבן אז מכבר, לפי שהי' ראוי אז לומר על אותן הנסכים השיר ההוא באמת אם היה מנסכן ביום ההוא, וכדא' רש"ל שם (לפי הגהתי הנ"ל) דנסכין הבאין בפ"ע דאומר עליהם שירה של אתמול, (והיינו השיר שהי' ראוי לומר עליהם ביום הקרבת הקרבן וכמ"ש), וא"כ שוב אין ראיה מהך עובדא דהלוי' הנ"ל דאומרים שיר בלא נסכין כלל, דלרש"ל לטעמ' ודאי די"ל שפיר שאמרו השיר ההוא על הנסכין לבד. ומה שאמרו אז השיר של יום ד' לפי שהקרבן ההוא שהנסכין היו באין עליו אז הקריבו ביום ד' מכבר וכמ"ש וא"ש.

רק דצ"ל לפ"ז דמאי דאמרי' בש"ס דילן בערכין הנ"ל, דרש"ל א' דאומרים שירה שלא על הקרבן והיינו שלא על הנסכין ג"כ, וכדמוכח שם י"ב בזה דע"כ לא אתאי רק כלישנא קמא דהירושלמי הנ"ל, באמת דרש"ל לא פליג כלל על ר"י בזה, רק דבעי לה מר"י התם (ובמסכת סופרים הנ"ל), דמהו לומר שיר בלא נסכים ופשיט ליה מהך דהלוי' כו' דאומרים בלא נסכים וכמש"ל. ואפשר דהך דרש"ל בערכין הנ"ל אמר לה לבתר דקבלה מר"י בירושלמי הנ"ל, אבל לר' אבהו הנ"ל הרי ס"ל באמת דפליג רש"ל עם ר"י בזה וכמ"ש. ועכ"פ לל"ק דהירושלמי הנ"ל אי"ש בפשיטות הסוגיא דערכין עם הך דהירושלמי הנ"ל וכמ"ש בעז"ה.

הגהות הירושלמי (מונקאטט)

שם היו הלוי' עומדים על הדוכן ואומרים וישב עליהם את אונם וגו', רשב"ל בעי קומי ר' יוחנן מהו לומר שיר בלא נסכים וכו', אתפלגון ר"י

קשה מכאן על דברי הרמב"ם שכתב (הל' כלי המקדש פ"ג ה"ב) 'הנסכים הבאין בפני עצמן אין אומרים עליהן שירה'.
מקרי לז' או"ס סי' לז ד"ה אך (עמ' סו ע"ג), ועי' שמחמט עולם על הרמב"ם שם (עמ' לג ע"ג) >הוצא לעיל ד"ה המצ' ציטאוריס<.

מקרי לז' או"ס סי' לז ד"ה אך (עמ' סו ע"ג)
אך את זה ק"ל להרמב"ם ז"ל בפ"ג מה' כלי המקדש שכת' וז"ל, וכן הנסכים הבאים בפ"ע אין אומרים עליהן שיר ע"כ. וכת' מרן כ"מ דכיון דלא אפשריטא בעיין פסקא להקל יע"ש. ולפי השג יד עניי אנן יש לי בדין זה דין ודברים על הרמב"ם ז"ל, דהרי בעייתא זו לר"א דאיתא בירושלמי הלז בין לר"ל בין לר"י פשיט להו דנסכים הבאים בפ"ע טעונים שיר, אלא דסתמא דש"ס ס"ל דלא פליגי ר"י ור"ל, ולהך סברא ודאי לא נפשטא בעיין, וכיון דלר"א פשיטא ליה, כך הדין נוטה, דהא קי"ל בדוכתי' טובא אין ספק מוציא מידי ודאי ה"נ אין ספק דסתמא דתלמודא מוציא מידי ודאי דר"א. וכמו שכ"כ הכ"מ ז"ל בפ"ז דמאכלות אסורות הה"ז יע"ש. וכן איתא בדוכתי' טובא, ואי בעית אימא סברא הוא, ומכאן זה סבור הייתי לומר דלא אתמר הך כללא דאין ספק מוציא מידי ודאי, אלא היכא דמספקא ליה לרב קדמון ופשיט ליה לרב אחרון מיניה, אבל להפך דלקדמון פשיט ליה ולאחרון מספ"ל לא שייך הך כללא, מאחר שכבר ראה האחרון דברי הראשון וידע שאינו מוכרח פשיטות זה, וה"נ כיון דלש"ס דילן מס"ל, אף שבירושלמי פשיט ליה, לעולם מידי סי' לא נפיק דרבינו ור' אסי סוף הוראה הו. כן נ"ל לחלק והיא סברא נכונה.

ושוב הגידו לי שכ"כ מהר"י קורקוס ז"ל בנימוקיו בכתבי' יד להר"מ בה' שגגות. ואחר החיפוש עיני ראו בדברים האלה בש"הג לסו' פרק חזקת הבתים דקפ"ז בשם הריטב"א, וכ"כ השה"ג בפ"ק דב"ק ד"ב בדעת הרי"ף יע"ש. הן אמת דלבי מהסס על זה ממ"ש התוס' בפ"ק דקידושין ד"י ד"ה ומקבל את גיטתו כו'. וע"ש מ"ש החי' הלכות ובפוסקי' על ענין זה. הרי נראה מזה דלא שבקינן פשיטות הירושל' משום ספק ש"ס דילן, אף דש"ס דילן הוא אחרון. וזה הפך סי' הר"י קורקוס והריטב"א ושה"ג בזה. וכ"כ מדוכתי' אחרני וכו'.

ר' יוחנן אמר שירו של יום, ר' שמעון בן לקיש אמר שירו של אתמול.

צ"ע דבבבלי (ערכין יב.) לא נפשטא נסכים הבאים בפני עצמם טעונים שירה, והרי בירושלמי מוכח שבין לרשב"ל ובין לר"י אומרים שירה.
שירי קרבן >-<, מקרי לז' או"ס סי' לז ד"ה אך (עמ' סו ע"ג) >הוצא לעיל ד"ה אמ' נכומרת ד"ה ז"ע<, צ"ת אהרן (נד' ציטאוריס הרמב"ם למאירי) עמ' מד אות ג, קובץ הדפוס מוצרט מ-ט עמ' 24.

צ"ת אהרן (נד' ציטאוריס הרמב"ם למאירי) עמ' מד אות ג

אמנם בעיקר בעיית הש"ס, אי נסכים הבאין בפני עצמן טעונים שירה, דלפי' רש"י הכוונה שהביאו הזבח אתמול והנסכים הביאו היום, ובתוס' כתבו ע"ז דליכא לפרושי אם התנדב אדם מנחת נסכים, דהא יחיד אם הביא נסכים אפי' עם הקרבן חובה אין טעון שירה יע"ש. וכוונתם להא דאמרי' לעיל יא, ב דאין אומרים שירה רק על קרבן ציבור הקבוע לו זמן. אמנם הנה מצאתי בפ"י רגמ"ה וז"ל, נסכים הבאין בפני עצמן, כדאמרי' מנחות מד [צ"ל קז, ב] האומר הרי עלי יין לא יפחות מג' לוגין יע"ש.

לקיש אמר אין אומרים שיר בלא נסכים, ע"ש. וצ"ל דבתר דפליגי קבלה מניה ריש לקיש מר' יוחנן, והא דאמור בש"ס דידן היינו בתר חזרה. והא דאתרמי דבאו עכו"ם באמרם יצמיתם, פשוט דאתא לנחומי שסופן ליטול שלהן מתחת ידינו.

חשק שלמה שם ד"ה כדר"ל

כדר"ל דאמר אומר שירה שלא על הקרבן. דברי ר"ל אלו הוא בירושלמי דתענית בפ"ד ה"ה וכסתמא דירושלמי שם, דר"ל מבעיא ליה זה מר' יוחנן ופשוט ליה דאומרים שלא על הקרבן מהך דרבי יוסי הנ"ל, ומסתמא קיבל מיניה ר"ל ודלא כר' אבהו שם בירושלמי דאמר דאיתפלגין ר"י ור"ל בזה, ור"ל ס"ל דאין אומרים שירה אלא על הקרבן, והא דנקט ר"ל בכאן טפי מר' יוחנן היינו משום דהוא בעל האיבעיא בזה והלכך נקט הלכה זו על שמו. וא"נ דהא להוציא מר' אבהו דס"ל בירושלמי דר"ל פליג ע"ז וק"ל.

לפ"ז יש לבאר מחלוקת ר' מאיר וחכמים (ערכין יא.) האם שיר מעכב את הקרבן.
מר הקודש תמיד פ"ז ד"ה גס י"ש להצין.

מר הקודש תמיד פ"ז ד"ה גס י"ש להצין

תניא בערכין י"א, ת"ר השיר מעכב את הקרבן דברי רבי מאיר, וחכמים אומרים אינו מעכב, מ"ט דר"מ וכו', ורבנן ההוא לאידך דר"א דאמר ר"א מה פורה ביום אף שירה ביום. והקשו בתוס' דהא השיר בשעת ניסוך והניסוך אינו מעכב הקרבן, דאדם מביא קרבנו היום ונסכים מכאן עד עשרה ימים. ונראה לפרש שיר מעכב את הקרבן היינו ניסוך שאם אין שירה אין ניסוך עכ"ל. וכו'.

ויש להבין והלא גם ר"מ ע"כ בעי קרא למידרש דשירה ביום ולא בלילה, וא"כ היאך דריש מהקרא לעכב את הניסוך. ונראה דזה תליא בפלוגתא אם יש שירה בלא ניסוך, והיינו אם בעינן שתהיה השירה בשעת הניסוך דוקא, או דשפיר דמי אם השירה תהיה אחר הניסוך. והנה איתא שם אמר רבי שמואל ברבי נחמני אמר רבי יונתן שאין אומרים שירה אלא על היין, וע"כ הכוונה שהשירה היא בשעת הניסוך, ובירושלמי פר"ד דתענית ה"ה פליגי בזה רבי יוחנן ורשב"ל יע"ש. ויש לומר דפליגי בזה גם רבי מאיר וחכמים, והיינו דר"מ סבר שעיקר השירה הוא דוקא בשעת הניסוך, וזהו שאמר השיר מעכב את הקרבן וכמו שפירשו התוס' דהכוונה הניסוך.

ולפי"ז לא בעינן קרא ללמדנו דהשירה היא ביום, והיינו דכיון דהניסוך הוא ביום מטעם דכתוב מנחתם ונסכיהם, והוקשו לשלמים, וכמו שכתב הרמב"ם בפר"ד ממעשה הקרבנות ה"ה, וממילא כיון דאין נסכים בלא שיר ולהכי כמו שהנסכים ביום כן השירה ביום, כיון דהשיר מעכב את הניסוך, וממילא לא בעינן קרא ללמדנו דהשירה ביום, וזהו שיטת רבי מאיר. אבל חכמים ע"כ כיון דסברי דהשיר אינו מעכב את הניסוך, והשיר יכול להיות אחרי הניסוך, ואם כן אפשר לומר דכשר גם בלילה כיון דאינו מקושר עם הניסוך, לזה בעי קרא ללמדנו דהשיר הוא ביום.

עג, ב

אמ' ליה מאחר שאי"ז נסכים היו זמנו של שיר היה וכו'.

בבבלי (ערכין יב.) לא ס"ל כן.

יפה עינים שם ד"ה ט"ז >-<, ולאה לקמן על הירושלמי ר' יוחנן אמר שירו.

שירו של יום אומרים, ולשיטתו הוכיח לנכון שאומרים שיר בלא נסכים, ורשב"ל אמר שירו של אתמול אומרים ואין כאן הוכחה כלל. ואין בשטמ"ק ערכין י"א אות ט, בשם גליון תוס', שלא העירו מירושלמי דידן, עיי"ש.

צאורי הגר"ם קניצסקי

שיר בלא נסכים. שהשיר שהיו הלויים אומרים בבית המקדש היו אומרים על הנסכים שבאים עם הקרבן ומהו שיאמרו בלא נסכים: ואומרים וישב עליהם את אונם. והרי ב"ז בתמוז כבר בטל התמיד למדת שאומרים שיר בלא נסכים: מה את שמע מינה. שהרי שנינו מנחות מ"ד אדם מביא זבחו היום ונסכיו אפי' מכאן ועד עשרה ימים, הלכך אף שבטל התמיד אפשר שקרבו נסכים לאחר זמן ולכך הוא שאמרו שירה: זמנו של שיר היה. שאלו נסכים של קרבן שלעבר היה היו צריכין לשורר עליו שיר של אותו היום שקרב בו הקרבן, והיינו כדמסיים דפליגי איזה שיר אמרו, דלר"י אמרו שיר של יום שחבר בו המקדש ור"ל ס"ל דאמרו שיר של אתמול פ"י של לפני י"ז בתמוז, ולר"י דאמר שאמרו שיר של יום שחבר בו צ"ע מברייטא דלעיל, דתני שיום שחבר הבית מוצאי שבת היה:

ר' אבהו אמר איתפלגון וכו', ר' יוחנן אמר אומרים שיר בלא נסכים, ר' שמעון בן לקיש אמר אין אומרים שיר בלא נסכים.

בבבלי מחליף שיטתם, רבי יוחנן (ערכין יא.) אין אומרים שירה אלא על היין וכפי' שדורש מ'עבודת עבודה' (וכן פסק הרמב"ם הל' תמידין פ"ו ה"ה), ולריש לקיש (שם יב.) 'אומר שירה שלא על הקרבן', וביישוב התלמודים.

מלאה הפנים, חק נתן הנ"ל נסוה"ד, שלום ירושלים, מסדי דוד תוספתא תענית פ"ג ה"ט ד"ה רצי יוסי, חשק שלמה שם ד"ה כדר"ל.

מראה הפנים

רבי יוחנן אמר אומרים שיר בלא נסכים. ובבבלי ערכין דף י"א ושם עיקר ענין השיר קאמר, אין אומרים שירה אלא על היין, ור' יוחנן גופיה שם ס"ל נמי הכי, וזה דרך הש"ס דהכא בחליפין. וכ"כ הרמב"ם ז"ל בפ"ו מהל' תמידין בהל' ה', שבשעת ניסוך היין הלויים אומרים השיר. ומהא דאמרו היו הלויים עומדין על הדוכן ואומרים וישב עליהם את אונם, בלאו הכי אין ראיה כדאמר התם רבא ואיתימא רב אשי, ותסברא שירה דיומיה לה' הארץ ומלואה, וישב עליהם את אונם בשירה דארבעה בשבתא הוא, אלא אילייא בעלמא הוא דנפל להו בפומיהו, והא עומדין על הדוכן קתני, כדר"ל דאומר שלא על הקרבן וזהו כדר"ל דהכא.

שלום ירושלים

גם תמה שם דהכא אמר ר"י אומרים שיר בלא נסכים, ובגמ' דידן שם אמרו בשם ר"ל ע"ש. ובאמת מצינו כה"ג ואפשר דר"ל קיבלו מר"י. ואפשר לפרש עוד הסוגיא בד"א. ע"י היטב בעירוכין ואין להאריך.

מסדי דוד תוספתא תענית פ"ג ה"ט ד"ה רצי יוסי

ובפ"ב דערכין דף י"א [ע"ב]. והתם אמרינן דלאו שיר של קרבן קאמר דהא לא הוא, דבשבעה עשר [בתמוז] בוטל התמיד מפני המצור, אלא אילייא בעלמא הוא דנפל בפומיהו, וכדריש לקיש דאמר ריש לקיש איתא שירה שלא על הקרבן ע"ש. וכו'.

ואמנם בירושלמי דפרקין [פ"ד הל' ה'] איתא ר' (יוסי) [יוחנן] אמר אומרים שיר בלא נסכים, וריש

עלי תמר

אמר ר"ל יהויריב גברא וכו'. ביאור הדברים שדברי ר"ל ור"ב וכל המאמר, מוסבים על ברייתא עתיקה או פיוט עתיק בנוגע למשמרות כהונה שגלו. וז"ל הפיוט קינה לליל ת"ב, איכה ישבה חבצלת השרון וכו', ונעו ממשמרותם כהנים בני אהרן כנמסר הבית במסרבי מרון וכו', ונדו כצפורים כהני צפורים. וראיתי בפירוש הדרת קדש שנדפס במחזורים הישנים הגדולים ונדפס בראשונה בוויניציה שי"ד, ראה אוצה"ס לבן יעקב מספר 919 וז"ל. בירושלמי סוף תענית, יהויריב יה הריב עם בניו. ולכן נקראו מסרבי מרון שסרכו ומרו כמרא דעלמא וכו'. נדו כצפורים כהני צפורים, עיר ציפורי והיא היתה משמרת ידעיה שאמרו בירושלמי שנקרא עמוק צפורים, ונקראה ידעיה ע"ש ידע יה עצה עמוקה הרע שבלבם והגלם כצפורים עכ"ל. וממנו שאב הבית לוי בפירושו לקינות. והמחבר השתמש בירושלמי כת"י שהיה כתוב לנכון כצפורים, וכ"ה הגירסא בשרי"ר ונשתרבה הטעות בירושלמי ד"ו, שהיה נדמה הכ"ף כלמ"ד. ואחריו בהוצאות האחרונות. והנוסחא הגלם לצפורין אינה מובנת שכן המשמרת גלתה מצפורים מקום ישיבת המשמרת. אולם הנוסחה הנכונה הגלם כצפורים. וביאורה שכהני צפורים נדו ועפו מהר מצפורים כצפורים. אולם מ"ש בפירוש הנזכר שעיר ציפורי נקראת עמוק צפורים, היא טעות, אלא שבצפורין היה מושב של משמרת ידעיה עמוק. ראה ארץ הגליל לר"ש קליין ז"ל עמוד ק"צ, ידעיה שהיה מכונה עמוק.

ועכשיו אבאר על סדר הגמרא, שבפירוש הפיסקא, כנמסר הבית במסרבי מרון, פירש רבי לוי שיש לקרוא מירון, מקומה של משמרת יהויריב המכונים מסרביי ע"ש שמסרו בייתא לשנאיה, וזהו מה שאמר, יהויריב גברא, פירוש שם איש, מירון קרתא, כלומר שם עיר, והיא מירון הידועה. מסרביי, היא כינוי למשמרת יהויריב ע"ש שמסרו בייתא לשנאיה. אולם רבי ברכיה חולק עליו ופירש במסרביי מרון בקמ"ץ, שיהויריב מכונה כן ע"ש שסרכו ומרו במארי דעלמא. ועכשיו בא הפירוש של הפיסקא השניה שהיה בפיוט קינה עתיק או ברייתא עתיקה, ידעיה עמוד צפורין, שביאורו שמשמרת ידעיה שבציפורין היתה מכונה עמוק, ע"ש שידע יה עצה עמוקה להרע שבלבם והגלם כצפורין, כלומר שנדו ועפו כהני צפורים ממקומם מהר כצפורין. הניקוד שלפנינו בקינה הוא מרון בקמץ, כרבי ברכיה. ודע שיש מנהג עתיק בא"י שיחידי סגולה מבקרים במירון אם יש להם האפשרות. ויתכן שמנהג זה הוא תיקון חטא למשמרת יהויריב "מסרבי מרון" שמסרו בייתא לשנאיה.

ר' הוה דרש עשרין וארבעה עובדין בבי"ע ה' וז"ל חמ"א וכו'.

ביאורים בדברי הירושלמי.
יפה מראה, קה"ע, פנ"מ, לחיים צירושלים, ממא דירושלים.

לחיים צירושלים

רבי הוה דריש כ"ד עובדין בבלע ה' ולא חמל. נראה דבאו בכיוון מספר כ"ד, דהכל נמשך מכ"ד מיני מסאבותא דהטיל נחש בחוה כמנין ואיב"ה. וכבר הארכתי בזה בסה"ק תורה וחיים מער'ך' אות ק"י, וע"ש בדרך י"ח. ועיין בסה"ק ראה חיים ח"ב ס' ואתחנן מ"ש בס"ד. וע' פ"ו דכתובות ה"ט. וע' בב"ר פט"ז, ובס' כבוד חכמי פ"א דסנהד' סי' ל"א.

הקרבן אתמול והנסכים הביאו היום אומרים שיר של היום, ור"ל ס"ל דאומרים שיר של אתמול שהקריבו בו הזבח. ומבואר דלא פליגי רק איזה שיר יאמרו, אבל שירה בכלל טעונין לכ"ע.

ותמהו מזה על הש"ס דידן, דאיבעיא להו אי טעונין שירה ולא אפשטא מהא דריו"ח ור"ל, ובשרי"ק שם נשאר בצ"ע יעו"ש היטב. אבל לפרגמ"ה ולמה שביארנו א"ש, דגם ש"ס דידן ס"ל באמת דטעונין שירה. וע"ע במנחות מד, ב, דאמרי' ורבי כו' אבל בפני עצמן נסכים עדיפי דמתאמרה שירה עלייהו. ובתוס' ובשטמ"ק תמהו הא נסכים הבאין בפ"ע אי טעונין שירה היא איבעיא דלא אפשטא ונדחקו בזה יעו"ש, ולמ"ש א"ש. ומיושב ג"כ שפיר מה שתמהו למה איצטריך קרא דאין אומרים שירה בלילה, הא לא משכחת שירה בלילה אם נאמר דנסכים הבאין בפ"ע אין טעונין שירה וכנ"ל, ובזה א"ש דנסכים הבאין בפ"ע טעונין שירה, והם קריבין בלילה ושפיר צריך קרא למעט בהם שירה בלילה ודו"ק.

בבבלי (שם) נקט כשיטת רבי יוחנן בירושלמי, דנסכים הבאים בפי עצמן אומרים שיר של יום הבאתם, ולא השיר שהיה ראוי ביום הבאת הקרבן שלהם.
משק שלמה שם מוד"ה ומסנדרא, כלי גולה שם ד"ה צירושלמי <->.

משק שלמה שם מוד"ה ומסנדרא

תו' ד"ה ותסברא. היינו שיר של יום שמביאין אותו ולא שיר שהיה ראוי ביום הבאת קרבן. וכתב ע"ז מר אחי הגאון זצ"ל בגליון הגמ' שלי וז"ל, ומיהו בירושלמי דתענית פ"ד ה"ה פליגי ר"י ור"ל בזה, דר"י אמר דבנסכים הבאים למחר יום הקרבן דאומרים עליהם שירה של אותו היום שמביאים בו הנסכים וכדס"ל להש"ס דילן בזה, ורשב"ל פליג עליה [אליבא דר' אבהו שם], ואמר דאומרים עליהם שירה של אתמול כלומר של יום שהקריבו בו הקרבן ע"ש. וא"כ שוב אין ראיה לפ"ז דגם בלא נסכים כלל אומרים שירה בנדבה, די"ל לרשב"ל התם שהיה אז השיר על נסכים של הקרבן שהקריבו ביום ד' אז, ולכן א"ש שאמרו שיר של יום רביעי בשבת על הנסכים שהביאו ביום א', ולפ"ז בלא נסכים כלל אין אומרים כלל אף בנדבה, ואין רשות לומר שיר בלא נסכים כלל לרשב"ל אליבא דר' אבוהו בירושלמי שם, כן נראה לי ודלא כהמפרשים ז"ל שם ודו"ק, עכ"ל מר אחי ז"ל.

לפי שיטת ריש לקיש בירושלמי, אין ראיה מהברייתא המובאת בסוגייתנו שאומרים שירה בלי קרבן כלל, דיש לומר שאמרו שירה על קרבן שהובא ביום ד'. משק שלמה הנ"ל.

דיון כזה מצינו גם גבי המשלים תפילתו למחר. כלי גולה שם ד"ה הנה מלאנו.

כלי גולה שם ד"ה הנה מלאנו

והנה מצאנו כעין זה בענין תפילה שצריך להשלים בשביל שלא התפלל אתמול, אם בהשלמה צריך להתפלל כמו שהיה מחויב אתמול או שמתפלל כמו שהוא עומד תתה, ראה בשו"ע א"ח סימן ק"ח [סעי' ט] ובמג"א שם [ס"ק י"ב] ועוד, עיי"ש. ותפילה של זמנה"ז הוא במקום קרבן ונסכים ושיר.

אמ' ר' לוי יהויריב גברא, מירון קרתא, מסרביי מסר בייתא לשנאיה וכו'.

ביאורים בדברי הירושלמי.

קה"ע, פנ"מ, עלי תמר.

וע"כ צ"ל ככוונתו דאף דאין אומרים שירה רק על קרבן ציבור הקבוע לו זמן, זה רק מצד עכוב הקרבן והכפרה, אבל מצוה וחובה הוא לומר שירה גם על קרבן יחיד. ובעיית הש"ס הוא אם טעונין שירה גם על נסכי יין הבאים בנדר ונדבה, דהא יותר מזה אמר ר"ל בגמ' דאומר שירה אפי' שלא על הקרבן. וכו'.

ועיין בירושלמי פ"ד דתענית הלכה ה', ר"א אמר איתפלגון ריו"ח ור"ל כו', התיב ריו"ח לר"ל והתני בזה ובזה היו הלויים עומדין על הדוכן ואומרים וישב עליהם את אונם, א"ל רשב"ל מה את ש"מ, א"ל מאחר שאלו נסכים היו זמנו של שיר ה', ריו"ח אמר שירו של יום, ור"ל אמר שירו של אתמול. ופי' השירי קרבן ובחקרי לב שם סי' ל"ח, דריו"ח ס"ל דאם הביאו הקרבן אתמול והנסכים הביאו היום אומרים שיר של היום, ור"ל ס"ל דאומרים שיר של אתמול שהקריבו בו הזבח, ומבואר דלא פליגי רק איזה שיר יאמרו, אבל שירה בכלל טעונין לכ"ע. ותמהו מזה על הש"ס דידן, דאיבעיא להו אי טעונין שירה, ולא אפשטא מהא דריו"ח ור"ל, ובשרי"ק שם נשאר בצ"ע יעו"ש היטב. אבל לפרגמ"ה ולמה שביארנו א"ש, דגם ש"ס דידן ס"ל באמת דטעונין שירה. וע"ע במנחות מד, ב, דאמרי' ורבי כו' אבל בפני עצמן נסכים עדיפי דמתאמרה שירה עלייהו. ובתוס' ובשטמ"ק תמהו הא נסכים הבאין בפ"ע אי טעונין שירה היא איבעיא דלא אפשטא, ונדחקו בזה יעו"ש, ולמ"ש א"ש.

קוץ הדלוס חוצרת ח-ט עמ' 24

אמנם בעיקר בעיית הש"ס אי נסכים הבאין בפני עצמן טעונין שירה, דלפי' רש"י הכוונה שהביאו הזבח אתמול והנסכים הביאו היום, ובתוס' כתבו ע"ז דליכא לפרושי אם התנדב אדם מנחת נסכים, דהא יחיד אם הביא נסכים אפי' עם הקרבן חובה אין טעון שירה יעו"ש. וכוונתם להא דאמרי' לעיל יא, ב, דאין אומרים שירה רק על קרבן ציבור הקבוע לו זמן. אמנם הנה מצאתי בפ"י רגמ"ה וז"ל, נסכים הבאין בפני עצמן כדאמרי' מנחות מד [צ"ל קז, ב] האומר הרי עלי יין לא יפחות מג' לוגין יעו"ש, וע"כ צ"ל ככוונתו דאף דאין אומרים שירה רק על קרבן ציבור הקבוע לו זמן, זה רק מצד עכוב הקרבן והכפרה, אבל מצוה וחובה הוא לומר שירה גם על קרבן יחיד. ובעיית הש"ס הוא אם טעונין שירה גם על נסכי יין הבאים בנדר ונדבה, דהא יותר מזה אמר ר"ל בגמ' דאומר שירה אפי' שלא על הקרבן. וע"ע תוס' פסחים סד, א, שהלויים אמרו שירה בהקרבת הפסח אף שהוא קרבן יחיד. וכו'.

והנה לפרגמ"ה דבעיית הש"ס הוא במתנדב יין לחוד, ולא פי' כפרש"י דמיירי שהביאו הזבח אתמול והנסכים הביאו היום, נראה מזה דדעתו דבאופן זה ה' פשוט להש"ס דטעונין שירה ומעכבין הקרבן והכפרה, וגם כן מהאי טעמא גופא שכתבנו, דהקטרת מנחת נסכים נחשבת אכילת מזבח ויש אכילה ושת'י. ועיין בירושלמי פ"ד דתענית הלכה ה', ר"א אמר איתפלגון ריו"ח ור"ל כו', התיב ריו"ח לר"ל והתני בזה ובזה ה' הלויים עומדין על הדוכן ואומרים וישב עליהם את אונם, א"ל רשב"ל מה את ש"מ, א"ל מאחר שאלו נסכים ה' זמנו של שיר ה', ריו"ח אמר שירו של יום ור"ל אמר שירו של אתמול. ופי' השירי קרבן ובחקרי לב שם סי' לח דריו"ח ס"ל דאם הביאו

ממא לירושלים

רבי הוי דריש עשרים וארבעה עובדין, בלע ה' ולא חמל את כל נאת יעקב, ונראה דרמז דיש בו כ"ד אותיות נגד כ"ד עובדין, ור' יוחנן דריש שתין כנגד שתין אותיות דבכל הפסוק, וכל א' לא דריש האותיות הנחות במבטה חשוב ותמצא.

תני אמר ר' יהודה בי ר' אלעאי ברוך וכו'.
בענין השם ר' אלעאי ברוך.
משנ"מ, עלי תמר.

משנ"מ

שני שמות אלעי ברוך, ושמו צריך להיות אלעאי בן ברכיה המובא בסוף סוטה. ועיין בספר היוחסין דגריס בן ברכיה ולא יברכיה כמובא בסוף סוטה.

עלי תמר

תני אומר ר"י ברבי אלעאי ברוך רבי היה דורש. ברוך שצ"ל אמר ר"י ברבי אלעאי רבי היה דורש והוא ר"ע, וכדלקמן גבי רשב"י והשם ברוך מיותר. אולם צ"ב לשם מה כתבה הסופר. ומעניין שמצאתי השם ברוך באמצע המאמר גם בשרי"ר ברכות פ"ז ה"ד, רבי ירמיה זמן לחמרייה ברוך דפונדקאי דלוי, וגם כאן השם ברוך באמצע המאמר הוא חידה סתומה.

אכן ראיתי בחידושי הרד"ל במדרש שה"ש בהשמטות בפסוק ישקני שכתב וז"ל. לאדקולאין בן הדיסה, מהר"מ די' לונזאנו' במעריך שלו פירש, שהוא שם הסופר ואמו שכתב שמו בהעתקתו. וכיו"ב נמצא בספר רזיאל בכמ"ק ע"כ. וא"כ יתכן שגם בירושלמי השם ברוך הוא שם הסופר שכתב כן בהעתקתו. אכן מה שהביא הרד"ל בשם המעריך יש להתפלא שלא נמצא שם כן רק דומה לזה, עיי"ש ובעץ יוסף שם.

הקול קול יעקב והידים ידי עשו, קולו של יעקב צווח ממה שעשו לו ידי עשו בביתר. ונראה דהנה חורבן ביתר היה יותר גרוע לעם ישראל מחורבן בית המקדש, כיון דעד חורבן ביתר היו כל חכמי ישראל ביחד, דהאדומיים חרבו את ביתר ונגדע קרן של תורה ולומדיה, ונפסק קולו של יעקב. ועי' במס' חגיגה תלמוד בבלי (דף ה' ע"ב), רבי הוי נקיס ספרא קינות וקא קריה בגויה, כי מטא להאי פסוקא השליך משמים ארץ נפל ספריה מן ידיה, אמר מאיגרא רמא לבריא עמיקתא. ומאי נפ"מ אם נפל משמים לארץ או מאיגרא רמא לבריא עמיקתא. אך נראה דכל זמן שהספר היה בידי רבי והרביץ תורה לעם ישראל, והיו מקומות של תורה לא הי' החורבן כ"כ, אבל כיון שהספר נפל מידי רבי שאי אפשר להרביץ תורה ואין תלמידים שילמדו, והנפילה הזאת קשה יותר מנפילה משמים לארץ דשם רואין את הנפילה, אך מאיגרא רמא לבריא עמיקתא, א"כ צריכין בנ"א ששיחו את עצמן לראות הנפילה כי לאו כל אחד רואה את החורבן הזה, כי הנפילה רוחנית יותר קשה, וכמו שאומר ר"י בן זכאי בעת החורבן תן לי יבנה וחכמיה, כי זהו היסוד של עם ישראל, ועי"כ יהי להם כח לעמוד נגד המהרסים את הדת מבפנים ומבחוץ, להעמיד את עם ישראל על תלו ולזכות לבנין הארץ ובנין ביהמ"ק בב"א.

אוצר מפרשי הירושלמי

עד, א

תני ר' שמעון בן יוחי, עקיבה רבי היה דורש דרך כוכב מיעקב דרך כוזבא מיעקב.
ביאורים בדברי הירושלמי.
עלי תמר.

עלי תמר

תני רשב"י, עקיבא רבי היה דורש דרך כוכב מיעקב דרך כוזבא מיעקב. הלשון מקוצר, ור"ל לפי תרגומו הארמי של מלת כוכב שהוא כוכבא, ודרש ר"ע אל תקרי כוכבא אלא כוזבא או כוזבא. וכמ"ש במדרש איכה, אל תקרי דרך כוכב מיעקב אלא דרך כוזב, והוא לפי השם העברי. והנה סופרי דברי ימי ישראל כותבים שהשם בר כוכבא ניתן לו מר"ע כשם התואר, ואכן השם העצמי שלו היה בן כוזבא, או בארמית בר כוזבא. ונשתנה במבטא גם לבן כוזיבא או בר כוזיבא.

ר' עקיבה כד הוה חמי בר כוזבא הוה אמר דין הוא מלכא משיחא, אמר' ליה ר' יוחנן בן תורתא, עקיבה יעלו עשבים בלחייך ועדיין בן דוד לא יבא.

ביאור איך טעו ר"ע וגדולי ישראל כבר כוזבא. מועדים וזמנים ח"ה ס' שני ד"ה ופשוט, ועי' ויאל משה מאמר שלם שנועות ס' לט <->.

מועדים וזמנים ח"ה ס' שני ד"ה ופשוט

ויש לתמוה טובא על התנא האלקי רבי עקיבא, דמבואר נמי במנחות (כט:): דכשעלה משה למרום תמה אם יש לך אדם כזה, היאך אתה נותן תורה על ידי ע"ש, וא"כ לכאורה תמוה היאך טעה והטעה בית ישראל שבן כוזיבא מלך המשיח, והיאך הגיע לידו וגדולי החכמים בדורו לטעות וליכשל בכך.

אמנם נראה שבימי בר כוכבא גזר אנדריינוס גזירות קשות נגד הדת, לבטלם ממילה ושאר מצות, ואף שסיבת מלחמת בר כוכבא וענינה מעט מאד בש"ס ומדרשים, מ"מ ידוע שאנדריינוס רצה לדכא הדת לפני המרידה וכ"ש לאחריה, ועיין ב"ב ס: ור"פ ר"א דמילה, וכן מעידים ספרי תולדות התקופה על גזירות נגד דת, ואז בנו על בית קדשינו היכל לעבודה זרה, ובית ישראל השתוקקו לקיים מצות אלקינו ית"ש, ולכן מרדו ברומיים ולחמו כגבורים לפרוק מעליהם עול מלכותם, שיוכלו לקיים מצות אלקינו ית"ש, ושבו כולם בתשובה שלימה וקיבלו במסירות נפש ממש לפרוק עול הרומיים שיוכלו לקיים המצות כמ"ש, ולכן מאחר ששבו כולם בתשובה, שפיר האמין ר"ע דבדואי עכשיו ממש יבוא משיח צדקינן, שמיסוד האמונה להאמין שאם ישראל חוזרים בתשובה נגאלין מיד, וכיון שבר כוכבא הוא מנהיג ישראל במלחמת קודש כי האי, שפיר דימה ר"ע וחכמי ישראל אולי הוא גופא מלך המשיח, שהזמן אז מוכשר לביאת משיח צדקינן, ששבו כולם בתשובה ושפיר דימו שהוא מלך המשיח.

ופשוט הדבר שבר כוכבא היה באמת חכם וצדיק גדול מאד, שהרמב"ם הלוא מביא בפ"ט דהלכות תשובה שמלך המשיח יהיה חכם יותר משלמה ונביא קרוב למשה רבינו ע"ש. וא"כ הרגישו כבר אז אצלו חכמה ורוח הקודש כנבואה, וכן ראו אצלו הצלחה שלא כדרך הטבע במלחמותיו, ותלו הדבר שבאמונתו וצדקתו הושיע הקב"ה ישראל על ידו, אבל כפי הנראה דוקא הצלחות אלו העבירו אותו מדעתו, עד שקראו ר"ל להקב"ה לא תסעוד ולא תכסוף, והיינו שהקב"ה לא יעזור ולא ישחית, רק יניח אותם לבד וינצחו, וכמבואר בירושלמי פ"ד דתענית (ה"ה) ובאיכה רבתי (פ"ב), והאמינו בכחם וגבורתם, ולכן תש כחם והעכו"ם גברו

והרגו בהמבצר ביתר במיתות משונות ואכזריות, ושוב לא היו ישראל ראויים ליגאל באותו זמן, ובר כוכבא נתגלה ככזבי, שמרוב יוהרא נתגלה קלונו, וכן בדקו ומצאו שאינו מורח ודאין וכמבואר בסנהדרין צג: ע"ש, ונהרג על ידי ישראל כנביא שקר, או בעונות על ידי עכו"ם וכמו שנבאר להלן, ומ"מ רבי עקיבא שפיר האמין בו בשעתו מפני שראה כל ישראל חוזרים בתשובה, ומהאי טעמא זירזם להשתתף במלחמת קודש לשמירת הדת, אבל ברגע שראה דרכם לסמוך על גבורתם לבד, בודאי פירש, שלא היו עוד מוכשרים לגאולה, ובר כוכבא לגואל, ונשארו בעו"ה בגולה עד היום הזה ודו"ק היטב בזה.

ומושב בביאור דילן קושיא עצומה, שהרמב"ם מביא בפרק י"ב דמלכים שמחלוקת בין חכמי ישראל אם אליהו הנביא יבוא אחר שיתגלה משיח צדקינן רק לפני מלחמת גוג ומגוג, או יבוא לפני ביאת משיח צדקינן ואין לדבר הכרע ע"ש. וקשה דהלוא הרמב"ם גופא הכריח לעיל שאין מלך המשיח צריך דוקא אותות ומופתים, שהלוא ר"ע האמין כבר כוכבא כמשיח אף שלא הראה מופתים ע"ש. וקשה שמזה גופא הלוא מוכח שאין אליהו הנביא בא לפני משיח דוקא, שלא מצינו שאליהו הכריז על בר כוכבא שהוא משיח, ומ"מ האמינו בו חכמי ישראל ובראשם ר"ע, וא"כ מוכח שאין אליהו בא לפני משיח דוקא וצ"ע לכאורה.

מכאן מקור למש"כ הרמב"ם (הל' מלכים פי"א ה"ג) שר"ע וכל חכמי דורו דימו שבן כוזבא הוא מלך המשיח. עלי תמר.

עלי תמר

ר"ע כד הוה חמי בר כוזבא הוה אמר דין הוא מלכא משיחא וכו'. לשון הרמב"ם בפ"א מהלכות מלכים ה"ג, ר"ע היה נושא כליו של בן כוזיבא המלך, והא היה אומר עליו שהוא המלך המשיח, ודימה הוא וכל חכמי דורו שהוא מלך המשיח עד שנהרג בעוונות. כיון שנהרג נודע להם שאינו וכו' עיי"ש, ובכ"מ. הנה מ"ש ודימה הוא וכל חכמי דורו שהוא מלך המשיח, צ"ע מניין לו לרבינו זה, שהרי בסוגיין לא נאמר רק שר"ע דימה כן, ואולי שאב מאיזה מקור קדום. ויתכן שמשמע ליה לרבינו כן מדלא נזכר בסוגיין רק הערתו המתנגדת של ר"י בן תורתא, עקיבא יעלו עשבים בלחייך ועדיין בן דוד לא בא, ולא נזכר כלל שהתנגדו לדעתו חבריו ותלמידיו הגדולים, ש"מ שגם חכמי דורו דימו כן אף שיוזם הרעיון הזה היה ר"ע, והחדירו בחוגים נרחבים שבתוכם היו חבריו ותלמידיו, והם אכן קבלו דעתו בזה. ומ"ש שר"ע היה נושא כליו של בן כוזיבא, בוודאי היה לפניו מקור שאינו בדינו. אכן אין הפירוש שתמיד היה נושא כליו, רק בהזדמנויות מיוחדות היה ר"ע בכבודו ובעצמו מנושאי כליו. ואין בזה הפתעה כי לשיטתו של ר"ע שדימה מקודם שהוא מלח המשיח היה מחוייב לעשות כן, שהרי אמר באליהו מ"א י"ח, ושינס מתניו ורץ לפני אחאב עד באכה ידועלה, ועשה כן כדי לחלוק כבוד למלכות כמ"ש בזבחים ק"ב.

צ"ע מה שכתב הרמב"ם (שם פי"ב ה"ב) שנחלקו חכמי ישראל אם אליהו הנביא יבא לפני גילוי משיח צדקינן או לאחריו, והרי ר"ע האמין כבר כוזבא כמשיח אע"פ שעדיין לא בא אליהו הנביא. מועדים וזמנים ה"ט.

היינו טעמא שיצאה בת קול במיתתו אשריך ר"ע שיצאה נשמתך בטהרה (ברכות סא:), כי העם

אין הכוונה שנתגלה ליצחק אבינו ענין הריגת ביתר כשאמר 'הקול קול יעקב', אלא נצננה בו רוח"ק ולא ידע מה ניבא. יפה מראה.

והיה שם בן כוזבה והיה לו מאתים אלף מטיפי אצבע, ש'לחו חכמים ואמרו לו עד אימתי אתה עושה וכו', אמרו לו כל מי שאינו רוכב על סוסו ועוקר ארז וכו'.

ביאורים בדברי הירושלמי.
יפה מראה, קה"ע, פנ"מ, עלי תמר.

עלי תמר

והיו לו מאתיים אלף מטיפי אצבע. במדרש איכה פ"ב פסוק, בלע ה', הגירסא, והיו לו מאתיים אלף מקוטעי אצבע. ופירש ביפה ענף. שהיו נבדקים אם הם אבירי לב ע"י שהיו חותכים אצבע אחת מידם בשיניהם. וכן פירש כאן ביפ"מ, ובעקבותיו הלכו הפנ"מ והק"ע. ברם צ"ע מאיפוא שאב פירושו, שהרי אפשר שהיו מקוטעי אצבע ע"י קופיץ וסכין, וגם לזה דרוש אומץ לב. וגם המת"כ פירש כפשוטו, שהיה קוטע בעצמו אצבעו אבל לא בשיניו. ונראה שהיה מושפע בפירושו ממדרש תהילים פרשה קל"ז ופס"ר פל"ב, הובא ברש"י קידושין ס"ט, בפסוק איך נשיר את שיר ה' על אדמת נכר, שהלויים נשכו בהונות ידיהם ולפיכך נאמר איך נשיר. ברם אין משם ראייה לכאן, ועצם הפירוש שהיו קוטעים אצבעות ידיהם הוא מוזר לומר כן. ועוד הרי אבדו עי"ז הרבה מכשרונם לירות בקשת, כמ"ש המלמד ידי לקרב ואצבעותי למלחמה. ונ"ל שהפירוש הוא מקוטעי אצבע, מקוטעי אצבע רגליהם, וכמו שאבאר. דהנה בפתיחתא דאיכה רבה בסוף נאמר, שירמיה היה מוצא אצבעות מקוטעין מושלכין בהרים והיה מלקטן ומגפפם ומחבקן ומנשקן ונותן לתוך טליתו ואומר להם, בני לא כך הזהרתי ואמרתי לכם תנו לה' כבוד בטרם יתגפפו רגליכם על הרי נשף וכו'. הרי שהמלה אצבעות מקוטעין סתם, ביאורו ג"כ אצבעות הרגלים המקוטעים ע"י ההליכה יחף הרים. ולא דווקא שנקטע כל אבר האצבע בשלימותו אלא אף מקוטע בחלקו נקרא מקוטע אצבע. וכמו שפירשו בחידושיהם הרד"ל והרש"ש, דאל"כ היה אסור לירמיה שהיה כהן ליטמא לאבר מן החי עי"ש.

ועפ"ז נ"ל לפרש גם כאן שהיה לו לבן כוזיבא מאתיים אלף מקוטעי אצבע, מקוטעי אצבע הרגלים עי"כ שרצו יחפים בהרים מבלי לשים לב שאצבעותיהם מתגפפים באבני נגף וקוצים. וכן בחולין ה', אין אדם נוקק אצבעו מלמטה אא"כ מכריזים עליו מלמעלה, פירושו, נקיפת אצבע הרגל, וכדאמר, והא דקאזל לדבר מצוה. ועיין עוד בסוטה כ"ב פרוש נקפי, זה המנקיף רגליו. ונ"ל סמוכין לפירושי מהגירסא בירושלמי מאתים אלף מטיפי אצבע, והביטוי מטיפי אצבע קשה המובן. ועה"ש בערך טף פירש, כלומר קטועי אצבע, ונבדקו ע"י כך אם הם אבירי לב בקצצם אצבעותיהם עד שיטיפו מהם דם, ע"כ. ברם אין זה מן הוראת המלה מטיפי אצבע, שאם מטיפים דם מהאצבע אין זה אומר שהאצבע נקטעה. ולפי האמור נראה שפירושו הוא, שהיו מטיפין דם מהאצבע ע"י התנגפות באבני נגף וקוצים, וממילא קשור בזה שנקטעה האצבע בחלקה בכשר או בעצם עד דעי"כ נטף הדם. ולפיכך מזדהה הביטוי מטיפי אצבע עם הביטוי מקוטעי אצבע.

סוברים שמהרה יבנה בית המקדש ולמה יפסקו על זמן מועט מלנהוג שמיטה. רק בימי אנדריונוס שהכירו אז לדעת שלא במהרה יבנה בה"מ. ודבר אמת היה בפי ר' יוחנן בן תורתא לר' עקיבא עקיבא יעלו עשבים בלחייך וכן דוד עוד לא בא. (ירושלמי תענית פ"ד ומדרש איכה) היה ס"ד שלא תנהג עוד שמיטה, ובא ר"ג וחבריו ותקנו שמיטה. (ועיין בתענית דף כ"ט שמוכח משם שר"ג היה עוד בחיים כשחרבה ביתר), והנה קי"ל ששמיטת כספים דינה כדין שמיטת קרקע. כמבואר בגטין שם. משו"ה ר"ג וחבריו כשם שתקנו שמיטת קרקע ה"נ תקנו שמיטת כספים.

הובא בראשונים.

ספר הגאולה (לרמז"ן) ד"ה וטרם (כתבי רמז"ן מהדורת שעועל ח"א עמ' רל), ערכי תנאים ואמוראים ח"א ערך יוחנן בן תורתא עמ' רלו.

עקיבא יעלו עשבים בלחייך.

ביאור הלשון.

קה"ע, עלי תמר.

עלי תמר

עקיבא יעלו עשבים בלחייך ועדיין בן דוד לא בא. המאמר סתום וכו'. והנה היא הפסוק בישעיה ס"ו וראיתם ושש לבכם ועצמותיכם כדשא תפרחנה. והנה הפרק שם מדבר מגאולת ישראל ובנין ירושלים ומסיים, כאיש אשר אמו תנחמו כן אנכי אנחמכם וירושלים תנוחמו וראיתם ושש לבכם ועצמותיכם כדשא תפרחנה ונודע יד ה' את עבדיו, ותרגומו, וגוייתכון כדיתאין יזהרון ותתגלי גבורתא דה' לאוטבא לעבדוהי לצדיקיא. הנה שבחרו במליצה של פסוק זה, גופכם כעשבים יפרחו, לשם בשורת הגאולה. וזה מליצת ר"י ב"ת, עקיבא יעלו עשבים בלחייך משמחת בשורת הגאולה כי בא תבא, ברם עדיין בן דוד לא בא.

עוד נראה לפרש שהנה הלחיים מציינים כלי הדיבור, כמ"ש בחולין קל"ג, לחיים נגד התפלה, וכה"א ויעמוד פנחס ויפלל. ור"ע השתמש בכח הדיבור שלו, כמ"ש בירושלמי סוף סוטה, משמת ר"ע פסקו הדרשנים, להעמיד העם בשרותו של בר כוכבא, ומפני כן אמר לו ר"י בן תורתא עקיבא יעלו עשבים בלחייך ועדיין בן דוד לא בא.

ואולי יתכן לפרש כי בטבע שזקן שמאריך ימים בזקנה מופלגת נס ממנו אורם הפנים ונהפך בדומה לירקון, ובפניו נופלים קמטים קמטים. וקמטים אלו מכנה ר"י בן תורתא, שעולה כמין עשבים ירוקים מדומים על הלחיים. ויש לדעת כי כבר אז ר"ע זקן מופלג היה, כי הוא חי ק"כ שנה כמ"ש בספרי פרשת וזאת הברכה. וכתוב במשה רבינו ולא נס ליחו, ותרגומו, ולא שנא זיו יקרא דאפוהי. והירושלמי מתרגם, ולא אשתנון זיוהון דאפוהי. ואכן כשכבר היה זקן מופלג ולא נשתנה זיו פניו, ור"י ב"ת חשב כשעוד יאריך ימים ישתנה זיוו ומאור פניו, אבל יתכן מאד כי עד יומו האחרון לא נס ליחו ולא אשתנון זיוהון דאפוהי. והכרנו גדולי ישראל בגיל תשעים שלא נשתנו זיו ותואר הפנים ולא נפלו בהם קמטים, והיה מראיהם טוב כלפנים.

אמ' ר' יוחנן קוץ אנדריונוס קיסר הורג בביתר שמונים אלף ריבוא.

קאי אהא דדרשינן לעיל 'הקול קול יעקב וכו', קולו של יעקב צווח ממה שעשו לו ידי עשו'. יפה מראה.

חשבוהו כמאבד עצמו לדעת בזה שהחזיק בבר כוזבה נגד ממשלת הרומים, ולזה יצאה בת קול להודיע שהיתה כוונתו רצויה. אמרי צינה ס' ו אות ז (כתבי מהר"ן חיות ח"צ עמ' מתקמג) <->.

גם נסיעת ר"ע לחו"ל לעבר שנים היתה לתכלית זו, ועוד ביאורים בענין. זכר יהוסף ח"צ תהלוכות האגדות פל"ג ד"ה וע' ראצ"ד.

זכר יהוסף ח"צ תהלוכות האגדות פל"ג ד"ה וע' ראצ"ד

וע' ראב"ד פרק י"א ממלכים וכ"מ ומ"ע במ"ש הרמב"ם, שר"ע היה נושא כליו היכי מייתי לה. ובירור' תענית פ"ד שאמר רשב"י שעקיבא רבו היה דורש דרך כוכב מיעקב דרך כוזב. ר"ע כד חמי בר כוזיבא אמר דין הוא מלכא משיחא, א"ל ר"י בן תורתא עקיבא יעלו עשבים בלחייך ועדיין בן דוד לא יבא. וידוע שגם נסיעת ר"ע לחו"ל לעבר שנים היה ג"כ לתכלית זה. וע' ביבמות קט"ו א' ותו' ד"ה אמר ר"ע, וכידוע מהרוגי מלכות בעבור היותם מסבבי הקשר. ואמרם ביבמות ס"ב ע"ב שנהרגו כ"ד אלף תלמידי ר"ע שלא נהגו כבוד זה בזה, היינו שלא היו בעצה אחת בתכסיסי מלחמה בקנאתם זה בזה. ונ"ל הכונה מ"ש בסנהדרין שלא היה מורח ודאין, על מ"ש בירור' תענית סו"פ ד', ואיכה רבתי בפסוק בלע ה' ולא חמל, בעובדא דר"א המודעי דודו, בההוא כותאי שלחש לו באוניו והטעה את בן כוזיבא, דא"ל חד גנותאי אנא קטילתיה, ובירור' הגירסא כותי, והיינו במה שגרם לטעות בערמת הכותי ולהרוג את ר"א המודעי, וזה שאמרו שמלך שתי שנים מקודם ורק שלא היה מורח ודאין, שיכלו להטעותו בתחבולות הרומיים ע"י הכותי, באשר באמת ר"א המודעי דודו שהכירו לא האמין בו שהוא המשיח, אבל לא היה ח"ו בקשר במסתרים עם הרומיים, ואשר בהמיתו אותו חלק לבב העם לפלגות, ורפו ידיהם בראותם כי הוא איש שולל ונוח להתפתות, וניתן מורך בלבבם, ולא הסכימו כולם לחרף עוד את נפשם ברוח אומץ עד שגרם הריגת בר כוזיבא במלחמה, ואולי ע"י ישראל בעצמם בעצת הסנהדרין בראותם כי מטה ידו, ומיד לאחר שהוגהו נלכדה ביתר וכבשו ירושלים. ובהכרח שהיה המעשה בסוף ימי המרדות מכמה דורות שמלכו אחרי בניו.

היינו טעמא דגזרו רבן גמליאל וחבריו על שביעית בזה"ז מדרבנן (שביעית פ"ט ה"ו), כי הבינו שיארך הזמן עד שיבנה בית המקדש. גליון אפרים שס.

גליון אפרים שס

אמר לה חלתה מדבר תורה שביעית מדרבן גמליאל וחבריו. וכו'.

והנה לכאורה, הלא תיכף אחר חורבן בית שני היה רבן יוחנן בן זכאי נשיא ולא ר"ג, ואמאי לא תקן ריב"ז וחבריו שמיטה. והנה אף שיש לומר שר"י ב"ז לא היה נשיא רק שנים אחדות אחר החורבן. ועיין בתוס' בשבת נ"ד ע"ב בד"ה הוה מעשר. ומבואר אצלי באריכות בהערה בספרי זבחי אפרים בגמרא זבחים י"ב ע"א. והבית חרב בשנת השמיטה או בשנה הראשונה לשמיטה, ובזמן שהיה ריב"ז נשיא לא הגיעה עוד שנת השמיטה לכן לא תקן הוא וחבריו, וכשהגיעה שנת השבע כבר היה רבן גמליאל נשיא לתקן הוא וחבריו שתנהג שמיטה. יותר נ"ל שאחר החורבן נהגו שמיטה מפני שהיו

ביאור למה הקפידו החכמים, לפי מה דא' בטור (ח"מ סי' תכ) בשם הרמ"ה שהאדם רשאי לחבול בעצמו.
שו"ת עטרת פז ח"א כ"ג חו"מ סי' ז אות ו ד"ה וכן לפי כלל.

שו"ת עטרת פז ח"א כ"ג חו"מ סי' ז אות ו
ד"ה וכן לפי כלל

והנה הפני יהושע בב"ק (צא:) בדברי התוס' הנ"ל (ד"ה אלא האי תנא), עמד לבאר דעד כאן לא פליגי תנאי אם אדם רשאי לחבול בעצמו, אלא דוקא היכא שעושה זאת לצורך קצת, דאם אין לו בזה שום צורך כלל לכו"ע אסור, ואמנם היכא דאיכא בזה צורך גדול לחבול בעצמו לכו"ע שרי, ולא פליגי בהכי, וכדאשכחן בשאול המלך ע"ה. ע"ש. וראה גם בים של שלמה בב"ק (פ"ח סי' נט) שג"כ ביאר דעד כאן לא פליגי הני תנאי בב"ק שם, אם אדם רשאי לחבול בעצמו, היינו דוקא אם יש לו צורך בזה, אבל ללא שום צורך לכו"ע אסור. ומעתה הא דהביא הטור בשם הרמ"ה דפסק שאדם רשאי לחבול בעצמו, היינו דוקא היכא דעושה זאת לצורך, הא לאו הכי אסור אף לדעת הרמ"ה יעו"ש. וכו'.

וכן לפי כלל הדברים הנ"ל יובן הא דחזינן בירושלמי תענית (פ"ד ה"ה) גבי בר כוכבא וצבאו, דאמרין התם, דבר כוכבא היה לו מאתים אלף מטיפי אצבע (קטועי אצבע שהיו נבדקין על ידי כך אם הם אכירי לב שיחתכו אצבע בשניהם - קרבן העדה), שלחו חכמים ואמרו לו עד אימתי אתה עושה את ישראל בעלי מומין, אמר להן וכי היאך איפשר לבדוקן, אמרו לו כל מי שאינו רוכב על סוסו ועוקר ארז מן לבנון לא יהיה נכתב באיסרטיא [ספר הצבא] שלך, והיו לו מאתים אלף כן ומאתים אלף כן. יעו"ש. וי"ל דחכמים הקפידו עליו במה שהיה עושה דבר זה לבדוק את חלוצי הצבא בדרך זו שיקצצו אצבע ידם בשניהם לראות אם הם אכירי לב, כי לא ראו בכך שום צורך מיוחד, וכדחזינן נמי שאמרו לו דאם הוא רוצה לבדוק את גבורתם שיעשה כן ע"י שיעקרו ארז בלבנון וכו', וממילא זה לא חשיב צורך ועכ"פ בודאי לא הוי צורך גדול. וק"ל.

וכד דהוה נפק קרבא הוה אמר ריבוניה דעלמא לא תסעוד ולא תכסוף, הלא אתה אלהים ונחתנו ולא תצא בצבאותינו.

ביאורים בדברי הירושלמי.
יפה מראה, קה"ע, פנ"מ, מתא דירושלים.

מתא דירושלים

לא תסעוד ולא תכסוף. עיי' בק"ע דמפרש, דהי' אומר שהש"י לא יסעוד אותם רק יניח אותן אל הטבע. ותמי' דא"כ הי' רשע גמור ואיך ר"ע טועה אחריו. אלא נראה להיפך דהתפלל לפני ה' ואמר רבונו דעלמא לא תסעוד אותן ולא תכסוף אותנו, ירצה שלא יסעוד האומות ולא יכסוף אותנו, ואמר הלא אתה ה' ונחתנו ולא תצא בצבאותינו, ירצה אם לא תצא בצבאותינו אתה מזניח אותנו, משא"כ הנהו ב' אחים לקמן בדף ט"ו המה היו רשעים ממש.

לפי דברי הירושלמי מתורצת קושיית המהרש"א (גיטין נז. חא"ג ד"ה הלא) מה החילוק בין משמעות לשון דוד המלך בתהלים לבין הלשון שאמר בר כוכבא.
גלויי הש"ס שם ד"ה אכשליה <->.

ש"ש שנים ומחצה עשה אדריינזוס מקיף על ביתר וכו'.
הובא בראשונים.
ילקוט הממזי זכריה עמ' 108.

והוה ר' אלעזר המודעי וישב על השק ועל האפר וכו', אמר ליה חד כותייל לא תיזיל דך וכו', יהיב ליה חד בענו וקמליה.
ביאורים בדברי הירושלמי.
קה"ע, עלי תמר.

עלי תמר

יהיב ליה חד בעיט וקטליה. עי' ק"ע שפירש בעיטא חדא ברגלו וכו"ה במ"ר איכה סוף פ"א יהיב ליה חד בעיטא בריגלא וקטליה. אולם מצאתי במגן אבות להרשב"ץ פ"ג מ"א וז"ל: מיד נתמלא המלך (בר כוכבא) חמה על ר"א ובעט בו באגרופו ומת וכו', כן כתוב במדרש איכה רבתי עכ"ל. נראה מזה שבגרסתו במדרש לא היתה כתובה מלת בריגלא, כמו שאינה בירושלמי, רק יהיב ליה חד בעיטא, ופירש בעיטא באגרופו, כמ"ש במנחות ע"ו, כל המנחות טעונות ג' מאות שיפה וחמש מאות בעיטה. ופירש"י בעיטה, שבועט בהן בגבות אצבעותיו באגרופו ע"כ. ובגמרא שם, תנא אחת בועט שתיים וכו' עיי"ש. וכ"ה בערוך ערך 'בעט' בפירוש השני עיי"ש. ועי' מ"ש בשבת פ"ח ה"א עיי"ש.

היינו דאמרין בבבלי (סנהדרין צג:) 'כיון דחזויהו דלא מורח ודאין', שטעה בדינו ונכשל בהריגת ר' אלעזר המודעי.
זכר יהוסף ח"צ מהלכות האגדות פל"ג ד"ה וע' ראז"ד <הוצא לעל ד"ה ר' עקיבא נכומרת ד"ה והיינו>.

ער, ב [בויילא דף כד, ב]

מיד יצאת בת קול ואמרה הוי רועי האלי' וכו' וזועו יבוש תיבש ועין ימינו וכו' הרגת את רבי אלעזר המודעי וזוען של כל ישראל ועין ימינם וכו'.

ביאורים בדברי הירושלמי.
יפה מראה, קה"ע.

מיד נלכדה ביתר ונהרג בן כוזבה, אתון טעינין רישיה גבי אדריינזוס וכו', אשכח חכינה כריכה עליו, אמר אילולי אלהא דקמליה מאן הוה יכיל קמליה.

ביאורים בדברי הירושלמי.
ערוך ערך פטס (צ), יפה מראה, קה"ע, פנ"מ, לחיים צירושלים.

ערוך ערך פטס (צ)

חמי לי פטומיה. פ"י המפרש גיד.

לחיים צירושלים

אשכח חכינא כריכא עליו. נראה דכיון שנהרג ר"א המודעי זרוע ימין ועין ימין של ישראל, כל ת"ח שאינו נוקם ונוטר כנחש אינו ת"ח, ולכן נתקיים בו חיזויא דרבנן דלית ליה אסוותא.

מו"מ אם הירושלמי חולק על מה דא' בבבלי (סנהדרין צג:) שחכמים קטלוהו.
רדצ"ו ה' מלכס פ"א ה"ג, נאר שצט שם, זכר יהוסף ח"צ מהלכות האגדות פל"ג ד"ה וע' ראז"ד <הוצא לעל ד"ה ר' עקיבא נכומרת ד"ה לנך>, מרגליות היס שם אות יד <->, וראה עוד צדיקור הצי.

רדצ"ו ה' מלכס פ"א ה"ג

מה שנראה מדברי הראב"ד שישראל הרגוהו לא משמע הכי אלא הגוים הרגוהו, ויש לפרש הא

דאמרין בפרק חלק כיון דחזויהו דלא מורח ודאין קטלוהו, כלומר רפו ידיהם ממנו ובאו הגוים והרגוהו, א"נ אגדות חלוקות הן.

נאר שצט שם

כיון דחזויהו דלא מורח ודאין קטלוהו. אבל באיכה רבתי (ב, ד) בפסוק בלע ה' ולא חמל אמרו שנהרג על ידי אומות העולם.

לפ"ז יש ליישב מה שכתב הרמב"ם (הל' מלכים פ"א ה"ג) שדימה ר"ע וכל חכמי דורו שהוא המלך המשיח עד שנהרג בעונות ואז נודע להם שאינו, והשיג עליו הראב"ד מהבבלי הנ"ל שנהרג ע"י החכמים.

יד איתן שם (נדפס בס' הליקוטים) <->, אמרי צינה סי' ו צהגה"ה (כל ספרי מהר"ץ חיות ח"צ עמ' מתקמד ע"א), ועי' כסף משנה שם <->, ויאל משה מאמר שלש שזועות סי' נג ד"ה ומה.

אמרי צינה סי' ו צהגה"ה (כל ספרי מהר"ץ חיות ח"צ עמ' מתקמד ע"א)

לשון הרמב"ם פ"א מהלכות מלכים ה"ג, ואל יעלה על דעתך שהמלך המשיח צריך לעשות אות ומופת וכו', שהרי ר"ע חכם גדול וכו' והוא היה נושא כליו של בן כוזיבא המלך, והיה אומר עליו שהוא המלך המשיח עד שנהרג בעונות, והראב"ד השיגו דהרי (סנהדרין צ"ג ע"ב) אמרו דרבנן קטלוהו, והנה שיטת הראב"ד קשה דאין לפרש דב"ד קטלוהו, והרי בן כוזיבא היה אחר החורבן, ועוד ארבעים שנה קודם החורבן נתבטלו דיני נפשות עיין (סנהדרין מ"א ע"ב), ועיין רמב"ם פ"ד מהלכות סנהדרין ה"ג, וע"כ לשון קטלוהו אשר נאמר בבבלי היינו דנהרג ע"י האומות, כמבואר בירושלמי פ"ד דתענית דע"י שהרג את ר"א המודעי מיד נלכדה ביתר ונהרג בן כוזיבא, כמו שרמז ע"ז גם כן מרן הכ"מ, ויתכן גם כן לשון הרמב"ם ונהרג בעונות, היינו עון זה שהרג ר"א המודעי גרם לו, ומ"ש הרמב"ם דר' עקיבא נושא כליו, היינו שהיה תומך ידו בכל עון כמ"ש בירושלמי ובמדרש תני רשב"י, עקיבא רבי היה אומר דרך כוכב מיעקב דרך כוזיבא מיעקב, וכד הוי חמא בר כוזיבא הוה אמר דין הוא מלכא משיחא, ומפני דר"ע היה הגדול שבדור והחזיק בימינו הוי כנושא כליו, היינו התומך בידו בכל עון, וכל ענין חורבן ביתר ובן כוזיבא יתבאר אי"ה במ"א בארוכה.

ויאל משה מאמר שלש שזועות סי' נג ד"ה ומה

והכ"מ והלח"מ כתבו בהשגת הראב"ד שמשגיח על מה שכתב הרמב"ם שנהרג ומשמע שנהרג ע"י האומות, ובגמרא איתא שרבנן קטלוהו, וכתבו שזה פלוגתא בין הגמרא והמדרש, דבמדרש איכה בפסוק בלע ה' וגו' אומר דנהרג ע"י האומות, והרמב"ם הכריע כדעת המדרש, אלא שהכ"מ תולה הפלוגתא אם הלכה כשמואל דאמר אין בין עולם הזה לימות המשיח אלא שעבוד מלכיות, והרמב"ם פוסק כשמואל, והלח"מ משנה תולה הפלוגתא אם צריך להיות מורח ודאין. והנה מלבד שאינו מובן כ"כ האיך תלוי זה בזה, גם בעיקר הפלוגתא מ"ש הכ"מ דהרמב"ם פוסק כשמואל, כבר האריך בלח"מ ה' תשובה פ"ח ה"י בראיות ברורות דע"כ הרמב"ם ז"ל לא סבירא ליה כשמואל, ומה שהביא דברי שמואל הוא רק להביא רא' מדבריו לפי הענין, ומדשמואל נשמע לרבנן יעיי"ש שהאריך בביאורו, וסיים שלא הביא הרמב"ם דברי שמואל

וכן מי שלא יוכל להשמר מהרהורים רעים וכו' בשו"ע לא הניחו, וגם הע"ה לא הניחו כמ"ש בשמושא רבא, וגם היו הרבה קלי דעת ופראים ושע"י היה החורבן בעונותם, ע"כ רבואה המספר הלז לשבחן של ישראל שעכ"פ גם אז מספר הגון מישראל הניחו תפילין, (ואולי אם היו נזהרים יותר במצות תפילין ומרבים העם להניח היו נצולים מגזירות קשות ורעות ומכות נוראות ו"ל בהפלגה גדולה באכזריות העמים כאלו, והיו מקויים בהם וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך ויראו ממך, וכדא' במנחות על כל המניח תפילין ואכמ"ל) ובזה אכשיר דרא, בין היראים שומרי תורה, במצות תפילין ועוד בכמה מצות ה' ברה, ה' יגאלני במהרה, ב"ב בקרוב.

עלי תמר

ומצאו שלש קופות וכו'. במדרש איכה פ"ב פסוק בלע ה', שלש מאות קופות של קצוצי תפילין נמצאו בביתר, וכל אחת ואחת מחזקת שלש סאין וכשאתה בא לחשבון אתה מוצא תשע מאות סאין כצ"ל, וכמ"ש במדרש איכה רבה הוצאת בוכר. ויתכן להגיה כאן, ומצאו ש' קופות של קצוצי תפילין של תשע תשע סאין, וי"א תשע מאות של שלש שלש סאין, כלומר שמצאו תשע מאות סאין קצוצי תפילין באותן ש' קופות מפני שכל קופה הכילה ג' סאין. נמצא דדעת הי"א הוא כדעת המדרש איכה. ועיין הגהת רש"י בהערותיו. ומה שהגהתי שצ"ל ש' במקום שלש, יתכן הדבר שהסופר מצא לפניו כתוב שי"ן עם קו למעלה, וחשב שהוא מקוצר משלש וכתב שלש.

תני רבן שמעון בן גמליאל אומר חמש מאות בתי סופרים היו בביתר וכו'.

ביאורים בדברי הירושלמי.
יפה מראה, קה"ע.

ומכאן לא נשתיר אל"א אני, וקרא על גרמיה עיני עו"ה אנפשי מכל בנות עירי.

צ"ע דתנינן באבות דר"נ (פל"ח ה"ג) 'כגון ביתר שלא נמלט ממנה נשמה'.

עלי תמר.

עלי תמר

ומכולן לא נשתיר אלא אני. באדר"נ פל"ח כתיב, וחרה אפי והרגתי אתכם בחרב והיו נשותיכם אלמנות, ממשמע שנאמר והרגתי אתכם בחרב איני יודע שנשותיכם אלמנות, אלא אלמנות ולא אלמנות שלא ימצא להם עדים להתירה, כגון ביתר שלא נמלט ממנה נשמה להחיר אשת איש עכ"ל. וראיתי בספר העגונות מאת הרב יצחק זאב כהנא בהוספות, שהעיר הרב ר"מ כהן מלשון הירושלמי, ומכולן לא נשתיר אלא אני. ברם ברור שבהתחלת כניסת השונאים לביתר ברחו הרבה. והיו אלו שחזרו לנשיהם והיו כאלו שנעדרו והיה ספק אם ברחו ונהרגו או שנפלו בשבי. ואולם לאחר ששהו הרומים זמן מה שמו מצור על ביתר שלא ימלט ממנה אף נשמה, ומפני כן נשאר בספק גורל אלו שנעדרו, אם נהרגו בבריחתם, או שנפלו בשבי, או שנמצאים במדינה רחוקה. ואלו היה נשאר מי שהוא בחיים לאחר ששמו מצור על ביתר היה יכול להעיד אם אדם זה נשאר בביתר ונהרג שם, או שנעדר בהתחלת ביאת השונאים. ורשב"ג היה אחד מהילדים שנמלטו ממנה בתחילת כניסת השונאים והיתה אז עדיין אפשרות של בריחה.

מרכנת המשנה סס

פי"א ה"ג. ואל יעלה על דעתך שהמלך המשיח כו'. עיין השגות וכ"מ ולח"ס. ובמ"ר איכה ובירושלמי פ"ד תענית ע"ש. והנכון לדרך רבנו דמפרש דאין פלוגתא בין רבא דבבלי ובין ירושלמי, דודאי מודה רבא דהאומות הרגוהו בביתר והיינו הרוגי ביתר, אלא דבירושלמי ובמ"ר שם מבואר שר"א המודעי היה מתפלל ג"ש ומחצה כל יום והיתה זכותו מגן על העיר שלא ילכוד אדריינוס קיסר את העיר, ונלאה אדריינוס ורצה לילך מלהביא ביתר במצור. וא"ל כותי א' המתן ואני אלך אל העיר שתכבוש אותה. ונכנס הכותי ובא אל ר"א המודעי ומצאו עומד ומתפלל ועשה עצמו כלוחש באזניו, ותפסוהו בני העיר והביאוהו אל בן כוזיבא, ושאלו בן כוזיבא מה המתקת סוד עם ר"א המודעי, והשיב הכותי אם אגיד לך או לא אגיד תהרגני מוטב שאגיד לך ותהרגני ואתה המלך תנצל, והגיד בעלילה שר"א המודעי נתייעץ עמו למסור העיר ביד אדריאנוס, והרג המלך את ר"א המודעי ולא קבל ממנו התנצלות, מיד יצא בת קול הוי רועי אליל כו', ונלכדה בו ביום ביתר ונהרג בן כוזיבא ע"כ. ולפ"ז הענין כפשוטו, דאמר רבא דמורח ודאין דכתי' לא למראה עיניו ישפוט ושפט בצדק דלים, פי' דלא יאונה לצדיק כל און לשפוך דם נקי באומד גרוע שהרג בחנם את ר"א המודעי והוברר דאין רה"ק שורה עליו לשפוט בצדק דלים והשלימו חכמים עם אדריינוס למסור העיר בידו וקטלוהו וזה נכון. ומ"מ שפיר קאמר רבנו דהם לא רצו לקבל ממנו אות אלא שאמרו נחזי אנן אי מורח ודאין, פי' אם לא יבא מכשול על ידו וכיון שנכשל במשפט ר"א המודעי שוב הסגירו העיר כמ"ש.

וה"א רחוקה מן הים ארבעים מיל.

גירסאות.
עמודי ירושלים.

עמודי ירושלים

אם תאמר שהיא קרובה לים והלא רחוקה מן הים ארבעים מיל. ע"י תבואות הארץ פ"ג שכתב שהוא ט"ס וצ"ל ארבעה מיל יע"ש.

עה, א

ומצאו שלש קופות של קצוצי תפילין של תשע תשע סאין, ויש אומרים תשע של שלש שלש סאין.

צ"ע שלפי ערך ההרורים הרי זה מספר קטן של תפילין.

הגהות הירושלמי (מונקאטש), ועי' עלי תמר.

הגהות הירושלמי (מונקאטש)

אמרו וכו' ומצאו שלש קופות של קצוצי תפילין של ט' סאין, וי"א תשע של ג' ג' סאין. הן יפלא אם חשב כ"כ החשבון כמעט בדיוק, הלא זה אינו עולה לפי החשבון אפי' בחלק מאה לפי ערך שאמרו מתחלה שהי' הדם מגלגל סלעים משאוי מ' סאה, עד שהלך הדם בים ארבעת מיל וכו'. ואם נחשוב זכרים בערך מחציתן אי פחות לפי שנחשוב רק מ"ג שנים והלאה, מה הם הקצוצי תפילין במספר קטן לפי ערך ההרורים והדם כנ"ל.

אולם כנראה החזיקו אז במשאחז"ל שאין להניח תפילין אלא אם יש לו גוף נקי כאלישע בן כנפים,

אלא כדמות ראי' אבל לא דס"ל כוותיה. גם דחה עי"ז דברי הכ"מ שבסוף הלכות מלכים.

ומה שהמציא הלח"מ פלוגתא חדשה אם צריך להיות מורח ודאין, כבר הבאתי מהרדב"ז והרא"ז שברור בעיניהם שאין בזה פלוגתא, והרמב"ם עצמו באגרת תימן החליט לדבר ברור שהמלך המשיח צריך להיות מורח ודאין. וכפי הנראה לא היה לפני הלח"מ האגרת תימן. גם האיק אפטר לדחות דברי הש"ס מחמת דברי המד', הלא כללא הוא בכ"מ שדברי הש"ס יותר מן המדרשות, וכיון שסתמיות הש"ס הוא במסקנתם דרבנן סברי שצריך להיות מורח ודאין וגם עשו מעשה רב עי"ז שקטלוהו, האיק אפטר לחלוק עליהם. ובעיקר הדבר שעשו פלוגתא בין הגמרא והמדרש כבר ביאר האברבנאל בספרו משמיע ישועות שאין בזה פלוגתא, דמה שאמרו בגמרא דרבנן קטלוהו אין הכוונה שקטלוהו בידיים, אלא שדנו אותו למיתה ולכן נהרג ע"י אור"ה, ואין בזה שום סתירה ולמה לנו לעשות פלוגתא בין התנאים במקום שאפשר להשוותן.

ובתוה"ק פרשת וישב אצל יוסף בבית האסורים דכתיב את כל אשר הם עושים שם הוא היה עושה ובתרגום ע"ז במימרי' הוה מתעביד, דמה שנעשה עפ"י דיבורו יקרא בלשון שהוא ה' העושה כיון שהוא ע"י כוחו, אף שבמעשה לא עשה כלום, ומצינו כן בכמה מקומות, וא"כ אין שום סתירה ממה שאמרו בגמרא דרבנן קטלוהו אם היה ע"י קללת החכמים או אפילו רק ע"י מחשבתם ודעתם, מ"מ מכוחם היה אף שבמעשה לא עשו מאומה.

וביותר אני תמה מה שכתב הכ"מ והלח"מ שבאיכה רבתי בפסוק בלע ה' ולא חמל, איתא שנהרג ע"י האומות ואינו כן שם, וז"ל המדרש שם נהרג בן כוזיבא ואיתא רישא לגבי אנדרינוס אמר מאן קטליה לדין, אזל ואייתיה ואשכח עכנא כריכא על צוארי', א"ל אלו לא אלקי קטליה לדין מאן הוי יכיל ליה וקרא עליו אם לא כי צורם מחרם. והרי לך בפירוש שלא האומות הרגוהו ולא היה מציאות להורגו אלא השי"ת קטלי', והובא זה גם בירושלמי תענית פ"ד, וכתב ע"ז המהר"ש יפה כיפה מראה שעל הירושלמי שהנחש הוא שליח מאת השי"ת. וא"כ בודאי שאין בזה פלוגתא וסתירה, דכמו שאמרו במדרש שהקב"ה הרגו יען שהיה ע"י הנחש שליח מן השמים, כמו כן אמרו בגמרא דרבנן קטלוהו כי מה שנעשה בשמים הוא ע"י החכמים והרגוהו ע"י השליח שנשלח לו מן השמים, ובפרט שאנדרינוס לא ידע מה שעשו החכמים אלא זה ראה שע"כ הוא מן השמים, ויותר לא אמרו מזה במדרש.

אלא שהש"ס גילה לנו שהי' זה מעשה החכמים בשמים, ומהיכא תיתי לעשות בזה פלוגתא בדברי חכז"ל. גם הרמב"ם ז"ל לא כתב שנהרג ע"י האומות אלא כתב שם שנהרג, ושפיר כוונתו שנהרג ע"י שליח הנחש שליח דרבנן ושליחא דרחמנא. גם בדברי הראב"ד אצ"ל שכוון להשיג ממה שאמרו בגמרא שנהרג ע"י רבנן, כי אין זה סתירה לדברי הרמב"ם, אלא יש לומר שמשגיג על מה שהביא ראי' מעובדא כזו שנתברר אח"כ הטעות והנוק שהי' בו. גם הרמב"ם ז"ל לא הביא משם אלא שהוא עכ"פ ספיקא במה שלא מצינו בש"ס ההיפך, אבל להביא משם נגד סוגיא מבוארת בש"ס להלכה קשה להבין.

ביישוב הרמב"ם והתלמודין.

מרכנת המשנה סס.

אוצר מפרשי הירושלמי

33

על פסחים, ציין לעיין בטורי אבן במגילה הנ"ל, ואינו תחת ידי לעיין בו מש"כ בזה. ולכן נלפענ"ד ליישב דלא קשה, דהנה במגילה ו', א"ר יוחנן כי הוינא טליא אמינא מלתא דשאלנא לסבייא ואשתכח כוותי: חמת זו טבריא כו' רקת זו צפורי כו', ורבא אמר חמת זו חמי גרר ורקת זו טבריא, ולמה נקרא שמה רקת, שאפילו ריקנין שבה מלאים מצות כרמון. ר' ירמיה אמר רקת שמה, ולמה נקא שמה טבריא, שיושבת בטיבורה של א"י. רבה אמר רקת שמה, ולמה נקרא שמה טבריא, שטובה ראייתה, ופירשו התוס' שם, שטובה ראייתה, שהי' גנות ופרדסים ע"ש. ולכאורה י"ל מה דאמר ר' יוחנן דשאלנא לסבייא, ולא בא מן המודיעים ולחון לומר מי הם הנה סבייא ששאל אותם? וכדי ליישב כ"ז, אקדים להירושלמי מגילה פ"א ה"א דף ב' ע"א: ותני כן, הסמוך לכרך הרי הוא כיוצא בו, ראב"נ כגון הדא חמתה, לא אמר אלא כגון, הא חמתה עצמה מוקפת חומה מימות יהושע בן נון. מן הדא וערי מבצר הצדים צר וחמת רקת וכינתר. הצדים כפר חטייא, צר הסמוכה לה, חמת חמתה, רקת טבריא וכו'.

ואח"ז איתא בירושלמי: חרב הכרך ונעשה של עכו"ם, איתא חמי בו אינן קורין ובחוצה לו קורין. חזקיה קרי לה בי"ד ובט"ו כו'. ר' יוחנן קרי לה בכנישתא דכיפרא, ואמר הדא היא עיקר טבריא קדמייתא וכו'.

והמראה הפנים שם ד"ה הכל, כתב: שראה מקשים על הא דחזקיה מספקא על טבריא, אם היא מוקפת חומה מימות יב"נ, כיון שמחמתן לטבריא מיל [כנ"ל] תיפוק ל' דטבריא סמוך לחמתן ומאי מספקא ל' וכתב: דלא קשה, דאפשר לומר דטבריא ל' לחזקיה כמאן-דאמר חמת זו טבריא, וא"כ מה דאמרין במגילה ב' ע"ב כמחמתן לטבריא. על כרחך חמתן לאו היינו חמת, עכ"ל. ודבריו תמוהים במש"כ שראה מקשים, פלא שהוא בעצמו פירש בפני משה (בד"ה לא אמר) שהיא קושיית הירושלמי, כנזכר לעיל.

ומצאתי בס' ברכי יוסף סי' תרפ"ח אות ח' הביא קושיא זו בשם משאת משה בשם גאון, והארין בזה. עד שבא להעיר בירושלמי הנ"ל, דברישא מייתי מקרא דחמת מוקפת מיב"נ וגם רקת זו טבריא כו', ובין הדברים קאמר להא דנחרב הכרך כו', והדר מייתי להא פסקא דחזקיה כנ"ל. ודקדק דהא דנחרב הכרך אין כאן מקומו? ולכן פירש ג"כ דהירושלמי מקשי, דאף דטבריא מספקא לחזקיה, עכ"פ הו"ל לקרות בט"ו מחמת שסמוך לחמת. וע"ז סידרו כאן ד"ז דנחרב הכרך, לרמז דחמת חרבה והיינו דמספקא ל' דטבריא עש"ה. אבל הפני משה הנ"ל, פירש הא דנחרב הכרך כו', שקאי על כנרת, כנזכר לעיל, (וגם תירוצו של המראה הפנים הנ"ל, שכתב: דטבריא ל' לחזקיה כמאן-דאמר חמת זו טבריא וחמתן לאו היינו חמת כנ"ל, לא ידענא כלל מה דחק ל' לומר כן. דהא ר' ירמיה במגילה ב' ע"ב הנ"ל שאמר שמחמתן עד לטבריא מיל, יש לומר דטבריא ל' שפיר שחמתן היינו חמת, משום דל טבריא ל' כו' יוחנן דסובר חמת זו טבריא ורקת זו צפורי, ואזיל ר' ירמיה לשיטתו במגילה ו' הנ"ל, שרקת שמה ולמה נקרא שמה טבריא, שיושבת בטבור של א"י כנ"ל, הרי להדיא לר' ירמיה טבריא ורקת א' הוא, ושפיר אמר מחמתן דהיינו חמת, וכרבא שם, דחמת זו חמי גרר, עד טבריא רקת מיל, אבל חזקיה דמספקא ל' בטבריא, סבירא ל' כו' יוחנן דחמת זו טבריא, ועל חמת מספקא ל' כנ"ל). ואם כן, אם נימא

כלם ואז נגדעה לגמרי קרן ישראל ונשארה נבלתם מאכל לעוף השמים זמן רב והיתה חרפה גדולה לישראל בדבר עד שישבו רבן גמליאל ובית דינו כמה ימים בתעניות וכזבו אוצרות אבותיו עד שניתנה להם רשות לקברם ואז תקן ברכת הטוב והמטיב על רוב הטובה הזאת. ותקנוה בסעודה לפי שהוא מקום השמחה. ולכן תקנוה ג"כ על שני היין ועל שמועות טובות ועל הגשמים. ובירושלמי נתן טעם אחר לשנוי היין לפי שזבלו האויבים שדותיהם וכרמיהם בדמי ההרוגים וגדרו בהם כרמיהם לפיכך תקנוה על שני היין ועל כוס של ברכת המזון דכשנוי יין דמי וזהו הטוב והמטיב הטוב שלא הסריחו כל אותו זמן שנשארו על פני האדמה והמטיב שנתנו לקבורה דהיינו טובה על טובה. ואמרי' ביר' (עי' סוכה פ"ה סוה"א) כשנחרב ביתר נגדעה קרן ישראל ואינה עתידה לחזור עד שיבא בן דוד, ולכן סמכוה אצל בונה ירושלים.

שמונה עשר מיל על שמונה עשר מיל כמון טיבריא לציפורי.

בבבלי (שבת קיח:) 'יהא חלקי ממכניסי שבת בטבריא וממוציאי שבת בצפורי', ביאר בשו"ת הר"י מיגש (סי' מה) שצפורי וטבריא הם בתוך תחום אחד, דלא כמובא כאן (הובא בגליון הש"ס שם), ויישובים ע"ז.

גלויי הש"ס שם רד"ה ממכניסי <->, יפה עיני שזכר ד"ה כתב, שו"ת הרצ"ו אהע"ז סי' ע' אות ז' ויז' וחו"מ סי' פט <->, לקוטי סופר מנזה כל ד"ה ואנז' (עמ' יג ע"ה), ועי' שו"ת תלמי צנענים ח"ד אור"ח סי' ג' אות ג' ד"ה ומ"ש <->.

יפה עיני שזכר קד ד"ה כתב

כתב אות א' בטבריא. עיין מה שכתב ש"ק בפרקין ה"ד בשם רב האי [דטבריא] וצפורי היו סמוכות זו לזו ושער א' ביניהם עיין שם. וצריך עיון מירושלמי תענית פ"ד ה"ה ואיכ"ר פ"ב דאיתא שם י"ח מיל על י"ח מיל כמון טבריא לצפורי, וכן משמע בירושלמי סנהדרין פ"ג ה"ב האי משכונה כו' דהיינו שכונה, וכפר שבין טבריא לצפורי וממנה לטבריא ט' מילין ולצפורי ט' מילין. ויש לומר בדוחק לרב האי דמ"ש בירושל' תענית ובאיכ"ר, י"ח מילין הוא מהתחלת טבריא ע"ס צפורי שהיו עירות גדולות וסמוכות זו לזו, וא"ש הלשון י"ח מיל על י"ח מיל. ובסנהדרין השכונה שוכנת כנגד בין טבריא לצפורי, ולכ"א רחוק שעור ט' מילין, ובשנדרחוק לפרש כן יוסר קושיית הגליון מעל הר"י מיג"ש בתשו' שכ' ג"כ דבתחום א' הי'.

שו"ת הרצ"ו אהע"ז סי' ע' אות ז

אמנם עיקר דברי הר"י מיגש תמוהים מאד לכאורה, מירושלמי תענית פ"ד ה"ה דף כ"א ע"ב, דאמרין שם: כרם גדול הי' לאדריינוס הרשע, י"ח מיל על י"ח מיל, כמון טבריא לצפורי והקיפו גדר מהרוגי ביתר כו' ע"ש. הרי מפורש יוצא במערבא שי"ח מיל הי' מטבריא לצפורי. והאיך סליק אדעתיה של הר"י מיגש שהי' תוך תחום אחד. וכן קשה על הראשונים שבחידושי הרשב"א הנ"ל. וכו'.

וכדי ליישב דברי רבותינו הגאונים הקדושים, רב האי גאון והר"י מיגש ז"ל, נראה לי. דהנה במגילה ב' ע"ב על הא דאמר ריב"ל כרך וכל הסמוך נדון כרך, ופריך: עד כמה, וא"ר ירמיה כמחמתן לטבריא, מיל והא קמ"ל, דשיעורא דמיל כמחמתן לטבריא, ובפסחים מ"ו ע"א דשעורא דמיל כמגדל נוניא לטבריא ע"ש. ולכאורה קשה אמאי לא אמרו בפסחים כמגילה הנ"ל. [ראיתי בהגהות רעק"א

כרם גדול הי' לאדריינוס הרשע וכו', והקיפו גדר מהרוגי ביתר וכו'. יש נותנים טעם לפ"ז למה רק ביין מברכים ברכת 'הטוב והמטיב'.

יטענ"א ז"צ קכ"א ד"ה יוס שמינא, אור זרוע ח"א סי' קנה, אכזרסה ה' נרכת המזון ד"ה וכנר כמננו.

יטענ"א ז"צ קכ"א ד"ה יוס שמינא

יום שניתנו הרוגי ביתר לקבורה תיקנו הטוב והמטיב. ואומרים קצת רבותינו ז"ל כי לכך תקנוה בבהמ"ז מפני מעשה הכרם שאמרו באיכה רבתי כרם גדול הי' לאדריינוס קיסר מהלך י"ח מיל על י"ח מיל כמון טבריא לציפורי והקיפוהו מהרוגי ביתר מלא קומה ופישוט ידים ולא הבאישו ולא הסריחו ולא גזר עליהם שיקברו עד שעמדה מלכות אחרת וגזר עליהם שיקברו, אמר רבי חנינא יום שניתנו הרוגי ביתר לקבורה תיקנו הטוב והמטיב על היין בברכת המזון משום מעשה של אדריינוס קיסר זכר לדבר, ויש מרבותינו אומרים כי לפי שברכת המזון קבעו בו ענינים של הודאה על הארץ הטובה ועל מלכות בית דוד והיה זה הנס חשוב להם מאד קבעוהו עמהם לברך עליו בנפש שבעה וכלב שמח.

אור זרוע ח"א סי' קנה

בבבלי (ברכות מא:) שאלו את בן זומא מפני מה אמרו דברי' הבאים בתוך הסעודה מחמת סעודה אין טעונין ברכה לא לפנייהם ולא לאחריהם. אמר להם הואיל ופת פוטרותן, אי הכי יין גמי שאני יין שגורם ברכה לעצמו. פירש"י (שם מב. ד"ה דגורם) בכמה מקומות הוא בא ומברכין עליו אע"פ שאין צריכין לשותתו ע"כ רש"י. דהיינו בתשעה באב בברית מילה וקידושא דיוה"כ דברית מילה וכסא דאבדלתא. ורשב"ם פ"י גורם ברכה לעצמו היינו כדתנן על פירות האילן אומר בורא פרי העץ חוץ מן היין שעל היין הוא אומר בורא פרי הגפן. ואמרין בגמ' משום דאישתני לעילויא אבל בעודו בענבים מברכין עליו בורא פרי העץ. ולי נראה לפרש דגורם ברכה לעצמו היינו שאין מברכין הטוב והמטיב אלא על היין. וטעם לדבר דאמרי' בירוש' דתענית כרם הי' לאדריינוס קיסר והקיפו גדר מהרוגי ביתר וגזר עליהם שלא יקברו עד שעמד מלך אחר וגזר שיקברו וקבעו הטוב ומטיב הטוב שלא הסריחו והמטיב שנתנו לקבורה, ובשביל שהיו מונחים בכרם וגם סנהדרין היו בכרם כשתקנוה לזאת הברכה תקנו לברך הטוב ומטיב על היין דעל שמועות טובות מברך הטוב ומטיב, וזהו כמו שמועה טובה שכל שעה יבוא על ידי יין לזכור אותו נס שנעשה להרוגי ביתר ע"י כרם טוב. ויש מפרשים דהיינו טעמא שמברכין על היין הטוב והמטיב לפי שכשתשים היין שבכרם אחד בשלשה או בארבעה חביות א"א לעולם שלא תהא כל חבית וחבית משונה בטעם מחבירתה. אבל חטים ושעורים כשתאפה שלשה או ארבעה תנורים משדה אחד כולם שרים כמראה ובטעם אחד.

אכזרסה ה' נרכת המזון ד"ה וכנר כמננו

וכבר כתבנו בהקדמת הספר הזה שצריך לומר אמן בין ברכת בונה ירושלים לברכת הטוב והמטיב כדי להבדיל בין ברכות שהן מן התורה לברכה שתקנו חכ' ואמרי' בפרק שלשה שאכלו (מו.) שברכת הטוב והמטיב ביבנה תקנוה פי' ב"ד של רבן גמליאל הזקן שביבנה תקנוהו על הרוגי ביתר שהיתה עיר גדולה לאלהים והיו בה אלפים ורבות מירשאל כמו שאמרנו בסדר תפלות התעניות ואח"כ גברה מלכות רומי עליהם ולכדום ונהרגו

הש"ס שבת שם שמביא מר"י הגאש הנ"ל, שכוונת הש"ס יהא חלקי ממכניסי שבת בטבריא כו' היינו עם אותם שבתחילת שבת המה בטבריא ובאפוקי יומא הם בצפורי, כי טבריא וצפורי תוך תחום א' ע"ש.

שיעור זה לאו דוקא, ואינו אלא לשון הפלגה. שו"ת זכר יוסף ח"צ מהלכות האגדות פ"צ ד"ה וסה"ג <->.

הובא בראשונים. אשכול ה' נכנס המזון (מהדו' אירענאק ח"א עמ' 48).

והקיפו גדר מהרוגי ביתר מלא קומה ופישוט ידים.

ביאורים בדברי הירושלמי.
יפה מראה, קס"ע, עלי תמר.

עלי תמר

מלא קומה ופישוט ידים. עיין בק"ע, ובכלכו מבואר כפירוש השני, וז"ל בהלכות בהמ"ז, ויהרגום בביתר עד תום כל העיר טף ונשים, ויצו המלך לבלתי קוברם, ויהי מחוץ לעיר כרם גדול רחבה שנים עשר מיל (נראה שהיה כתוב י"ח וקרא המעתיק בטעות י"ב, וכתב התיבה המליאה שנים עשר) ויקיפו את הכרם סביב סביב ממתי ישראל זה על זה, ויעמדו שם כ"ה שנים כל ימי אותו המלך ולא הסריחו, והיה אחרי מות אותו המלך ויעמוד מלך אחר ויצו לקוברם וילכו כל העם מן העיר לקוברם וקברום במקומם בכרם עכ"ל. אלא שצ"ע שאחרי שהניחום זה על זה לאורך גופם כדי שיהיו הגדר, איך יצויר שהיו ידיהם פשוטות לרוחבם, ואולי פישוט ידים האמור כאן הכוונה שהורידו ידיהם למטה לאורך גופם, ודוחק וצ"ע.

והנה במתנות כהונה איכה פ"ב פסוק בלע ה' ולא חמל, זה לשונו, בירושלמי יש שהגדר היה גבוה מלא קומת איש עם פישוט ידיו למעלה עכ"ל. ואף שהמת"כ השתמש בירושלמי כת"י ישן שמזכירו בכמ"ק, מ"מ נראה שלא היה כתוב בירושלמי המילה למעלה, אלא שהוא פירש ופישוט ידים כן. אולם פירושו אינו נראה, אלא ר"ל ופישוט ידים באורך בשני צדדי הגוף. וראיה לזה מהנוסח באיכה רבה הוצאת בובר, מלא קומתן ופישוט ידים ורגלים, שע"כ הוא באורך משני צדדי הגוף ונראה שאדריינוס הרשע שחיק טמאי סמל בזה רעיון שטני שכאילו ההרורים עומדים כנוטרים לכרמו. והנה צ"ע ואין עשה הרשע דבר כזה לעשות גדר מהרורים שמעלים סרחון ועיפוש ומונעים הגישה לכרם, הלא הוא בוודאי לא סמך על הנס שלא יבאישו ולא יסריחו. וי"ל שאחרי שראה את הרוגי ביתר מונחים כן כמה ימים ולא מעלין סירחון, הרי ראה הפלא בעיניו והיה יכול להשתמש בהם כגדר עד שיעלו באשה. אבל לתמהונו ראה שעברו כמה שנים ולא הסריחו. ויותר נראה שכבר נתעכל בשרם ונשאר שלדם קיים ובהם הקיף כרמו, ואעפ"כ היו מסריחים בזמן קצר לולא הנס, ודומה לזה כתוב ביפ"מ.

ולא גזר עליהם שיקברו וכו'.

ביאורים בדברי הירושלמי.
עלי תמר.

עלי תמר

כרם גדול היה לאדריינוס הרשע וכו' ולא גזר עליהם שיקברו. פירוש, אחר שנתן צו שלא לקברם היה צריך להוציא צו עליהם שיקברו, כי הרוצח הרשע, שמו לדראון עולם ש"ט, לקח נקמתו מהם אף לאחר מותם מות גבורים ולא נתן צו לקברם,

בעירוב, עכ"ל. [והאי בורניש לביהכ"נ דדניאל, היא בגמ' עירובין כ"א ע"א ע"ש. והיה יכול הרא"ש להוכיח דיכולין להלך ע"י בורגנין, משבת ק"נ ע"ב דמותר לאדם לומר לחבירו לכרך פלוני אני הולך למחר, שאם יש בורגנין הולך, ע"ש ברש"י ד"ה שאם]. והנה השירי קרבן והמראה הפנים שם ד"ה מהו, תמהו על הרא"ש הנ"ל, דגם הירושלמי ס"ל כרשב"י הנ"ל דמותר להלך אפילו יותר מאלפים ע"י בורגנין כנ"ל, ולא פליגו ר"ח וב"ק אלא לעיבור כנ"ל, ולכן כתבו, דלא ה"י הגירסא ברא"ש האי תירוץ דכאן להילוך וכאן לעיבור. ע"ש בגליון הש"ס מש"כ בזה. ותמהני על הקרבן נתנאל על הרא"ש שם אות י"ט, שהעתיק לתירוץ הירושלמי הנ"ל כאן להילוך כו', ולא העיר כלל דלא היה זה בגירסת הרא"ש כנ"ל. על כל פנים למידין מזה, דלכולא עלמא היו יכולים להלך בשבת מטבריא לצפורי, ע"י בורגנין ומערות, ואם כן נחא ואתי שפיר דברי הר"י מיגש, שפירש דטבריא וצפורי תוך תחום אחד היו, היינו שאותן שבטבריא יכולין באפוקי יומא להלך לצפורי ע"י בורגנין כנ"ל, אף שה"י י"ח מיל, כירושלמי תענית הנ"ל, כמו שאזלו מבורניש לביהכ"נ דדניאל כנ"ל, שה"י ג' פרסה. ודו"ק. וזה נכון.

לקוטי סופר מנזה כד ד"ה ולאנז (עמ' יג ע"א)
ואגב אתתיק מה שהשכתי לידדי הרה"ג מו"ה אליעזר יצחק כהנא שפירא נ"י אבדק"ק גאלין במדינת רוסיה, על מה שתמה אשור"ת הר"י מגאש סי' מ"ה, שחקר אם בין טבריא לציפורי ה"י מהלך י"ב מיל על י"ב מיל שיעור תחום שבת כמבואר שם, הלא דבר מפורש בירושלמי תענית פ"ד הלכ' ה', ובמדרש איכה רבתי פ"ב סי' ד' דכרם ה"י לאנדריינוס י"ח מיל על י"ח מיל כמן טבריא לציפורי, הרי נראה דה"י בין טבריא לציפורי יותר משיעור תחום שבת וצ"ע. וי"ל דלכאורה יש לדקדק למה מדייק שהכרם ה"י י"ח מיל על י"ח מיל כמו מן טבריא לצפורי, הלא רוצה רק לתאר לנו גודל הצרות שאירע לנו בחורבן בעוור"ה, שכרם ה"י לאנדריינוס י"ח מיל על י"ח מיל והקיפו גדר מהרוגי ביתר מלא קומה ופישוט ידים ולא גזר עליהם שיקברו, עד שעמד מלך אחר וגזר עליהם ע"ש, ומאי נפ"מ אם הגדר ה"י כמו מן טבריא לציפורי.

וי"ל דאיתא בר"ה דף ל"א ע"א גלתה סנהדרין מלשכת הגזית לחנות כו' מבית שערים לצפורי ומצפורי לטבריא, וטבריא עמוקה מכולן שנאמר ושפלת מארץ תדברי. ובמגילה דף ו' ע"א איתא קטרון זו צפורי, ולמה נקרא שמו צפורי שיושבת בראש ההר כצפור, הרי מפורש יוצא שטבריא יושבת בעמק וצפורי בראש ההר, ויעיין ברש"י שבת דף ק"ח ע"א יהא חלקי ממכניסי שבת בטבריא מפני שהיא עמוקה ומחשכת מבעוד יום וסבורין שחשכה, וממוציאי שבת בצפורי שיושבת בראש ההר ובעוד כשהחמה שוקעת נראית שם אור גדול ומאחרין לצאת ע"ש. ותמהו בטו"ז או"ח סי' תרפ"ח סק"ג שמביא ראי' שטבריא יושבת בעמק מרש"י הנ"ל, ולא זכר הטר שהיא מפורש בגמרא ר"ה הנ"ל.

ולפ"ז י"ל דהירושלמי רוצה להשמיענו דכרמו של אנדריינוס ה"י מונח בשיפוע כמו מטבריא לצפורי שטבריא בעמק וצפורי בהר, ותאר לנו שהרוגי ביתר ה"י רב כ"כ שה"י יכולים להקיף הכרם אף שה"י צריך גדר גבוה כנגד השיפוע, אבל באמת מטבריא לצפורי לא ה"י י"ח על י"ח, וראיתי בגליון

דחזקיה סבירא ל"י כר' יוחנן, שפיר אמר ר' יוחנן דסביא סבירא להו כוותי, והיינו חזקיה וסייעתו סבירא להו כוותי.

ועפי"ז יש ליישב גם להר"י מיגש ורב האי גאון הנ"ל. דלכאורה יש להקשות לדבריהם, דטבריא וצפורי ה"י תוך תחום א', ואם כן מאי מספקא ל"י לחזקיה על טבריא, הו"ל לקרות בטבריא בט"ו משום דסמיכי לצפורי. ולפי מה שכתב הכל נחא, דר' יוחנן אזיל לשיטתו בירושלמי הנ"ל, שקרי בט"ו בכנישתא דכיפרא, ואמר שהיא עיקר טבריא קדמונית, הרי דטבריא דהשתא אינה טבריא קדמונית ועיקרית, וא"כ שפיר י"ל דטבריא העיקרית רחוקה ה"י י"ח מיל מצפורי, כירוש' תענית הנ"ל. וא"כ שפיר מספקא ל"י לחזקיה בטבר' ולא קרי בט"ו משום צפורי, דרחוקה ה"י מצפורי י"ח מיל. והא דאמר ר' יוסי יהי חלקי ממכניסי שבת בטבריא כו' שעל זה כתב הר"י מיגש הנ"ל שטבריא וצפורי תוך תחום א' ה"י, וכן מש"כ בחידושי הרשב"א בשבת הנ"ל, הם מיירי בטבריא דהשתא הסמוך לצפורי. אבל בירושלמי סנהדרין, על כרלך דמיירי ג"כ בטבריא קדמונית, שה"י רחוקה י"ח מיל מצפורי, ואם כן חזקיה ור' יוחנן בחדא שיטתא קיימו, דחמת זו טבריא, כנזכר לעיל [רק בזה פליגו חזקיה ור' יוחנן, דלחזקיה טבריא מספקא ל"י, משום דחד גיסא שורא דימא כמגילה ה' ע"ב. ובירושלמי מגילה ה"א הנ"ל, שחשש להא דרשב"י בבתי ערי חומה כו', ור' יוחנן לא חשש להא דרשב"י. עש"ה בירושלמי. אבל בהא דחמת זו טבריא לא פליגו כלל], מכל-שכן שיה"י נחא לומר כן, על-פי הש"ס גיטין נ"ז ע"א, שא"ל ההוא צדוקי לר' חנינא שקורי משקרתו [דאר"י ששים רבוא עיירות היו לו לינאי המלך בהר המלך, ועולא אמר שחזא להאי אתרא ואפילו שתיים רבוותא קנים לא מחזיק], א"ל ארץ צבי כתיב בה כו', בזמן שיושבין עליה רווחא ובזמן שאין יושבין עליה גמדה ע"ש.

שו"ת הרצ"ו שס אות יז

עוד נלפענ"ד לתרץ להר"י מיגש הנ"ל. שפירש הא דאמר ר"י יהיה חלקי ממכניסי שבת בטבריא וממוציאי שבת בצפורי, שטבריא וצפורי תוך תחום אחד, והיו יכולים להיות בהכנסת שבת בטבריא ובאפוקי שבת בצפורי כנ"ל. שלא יקשה עליו מהא דירושלמי תענית פ"ד ה"ה, י"ח מיל ה"י מטבריא לצפורי? על פי הירושלמי עירובין פ"ה ה"א דף כ"ו ע"ב, דאמר רשב"י יכול אני לעשות שיהיו מהלכין מצור לצידון ומטבריא לצפורי ע"י מערות וע"י בורגנין כו'. מהו ליתן עיבור לעיבור, מילתא דרשב"י אמרה כן [כנ"ל]? ומשני: כאן להילוך וכאן לעיבור [ופי' הק"ע והפ"מ: להילוך לא קא מיבעי ל"י, שיכול הוא להלך ע"י עיבור הסמוך לעיבור הראשון, וכן עד מהלך כמה ימים ע"י בורגנין ומערות וכרשב"י, כי קא מיבעי לי אם אותו עיבור הב' נחשב כעיבור הא' ממש כו' ע"ש]. ואח"כ אמרו דאתפלגון ר' חייא ובר קפרא, חד אמר הדא דאת אמר [שמוסיפין יותר מאלפים אמה] בעיר גדולה, אבל בעיר קטנה לא תהא התוספת יתירה על העיקר, וחד אמר בין גדולה ובין קטנה ע"ש.

ומצאתי ברא"ש עירובין פ"ה סוס"י ג', הביא להירושלמי הנ"ל, וכתב: ומיהו בגמ' דידן קאמר הו"א אזלין מבורניש לבי כנישתא דדניאל ג' פרסה. וכדי שלא יחלוק גמ' דידן אירושלמי, איכא למימר דבורניש עיר גדולה היתה מהלך ג' פרסאות. וטפי נראה דגמ' דידן סבירא להו כרשב"י דהלכה כמיקל

עד שעמד מלך אחר וגזר עליהם שיקברו, כלומר נתן צו לקברם.

אמר רב חונה משניתנו הרוגי ביתר לקבורה נקבעה הטוב והמטיב, הטוב שלא נסרחו והמטיב שניתנו לקבורה.

ביאור למה תקנו ברכת זו דוקא בברכת המזון, ובטעם שתקנו ברכה זו על היין.

יפה מראה, קה"ע, ערוך השולחן או"ח סי' קפט ס"א.

ערוך השולחן או"ח סי' קפט ס"א

וג"ל דמה שלא קבעו בתפלה אצל ברכת בונה ירושלים, משום דשם הוא באמצע התפלה, משא"כ בברהמ"ז שהוא לאחר גמר הברכות. ועוד דבגיתין (נ"ז). אמרינן דגדע בחרי אף כל קרן ישראל קאי אהרוגי ביתר ע"ש. וזהו כמ"ש דאז נגדעה קרן ישראל, ובתפלה אמרינן אחר בונה ירושלים וקרנו תרום בישועתך משא"כ בברהמ"ז.

ביאור ענין ברכה זו ע"פ דברי הירושלמי. משך חכמה פ' עקב ח' י ד"ה ואכלת.

משך חכמה פ' עקב ח' י ד"ה ואכלת

ויש להבין מה שאמרו (ברכות מח, ב) "הטוב והמטיב" ביבנה תקנוה על הרוגי ביתר וכו'. דצריך הסבר, דעל ענין פרטי תקנו חכמים ברכה קבועה. ועוד, דעל שינוי יין צריך לברך "הטוב והמטיב" (שם נט, ב). וזה פלא מדוע רק על יין. ועיין תוספות פסחים ורא"ש ברכות בזה. והביאור, דכל ברכת המזון נתקנה על בנין האומה אשר נבנית ציבחר ציבחר באצבע ההשגחה, וזה בהשגחה פרטית במן במדבר, ונודוכו נפשותם כל ארבעים שנה, ולמדו מושכלות אלקים, וכמאמרם (מכילתא בשלח יז): לא ניתנה תורה אלא לאוכלי מן והיה להם ארץ, וירושלים מרכז הארץ, ובית המקדש ששכן שמו עליו, והתנהגו בנסים רצופים תמיד. אמנם "הטוב והמטיב" תקנו על קיום האומה הבודדת במועדיה להיות הולכת בגולה זה אלפיים שנה, והיא קיימת ברוחה ובהודה ותפארתה, "וכל כלי יוצר עליה לא יצלח" (ע"פ ישעיה נד, יז). והנה אחר החורבן חשבו כי קיומה בלתי אפשרי, ועתידה ללכות ולנודד כהצוענים בלא תפארת אדם, כאשר ראו כי בביתר לא נושעו על ידי מלכות בן כוכבא, שגדולי עולם היו מוטעים בו. אמנם כאשר ראו כי עמד מלך חסד אחד, ונגזר עליהם קבורה, כדאמרו ירושלים תענית, הבינו כי ישראל שה אחד בין שבעים זאבים, ובחסד ה' על ידי מלכי חסד יחליף כוח ויוסיף דעת, וכאשר יהמיון גלי ים לשוטפם יבוא הרוח וישקיטם על ידי מושלי ויועצי ארץ אשר לבבם ביד ה' המלאה חסד. לכן תקנו "הטוב והמטיב" על קיום האומה. ומקיום האומה הפלאי למדנו כי נאמנו דברי נביאנו ודברי אבותינו אשר הנחילו לנו מורשה באמונת אומן כל ההנהגה האלקית בבנין ירושלים וארץ. לכן המלכיות של הני ברכות תיקנו להזכיר ב"הטוב והמטיב". ולכן על יין תיקנו "הטוב והמטיב", כי זה מפלאות תמים דעים אשר אומה כזו בנימוסים כאלה, אשר אסר להם החיתון, וכמו שאמרו (מדרש איכה רבה א', כט) על קרא (איכה א, ג) "גלתה יהודה": עכו"ם אינם גולים (אלא אע"פ שגולים אין גלותם גלות. עכו"ם שאוכלים מפתם ושותים מיינם אין גלותם גלות אבל ישראל שאין אוכלים מפתם ואין שותים מיינם - גלותם גלות. עכ"ל). וישראל, שאם נגע עכו"ם ביינו אסור לו לשתות, ומדיח כוסו ג'

פעמים, כמו שאמר המן. ובכל זאת הם מתקיימים בגולה - אין זה רק צדקת פזרונו בישראל.

תני ר' יוסי אומר חמשים ושתים שנה עשת ביתר לאחר חרבן בית המקדש, ולמה חרבה, על שהדליקה נירות לאחר חרבן בית המקדש. ביאורים בדברי הירושלמי. יפה מראה.

י"מ דהיינו טעמא דקבעו ברכת הטוב והמטיב אחרי ברכת בונה ירושלים. מ"זי אור זרקות מח' ז' ד"ה הטוב <->, נאמר מרים על הגש"פ זכרונם מ"ז ד"ה המלך הטוב <->.

עה, ב

ולמה הדליקה נירות, שהיו בולווטי ירושלים יושבים באמצע המדינה וכו'.

ביאור איך יתכן שיהודים ידליקו נרות על חורבן ירושלים, ועוד למה נענשו כל ישראל על ידם. עלי תמר.

עלי תמר

נ"ב שנה עשת ביתר וכו' ולמה חרבה וכו'. הדבר תמוה, דאף שבולויטי ירושלים היו מושחתים איך יתכן דירשאל ידליקו נרות על חורבן ירושלים והמקדש. ויש כן לתמוה על מאמרו של רשב"ג בבבלי ל', כל האוכל ושותה בת"כ כאלו אוכל ושותה ביה"כ, והרי דורו של רשב"ג הוא דורו של החורבן ואם הזהיר רשב"ג על זה משמע שהיו קלי דעת כאלו שאכלו ושתו בת"כ, אתמא. אולם אנחנו דור החורבן של שנות "ת"ש תש"ה כחן של ישראל" ששקול כשיפית בית אלוקינו, רואים בחוש איך החפץ לחיים טבוע בלב האדם והשכיח כמעט בכמה שנים את החורבן מאתנו, דור יתום פשוטו כמשמעו, שכל הדור נעשה יתום בבת אחת והרי השרידים הם רק עלה או עלים אחדים מאילן משפחתי רב הפארות, ומהרוב אף עלה לא נשאר. ועד היום לא קבעו יום אחד של אבל מיוחד לחורבן ישראל שנספו שליש מהאומה מגדוליה טוביה ובחיריה שנשרפו הם וספרי התורה והתלמודים עמהם. הרי עד כמה השכחה גוברת וחפץ החיים ושטף הזמן משכיח ומבלה הכל. ומכאן מפתח הפתרון לדור חורבן ביהמ"ק, שגם בהם חדרה השכחה בכמה משכבות האומה עד כדי כך שהקילו בתענית ת"ב.

וכזה היה באחדים מאנשי ביתר. שבדודאי קוננו איכה וצמו בת"כ, אבל בגלל השכחה והזמן המבלה את הכל, ראו בו גם קרן אור שנפטר ממשחיתות הבוליוטים. אבל חטא ופשע היה הדבר, שבגלל הפשע שלהם לא נרגיש בחורבן ובצרת העם בכללו. והנה בא החורבן על ביתר ואז הרגישו גם אלה שחטא חטאה ביתר, ונתקיים בהם טומאתה בשוליה לא זכרה אחריתה ותרך פלאים. ועיין מ"ש בזה בברכות פ"ה ה"ג.

ועדיין תימה לומר כן, שמפני קומץ בליוטי רשעים שבירושלים שגרמו להם צרות רבות לא היו מתאבלים על ביהמ"ק, האומה והארץ, שרובם היו צדיקים ובתוכם ארזי הלבנון אדידי התורה, רבותינו הגדולים שבכל הדורות זכר צדיקים לברכה, והיעלה על הדעת שלא צמו בת"כ ולא היו נוהגים בכל החמישה עינים וכל דיני אבלות, הס מלהזכיר. תדע שהרי רבותינו לא מוצאים בהם עוון רק שמחה לאיד. ואם חלילה עשו משתאות ושמחו על חורבן ביהמ"ק הרי היו רשעים גמורים סחי ומאוס של האומה ועוונם היה לאין שיעור. אלא ברור שאף

הם התאבלו על חורבן ישראל ואמרו איכה וקניות ככל ישראל אלא שחטאם היה שאף זה עשו, ששמחו על אידם של הבוליוטים והדליקו נרות ולא בת"כ אלא ביום אחר. תדע שהלשון הוא שהדליקו נרות לאחר חורבן ביהמ"ק ולא שעשו כן בת"כ חלילה. ודעתם היתה שאף שהחורבן מחייב אבלות עד לאין שיעור, עד שקיף ה' משמים וירא, מ"מ אף זה יתכן כשנזכור מעשה התענועים של הבוליוטים הרשעים נדליק נרות בהלל לה' על הנס שנפטר מהם, וכענין שאמרו בברכות, אמרו לו שמת אביו וירש נכסיו מברך דיין האמת והטובה מ, שעל כל רגש ורגש יש להודות. ועובדא היא שקיימים סוגי הרגשים מנוגדים ושונים אצל האדם. ברם טעו טעות גדולה ועוונם גדול מנשא, שאין מקום לתת לרגשות כאלו בחורבן גדול ונורא ולשמוח לאיד. ולפיכך לא יצאו נקי, וכוונת הגמרא שגם זה היה אחד מהגורמים לחורבן ביתר. וכנראה שאנשים אלו היו בעלי השפעה וגרמו לרבים לעשות כן, והיו כמובן עוד גורמים רבים אחרים.

וכדו דהוון חמיי בר נש סליק לירושלם הוון אמרין ליה בגין דשמעינן עלך דאת בעי מתעבדה ארכונטס ובולבונטס, והוא אמר לון לית בדעתי וכו'.

ביאורים בדברי הירושלמי. יפה מראה, קה"ע, פנ"מ, מתא דירושלם.

מתא דירושלם

בגין דשמעינן עלך דאת בעי מתעבדה ארכונטס וכו', עיי' ק"ע. ולפענ"ד נראה ע"פ מה דאיתא במדרש, עשר תעשר עשר בשביל שתתעשר, אמנם בתוס' י"ט מביא מדרש עשר ואם לאו תחסר, וזה הוא דאמרו ל' לזה שהביא מעשר שני שלו לירושלים, אפשר בשביל דאת בעי מתעבדה ארכונטס דהיינו כדי שתעשה עשיר ושר, את מביא זה המעשר, והוא אמר לית בדעתי כלל להיות שר ושופט, לזה אמרו אולי הוא שאתה מעשר כדי שלא תחסר. וזה הוא דאמרו דשמעינן דאת בעי מזבן אסיי' דילך, ובהכנסן עמו בדברים לקחו שדה שלו במרמה הלז.

שני אחים הוון בכפר חריבה, והוון רומים אזלין עליהון ומקטלין לון וכו', אמר לא יסעיד ולא יסמוך, הלא אתה אלהים ונחתנו.

ביאורים בדברי הירושלמי.

יפה מראה, קה"ע.

שני ארזים היו בהר המשחה, תחת אחד מהן היו מוכרין ארבע חנויות טהורות, והאחד היו מוציאין ממנו ארבעים סאה גוזלות בכל חודש וחודש, ומהן היו מספיקין קינים לכל ישראל.

ביאורים בדברי הירושלמי.

יפה מראה, קה"ע, ועי' מ"זי אור זרקות מד' ד"ה כי.

מ"זי אור זרקות מד' ד"ה כי

בירושלמי תענית פ"ד ה"ה ארז היה בהר המשחה כו', והיו מוציאין ממנו ארבעים סאה גוזלות בכל חודש וחודש, ומהן היו מספיקין קנים לכל ישראל, ובק"ע שהיו מקננות בענפיו תורין ובני יונה מרובין כו', ויתכן שמביצים עזובות אלו שהתחממו בסירוגין כשיצאו אפרוחין נדבקו חרטומיהן באילן, עד שהתפתחו קצת ומהן עופות הגדלות באילן. ע' ניצוצי זהר שמות ט"ו ב אות ו', כל עוד שנדבקו באילן דינן כאפרוח שלא נפתחו עיניו וטרם שהעלה נוצה, דאסור משום שקץ (יו"ט ס"ס ט"ו), אבל אחרי כן כשנתפתח פירש ומותר.

בתרא דתענית בירושלמי, טור דשמעון למה חרב מפני שהיו משחקים בכדור ובטלים מן התורה, ומשמע קצת, שהמלות ובטלים מן התורה היו כתובות כן בגירסתו ואין פירוש. מיהו מבואר ברוקח שם, שגם מטעם שבטלים מן התורה אינו אסור אלא בשבת שמיוחד להקהיל קהילות וללמוד תורה בחבורה, וכמ"ש בילקוט פרשת ויקהל, וכן דוד היה מקהיל קהילות בשבת ודרש בתורה לפניו עיי"ש. אבל בחול אין אסור בזה, ועיין בק"ע. ובמטה משה כתב ג"כ כן, ושם כנראה מהרוקח, אעפ"י שלא הזכירו. ומסיים, ומשמע דלשחק בכדור שלא בזמן בית המדרש מותר, וכ"כ התוס' בפ"ק דביצה דף י"ב, דמותר לשחק בכדור בשבת וביו"ט עכ"ל. אולם מדברי הרוקח משמע שבכל יום השבת אסור, וחולק על התוספות.

ומצאתי בספר חסידים הוצאת מק"נ סימן תתתקע"א, שכתב וז"ל: כתיב, והיית אך שמח לרבות ליל יו"ט האחרון של חג, יכול בכדור או בפסיעה גסה (מיני התעמלות בקפיצה או בריצה) ת"ל אך עכ"ל. וברור שמאמר זה מקורו במדרש הלכה א"י שנאבד מאתנו. הרי שאסרו בא"י לשחק בכדור בשבת ויו"ט, אבל היו כאלו שהקילו בזה ולא שמעו לדברי חכמים, כמ"ש בתוספתא שבת פ"א ה"ג. ולפי הירושלמי כאן, חרב טור שמעון משום זה, אולם למרות זה הקילו לעצמם בזה גם באשכנז בזמן רבותינו בעלי התוספות, והתוס' בביצה לימדו זכות ע"ז. אולם מספר חסידים והרוקח, נראה שהרבה מרביתנו מחו בידיהם, וכמ"ש בסי' ש"ח, או מטעם ביטול תורה או מטעם שהתעמלות אסורה בשבת, ולשחק בכדור או פסיעה גסה הם מסוגי התעמלות.

חמדת צ"ח א"ח סי' כז אות לז ד"ה הצ"י ואות לז

הב"י (או"ח סי' שח) כתב וז"ל, כתב האגור בשם שבלי הלקט שאסור לשחק בשבת ויו"ט בכדורים שאינם ראויים לצור ע"פ צלוחית, דממאסי שמוטנפים ע"י טיט ועפר, וכן כדור של עץ אסור לטלטלו ולשחק בו. אבל התוס' בפ"ק דביצה (י"ב, א) אהא דתנן בש"א אין מוציאין את הקטן וכו' למולו וכו' וב"ה מתירין, כתבו דה"ה נמי שלא למולו דשרי גם טיול, דהא אשכחן דמשחקין בכדור ביו"ט ברה"ר אלמא דליכא אלא טיול ע"כ, משמע שמותר לטלטל כדור ביו"ט וה"ה בשבת. ומיהו בירושלמי (פ"ב דתענית) מצאתי טור שמעון למה חרב, י"א מפני הזנות וי"א מפני שהיו משחקין בכדור עכ"ל. מה דנקט לחוד דגם כדור של עץ אסור לטלטל מאי הרבנותא בזה, נראה דבאשמענין דאף שאינו מתכלך כמו של נייר או של בד מ"מ אסור. ולפי"ז צריך פירוש למה יהי אסור בכדור של עץ, הלא אינו מתכלך כמו של נייר ובד.

בשו"ע (או"ח סי' שח סעי' מה) כתב בזה"ל, אסור לשחק בשבת ויו"ט בכדור, וכתב שם המ"א הטעם דאסור לטלטל את הכדור, דבמחשבתו לא עשה כלי, והוי זה כעצים ואבנים דלא נעשו כלים ע"י מחשבה ואפילו לכסות בהם כלים. ועי' בא"א דמחשבה לא מהני אלא צריך מעשה, ואם שיחק בו מערב שבת י"ל שהכין לכך עיי"ש. לפי"ז שפיר נקט הב"י הא דכדור של עץ לחוד, לאשמעינן דאף שאין זה מתכלך הרי הוא מוקצה כעצים ואבנים דלא מהני להם מחשבה. וכו'.

כתב במטה משה איתא בירושלמי (פרק בתרא דתענית ה"ה), טור שמעון למה חרב, מפני שהיו

קוטייא. פירוש קופות מלאות פתיתין לחם לעניים ועושין צדקה (כן פירש הערוך בערך גרב). ולמה חרבה, אי תימא מן הזנות, והלא ריבה אחת היתה והוציאה משם. אמר רב הונא מפני שהיו משחקים בכדור בשבת עכ"ל. הביטה לראות, שמדקדקין במצות ואין כליה כזאת נמצאת כי אם במניעת הצדקה או מגלי עריות, ושום אחד מהני לא היה בה, ולא מצאו לה עון על מה נחרבה זולת עון הכדור ששוחקים בשבת בכדור. ואפילו שהיו שוחקים לעונג שבת, ששמחות כאלה נאצות הן לפניו יתברך. וכל שכן כאשר [יש] בדבר איסור (עושיין) [שעושיין] בשכר, דהוי מקח וממכר דאסור אפילו בדברים המותרים כנגיעה כאגוזים ותפוחים. וכדאי' לקמן סי' של"ח דע"ג השולחן [מותר] דליכא משום אשווי גומות, ולשמא ישחוק על גבי קרקע לא גזרינן דהוה ליה גזרה לגזרה. ואף על פי כן כתב הר"ם איסרלן זלה"ה (אם הכוונה לבעל תרומת הדשן א"כ צריך להגיה הר"י איסרלן, ועוד דבאמת לא נמצא בספרו תרומת הדשן מענין זה, והנכון דצריך להגיה איסרליש, והכוונה לרמ"א, כמבואר או"ח בהג"ה סי' שלח סעיף ה) ובעל הלבושים (לבוש שם) דלא הותר אלא דרך שחוק בעלמא, אבל אם שוחק כדי להרויח פירות של זה מזה לזה אסור להרויח פירות של זה מזה לזה דהוי כמקח וממכר. וכו'.

ציאור הגר"א א"ח סי' שח סמ"ה

אסור לשחוק (בכדור). ירושלמי פ"ב דתענית: ויש מתירין. והירושלמי איירי ברשות הרבים משום הוצאה וע' בתוס' פ"ק דיי"ט י"ב א'.

מתא דירושלים

שהיו משחקין בכדור. עיי' שו"ע או"ח סי' ש"ח סעי' מ"ה. ואפשר לפרש ע"פ מה דאיתא, דאמר קדמו ריפתא לעני' כי היכא דלקדמו משום דכתיב כי בגלל הדבר הזה גלגל הוא דחזור. אמנם אינהו היו משחקין בזה והיינו משחקין בזה גלגל החזור, א"כ פרנסתם ה"י ע"י הכדור כמו משחקי' בקובי', ויש בזה אסמכתא וגזל.

גליון הש"ס

פי' בשבת וכן הוא להדיא באיכה רבתי שם ועי' ק"ע.

עמודי ירושלים

וי"א שהיו משחקין הכדור. עי' בקה"ע שהביא חד פי' שהיו מבליים ימיהם בהם ולא עסקו בתורה ולפ"ז נדחה הוכחת הב"י (בא"ח סי' ש"ח) שהביא פלוגתא אם מותר לשחוק בכדור בשבת. וכתב ומיהו בירושלמי (פ"ב דתענית) מצאתי טור שמעון למה חרב י"א מפני הזנות וי"א שהיו משחקין בכדור עכ"ל. ולפי פי' הקה"ע לא מוכח מידי אך בגליון הש"ס כתב דכן איתא להדיא באיכה רבתי שהיו משחקין בכדור בשבת וא"ש דברי הב"י.

עלי תמר

וי"א שהיו משחקים בכדור. פירוש בשבת, כמ"ש במדרש איכה שהיו משחקים בכדור בשבת, נוגה"ש וק"ע ופ"מ. וטעם האיסור הוא משום טלטול, כמ"ש בסי' ש"ח סעיף מ"ה, וצ"ל שהיה המקום מוקף מחיצות, דאלו ברה"ר הרי הזורק ד"א ברה"ח סקילה, ואין להעלות על הדעת שהקילו בדבר, או ש"ל שזרקו את הכדור רק כלפי מעלה וקבלו אותו בירידתו בידיהם, וכמ"ש בתוספתא שבת פ"א, כגון אלו שמשחקין בכדור ברה"ר וכו', כמו שפירש החסדי דוד שם. ואסורו חכמים משום שמא תצא חוץ לד"א. וברוקח סי' נ"ה כתב, בפרק

עו, א

טור שמעון הוה מפיק תלת מאוון דגרבין דמרקוע לקייטא כל ערובות שובא.

ביאורים בדברי הירושלמי.

עון ערך גרב (ג) ועון קט (ז) <->, יפה מראה, קה"ע.

עון ערך גרב

רבי שמעון הוה מפיק ש' גרבי דמרקוע בכל ערובה לאילין קיטא. פי' קפיפות של פתותי לחם בכל ערב שבת לעניים, תרגום כל נבל ימלא יין כל גרב יתמליא חמר.

ויש אומ' שהיו משחקין בכדור.

האם איירי בשבת דוקא או אף בימי החול ומשום ביטול תורה, ומו"מ בזה להלכה.

רוקח סי' נה ד"ה ויקהל, צ"ח יוסף א"ח סי' שח ד"ה כחצ צאגור, שו"ת מהריט"ץ הדפוסות סי' רב ד"ה תשובה, קה"ע, פנ"מ, ציאר הגר"א א"ח סי' שח סמ"ה, מתא דירושלים, גליון הש"ס, עמודי ירושלים, עון השלשן ס"ס ע"ע->, עלי תמר, חמדת צ"ח א"ח סי' כז אות לז ד"ה הצ"י ואות לז, ועי' שו"ת אורח משפט א"ח סי' קנז <->, אגרת נקודת צהגה המהדיר אות כ (כל ספרי מהרי"ץ חיות ח"צ עמ' תתקט) <->.

רוקח סי' נה ד"ה ויקהל

ויקהל משה אמר הקב"ה למשה עשו קהילה גדולה ודרוש בהם ברבים הלכות שבת שילמדו ממך דורות הבאים להקהיל קהילות בכל שבת ושבת לדרוש לישראל איסור והיתר וכו'. ובפר' בתרא דתענית בירושלמי טור דשמעון למה חרב מפני שהיו משחקים בכדור ובטלים מן התורה.

צ"ח יוסף א"ח סי' שח ד"ה כחצ צאגור

כתב באגור (סי' תקכא) בשם שבלי הלקט (סי' קכא) שאסור לשחוק בשבת ויום טוב בכדורים שאינם ראויים לצור על פי צלוחית דממאסי שמוטנפי על ידי טיט ועפר וכן כדור של עץ אסור לטלטלו ולצחוק בו, אבל התוספות בפרק קמא דביצה (יב. ד"ה ג) אהא דתנן בית שמאי אומרים אין מוציאין את הקטן ולא את הלולב ולא את ספר תורה לרשות הרבים ובית הלל מתירין כתבו פירוש דלאו דוקא קטן למולו דהוא הדין שלא למולו דשרי גם טיול דהא אשכחן דמשחקין בכדור שקורין פילוט"א ביום טוב ברשות הרבים אף על גב (אלמא) דליכא אלא טיול עד כאן משמע שמותר לטלטל הכדור ביום טוב והוא הדין בשבת בדבריהם אלו יום טוב ושבת שוים הם. ומיהו בירושלמי בפרק בתרא דתעניות (ה"ה) מצאתי, טור שמעון למה חרב, יש אומרים מפני הזנות, ויש אומרים שהיו משחקין בכדור.

שו"ת מהריט"ץ המדשות סי' רב ד"ה תשובה

ואין להניח דברי הפוסקים בעל שבלי הלקט (הובא בב"י סי' שח שהוזכר בסמוך) וגמ' ירושלמית (ירושלמי תענית פ"ד הל' ה והובא בב"י שם) והרב הב"י זלה"ה שפסק בש"ע א"ח סי' ש"ח סעיף מ"ה, דאסור לשחוק בשבת ויום טוב בכדור מפני שאין שם כלי עליו ואינו ראוי לכלום אפילו לצור על פי צלוחית דמתנפך ומתמאס ואסור לטלטלו. ולא נחרב טור שמעון אלא על ששחקו בכדור בשבת, ונמנע מבלי עשות איסור. ואותו מעשה דגמ' ירושלמית דטור שמעון תמצאנו במדרש איכה עם תוספת חומר על הגמ', שממנו נקח לעבוד את השם. וזה לשונו בפסוק בלע ה' ולא חמל (איכה ב, ב): טור שמעון הוה מפיק תלת מאה גרבין דמרקוען בכל ערבי שבתא לאילין

חידוש נמי שנישאו כולם בלילה א', וכן הוא בירושלמי פ"ד דתעניות. ובשמעתין מפורש דהיה בעיר ששמה גופנית, וז"ש בירושלמי ואיכה רבתי בהדא גופנא. וכן מ"ש שם ע"פ היו צריה, אול אספסיינוס מסחי בהדא גופנא. וכבר השיג הרמב"ל במעריך על מתנות כהונה ע"ש.

ש"ת הרצ"ו אהע"ז ס' לה אלו ד

וכעין עובדא זו איתא בירושלמי תענית פ"ד ה"ה (באופן אחר קצת): א"ר יוחנן שמונים זוגים אחים כהנים נישאו לשמונים זוגות אחיות בלילה אחד בהדא גופנא, [ופי' הק"ע והפ"מ: גופנא, שם מקום] חוץ מאחים בלא אחיות כו' ע"ש. הרי מבואר מהש"ס בבלי וירושלמי, דשמונים זוגות מן שנים שנים אחים נשואים, היו דרים בעיר אחת שהיתה שמה גופנית או גופנא להירושלמי. ושמה מינה דליכא קפידא כלל בשני אחים נשואים הדרים בעיר אחת.

אמנם כן, ראה זה מצאתי עובדא זו מוזכרת במדרש רבה (איכה ב' ס' ד) בשם אחר ובאופן אחר. וז"ל המד"ר: ר' ירמיה בשם ר' חייא בר אבא אמר, פ' אחים כהנים היו נשואים לפ' כהנות אחיות בלילה אחד, תלונהו בחדא גפנא, חוץ מאחים בלא אחיות וכו'. ולהספר חסידים הנ"ל, יש לומר דזאת שהיו דרים שמונים אחים נשואים בעיר אחת, גרמה להם הרעה שתלונהו בחדא גפנא. ובש"ס בבלי הנ"ל מבואר להעיר הזאת היתה שמה גופנית. ובמהרש"א (בח"א שם) כתב, דאפשר שלכן נקראה העיר גופנית, מפני שהיו כל כך מדקדקים ביחוס, שכהן ישא כהנת, ענבי הגפן בענבי הגפן (פסחים מ"ט א') ע"ש. ובמחילת כת"ה לא ראה להירושלמי והמדרש רבה הנ"ל. ולהמד"ר הנ"ל אפשר לומר, דלהכי קראו להעיר גופנית או גופנא, משום דתלונהו לכל האחים הכהנים הנ"ל בחדא גופנא. ואפשר דמשום הכי אמרו בבבלי ברכות (מ"ד א') הנ"ל דבדקו רבנן מסורא ועד נהרדעא, ולא אשכחו בר מבנתיה דרב חסדא דהו נסיבין לרמי בר חמא ולמר עוקבא בר חמא כנ"ל, ולא ביארו חז"ל הטעם למה בדקו? ולהמד"ר הנ"ל יש לומר משום דכולהו תלונהו בחדא גופנא, בדקו רבנן כמה נשתיירו, ולא אשכחו בר מבנתיה דרב חסדא דהו נסיבין לרמי בר חמא ולמר עוקבא בר חמא כנז'. [וגם לרמי בר חמא איתרע ביה מלתא, שלא האריך ימים כל כך, שהרי בת רב חסדא נסבה אח"כ לרבא, כמבואר בב"ב י"ב ב', שאמר רבא ואנא בתרא ע"ש].

אמר ר' יוחנן שמונים חנויות של אורגי פלגם וכו'.

ביאורים בדברי הירושלמי.

ערוך ערך פלגס (ג) <->, ציון לנפש שלמה.

ציון לנפש שלמה

א"ר יוחנן שמונים חנויות של אורגי פלגס היו במקדש. בצופה להמגיד שנה 11 נומר 17 בהפלאה שבעירוכין כתב פלגס מין משי והוא טעות וצ"ל אורגי פונס בנן ע"כ. ואנכי מצאתי במס' חגיגה פרק ראשון ה"ח. מהו להתיר בפונס, ר' אבהו בשם ר' יוחנן מתיר בפונס רבי מתיר בפונס, ופי' בקרבן העדה שם מהו להתיר בפונס, והוא מלבוש העשוי לכסות בו ראשו כו' ע"ש.

אמר רבי חייה בר בא שמונים חנויות של מוכרי טהרות היו בכפר אימרא. בטעם דדוקא בכפר זה. עלי ממר.

שמע קלי' דספרא וכו'. ובב"ר לסדר וישלח פרשה ע"ט הובא מעשה זה. ושם נאמר ועבר בהדין מגדלא דצבעיא שמע קלא וכו'. וכן בירושלמי תענית פ"ד ה"ח נזכר ג' עיירות וכו' ככול שיחין ומגדל צבעיא. וכן פ' חנויות של אורגי פלגס היו ככול שיחין ומגדלא. וכן בב"ר לסדר ויגש פרש' צ"ד אמר ר' לוי ממגדל צבעיא קצצום. אעין דשטים הוה במגדלא. והיו נוהגין בהם איסור וכו'. מכל הלשונות אלה מוכח שנקראת לפעמים מגדלא ולפעמים מגדל צבעיא. וכן נזכר בירושלמי תעני' הנ"ל ושלשתן חרבו וכו' ומגדל צבעיא מפני הזנות. ובאר"ב הנ"ל נזכר מגדלא מפני הזנות. ידוע בספרי הנצרים שבזמן תלמיד ריב"פ היתה בעיר מגדל אשה זונה מרים מגדלא ולבסוף נעשתה קדשה (מקדשה קדושה) והיתה מפורסמת. ויבנו על שמה בתי תיפל' ובתי קדשות בכל ארצות הנצרים עד היום. ואין ספק אצלי על זה כוונת חז"ל מגדל מפני הזנות שהיתה בעיר הזאת זנות הרבה. (והיא היתה אם למקרה"ה בלתי טהור). וסמוך למגדל הנזכר תכונת כפר נחום (ונקראה ג"כ תנחום ותכונתו ידוע עד היום כשכתבתי בספרי תבונה"א ד: ה: ל:) ובו ובכל סביבותי' ישבו המינים הידועים. תלמידי תלמיד הנ"ל כנזכר בקהלת רבתי בפסוק כל הדברים יגעים. ולפי דעתי נקראת מגדל צבעיא מלשון אל תתיראי מן הפרושין ולא ממי שאינן פרושין אלא מן הצבועין שדומין לפרושים, שמעשיהן כמעשה זמרי ומבקשין שכר כפנחס (סוטה כ"ב ע"ב) והכונה על המינים. הצבועין ההמה שישבו בעיר מגדל וסביבותי'. ונקראת ג"כ מגדל נוניא ע"ש מרים מגדלא כשכתבתי לעיל.

עו, ב

אמ' ר' יוחנן שמונים זוגים אחים כהנים נישאו לשמונים זוגות אחיות כהנות בלילה אחד בהדא גופנא.

ביאור למה דוקא מספר שמונים.

כבוד חכמים אלו נה.

כבוד חכמים אלו נה

וודאי יש ליתן קצת טעם למה במספר שמונים היה הגז"ד. ואפשר משום שאמרי' במד' חזית בפ', ושמונים פלגשים אלו שמונים פרשיות שבת"כ יע"ש. והם הרגו הכהן וגרמו בזה חורבן בה"מ, ובטל ע"כ דיני ת"כ, ע"כ היה כמספר הזה כפרתם, וכן בכל אומר שהיה במספר הזה, וגם משום שהכל היה על מאסם כ"ה כולה שהיא נאמרה בתמיניא אלפין ביתין, ע"כ היה הכל במספר גדול ג"כ בשמונה מה"ט.

היינו כשיטת ר' יוסי ב"ר בון (כתובות פ"א ה"ה) שב"ד של כהנים המליצו על נשואי בת כהן לכהן. עלי ממר <->.

השלמת הענין ע"פ בבלי (ברכות מד.) ומדרש איכה (ב, ד).

פתח עינים שם ד"ה שהיו, עי' יפה עינים שם ד"ה כי <->, ש"ת הרצ"ו אהע"ז ס' לה אלו ד.

פתח עינים שם ד"ה שהיו

שהיו בה שמונים זוגות כהנים וכו'. רש"י בחולין דף מ"ד הביא זה מגיטין פ' הניזקין. וכתב סדר הדורות דף ק"ב דליתיה בגיטין אלא הכא. ובאיכה רבתי פ' בלע ה' ולא חמל אמרו פ' אחים כהנים וכו', בלילה א' תלונהו בחדא גפנא וכו', והוא ט"ס כמ"ש הרב סדר הדורות. וכבר מהר"ש יפה שם כתב דה"ג כללינהו בהדא גפנא ע"ש, וזהו

משחקין בכדור ובטלין מן התורה, משמע לשחק בכדור שלא בזמן בית המדרש מותר, וכ"כ התוס' בפרק קמא דביצה ע"ש. וקשה (א) דנראה שמפרש דהא דקאמר הירושלמי שהיו משחקים בכדור היינו בשבת וזה איננו מוכרח, דשפיר י"ל דשיחקו אפילו בחול ונענשו ע"כ כדלקמן. (ב) מה דכתב שהיו משחקים בזמן בית המדרש ושלל בזמן בית המדרש מותר, הלא בזמן בית המדרש אסור אפילו ללמוד נביאים, ולא עוד המ"מ כתב דאף תורה אסור ללמוד לכדור בבית בזמן בית המדרש, שזה יגרום ביטול בית המדרש שאחרים יראו וגם הם לא יבאו לביה"מ.

הק"ע שם בירושלמי כותב שני פירושים בהא שהיו משחקים בכדור, פירוש ראשון שהיו משחקים בשבת, ופירוש שני שהיו מכליין ימיהם במשחק כדור ולא היו עוסקים בתורה. ונראה שלא היה ניחא לק"ע בפירושו הראשון, דמדקאמר סתם שהיו משחקים בכדור ולא מזכיר שבת, משמע דלאו בשבת מיירי ומ"מ אסור, ע"כ מפרש שלא היו משחקים בשבת אלא בחול ואסור משום ביטול תורה. וע"כ צ"ל דגם דאף לפירוש הראשון דהוי משחקים בכדור בשבת מיירי שלא היה משחק בכדור באופן של חילול שבת, דא"כ הוי להו למימר משום דחיללו את השבת. וצ"ל דהא דשיחקו בכדור בשבת הוי לפי מה דאמרינן בירושלמי (פ"ט ה"ג דשבת), כתוב אחד אומר שבת הוא לר', וכתוב אחד אומר עצרת תהי' לכם, הא כיצד תן חלק לתלמוד וחלק לאכול ולשתות ע"ש. ולאלה בטור שמעון ה' נחשב משחקי הכדור לעונג ע"כ הוי משחקים בשבת, אבל מאחר שאין זה עונג אלא קלות הדעת כמו שכתב היש"ש הנ"ל, או דעיקר כמ"ד דלא ניתנו שבתות ויו"ט אלא לעסוק בתורה, ע"כ נענשו ונחרבה טור שמעון, ולפי"ז הוי הכדור מוקצה ולא מהני הכנה דהוי ככלי שמלאכתו לאיסור.

אמנם מה דכתב הרמ"א ויש מתירים לשחק בכדור ונהגו להקל, היינו דווקא א, שאיננו משחק ע"ג קרקע רק ע"ג שולחן כנ"ל, ואפילו כשהקרקע מרוצף אסור משום משווה גומות כנ"ל. ב, שאין המשחק מקושר עם ריצה, דאם המשחק של הכדור הוי ע"י ריצה וקפיצה הרי אסור משום שלא יהא הילוכך של שבת כהילוכך של חול.

הובא בראשונים.

מאור עינים פ"צ (עמ' סט ע"א).

ש"ש עיירות היה קטמום ש"הן עולה לירושלם בענג"ה.

ביאורים בדברי הירושלמי.

יפה מראה, קה"ע, רמ"ש.

רמ"ש

קטמום וכו' צ"ל הטימוס (וכן פי' בערוך השלם ע' טימוס). פי' מס, שהיה מס של שלש הערים כ"כ מרובה עד שהיה עולה בעגלה.

כבול' ושיחין ומגדול' צבעיאי, ושלשתן חרבו וכו' ומגדול' צבעיאי מפני הזנות.

היינו בעיר מגדלא ומגדל נוניא הנזכרים בכמה מקומות בחז"ל, ובביאור שם זה. ש"ת דברי יוסף ס' ז עמ' סה ד"ה ואגב.

ש"ת דברי יוסף ס' ז עמ' סה ד"ה ואגב

ואגב אדבר עוד בענין עיר מגדל נוניא. עיר זאת נקראת בג' שמות מגדלא. מגדל דצבעיא מגדל נוניא. בירושלמי שביעית פ"ט סוף ה"א במעשה רשב"י כשיצא ממערה נזכר, עבר קומי מוגדלא

אוצר מפרשי הירושלמי

תענית פ"ד ה"ה / דף עו, ב - עח, א
[בויילא דף כד, ב - כה, א]

צ"ע למה לא חשיב בקרא ע"ז ג"ע ושפ"ד שהיו עיקר העוונות שגרמו לחורבן ביהמ"ק כדאי בבבלי (יומא ט.).
יפה מראה.

אמ' ר' יוחנן מגבת ועד אנטיפריס ששים רבוא עיירות היו וכו'.

י"מ דהיינו עיירות קטנות מאוד כדקי"ל גבי עירובין (אור"ח סי' שצח סי"ד), ומפרש עפ"ז הא דכתיב (ירמיה ג יד) ולקחתי אתכם אחד מעיר שנים ממשפחה משמע שמשפחה יותר גדול מעיר. מרגליות הים סנהדרין עו ז אות כ <->.

עח, א

אין את מבצע לה קניי לא נסיה, אמר רבי חנינה קפצה לה ארץ ישראל.

ביאורים בדברי הירושלמי.

יפה מראה, קס"ג.

אמר רבי זעירה בוא וראה מה חציפה היא ארץ ישראל שהיא עושה פירות, מפני מה היא עושה פירות וכו', עובדא הוה בחד דהוה קאים זרע בהדא בקעת ארבל, וכבש ידיה ונפק עפרא יקידא ואוקיד זרעא.

ביאורים בדברי הירושלמי.

יפה מראה, קס"ע, עלי ממר.

עלי תמר

אמר ר"ז בוא וראה מה חצופה היא א"י וכו'. נראה לפרש שמבואר הוא בכלאים פ"ג ה"ט, שנשרפה אדמת א"י דכתיב גפרית ומלח שריפה כל ארצה. וע"ז מוסבים דברי ר"ז ואומר מה חצופה היא א"י שעושה פירות. ובא כאן חצופה במוכן הטוב כלומר שעושה היא א"י שלמרות שנדונה אדמתה לגפרית ומלח שריפה כל ארצה. אעפ"כ אינה מתחשבת ביעודה והיא מוציאה פירות למרות כל זה. ושואלת הגמרא ומפני מה היא עושה פירות בניגוד ליעודה ומהותה. ע"ז קאמר, ח"א מפני שמזבלה, וח"א מפני שמהפכין עפרה, ומר אמר חדא ומר אמר חדא ולא פליגי. וענינה, שגדולה היא המלאכה וזכות יישוב א"י שאחרי שמעבדים הארץ בזיעת אפם בזיבול והפיכת עפרה הארץ מוציאה פירות למרות יעודה שתהא מלח וגפרית. וכבר אמרו בסנהדרין ק"ה, חוצפה אפילו כלפי שמיא מהניא. ובשמות רבה סוף פמ"ב, והנה עם קשה עורף הוא וכו' חצוף באומות ישראל, אתה סבור שהוא לגנאי ואינה אלא לשבחן, או יהודי או צלוב. ואף כאן חציפה היא א"י שעושה פירות, לשבחה נאמר, שהיא עושה פירות בקשיות עורף למרות יעודה מפני שרואה ישראל עוסקים בכל כחם ביישוב א"י.

יש מביאים ראיה מכאן נגד המתירים "היתר מכירה" בשביעית על סמך שמוכרים רק כדי עומק המחרשה. שו"ת דברי יואל ח"א יו"ד סי' לה ד"ה וטהירנא (עמ' שלד).

שו"ת דברי יואל ח"א יו"ד סי' לה ד"ה וטהירנא (עמ' שלד)

ונהירנא שבהיותי בארה"ק, שמעתי אומרים בשם איזה ספר שנדפס אז היתר על המכירה, שאינם מוכרים גוף הקרקע אלא העפר עד כל עובי המחרשה, ומותר למכור עפר א"י, ושמעתי מאיזה ת"ח שהשתמשו בסברא זו. והייתי משתומם עד כמה הגיע סמיות עינים לחשוב בדברי הבלים כאלו, חדא דהרי אף פירות ותבואה שאינם מהקרקע אלא בשביל חיבורן להקרקע אסור

אמ' ר' יוחנן שמונים אלף פירחי כהונה ברחו לתוך חיילותיו של נבוכדנצר והלכו להן אצל ישמעאלים וכו'.

בטעם שהלכו אליהם.

לחיים צירושלים.

לחיים צירושלים

והלכו להן אצל ישמעאלים וכו'. יובן עמ"ש רב מבבל נר"ו בס' הנ"מ אדרת אליהו ס' שלח לך בפסוק אפס כי עז העם היושב בארץ. והוא כי יש אומה רעה ביותר הישמעאלים יושבי מדברות, דדרכם לשלול שלל ולבזו בז רעים וחטאים מאד, אמנם יש בהם חשיבות דמקבלים אורחים בביתם הרבה, ואפי' אם לית לאחד כי אם כבשה אחת שוחט אותה בשביל האורח, גם האדם הנכנס בצל קורתם ונפל בביתם מוסרים נפשם עליו, ואפי' אם הוא אויב שלהם לא יזיקו לו, אדרבא עושים לו כבוד ומאכילים ומשקים אותו ואינן רעין בהחלט מכל צד, דכך עשה ה' בשביל קיום העולם, וכאן אפס כי עז העם, אל תחשבו דהם עזים מצד אחד וטובים מצד אחר כמו הישמעאלים, אלא לא נמצא בהם צד טיבותא, אפס כי עז העם לבד וצד רחמנות לית בהו כלל ועיקר זת"ד דפח"ח. וזה רמזו נמי בתוכחות גוי עז פנים אשר לא ישא פנים לזקן ונער לא יחון, דייק לומר פנים דהיינו דהם גוי עז פנים כמו ישמעאל, ולא תחשוב דמקבל לאורח בסבר פנים יפות, אלא אשר לא ישא פנים לזקן ונער לא יחון לקבל בסבר פנים יפות לא זה ולא אותו, ולכן הלכו שבי אצל ישמעאלים דגדולה חזקה דמקבלים אורחים ונותנים נפשם עליהם כיון שבאו בצל קורתם. ולהורות כי הכל גזור מאיתו יתברך כדכתב הרב נר"ו, בא וראה מה עלתה להם דתוחלתם נכזבה, דיהיב ליה גו פומיה והוה חנק ליה, הפך דהיו נותנים נפשם עליהם היו הורגין אותם בידם דכך היתה הגזרה מאיתו ית' רח"ל.

עז, ב

הדא הוא דכתיב משא בערב, מטול רב בערבייה, ביער בערב תלינו, מי נתונים וכו'.

ביאורים בדברי הירושלמי.

יפה מראה, קס"ע, מתא דירושלים.

מתא דירושלים

לא מטובותיכן אתו לגביכון. ירצה זה מן התירץ שהקב"ה גזר כן שעוד יקבלו ישראל עונש אצל ישמעאל, ולא לטובתן באו אצלן רק לקבל עונש. ומפרש הקרא כי מחמת ב' חרבות ירצה, מחמת ב' עבירות גדולות שהמה חרבות להם נדדו, ומפרש מפני חרב נטושה היינו מחמת עון שמיטה שהוא החרב הראשון להם, ועוד קשת דרוכה היינו עון שבת שהוא קשת להם, ומחמת ב' עבירות האלו נדדו, והיינו מפני חרבות נדדו. אבל יש עוד עבירות כאן, מחמת כובד מלחמה שלא רצו להלחם בלחמה של תורה, לפיכך נגזר עליהם בלחמם מיני מלוחים קדמו נודד. ובזה מיושב היטב ענין המאמר והבן דלא כק"ע.

כי מפני חרבות נדדו, מפני חרב נטושה, שלא רצו לשמר את שמיטיהם וכו', ומפני קשת דרוכה, שלא רצו לשמר שבתותיהם וכו', ומפני כובד מלחמה, שלא רצו להלחם במלחמתה של תורה וכו'.

ביאורים בדברי הירושלמי.

יפה מראה, קס"ע.

עלי תמר

אמר רחב"א בר בא שמונים חנויות של מוכרי טהרות היו בכפר אימרא. אימרא היתה עיר של משמרות כהונה, כמ"ש לקמן, רבי זעירא בשם רב הונא אימר היא היתה קטנה שבמשמרות והיא היתה מוציאה פ"ה אלף פרחי כהונה כצ"ל, כמ"ש באיכ"ר פ"ב סימן קי"ב. ונ"ל שמטעם זה התרכזו שם מוכרי טהרות מפני שהכהנים זריזים ובקיאים בדקדוקי טומאה וטהרה מפני שהם אוכלי תרומה. והיה אפשר להם להזהר בשמירה מעולה שלא יטמאו הטהרות שנעשו על טהרת תרומה וטהרת הקודש. שכן הטהרות צריכים שמירה מעולה וקפדנית, כמ"ש בברכות ס"ב, וברש"י שם, ובטהרות פ", וברמב"ם הלכות משכב ומושב מפ"א והלאה.

[בויילא דף כה, א]

רבי יודן שא"ל לרבי אחא איכן הרגו את זכריה בעזרת הנשים או בעזרת ישראל, אמר לו לא בעזרת ישראל ולא בעזרת הנשים אלא בעזרת הכהנים וכו'.

ביאורים בדברי הירושלמי.

יפה מראה, קס"ע.

עז, א

שבע עבירות עברו ישראל באותו היום, הרגו כהן, ונביא, ודיין, ושפכו דם נקי.

צ"ע דלכאורה היינו הרגו כהן היינו שפכו דם נקי. שירי קרנן.

שירי קרנן

ושפכו דם נקי. וקשה היינו מה שהרגו כהן ונביא ודיין, דאילו היה חייב מיתה לא היה עון בהריגתו אפילו כולו מחמדים, וי"ל דהיה בזה חילול השם לשפוך דם נקי בעזרה, והלכך נקט באיכה רבתי עוד וחללו את השם, וכתב הי"מ א"כ שמונה הור ולפמ"ש ניהא, ועי"ל לפעמים הנהרג חייב מיתה בידי שמים כדאמרין הקב"ה מזמין לפונדק אחד, אבל זה היה נקי מכל וכל.

אמר רבי יוחנן שמונים אלף פירחי כהונה ברחו להם לתוך קלתותים של בית המקדש וכו' להם נשרפו, ומכילים לא נשתייר אלא יהושע בן יהוצדק הכהן הגדול, שנאמר הלא זה אוד מצא מאש.

בבבלי (סנהדרין צג.) דריש ליה לענין שניצל ממדורת נבוכדנאצר כשזרקו לאש עם אחאב בן קוליה וצדקיה בן מעשיה, ויישוב בזה. פ' הכותב (עין יעקב) סי' יד, יפה מראה, כנוד חכמים אות כו.

פ' הכותב (עין יעקב) סי' יד

בתלמוד שלנו (סנהדרין צג.) אמרו ענין אחר, שהכניסו לאש נבוכדנאצר עם אחאב בן קוליה וצדקיה בן מעשיה, והם נשרפו ונשאר הוא לבדו יע"ש.

כנוד חכמים אות כו

כתב יפ"מ ובפ' חלק דרש לה, על מה שניצל מכבשן האש בימי נ"נ, ואפשר דתרוויהו איתנהו. ומקרא מסייע לזה שע"כ כתיב כפול ויאמר ה' אל השטן וגו', כי פעמים קטרג עליו השטן בשעת הסכנה וניצל מידו ע"י שגער בו, וז"ש הבוחר בירושלים כי כבר בחרו בירושלים להצילו מאש וכן הצילו עוד הפעם.

למוכרן לנכרי, ומכ"ש הקרקע גופא עד עובי המחרשה. ועוד דהרי גם בעצין שאינו נקוב כיון שיונק מהקרקע יש פלוגתא אם דינו כקרקע, ובעצין נקוב כיון שנוגע בקרקע דרך הנקב ודאי דינו כקרקע, א"כ מכ"ש הקרקע עצמו. וברש"י ז"ל פרשת נח עה"כ והנני משחיתם את הארץ פירש עם הארץ שאף ג' טפחים של עומק המחרשה נמוחו ונטשטשו, ופירש המהרש"ל הובא בשפתי חכמים שם, דג' טפחים בעומק נקרא ארץ ומכאן ואילך לא נקרא ארץ, אם כן חזינן דאדרבה רק כל עובי עומק המחרשה נקרא ארץ ולא יותר, גם הסבא בעצמה לא ניתן להאמר, דהאין אפשר לומר דמה שאסרה התורה הקדושה ליתן לעכו"ם חני' וישיבה בקרקע אין הכוונה שאסור להושיבם למעלה על הארץ אלא מתחת לארץ, ובמה שאה"כ גפרית ומלח שרפה כל ארצה מבואר בירושלמי (תענית פ"ד ה"ה), ובמדרש איכה, שלא היה גפרית ומלח אלא עובי עומק המחרשה, הרי דזה נקרא כל ארצה.

תני רבי יוסי אומר חמישים ושתים שנה לא נראה עוף טם בארץ ישראל, מה טעמא, מעוף השמים ועד בהמה נדרו הלכו.
ביאורים והשוואות לסוגית הבבלי (שבת קמא:).
שלום ירושלים, הגהות הירושלמי (מונקאטש).

שלום ירושלים

חמשים ושתים שנה לא נראה עוף טם בא"י. עי' שבת בבלי דף קמ"ה ע"ב, ר' יודא אומר נ"ב שנה לא עבר איש ביהודה וכו' בהמה גמטריא הכי הוי', והא דדרש הכא גם עוף, נראה משום דלא עבר איש ממילא נפקא, כמ"ש התוס' שם ד"ה בהמה וכו', והא דאמר הכא וכולן חזרו חוץ שיבוטא ושם אמרי' חוץ מקוליים האספנין וכו', כיון דלא שריר שדרי' ע"ש.

הגהות הירושלמי (מונקאטש)

חמשים ושתים שנה לא נראה עוף טם בא"י וכו'. עיי' בס' פרי תבואה (דברי יוסף) להג"מ יוסף שווארץ ז"ל מירושלים ח"ג וחי"ד (דף י"א ע"א בהגדפס) שהעיר, דשפיר דייק בירושלמי בלישני' בזה רק עוף לא טם בא"י נ"ב שנה אבל בנ"א היו שם, כנראה מהמקראות בנחמ' וירמי' לפי הפי' שם דקצת בנ"א מאחב"י נשארו לעולם אחרי החרבן בית ראשון, וזוהי הקשה על הש"ס בבלי (בשבת קמ"ה ע"ב) דאמרי' דלא עבר איש ביהודה וכו', שט"ס הוא בבבלי וצ"ל לא עבר "עוף". אמנם (במחכת"ה) לא זכר ש"ס מפורש ביומא (נ"ד ע"א) דאמרי' ה"נ דלא גלו, והתניא ר' יהודא אומר נ"ב שנה לא עבר איש ביהודה הרי ברור דמיירי מבנ"א דלא עבר איש בתוכה, דאל"כ מה מקשי מעופות על בנ"א. אמנם מהמקראות שהביא הג"ל בנחמ' וירמי' צ"ע להבין הפי'.

אמר רבי חנינא קודם לארבעים שנה עד שלא גלו ישראל לבבל נטעו תמרים בבבל, על ידי שיהיו להוטים אחר מתיקה שהיא מרגלת הלשון לתורה.

והיינו דאמר עולא בבבלי (ט): 'מלא צנא דדובשא בזווא ובבלאי לא עסקי באורייתא'.
חי' הגלגל'מ הורוין שם ד"ה לא <->.

י"מ שהתמרים זכו לכך כיון שלא חטאו המרגלים על ידם.
פני מנחם פ' שלח תשנ"ג מאמר א ד"ה איתא <->.

הובא בראשונים.
מאור עינים (הקדמון) צלמי ציט סו"פ נד (עמ' קסט ע"ג).

עה, ב

וכשחזרו כולהם חזרו עמהן, חוץ מן הדג הנקרא שיבוטא.

ביאורים בדברי הירושלמי, ובטעם שלא חזר השיבוטא (ועי' בבלי שבת קמא: ובערוך ערך אספנין).
יפה מראה, קה"ע, לחיים צירושלים, טוב ירושלים, הגהות הירושלמי (מונקאטש), ועי' שם חדש ח"צ עמוד זרעיס סי' קנו ד"ה שלא (עמ' נה ע"ג).

לחיים צירושלים

חוץ מן הדג הנקרא שיבוטא. כתב הרב יפ"מ וז"ל. אולי לפי שטעם מוחו כטעם החזיר כדאיתא בפרק כל הבשר, לכן לא היה ראוי להיות בארץ הקדושה עכ"ל. ולפי זה יגדל עונם של אריסטובולוס וסיעתו, דאיתא בב"ק פ' מרובה דפ"ב ע"ב ומנחות דס"ד ע"ב דהעלו להן חזיר, כיון שהגיע לחצי החומה נדעזע א"י ת' פרסה, באותה שעה אמרו ארור האיש שיהגדל חזירים יע"ש. ועיין ירוש' פ"ד דברכות. ופרק זה לעיל, דאי שבוטא דעמד טעמו במוחו לא חזר איך יתכן לעלות החזיר עצמו ולהקריבו לקרבן לפני ה' בביהמ"ק, הא ודאי רע ומר דלא תביא תועבה אל ביתך כל שתעבתי לך דלא תעשה כזאת בישראל. ויתכן לומר דלא חזר משום גזרת חכמים דארור, בו נידוי בו שבועה בו חרם, ובוזה איכא מפלאות חמים דעים דבדיק בשמיה, דעתיד הקב"ה להחזירו, מה שלא חזר שיבוטא מסיבת מאז החזיר. ועיין בקונט' נפש חיים מע' ח' מ"ש בעזר משדי.

טוב ירושלים

וכשחזרו כולהם חזרו עמהן חוץ מן הדג הנקרא שבוטא. פי' הי"מ משום דטעם מוחו כטעם החזיר, ולכן לא היה ראוי להיות בארץ הקדושה. ובמ"כ לא דק, דהא חזירים גופייהו ישנם בא"י רק דישאל אסור לגדלם, וגם הא השיבוטא מותר לאכול מוחו אף שהוא כטעם החזיר, כמ"ש בבבלי חולין ק"ט ב' (ושם מפורש דכל גופו הוא טעמו כחזיר), ולכל המעייני מבואר ביטול פירושו זה במ"כ. והק"ע פי' משום שאינו יכול לילך דרך ירידת המים. ואמנם לא מפיו אנו חזין, שגמ' ערוכה ריו בבבלי שבת קמ"ה ב', דהאי כיון דלא שריר שדרי' לא מצי קאים עיי"ש, רק דשם נאמר קוליים האיספנין, ואולי זהו הך דשיבוטא. ופלא על תרי גברי רברבי כמוהם שלא זכרו כלל גמ' ערוכה.

הגהות הירושלמי (מונקאטש)

חוץ מן הדג הנקרא שיבוטא. פי' בקה"ע וז"ל, ול"נ שאינו יכול לילך דרך עליית המים, וכן נמצא דגים במדינתנו שקורין לאק"ס שאינן יכולין לילך דרך ירידת המים עכ"ל, ואין פי' לדבריו, ואולי ט"ס בין "עליית" או "ירידת" המים.

והנה נודע באמת כי הדגים לאקסע"ן אינן גדילים רק במים שגדלה מרוצתן, כגון בהרים ורדיפי מים ולא בנהרות ההולכות בנחת. אמנם זהו אינו נודע כלל שלא יוכלו לילך נגד מרוצת המים, ובמקומם הסמוך הם בודאי שטים רצוא ושוב. ובודאי נראה יותר הפנ"מ כי הוא דג הנקרא קוליים שאין לו שדרה קשה. ועיין ש"ס סוכה (דף י"ח ע"א) האי צחנתא דבב נהרא וכו', משום דרדיפי מים והאי דג טמא כיון דלית לי' חוט השדרה וכו'. ובפירש"י שם.

שם חדש ח"צ עמוד זרעיס סי' קנו ד"ה שלא (עמ' נה ע"ג)

ובפתחיתא דאיכה רבתי דמ"ב, שבע מאות מיני דגים טהורי' כו' גלו עם ישראל לבבל, וכשחזרו חזרו עמהם חוץ מדג א' ששמו שיבוטא ע"כ, ובהגהות הערוך אות אספנין כת' וז"ל, קוליס האספנין דג שבמקומות אספני"א ושמו בלשון ערבי אלשבו"ט ובלשון הקדש שיבוטא עכ"ל: ובירוש' פ"ד דתענית, ז' מאות מיני דגים וכו' וכולן חזרו חוץ מן הדג הנז' הנק' שיבוטא. ועיין להר" קרבן העדה שם שפי' וז"ל, ולי נר' לפי שאינו יכול לילך דרך עלית המים יע"ש"ב, וק"ק אמאי לא מייתי לה מסוגיאא דשבת קמ"ה קוליים האספנין, דה"ק לא מצי סליק כיון דלא שריר שדריה וחד מינא הוא שיבוטא וקוליי' האספנין כמשי"ל בשם הערוך, ומהני סוגיאא הוק' לי אנכי הפעוט והשתוממתי כשעה על שו"ת הרא"ש כלל ב' סי' ט"ז שכ', ושיבוטא דג טהור הוא כי בצרפת אוכלין אותו עכ"ל:

לפי היפ"מ והקה"ע שטעמו כחזיר, יל"פ המדרש (הובא ברבינו בחיי ויקרא יא, ד בשם י"ג במדרש תנחומא ובאור החיים שם, ג) 'למה נקרא שמו חזיר שעתיד הקב"ה להחזירו לנו'.
ממא דירושלים.

ממא דירושלים

וכשחזרו חזרו כולם חוץ מן הדג שקורין שיבוטא. עיי' בק"ע דטעם מוחו כטעם חזיר. ועפ"ז אמרתי לבאר דברי המדרש למה נקרא שמו חזיר, שעתיד הקב"ה להחזירנו לנו, ורבי' תמהו הלא לא יחליף האל ולא ימיר דתו ואין יתיר לעתיד החזיר. אמנם לפענ"ד יש לבאר והוא ע"פ מה דאיתא בבבלי דחולין, כל מה דאסר רחמנא שרי לן, אסיר לן חזיר התיר לן רישא דשבוטא, א"כ יש לנו אכילת היתר כטעם החזיר. אמנם יש לעיי' כשיחזיר הקב"ה לארצינו וזה הדג אינו יכול לעלות, כמ"ש בק"ע דאינו יכול לעלות דרך עליות המים, וא"כ מה יהי' לנו נגד טעם החזיר. אמנם עיי' במס' שקלים פ' ששי ה' ב' בירושלמי, דלעתיד כתיב וירפאו המים, ומקשה ניחא ימא רבא וימא דמלחא, ימא טברי' וימא דסמכו למאי צריכין רפואה, ומשני להרבות דגתם דכתי' למינה תהי' דגתם, וא"כ אפשר דאז דיהיו המים נרפאים גם מין שבוטא ישוב, וזה הוא דאמר המדרש עתיד הקב"ה להחזירנו לנו.

מבואר כאן במפורש ששבוטא מין דג טהור הוא, וצ"ע על הרא"ש (בשו"ת כלל ב סי' טז) שהוכיח את טהרתו מכך שבצרפת אוכלים אותו, ועל הרדב"ז (בשו"ת ח"ה סי' פה) שנסתפק בזה.
שם חדש הני"ל, שו"ת עמודי אש סי' א אות א ד"ה והנה (עמ' 3 ע"א) <->.

(בוילנא דף כה, ב)

ודגים היאך גלו, ר' חזונה בר יוסף אמר דרך התהום גלו ודרך התהום חזרו.
מו"מ האם אפשר להוכיח מכאן דמקוה שמימיה נבלעים בקרקע דרך זחילה בגוונא שאין הזחילה נכרת שכשר.
משניות יהודה סי' כו אות ד ד"ה עיקר.

משניות יהודה סי' כו אות ד ד"ה עיקר
והרשב"א שהובא בבית יוסף (סי' ר"א) כתב וז"ל. ויראה לי שאע"פ שניקב המקוה ומימיו נוטפין מעט או נבלעין בקרקע מעט מעט כשר, לפי שאין זחילתן נכרת, ואם אי אתה אומר כן אין לך מקוה מים כשר שהקרקע מתחלחל ובולע מעט מעט

ול"ד אבורנקי ממש, וכ"כ הר"ן ז"ל בסוף פ"ק דתעניות דמשמע כן מהך ירושלמי. וטעמא דאל"כ אמאי קאמר בירושלמי כותלו גוהה, אפילו אין כותלו גוהה כיון דלא הוי של חתנות מותר, דמשום הך טעמא מוקי לה הטור והרא"ש אביו ז"ל הך דכותלו גוהה דאיירי אפילו בבית חתנות. אבל רבינו ז"ל סבר דלהכי נקט כותלו גוהה, לומר דכל דלא הוי דומיא דכותלו גוהה, כגון שיש לו דירה לדור בו ועושה זאת להרוחה בעלמא אינו עושה אלא דבר שהוא מוכרח לו, כגון אם נפל כותל ביתו, או אם אין לו מקום לדור יעשה, אבל מילתא דעביד להרוחה לא. והוצרכתי לכתוב כן, מפני שראיתי להרב ב"י ז"ל שכתב על ה"ה ז"ל, ואיני יודע היאך למד כן לא מהירושלמי ולא מהגמ' דידן, ובס"י תקנ"א הביא דברי הר"ן ז"ל שהם כדברי ה"ה ז"ל ולא תמה עליהם. ובסמ"ק תקע"ה תמה ונדמה לו דבר חדש, ועם מה שביארתי הוא פשוט בעיני.

שדה יהושע לעיל פ"א ה"ח

הדא דתימר. דמתניתי דממעטין בנין, לאו כל בנין הוא אלא בנין דשמחה, וכדאמר לקמן כותלא דגנאי ביה כלומר כותל שישן בו והיינו בית חתנות, וכדאמרין בתלמודא דידן תנא בנין בנין של שמחה, איזהו בנין של שמחה זה הבונה בית חתנות לבנו, והיינו דקאמר שמואל הכא כותלא דגנאי ביה.

מראה הפנים שס

הדא דאת אמר בבנין של שמחה אבל אם היה כותלו גוהה סותרו ובנייהו. כתב הרא"ש ז"ל פי' כותלו של בית חתנות. וכ"כ הטור סי' תקע"ה. ולפי' זה קשה מאי האי דקאמר שמואל עלה כותלא דגנאי ביה, הרי בית חתנות לעשות החופה בתוכו הוא ולהיות שמה כל ימי החופה, ומאי מוסיף שמואל פשיטא דגנאי ביה הוא. ולפירוש הרמב"ם ניחא שמפרש בנין של שמחה כגון ציור וכיור כדכתב שם בהל' ח', היינו מפני שדבר זה אינו מן ההכרח ואין זה אלא להרוחה ולשמחה ולנוי בעלמא, אבל אם היה כותלו גוהה ליפול וההכרח הוא לסותרו ולתקנו סותרו ובונהו, והשתא שפיר קאמר שמואל עלה כותלא דגנאי ביה דווקא, אבל אם יש לו בית אחר לדור ולשכוב בו לא שאינו צריך לזה כ"א להרוחה הוא. והא דלא הזכיר הרמב"ם בית חתנות כדאמרי בגמרא, משום דזה נכלל ג"כ במה שאמר ציור וכיור אסור, ומכ"ש לבנות בית חדש לשמחה שאין לו הכרח גדול לזה ויכול הוא לעשות החופה בביתו, ובית חתנות שאמרו לדוגמא בעלמא אמרו, וה"ה בכל כיוצא בזה שהיא להרוחה ולשמחה.

גליון אפרים שס

שמואל אמר כותל דגנא ביה. ולקמן בפ"ד ה"ו הגירסא בכותלא דגנאי ביה. ועיין בש"ק ובמהר"פ. ולי נראה שצ"ל דגנא ביה וגנא הוא חופה, כבבלי ברכות ט"ז ע"א. ובירושלמי יבמות פ"ג עבד לה גנון, והכונה דכותל דבית חופה אם הוא גוהה סותרו ובונהו.

משכנות יעקב או"ח גליונות הטור צסוף הספר סי' תקנא

טור. ולפי"ז הא דאמר אם היה כותלו גוהה מותר אפילו בכותל של בית חתנות קאמר שמואל אם גוהה. נ"ב לא מ' כן בירושלמי דא' שם שמואל כותלא דגנאי ב', פי' כותל שישן סמוך לו וירא שמא יפול בשעת שינה ויש בו חשש סכנה מותר

הלכה ו

אמר רבי יהושע בן לוי הדא דאת אמר בבנין ש"ש שמחה וכו'.

ביאורים בדברי הירושלמי.

רא"ש פ"א סי' כא, ר"ן ה' ז' ד"ה אבורנקי, מאורות יד ז' ד"ה תניא, טור או"ח סי' תקנא, צ"ת יוסף שם ד"ה ומ"ש ולפי"ו וסי' תקע"ה ד"ה ומ"ש רבינו, לחם משנה הל' מעניות פ"ג ה"ח ד"ה ונטיעה, שדה יהושע לעיל פ"א ה"ח, קה"ע, פנ"מ לעיל שם <->, מראה הפנים שס, גליון אפרים שס, משכנות יעקב או"ח גליונות הטור צסוף הספר סי' תקנא, קרן אורה יד ז' ד"ה ונטינו.

רא"ש פ"א סי' כא

ירושלמי (ה"ח) הדא דתימא בבנין של שמחה אבל אם היה כותלו גוהה סותרו ובונהו, פי' כותלו של בית חתנות.

ר"ן ה' ז' ד"ה אבורנקי

אבורנקי של מלכים. כך היו נוהגין כשנולד בן למלך היו נוטעין אילן ויום שממנין אותו מלך היו עושין לו כסא מאותו עץ פירוש אחר אילן גדול המיסך על הארץ לטייל המלך תחתיו ומדאמר בירושלמי הדא דתימא בנין של שמחה אבל אם היה כותלו גוהה סותרו ובונהו משמע לי דכי אמרינן אי זהו בנין של שמחה זהו הבונה בית חתנות לבנו דלאו דוקא אלא הוא הדין לכל בנין שאינו צריך דאינו נעשה אלא לנוי ולהרוחה בעלמא וכתב רבינו האי גאון מדקא משינון בנין נטיעות ארוסין ונשואין למשא ומתן מה משא ומתן רשות אסור והוא של שמחה אף בנין ונטיעת ארוסין ונשואין רשות אסור בשל שמחה אבל מי שאין לו בית חתנות כלל ואין לו אישה ובנים הא ודאי של מצוה היא ואף על פי שהוא שמחה מותר.

מאורות יד ז' ד"ה תניא

ואם היה כותלו גוהה סותרו ובונהו, פירוש ואפילו הוא כותל בית חתנות.

טור או"ח סי' תקנא

בירוש' הדא דתימא בנין של שמחה אבל אם היה כותלו גוהה ונוטה ליפול מותר. ובניין של שמחה מפרש בפ"ק דמגילה (ה'): הבונה בית חתנות לבנו ונטיעה של שמחה כגון אבורנקי של מלכים פי' שנוטעין לצל להסתופף בצלו, ולפי זה הא דאמר אם היה כותלו גוהה מותר, אפי' בכותל של בית חתנות קאמר שמואל אם גוהה.

צ"ת יוסף שם ד"ה ומ"ש ולפי"ו

ומ"ש ולפי זה הא דאמר אם היה כותלו גוהה מותר אפילו בכותל של בית חתנות קאמר שמואל אם גוהה. כלומר דאי בשאינו של בית חתנות, אפילו אינו גוהה נמי דהא לא אסרה הברייתא כלל באינו של חתנות, וכן כתב הרא"ש וכו'.

צ"ת יוסף סי' תקע"ה ד"ה ומ"ש רבינו

וכתב הרב המגיד וכו'. (ואיני יודע איך למד כן לא מירושלמי ולא מגמרא דידן). [בדק הבית] צריך [להעביר קולמוס על כל זה וזו] לכתוב במקומו: וטעמו משום דבירושלמי לא קאמר זה הבונה בית חתנות לבנו אלא בנין של שמחה סתם, משמע דכשאמרו בגמרא דידן בית חתנות לאו דוקא דהוא הדין לכל דבר של שמחה.

לחם משנה הל' מעניות פ"ג ה"ח ד"ה ונטיעה ובנטיעה של שמחה וכו'. ה"ה ז"ל הביא הירושלמי דקאמר, אבל אם היה כותלו גוהה סותרו ובונהו, וכתב עליו דמשם למד רבינו דלאו חתנות ממש

עכ"ל. והנה לכאורה ראית הרשב"א היא ראייה שאין עליה תשובה. אכן יש מקום לחלוק אהרשב"א דראיתו סגי רק להכשיר היכא שנבלעין בקרקע מעט מעט, דהא הקרקע מתחלחלת וכולעת מעט מעט ואין לך מקוה שיכולה להיות כשרה אם תאסור בכה"ג. ומזה מוכרח רק זה, דאם נבלע המים מעט מעט בקרקע כשר. ויש לומר דדוקא בדרך בליעה מעט מעט בקרקע כשר, בדרך בליעה לא מיקרי כלל דרך זחילה. אבל היכא שאינו נבלע בקרקע אלא שנוטף מעט מעט לא בדרך בליעה אלא בדרך זחילה, אף שאין נכר הזחילה ליכא כלל ראייה להרשב"א להכשיר אף בכה"ג, ובזה יש לומר דלא כהרשב"א ופסול נוטף דרך זחילה ולא דרך בליעה אף שאינו נכר הזחילה, כיון שסוף כל סוף המים זוחלין הם ואחרי עבור איזה שעות אנו רואים שנחסרו מהמים דרך זחילה, ומנא לן להכשיר אף בכה"ג.

אך לענ"ד יש להכריח דגם הרמב"ם והראב"ד ס"ל בזה כהרשב"א. דאף היכא שהמים אינם נבלעים בקרקע אלא הולכים דרך זחילה בגוונא שאין זחילתם נכרת כשר. דבירושלמי תענית (פ"ד סוף ה"ה) איתא, א"ר חנינא בריה דר"א שבע מאות מיני דגים טהורים כו' גלו עם ישראל לבבל וכשחזרו חזרו עמם, ודגים היאך גלו ר' חונה ב"ר יוסף אמר דרך התהום גלו ודרך התהום חזרו ע"כ. הרי דיש גידים וסלונות בגוף הקרקע תחת המים. וכן איתא גם בבבלי בבכורות (נ"ה ב') הני סולמי דפרת נינהו, ופירש"י מקלחין תחת הקרקע ועולים בהרים כמו סולם עכ"ל. הרי להדיא דהמים הולכין תחת הקרקע דרך זחילה ולא דרך בליעה אלא זוחלין ממש, וא"כ שוב אי אפשר לשום מקוה של מים מכונסים שבעולם שתהיה כשרה, דהא המים שלה זוחלין הם, אלא שמוכח שאם הזחילה אינה נכרת שכשר. אלא שראיה זו יש לדחות. דהא בבכורות (נ"ה ב') מיירי בנהר, וכן בירושלמי תענית הנ"ל ג"כ יש לומר דאיירי בנהרות שדרך התהום שתחת הנהרות גלו הדגים וחזרו. ונהרות המה כמעין וחלחולי מחלחל הקרקע שתחתיהם וזחילה כשר בנהרות ובמעין. אבל במקוה מים מכונסים עדיין אין לנו ראייה, שגם מתחת המים המכונסים שבמקוה ג"כ יש גידים וכעין סלונות בקרקע עד שנוכל להביא ראייה מזה, דאם אין הזחילה נכרת לעין שכשר, דאל"כ אין לך מקוה כשרה בעולם.

אמ' ר' יוחנן אשרי מי שהוא רואה במפלתה ש"ל תדמור, שהיא היתה שותפת בחרבן הבית הראשון ובחרבן הבית השני וכו'.

ביאורים בדברי הירושלמי.

יפה מראה, קה"ע.

ונחרשה העיר, חרש רופוס שחיק עצמות את ההיכל.

בטעם דנקט תנא דמתני' בלשון 'העיר'. עלי ממר.

עלי תמר

ונחרשה העיר, וחרש רופוס שחיק עצמות את ההיכל. כלומר, שאין הכוונה כאן העיר במובנה המצומצם בכ"מ, שהיא ירושלים, ראה בעה"ש בערכו, אלא ר"ל ההיכל, שבמובן הרחב נקרא ג"כ ירושלים שהיה בירושלים. ויתכן שמתוך צער על קדושת המקום קוראה המשנה בכינוי העיר, וכ"כ בבלי.

ודאי דכאן לא מיירי מסכנה ואפ"ה מותר ואפילו בשל שמחה.

ציאור הגר"א שם ס"צ ד"ה של

של שמחה. תוס' שם ובירושלמי בפ' בתרא דתענית הלכה ט' אמר ריב"ל הדא דאת אמר בבנין של שמחה אבל אם היתה כותלו גוהה סותרו ובונהו וכן אמר שם בפ"א דתענית הלכה ח' ובגמ' שם תנא בבנין בנין של שמחה כו' איזהו בנין וכו' איזהו נטיעה כו' וה"ה כאן וזהו שכ' כגון כו' ובנטיעה כו' כגון כו'.

ביישוב התלמודים.

צ"ח שם אות ד, יד אפרים על ה"ט הנ"ל ד"ה דאסור.

צ"ח שם אות ד

ומ"ש ויש אומרים כיון דגמרא דידן אוסר וכו'. סברא זו לא מצאתיה בפוסקים בפירוש, אבל מדעת הרי"ף (ה:) והרמב"ם (תעניות פ"ג ה"ח) והרא"ש (פ"א סי' כא) יראה דסבירא להו הכי, שהרי לא כתבו ההיא דירושלמי לענין תשעה באב אלא לענין תענית ציבור, ובדיני תשעה באב כתבו (רי"ף ט:, רמב"ם פ"ה ה"ו, רא"ש פ"ד סי' לב) סתם משכנס אב ממעטין בשמחה, שהוא כולל כל דבר המשמח, כגון משא ומתן ובנין ונטיעה והדומה להם, אלא שאוסרין כל בנין כדרך שאסרו כל משא ומתן, דאם לא כן, היה להם לפרש עלה דמתניתין דמשכנס אב ממעטין בשמחה, מאי דקתני עלה בירושלמי הדא דתימא וכו', כדי לבאר דלאו בכל ענין אסור, וכמו שפירשו בירושלמי.

ויותר נראה שסברת יש אומרים שכתב רבינו, היא על פי סברא אחת מסברות התוספות שכתבו בפרק החולץ (יבמות מג.) וזה לשונם. מלישא וליתן מלבנות ולנטוע, בפרק בתרא דתעניות מוקי בירושלמי בבנין ונטיעה של שמחה, כגון אבורנקי של מלכים. ויש מפרשים דמשא ומתן נמי איירי בשל שמחה, כגון צרכי חופה, ואין נראה דלא אסר אלא סעודה עצמה, ונראה דריבוי משא ומתן קא אסר שימעטו יותר מבשאר ימים עכ"ל. ועל פי זה כתב רבינו דיש אומרים כל בנין קאמר כדרך שאסרו כל משא ומתן, פירוש כמו שאסרו בין משא ומתן של שמחה כגון צרכי חופה או שאר משא ומתן, ה"נ אסרו כל בנין. אבל מכל מקום אינו דומה ממש למשא ומתן, דהתם ממעטין בעסקיהם קאמר, ר"ל רק כדי פרנסתן, אבל בבנין אפילו מעט אסור ודלא כהירושלמי.

ומ"ש התוספות בפרק קמא דמגילה (ה:) ממעטין במשא ובמתן פירוש של שמחה דומיא דבנין ונטיעה, וממעטין רוצה לומר שלא יהיו ששים כלל וחמירי מתשעה באב שמארסין בו, אבל אין לפרש ממעטין אבל ששים קצת, דאם כן היה לו לפרש השיעור מהו קורא ממעט עכ"ל. ונראה לכאורה דדברי התוספות סתרי אהדדי, אכן המעיין בם יראה דלא קשה מידי, דבפרק קמא דמגילה לענין תעניות של גשמים הוא, ותנן התם עברו אלו ולא נענו ממעטין במשא ובמתן בבנין ובנטיעה באירוסין ונישואין, ומאחר דלענין אירוסין ונישואין ליכא לפרש אבל ששים קצת, דאם כן הוה ליה לפרש מהו השיעור, ופשיטא דפירושו שאין מארסין וכונסין כלל, ה"נ דכוותיה לענין משא ומתן ובנין ונטיעה נמי אסור לגמרי קאמר, פירוש בשל שמחה לגמרי אסור, וגם המשא והמתן אינו אסור אלא בשל שמחה דומיא דבנין ונטיעה, אבל בפרק החולץ לענין תשעה באב קאמר, ותני התם העם ממעטין בעסקיהם מלישא וליתן מלבנות ולנטוע, ומארסין אבל לא כונסין, ואין עושין

מו"מ בכבלי (יבמות מג.) שלא חילק גבי תשעה באב בין בנין של שמחה או לא אם חולק על הירושלמי, ומו"מ להלכה.

מוספות הנ"ל, טור או"ח סי' מקנא, צית יוסף שם ד"ה ומ"ש רבינו ויש אומרים, שו"ת מהר"י צונזא סי' י ד"ה וגדולה, ט"ו שם סק"ב, ציאור הגר"א שם ס"צ ד"ה של.

טור או"ח סי' מקנא

בירוש' הדא דתימא בבנין של שמחה אבל אם היה כותלו גוהה ונוטה ליפול מותר. ובניין של שמחה מפרש בפ"ק דמגילה (ה:) הבונה בית חתנות לבנו ונטיעה של שמחה כגון אבורנקי של מלכים פי' שנוטעין לצל להסתופף בצלו, ולפי זה הא דאמר אם היה כותלו גוהה מותר, אפי' בכותל של בית חתנות קאמר שמותר אם גוהה.

צית יוסף שם ד"ה ומ"ש רבינו ויש אומרים

ומ"ש רבינו ויש אומרים כיון דגמרא דידן אוסר בנין סתם כל בנין קאמר. כלומר אף ע"ג דבירושלמי קאמר אמתניתין דמשכנס אב ממעטין בשמחה הדא דתימא בבנין של שמחה אבל אם היה כותלו גוהה סותרו ובונהו, דמשמע דאתא למימר דלא אמרו למעט בבנין משכנס אב אלא בבנין של שמחה דוקא, כיון דגמרא דידן בפרק החולץ אוסר בנין סתם כל בנין במשמע ואע"ג דבגמרא דידן נמי בפרק קמא דמגילה (ה:) ובפרק קמא דתעניות (יד:) אמרו דכי תנן ממעטין בבנין ונטיעה היינו דוקא בשל שמחה היינו לענין תענית ציבור, אבל מראש חדש עד התענית דקתני סתמא ממעטין מלבנות ולנטוע משמע דאפילו באינו של שמחה אסר.

שו"ת מהר"י צונזא סי' י ד"ה וגדולה

וגדולה מזה כתב בחדושי מהר"ם הלוי זנ"ד ז"ל להתיר להניח גוי לתפור בגדים לצורך נשואין בביתו של גוי. ובתו' (יבמות מג א) מקילי' מאד שכתב אהיה ברייתא ממעטי' מלישא וליתן מר"ח עד כו' ויש מפרשים דאיירי נמי בשל שמחה כגון צרכי חופה ואין נר' דלא אסר אלא צרכי סעוד' עצמה עכ"ל. ונ"ל שהתוס' קאי אהא דמפ' מלבנות ולנטוע דמוקי לה [בירושלמי] בבנין ונטיעה של שמחה כגון בית חתנות או אבורנקי של מלכים. אבל לגמ' דידן דאסר כל בנין כמ"ש הא"ח בהדיא, אז כל משא ומתן נמי אסר'.

ט"ו שם סק"ב

ואם היה כותלו כו'. נ"ל אפי' אם הוא בענין שאין בו סכנה אלא שיש לחוש להפסד ממון ג"כ מותר בזה לבנות, וראייה מדכ' הטור וז"ל. ואמר בירושלמי הדא דתימא בנין של שמחה אבל אם היה כותלו גוהה ליפול מותר, ובנין של שמחה היינו בונה בית חתנות לבנו כו', ולפי"ז הא דאמר אם היה כותלו גוהה מותר, אפי' בכותל של חתנות קאמר שמותר אם הוא גוהה. וי"א כיון דגמרא דידן אוסר בנין סתם כל בנין קאמר כו' עכ"ל. וקשה למה אמר ולפי"ז כו', הא ודאי גם ליי"א מותר אם גוהה ויש סכנה יהיה מה שיהיה אין לך דבר שעומד מפני הסכנה. ע"כ נראה דלא מיירי הטור כאן משום סכנה, דאפי' באין סכנה כגון שעומדת הכותל בחצר ואפשר לסגור החצר ולא יכנס אדם לשם אפ"ה מותר, כיון דאין איסור בנין אלא בשל שמחה ובזה מותר אפילו בשל שמחה, אבל לפי הי"א דאסור בכל בנין ממילא גם אם גוהה ליפול אסור כל שאין בו סכנה. וזה מדוקדק בלשון הטור סי' תק"מ לענין ח"ה כתב, ואם הוא מסוכן ונוטה ליפול כו', וכאן לא זכר סכנה, אלא

לסותרו, ומ' להדיא דאם לא מפני סכנה אסור אף בכותלו גוהה, וא"כ לא מיירי כלל בבית חתנות דאין ישן בן כלל, רק הכינו לחתנות בנו, ועתה בעת תענית או שבוע של ט"ב אסור בנשואין דאין בו אדם כלל, ומ' דלא שרי לסתור רק מפני הסכנה כמו בחוה"מ, דא' נמי הך לישנא. עי' סי' תק"מ בב"י.

קנן אורה יד צ ד"ה וצננין

ובבנין של שמחה כו', עיין ברא"ש שהביא ד' הירושלמי ושם אמור, הדר"ת בבנין של שמחה אבל אם כותלו גוהה מותר לבנותה. ולכאורה הדיוקין סותרין אהדדי, דמרישא משמע דדווקא בנין של שמחה אסור אבל בנין סתם מותר אפילו לבנות מחדש, ובתו' הכי קאמר אבל אם כותלו גוהה כו' משמע דלא שרי לתקן אבל לא לבנות מחדש, ולהכי פי' הרא"ש ז"ל דכותלו גוהה אפילו בבית חתנות מותר. ומד' הר"ן ז"ל נראה דמפרש כפשוטו עיין בדבריו ז"ל. ובירושלמי פליג שמואל ואמר דלא שרי אלא כותלא דגני ב' פי' שישן בו, ולא קי"ל כוותיה, משום דבש"ס דילן נמי לא אסרו אלא בנין של שמחה, ולא הבנתי תמיהת בעל קרבן עדה בזה ע"ש. ואין פירושו מוכרח. ואפשר עוד לומר כשיטת הירושלמי, דכל בנין חדש נקרא בנין של שמחה ולא שרינן אלא לתקן כותלו.

האם בנין של שמחה היינו בית חתנות לבנו כדאמרין בכבלי (יד:), או דהוא הדין כל בנין שאינו לצורך אלא לנוי אסור, וכשיטת הרמב"ם (הל' תעניות פ"ג ה"ח).

רא"ש הנ"ל, ר"ן הנ"ל, מאורות הנ"ל, מגיד משנה שם, דק הציט או"ח סי' מקנא ד"ה ומ"ש רבינו ואלף, טור הנ"ל, צ"ח שם אות ד ד"ה והרמב"ם, לחס משנה הנ"ל, מראה הפנים הנ"ל, קנן אורה הנ"ל, ועי' ציאור הגר"א או"ח סי' מקנא ס"ו <->.

צ"ח שם אות ד ד"ה והרמב"ם

והרמב"ם כתב בנין של שמחה וכו'. בפרק ג' וכתב הרב המגיד על זה לשון משנה וברייתא והירושלמי, דמכאן למד הרמב"ם דלאו דוקא חתנות ממש ולא דוקא אבורנקי ממש, אלא כיוצא בהן דהיינו ציור וכיור ונטיעות העשויות להריח ולהתענג עכ"ל. ונלפע"ד שלמד כך מהירושלמי, דכיון שאינו מתיר אלא בכותל גוהה אלמא דמה שאמרו (תענית יד:) איזהו בנין של שמחה זה הבונה בית חתנות לבנו לאו דוקא, אלא הוא הדין לכל בנין שאין צריך אלא לנוי ולהרוחה כמו ציור וכיור, וכן כתב הר"ן בפרק קמא דתעניות (ה: דבור ראשון) הביאו ב"י לעיל בסיומן תקנ"א (רעו. ד"ה ומ"ש ולפ"ז). ובזה נתיישב מה שהיה קשה לבי' כאן אדברי הרב המגיד עי"ש.

י"מ דה"ה איסור משא ומתן היינו דוקא מו"מ של שמחה. מוספות יצמות מג א ד"ה מלישא.

תוספות יצמות מג א ד"ה מלישא

מלישא וליתן מלבנות ולנטוע. בפרק בתרא דתענית [בירושלמי] מוקי בבנין ונטיעה של שמחה כגון אבורנקי של מלכים, וי"מ דמשא ומתן נמי איירי בשל שמחה כגון צרכי חופה ואין נראה דלא אסר אלא סעודה עצמה ונראה דריבוי משא ומתן קא אסר שימעטו יותר מבשאר ימים.

ח' הרמ"ט שס

כותלא דגנא ביה. נ"ל שצ"ל דגנוניה ר"ל של כילה וחופה, כמו קטרי גננא לר"א (ברכות ט"ז), ובירושלמי שם מיעבד גניניה לר"א. וכחתן יוצא מחופתו תרגומו נפיק מגנוניה (ערך), ומפרש שמואל לבנין של שמחה. ובזה מתורץ קושיה הש"ך על הרא"ש והטור וכמ"ש בבבלי (י"ד ע"ב), איזהו בנין של שמחה זה הבונה בית חתנות לבנו, ופרש"י לצורך חופתו ע"כ. ועיינתי אח"כ בש"ס וראיתי שמפרש כותלא דגנא ביה כלומר, כותל שיש בו והינו בית חתנות כו' עכ"ל. ובכלאים פ"ז מ"ד מעשה שהלך ר"י אצל ר"ש שהלך לכפר עזיז, והראהו גפן מידלה על מקצת תאינה כו', והעלהו משם אל בית המגנייה, והראהו גפן שהוא מודלה על מקצת הקורה כו', נ"ל ג"כ שהוא בית חתנות.

יש מפרשים דאיידי כאן במקום סכנה, ואפילו אינו נוטה לרשות הרבים.

צ"ח א"ח ס' תקנא לות ג ד"ה ומ"ט.

צ"ח א"ח ס' תקנא לות ג ד"ה ומ"ט

ומ"ש ולפי זה הא דאמר אם היה כותלו גוהה מותר, אפילו בכותל של בית חתנות קאמר שמותר אם גוהה. כן כתב הרא"ש (סי כא). ותימה למה נתיר כותלו גוהה שהרי סוף סוף של שמחה הוא, וי"ל דדוקא ביש בו סכנה, ולא דוקא דגוהה ברשות הרבים, אלא אפילו גוהה למבוי ולחצר מותר לסותרו ולבנותו מפני שהכל סכנה, וזהו שאמר בירושלמי אבל אם היה כותלו גוהה סותרו ובונהו, ולא כתב גוהה לרשות הרבים, והכי איתא בירושלמי (מו"ק פ"א ה"ד, פ"ב ה"ד) לענין מועד, כותל הגוהה סותר ובונה כדרכו, וכמ"ש בנמוקי יוסף בשם הראב"ד (ספר האשכול עמ' 145) בפרק משקין (מו"ק ב: ד"ה גמ'), ועיין לעיל בסימן תק"מ ובמ"ש לשם (סעי' א) בס"ד.

אך קשה מה שכתב רבינו ולפי זה, דהא אפילו לסברת יש אומרים דאוסרין כל בנין, מכל מקום בכותל גוהה ומפני הסכנה מותר לסתור ולבנות כדרכו, דלא חמיר ממועד דהתירו לסתור ולבנות, ולא סגי לסתור לבד משום דמימנע ולא סתיר והוי סכנה, הכי נמי ודאי לענין תשעה באב. וי"ל דעיקר כוונת רבינו במ"ש ולפי זה, אינו אלא להורות, דלפי סברא זו הא דקאמר אבל אם היה כותלו גוהה סותרו ובונהו לאו בכל בנין קאמר, דאינו מותר אלא בכותל גוהה, אלא דוקא בשל חתנות קאתי לאשמעינן, והכי קאמר דאפילו בשל חתנות מותר אם גוהה, אבל בשאינו של חתנות אפילו אינו גוהה מותר, לאפוקי לסברת יש אומרים דאפילו בשאינו של חתנות אינו מותר אלא בכותל גוהה.

יש מפרשים דאיידי אף בלא סכנה אלא משום חשש הפסד, ומבאר בזה לשון הטור (או"ח סי' תקנא). ט"ז שס סק"צ >הוצא לעיל על הירושלמי אמר ריב"ל גד"ה מו"מ<, ועי' יד אפרים שס ד"ה אין וד' דאסור, ועי' שו"מ מהר"א ח"א א"ח ס' כט.

יד אפרים שס ד"ה אין

אין לך דבר העומד בפני הסכנה. אפשר לומר דכיון דאין היתר מצד הסכנה רק הסתירה לבד אם כן לא שייך אין לך כו', דנהי שהוא יכול לסתור מ"מ אסור לבנות. ואע"ג דבבא"מ כה"ג שרי אף לבנות משום דאם כן ממנע ולא סתר עיין סימן תקמ"ה, מכל מקום י"ל דבנין של חתנות בימים אלו חמיר טפי ואסור, ולכן כ' הטור ולפ"ז כו', ר"ל דלמאן דמפרש שלעולם אין איסור רק בבנין של שמחה, אם כן בגוהה ליפול אף בכה"ג מתיר הירושלמי

הפסד, משא"כ להי"א דאוסרים אף אם אין עשייתו לשם שמחה ממילא אין להתיר אפילו אם עושה בשביל הפסד כיון שאין סכנה בדבר.

עפ"י יש לישב מה שהשמיט ברמב"ם הדין שצריכין למעט בעסק מר"ח אב עד התענית.

קנן אורה ל א סוד"ה אמר.

קנן אורה ל א סוד"ה אמר

ומה שתמהו הפוסקים על הרמב"ם ז"ל שהשמיט למעט בעסק מר"ח ועד התענית, נראה דסמין אלישנא דמתניתין משנכנס אב ממעטין בשמחה והיינו למעט בבנין ונטיעה של שמחה כדאיתא בירושלמי ודו"ק, ועיין בלח"מ ז"ל.

הובא בראשונים.

רבינו חננאל יד ז ד"ה ירושלמי, ר"ף ה ג, הלכות רב אלפס פ"א ד"ה גמ' תנא, תורת האדם שער האכל עיין אכלות ישנה ד"ה מתמיתין (תכפי הרמב"ן) (מהדו' שעוועל ח"צ עמ' רמד), ריטב"א כו ז ד"ה מתמי, ראב"ה ח"ג ס' תמסו, האשכול ח"צ ה' ת"צ עמ' 13 (איערנך), רא"ה שס ד"ה מתמי, מאירי שס ד"ה נמן, המאורות כט ז ד"ה גרסינן, ר"ן ט ז (מדפי הר"ף) ד"ה מתמי, ארחות חיים ה' ת"צ ס' א, נמוקי יוסף יד ז ד"ה פירוש צמן, שס כט ז ד"ה פירוש האך, השולחן שער ד ד"ה משנכנס, לקט יוסף א"ח עמ' 106 ד"ה ולא, מנחם זמניו ה' תשעה צאז ד"ה מפני.

עט, א

אבל אם היה כותלו גוהה, סותרו ובונהו, אמר שמואל בכותלא דגניי ביה.

ביאורים בדברי הירושלמי.

שדה יהושע לעיל פ"א ה"ח, קה"ע, פנ"מ לעיל שס, מראה הפנים שס >הוצא לעיל ד"ה הלא צניאוריס<, גליון אפרים שס >הוצא שס<, משנכנס יעקב א"ח צנליונות הטור צסוף הספר ס' תקנא >הוצא שס<, קנן אורה יד ז ד"ה וצננין >הוצא שס<, רד"ל שס, ח' הרמ"ש שס.

שדה יהושע לעיל פ"א ה"ח

כותלו גוהה. ב' משקין דהכא לענין מועד תניא אם היה כותלו גוהה סותרו ובונהו וכן נמי ב' משקין דבבלי, ורש"י גריס התם גוהה בחי"ת, ופי' גוהה ושוחח, והרא"ש גריס גוהה והערוך גריס גוהה בה"א, ופירש כמו גוחן כלומר שוחח, כמו חזיה לההוא סבא דגחין ושתי בערבי פסחים, ויש לראות דמה ענין גוהה אצל גוחן, ונראה לומר דפירושו הוא מתנועע, כלומר שהכותל נודעוזה קצת ויש חששא שמא תפול ותזיק, סותרו ובונהו מפני הסכנה וכדאמרינן בפר' הרואה, על הזוועות, מאי זוועות, אמר רב קטינה, גוהה, ופרש"י נודעוזה הארץ כמו ותגעש ותרגש הארץ, וגוהא, בלשונם לרעידת הארץ קורין גוהה, הכא נמי גוהה דקאמר הוא שהכותל נרעד ומדעוזה ובונהו מפני הסכנה.

פנ"מ לעיל שס

כותלא דגנאי ביה. בכותל של הבית שישן ודר בו הוא דהתירו שאם היה הכותל גוהה סותרו ובונהו, ולאפוקי אם יש לו בית לדור בו ורצה לתקן בית אחר שלו.

רד"ל שס

שמואל אמר כותלא דגני ביה. נ"ב הייתי סבר להגיה דגנוניא כלומר של חופה והיינו בית חתנות דבבלי. ועמש"ש בס"ד בליקוטי שם ע"ד הר"ן והרא"ש בזה. שוב נתיישבתי שהעיקר להגיה כותלא דגנוניא והיינו כותל גינה דבבלי מו"ק (ז' א'), ואכותל גוהה סותר ובונה קאי, וכדאמרו שם, אע"ג דמחזי כמאן דעבד לנטורי פירי.

סעודת אירוסין, וכיון דלא אסר אלא הסעודה עצמה אלמא דצרכי חופה נמי מותר. והשתא בעל כרחך צריך לפרש דריבוי משא ומתן דוקא הוא דקא אסר, ולא שאני לן בין צרכי חופה לשאר משא ומתן, ומעתה נמי צריך לומר דכל בנין אסור אפילו אינו של שמחה דומיא דמשא ומתן דאסור בכל ענין, ולא קיי"ל כהירושלמי דמיקל אף לענין תשעה באב בבנין, והב"י מנוחתו כבוד לא פירש כן.

ולענין הלכה נראה כסברא הראשונה וכמו שמפורש בירושלמי, ולא נשוה הירושלמי חולק אתלמודא דידן בדבר שאינו מפורש להדיא בתלמודא דידן, ואדרבה הלשון ממעטין דקאמר משמע דממעטין לאסור בשל שמחה דוקא, ודומיא דהכי משא ומתן נמי אינו אסור אלא בצרכי חופה. ומ"ש התוספות בפרק החולץ דאינו נראה שהרי לא אסר אלא הסעודה עצמה, יש לתרץ דעשיית הסעודה לחוד, ומשא ומתן לצרכי חופה דאושא מילתא לחוד, וכל אחד יש לו סברא להיתר ולאיסור, ולדינא תרוייהו אסורין. גם מה שכתבו התוספות בפרק קמא דמגילה לענין תעניות של גשמים דממעטין רוצה לומר שלא יהיו ששים כלל, אין צריך לפרש כן, דהתם נמי הלשון דממעטין פירוש שממעטין קצת באירוסין ובנישואין, והיינו שאין מארסין ואין כונסין אלא אם כן לא קיים מצות פריה ורביה, ולעולם הלשון דממעטין לא ישתנה פירושו ומשמעו, והכי נמי לענין משא ומתן ובנין ונטיעה קאמר דממעטין קצת לאסור בשל שמחה דוקא, וכך מטין דברי הרמב"ם בפרק ג' מהלכות תענית (ה"ח). ומכל מקום לענין בנין יראה כדברי הר"ן, דכל בנין שהוא לנוי ולהרווחה אסור אפילו אינו בנין של חתנות, ואינו מותר אלא בכותל גוהה ומפני הסכנה, וכך מטין דברי הרמב"ם (שם ה"ח) שלא הזכיר בית חתנות אלא ציור וכיור שהוא לנוי ולהרווחה, וכתב הרב המגיד שלמד כן מההוא דירושלמי שלא התיר רק בכותל גוהה.

ועוד יראה לי, דמאחר דהירושלמי עיקר דבריו אמתניתין דמשנכנס אב ממעטין בשמחה איתאמרא ולשם לא הזכיר של בית חתנות, היאך תסלק אדעתין להקל ולפרש דדוקא בשל חתנות קאמר, אלא ודאי מאי דקאמר הדא דתימא בנין של שמחה, כל שהוא של שמחה כגון לנוי ולהרווחה אסור, ולכן נקט להתיר כותל גוהה דמילתא דפסיקא הוא שאינו של שמחה שהרי אינו אלא מפני הסכנה, והוא הדין לכל בנין שהוא צריך לו הוא דשרי דוקא. ומכל מקום הדעת מכרעת, אם שכר גוים קודם ראש חודש אב לבנות לו בית בקבלנות, דגוי אדעתיה דנפשיה קעביד אין בו איסור, דעיקר טעמא הוא למעט בשמחה והרי הישראל יושב בטל ואינו עוסק בשמחה, ואפילו בשבת מותר מן הדין ואינו אסור אלא מפני הרואה, ופשיטא דלענין תשעה באב שהוא דרבנן אין לאסור מפני הרואה, והדבר צריך הכרע. אמנם לשכור לו גוים מראש חודש אב ולבנות לו בית מיד פשיטא דאסור, וכן שלא יסייע הישראל עצמו בבנין הבית כל שהוא לנוי ולהרווחה.

יד אפרים על ה"ט הנ"ל ד"ה דאסור

ובאמת נ"ל דהי"א שכתבו דתלמודא דידן משמע לאסור בכל בנין ס"ל דהירושלמי לא פליג אתלמודא דידן, רק בכל בנין שהוא כדי להרויח של שמחה קרו לה כמ"ש ב"י בשם הר"ן ע"ש. וצ"ל דס"ל לדיעה הא', כיון דדוקא של שמחה אסור אם יש הפסד אף על פי שהיא של שמחה מותר שהרי אין עושה בשביל שמחה כ"א בשביל

לסתור ולבנות וכמו בכה"מ דא"כ ממנע כו', משא"כ להי"א יש לומר שאין היתר בבנין של חתנות לבנות מטעמא דאם כן ממנע כו' אלא בכה"מ הקילו ולא בזה.

יד אפרים ד"ה דאסור

דאסור בכל בנין ממילא גם הוא. צ"ע דמ"ל הא, דיש לומר דתלמודא דידן לא פליגא בהא, וכמו דמותר להירושלמי בשל שמחה אם גוהה ליפול ויש הפסד ממון, כמו כן לדידן דוקא באין הפסד אסור בכל בנין אבל בגוהה ליפול שרי. ובאמת נ"ל דהי"א שכתבו דתלמודא דידן משמע לאסור בכל בנין ס"ל דהירושלמי לא פליג אתלמודא דידן, רק בכל בנין שהוא כדי להרויח של שמחה קרו לה כמ"ש ב"י בשם הר"ן ע"ש. וצ"ל דס"ל לדיעה הא', כיון דדוקא של שמחה אסור אם יש הפסד אף על פי שהיא של שמחה מותר שהרי אין עושה בשביל שמחה כ"א בשביל הפסד, משא"כ להי"א דאוסרים אף אם אין עשייתו לשם שמחה ממילא אין להתיר אפילו אם עושה בשביל הפסד כיון שאין סכנה בדבר.

שו"ת מהרי"א ח"א לו"ח סי' קט

גי"ה קבלתי זה ימים ומפני עניינים נחוצים נתאחר תשובתי אליו עד היום ע"ד ביהכ"נ שלכם שהוא קטן מהכיל קהל עם ד' וגם חומת המזרח יש בקעים וצריכים להחזיקה ולהרחיבה כאחת וע"פ האומנים אי אפשר בענין אחר אלא צריכים לסתור תחלה את החומה עד החציה. וכו'.

ומעכ"ת נ"י העלה להתיר ע"פ דעת הרא"ש דלהרחיב הבנין ה"ל כתיבה חזי ביה ומותר לסתור תחלה וע"פ דעת הב"ח בעומד באמצע בנין החדש ליכא למיחש לפשיעווא עכ"פ באיכא דוכתא לצלויי מותר.

ועי' בס' מחה"ש פי' כוונת הב"ח דלא כמו שהבין המג"א אלא בשכבר התחיל לבנות החדש הוא דשרי הב"ח באיכא דוכתא לצלויי ולא זולת זה, וגם בכה"ג דמתיר הב"ח נדחה דעתו כמו שהוכחתי בתשו"א' בארוכה, וגם דעת הרא"ש להרחיב הבנין כיון דא"א לבנות זולת הסתירה ה"ל כחזי בי תיוהא ושרי נדחה מהלכה ודעת יחידיא הוא כמבואר אצלינו בתשו"א. אמנם בנ"ד כיון דחזי ביה תיוהא בקעים בכותל שרי אפי' בדליכא דוכתא לצלויי, דהא כי סתרי בהמ"ק לא היה מקום להקריב וגם ר' אשי סתר ובנה לא הו"ל דוכתא לצלויי אלא דבעי למחר בבנינו ביום ובלילה כדעביד ר' אשי עייל לפוריא התם. איברא משמע מלשון הש"ע או"ח סי' קנ"ב, אבל אם חרבו יסודותיו או נטו כותליו ליפול סותרים אותו מיד והוא לשון הרמב"ם, משמע כה"ג דוקא שהוא קרוב ליפול ומשום סכנה אבל אם בכותל א' יש בקעים לבד לא מקרי תיוהא אלא עדיין הראשון חזק הוא מקרי כבנ"ד. אלא הט"ז או"ח סי' קנ"ב סק"ב פי' תיוהא אם נראה קלקול כל שהוא ולא דוקא בכה"ג שקרוב ליפול וה"ה שאר קלקול והורה כן להלכה למעשה (ויל"ל הט"ז לטעמי' גם או"ח בסי' תקנ"א סק"ב מפרש לשון הירושלמי שהביא הרי"ף והרא"ש ספ"ק דתענית אבל אם היה כותלו גוהה סותרו ובונהו לאו דוקא במקום סכנה יעו"ש ובטוש"ע או"ח סי' תק"מ). וכו'.

צ"ע מה שכתבו הרא"ש (פ"א סי' כא) והטור (או"ח סי' תקנא) בשם הירושלמי דדוקא בנין של שמחה

אסור, הרי שמואל ס"ל דאסור בכל בנין, וכדמשמע בבבלי (יבמות מג.). שרי קרנן לעיל פ"א ה"ח (לשיטתו נקה"ע), שלום ירושלים שם, ועי' קרן אורה ה"ל.

שרי קרנן פ"א ה"ח

כותל דגנא ביה. ותימא על הרא"ש והטור שכתבו בשם הירושלמי שלא אסרו אלא בנין של שמחה, והרי שמואל מסיק דאף סתם בנין אסור כל שהוא להרווחה, והיינו כסתמא דבבלי דלא מחלק וצ"ע.

שלום ירושלים שם

אמר ריב"ל וכו' שמואל אמר וכו'. הרי"ף והרא"ש העתיקו דריב"ל דאם הי' כותל של שמחה גוהה בוניוהו. ובשרי קרבן תמה ע"ז, דהרי מסיק הכא דשמואל דוודאי שמואל אינו חולק על ברייתא דמייתי בבלי תנא בנין של שמחה, דה"פ אליבא דשמואל דממעטין בנין של שמחה אף אם גוהה. ובאמת לק"מ יעוין ברא"ש פ"ק דעירובין שכ' כללא בירושלמי, דקימ"ל כמ"ד המוזכר קודם דהוא גדול ע"ש. וכבר כתבתי בהרבה מקומות בכלל הזה, ולא עוד אלא דזה הו"ל בכללא דהלכה כדברי המיקל.

ר' בא בר כהן אמר וכו' אסור לארס אשה בערב שבת, הדא דאת אמר שלא לעשות סעודת אירוסין וכו'.

ביאורים בדברי הירושלמי.

שדה יהושע לעיל פ"א ה"ח, קה"ע, פנ"מ צ"ה פ"ה ה"ב, שו"ת שאל ומשיב מהדו"ח ח"ג סי' קז ד"ה והנה נשנה (עמ' מא ע"ג), ועי' נועם ירושלמי לעיל שם.

שדה יהושע לעיל פ"א ה"ח

אסור לארס אשה בע"ש. אגב דתני במתני' ממעטין באירוסין תני לה תך, ומסיק דלאו אירוסין ממש דמאי טעמא לא, אלא סעודת אירוסין אסור לעשות משום דילמא ממשכי באכילה וכשקדש היום הוא שבע ואזל ליה עונג שבת, וכ"ש סעודת נישואין ולרבותא נקט אירוסין.

פנ"מ צ"ה פ"ה ה"ב

אסור לארס וכו'. לקדשה וכדמפרש ואזיל דהיינו שלא לעשות סעודת אירוסין וטעמא משום שאין קובעין סעודה בע"ש הא לארס בלא סעודה יארס: מחלפא שיטתיה דשמואל דתמן הוא אמר. לקמן בפ"ק דתענית דהזיווג מן השמים הוא דכתיב אלהים מושיב יחידיים ביתה וגו', כדדריש בויקרא רבה עד שהן הבל במעי אמן גזור להם זיווגם: והכא הוא אמר הכין. בתמיה: שלא יקדמו אחר. ומשני בתפלה אפשר שיקדמו אחר: ואפילו כן לא קיימה. לא תקיים הזיווג הזה.

שו"ת שאל ומשיב מהדו"ח ח"ג סי' קז ד"ה והנה נשנה (עמ' מא ע"ג)

וכעת ראיתי דברים תמוהים במ"א, במ"ש לתמוה על השלטי הגיבורים פרק כ"ב דשבת שאסור לישא אשה בע"ש, דהא לכ"ע שרי. ובאמת שחפשי פכ"ב דשבת בש"ג ולא מצאתי, ומצאתי בפרק כל כתבי וצ"ל פכ"ב, ושם כתוב וז"ל, ובתלמוד א"י נמצא בפרק ראשון של תענית, שאסור לארס אשה בע"ש, וכן לד"ת. ונראה הדבר שממעטין בד"ת כדי שיעסוק בצרכי שבת. וכפי הנראה לא ראה הש"ג דברי הירושלמי במקומו, והירושלמי הלז בפ"ק דתענית ה"ח, והוא ג"כ בפ"ד ה"ו שם, ובביצה פ"ה ה"ב, ובפ"ד דכתובות ה"א, שם מבואר דאסור לארס בע"ש, והבין הש"ג דהוא משום שלא יהיה טרוד ולא יעסוק בצרכי שבת.

ובאמת שם מבואר דדוקא סעודת אירוסין אסור הא לארס יארס.

ומצאתי בד"מ סי' רנ"א שכתב באות א' דברי הגהת אלפסי הנ"ל, וכתב עליו ובאסור אירוסין אין נוהגין כדבריו אלא מנהג פשוט לארס בע"ש. ומהתימה שגם הוא לא ראה דברי הירושלמי במקומו וסמך על הש"ג, והרי בירושלמי מפורש דסעודת אירוסין הוא דאסור שלא יאכל סעודת שבת שלא לתיאבון אבל לארס מותר, והוא הירושלמי שהביא המג"א בשם הרוקח סי' למ"ד. וכפי הנראה לא ראה אותו בירושלמי עצמו שאז היה רואה שמבואר להיפך. וגם מ"ש וכן לד"ת לא נמצא כלל בירושלמי, ובסי' רנ"א ס"ב כתוב שיש לאדם למעט קצת בלמודו בע"ש כדי שיכין לצרכי שבת, ונרשם בצדו ש"ג פט"ז דשבת ירושלמי פ"ק דתענית. ומהתימה שנמשך אחרי דברי הש"ג ולא נמצא כלל, ובביאורי הגאון מהראו"ו רשם מקורו מדרש אגדה ולא ידעתי היכן נמצא זאת. וראיתי בד"מ בסי' רנ"א אות ד' שכתב וז"ל, ובמדרש פ' תזריע משמע דאין קורין מן המנחה ולמעלה, אבל שונין ודורשין בהם, ואם צריך לו דבר לבדוק בודק אחריו, ונראה לי הטעם משום שהוא ממשיך ויתבטל מלהכין צורכי שבת, וכן אמרו בגמרא לענין קריאתו בשבת עכ"ל הד"מ.

וכפי הנראה זה מדרש אגדה שרמזו הגאון ז"ל. אבל מאוד תמהני על הד"מ והגאון מהראו"ו ז"ל שלא עיינו היטב במדרש, והמדרש הוא ברבה ויקרא פט"ז ושם כתוב בזה"ל, רבי ור"י ברי' הוו יושבין ועוסקין במגילת קינות ערב תשעה באב שחל להיות בשבת עם חשיכה מן המנחה ולמעלה וכו', וע"ז אמר ר"י ברי' שלמדנו שלשה דברים וכו' ואין קורין בכתבי קודש אלא מן המנחה ולמעלה. והמדרש הלז היא ירושלמי פרק כל כתבי ה"א, וקאי על שבת מן המנחה ולמעלה כמ"ש המתנות כהונה שם. ועיין בקרבן עדה שם, ומאד יפלא איך נודקר טעות כזה לפני מרנא ורבנא הד"מ וכל האחרונים סמכו עליו. ועיין מדרש איכה על פסוק רוח אפינו משיח ד'. ועכ"פ דברי הש"ג ודאי נדחים.

נחזור לדברי המג"א סי' רמ"ט שכתב כדברי ירושלמי פ"ק דשבת, דאסור לישא בע"ש משום כבוד שבת, וכתב שחולק על תלמודא דידן. ובאמת שאין הכרח, והרי הפני משה פירש דמ"ש מפני כבוד השבת היינו שלא יחלל השבת וגזירה שמא ישחוט בן עוף. ומה דאמר שם אסור לאדם לישא אשה בע"ש דהא דאת אמר סעודת אירוסין, והוא הירושלמי שנאמר בתענית וביצה, הנה שם מוזכר על אירוסין ולא על נישואין, והפני משה פירש גם כאן דקאי על אירוסין, והדבר מוכרח שהרי כתב לעשות סעודת אירוסין. ולפענ"ד נשתררב הטעות שבירושלמי בתענית וביצה כתוב אסור לארס, והסופר בכתובות טעה וכתב אסור לאדם אשה ולא מוכן הפירוש, וכתבו לישא אבל באמת צ"ל לארס, ואף שאינו נוגע לענין ידעתי כי הרבה אנשים ישמחו בזה כי הוא אמת. ובפ"מ שם גם כן טרח לבאר דברי הרמב"ם, ועיין פרי מגדים בסי' רמ"ט באשל אברהם שם שעלה לפניו גם כן הפירוש הלז ודחאו, אבל תמהני דלא הרגיש כלל בכל מ"ש. ובקצת טורים הגירסא אסור לאדם אשה בע"ש, והיא הנוסחא שהיה לפני הפ"מ וצ"ל לארס ברי"ש וסמך. שוב מצאתי במדרש רבה שנדפס עם היפ"ת בדפוס זילצבאך, ושם נדפס בפרשת תזריע הגירסא ע"ש עם חשיכה, וזה היה לפני הד"מ גם כן, והבין שקאי על ע"ש עם חשיכה

שם סיבב בערכובי דברים לחזק דבריו מה שתיירן
שם דסעודת אירוסין בערב ליל פסח מיירי.

ערך ש"י צ"ה פ"ה ה"צ

אסור לארס אשה בע"ש, הא דאת אמר שלא
לעשות סעודת אירוסין הא לארס יארס. ובמג"א
סי' רמ"ט סק"ג תמה על הירושלמי דמשנה
מפורשת דמותר לעשות סעודת אירוסין בע"פ
דחמיר מע"ש, ועוד כיון דאירס בע"ש ה"ל זמן
סעודה בע"ש ומ"ש משאר סעודות מצוה. ולבי
אומר לי דדוקא ע"ש ודוקא סעודת אירוסין אסור,
דמבואר בפרק כל כתבי דף קי"ט דאמרו בע"ש
בואי כלה בואי כלה ולא דבר ריק הוא, וכ"כ
באבודרהם, דלפיכך תקנו בתפלת ערבית של שבת
אתה קדשת מה שלא ניתקן ביו"ט ובחול, כי הכונה
על הקידושין, וכ"כ בכתבי אריז"ל, וגם הנשמה
יתירה שבאה בשבת נקראת כלה כמ"ש בספר
אהבת עולם להגאון אלגאזי, שהנשמה יתירה
נקראת כלה ושבת נקראת כלה עד"ש חז"ל, כנ"י
יהיה בן זוגך. ועיין בתוספת בבית דף ל"ג ע"ב
בד"ה כי הוינין דביו"ט ליכא נשמה יתירה.

והנה הא דסעודת אירוסין מצוה, כי החתן וכלה
דוגמא דלעילא, וע"כ בע"ש דחיוב לטרוח לסעודת
אירוסין של מצוה, לא יתכן להניח העיקר ולעסוק
בהטפל בסעודת אירוסין של מטה, ויציבא בארעא
וגיורא בשמי שמיא, ולא תהא כהנת כפונדקית,
וגם דלא ליתחזי דחיבה עליו כלה זאת מכלה
זאת. ובספר קרבן שבת כתב בש"ע, כל איש אף
החשוב שבישראל יעשה איזה הכנה בעצמו לכבוד
שבת, הטעם כי איד"ל דהשיב הקב"ה לשבת כנס"י
יהיה בן זוגך, ואיתא בר"פ האיש מקדש מצוה בו
יותר מבשולחו, כי הא דר"ס מחרין רישא. ולכאורה
קשה מה שייכות יש לשבת עם קדושי אשה דמביא
ראה מר"ס, אלא לפי שהשבת ג"כ סוד הזיווג,
ולכך מצוה בו יותר מבשולחו, ודפח"ח. ועיין
בקונ"א להש"ע של הגאון ר"ז בסמ"ח ר"ן
דבקיודשין רק מצוה בעלמא בו מבשולחו, ובע"ש
חובה גמור בו מבשולחו לעשות עכ"פ הכנה אחת
לסעודת שבת עי"ש, וע"כ בדין הוא לדחות טרחת
סעודת אירוסין בע"ש מפני שבת. ומ"ש המג"א
דע"פ חמיר אינו ראיה, דלענין לאכול אחר מנחה
דוקא חמיר משום דחיוב אכילת מצה לביל ראשון
חובה לאכול בתיאבון, ועיין בפרמ"ג דכתב דכבוד
שבת ויו"ט שוין, דגם ביו"ט נאמר מקרא קודש
עי"ש.

וכבר מבואר והובא בדברינו באו"ח סי' רמ"ב
דאינן שוין, דשבת נאמר בו קדש ויו"ט רק מקרא
קדש. ועיין מ"ש רבינו יונה בפרק שלשה שאכלו
דהטעם דאין מזכירין מלכות שמים בברכת בונה
ירושלים, כיון שמזכיר בה מלכות בית דוד ואם
היה מזכירין ביחד היה נראה שמדמה מלכותא
דארעא למלכותא דשמיא ואין לשתף מלכות שמים
עם מלכות ב"ד, והאומרים בבונה ירושלים מלכותך
ומלכות ב"ד טועים הם, שאין להם להשוות ביחד
מלכותא דארעא ומלכותא דשמיא, והובא בש"ע
או"ח סימן קפ"ח, וא"כ ה"נ כשעוסק בסעודת
אירוסין בע"ש בזמן שחובה להתעסק בצורכי שבת
דהחיוב מהבוקר, כדאיתא באו"ח סימן ר"ג, א"כ
לדחות של שבת ודאי א"א וכמ"ש, ולעסוק לצורך
שניהן א"א כיון שהם משם אחד אין להשוותן יחד
דאטו חברותא כלפי שמיא.

נחל עדן צנח פישון עמ' טו

ז"ל הרמ"א בא"ח סי' רנ"א ס"ב ויש לאדם למעט
קצת בלימודו בערב שבת כדי שיכין צרכי שבת.

מראה הפנים כמוצות פ"ה ה"א ד"ה לעשות
לעשות סעודת אירוסין אסור והטעם משום קביעת
סעודה כדפרישית בפנים, וכן פסק בש"ע א"ח
סימן רמ"ט אסור לקבוע בע"ש סעודה ומשתה
שאינו רגיל בימי החול ואפילו הוא סעודת אירוסין
כו', ומשמע דוקא קביעות סעודה שאינו רגיל בה
בימות החול דזה כל היום אסור, כדאמר פרק
השולח שתי משפחות היו בירושלים אחת קבעה
סעודתה בע"ש כו' ושתיהן נעקרו, והן הן דברי
הה"מ בפרק שלשים מהלכות שבת, שכתב שם על
מ"ש הרמב"ם ז"ל אסור לקבוע סעודה ומשתה
בערב שבת כו', וז"ל ונראה מלשון רבינו שסעודה
ומשתה שאינו נוהג בימות החול אסור לעשותו
בע"ש וכל היום בכלל האיסור, והוכיח כן ממימרא
דגיטין ולאכול ולשתות בלא קביעת סעודה אפי'
סעודה שרגיל בחול (כלומר אפילו הוא כעין סעודה
שרגיל בכל יום לא יחשבא קביעות, מכיון
שעכשיו אוכל בלא קבע, וא"צ למה שנדחק הט"ז
שם דבזה מותר מן הדין להתחיל כל היום, אבל
מ"מ מצוה למנוע מן המנחה ולמעלה אפילו
בקביעת סעודה שרגיל בה בימות החול, וכן הוא
מדויק בדברי הרמב"ם ז"ל שם) כל היום מותר
להתחיל, ומבואר כן בפ' ערבי פסחים ורכי יוסי,
ולקבוע סעודה שנהוג בה בחול מצוה להמנע
מתשע שעות ולמעלה, לפי שסבר רבינו דאע"ג
דקי"ל כרבי יוסי דאמר אוכל והולך עד שתחשך,
היינו דוקא בלא קביעת סעודה כך נראה לי לדעת
רבינו ונכון הוא עכ"ל.

ולמדנו מזה דבערב יום טוב ואפילו בע"פ אין
איסור כל היום בקביעת סעודה, ואפילו בסעודה
שאינו רגיל בה דבזה ע"ש חמיר מע"פ, דהרי לא
אסר הרמב"ם ז"ל קביעת סעודה מדינא אלא בע"ש,
כדאשכחן בהאי מימרא דגיטין, אלא דבחד צד
ע"פ חמיר מע"ש ושאר עי"ט והיינו מתשע שעות
למעלה, דבהו מותר מדינא לאכול עד שתחשך
ובע"פ אסור מן הדין כדתנן ע"פ כו', וכדפסק
הרמב"ם ז"ל בסוף ששי מהלכות מצוה, אבל מקודם
אין איסור מן הדין בע"פ ואפילו בקביעת סעודה
כ"א בע"ש הוא דאסור, וטעמא דמילתא דמן
המנחה ולמעלה הוא כדי שיכנס לשבת כשהוא
מתאוה לאכול ואינה אלא מצוה בעלמא, אבל
בע"פ חיובא הוא כדאמר התם, דמודי רבי יוסי
בע"פ משום חיובא דמצוה, דבשאוכל סמוך
לחשיכה אתי למיכל למצה אכילה גסה, הילכך
בזה ע"פ חמיר הוא מע"ש, אבל מקודם אין הטעם
משום אכילה גסה, אלא דאין זה כבוד השבת
שיקבע סעודה שאין רגיל בה בע"ש, כמו שראוי
לקבוע בשבת, דבסעודה כזו מן הסדר להמשיך
ולהרבות בה, וזה נמי מדויק בדברי הרמב"ם
שכתב בהלכות שבת שם בריש דבריו אסור כו'
מפני כבוד שבת, וזה בסעודה שאין רגיל בה, וכל
היום אסור וכטעמא דפרישית, ולא כפי' רש"י
בגיטין שם, ובסוף דבריו כתב שימנע אדם מן
המנחה ולמעלה מלקבוע סעודה כדי שיכנס לשבת
כשהוא מתאוה לאכול, והיינו בסעודה שרגיל בה,
דמצוה בלבד היא מה"ט, והיינו דתנן בפ"ג דפסחים
ההולך לשחוט כו' ולאכול סעודת אירוסין בבית
חמיו כו', דהתם קודם זמן הביעור מיירי כדקתני
ונזכר שיש לו חמץ בתוך ביתו כו', ואז מותר
בקביעת סעודה, ואפילו שאינו רגיל בה, אפי' בע"פ
כמו בשאר עי"ט. ובזה מסולקת תמיהת הרב מ"א
בסימן רמ"ט ותמ"ד, שתמה על ההיא דהכא דאין
יחלוק על מתני' דתנן ההולך בע"פ כו', וא"צ למה
שנדחק שם לפרש הא דהכא, ולחלק בין אירס
קודם לכן או בשעת הסעודה. וקרבן העדה בתענית

שאינן קורין מן המנחה ולמעלה, אבל היפ"ת שם
מוחק וגורס ערב ט"ב שחל להיות בשבת עם
חשיכה וכמו שהיא בירושלמי, ומה ראה דערב
ט"ב שחל בשבת יקראו בעניני היום. וראיתי במ"א
סי' תקנ"ג ס"ק ד' שרמז לזה המדרש, וע"כ דברי
הד"מ תמוהין וצע"ג.

נועם ירושלמי לעיל שס

עברו אלו ולא נענו ממעטין במשא ומתן בבנין
ובנטיעה באירוסין בנשואין בשאלת שלום כו',
אמר רשב"ל הא דתימר בבנין של שמחה כו',
שמואל אמר אפי' בט' באב יארס שלא יקדמנו
אחר כו'. תני אין שואלים בשלום חבירים בתשעה
באב אבל משיבין אם ההדיוטות כו', לימים
שבינתי' נצרכה. ופי' הק"ע. וכו'.

ע"כ נראה לי דקאי אהא דקאמר שמואל דמותר
לארוס אשה אפי' בתשעה באב, וא"כ חמור הני
ימים דעברו אלו ולא נענו לענין אירוסין, דהא
הכא אמרינן דממעטין באירוסין, ואילו בט' באב
אמר שמואל דמארסין, והאי ממעטין היינו שלא
היו מארסין כלל, וכמו שכתבו התוס' בפ"ק
דמגילה (ד' ה') בד"ה ממעטין, רוצה לומר שלא
יהא ששים כלל וחמירי מט' באב שמארסין בו.
אבל אין לפרש ממעטין אבל ששים קצת, דא"כ
היה לו לפרש השיעור מה הוא קורא ממעט עכ"ל.
וא"כ הני ימים חמירי מט' באב לשמואל דאמר
מארסין בתשעה באב. וא"כ קשיא דלמה ליה
למיתני בשאלת שלום, דהא הוא ק"ו מתשעה
באב. דהא הני ימים חמירי לענין אירוסין. (ועיין
תוספות יבמות (דף מג) בד"ה שאני כו', אבל
בשבת שחל תשעה באב להיות בתוכה אסור ליארס,
דאי שרי אכתי איכא ק"ו דכיבוס. ומיהו במגילת
סתרם מתיר ליארס אפי' בתשעה באב שלא יקדמנו
אחר ברחמים, והביא ראיה מירושלמי. וצ"ל
דבאילות דרבים יש להחמיר אפי' בכיבוס כו').

וע"ז משני לימים שבינתי' צריכה. ונראה לי להגיה
לשבתות שבינתי' צריכה. דאילו בתשעה באב
שחל בשבת שואלים בשבת דהוי כמו פרהסי' ויש
שאלת שלום בשבת. והא דאמר' בירוש' ברכות,
ובפ"ג דמוע"ק, ר' יוסי בן חלפתא הוי משבח בי
ר"מ קומי ציפוראי כו', אמרו ל' חמא אבילי'
בשוכתא ושאל בון, א"ל כו' להודיענו שאין אבל
בשבת. ואמרינן התם מקום שנהגו לשאול בשלום
אבלים בשבת שואלים, זהו לענין לשאול בשלום
אבלים, אבל אבלים מותרין בשאלת שלום, כמו
דאיתא בש"ע יו"ד (סי' שפ"ה). אבל בהני ימים
תנינן, וממעטין בשאלת שלום, דהני לאו משום
אבילות אלא צער שמצערין עד שיענו, ע"כ ממעטין
בשאלת שלום. וע"כ צריך למיתני, דאע"ג דהוי
ק"ו מט' באב דמארסין ואעפ"כ אין בו שאלת
שלום, מכש"כ הני דחמירי לענין אירוסין, עכ"ז
משמיענו דאפי' בשבתות נמי אין שואלים. וע"ז
אומר לימים שבינתי' צריכ', פירוש בשבתות, או
שצ"ל לשבתות שבינתי' נצרכה, וכמו שביארתי.

בטעם הדבר (ועי' ירושלמי כתובות פ"א ה"א).
שלטי הגזורים שנת מד א' (נד' גס צפסקי יח"ז שנת
פנ"ז ה"ז סי' יז), מראה הפנים כמוצות פ"ה ה"א ד"ה
לעשות, ערך ש"י צ"ה פ"ה ה"ב, ועי' שו"ת שו"ל ומשיב
הנ"ל, נחל עדן צנח פישון עמ' טו.

שלטי הגזורים שנת מד א'

אסור לארוס אשה בע"ש וכן לדברי תורה. ונראה
הדבר שממעטין בדברי תורה כדי שיעסוק בצרכי
שבת.

ונרשם שלטי הגבורים פט"ז דשבת, ירושלמי פ"ק דתענית. והנה בדרכי משה בטור סי' הנ"ל באות א' העתיק לדברי שה"ג הנ"ל שכ' שם בזה"ל, ובתלמוד ארץ ישראל נמצא בפ"ק דתענית שאסור לארוס אשה בערב שבת, וכן לדברי תורה. ונראה הדבר שממעטין בדברי תורה כדי שיעסוק בצרכי שבת עכ"ל הש"ג. ומסיים הדרכי משה ע"ז ובאיסור אירוסין אין נוהגין כדבריו, אלא מנהג פשוט לארוס בע"ש עכ"ל הד"מ.

והנה היראה יראה וישתומם על הש"ג והד"מ שנמשך אחריו. (א') שלא נזכר כלל בירושלמי הנ"ל שאסור לארוס בע"ש, אדרבה מפורש שם בירוש' הדא דתימא שלא לעשות סעודת אירוסין אבל לארוס יארס אפילו בט"ב, וכן העתיק לעיל הב"י בסוף סי' רמ"ט. ב') מ"ש הש"ג שאיתא בירושלמי פ"ק דתענית וכן לדברי תורה, ליתא שם בירושלמי דבר מזה. אך בירושלמי פ"ה דביצה ופ"ק דכתובות ופ"ד דסנהדרין איתא שם בזה"ל, אסור לדון דיני ממונות בע"ש, והא מתניתין פליגא אין דנין בע"ש דיני נפשות הא דיני ממונות דנין, כאן להלכה כאן לדברי תורה.

ונראה מזה שהשלטי גבורים והד"מ הבינו שהפי' בירושלמי הוא, שמ"ש בירו' כאן להלכה, הפירוש הוא שמותר להורות הלכה ולדון דיני ממונות בע"ש, ומ"ש בירושלמי כאן לדברי תורה הפירוש הוא שאסור ללמוד תורה בע"ש. אבל הפירוש הזה תמוה מאוד, דא"כ למה קאמר בירו' שאסור רק לדון דיני ממונות בע"ש, הלא לפי הטעם שאתי לאמשוכי ויתבטל מלעסוק בצרכי שבת, ה"ל להירו' לאסור מלעסוק בדברי תורה בע"ש אף בשאר דברי תורה, ולמה קאמר רק שאסור לדון דיני ממונות בע"ש דמשמע רק שאסור ללמוד בדיני ממונות בע"ש, אתמהא.

ועוד תמוה, דהלא בלשון אחד נאמרו שני המימרות בירו', אסור לדון דיני ממונות בע"ש, והמימרא דנין דיני ממונות בע"ש יעו"ש בירו'. ואיך יפרש הירו' שזה שאמרו אסור לדון דיני ממונות בע"ש הוא ללמוד דיני ממונות, ומ"ש דנין דיני ממונות בע"ש הוא שדין לאחרים הלכה בדיני ממונות הוא דבר שא"ל שחר כלל. ובר מן דין הלא מפורש בסמ"ג והביאו הב"י בח"מ סי' ה', שהפירוש הנכון הוא בירושלמי במ"ש כאן להלכה, פירוש להלכה מדרבנן אסור לדון דיני ממונות בע"ש, ומ"ש בירו' כאן לדברי תורה הוא שמד"ת מותר לדון ד"מ בע"ש, ורק דיני נפשות אסור לדון מד"ת בע"ש, ונעלם מהש"ג במחכתה"ג דברי הסמ"ג הנ"ל.

אבל פשוט שמותר להכין סעודה בע"ש.
צ"ת יוסף אורח חיים סימן רמט.

צ"ת יוסף אורח חיים סימן רמט

גרסינן בירושלמי פרק משילין (ביצה פ"ה ה"ב) אסור לארוס אשה ערב שבת הדא דתימא שלא לעשות סעודת אירוסין הא לארוס יארס ודבר פשוט הוא דלא אסר אלא לעשות סעודת אירוסין לסעוד בערב שבת עצמו אבל להכניה מערב שבת לשבת שרי וכן נהגו.

צ"ע דבמשנה פסחים (מט.) משמע שמותר אף לאכול סעודה, וי"ל דר"ל דדוקא אם ארס לפני ע"ש אסור לעשות סעודה, אבל אם ארס בע"ש מותר לעשות סעודה.
מגן אברהם או"ח סי' רמט סק"ג ותמך סק"ט, ועי' צ"אור הגר"א רמט ס"ז ד"ה וסעודה <-> ונמשק אליעזר שם סק"ה <->.

מגן אברהם או"ח סי' רמט סק"ג
סעודת אירוסין. וה"ה סעודת נשואין דה"י אפשר לעשותו ביום אחר (ב"ח). וצ"ע דכ' בסי' תמ"ד סי' דסעודת אירוסין סעודת מצוה היא אפי' בע"פ, דבכ"ה אסור לעשות סעודת אירוסין כ"ש בע"ש דקיל טפי כדאיתא בגמ', והיא משנה שלימה, וע"ק דבסימן תקמ"ו כ' דמותר לישא ערב הרגל והיא תלמוד ערוך פ"ק דמ"ק, וע"ק דכיון דאירס בע"ש ה"ל זמן הסעוד' בע"ש, וא"ל דלא ה"ל ליארס היום דיש לחוש שמא יקדמנו אחר, וברוקח סי' ל' הב"י הירוש' הזה, וני"ל דה"פ אסור ליארס בע"ש הדא דאתמר סעודת אירוסין (פ"י) אם אירס קודם לכן אסור לעשות בע"ש סעודת אירוסין) אבל לארוס מותר, פ"י מותר לארוס בע"ש שמא יקדמנו אחר ואז מותר ג"כ לעשות סעודה, ובפרק קמא דתענית מסיים בה בירושלמי אמר שמואל אפילו בט' באב מותר ליארס ע"ש, וצ"ע על הש"ג פכ"ב דשבת שכ' אסור לארוס אשה בע"ש עכ"ל, דהא לכ"ע שרי, ובירושלמי פ"ק דכתובות דאסור לישא בע"ש משום כבוד שבות ע"ש, דמשמע דחולק על תלמוד שלנו, ועיין בא"ע סימן (ס"ג) [ס"ד].

שם סי' תמד סק"ט

סעודת אירוסין. דין זה הוא במשנה שלימה פ"ג דפסחים וא"כ משמע שמותר לעשו' סעודת אירוסין בע"פ וכ"ש בע"ש, דהא מוכח ריש פ' ע"פ דע"פ חמיר מע"ש, וא"כ תימה על מש"ל בסי' רמ"ט ס"ב דאסור לעשות סעודת אירוסין בע"ש והוא מהירושלמי והוא חולק על תלמוד שלנו, דבפ"ק דכתובות אית' בירושלמי דאסור לישא בע"ש מפני כבוד השבת ובגמ' דידן לא חיישי' לזה, ומ"מ צ"ע היאך יחלוק הירושלמי על המשנה דמותר לעשות סעודת אירוסין. לכן נ"ל דה"פ אסור לארוס בע"ש הדא דאתמר סעודת אירוסין (פ"י) אם אירס קודם לכן אסור לעשות הסעודה בע"ש) אבל לארוס מותר (פ"י) מותר לארוס בע"ש שמא יקדמנו אחר, ואז מותר ג"כ לעשות סעוד' וכמ"ש רמ"א שם דסעוד' שזמנ' קבוע בע"ש וסעודת סבלונות שהיא סעוד' שניה שאחר סעודת אירוסין היא ג"כ סעודת מצוה (ב"ח), וכ"מ בגמ' ורא"ש וטור, וכ"כ הריב"ש סי' ר"ס דלא כב"י. וכ' רמ"מ סי' ק"ט דסעודת סבלונות שעושין באשכנז בליל' שקודם החופ' שהחתן משלח סבלונות קודם אכיל' אע"פ שעדיין לא נתארס מקרי סעוד' מצוה עכ"ל. ובמדיניות אלו ששולחין סבלונות זמן רב קודם החתונה ועושין סעוד' שקורין סעודת קנין צ"ע אי מקרי סעודת מצוה, וני"ל דמקרי סעודת מצוה.

עוד יישובים ומו"מ בזה.

שרי קרנן לעיל פ"א ה"מ, מראה הפנים הנ"ל, אכן העזר סי' רמט, חמד משה שם סק"ג, לנ"ח פסחים מט א ד"ה ההולך, שלום ירושלים צ"ה פ"ה ה"ז ד"ה שלא, מתא דירושלים לעיל שם, חסדי דוד (חזן) ה"ל פסח סי' תמד עמ' כג ע"ד ד"ה אה"ב, ערך ש"י הנ"ל, שו"ת עמודי אש סי' ה' אות כא, הלכה למשה לעיל שם, צ"אור הלכה סי' רמט ד"ה ואפילו, עלי תמר לעיל שם, ועי' צ"אור הגר"א סי' רמט ס"ז ד"ה וסעודה, פסקי הלכות יד דוד ה"ל אישות ח"ג פ"י אות נה, אור הישר לעיל שם.

שרי קרנן לעיל פ"א ה"ח

שלא לעשות סעודת אירוסין. כתב במג"א בא"ח סי' תמ"ד, ותימא האיך יחלוק הירושל' על מתני' דפ' אלו עוברין, דתנן ההולך בע"פ לשחוט את פסחו ולמול את בנו ולאכול סעודת אירוסין בבית חמיו הרי דמותר לעשות סעודת אירוסין. לכן נ"ל דה"פ, הדא דאת אמר סעודת אירוסין אם אירס קודם לכן אסור לעשות הסעודה בע"ש, אבל לארוס

בע"ש מותר שלא יקדמנו אחר ואז מותר ג"כ לעשות סעודה עכ"ל. ועוד האריך בקושיות בסי' רמ"ט אדברי הש"ע ע"ש. וקשה לפרש כן, דא"כ עיקר חסר מן הספר. לכן נ"ל פשוט דמתני' דפסחים איירי שהולך לאכול סעודת אירוסין בערב בליל פסח ולק"מ, ואף שכתב הט"ז בסי' תקמו ס"ק ב', ובלבד שלא יעשה סעודת אירוסין, ונראה דכ"ש סעודת נישואין הראשונה, דהיינו שנשא ערב הרגל ולא אכלו שום סעודה עד הרגל דאסור, וכ"מ להדיא בריב"ש שמביא ב"י ע"כ. דבריו תמוהים. שהרי הרב"י כתב בפ"י דהריב"ש סובר דמותר לעשות סעודת נישואין ברגל אם נעשו הנישואין קודם הרגל, וכ"כ הרב"י בשם הרמב"ם ורש"י והרשב"א, וכ"כ בש"ע סי' הנ"ל סעיף ג' לענין נישואין, ובסעיף א' כתב ומותר לארוס ובלבד שלא יעשה סעודת אירוסין הארוס בבית ארוסתו בשעת אירוסין ע"כ, הא אם אירס קודם הרגל מותר לעשות הסעודה ברגל, ותימא על מ"ש המג"א שם ס"ק ב' בשעת אירוסין פ"י שלא יעשה האירוסין בסעודה ע"כ, מי דחקו לפרש כן הרי הרב"י מתיר אפילו סעודת נישואין שלא בשעת נישואין כ"ש סעודת אירוסין והדבר ברור. כמ"ש דמותר לעשות סעודת אירוסין ברגל אם אירס קודם הרגל, וניחא דברי הירושמי ודברי הש"ע בסי' רמט ובסי' תמד ובסי' תקמו.

אכן העזר סי' רמט

סעיף ב'. אסור לקבוע בע"ש סעודה שאין רגיל בה בימות החול, אפילו סעודת אירוסין עיין שם. ותמה המג"א דמשנה ערוכה בפ"ג דפסחים דף מ"ט, ההולך לאכול סעודת אירוסין בע"פ כו', הרי דאפילו בע"פ שרי לאכול בסעודת אירוסין כ"ש בע"ש דקיל מניה, ע"כ השיג על הש"ע ונדחק בפ"י ירושלמי ורוקח. אבל בחנם דחק דלא קש' מידי, דלטעמי' תקשה נמי על הברייתא דף מ"ט שם, דתנא נמי ההולך לאכול סעודת אירוסין בע"פ כו', ובריייתא הא אוקמה הש"ס שם דאתיא כמ"ד סעודת אירוסין לאו סעודת מצוה היא אלא סעודת רשות ע"ש. וקשה כיון דלאו סעודת מצוה היא איך שרי לעשות סעודה זו בע"פ, דהא סעודת רשות לכ"ע אפילו בע"ש אסור, אע"כ צ"ל דעושה סעודה שרגיל בה בימי חול, דבזה ודאי שרי כמבואר כאן בש"ע ולק"מ משם.

חמד משה שם סק"ג

במ"א סק"ג וכו'. וראיתי מי שרוצה לתרץ קושייתו, דהתם מיירי שהולך לאכול סעוד' אירוסין אחר י"ט, וזה הבל יפצה פיהו דכל שאין צורך הליכתו לדבר מצו' באותו יום לא להולך לדב' מצוה יחשב, דכיון דסוף סוף לא באותו היום יעשה הסעודה יאוחר עוד יום. והמחבר סי' חוק יוסף תירץ וז"ל, ול"נ דלית כאן קושי', דזיל בתר טעמא דאסור לעשות סעודה בע"ש משו' כבוד השבת, היינו שיכנס לשבת כשהוא תאב לאכול, וחשש זה ליתא בע"פ, דהרי צריך להפסיק ב' שעות קודם חצות משום חמץ, וא"ל שיאכלו מצה עשירה, הא כ' מ"א סי' תרל"ט סקי"ב דאינה משיבע, ועו' הא אסור לאכול משעה עשירה ולמעלה בע"פ שיאכל מצה לתיאבון עכ"ל. ולא חש לקמחי', שלמה ראה הטעם שכ' המחבר פה ולא ראה שסיים ע"ז שכל היום בכלל האיסור.

ולי נראה דברי המ"א תמוהים בדרך אחר, מאחר שהסכי' ולא השיג על הטור והמ"מ והמחבר ושאר פוסקי' שאסרו לקבוע סעודה בע"ש כל היום, וכמ"ש מ"א סק"ד ויהי' מאיזה טעם שיהי', א"כ

יאחר עוד יום עכ"ל. (והנה באמת אין מן הצורך לומר דהסעודה יהי' אחר יו"ט, רק דיעשה ביו"ט הסעודה, דסעודה בלא אירוסין מותר ביו"ט, וכ"כ בשירי קרבן שם, ואף אם נימא דסעודה לבדה אסור וכדעת הט"ז, י"ל דאם לא ילך היום לא יבא על הסעודה, ולכן התירו לו לילך ולא לחזור לביתו וכמ"ש למעלה).

ויש להביא רא' דהליכה לאיזה מצוה אף אם לא יעשה המצוה היום מ"מ הוי הליכה מצוה, ממ"ש הריב"ש בתשובותיו (סימן ק"א) שכי' וז"ל, אין ספק דהעלי' לא"י מצוה היא כו' וכן התיר כו'. ולכן ההולך לאכול סעודת אירוסין בבית חמי' התירו שלא לבער חמץ מביתו כו' ע"ש, הרי להדיא דההולך לא"י אף שלא יבא לשם באותו יום מ"מ הוי ההליכה מצוה, גם מבואר מדבריו שהבין המשנה דההולך לשחוט כו' ולאכול סעודת אירוסין דלא יעשו הסעודה היום ורק משום ההליכה התירו, ומיושב קושיות המ"א ולא כהחמד משה.

הלכה למשה לעיל שם

ר' חמא בשם ריב"א אסור לארס אשה בע"ש, הדא דאת אמר שלא לעשות סעודת אירוסין. ועיין בתוס' ק"ע שהביא קו' מג"א סי' רמ"ט ותמ"ד איך יחלוק על מתני' דפרק א"ע, דתנן ההולך לשחוט את פסחו ולמול את בנו ולאכול סעודת אירוסין בבית חמיו וכו', הרי דמותר לעשות סעודת אירוסין בערב פסח. ועיי"ש במפרשים דפשיטא למג"א דערב פסח חמיר מע"ש, וס"ל נמי להמג"א דא"א לאוקמא מתני' לאכול סעודת אירוסין בחוה"מ, דאסור לאכול סעודת אירוסין בחוה"מ משום דאין מערבין שמחה בשמחה. ואפ"ל לפ"מ דמוכח ממג"א סי' תקמ"ו, דאע"ג דאין לישא בערב הרגל ולעשות סעודה בלילה, מ"מ נוהגין לישא בע"ש ולעשות הסעודה בלילה, דבליל שבת ליכא משום אין מערבין שמחה בשמחה, ול"ש נמי דרשא דושמחת בחגך ולא באשתך. ולפ"ז י"ל דמתני' דפסחי' איירי בחל ע"פ בשבת דחייב לבער בע"ש, והולך בע"ש לאכול סעודת אירוסין בשבת בלילה, או ביום דפשיטא דמותר אפי' ביום, דל"ש לאסור משום כבוד יו"ט, ואפי' הא דתנן לשחוט את פסחו ולמול את בנו מצי איירי בכה"ג, שהולך בע"ש כדי לשחוט למחר בשבת פסחו או למול בנו, דאם צריך לילך חוץ לתחום ע"כ צריך לילך בע"ש, דאין פסח ומלה דוחין איסור תחומין שהי' אפשר לעשות מע"ש.

גילוי הלכה סי' רמט ד"ה ואפילו

ואפילו היא סעודת אירוסין. עיין בבאור הגר"א שכתב דאם אירס כבר מותר כמו דאמרינן בפ"ג דפסחים וכו', אין כונה דאירס מאתמול דהלא בזה בודאי אסור הירושלמי, ועוד דע"ז אין שום ראיה מפ"ג דפסחים, אלא כונתו דכיון שכבר אירס, ממילא שריא הסעודה לזה באותו יום ג"כ וכדעת המ"א, ומוכח מלשוננו דס"ל דלכתחלה אסור לארס בע"ש. ובאמת לכאורה קשה מאד דהירושלמי מתיר בהדיא. ונ"ל דהגר"א כיון במה שכתב 'שכבר אירס' לתרץ קושית המ"א, שהקשה דהירושלמי שאוסר לעשות סעודת אירוסין בע"ש [שז"ל הירושלמי אסור לארס בע"ש הדא דאתמר סעודת אירוסין אבל לארס מותר אמר שמואל אפילו בט"ב מותר לארס שלא יקדמנו אחר] סותר המשנה דפסחים דמוכח שמותר לעשות סעודת אירוסין אפילו בע"פ וכ"ש בע"ש. ומה שתירץ דכונת הירושלמי דוקא כשארס מאתמול אבל כשארס בערב שבת מתר לעשות אז גם הסעודה, הוא דחוק

וע"ז כ' הראב"ד דאינו אלא מחצות והיינו סעודה שאינו רגיל בה, וזה הוא דאי' לפי הה"מ, ולפי הבנת הטור ברמב"ם סי' רמ"ט צ"ע לפירוש הגהה הראב"ד, ומה דפליג הרמב"ם והראב"ד נ"ל דפליגי בטעמא דמילתא, כהא דאין קובעין סעודה שאינו רגיל בה, הראב"ד סבר טעמא דמילתא שאינו תאב לאכול ואם אוכל קודם חצות לא שייך הך טעמא דעוד היום גדול ויתאוה לאכול, והרמב"ם סבר כמ"ש בחידושי הרשב"א בגיטין דף ל"ח בשם ר"ח, שימנע ע"כ מלהתעסק בצורכי שבת וזה שייך בכל היום, כדמשמע ברפ"ק דכתובות, ומה"ט נמי לא אסר הרמב"ם ז"ל כ"א סעודה שאינו רגיל בה דאז שייך טרדה, משא"כ בסעודה רגילה לא שייך טרדה, ובש"ע סי' רמ"ט כ' וז"ל, מפני כבוד השבת שיכנס לשבת כשהוא תאב לאכול וכל היום בכלל איסור.

ונראה דס"ל להמחבר להכריע איסור כל היום, משום דחשש לב' טעמים, דאולי טעם ר"ח עיקר ומש"ה אסור כל היום, ונראה דלטעם ר"ח לא שייך בעי"ט, דווקא בע"ש דא"א להכין בלילה אזי חששו שלא יהי' לו פנאי להכין, אבל בעי"ט דאז אם יתעכב יוכל להכין בלילה רשאי לעשות סעודה קודם חצות, ובזה סרה קו' המ"א בסי' רמ"ט אות ג', מה שהקשה על הירושלמי ממתני' דההולך לשחוט את פסחו, ע"ש שהאריך ולפמ"ש מיושב ודוק.

מתא דירושלים לעיל שם

שלא וכו'. בש"ק ד"ה שלא לעשות סעודה אירוסין האריך. ולפענ"ד נראה לתרץ קושית המ"א, דמתני' איירי בהולך לאכול סעודת אירוסין ב"ג, ובי"ד שוב לא יוכל לשוב לביתו, ובכה"ג צריך לבער הכל ב"ג, לזה קאמר אם יכול לחזור למצותו יחזור ב"ג, ואם לאו יבטל בלבו בי"ד, וא"כ נפלה קושית המ"א ודוק.

חסידי דוד (חזון) הל' פסח סי' תמד עמ' כג ע"ד ד"ה אה"צ

גם תירוצי המג"א, אין דברי הירושלמי ודברי מרן מורים כן, וע"ש בחמדר משה ובא"ר מה שנדחקו לתרץ. ומדברי הרב בעל הלבושים בסי' רמ"ט שכתב ואפי' סעודת אירוסין וכו', שהרי יכול לדחות עד מחר או עד יום אחר נראה כתירוצי הר' א"ר, דהכא אי אפשר כיון די"ט וכו' לפנינו ע"ש. ועין ביד אהרן כתי' אחר שכתב שם, ולפי הפי' שכתב שם הא"ר כדברי מרן שמותר לאכול ולשתות אפי' סעודה דקאי למעלה על סעודה שאינו רגיל בה דמותר כיון שאינו קובע, היינו יכולין לידחק דגם זה לאכול סעודת אירוסין היינו דאינם קובעים עצמן כהיום הזה אלא דרך עראי.

ש"ת עמודי אש סי' ה אות כא

המ"א בסי' תמ"ד הקשה על הירושלמי דאוסר לעשות סעודת אירוסין בע"ש ובעי"ט, דאין יחלוק על המשנה ההולך לשחוט את פסחו כו' ולאכול סעודת אירוסין כו' ע"ש. ולא ידענא מאי קשיא, ד"ל דהוא הולך לאכול סעודת אירוסין שיעשו אחר יו"ט, רק באם שלא ילך היום לא יגיע זמן הסעודה, לכן התירו לו שלא לחזור לביתו. ושוב ראיתי בשירי קרבן בירושלמי תענית (פ"א ה"ח) שכתב כן. אך ראיתי להחמד משה (סימן רמ"ט) שכי' וז"ל. וראיתי מי שרוצה לתרץ קושיתו, דהתם מיירי שהולך לאכול סעודת אירוסין אחר יו"ט, וזה הבל יפצה פיהו, דכל שאין צורך להליכה לצורך מצוה באותו יום לא להולך לדבר מצוה יחשב, כיון דסוף סוף לא באותו היום יעשה הסעודה

הרי ע"ש חמור מע"פ שמותר אף לקבוע סעודה קודם חצות, ואם ע"פ חמיר מן המנחה ולמעלה שאף אכילה בעלמא בלא קביעות אסור משום מצת המצוה עשה דאורייתא, אפ"ה כל היום אין איסור כלל ואפילו בקובע, והכא בע"ש לא חשו לזה שלא יאכל בלילה לתיאבון, ומותר לאכול אכילת עראי, ואפי"ה אסור לקבוע סעודתו כל היום. וע"כ מטעמא אחרינא הוא, ואפשר דכבוד שבת חמירא יותר מכבוד יו"ט דוקראת עונג לשבת כתיב, או משום קולא שהקילו בו בסופו שמותר לאכול אכילת עראי עד שתחשך, החמירו בו בתחילתו שלא לאכול אכילת קבע כל היום, וא"כ גם זה אינו מן התימא על המחבר שאוסר לאכול סעודת אירוסין בע"ש משא"כ בע"פ.

נ"ל פסחים מט א ד"ה ההולך

והנה המג"א השיג שם על הש"ע שאסור לעשות סעודת אירוסין בע"ש, והרי ע"פ חמיר מע"ש ואפ"ה מותר, ולכן האריך שם המג"א בפשט דברי הירושלמי וע"ש. והאבן העזר השיג עליו שהרי ברייתא שמביא בגמרא ורמיניהו וכו' מוקמינן כמ"ד סעודת אירוסין רשות, וקשה היאך רשאי לעשותה בע"פ דהא סעודת מותר לכ"ע אפי' בע"ש אסור ק"ו בע"פ, אלא על כרחך דמיירי שעושה רק סעודה שרגיל בה בכל יום דבזה ודאי שרי עכ"ל האה"ע. ודבריו אינם נראים לפרש סעודת אירוסין היינו סעודה קטנה שרגיל בכל יום, אבל קושייתו ודאי צריך יישוב, דברייתא דאירי בסעודת הרשות אין עושה אותה בע"פ. אבל הנלע"ד דברי המגן אברהם נכונים, שהרי המג"א הקדים דסעודת אירוסין אסור לעשות בחוה"מ, וכוונתו שלא תפרש סעודת אירוסין הנזכר בסוגיא דמיירי בחוה"מ. והנה מה שסעודת אירוסין אסור לעשותה בחוה"מ הוא מטעם אין מערבין שמחה בשמחה כמבואר בריש סימן תקמ"ו, והטעם דאין מערבין שמחה בשמחה כתבו התוס' במס' מ"ק דף ח' ע"ב בד"ה לפי שאין מערבין וכו', דדמי לאין עושים מצות חבילות ע"ש. ולפי זה נלע"ד דדוקא אם שני השמחות הם של מצוה הוא דאין מערבין שמחה בשמחה, אבל אם אחת מהנה היא של רשות אין כאן שייכות אין מערבין שמחה בשמחה, ולכן באמת מותר לעשות בחוה"מ סעודת מרעים, וכן הארוס מותר לעשות סעודה שלא בבית ארוסתו כמבואר בסימן תקמ"ג, והטעם בכל זה לפי שאינו סעודת מצוה, וכן מותר אפי' בבית ארוסתו שלא בשעת אירוסין. כל זה נלע"ד דלא אסור לערב שמחה בשמחה אלא בשתייהן של מצוה, ומעתה בטלה קושיית האה"ע, דהרי בברייתא לא נזכר עשיית פסח ולא ביטל, וא"כ היה מקום לפרש שמייירי בחוה"מ, אלא שהוכיח המג"א דלא מיירי בחוה"מ דא"כ אסור לעשות סעודת אירוסין, וכל זה בסעודת שהיא של מצוה אבל בסעודת אירוסין שאינה של מצוה ודאי דאיכא לאוקמי בחוה"מ, אבל למה דמוקי ברייתא בסעודה שני' שהיא של רשות, באמת אסור לעשותה בע"פ שהרי אפי' בע"ש אסורה ומוקמינן לה בחוה"מ, והוכחת המג"א הוא ממשנתנו, דודאי איירי בע"פ והיא סעודת מצוה שהרי התירו לו לבטל מצות ביעור חמץ עבירה, ומוכח דמותר אפי' בע"פ וק"ו בע"ש.

שלוס ירושלים צ"ה פ"ה ה"צ ד"ה שלא

שלא לעשות סעודת אירוסין. אעתיק לך פה מ"ש בהגהותי לרמב"ם הלכות שבת פ' למ"ד ה"ד אסור לקבוע סעודה בע"ש, והראב"ד כ' מן המנחה ולמעלה דווקא, נ"ל דהראב"ד מפרש דבדי הרמב"ם דאוסר כל היום מדקאמר סתמא בע"ש,

אוצר מפרשי הירושלמי

י"מ דאירי כאן במי שאין לו בנים.
רעצ"א יצמות מג ז ד"ה ומהדר"ו >-<.

מו"מ האם דוקא בתשעה באב מותר ולא בתעניות
דמתניתין או ה"ה בתעניות.
שלוש ירושלים לעיל פ"א ה"ח, נועם ירושלמי שם >הוצא
לעיל ד"ה ר' נא צינאוריס, ועי' קרן אורה יד ז סוד"ה
וצננין >-<.

שלוש ירושלים לעיל פ"א ה"ח

אפי' בת"ב יאסור וכו'. מדמיית הכא משמע דגם
במשנתנו דקתני באירוסין ובנשואין דאירוסין בלי
סעודה מותר. ובתוי"ט ד"ה באירוסין וכו' מביא
דברי התוס' מגילה דף ה' ע"ב, דחמור מט"ב דגם
בלי סעודה אסור. ועי' בק"נ הביא דברי הרב
ביש"ש יבמות ס' ל"ד חולק ע"ז מסברא מ"ש,
והוא ז"ל תמה על התוס' דאם הפי' אירוסין הוא
בלי סעודה, א"כ כיון דכבר תנא אירוסין כ"ש
נשואין ע"ש. ואין זה תימא, די"ל דתנא נשואין
יחידא להורות אירוסין דומיא דנשואין, דוודי גם
בלי סעודה אסור דהוי' שמחה יתירא, ודומיא דהכא
אירוסין, ואי לא הוי תנא משנה יתירא לא הוי'
ידענו את זאת. ועי' מ"ש בס"ד ביצה דף י"א.

כ"ש שאר צומות דמותר.
עלי תמר שם >-<.

לפי דין זה מותר להם להתקשט כבעל שמחה, ועוד
פרטי דינים בזה.
עלי תמר שם.

עלי תמר שם

בת"ב יארס. ונראה שהכלה מותרת לרחוץ פניה
אם יש צורך בכך, שהרי אף בכלה לאחר נשואין
התירו לרחוץ פניה אף ביה"כ כל שלוש יום
שלא תתגנה על בעלה כמ"ש ביומא ע"ג, ובשו"ע
תרי"ג ס"י וכ"ש בת"ב. וע"ש במ"ב שמביא בשם
הח"א ול"ש כאן עיי"ש. וכן נ"ל שהחתן והכלה
לובשין בגדים טובים, שהרי אפילו ברי"מ בת"ב
בעל ברית מותר לו ללבוש בגדי שבת לאחר הקינות
מפני שיו"ט שלהם הוא כמ"ש בסימן תקנ"ט ס"ח
וכ"ש כאן, ואם יש חשש שמא יקדמו אחר לפני
הקינות נ"ל ג"כ שמותר, וזכר לדבר ממסכת כלאים
פ"ט ה"ד שלא יהיה אבל בין החתנים, ומבואר
בסימן תקנ"א ס"ב שאותו הדין הוא אם הוא
בהתקשרות של שידוכין. ונ"ל שלכלה מותר לשים
טבעת על אצבעה לנוי, שהרי בקידושין הוא משום
טבעת של זהב על אצבעה, ואין בזה גדר של
שמחה אלא גדר של חתן וכלה שאין דינם להיות
אבלים ויו"ט שלהם הוא וכו"ל. מיהו הכל לפי
הענין והצורך, ומעולם לא שמענו שיעשו שידוכין
או קידושין בת"ב, אבל אם יש צורך בדבר נ"ל
כו"ל, וצ"ע עוד בזה.

מו"מ האם אפשר ללמוד מכאן לאבל ביום מיתת
קרובו.
תוס' יצמות מג ז ד"ה שאל, רעצ"א שם ד"ה ומהא,
רעצ"א מו"ק כג א ד"ה ת"ר כל ל' יום לנשואין, תוס'
הר"ש יצמות שם >-<.

תוספות יצמות מג ז ד"ה שאל

שאני בין אבילות חדשה. פי' בקונט' דאבילות
דתשעה באב דהוי ישנה ודברים קילא. וקשיא
דאכתי תקשי ק"ו כדמעיכרא. ומפרש ר"ת שאני
בין אבילות חדשה שאסרו ליארס לפי שבחדשה
יש להחמיר מבישנה משא"כ באבילות ישנה
ובאבילות דברים יש להחמיר טפי לענין משא ומתן
מאבילות דיחיד דמשא ומתן שהוא דבר של
פרהסיא אם יעסקו בפרקמטיא כל היום יבאו

סעודת נשואין כמ"ש בפ"ק דמ"ק וכולם מותרין
בערב הרגל.

פסקי הלכות יד דוד הל' אישות ח"ג פ"י אות נ

(צה) מותר לארס בכל יום חול, כוונתו אפילו
בע"ש שמותר לארס בו, אבל לא לכנוס כמו שיבוא
לפנינו, וכן לא הותר אלא לארס בע"ש, אבל לעשות
סעודת אירוסין אסור כמו שיבוא לפנינו, וזה מבואר
בירושלמי דפ"ק דכתובות ה"א, ר"א בשם ר"י בר
אידי אסור לארס אשה בע"ש, הדא דאת אמר
לעשות סעודת אירוסין הא לארס יארס, שמואל
אמר אפילו בת"ב יארס כו', [ועיין בהפ"מ, והעיקר
כדבריו. דלענין לעשות סעודת קבוע בע"ש חמור
מעיו"ט, דבעיו"ט מותר לעשות סעודת אירוסין
כמבוא' בפסחים מ"ט א' במשנה שם, ההולך בע"פ
לסעוד סעודת אירוסין], ובשבת אסור לארס אף
שאין לו אשה ובנים דמצוה קעבד, דלא כסברת
ר"ת ביצה דף ל"ו ב' ד"ה והא מצוה קעבד ודו"ק
בזה.

אור הישר לעיל שם

אסור לארס אשה בערב שבת כו'. בש"ק הביא
בשם המג"א שהקשה ע"ד הירושלמי ממשנה
מפורשת בפסחים, וע"ש מה שהאריכו בזה. אולם
בספר המנהיג ה' ת"ב ס"י כ"ה גריס, אסור לארס
אשה בערב תשעה באב ע"ש. ונראה דגרסא זו
עיקרית, לבד מצד דבר הלמד מעניינו, כי אם גם
דבר הלמד מסופו, דעלה פליג שמואל וקאמר
אפילו בט"ב יארס שלא יקדמו אחר. אמנם קשה
לשבש כל המקומות בירושלמי, כי גם בביצה
ובכתובות הגרסא לפנינו בערב שבת.

שייכות דבר זה לכאן.
זדה יהושע לעיל פ"א ה"ח >הוצא לעיל ד"ה צינאוריס<,
נועם ירושלמי שם >הוצא שם<.

הובא בראשונים.

מגילת סתרים שער קסא, המנהיג הל' מ"ז ס' כה, רעצ"א
יצמות מג ז ד"ה ומהא, ראצ"ה ס' תשנ, שגלי הלקט
ס' רסו, הרוקס ס' ג, אור זרוע ח"ג ס' לטו וס' תמח
וט"ד פסקי סנהדרין ס' פט, מאירי כתובות ג א ד"ה
אשה, הגהות מיימוניות הל' תעניות פ"ה ה"ו והל' אישות
פ"י ה"ד אות ג, צית יוסף אור"ח סוס"י רמט.

שמואל אמר אפילו בתשעה באב יארס, ש"א
יקדמו אחר.

ביאורים בדברי הירושלמי.
עלי תמר לעיל פ"א ה"ח.

עלי תמר לעיל פ"א ה"ח

שמואל אמר אפילו בת"ב. התבונן שאף בזמן
שמואל היה החורבן רענן בלב כל ישראל, עד
שאפילו גוי ידע שכדי לשבור ליבו של יהודי
האמצעי הכי טוב הוא להזכיר את חורבן בהמ"ק,
כמ"ש בכתובות ס"ב עיי"ש. ועוד בימי רבנו הקדוש
רבו של שמואל היו חיים עוד זקנים שהיו זוכרים
את החורבן כמ"ש לקמן פ"ד ה"ה, אעפ"כ התיר
שמואל לארס בת"ב. ושמא מפני שראה בהגדלת
האומה שקול כבנין ביהמ"ק וא"י וכמ"ש בברכות
ו', המשמח חתן וכלה כאלו בנה אחת מחורבות
ירושלים. ואף שאם יקדמו אחר ג"כ תתקיים
האומה, הרי אמרו ואפילו הכי לא קיימה, ומפני
כן רצה בזווג שעליו נאמר אלוקים מושיב יחידים
ביתה.

סברא זו מצינו בבבלי (מו"ק יח:) גבי חול המועד.
צית יוסף אור"ח ס' מקנא ד"ה ומ"ש ציטו דלימא צירושלמי
>-<.

מאד בירושלמי, ועל כן כון בלשונו הצח לתרץ
קשיתו, והוא, דדעת הירושלמי, דאם בא לפנינו
לשאול בע"ש אם לארס או לא לא מקילינן ליה
בזה מפני כבוד השבת דהיינו משום הסעודה
שיצטרך לעשות אח"כ באותו יום אם לא שיתרצה
בהדיא שלא לעשות סעודה באותו יום אז מקילינן
ליה לארס, וזה הוא לדעת הירושלמי דמתיר לארס
אבל אם בא לפנינו לשאול אם לעשות סעודה
באותו יום אחר שכבר אירס מורינן ליה להקל
דהוי סעודת מצוה, ובאופן זה מייירי המשנה דפ"ג
דפסחים. וכ"ז הוא לדעת הירושלמי מתחלה, אבל
לפי מה דמסיק שמואל אח"כ דאפילו בט"ב מותר
משום שלא יקדמונה אחר, ממילא ה"ה דאפילו
בע"ש מותר לכתחלה בכל גיוני וממילא מותר
אח"כ לעשות סעודה ג"כ. היוצא לפ"ז דלדינא
לפי מה דקי"ל כשמואל לקמן בסימן תקנ"א ס"ב
לכ"ע מותר לארס בע"ש וממילא מותר לעשות
סעודה ג"כ, וכונת הגר"א הוא רק לתרץ דעת
הירושלמי מתחלה דיסבור דאפילו מאירוסין יש
ליזהר אם דעתו לעשות סעודה.

עלי תמר לעיל שם

בשיי"ק הביא קושיא המג"א בסימן תמ"ד, שאין
יפרנס הירושלמי משנה מפורשת בסוף אלו עוברין
דתנן ההולך בע"פ לשחוט את פסחו ולמול את
בנו ולאכול סעודת אירוסין בית חמיו, הרי דמותר
לעשות סעודת אירוסין בערב פסח וכ"ש בערב
שבת וכו' עיי"ש שנדחקו בזה, ובמאה"פ כתובות
פ"א. ולפענ"ד ז"ל שהנה ז"ל המאירי בפסחים,
ולאכל סעודת אירוסין בבית חמיו, שהיה מנהגם
בשעה שהחתן הולך לקדש את הארוסה עושין לו
סעודה בבית חמיו, ואחר כך לזמן אחר חוזר לו
שם עם סבלונות ועושים לו סעודה אחרת. ופירשו
בגמרא שאף סעודה זו השניה בכלל אלו השניות
במשנתנו, שכל שנעשה לחיבת אירוסין מצוה
היא, והוא שאמרו בתלמוד המערב בוא וראה כמה
גדול כח השלום שהוקש לשני דברים שיש בהם
כרת פסח ומילה עכ"ל. ונ"ל שאף שבבבלי פירש
שהמשנה מייירי גם בסעודת קידושין וגם בסעודת
סבלונות, הירושלמי פירשו רק בסעודת סבלונות
השניה מדקאמר שהטעם הוא מטעם גדול כח
השלום, ומעתה י"ל שדווקא סעודת אירוסין שהיא
סעודה פומבית וסעודת מרעים אסור מפני כבוד
השבת כמ"ש בכתובות, אבל בסעודת סבלונות
שרי, ולא קאמר משום מצות פ"ו שלא יקדמו
אחר. וכ"ה משמעות לשון המשנה ההולך לאכול
סעודת אירוסין בבית חמיו, שמשמע שעיקר הטעם
משום שלום בית. ומעתה י"ל לדעת הירושלמי
שסעודת אירוסין של קידושין שהיא סעודה פומבית
כסעודת מרעים אסור מפני כבוד השבת וכמ"ש
בכתובות פ"א ה"א, אבל סעודת אירוסין של
סבלונות שהוא רק בחוג המשפחה אין איסור בזה.
אולם לדעת הבבלי שאף סעודת אירוסין בקידושין
מותר חולק על הירושלמי וכמ"ש המג"א שם.
מיהו י"ל כמ"ש השיי"ק שהולך לאכול סעודת
אירוסין לביל פסח, מ"מ קשה מדוע מדברת המשנה
מההולך לאכול סעודת אירוסין שמשמע שמותר
משום סעודת מצוה, יותר היה לו לומר ההולך
לקדש אשה שהוא מצוה יותר ויש לחוש שמא
יקדמו אחר ברחמים, מפני שאף סעודת סבלונות
הוא בכלל סעודת אירוסין.

צינאור הגר"א ס' רמט ס"ז ד"ה וסעודה

וסעודה שזמנה. דאפי' סעודת אירוסין אם אירס
כבר מותר כמ"ש בפ"ג דפסחים מ"ט א', ואפי'

דאבילות ישנה שאני. ורבינו סובר דבחששא דשמא יקדמונו אחר ברחמים לית לן לפלוגי בין ישנה לחדשה.

צ"ע מכאן על ק"ו דרב חסדא בבבלי (יבמות מג.). גזרת ארי כו צ ד"ה ויש.

גזרת ארי כו צ ד"ה ויש

ובחמישי מותרין מפני כבוד השבת. קשה לי מהא דפרק ד' דיבמות (דף מ"א) דתנן התם, רבי יוסי אומר כל הנשים יתארו חוץ מן האלמנה מפני האיבול, ופריך עלה רב חסדא קל וחומר, ומה במקום שאסור לכבס דהיינו בשבוע שחל ט' באב להיות בתוכה מותר ליארס, מקום שמותר לכבס דהיינו בשלשים יום של איבול אינו דין שמותר ליארס, ומאי ק"ו הוא זה, הא איכא למיפריך מה לשבוע של ט' באב שמותר לספר בחמישי מפני כבוד שבת תאמר בשלשים של איבול אפילו מפני כבוד שבת נמי אסור לספר, דאל"כ אסור תספורת היכי משכחת לה הא בל' יום אי אפשר בלא כמה שבתות. וכו'.

ויש לומר דהא תנן בפרק ג' משנה ב' דמס' ידים אין דנין דברי סופרים מדברי סופרים, וודאי היינו ככה"ג דאיבול שאינו נדחה מפני כבוד שבת ושבוע שחל ט' באב נדחית מפני כבוד שבת, דאיכא למימר בהא עניינא החמירו בזה והקילו בזה ובענין אחר להיפך, והרי כל עצמו של אבילות ט' באב דחו מפני כבוד שבת, כדחניא בגמרא חל ט"ב בשבת אוכל ושותה כל צרכו וכו', אבל ק"ו דרב חסדא ניחא דחד עניינא הוא, והכי פריך מה בשבת זו אסור לכבס והתירו ליארס שמע מינה דאירוס לא חשיב שמחה כל כך ככיבוס. איבול שהתירו אפילו לכבס דעדיפא כל שכן שהתירו לארס שאינו שמחה כל כך ככיבוס, דהא בעל כרחך אי אפשר לומר דבר שהוא כלפי לייא אפילו בדברי סופרים, דכיון דהקילו בשבוע זו באירוס טפי מבכיבוס שמע מינה דיש תענוג ושמחה בכיבוס יותר מבאירוס, אי אפשר לאסור באיבול שמחה קלה דאירוס ולהתיר שמחה דכיבוס דעדיפא מיניה, דהוה ליה כיציבא בארעא וגיוורא בשמי שמיא. נמצא דהקל וחומר דרב חסדא אינו משבוע של ט' באב לאיבול, דכל כי האי גוונא אין דנין דברי סופרים מדברי סופרים, אלא הקל וחומר הוא מיניה וביה, דאם איתא דיותר שמחה איכא באירוס מבכיבוס כדאמרינן גבי איבול, דודאי אי אפשר להחמיר בשמחה קלה מבחמורה, הא שבוע זו תוכיח שהתירו לארס ואסור לכבס, שמע מינה דיותר שמחה יש בכיבוס מאירוס, ומעכשיו איכא קל וחומר מיניה וביה דאירוס, אם התירו לו שמחה רבה דכיבוס לא כל שכן שתתיר לו שמחה קלה דאירוס. מיהו למאי דמפרש בירושלמי דמותר לארס אשה אפילו בתשעה באב שמא יקדמונו אחר ברחמים, קשיא מאי קל וחומר דרב חסדא, הא הכא נמי תרי עניינא נינהו ואין כאן קל וחומר מיניה וביה, דהא אפילו תימא דיש שמחה יתירה באירוס יותר מכיבוס, אפילו הכי איכא למימר אף על פי שגזרו בשבוע זו על הכיבוס על האירוס לא גזרו משום יקדמונו אחר. ואי משום דבאיבול גזרו על האירוס ולא חשו להאי טעמא דשמא יקדמונו אחר, כיון דתרי ענייני נינהו אין דנין דברי סופרים מדברי סופרים, כמו משום כבוד שבת בתספורת דהתירו בשבוע זו ובאיבול לא התירו.

טעם נוסף להתיר לארס בתשעה באב (בשו"ת הב"ח סי' סד).
עלי תמר לעיל פ"א ה"ח.

אסור לישא אחרת עד שיעבור עליו שלשה רגלים דדוקא לישא אבל לארס שרי, נקט נמי רישא נשואין. אי נמי ההיא ר' יהודה היא דלית ליה שלשים לאירוסין דאיהו איירי עלה התם, אבל אנן כר' יוסי ק"ל.

רענ"א מו"ק כג א ד"ה ת"ר כל ל' יום לנשואין

ת"ר כל ל' יום לנשואין פירש כל ל' יום אסור לישא אשה ואפי' בשאר קרובים הא לאחר ל' מותר ואפילו על אביו ועל אמו וכו'. והיה נראה לכאורה דדוקא נשואין אסורין כל ל' יום ואפי' בלא סעודה אבל ארוסין בלא סעודה מותר תוך ל' והרמב"ם ז"ל (הל' אבל פ"ו ה"ה) כן כתב שמותר ליארס אפי' ביום המיתה ולא ידענו מאין לו כל הקולא הזאת דיו היה שיתיר זה לאחר ז' דמשום שלא יקדמונו אחר ברחמים לית לן לאקולי באבילות דידה דהא ודאי ארוסין קצת שמח' יש בהם, ואולי למד הרב ז"ל הדבר הזה לפי שהתירו ליארס ביום ט"ב, ואין הדמיון יפה לי הרבה חמורות יש באבל שאין בט"ב ככל מצות עשה שבאבל, ולא העמיד רבי ז"ל עיניו בשמעתא דפ' החולץ דמשמע דהתם בהדיא דאירוסין כנישואין כל ל' יום גבי הא דתנן התם כל הנשים יתארו מיד חוץ מן האלמנה מפני האיבול וכמה היא איבול ל' יום ובמס' אבל תניא ל' יום לאירוסין ל' יום לנשואין והא דמפרש סיפא לנישואין כיצד לאירוסין כיצד אסור לעשות סעודה ארוסין או סעודת נשואין עד ל' יום לא דק דודאי ה"ה נשואין בלי סעודה לדברי הכל וכן דכוותה ארוסין בלא סעודה וכדאיתא בפ' החולץ אלא דמשום דקא בעי למיתני סיפא התירה אם הוא טבח טבח ויינו מזוג דשרי' אפי' סעודה נקט רישא סעוד'.

מכאן מקור למש"כ הרמב"ם (הל' אישות פ"י הי"ד) 'מותר לארס בתשעה באב'.
מלאה הפנים כמנוח פ"א ה"א <->.

מכאן מקור למש"כ הרמב"ם (הל' אבל פ"ו ה"ה) שמותר לארס אשה אפילו באותו יום שמת לו מת, וביישוב הראשונים שחולקין עליו.
כסף משנה שם, ועי' רענ"א ה"ג.

כסף משנה שם

ומותר לארסה אפילו ביום המיתה. בפרק אלו מגלחין (מו"ק כג.) ת"ר כל שלשים יום לנשואין. וכתב הרא"ש (שם פ"ג סי' מח) הא דתני נשואין לאו משום דליארס שרי דהא תנן בפרק החולץ (יבמות מא.) ר' יוסי אומר כל הנשים יתארו חוץ מן האלמנה מפני האיבול שלשים יום, אלא משום רבותא דנשואין נקטה לאשמועינן דנשואין שרו לאחר שלשים יום. וכ"כ הרמב"ם בת"ה (תולדות האדם ענין אבילות ד"ה והתם) דאפילו אירוסין בלא סעודה אסור כל שלשים יום כדתנן ר' יוסי אומר כל הנשים יתארו חוץ מן האלמנה וכו' עכ"ל. וטעמו של רבינו משום דאיכא למימר דהא דקתני חוץ מן האלמנה (מן) [מפני] האיבול ר' יוסי אמרה ולא קי"ל כוותיה. אי נמי דאף ר' יוסי לא אסר ליארס אלא בסעודה אבל בלא סעודה מישאר שרי וה"ק כל הנשים יתארו בכל גוונא אפילו בסעודה חוץ מן האלמנה דאיכא בה צד דאסורא ליארס מפני האיבול כגון בסעודה. וטעמא דמפרש הכי מדשרי בירושלמי ליארס אפילו בט' באב שמא יקדמונו אחר, אית לן למימר דכי תניא כל שלשים יום לנשואין דוקא לנשואין אמרו ולא לאירוסין. והרמב"ם והרא"ש לא ילפו מהתם משום

ויאמרו שאין חוששין להתאבל על ירושלים ולא דמי לאירוסין שאין אלא שעה אחת וכדאוקמי' בקודם דקודם, אבל בשבת שחל תשעה באב להיות בתוכה אסור ליארס דאי שרי אכתי איכא ק"ו דכיבוס. ומיהו במגילת סתרים מתיר ליארס אפילו בט' באב שלא יקדמונו אחר ברחמים והביא ראיה מירושלמי. וצ"ל דבאבילות דרבים יש להחמיר נמי בכיבוס דכיבוס נמי דבר של פרהסיא שלא יהו כולם עוסקים לכבס ולספר וליפות עצמם וגוראים שאין חוששין להתאבל כלל.

רענ"א שם ד"ה ומהא

הא דאמר רב אשי שאני בין אבלות חדשה לאבילות ישנה ושאני בין אבילות דרבים לאבילות דיחיד. פרש"י ז"ל ט' באב אבלות ישנה ואבילות דרבים הלכך קילא. וקשיא לן דמכל מקום קושיא דרב חסדא לא אפריקא, דאנן ק"ו מכבוס לארוס קא אמרינן ואכתי איתיה ק"ו ומה במקום אבלות ישנה שאסור לכבס התירו לארוס אבלות חדשה שמותר לכבס אינו דין שמותר לארוס. ועוד קשיא לי לישנא דגמרא, דלא הו"ל למימר תרי זמני שאני שאני, אלא שאני בין אבילות ישנה ואבילות דרבים לאבילות חדשה ודיחיד. אלא ודאי תרתי אמר וה"פ, שאני אבלות ישנה קילא ליה ולפיכך הוצרכו להחמיר עליו ולאסור את הכבוס, אבל באבילות חדשה דחמירא ליה לא הוצרכו להחמיר עליו כן, ושאני בין אבלות דיחיד לאבילות דרבים לומר שהארוסין אע"פ שאין בה שמחה בלא סעודה מ"מ החמירו ואסרום באבילות דיחיד גזרה שמא יעשה בהן סעודה או שמא יכנוס, אבל אבלות דרבים אין לחוש לכך שאם הוא יקל לא יקלו האחרים באבילות משום שמחתו של זה. וכיוצא בדבר אמרו בריש פ"ק דכתובות (ד:) כאן באבילות דידה כאן באבילות דידה, כלומר באבילות דידה גזרינן שמא יתגבר יצרו עליו אף היא אינה מונעתו, אבל באבילות דידה לא גזרינן שאע"פ שיצרו מתגבר עליו ויקל היא מונעתו דאבלותה חמיר לה. ומהא דרב אשי משמע דארוסין גרידא בלא סעודה אינן אסורין כלל ואפי' בשבת שחל ט' באב להיות בתוכה. ובירושלמי בריש פ"ק דמס' כתובות (ה"א) גרסינן ר' בא בר כהן אמר קמי ר' אסא בר אחא בשם ר' יעקב בר אידי אסור לארס אשה בערב שבת דהא דתימר שלא לעשות סעודת ארוסין הא לארס יארס, שמואל אמר אפי' בט"ב יארס שלא יקדמונו אחר, מיחלפא שיטתיה דשמואל, תמן הוא אמר אלקים מושיב יחידי ביתה במאזנים לעלות המה מהבל יחד וכה הוא אמר הכין שלא יקדמונו אחר בתפלה, אפילו כן לא קיימא, ע"כ בירושלמי. אבל באבילות חדשה כל הנשים לא יתארו עד תשעים יום חוץ מיום שמת בו בעלה וחוץ מיום שנתארס בו כדאיפסיקא הלכתא לעיל, אבל באבילות דעלמא כגון לשאר קרובים בין באיש בין באשה כל שלשים אסורין בארוסין גזרה שמא יעשה סעודה או יכניס. והא דתניא בפרק אלו מגלחין (מו"ק כג.) שלשים יום לנשואין דמשמע הא לארוסין לא. איכא למימר דהתם לרבותא נקט נשואין, דסלקא דעתך אמינא כיון דמקיים מצוה לישתרי קמ"ל דלא, והוא הדין לאירוסין, וכענין שאמרו (שם יח:) גבי ואלו כותבין במועד אין נושאין נשים במועד לא בתולות ולא אלמנות ולא מיבמין מפני ששמחה היא לו הא לארס שרי, לא מבעיא לארס דלא קא עביד מצוה אלא אפילו לישא דקא עביד מצוה אסור. אי נמי איכא למימר דמשום סיפא נקט נשואין, דקתני סיפא מתא אשתו

אוצר מפרשי הירושלמי

סעודת אירוסין הא לארס יארס שמואל אמר אפילו בתשעה באב שמא יקדמונו אחר, והא כתיב מושיב יחידים ביתה גו' כלומר בת פלוני לפלוני ותיירן שמא יקדמונו אחר בתפלה, ואפילו כן לא קיימא, כלומר שאין הלכה כן.

ז"ח או"ח סי' תקנ"א אות ז ד"ה והכי

והכי איתא בירושלמי. ומפרש טעמא שלא יקדימונו אחר ברחמים. פירש שיתפלל אם לא ישאנה ימות הוא או היא ולא יראה שישאנה אחר ויצטער הוא, אבל לא שמא יקדמונו אחר וישאנה דהא ארבעים יום קודם יצירת הולד בת קול יוצא ואומר בת פלוני לפלוני, וממה נפשך אי חזיא ליה לא אזלא מיניה ואי לא לא תועיל התפילה. וכן איתא בפרק אלו מגלחין בדין אירוסין בחול המועד (סוף דף י"ח:) והתוספות (ד"ה ומי) הקשו שם תימה, אמאי לא משני הא בזיווג ראשון הא בזיווג שני עד כאן, ולא קשיא ולא מידי דתלמוד מהדר אטעמא דאפילו היכא דהוא והיא לא נישאו עדיין.

עלי תמר לעיל פ"א ה"ח

אלא שלא יקדמונו אחר בתפלה. שאף שהיתה מיועדת לראשון עפ"י הגזירה, אעפ"כ ע"י התפלה יכול לעורר קטרוג על הראשון בעת ידוע. וכה"ג במכות פ"ב ה"ו, אמותיהן של כהנים מספקות להם מחיה וכסות כדי שלא יתפללו על בניהם שימותו. ופירך בגמרא, והכתיב קללת חנם לא תבא. ומשני תיפתר שהיה עת ועונה, כ"י דמר ריב"ח עתים הם לתפלה, כלומר שיש עת שמתעורר קטרוג על הכהן ונשמעת התפלה בתענית. ומסיק ואעפ"כ לא קיימה שכן הוא זכה רק ע"י זכות ויתכן שיתעורר עליו קטרוג שהזכות לא יעמוד.

אפילו כן לא קיימה. כתב הר"ן במו"ק י"ח, שמא יקדמונו אחר ברחמים, אף כי בסוף תתקיים הגזירה שיגרשנה האיש שהתפלל עליה, או ימות במהרה וישאנה אח"כ אותו שהוא כן זוגה. ונראה שהתכוון לירושלמי אף שלא הזכירו, וכ"כ בפנ"מ בכתובות עיי"ש. ואכן מתקבל הרושם כמ"פ מזוג שהתגרש ונישאו לאחרים, שדווקא הזוג השני הוא באמת הזוג שיצאה עליו ב"ק בת פלוני לפלוני, והזוג הראשון התקיים רק ע"י תפלה שעושה מחצה או שגרם החטא של הזוג. ונראה הפירוש בירושלמי, ואפילו כן לא קיימה, כלומר שיתכן להיות כן, אבל אפשר ג"כ שהתפלה עושה כולו וזיווגם עולה יפה ובונים בית נאמן בישראל בבנין עדי עד באושר וכבוד, אבל המפרשים לא פירשו כן. ועיין בריש סוטה, ל"ק כאן בזוג ראשון כאן בזוג שני. ולפי האמור זה דווקא בזוג שלא ע"י רחמים, אבל בזוג ע"י רחמים, יתכן שהשני הוא הזוג הראשון שיצא עליו הב"ק. ועיין מ"ש בביצה פ"ה ה"ב.

שו"ת ל"ץ אליעזר ח"ג סי' ס ד"ה ואולי

אודות ליארס או לשדך בט"ב.

ע"ד אם מותר לעשות שידוכין בט"ב, הנה הרמב"ם פ"י מאישות ה"ד פוסק בפשיטות דמותר ליארס אפילו בט"ב. באב. וכך היא הלכה פסוקה בטור ובאו"ח סי' תקנ"א סעיף ב' ובהטעמים הטעם שמא יקדמונו אחר. ועפ"י מוסיף המג"א בסק"י דמהאי טעמא מותר לעשות גם שידוכין. וכך נפסק עפ"י במשנ"ב ס"ק ט"ז.

ומענין הדבר דאעפ"י שההלכה בזה היא כ"כ פשוטה ופסוקה מכל מקום לא שמענו עוד שינהגו כן באיזה מקום למעשה לעשות שידוכין בט"ב. ונדמה שגם מקפידין שלא לעשות בט"ב. ועוד יעוין בס' בא"ח ש"א פ' דברים שכו' שבבגדאד

אמרי' דרב חסדא קדש לבתו קטנה ולא חש לה לההיא דרב וגם כפ' בתרא דנדה (סו.) מביא מעשה בבתו של ר' חביבא שקדש אותה בקטנותה.

יש ללמוד מכאן גם לגבי שאר דברי שמחה שלא יוכל להשיגו אחרי ת"ב. עלי תמר.

עלי תמר

שלא יקדמונו אחר. בלקט יושר או"ח עמוד ק"ט, פ"א בערב ת"ב קנה הגאון בעל תרומת הדרן אתרוג, אבל לא רצה לעשות עמו גמר מקח עד אחר ת"ב, ע"כ. נראה שדימה זה להא דשמואל, שכידוע בזמנם היה חשש באתרוג שמא יקדמונו אחר, והוא יסאר בלי אתרוג. ויש ללמוד מדברי התה"ד, שבכל ענין של שמחה שיש לחוש שלא ישיגו אחר ת"ב, מותר לעשות ההתחלה בת"ב והגמר אחרי ת"ב.

א"א ש"א יקדמונו אחר בתפילה, אפילו כן לא קיימה.

ביאורים בדברי הירושלמי.

שו"ת משנ"ץ ח"ג סי' א, מאירי יצמות מג ז ד"ה ולענין, קה"ע, פנ"מ ז"ל פ"ה ה"ז >הונא לעיל על הירושלמי ר' זא צנלאוריס<, ז"ח או"ח סי' תקנ"א אות ז ד"ה והכי, עלי תמר לעיל פ"א ה"ח, שו"ת ל"ץ אליעזר ח"ג סי' ס ד"ה ואולי, ועי' שו"ת משנה הלכות ח"ט סי' רל"ד ד"ה וכ"ס.

שו"ת משנ"ץ ח"ג סי' א

כבר ידעת איך הוקשה מאמר זה לראשונים ז"ל מפני מאמר (ברכות לג:) הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים, והזיווג בכלל יראת שמים הוא שהרי מקיים בו מצות פרו ורבו, ואין יהיה מוכרח על המצוה מפני הבת קול. והרמב"ם ז"ל תקן בזה בתשובה (סי' תלו) ואמר כי בת פ' לפ' נאמר דרך שכן ודרך פורענות, שאם ראוי הוא לשכר מזווג לו זוג יפה ואם ראוי הוא לפרוענו' מזווג לו זוג כעור וכו'. ומה שנ"ל בזה כתבתיו לך קודם בא כתבך הוא שהזווג הוא ביד האדם שהרי מצוה היא וי"ש היא ואין אדם מוכרח בזה אלא הרשות בידו לישא או שלא לישא, שאל"כ אבל הוא מוכרח בזה לא היה לו שכר ולא עונש בו אבל עם היות בידו הבחירה לזאת ההכנה הטבעית היא קודמת לזה שהרבה פעמים יבחר אדם בטוב או הפכו ולא תצא לפועל מחשבתו לקושי ההזמנה וההכנה, וכ"ש בענין זה שצריך בחירת אחר שאפי' יבחר הוא באשה פ' היא לא תבחר בו יצא לנו מזה שהבחירה במצות הזווג היא בידו אבל אין הבחירה בידו בתו של פ' אם לא תסייעה הגזירה האלהי' בשישים בלב אביה או בלבה לחפוף בו כמו שהוא חפץ בה, וזהו שהקשו ז"ל בירושלמי בפ"ק דכתובות (ה"א) ובגמ' שלנו בפ' ואלו מגלחין (מו"ק כח.) על מ"ש אפילו בט"ב יארס שמא יקדמונו אחר מזה המאמר דבת פלוני לפלוני, והשיבו שמא יקדמונו אחר בתפלה וברחמים, שעם היות שהאשה הזאת מוכנת לזה האיש בהאותות והמזגים ביניהם לפי הגזירה האלהי' אפשר להתבטל הגזירה הזאת ע"י תפלה ורחמים כי התפלה אפשר לבטל הגזירה כמו שהגזירה מבטלת הבחירה אלא שאין אותו זוג מתקיי' כמו שהוזכר שם.

מאירי יצמות מג ז ד"ה ולענין

ולענין פסק מותר ליארס מראש חדש ועד התענית, ודוקא בלא סעודה ובנשואין אף בלא סעודה אסור הא בתשעה באב עצמו אסור ליארס, ובתלמוד המערב אמרו בראשון של כתובות פ"א ה"א אסור ליארס אשה בערב שבת הדא דתימא שלא לעשות

עלי תמר לעיל פ"א ה"ח

בשו"ת מהרש"ם ח"א סוף סימן פ"ד כתב, ויען שמבואר בשו"ת הב"ח סוף סימן ס"ד, כי מי שמתיר עגונה אחת בזה"ז כאלו בנה אחת מחורבות ירושלים וכו', וכ"ה נחל קדומים על איכה בשם הרה"ק ר"א חיון, לכן נדחקתי התשובה היום ביום הצום על חורבן בית תפארתינו עכ"ל, כלומר שמתעם זה גמר התשובה בט"ב. ויש להעיר שמתעם זה יהיה מותר ליארס גם בת"ב, כי עיקר הטעם דהא שמתיר עגונה הוא כאילו בונה אחת מחורבות ירושלים, הוא ע"ד שאמרו בברכות שמשמח חתן וכלה כאילו בנה חורבה אחת מחורבות ירושלים, וכ"כ בשו"ת מלואי אבן להגר"א קלצקין ז"ל בסימן כ"ט. והיינו שמי שמסייע להקים בית ולבנות משפחה בישראל להגדיל האומה ולהאדירה, הרי הוא כאילו בנה אחת מחורבות ירושלים, שכן ישיבתה של א"י ובנינה וקיומה דורש קיום עם גדול וחזק.

ועפ"י יש זכות לאב לדרוש מחתנו לכנס את בתו אע"פ שהיא עדיין קטנה.
שו"ת משנ"ץ ח"ד טור א סי' יט ד"ה משונה.

שו"ת משנ"ץ ח"ד טור א סי' יט ד"ה משונה

בפרק האיש מקדש (קידושין מא.) תנן האיש מקדש את בתו כשהיא נערה בו ובשלוחו וכו'. ודייקינן בגמרא כשהיא נערה אין כשהיא קטנה לא מסייע ליה לרב דאמר רב יהודה אמר רב ואיתימא ר' אליעזר דאסור לו לאדם שיקדש את בתו כשהיא קטנה עד שתגדל ותאמר בפלוני אני רוצה וכו'. ואע"ג דק"ל (כתובות עה.) אתתא ניחא לה בכל דהוא כדאמרי' טב למיתב טן דו מלמיתב ארמל', היינו דוקא בגדולה דאם נתרצית לישא ניחא לה בכל דהו אע"ג דלא חזיתיה לגברא, אבל קטנה אם נכנסה בלבה השנאה גם כשתגדל תשאר עומדת בשנאתה. ולפי הנראה כי המימרא הזאת שאמר רב היא הלכה דהא תלמודא דייק ממתניתין דיוקא לסיועיה לרב וא"כ היאך אין אנו חוששין בזמן זה לאיסור זה שהרי אנו רואי' כי רוב בני אדם משיאין בנותיהם בקטנותן ואין מוחה בידם. וי"ל בזה כי מה שאמר רב אסור לו לאדם שיקדש וכו'. לאו דוקא אסור אלא ר"ל שאין ראוי לעשות כן. וכן משמע מהא דתניא (שם נו:) קטנה בין היא בין אביה יכולין לעכב דמשמע דאי ניחא לה ולאביה כונס ואי איסורא איכא הלא אינם ברשותם ואפי' אם ירצו אינם יכולין ומאי יכולין לעכב דקאמר וכו'. מכל הני מילי משמע דאיסורא ליכא והאי דאמרי' אסור לאדם שיקדש וכו'. לאו דוק אסור אלא אינו ראוי ולכן בכל דורות האחרונים לא הקפידו בדבר זה ונהגו להשיא בנותיהם בקטנותן כי האדם מתיירא שמא לא יבא לידו איש אחר כזה שהוא מבקש על בתו עתה. וכבר אמרו"ל שמארסין ביום ט"ב אם תבא לידו אשה הנאותה אליו שמא יקדמונו אחר ברחמי' וה"ה לאיש הזה אבי הבת כי הוא מתפחד שמא ילך לו האיש העומד על בתו ויפנה על ימין או על שמאל ולא ימצא אחר כמותו וג"כ חיישינן שמא לא תמצא ידו בזמן אחר להמציא נדוניית בתו כמו שכתבו התוס' ז"ל (קידושין מא. ד"ה אסור) וז"ל עכשיו שאנו נוהגין לקדש את בנותינו אפי' קטנות היינו משום שבכל יום ויום הגלות מתגבר עלינו ואם יש ספק ביד אדם עכשיו לתת לבתו נדונייא שמא לאחר זמן לא יהיה ספק בידו ותשב בתו עגונה לעולם עכ"ל ז"ל. ור"ת ז"ל כתב דלית הלכתא כותיה דרב דאמר אסור לו לאדם שיקדש את בתו וכו' שהרי בפרק עשרה יוחסין (קידושין פא:)

תענית פ"ד ה"ו / דף עט, א - עט, ב
[בויולנט דף כה, ב]

בטעם שאין נוהגים כן למעשה.
ש"ת נץ אלעזר הנ"ל (כל הסמנים).

הובא בראשונים.
רמב"ם כו ז ד"ה ממני, נמוקי יוסף כט ז ד"ה פירוש
האך.

עט, ב

אמ' ר' יונה הדא דאת אמר מרוח ומלבוש, ברם
מרוח ומתקנה וכו'.

ביאורים וגירסאות בסוגיא.
קה"ע, פנ"מ, ריד"ז (נדפס בקונצ' זכרון שלמה תשל"ז),
כן נון מאורי אור מהדו"צ עמ' קעצ ע"ג, משנ"ח.

ריד"ז (נדפס בקונצ' זכרון שלמה תשל"ז)

טוב יותר לגרוס: מחזור ומלבוש, עיי' בפ"מ ז"ל,
ברם מחזור ומתקנה מותר, כן אנן אמרין הדין
קצרה אסור ל' למיעבד עבדתי, בתמי, מתניתא
פליגא על ר' יונה שבת שחל כו' אסורין מלספר
ומלכבס ובחמישי מותרין, והוא קושיא הבבלי ד'
כ"ט ע"ב, למאי אלימא לכבס וללבוש מאי כבוד
שבת איכא. אלא להניח ובחמישי הוא דשרי אבל
השבת כולה אסור. לעולם לכבס וללבוש וכשארין
לו אלא חלוק אחד, ופרש"י ז"ל ומאי מפני כבוד
השבת דאי לא מכבס ל' השתא בחמישי תו לא
מצי לכבס ל' עכ"ל ז"ל. וצ"ב היכן מצינו בהמשנה
דמיירי במי שאין לו אלא חלוק אחד, הא המשנה
סתמא נקט, אך ע"פ הירוש' הזה מובן היטב,
דבאמת מפורש כן בהמשנה גופי' דנקט' אסורין
מלספר ומלכבס ובחמישי מותר, והא דמותר
בחמישי בתספורת הוא בע"כ דמסתפר השתא
בחמישי. וקשה ג"כ מאי כבוד שבת איכא, א"ו
הוא משום דאי לא מסתפר השתא בחמישי לא
מצי למיסתפר, ושוי ל' הכיבוס דע"כ הוא באופן
זה כמו התספורת דלבוש השתא בחמישי, דאי לא
מכבס ולביש השתא תו לא מצי לכבס ל'.

והשתא מובן הירושלמי. דהנה כמה פעמים מצינו
בירושלמי תיבת הושבה למשמעות הושווה, עיינן
במס' בכורים פ"ב ה"ב דגרסינן הושבה, והגר"א
ז"ל בשנו"א גריס הושווה, וכן כתבתי ברידב"ז
במס' מע"ש סוף פ"ג דכונת הושבה הוא כמו
הושווה דוא"ו וב' מתחלפים באותיות בומ"ץ. וכן
במס' סוכה פ"ב ה"ז גרסינן למצווה הושווה הכוונה
דשניהם שוים, וה"נ ה"פ, דפריך מהא דבחמישי
מותר מפני כבוד השבת, וקס"ד דהוא לתקן על
שבת, דלכבוס וללבוש היום מאי כבוד שבת איכא,
ע"ז משני ר' יונה בשם רב המנונא לתספורת
הושווה, דכביסו הושווה לתספורת, כמו בתספורת
דמותר בחמישי הוא על השתא, דאי לא השתא
לא מצי תו להסתפר, כמו כן כביסה מיירי באופן
זה דאי לא השתא לא מצי תו לכבס, דל"ל אלא
חלוק אחד, וכמו בתספורת דאסור לספר כל השבוע
הוא על השתא ולא על אחר זמן, כמו כן הכיבוס
הוא ג"כ על השתא, ודוק.

כן נון מאורי אור מהדו"צ עמ' קעצ ע"ג

אסור לעבריות לכבס לגוי. תמה בתה"ד ומיישב
משום מראית עין ומביא ראיה מריבת ע"ש. ואינו
הכרח מדאורייתא לדרבנן רק הב"י מביא ראיה
מהירושלמי שלהי תענית הדין קצרה אסור למעבד.
ובמח"כ גם התה"ד י"ל שידע זאת ופשט לשונו
כר' אהא דאסור לכבס א"ר מנא מרוח ומלכש ברם
מרוח ומתקנה כן אנן אמרין קצרה אסור למעבד
עבדתי. פי' שהוא אסור לכבס וללבוש אבל אם
אסרין גם לתקן להניח בתמי' יהי' הכובס בטל

בדומה שמזכירים גבי עשיית מלאכה, אם לא
שנאמר שסמכו על מה שכתבו שם ושגם זה בכלל
עשיית מלאכה, דהיינו גמירת מו"מ ועשיית חלות
של איזה מעשה, וזה נראה דחוק דבכאן הא הוא
גם ענין של עשיית מצוה, ויל"ע.

עכ"פ מצאנו אחיזה ואסמכתא ומקום נייחא
לקפידא שלא ליארס בט"ב על אף שברמב"ם
ובטור ושו"ע נפסק שמותר מדינא. וממילא ה"ה
שלא לשדך, והנה להן לישראל אם אין נביאים הן
בני נביאים הן.

ש"ת משנה הלכות ח"ט סי' רל"ד ד"ה וכו'
וכ"ת יצא שם לפרש דברי הרשב"א והריטב"א
גיטין פ"ג, אמר אביי את"ל איתא לדר"א וכו',
ויצא בחקירה מה גדר אשה פנויה, ורצה לחדש
דלהריטב"א יסודה של אשה פנויה הוא, דהבעלים
שלה כו"ע הם, והקנין של הבעל הוא להפקיע זכי'
מהשאר, והרשב"א ס"ל דאשה מקרי אין לה בעלים
כלל, ועיקר מעשה הקידושין הוא רק לעשות
התייחדות לו לבדו, והאריך שם בדבר. אבל האמת
שדברים אלו לא ניתנו להאמר לאחר בקשת
הסליחה, דפשוט דאשה פנויה שייכה לאחד שהיא
העצם מעצמיו ולא לכו"ע, ולהדיא אמרו מ' יום
קודם יצירת הולד מכריזין ואומרים בת פלוני
לפלוני, עיינן ריש סוטה, וא"כ ודאי היא שייכה
למי שהכריזו לו בת פלוני לפלוני ואין לכל העולם
שייכות לה כלל וכלל, ואפילו לפעמים ישאנה
ברחמים סוף שיתחרט, כי הא דרבא שמעיה לההוא
גברא דקא בעי רחמי תומין לו פלונית, א"ל לא
תבעי הכי, אי חזי לך לא אזלית מנך, ואי לא כפרת
בה, בתר הכי שמע' דקאמר או היא מתות מקמי'
או הוא ימות מקמה. עיינן מו"ק דף י"ח אמר
שמואל שמא יקדמונו ברחמים, ועיינן ס"ח ס' שפ"ג
ושפ"ב. ועיינן ירושלמי ביצה פ"ה ה"ב דאין הוויג
מתקיים, ובוהר משפטים ק"ט א' כתב שהזרע
שיוליד נחשב על הראשון ועיינן מק"ח.

ואף למי שאינו חושש לכך לא רצו לתקן איסור
אלא שאינו מן הראוי.
דצרות משה יצמות פ"ד סי' לג ענף ג ד"ה ולפ"ו (עמ'
מנד ע"ג).

דצרות משה יצמות פ"ד סי' לג ענף ג

ולפ"ז נחא, מה שאמר שמואל בירושלמי כתובות
פ"א ה"א סתם אפילו בט' באב יארס שלא יקדמונו
אחר, אף שלכאורה הוא דוקא כשחושש לזה, אבל
כשאינו חושש הא יש לאסור, דהוא משום דבשביל
זה דאיכא חשש דיקדמונו אחר, להרבה לא תיקנו
שיהיה אירוסין באיסור קבוע, ולא יעבור אף מי
שלא חשש ליקדמונו אחר על איסור דרבנן ממש,
אלא על מה שלא עשה כהראוי. ובחווה"מ שנמי
אמר שמואל במו"ק דף י"ח שמותר מטעם שמא
יקדמונו אחר, ונמי אמר סתם שמשמע אף למי
שאינו חושש לקדימת אחר, וגם נפסק ברמב"ם
ובש"ע סתם שמותר, נמי צריך לומר, דאף
שנישואין הוא איסור מדאורייתא, לתוס' ליכא
איסור באירוסין מן התורה, מטעם שאינה שמחה
ממש, אבל היה ראוי לאסור מדרבנן, אבל בשביל
חשש דקדימת אחר להרבה לא תיקנו לאסור, והוא
מוכרח למה שכתבתי דרך דבר האבוד במלאכה
מותר בחוה"מ, משום שאינה מלאכת עבודה שלא
נאסר זה בחוה"מ, אבל מה שנאסר בחוה"מ יש
לאסור אף בדבר האבוד, שודאי לא היה לן להתיר
באיסור אין מערבין שמחה בשמחה בשביל חשש
דבר האבוד, אלא הוא טעם על זה שלא אסרו
מדרבנן לאסור כדברתי בט' באב.

נוהגין שמר"ח עד ט"ב אין עושין אירוסין ושידוכין
עיי"ש ובשורירי כנה"ג שמציין אליו כותב שמנהגם
שלא לארס ולא לשדך מ"יז בתמוז ואילך ע"ש.

ועולה בדעתי למצוא אסמכתא ואחיזה לדבר.

דהנה המקור לדין זה שמותר ליארס אפילו בט"ב
מציין הכ"מ שם שהוא בירושלמי פ"ק דכתובות,
ובב"י בטור שם כותב שהוא מירושלמי פ"ק ובפ'
בתרא דתעניות. ושם בירושלמי פ"ק דכתובות ה"א
(וכן ביתר המקומות) כתוב כלשון הזה: שמואל
אמר אפילו בתשעה באב יארס שלא יקדמונו אחר.
ומקשה: מחלפא שיטתא דשמואל תמן הוא אמר
אלקים מושיב יחידים ביתה וגו' במאזנים לעלות
המה מהבל יחד וכה הוא אמר אכין. ומשני: אלא
שלא יקדמונו אחר בתפלה, ואף על פי כן לא קיימה
עכ"ל. והנה הפיסקא המסיימת בל' ואף על פי כן
לא קיימה אין לה לכאורה הבנה, ויעו"ש בקה"ע
ובפני משה שמבארים שאין לה כבר קשר לעצם
הדין של שמואל, אלא שהירושלמי מוסיף
לאשמיענו שאפילו אם האחר יקדמונו ברחמים מ"מ
לא יתקיים הזיווג הזה כיעו"ש. ואולי פירשו איפוא
אל זאת הכוונה גם הרמב"ם והטור והב"י, או שלא
היה לפניהם סיומא דהך פיסקא שבירושלמי.

אבל ראה זה מציאה מצאתי במאירי בבית הבחירה
על יבמות ד' מ"ג ע"א שמבאר שהסיומא דפיסקא
הנ"ל שבירושלמי יש לה קשר עם מה שקדם לה,
ושהכוונה לאשמיענו שאעפ"י שתירצו להעמיד
דברי שמואל שלא יהו דבריו סותרין ז"ו, אפ"ה
עצם ההלכה שמשמיענו שמותר ליארס בט"ב, לא
קיימא ההלכה כוותיה, וזהו לשון המאירי בזה:
ואפילו כן לא קיימא, כלומר שאין הלכה כן עכ"ל,
והיינו כנ"ל. ולא עוד אלא מכיון שהמאירי פירש
שזאת היא הכוונה בירושלמי פוסק שם כן גם
להלכה למעשה וז"ל: ולענין פסק מותר ליארס
מר"ח עד התענית וכו' הא בט' באב בעצמו אסור
ליארס עכ"ל. והגם שאת הפסק כותב המאירי עוד
לפני שמביא את הירושלמי, אבל נראה בעליל
שביססו על יסוד דברי הירושלמי שמסמין להביאו
מיד לאחר מכן, ואשר מבאר כוונת הירושלמי במה
שמסיים בלשון ואעפ"כ לא קיימא דר"ל שאין הלכה
כן כדברי שמואל, אלא דאסור ליארס בט"ב כיעו"ש.

ולדברי המאירי שפסק שאסור ליארס בט"ב, א"כ
אין לנו כבר יסוד להתיר אפילו שידוכין, דכאמור
כל היסוד להתיר שידוכין בט"ב בנוי על מה
דמותר ליארס בט"ב, אבל להמאירי שסובר שאסור
ליארס בט"ב ממילא י"ל תו דאליבא דידיה גם
שידוכין אסור.

ואולי יש גם מקום לבאר דכוונת הירושלמי בסיומא
דהך פיסקא הוא לומר דאף על פי כן שמותר
ליארס אפילו בט"ב כשמואל, מכל מקום לא קיימה
ר"ל שלא יתקיים ולא יצליח זיווג כזה שעושים
האירוס בט"ב, והר"ז בדומה למה דמצינו בגמ'
דידן בתענית ד' ל' ע"ב שאומר ר"ע: כל העושה
מלאכה בתשעה באב אינו רואה סימן ברכה לעולם,
ופסקה הרמב"ם בפ"ה מתענית ה"י והטור ושו"ע
באו"ח ס' תקנ"ד סעי' כ"ד, ומבאר המג"א (וכן
יתר נ"כ השו"ע) בס"ק כ"ז דנאמר זאת אפילו
במקום שנהגו לעשות מלאכה בת"ב כיעו"ש. ואם
ניתן לפרש בכזאת ככוונת הירוש' נרויח שיוכל
לבוא זאת גם אליבא דפסק הרמב"ם והשו"ע
דמותר ליארס בת"ב, כי אין סתירה לכך, דבאמת
מותר זאת מדינא, אבל סימן ברכה אין בזה, ובדומה
לההיא דעושה מלאכה בת"ב. הגם שיקשה עדנה
מדוע שאכל לא הזכירו מזה שאעפ"כ לא מצלח

לכבס, וכמו שפסק הרמ"א ס"ג שאסור ליתן כלים לכובסת עכו"ם לכבס מ"ח ואילך, והשנית אי שייך בני"ד החשש משום מראית העין.

והנה משום לאו דלפני עור כו' דאורייתא לא אתינן עלה, משום דלא הוי כמו בתרי עברי דנהרא כדמשמע מסוגי' דע"ז דף ו', דבתי כביסה כאלו מצוים הרבה בעיר, ובפרט פה בניו יארק שעפ"י רוב אינם מרוחקים יותר מב' או ג' רחובות (בלאקים), וגם הרבה שהבע"ב הם א"י. איברא מטעם מסייע לידי עו"ע קאתינן עלה כהיש מחמירין שהביא הרמ"א ביו"ד (סי' קנ"א) ולזה איכא למיחש א' דמסייעו שלא יהי' זקוק לישא משא למרחק יותר, כיון שע"פ רוב כ"א רגיל ליתן לכובס שכנו הקרוב אליו, ואם הלז הוא שומר תורה ומצות ולא יאבה לקבל ממנו יצטרך לילך למק"א יותר רחוק ממנו. ב' פעמים שנותן לו שרות יותר טוב בנקיון הכביסה, ושבעבור זה באים אצלו אפילו ממרחק קצת יותר רב, וזה אנו רואין מעשים בכל יום וכידוע לבעלי ביח"ר האלו. ג') בסיוע שע"י קיחה והחזרה לבית והגם שהוא עפ"י רוב ע"י שליח, אבל קימ"ל אין שליח לד"ע. ומה גם שהרבה עושים זה ע"י עצמם בפרט כשיש להם הביח"ר במקום שאין מכירים אותם. ד) משום דאוויל ל' וכידוע שאין על עבודה זו החומר של תקציב קבוע, וביחוד שייך החשש הזה אצל השואל דנן שיש לו תכבוסת אוטומטיות כולה שהמכונה עובדת ע"י השלכת מטבעות לתוכה, אך צריכים כ"א בעצמם ליתן ולהוציא הכלים מן המאשין, וע"ז מרויח שעולה לו פחות שליש או כמעט חציו של שער הרגיל, והנהו מסייע בדבר זה (ובפרט כשאין בשכנותו תכבוסת כו').

יש לומדים ק"ו מכיבוס דכ"ש שאסור לתקן בגדים אפילו של גוים, אע"פ דמלעיל (לעיל פ"א ה"ו) משמע דדוקא אריגה אסור. צינור הגר"א א"ח סי' תקנ"א ס"ו ד"ה ונהגו, דמשק אליעזר שס סקל"ו.

צינור הגר"א א"ח סי' תקנ"א ס"ו ד"ה ונהגו ונהגו כו' אבל כו' וכן כו'. שבת"ה התיר לעבריות לכבס בגדי א"י שאסור הוא משום שמחה, משא"כ בשל א"י רק משום מראית העין אסור אם אינו מפורסם שהוא של א"י, כמ"ש בתוספתא דב"מ פ"ה לענין ריבית, וא"י שאמר לישראל הלך שכרך והלוה מעותי בריבית מותר אבל אסור מפני מראית העין כו', ישראל שנעשה לו לא"י אפוטרופוס או סנטר מותר ללות הימנו בריבית, ר"ל מן הישראל מפני שהוא מפורסם. וחלק עליו בב"י ע"פ הירושלמי כמ"ש בס"ה, ובד"מ ס"ק ג' כ', ולפי טעם הירושלמי מנ"ל ללמוד תיקון בגדים חדשים, דילמא דוקא שתי אסור משום אבן שתיה אבל שאר תיקונים שרי, ועפ"ז כ' כאן לסמוך בתיקון בגדים על דברי התו"ה, וגם נהגו להקל בלא"ה וכן כו' אלא משום מו"מ, ואין זה כדאי לדחות דברי הגאון והטור שלמד ק"ו משתי, ועוד שאסור מטעם כיבוס כמ"ש"ל, וכן במדרכי כ' כל הג' טעמים וז"ל, אף על פי שאמרו כלי פשתן אין בהן משום גיהוץ אסור כו', ורשב"ט כ' ופסק דה"ה כלים חדשים דאסור ללובשן ואסור לתקן ולהניח.

בירושלמי פרק מקום שנהגו הני נשי דנהיגי כו', וכיון דהשתי אסור כ"ש תיקון בגדים, וראוי להחמיר בזה אפילו מ"ח, דבפ' החולץ תניא קודם הזמן הזה כו' והיינו מ"ח אב, וה"ה לתיקון בגדים חדשים דהוא נמי בכלל מיעוט שמחה. וז"ש בין בשכר בין בחנם של"ת משום משא ומתן, ואם כן בחנם מותר, אלא משום טעם דירושלמי ואפילו

א' לכאורה הדבר מבואר בירושלמי בפרק בתרא דתענית ה' ו' [דף כ"ה ע"ב], הדין קצרא אסור ליה למיעבד עבידתה, והובא בב"י אור"ח סי' תקנ"א שמהכא משמע דאסור אף כיבוס לעכו"ם, וכתרומת הדשן בתשובותיו סי' קנ"ב המובא שמה. אכן מהבית יוסף נראה שהתה"ד ס"ל דאסור כיבוס בשבת זו כדי למעט בשמחה ולהראות האבלות, והא לא שייך בכיבוס בגדי העכו"ם, אולם מ"מ סובר התרה"ד דיש להחמיר משום מראית העין, והבית יוסף הביא ע"ז מהירושלמי דאסור למיעבד עבידתה והיינו שהאסור מצד עצם הכיבוס. והגר"א שמה בס"ה ציין לירושלמי הזה, אולם הטו"ז ס"ק ו' והמג"א ס"ק י"ט העתיקו הטעם משום מראית עין עיי"ש. ובמחצה"ש שם דא"כ דליכא אסור בשל אחרים גם לישראל יהא שרי, דכשמכבס לאחרים ליכא שמחה והיסח הדעת מאבילות, ודוחק לומר משום מראית עין שיסברו שהוא שלו, ואולי האיסור משום בעל הכתונת שנתנו לכבס נראה כמסחית דעת עיי"ש. ועיין בפמ"ג באשל אברהם ס"ק י"ב דהאיסור מטעם דשמחה הוא לו שנותן בגדיו לכובס, ומה"ט אסור ליתן אף לכובס עכו"ם עיי"ש.

וא"כ ממילא אסור לכבס לישראל, כי גורם איסור לבעל הכתונת ואיכא לפני עור. ובזה מיושב הערת היד אפרים בסעיף ה' שם על התה"ד, דמה מראית עין שייך, דאף לפי דעת הרואה שסובר שהוא של ישראל אין הכובס עובר איסור רק הנותן, ולא דמי לרבית ביור"ד סי' קס"ט סעיף כ"ג ולכל מקום שאסור משום מראית עין עיי"ש, ולהנ"ל הלא יחשוב על הכובס שעובר על לפני עור והבן.

אהצת ציון וירושלים

הלשון כן אנן אמרין הוא בירושלמי תמיד בתמיה. עי' באצו"ר ביצה פ"א ה"ג בשם העיטור. ושם בתרומות (צד 97) בשם הרמב"ן ובתשב"ץ ח"ג סי' פ'. ונפלא מ"ש הב"י בטור אור"ח סי' תקנ"א, כתב בתרומות הדשן מתוך הסברה נראה להתיר לנשים העבריות לכבס בגדים לגוים בשבת זו וכו', ואני אומר דהכי משמע בירושלמי לאסור דגרסינן התם בפ"ב דתעניות, הדין קצרא אסור ליה למיעבד עבידתיה, משמע דבכל גווני קאמר ל"ש ישראל ל"ש גוים עכ"ל. ובשו"ע שם ס"ה אסור לעבריות לכבס בגדי גוים בשבוע זה. ובבאורי הגר"א שם אסור כו' ירושלמי הדין קצרא וכו' עכ"ל. ולא העירו שבירושלמי בלשון אתמהא קאמר זה. ואין ראייה כלל מהירושלמי.

קוצץ המאור שנה יצ חזרת ט עמ' 23 ד"ה הנה

הנה פסק לן המחבר בשו"ע סי' תקנ"א סע"ה אסור לעבריות לכבס בגדי עכו"ם בשבוע זה ומקורו מס' תה"ד, והב"י מביא סמך לזה מהירושלמי והטעם הוא משום מראית עין, וכתב במ"א אע"ג דמדינא שרי דליכא שמחה כשמכבס לאחרים, מ"מ אסור מטעם הנה"ל, מפני שאין ניכר שהם של עכו"ם ויסברו שהם שלו. מפשטות של דין זה איכא למידק דכ"ש בשביל ישראל דודאי אסור לכבס, ובאמת כ"כ הב"י דמשמעות הירושלמי היא דבכל גווני אסור ל"ש דישאל ול"ש דעכו"ם, והטעם דישאל עצמו אסור לכבס ואפילו להניחו לאחר ט"ב, פי' רש"י במס' תענית משום דנראה כמסחית דעתו מן האבילות. ולפי טעם של המג"א דכשעושה לאחרים ליכא שמחה ה"י אפשר להתיר בכה"ג, אך מה שאנו צריכין לדון הוא משום דהוי כמסייע לידי עו"ע, דהאיסור הוא על בעל הבגדים שנותנם

לגמרי. וסיים מתני' פליגא דתני אסור לכבס משמע לגמרי דאל"כ המ"ל אסור ללבוש מכובסין. ור"י לא דייק הכי, ונראה שיש לסמוך באין לו מה יאכל דשרי בזה"מ וסגי שאסור בישראל.

משנ"ח

הסוגיא הזאת נראה בעליל כי לקתה בחלוף וסדר אין לה. כלל הוא אם שואל מן משנה או ברייתא על אמורא, משיב פתר לה כך וכך ולית שמע מינה כלום, אבל הכא אינו פריך כלל על ריש לקיש לא מן משנה ולא מן ברייתא, ועל מה קאי פתר לה ולית שמע מינה? גם אין לנו להיות מעלימי עין מן קושית בעל הגליון על זה שאמר, פתר לה ט' באב שחל להיות בשבת הלא לעיל נאמר דשתי שבתות מותרות, ועיין פני משה צ"ל שאמר דפליג ודוחק הוא, לכן מוכח דהגירסא כן היא.

מתניתין פליגא על ר' יונה, שבת שחל ט' באב בתוכה אסורין מלספר ולכבס ובחמישי מותרין מפני כבוד השבת, (ולמה לו להגיד מפני כבוד השבת הלא השבת הזה אחר השבוע והוה להניח, ועל כרחק דגם להניח אסור), ומשני פתר לה ט' באב שחל להיות בשבת (שכל השבוע אסור) ולית שמע מינה כלום, ר' בא בר כהן אמר קומיה ר' יוסי רבי אחא בשם ר' אבהו, ט' באב שחל להיות בשבת שתי שבתות מותרות, (ופריך) מה עביד לה ר' יונה (כן צ"ל), הלא חזור הקושיא מתניתא פליגא עליו? ר' יונה בשם רב המנונא לתספורת הושבה כלומר, מה שנאמר במשנה מפני כבוד השבת הוא לתספורת, אבל כביסה מותרת אפילו שלא מפני כבוד השבת היכא דט' באב חל להיות בערב שבת דהוה להניח. (וכאן מתחיל ענין חדש).

בבבלי (כט:): נחלקו בזה רב נחמן ורב ששת. מלאה הפנים, יפה עינים ד"ה אר"נ <->.

מראה הפנים

הדא דאת אמר מחזור ומלבוש וכו'. ובבבלי דף כ"ט פלוגתא דרב נחמן ורב ששת, דרב נחמן ס"ל לכבס ולהניח מותר, ורב ששת אמר אפי' לכבס ולהניח אסור, ואיתותב רב נחמן, ופסקו הפוסקים הלכתא כרב ששת.

כן אנן אמרין הדין קצרה אסיר ליה מיעבד עבידתיה.

משמע דאסור לכבס אפילו לגוים, ודלא כמ"ש בתרומת הדשן (ח"א סי' קנב) שמותר. צית יוסף אור"ח סי' תקנ"א ד"ה כמוז צמזומת, צינור הגר"א שם ס"ה <->, ועי' זן נון מאורי אור מהדו"צ עמ' קענ-ג >הוא לעיל ד"ה אמ' צמזומת, שו"ת דברי יצ"א אור"ח סי' רלה, אהצת ציון וירושלים, קוצץ המאור שנה יצ חזרת ט עמ' 23 ד"ה הנה.

צית יוסף אור"ח סי' תקנ"א ד"ה כמוז צמזומת כתוב בתרומת הדשן (ח"א סי' קנב) מתוך הסברה נראה להתיר לנשים עבריות לכבס בגדים לגויים בשבת זו שהרי אין איסור כיבוס בשבת זו משום דאסור במלאכה אלא כדי למעט בשמחה ולהראות האבילות והא לא שייך בכיבוס בגדי הגויים אמנם סובר אני להחמיר משום דאיכא למיחש למראית העין עכ"ל. ואני אומר דהכי משמע בירושלמי לאסור דגרסינן התם בפרק בתרא דתעניות (ה"ו) הדין קצרא אסיר ליה מעבד עבידתיה, ומשמע דבכל גוונא קאמר לא שנה דישאל לא שנה דגוים.

שו"ת דברי יצ"א אור"ח סי' רלה

נשאלתי בדבר מכבסה השייכת לישראלים, היאך לנהוג מ"ח עד ת"ב שאסור בכיבוס, ומהבאים לכיבוס ישנם יהודים ושאנים יהודים.

אוצר מפרשי הירושלמי

תענית פ"ד ה"ו / דף עט, ב
[בויולנט דף כה, ב]

חרבן בית המקדש, והא דכתיב האבכה בחודש החמישי הנזר, כבר פירשנו הא דת"י האמנע נפשי מתפנוקין, דר"ל רחיצה וסיכה נה"ס ותה"מ דיום הצום, ובחרבן בית שני קבעו חכמים לנהוג אבילות באותו יום, וגם הוסיפו לנהוג אבילות בכל השבוע, ויש שנהגו בכל החודש כדאי' שם, דפליגי ר"מ ור"י ורשב"ל, ואי' בירושלמי כתיב והשבתי כל משושה חגה חדשה ושבתה, דרומאי נהגין חגה, ציפוראי חדשה, טיבראי נהגין שבתה, חזרין רבנן דטבריה למנהג כרבנן דציפורי, וכיון דגזרה מאוחרת היתה, וקדם לה תקנת עזרא כדאי' ב"ק ד' פ"ב א' ומכבסין בחמישי בשבת מפני כבוד השבת, א"א לעקור תקנת עזרא, והוי כדאי' בתענית ד"ב א', יחיד שקיבל בה"ב כו' אם גזירתו קודם לנדרו ידחה גזירתו את נדרו, ומכש"כ דאפשר דלא הנהיגו ולא גזרו לנהוג אבילות בזה בחמישי בשבת שלא לעקור תקנת עזרא, להכי אפי' בט"ב עצמו מותר, משא"כ אי חל ט"ב בע"ש דהגזירה היה שלא לכבס בע"ש, אלא בחמישי בשבת כדין, והוא שכח לכבס בזמנו, ואין אנו באין לכבס בט"ב מפני תקנת עזרא אלא משום כבוד שבת, וכבר מצינו שנדחה כבוד שבת משום ט"ב, שהרי מסקנת הש"ס עירובין שלהי פ"ג דמתעניין ומשלימין בע"ש שחל בו תשעה באב, ואע"ג דאין זה כבוד שבת ליכנס בו כשהוא מעונה, וה"נ נדחה כבוד שבת ללבוש מגוהצים משום אבילות בט"ב. ולא תקשה הא תינח כבוס, אבל לספר אמאי מותר הא לא מצינו תקנת עזרא בהא, ולא ק"מ שהרי מצינו שמנהג ישראל היה להסתפר כל חמישי בשבת מפני כבוד השבת.

ונראה להוסיף דזה ההיתר לא נשנה במשנה אלא במקום שנהגו לכבס ולספר בחמישי והוא מנהג קבוע כתקנת עזרא, אבל מקומות שלא קבעו הכי כמו במדינות אלו שאין בזה קביעות, מ"ש חמישי משאר הימים. וכיב"ז אית' כתובות דף ג' א' לענין בתולה נשאת ברביעי דיש מקומות שלא קבעו לישב בב"ד בשני ובחמישי כתקנת עזרא, ועפ"ז בטלו הדינים המסתעפים מזה ע"ש. ומש"ה הסב הרמב"ם בפ' המשניות במס' תענית לפר' הא דתנן ובחמישי מותרין דאית' כרשב"ג שלא עפ"י הלכה, משום דבימי ובמקומות אשר ידע כבר נתבטלו תקנה ומנהג זה בקביעות להסתפר בחמישי כי אם בע"ש. וכיב"ז יישב הגר"א י"ד סי' רי"ז ס"ק י"א תמיהת הר"ן על הרמב"ם ע"ש. ובזה יבואר הא דא' ביר' תענית ר"ה בשם רה"מ דחייש לתספורת, ובזה"ל הביא בא"ז הגדול וכ"כ בהג"א דלספר אסור אפי' בה', דאע"ג דמשנתנו ובחמישי מותרין קאי אתרווייהו כבוס וספור, מכ"מ חשו לתספורת משום שאינה תקנת עזרא כמו בכבוס, ולא נהגו אז להסתפר בחמישי כמו בזמן המשנה. ואל תתמה על הא דאי' בש"ע סי' תקנ"א ס"ד ד"א דכשחל ט"ב בשבת מותר בחמישי ובע"ש מפני כבוד השבת, דעיקר זה הדין אינו אלא מנהג דעפ"י דין שרי בכל השבוע כמבואר בירושלמי, אלא שנהגו כך כמש"כ הטור בשם סמ"ג, וע"מ כן נהגו דלצורך שבת וניכר שעושה לצורך שבת יהא שרי והיינו בחמישי וע"ש, ואע"ג שאינה שייכת תקנת עזרא כ"כ בזה"ז.

מדלא תי' כן בבבלי (כט:) משמע דלא ס"ל הכי, ולפ"ז יש ליישב מש"כ בהגהות אשרי (פ"ד סי' לב) שלספר אסור אף בחמישי. שו"ת נודע ציהוד מהדו"ת י"ד סי' ריג ד"ה ואמנם, קרן אורה שם ד"ה ממצי, רש"ש שם מוד"ה צמ, ועי' עמודי אש הנ"ל, מטעמי יתקן שם ד"ה ולענ"ד נראה >הוצא לקמן ד"ה רצי צא ד"ה כותרת ד"ה צטור<.

כבוד השבת, [רבי יונה אמר לתספורת] חוש בה, פירוש שאסור לספר בחמישי.

אור זרוע ח"צ סי' תיד

מתני' ובחמישי מותרין מפני כבוד השבת פי' מותרין לכבס וללבוש בשבת, אבל לספר בחמישי אסור, כדאמר בירושלמי ובחמישי מותרין מפני כבוד השבת, ר' הונא בשם רב המנונא אמר לתספורת חייש בה, פי' שאסור לספר.

חשק שלמה שם ד"ה אילימא

אילימא לכבס וללבוש מאי כבוד שבת איכא. נ"ב בירושלמי משני דלתספורת הושבה, ופי' דהא דתנן דבחמישי מותר היינו לענין תספורת נשנית, ואמנם בא"ז בהל' ת"ב סימן תי"ד היה לו גי' משונה בירושלמי דגרס לתספורת חייש בה, והוציא מדברי הירושלמי אלו דלספר גם בחמישי אסור, והובא להלכה בהגהות אשרי משמו, אכן גי' זו בירושלמי לא נהירא כלל, דמלבד דאין הלשון מדוקדק, גם לפי זה אין לו שייכות להקושיא שלקודם, ולכן נראה דגי' משובשת נודמנה לו להא"ז בד' הירושלמי וצ"ע.

יפה עינים כט ז ד"ה מתיב

בירושלמי מקשה ג"כ ממתני', ומשני ר' יונה בשם רב המנונא לתספורת הושבה, פי' דהאי ובחמישי כו' הוא משום תספורת שלולא חמישי היה אסור.

ציאור הלכה סי' תקנא ד"ה וכן

וכן לכבוד שבת וכו'. עיין במ"ב שכתבנו לענין תספורת דאסור, והנה המ"א הביא זה בשם הגהת אשרי והוא הביא זה מאו"ז, ועיינתי בא"ז בהלכות ת"ב וז"ל שם: ובחמישי מותרין מפני כבוד השבת פי' מותרין לכבס וללבוש בשבת אבל לספר בחמישי אסור כדאמר בירושלמי ובחמישי מותרין מפני כבוד השבת רב הונא בשם רב המנונא אמר לתספורת חייש בה פי' שאסור לספר עכ"ל. והנה המעיין בירושלמי גופא לפנינו הגירסא לתספורת הושבה, ואף לפי גרסתו ג"כ אי אפשר לומר דכונת הירושלמי להחמיר כי לפי הענין מוכח שם להיפך דתספורת מותר בחמישי בשבת וצ"ע. ועיין בחידושי רע"א שהביא גם בשם התוספות דכביסה ותספורת שניהן שוין להקל.

חי' הרמ"ש

לתספורת הושבה. עי' בק"ע, ואני ראיתי באו"ז ה' ט"ב באות תי"ד דגריס לתספורת חייש בה, פי' שאסור לספר עכ"ל.

העמק שאלה פ' תנא שאלתא קנא אות ז (עמ' רנד ע"א)

אבל אם חל בחמישי מותרים כו'. מפורש כדעת התוס' ד' ל' ע"א סד"ה ותרומתו כו', אבל היכי דחל ט' באב בחמישי בשבת מותר לכבס ולספר מחצות ואילך מפני כבוד השבת, דאין להמתין על ע"ש מפני טורח שבת עכ"ל. ור"ן וריטב"א חלקו ע"ז ומפרשי הא דתנן ובחמישי מותרין מפני כבוד השבת, אי חל ט' באב בע"ש, וכן נראה דעת רש"י במשנה. וכו'.

ואני אומר אלו ראו דעת רבינו לא היו חולקים כ"כ כפשיטות, ואם לדין יש תשובה, שהרי עיקר דין כבוס וספור אינו מענין הצום שנהגו בחורבן בית ראשון כדכתיב בזכרי' צום הרביעי וגו', אלא הוא מענין אבילות שלא מצינו רמז לזה במקרא שנהגו אבילות ביום ובזמן קבוע, דאלו קרא דכל המתאבלים עליה שהביא רבינו אין משמעו בתשעה באב ובשבוע זו בפרט, אלא בכלל מצטער על

בחנם אסור, וכ' ונהגו להקל כנ"ל דאין ללמוד משם, אבל לטעם הכיבוס אין להקל כמש"ל.

דמשק אליעזר שם סקל"ז

וחלק עליו בב"י דמה"ד אסור לעבריות לכבס של עובד כוכבים, ממאי דאיתא בירושלמי, הדין קצרא אסור ל' למעבד עבדתא, ומשמע דאף של עובד כוכבים אסור אפילו הוא קצרא מפורסם שאינו שלו.

אך הד"מ מקשה על גוף הדין דאסור לתקן בגדים אף לעצמו, וילפינן זאת ממאי דאיתא בירושלמי נשיי' דנהגו דלא למשתיי' מנהג', ומשם לאו ראי' הוא דהלא איתא שם טעמא משום דפסקה אבן שתי, וא"כ י"ל דוקא שתי' אסור אבל לתקן שרי, ויען דס"ל להרמ"א דמה"ד יש להתיר בתיקון בגדים אף לעצמו, לכן עכ"פ בשל עובד כוכבים כ' דיש לסמוך על תה"ד, דעל הידוע דהוא של עובד כוכבים יש להתיר לכתחילה, וכן נהגו עוד להקל אפי' באינו ידוע, וכן ליתן לעובד כוכבים לתקן אף דבכבוס אסור בכה"ג, מ"מ בתיקון בגדים כיון דיש לחלק בין עשיית שתי' לתיקון בגדים כנ"ל, לכן נהגין בזה קולא אם ליתן לעובד כוכבים או לתקן של עובד כוכבים, רק דיש למעט מליתן לעובד כוכבים וכן לתקן של עובד כוכבים דמחזי כמור"מ.

ועי' ז' רבינו כיון דזה תלוי בסברת הד"מ דמחלק בין עשיית שתי' לתיקון בגדים, אין לסמוך ע"ז להקל נגד דעת הטור דס"ל דתקון בגדים חמור מעשיית שתי', ועוד דהוי ק"ו מכבוס דאסור בירושלמי הנ"ל, וכן במרדכי כ' כל הג' טעמים והיינו דתקון בגדים לא גרע מכבוס, ועוד דהוי ק"ו משתי', ועוד דחשוב כמור"מ, וז"ש המרדכי ונהגו לאסור בכבוס שלנו. וכ' רשב"ט דה"ה לתקן הבגדים ולהניח, וכ' ג"כ מטעם דירושלמי דאסור לעשות שתי' וכש"כ תיקון בגדים, וכ' ג"כ דראוי להחמיר מר"ח, כמ"ש לענין מור"מ בפ' החולץ דקודם הזמן העם ממעטין מעסקיהן וממור"מ, וז"ש הרמ"א בשם תה"ד בין בשכר בין בחנם, והיינו דבשכר איכא משום טעמא דמור"מ, ובחנם איכא משום ק"ו משתי', ועי' ז' ונהגו להקל בחנם, והיינו דהרמ"א לשיטתו שכ' דל"ד לשתי דשם איכא טעמא דהשתות כו', ועי' ז' רבינו דנהי דליכא ק"ו משתי' מ"מ אסור מחמת טעמא דלא גרע מכבוס וכנ"ל.

מתני' פ"יגא ע"ר ר' יונה, שבת שח"ל תשעה באב צ"היות בתוכה אסורין מלספר ומלכבס ובחמישי מותרין מפני כבוד השבת, רבי יונה בשם רב המנונא צ"התספורת הושבה.

ביאורים וגרסאות בדברי הירושלמי.

ראצי"ה ח"ג סי' תתפג, אור זרוע ח"צ סי' תיד, הגהות אשרי פ"ד סי' לז >-<, שו"ת מהר"י צונז' סי' ט ד"ה והשנתי >-<, קה"ע, פנ"מ, חשק שלמה שם ד"ה אילימא, יפה עינים כט ז ד"ה מתיב, ירדצ"ו (נדפס בקובץ זכרון שלמה משל"צ) >הוצא לעיל ד"ה אמ' ר' יונה ציאלוריס<, ציאלור הלכה סי' תקנא ד"ה וכן, בן נון מאורי אור מהדו"צ עמ' קעג-צ >הוצא לעיל ד"ה אמ' ציאלוריס<, שו"ת מטעמי יתקן ח"א סי' לז ד"ה ופי' (עמ' פ ע"צ) >הוצא לקמן ד"ה רצי צא ד"ה כותרת ד"ה צטור<, חי' הרמ"ש, ועי' עמודי אש סי' ו אות ז ד"ה וראיתי (עמ' מח ע"צ) >-<, העמק שאלה פ' תנא שאלתא קנא אות ז (עמ' רנד ע"א).

ראצי"ה ח"ג סי' תתפג

בירושלמי גרסינן שבת שחל תשעה באב להיות בתוכה אסור לספר ולכבס ובחמישי מותרים מפני

פ, א

רבי בא בר כהן אמר קומי ר' יוסה, רבי אחא בשם ר' אבהו תשעה באב שחל להיות בשבת שתי שבתות מותרות.

ביאורים בדברי הירושלמי.
לרצ"ה ח"ג ס' תתפ, רצ"ה כט ז ד"ה גרסינן, נמוקי יוסף כט ז ד"ה נשעמו <->, רל"ש פ"ד ס' לז, מרדכי ס' תלג, רצ"ה ירוסם אלס מ"ח מ"ב (עמ' קסד ע"ה) <->, שגלי הלפט ס' רסו, צית יוסף אל"ס ס' תקנא ד"ה ולחמך המעניט, פנ"מ, שו"ת אבני נזר אל"ס ס' מכו אות ה-ו.

לרצ"ה ח"ג ס' תתפ

גרסינן בירושלמי דפרקין רבי אבהו בשם רבי יוחנן תשעה באב שחל להיות בשבת שתי שבתות מותרות. פירוש כשחל להיות תשעה באב בשבת ונדחה עד יום ראשון, דלפניו לא הוי שבת שחל להיות תשעה באב בתוכו, ולאחריו נמי מותר, ואף על גב דרבי יוחנן קאמר בירושלמי לאחריו אסור, הכא הוה ליה שבת אחרת כיון שראוי להיות בשבת, ולפניו לא הוי, ובתרווייהו לקולא, כדפסק נמי רבא (ל: (ו)בתרווייהו לקולא כדפרישית לעיל (ס') תתפא). ואם חל תשעה באב בערב שבת, כגון עובדא דרבי עקיבא ועל פי הראיה או על ידי עיבור החדש קיימא לן שבחמי[ש] מותרין לכבס מפני כבוד השבת ולהניח עד השבת, שאם חל בשלישי או ברביעי פשיטא שלאחריו מותרים אפילו שלא מפני כבוד השבת. נהגו אבותינו שלא לרחוץ מראש חודש ועלינו לקיים משום (משלי א, ח) אל תטוש תורת אמן, וכן נהגו שלא לאכול בשר ושלא לשנות יין.

רצ"ה כט ז ד"ה גרסינן

שתי שבתות מותרות. פי' שהרי אינו נוהג איסור לפניו שהרי בו עצמו מעלה על שלחנו כסעודת שלמה בשעתו והיאך יאסר אותו לפניו, וכיון שעיקר התענית בא' בשבת וקי"ל שאינו אוסר לאחריו נמצאו שתי שבתות מותרין, ואין איסור נוהג בו מן הדין אלא ביום בלבד.

רל"ש פ"ד ס' לז

ירושלמי רבי בא בר כהן אמר קמיה דרבי יוסי בשם רבי אבהו (אמר) תשעה באב שחל להיות בשבת שני שבתות מותרין. כיון שנדחה התענית עד יום ראשון לא הוי שבת שחל תשעה באב להיות בתוכה. (והובא בבית יוסף אל"ס ס' תקנא ד"ה ולאחר התענית).

מרדכי ס' תלג

פירוש אחרי שהוא נדחה ביום של אחריו מותר בשבוע שלפניו ובשבוע שלאחריה.

שגלי הלפט ס' רסו

ועוד אמרינן בירושלמי אמר רב אחא בשם ר' אבהו תשעה באב שחל להיות בשבת שתי שבתות מותרות, למדנו שאין בו דין ט' באב כלל. הנה יש להוכיח מכל הראיות שכיון שנדחה ט' באב שחל להיות בשבת נדחה לגמרי ואינו נאסר בתשמיש המטה משום דברים שבצנעה וכו'.

צית יוסף אל"ס ס' תקנא ד"ה ולחמך המענית ואם חל תשעה באב יום ראשון או בשבת ונדחה וכו'. ירושלמי (תענית פ"ד ה"ו) כתבוהו הרא"ש (ס' לב) והר"ן שם (ט: ד"ה ירושלמי) תשעה באב שחל להיות בשבת שתי שבתות מותרין וכתב הרא"ש הטעם דכיון שנדחה התענית עד יום ראשון לא הוי שבת שחל תשעה באב להיות בתוכה.

שו"ת נודע ציהודה מהדו"ת יו"ד ס' ריג ד"ה ולחמך

ואמנם על רש"י גופיה (כו: ד"ה בחמישי) יש לדקדק דמנ"ל דהך ובחמישי מותרין כאן קאי רק על כיבוס. נלע"ד שהוכיח כן מדברי הגמרא תענית דף כ"ט ע"ב מתיב רב המנונא בחמישי מותרין מפני כבוד השבת ולמאי אי לכבס וללבוש מאי כבוד השבת איכא כו' ע"ש. ואם איתא דלספר מותר בחמישי א"כ מאי תיובתא ודלמא בחמישי מותרין היינו לספר והאי מתיב רב המנונא בחמישי מותרין היינו משנתנו ולא ברייתא שאח"כ שלשון זה ובחמישי מותרין היינו לשון משנתנו או אם הוא לשון הברייתא הוא תחלת הברייתא דלקמן אבל אין כוונתו על סוף הברייתא דשם שאין לשון סוף הברייתא כן ע"ש. וא"כ מאי תיובתא ודלמא על תספורת קאי אלא ודאי שתספורת באמת אסור. וראיתי בירושלמי משני באמת על קושיא זו לתספורת הושבה ואמנם מדחזינן תלמודא דידן דחק לשנויי דמייירי במי שאין לו אלא חלוק אחד ולא משני דקאי על תספורת ש"מ שתלמודא דידן סובר שלספר אסור אפילו בחמישי והריטב"א בחדושו ראייתי שכתב שבחמישי מותר לספר ולכבס ולענד"נ כמו שכתבתי והנאני שראיתי בהגהת אשר"י שכתב בהדיא דלספר אסור אפילו בחמישי בשבת. ונראה שטעמו מחמת הראיה שהבאתי לעיל.

קנן אורה שם ד"ה מחיצ

גמרא מתיב רב המנונא בחמישי מותרין מפני כבוד השבת, ובירושלמי פריך לה נמי להאי קושיא, ומשני תספורת הושבה, דהא דתנן בחמישי מותרין היינו תספורת, ומוכח מזה דהתייא דחמישי קאי נמי אתספורת. ולא הבנתי דברי הג"א בשם הא"ז שכ' ולספר אפי' בחמישי משמע דמחלק בין כיבוס לתספורת, והוא נגד ד' הירור, וי"ל כיון דלא משני הכא בש"ס דילן משמע דתספורת אסור בחמישי, ולא ראיתי כעת מי שהביא הגה"ה זו לא בב"י ולא בד' האחרונים ז"ל.

רש"ש שם תוד"ה נשני

תוספות. ד"ה בשני. מכאן מוכיח ר"ת כו'. עמש"כ במגילה (כג.). הגביר"א בד"ה חל בא' בשבת כתב, דבהא דבחמישי מותרין מפני כה"ש, כל המפרשים לא חילקו בזה בין כיבוס לתספורת. ותמיהני דאישתמיטת' הג"א בס' ל"ב שכ', דלספר אסור אפילו בחמישי כו' ע"ש. ובירושלמי משני על הא דמקשה למי"ד דלכבס ולהניח מותר, מהא דקתני ובחמישי מותרין כו' (כדמקשה בגמרתינו) לתספורת הושבה, הרי מפורש דמותר. וי"ל דס"ל להג"א הואיל דבש"ס דילן לא תירץ כן מוכח דס"ל דאסור. ועוד נ"ל דטעמא דהג"א דאסור תספורת הוא משום דנהנה בה מיד, וע"כ לא שרי אלא לכבס ולהניח עד השבת, אבל ללבוש מיד כגון שאין לו אלא חלוק א' אסור. אך ז"א לא למי"ד דאף להניח אסור, אבל למי"ד דשרי להניח, א"כ ע"כ הא דבה' מותרים היינו אף ללבוש מיד כדמשני בגמרא דילן, ואף שנהנה מיד שרי, א"כ ה"ה לספר שרי, ולפ"ז ב' התלמודים מתאימים. וראיתי להמ"א ס' תקנא סק"ד שכ' טעם אחר לאיסור תספורת להג"א ע"ש, ומש"כ נראה נכון בס"ד. ומש"כ הגביר"א בד"ה אמר לך שמואל. בדברי רשב"ג ובהירושלמי דאמר ט"ב שח"ל בשבת ונדחה ב' שבתות מותרים, עמש"כ בזה בחדושי להשו"ע ס' תקנא במ"א סקט"ז בס"ד.

שו"ת אבני נזר אל"ס ס' מכו אות ה-ו

שאלה צום הרביעי וצום החמישי שחלו בשבת ונדחו למחרתו. קטן שהגדיל למחרתו חייב להתענות או לא.

א) תשובה. לכאורה נראה פשוט דמה שמתענין למחרת היא תשלומין דצום שחל בשבת. וכיון דאי אפשר בשבת מתענין באחד בשבת. מידי דהוה אעולת רא"י לבית שמאי דמקריבין בחול המועד. וכן לבית הלל כשחל בשבת שמקריבין רא"י וחגיגה באחד בשבת. וכבר הקשו התוספות ריש חגיגה דהא לא חזי בראשון לא חזי בשני. ות"י דבשבת כיון דגברא חזי ואינו יכול רק מפני האיסור חשיב חזי בראשון. ואם כן נוכל לומר דכוותה בנידון דידן.

ב) אך הטורי אבן שם (בדף ט') הקשה על דברי התוספות מהא דמקשה שם מגזיר שנטמא בליל שמונה. ומאי קושיא נימא נמי כיון דגברא חזי רק מחמת לילה אינו יכול להביא קרבנותיו חשיב חזי יעוין שם. ובספר נודע בשערים חלק ב' בדרשותיו ת"י דכל היכי דלא חזי לשום קרן כגון לילה שפיר חשוב אינו ראוי. מה שאין כן בשבת כיון שראוי לקרבנות ציבור חשיב ראוי על כל פנים עיין שם שהעמים כן בכוונת המשנה פרק א' דכריתות ונכון. ואם כן לפי זה בנידון דידן שלעולם אין תענית בשבת שפיר חשוב לא חזי ויפטר מתשלומין אך אפשר לומר כיון שמותר להתענות תענית חלום בשבת ושוב יש מציאות לתענית בשבת וחשיב חזי כנ"ל.

ג) אך יקשה דבתשעה באב דאסור בחמשה עיניוים. אם חל בשבת למחרתו יהי' אסור רק באכילה ושתי' כיון שבשבת אין מציאות לתענית רק באכילה ושתי'. כי תענית חלום אין נאסר בשאר עיניוים. ושוב לא יהי' לו תשלומין לשאר עיניוים. דלשאר עיניוים לא יהי' ראוי בשבת. ואין לומר כיון דעל כל פנים ראוי למקצת תענית דהיינו אכילה ושתי'. יועיל אף לענין שאר עיניוים. דאם כן גם לילה יחשב ראוי לקרבנות. כיון שראוי להקטרת אברים. הרי כיון דלא חזי אותו דבר דהיינו שחיטה וזריקה לא מקרי חזי. ואם כן הכי נמי דכוותה. אולם יש לומר כיון שמשכחת תענית בשבת שחל בו יום הכיפורים ויום הכיפורים אסור בה' עיניוים שוב יש גם בשבת מציאות תענית בה' עיניוים. אך לכאורה זה אינו דהא לשבת זה שחל בו י"ז בתמוז או תשעה באב אין מציאות תענית. דהא בתמוז ואב אי אפשר שיהי' יום הכיפורים ואין לשבת זה מציאות תענית.

ד) אך יובן על פי דברי הגמרא פסחים (דף ל"ח). דבעי התם מהו שיצא אדם חובתו בחלת מעשר שני בירושלים כו' או דילמא אמרינן הואיל ולא קרא לה שם ואיטמו אית לה היתר במושבות ונפיק בה השתא נמי נפיק בה. ופשוט לה דיוצא. וברש"י ותוספות שם פי' דכיון שיש לשם חלה היתר במושבות. ויש לשם מעשר שני היתר במושבות חשיב יש לה היתר. אף שבחתיכה זו שהיא חלה ומעשר שני אין לה היתר מושבות. מכל מקום כיון שיש לכל אחד בפני עצמו שם היתר במושבות חשיב יש לה היתר עיין שם היטב, ואם כן הכא נמי כיון שיש לשבת מציאות תענית כגון ביום הכיפורים ותשעה באב יש לו תענית בחול. אף שלשבת תשעה באב אין מציאות תענית. מכל מקום כיון שכל אחד בפני עצמו יש לו מציאות תענית חשוב ראוי. ואי יקשה דברים האסורים משום אבילות כגון לימוד יהי' מותר. כיון שלזה אין מציאות איסור בשבת. אך זה אינו דהא יש מציאות

וכו', א"ל בפירוש פליגין ר"י אמר לאחריו אסור רשב"ל אמר לאחריו מותר, מה עבד לה רשב"ל, פתר לה בט"ב שחל להיות בשבת וליט ש"מ כלום. פ"י דבמשנתנו שם דתנן סתמא שבוע שחל להיות ת"ב בתוכה אסור לספר ולכבס משמע דכל השבוע אסור, ואפילו בימים שלאחר ת"ב, וא"כ קשה לרשב"ל, וע"ז משני פתור לה בט"ב שחל להיות בשבת דכל השבוע אסור ולכבס, דהא ט"ב ביום אחרון של שבוע הוא. מ"מ מבואר דלרשב"ל ט"ב שחל בשבת כל השבוע שלפניו הוה שבוע שחל ת"ב בתוכה. ור"י בא בר כהן שהבאתי דפליג ע"ז, היינו משום דס"ל כר"י דלאחריו אסור. וכן מוכח מדבריו מדאמר ת"ב שחל בשבת שני שבתות מותרין. ומדאצריך לאשמועין דשבוע של אחריו מותר, מכלל דס"ל דבט"ב שחל בתוך השבוע דגם ימים שלאחריו אסור. ומשום דלדידה אתיא משנתנו כפשוטה. אבל לרשב"ל דס"ל דלאחריו מותר, ומוקי למשנתנו דתנן סתמא שבוע שחל ט"ב בתוכה אסור, דזה מיירי כשחל ט"ב בשבת. א"כ ממילא מבואר דכשחל בשבת שבוע שלפניו יש לה דין שבוע שחל ט"ב בתוכה. וכיון דקיי"ל בזה כרשב"ל דימים שלאחריו מותר, א"כ הול"ל דכשחל ת"ב בשבת דשבוע שלפניו יש לה דין שבת שחל ט"ב בתוכה.

הן אמת דבבבלי תענית (כט:) פליגי נמי רב ושמואל אי ימים שלאחריו אסור, ולא פרכינן ממשנתנו דשבת שחל ט"ב בתוכה אסור לכבס וכו'. וה"ט דבבבלי ס"ל דאע"ג דסתמא תנן שבת שחל ת"ב בתוכה, מ"מ זה לא קאי אלא על ימים שלפני ט"ב, וגם במסקנא בבבלי שם פליגי תנאי בזה. א"כ א"ל נמי דמשנתנו אתיא כרשב"ג דס"ל דימים שלאחריו אסור, והתם פסקינן בהדיא דימים שלאחריו מותר. וכיון דלפום ש"ס בבלי לא תליא חדא בחברתה, דאע"ג דנימא דלאחריו מותר, מ"מ א"ל דט"ב שחל בשבת ונדחה ליום א' דשבוע שלפניו לא הוה שבוע שחל ט"ב בתוכה. א"כ אע"ג דלפי הירושלמי חדא תליא בחברתה, דאי נימא דלאחריו מותר ע"כ דט"ב שחל בשבת שבוע שלפניו יש לה דין שבת שחל ט"ב בתוכה. מ"מ להלכה אע"ג דפסקינן דימים שלאחריו מותר. מ"מ שפיר א"ל דבט"ב שחל בשבת ליכא דינא דשבוע שחל ת"ב בתוכה, כיון דלהבבלי חדא לא תליא בחברתה. מ"מ כיון דאיכא בזה פלוגתא בירושלמי, תו אין לדחות דעת הסמ"ג ויש לחקור אי הלכתא כר"י בא בר כהן או כרשב"ל.

שדי חמד אסיפת דינים פלגת השדה מערכת זין המנרס ס' א אות ה ד"ה ואגז דאירי (3)
ואגב דאירי בדין זה, ראיתי לכתוב מה דאני עומד בתימה על מה דהביאו הרא"ש והר"ן לדברי הירושלמי, דאם חל תשעה באב בשבת שני שבתות מותרים, והובא להלכה בטור ובש"ע ס"י תקנ"א, והלא בירושלמי שם בפרק ד' דתענית הלכה ו' משמע דרשב"ל לא סבירא ליה כן, דעל הא דאמר רשב"ל דלאחריו מותר וכמו דפסק רבא בש"ס דילן, מקשה על זה ממתניתין. ופירש הק"ע מדתני סתמא שבוע שחל תשעה באב אסור לספר ולכבס, משמע שכל השבוע אסור וגם לאחריו, והא דלא מקשה ממתניתין בש"ס דילן גם על רב כן ממתניתין, דהא רב נמי סבירא ליה דלאחריו מותר, מזה ראיה להתוספות דרב סבר כר"מ דאסור מר"ח, אבל רשב"ל דס"ל דאינו אסור רק בשבוע שחל ט"ב ואינו אסור רק לפניו וזהו דלא כמאן, ובלא"ה יש לומר דרב תנא הוא ופליג, ומשני דמתניתין מיירי בחל ט"ב להיות בשבת ואז כל השבוע אסור

רוקח ס' זי ד"ה הלכות

בפ' בג' פרקים שבת שחל ט' באב להיות בתוכה אסור לספר ולכבס עד ט' באב אפי' להניח. ובחמישי מותרין מפני כבוד השבת. גיהוץ שלנו ככיבוס שלהם וכלי פשתן אין בהם משום גיהוץ. וקיי"ל אע"פ שאין בהן משום גיהוץ אסור ללבושן בשבת שחל ט' באב להיות בתוכה. אם ט' באב בשבת ונדחה עד יום א' מותר לכבס. וכן משמע בירושלמי אך אין לכבס פן יבא להתיר שבת שחל להיות ט' באב בתוכה ואף לכבס ולהניח אסור כדאמרינן בפ' א' דביצה גבי ביצה אישתקד וכן גבי יום הנהגה ופסיק רבא אסור לכבס בגדים ללבן באותה שבת לפניו אבל לאחריו מותר.

יש מוכיחים מסוגית הבבלי (כט:) כדעת הירושלמי. **אור שמח הל' תענית פ"ה ה"ו ד"ה צירושלמי, מידושים וצאורים (גריימן) שם ד"ה כ"ל.**

אור שמח הל' תענית פ"ה ה"ו ד"ה צירושלמי בירושלמי. ת"ב שחל בשבת שתי השבתות מותרין, וכן מוכרח מגמרא דילן דמותיב ר' המנוא, בחמישי מותרין מפני כבוד השבת, אילמא לכבס וללבוש מאי כבוד שבת איכא, אלא לאו לכבס ולהניח כו' השבת כולה אסירה. ולוקמה דמיירי שחל להיות ט"ב בשבת ומותר לכבס וללבוש בשבת, דבאופן זה אסור כל השבת, דרך להניח אחר ט"ב לרב נחמן. וע"כ דאם חל בשבת אין לשבוע זה דין שבת שחל ת"ב להיות בתוכה כיון דהתענית הוא ביום ראשון. ויתכן שלזה ג"כ כוון רבינו בט"ב עצמו שחל להיות בשבת אינו מחסר כלום, שאף בע"ש אינו מונע מתבשילין.

מידושים וצאורים (גריימן) שם ד"ה כ"ל

כיצד חל להיות באחד בשבת וכו'. בכלל זה כשחל ת"ב בשבת ונדחה לאחד בשבת, ובין כשחל באחד בשבת, דהא קחשיב כולי יומי ולא יתכן להשמיט חל בשבת, ולפ"ז מבואר דבחל בשבת ליכא דין שבוע שחל בו ת"ב, וכמ"ש הרא"ש מן הירר', אח"כ ראיתי שכ"כ במנחת ברוך.

ויש שדקדקו מסוגית הבבלי (שם) דלא ס"ל בירושלמי, ומקשים על הראשונים שפסקו כדברי הירושלמי.

שו"ת מנחת צרוך ס' פז ד"ה תשובה, שדי חמד אסיפת דינים פלגת השדה מערכת זין המנרס ס' א אות ה ד"ה ואגז דאירי (3) (והעמק צשו"ת זין שלמה הנדמ"ס ח"צ אור"ס קס"י מג).

שו"ת מנחת צרוך ס' פז ד"ה תשובה

שאלה ת"ב שחל להיות בשבת אי שבוע שלפניו יש לו דין שבוע שחל ת"ב להיות בתוכה.

תשובה הנה הרא"ש בפ' בתרא דתענית (סימן לב) הביא הא דאיתא בירושלמי תענית (פ"ד ה"ו), ר' בא בר כהן אמר קמי דר"י בשם דר"א, ת"ב שחל להיות בשבת שני שבתות מותרין. וע"ז כתב הרא"ש טעמא דמלתא, דכיון דהתענית נדחה עד יום א', משום שבוע שלפניו לא הוה שבוע שחל ת"ב בתוכה. ובטור אור"ח (סימן תקנא) הביא בשם הסמ"ג, דת"ב שחל בשבת שבוע שלפניו אסור בתכבוס. וכתב ע"ז הטור דזה הוא חומרא בעלמא. וטעמא דהטור הוא משום האי ירושלמי שהבאתי, שמבואר בהדיא דת"ב שחל להיות בשבת שבוע שלפניו לא הוה שבוע שחל ת"ב להיות בתוכה.

אמנם יש לעיין הא הא מלתא במחלוקת שנויה בירושלמי שם. דגרסינן שם בתר הכי לאחריו מהו כלומר הימים שלאחר ת"ב מהו. ואמרינן ע"ז ר"י אמר לאחריו אסור, רשב"ל אמר לאחריו מותר

אבילות לימוד בשבת באבילות חדשה דדברים שבצנעא נוהג באבילות לדברי הכל. ולימוד הא חשיב דברים שבצנעא. ע"כ חשוב חזי ומחויב בתשלומין.

ה) ולפי מה שכתבתי יתבאר דברי הירושלמי תענית פרק ד' הלכה ו' תשעה באב שחל בשבת שתי שבתות מותרות. לאחריו מהו עד כאן לשונו. ופי' המפרשים דהאי לאחריו קאי אט"ב שחל באמצע השבוע. ואם כן לפי זה הירושלמי דקאמר דהכי שחל תשעה באב להיות בשבת דשתי שבתות מותר קאי גם אף אם נאמר דבשאר ט"ב לאחריו אסור. דלא כמו שפי' השלטי גבורים. וקשה אמאי ישתנה דין ט"ב זה משאר תשעה באב לענין אבילות לאחריו. אך לפי מה שכתבתי יובן כיון דענין אבילות לא ה' מציאות בשבת ולא חל תשלומין לענין אבילות. ושפיר מותר לאחריו לספר ולכבס. דכיון דהאיסור סיפור וכיבוס הוא משום אבילות שהי' בט"ב. ובתשעה באב זה לא ה' אבילות כיון שלא ה' לו מציאות בשבת ולא ה' לו לענין זה תשלומין.

ו) ואי יקשה הרי אמרנו לעיל דגם לענין אבילות יש מציאות בשבת כיון שמשכחת באבילות חדשה דנוהג דברים שבצנעא. זה אינו דהרי אנו רואין לשיטות הסוברים דבתשעה באב שחל להיות בשבת דברים שבצנעא נוהג. מכל מקום קאמר הירושלמי דלפניו מותר אף שבשבת זה נוהג אבילות בדברים שבצנעא. מכל מקום כיון דלא נוהג בפרהסיא לא אלים כולי האי למיסר שבוע שלפניו. כמו כן בנידון דידן כיון שאין לאבילות בתשלומין רק לדברים שבצנעא. ומה שאסור חמשה עינויים בתשעה באב שנדחה היא מדין תענית כמו ביום הכיפורים כמאמר הגמרא אסור לאדם להושיט אצבעו במים בתשעה באב כדרך שאסור ביום הכיפורים אבל אבילות פרהסיא ליכא בתשלומין של ט"ב מעיקר הדין. ומה שיושבין על הארץ בט"ב הנדחה. הלא גם בתשעה באב עצמו היא רק מנהג. ומהאי טעמא שרי אחר חצות כמו שכתב המגן אברהם סימן תקנ"ט סק"ב. ונהגו גם בט' באב הנדחה. אבל מעיקר הדין אין אבילות פרהסיא בט"ב של תשלומין. כיון שבשבת אין מציאות לאבילות פרהסיא ואי אפשר שיאסור נעילת סנדל וכדומה דבר פרהסיא מדין אבילות רק מדין תענית כמו ביום הכיפורים כנ"ל. ע"כ גם בתשלומין אין אסור מדין אבילות. ואף שיש מציאות אבילות צנעא בשבת. מכל מקום כיון דלענין נעילת סנדל וכדומה אין בו אבילות בשבת אי אפשר שיהי' לזה תשלומין. ודומה ללילה דאף שהיא זמן הקטרה. מכל מקום כיון שלשחיטה וזריקה לאו זמנו. חשוב שאינו זמן חיוב כלל. הכא נמי בנידון דידן אף שלתשמיש המטה חל אבילות. מכל מקום לענין נעילת הסנדל לא חל חיוב כלל. וכיון שאין אבילות בתשלומי ט' באב רק בדבר שבצנעא והא לא חמיר אבילות דברים שבצנעא לאסר כל השבוע כנ"ל.

יש ראשונים שנקטו כן להלכה.
ראצ"ה הנ"ל, רא"ש הנ"ל, מרדכי הנ"ל, רמב"ם ירוחם הנ"ל, שני הלכות הנ"ל, שו"ת הרע"א ס' ר' <->, ר"ן ט ז ד"ה ירושלמי <->, צמ יוסף הנ"ל.

יש שכתבו דלהלכה אין להקל בזה שמא יבוא להקל בשבוע שחל בו ת"ב.
רוקח ס' זי ד"ה הלכות.

אוצר מפרשי הירושלמי

אבל בירושלמי שם באותו ענין מבואר דלא ס"ל כסוגית תלמודא דידן וז"ל הירושלמי. אמר ר' יונה הדא דאת אמר מרוח ומלבוש ברם מרוח ומתקנה, כן אן אמרין הדין קצרה אסור ל' מיעבד עבדת', מתני' פליגי על ר' יונה, שבת שחל ת"ב להיות בתוכה אסורין מלספר ולכבס ובחמישי מותרין מפני כבוד השבת, רבי יונה בשם רב המנונא לתספורת הושבה עכ"ל הירושלמי. וביאור דברי הירושלמי לפי פ' הק"ע והפ"מ שם הוא, דרבי יונה ס"ל דלכבס ולהניח שרי, דכי יתכן לומר דהדין קצרה היינו שהכובס הזה אסור ל' למיעבד עבדתא כל השבוע, והא משום כדי חייו הוא עושה. ופריך שם הירושלמי על ר"י מהא דתנן ובחמישי מותרין מפני כבוד השבת כמו דפריך בתלמודא דידן לר"נ, ומתוך ר' יונה שם דהא דתנן ובחמישי מותרין משום תספורת הוא דנקט, דדוקא בה' מותר אבל לכבס ולהניח כל השבוע שרי, ועיי"ש במפרשי הירושלמי.

ולכאורה יש לומר דהא דאינו מתרץ בלמודא דידן בהא דפריך שם על ר"נ בהא דקתני ובחמישי מותרין, דמשום תספורת הוא דנקט חמישי כמו שמתרץ הירושלמי. משום דבאמת דוחק הוא לתרץ כן, כיון דקתני דשבת שחל ת"ב להיות בתוכה אסורה לספר ולכבס ובחמישי מותרין מפני כבוד השבת, א"כ משמע מלשון המשנה דמותרין מפני כבוד השבת קאי אתרווייהו אתספורת ואכיבוס. ולפ"ז צריכין להבין הא דמתרץ הירושלמי דמשום תספורת הוא דקתני כיון דפשטא דמתני' משמע דקאי אתרווייהו.

ונלע"ד לבאר כוונת הירושלמי. דהנה הגאון בעל שאג"א בסוגיא דתענית שם מבאר, דלרב נחמן דס"ל שם דלכבס ולהניח שרי אע"פ דמתני' קתני סתמא אסורה לכבס, ומשמע דגם בכיבוס תליא איסורא, ע"כ צ"ל דלר"נ ליכא איסור אלא בתרתי במכבס בשבוע זו ולובשה אח"כ בשבוע זו, אבל ללבוש המכובסים קודם שבוע זו או לכבס בשבוע זו ולהניח לית לן בה, ומשום קתני במתני' אסורה לכבס משום דסתם כביסה ללבוש בשבוע זו קיימי. ועיי"ש דהקשה לפי"ז על סוגית הגמ' שם, דפריך לר"נ מהא דקתני ובחמישי מותרין מפני כבוד השבת, אי לכבס וללבוש מאי כבוד שבת איכא, מאי קושיא דילמא מיירי בת"ב שחל בשבת, דאי לא משום כ"ש הו"ל כיבוס ולבישה באותו שבוע של ת"ב, אבל משום כבוד שבת התירו וכו', ועיי"ש שמתרץ דא"א לומר דהא דב"ה מותרין מיירי בת"ב שחל בשבת, דא"כ מאי איירא בחמישי כל השבוע נמי מותר אפי' לכבס וללבוש והואיל והצום נדחה עד אחר שבת אין זה שבוע שחל ת"ב להיות בתוכה, כדאמרין בירושלמי ט"ב שחל בשבת ב' שבתות מותרין עיי"ש. א"כ לפי דבריו מוכח דתלמודא דידן ס"ל כמ"ד בירושלמי, דת"ב שחל בשבת אינו אסור בשבוע שלפניו בתספורת ובכיבוס.

אבל לכאורה יש לומר, דהוכחא זו הוא רק לשיטתו שמבאר דלר"נ גם בכיבוס סתם איכא איסורא כדקתני אסור לכבס, משום דסתם כביסה ללבוש בשבוע זו קיימי, א"כ שפיר יש להקשות כמו שהקשה שם דילמא מיירי מתני' בת"ב שחל בשבת, ומשום קתני ובחמישי מותרין מפני כבוד השבת, אבל כל השבוע אסור כיון דסתם כביסה ללבוש בשבוע זו קיימי, א"כ שפיר קתני במתני' ובחמישי שרי אפי' סתם כביסה דניכר דהוא משום כ"ש. אבל לפי דעת הרא"ש שם דס"ל דלר"נ הא דקתני אסור לכבס היינו ללבוש כלים המכובסים, וז"ל

בירושלמי גופא שם משמע דזה תלוי בפלוגתא דפליגי שם אם לאחריו אסור, דגרסינן שם בירושלמי לאחריו מהו, כלומר הימים שלאחר ת"ב מהו, אם אסור כל השבוע שלאחר' בתספורת ובכיבוס. ואמרין שם בירושלמי דבפירוש פליגי בזה ר"י ור"ל, דר"י אמר לאחר' אסור ורשב"ל אמר לאחר' מותר, מה עבדי לה רשב"ל, פתור לה בת"ב שחל להיות בשבת ולית ש"מ כלום עכ"ל הירושלמי שם. ועיי"ש בפ"מ דמפרש דקושיא הירושלמי הוא מה עבדי לה רשב"ל, היינו מהא דתנן שבוע שחל ת"ב להיות בתוכה אסורין מלספר ולכבס, ומדנקט סתמא משמע דכל השבוע אסור ואפי' לאחר', וע"ז מתרץ הירושלמי דמשנתנו מיירי כשחל ת"ב להיות בשבת והילכך כל השבוע כולה אסורה עיי"ש. הרי מבואר בירושלמי דלמ"ד דלאחר' מותר, ע"כ מוקי למשנתנו דמיירי בת"ב שחל בשבת ומשום אסור כל השבוע שלפניו, א"כ לדידן דקיי"ל דלאחר' מותר, ע"כ מוכח דת"ב שחל בשבת אסור בשבוע שלפניו בתספורת ובכיבוס.

וגם הקשה שם על הנוב"י שכתב דלרשב"ג דס"ל דלאחר' אסור גם בת"ב שנדחה אסור כל השבוע שלאחריו. הא לפי המבואר בירושלמי דלמ"ד דלאחר' מותר, ע"כ מוקי למשנתנו דמיירי בת"ב שחל בשבת דאסור כל השבוע שלפניו, א"כ למ"ד שם בירושלמי דת"ב שחל בשבת שני שבתות מותרין, ולדיד' ע"כ לא מיירי משנתנו בת"ב שחל בשבת, ע"כ מוכח דס"ל כמ"ד דלאחר' אסור, א"כ שפיר מיירי משנתנו בת"ב שחל בתוך ימי השבוע. א"כ מוכח מהירושלמי דאפי' למ"ד דלאחר' אסור, מ"מ בת"ב שנדחה ליום א' מותר בשבוע שלאחר' כדקאמר דשני שבתות מותרין, א"כ מבואר מהירושלמי דלא כהנוב"י. ובאמת לפי פירוש הפ"מ שם בירושלמי שפיר הקשה לכאורה, ועיי"ש בק"ע דמפרש דברי הירושלמי ולפי פירושו שם מבואר איפכא, דאפי' למ"ד דלאחר' מותר בת"ב שנדחה ליום א' שפיר אסור לאחריו כל השבוע, וטעמא הוא שאם אין אתה אוסר מיהת לאחר' א"כ לא נהגו תקנת איסור בשנה זאת עיי"ש בק"ע. אבל באמת פירוש הק"ע שם דחוק למאד, דלפי פירושו קשה דאמאי אינו אסור גם כשחל ת"ב ביום א' כל השבוע שלאחר' מהאי טעמא שכתב שם. וגם מדברי הירושלמי אינו משמע כפירוש הק"ע שם ושפיר קשה לכאורה מהא כמו שמבואר.

ולענ"ד נראה לבאר דברי הירושלמי. דהנה לכאורה קשה על הירושלמי גופא שם, דלמה דחיק הירושלמי לתרץ דלמ"ד דלאחר' מותר מוקי מתניתין שם דמיירי בת"ב שחל בשבת משום דמשמע דכל השבוע אסור, הא שפיר נוכל לתרץ דמתני' מיירי בת"ב שחל בע"ש, א"כ ממילא אסור כל השבוע שלפניו. ומצאתי בגליון הש"ס שם שרוצה להגיה שם בירושלמי. אבל באמת אתי שפיר דברי הירושלמי והיינו, דהנה בתלמודא דידן בתענית כ"ט ע"ב פליגי ר"נ ורב ששת בהא דתנן שם, דשבת שחל ת"ב להיות בתוכה אסורה לספר ולכבס, דר"נ שם ס"ל דדוקא לכבס וללבוש אסור אבל לכבס ולהניח מותר, ור"ש ס"ל דאפי' לכבס ולהניח נמי אסור עיי"ש. ופריך שם הגמ' מהא דתנן שם בחמישי מותרין מפני כבוד השבת, למאי אילימא לכבס וללבוש מאי כבוד שבת איכא, אלא להניח ובחמישי הוא דשרי אבל השבת כולה אסור וכו'. ועיי"ש בסוגיא דמסיק דאפי' לכבס ולהניח נמי אסור כמבואר שם בברייתא עיי"ש.

דכל השבוע הוא לפניו, הרי להדיא דסבירא ליה דגם בחל בשבת לפניו אסור, ופליגי על ר' בא בר כהן דשני השבתות מותרין, (ובגליון הירושלמי שם רצה להגיה דצ"ל דחל בערב שבת, אבל קשה להגיה כל הספרים). ומה דלא אוקים מתניתין דחל בערב שבת, אפשר דהטעם כמו שכתבתי לעיל דאם כן יבא יום ז' ערב בשבת, ואם כן אן דקיימא לן כרבא דתרווייהו לקולא ותקשה עליה דרבא ג"כ ממתניתין, וע"כ צ"ל נמי דמפרש דמתניתין מיירי בחל בשבת וא"כ שני הדינים סותרין זה את זה, דכיון דנפסק הלכה כרבא ע"כ דבחל בשבת אסור לפניו, ובכי האי גוונא מיירי מתניתין והדבר צריך עיון גדול. כה דברי הדו"ש שלמה הכהן מו"ץ בוילנא.

יש שכתבו שר' בא בר כהן שסבר 'שני שבתות מותרין' ס"ל כמ"ד (לקמן ובבבלי שם) דלאחריו מותר.

גזירות ארי שם ד"ה אמר <->, ועי' לעיל ד"ה וי.

בטור (או"ח סי' תקנא) כ' שדעת הסמ"ג (מצות עשה דרבנן ג) שאוסר בשבוע שלפני ת"ב הוא חומרא בעלמא, וטעמיה משום הירושלמי בסוגין, וצ"ע דלהלן בסוגיא מוכח דיש חולקים על דין זה. קרן אורה ל א ד"ה אמר, שו"ת מנחת צדק ה"ל, שו"ת מטעמי יחזק ח"א סי' לז ד"ה והנה (עמ' עט ע"ג) וד"ה ולפי"ז (עמ' פ ע"ג).

קרן אורה ל א ד"ה אמר

והנה הר"ן ז"ל הביא דברי הירושלמי, ט"ב שחל להיות בשבת שתי שבתות מותרות וכן איפסיק הלכה בש"ע. ולכאורה איכא פלוגתא בזה בירושלמי, דפליגי התם ר"י ור"ל, ר"י אמר לאחריו אסור ור"ל אמר לאחריו מותר, מה עבד רשב"ל. ונראה דקאי אד' ר' חייא הגדול דפליגי עלי' דר"ל ור' חייא בר בא דדרש לצפוראי ולא קבלין עלייהו, היינו דדריש להו כר"ל להיתירא ודלא כדברי הק"ע דדריש להו לאיסורא, ולא קבלו עלייהו דהא ציפוראי נהגין חדשה כדאיתא התם, ואמאי לא קיבלו עלייהו לאיסורא דהא הם מחמירין כל החדש כר' יהודה, ודוחק לומר דלענין מיעוט שמחה קאי. ע"כ נראה יותר דדריש להו להיתירא כר"ל ולהכי לא קיבלו עלייהו, ור' חייא הגדול חולק ע"ז. ולולי דמסתפינא הייתי אומר דבן אחו' דר' חייא, צ"ל ברי' של ר' חייא הגדול חלוק עליו, ופריך מה עבד לה ר"ל, פתור לה ט"ב שחל להיות בשבת אז אסור כל השבת כולה, ועיין בפירושו של ק"ע שם, עכ"פ משמע דלדברי ר"ל ט"ב שחל להיות בשבת שבת שלפניו אסורה. ומזה נראה סמך למנהגא של סמ"ג שכתב הטור לאסור שבת שלפניו ועדיין אין שיטת הירושלמי ברורה אצלי. ועיין ברמב"ם ז"ל בפ' המשניות שכתב דהא דתנן ובחמישי מותרין מפני כבוד השבת קאי אט"ב שחל להיות בשבת בג' או בד' וכרשב"ג דאמר לאחריו אסור, וכבר תמה ע"ז הלח"מ ז"ל בהל' תענית. ועיין מש"כ ודברי טעם הם, וא"כ הא דתנן במתני' ובחמישי מותרין היינו לאחריו, ואפשר הוי גריס בירושלמי פתור לה בט"ב שחל להיות בע"ש דבזה ג"כ כל השבת אסור וכדברי הרמב"ם ז"ל.

שו"ת מטעמי יחזק ח"א סי' לז ד"ה והנה (עמ' עט ע"ג) וד"ה ולפי"ז (עמ' פ ע"ג)

והנה ראיתי בספר מנחת ברוך, שהקשה על הפוסקים דפסקו, דת"ב שחל בשבת אינו אסור בשבוע שלפניו לספר ולכבס. ומקורם מהא בירושלמי בפ"ד דתענית המבואר לעיל, הא

א"כ לפי מה שמבואר פ"ה הירושלמי שם לא קשה על הירושלמי מה דהקשינו לעיל, דלמה דחיק הירושלמי לתרץ אליבא דרשב"ל דס"ל דלאחר' מותר דמתני' מיירי בת"כ שחל בשבת, הא שפיר מצי מיירי מתני' כפשטא בת"כ שחל בע"ש וממילא אסור כל השבוע שלפניו. אבל לפי מה שמבואר דקושיא הירושלמי על רשב"ל דס"ל דלאחר' מותר הוא מסיפא דמתני', דקתני ובחמישי מותרין מפני כבוד השבת, ושיטת הירושלמי שם הוא כר' יונה דלכבס ולהניח שרי. א"כ לפי פ"ה זה ע"כ הוצרך הירושלמי לתרץ אליבא דרשב"ל דמיירי בת"כ שחל בשבת, דאי מיירי בת"כ שחל בע"ש לא שייך הא דקתני דמותרין מפני כבוד השבת, הא בלא טעמא דכבוד שבת שרי לשיטת הירושלמי שם דאינו אסור אלא לכבס וללבוש כמו שמבואר.

ולפי"ז מתורץ ג"כ מה דקשה מהירושלמי על הטור והשו"ע בסי' תקנ"א, דפסקו דאם חל ת"כ בשבת דאינו אסור בשבוע שלפניו מדינא, מהא דמבואר בירושלמי דלמ"ד דלאחר' מותר מוכח ע"כ דאסור בשבוע שלפניו בת"כ שחל בשבת, א"כ לדין דקיי"ל דלאחר' מותר מוכח ע"כ דאסור בשבוע שלפניו בת"כ שחל בשבת. אבל לפי מה שמבואר פ"ה הירושלמי, דהא דמוכרח הירושלמי לתרץ אליבא דמ"ד דלאחר' מותר דמתני' מיירי דוקא בת"כ שחל בשבת, הוא משום דשיטת הירושלמי הוא כר' יונה שם דלכבס ולהניח שרי. אבל לפי סוגית תלמודא דידן בתענית שם דמסקינן דלכבס ולהניח אסור, כדפסק הרמב"ם בפ"ה מהל' תענית וכמבואר בטור ושו"ע בסי' תקנ"א שם, שפיר יש לומר דאפי' לפי מאי דקיי"ל דלאחר' מותר, מ"מ מתני' מיירי כפשטא בת"כ שחל בע"ש, ומשו"ה דוקא משום כבוד שבת הוא דמותרין, ושפיר פסקו הטור והשו"ע שם דאינו אסור מדינא בשבוע שלפניו בת"כ שחל בשבת, ומכש"כ לפי מה דמבואר לעיל דמוכח ג"כ מסוגיא דתענית שם בתלמודא דידן דאינו אסור בשבוע שלפניו בת"כ שחל בשבת.

ובזה מתורץ ג"כ דעת הנוב"י שמתרץ דברי המג"א בסי' תקנ"א עיי"ש שכתב הנוב"י, דזה ודאי דאליבא דרשב"ג דס"ל דאסור כל השבוע שלאחר' גס בת"כ שנדחה אסור כל השבוע שלאחר', ולא קשה על הנוב"י מהירושלמי דמתרץ למ"ד דלאחר' מותר דמתני' מיירי בת"כ שחל בשבת, א"כ לר' בא בר כהן דס"ל שם דת"כ שחל בשבת שני שבתות מותרין ע"כ דס"ל כמ"ד דלאחר' אסור, ומתני' מיירי בת"כ שחל בתוך ימי השבוע, ומ"מ ס"ל בת"כ שנדחה דאינו אסור לאחר' כדקאמר דשני שבתות מותרין, א"כ לכאורה מוכח מהירושלמי דלא כהנוב"י. אבל לפי מה שמבואר לעיל דמשמע מהירושלמי שם דלר' בא בר כהן דס"ל דשני שבתות מותרין לא ס"ל כר' יונה שם דאינו אסור אלא לכבס וללבוש, אלא דס"ל כסוגית תלמודא דידן דלכבס ולהניח ג"כ אסור, א"כ שפיר יש לומר דר' בא בר כהן ס"ל כמ"ד דלאחר' מותר משו"ה ס"ל דשני שבתות מותרין, ומתני' לדידי' מיירי כפשטא בת"כ שחל בע"ש כמבואר ולא קשה כלל על הנוב"י.

יש להוכיח מכאן שאין איסור תה"מ בשבת שחל בו ט' באב.
שנלי הלקט סי' רסו >הוצא לעיל ד"ה ציאוירס<.

עפ"ז יש לפרש הא דנקט ר"מ בבבלי (שם) דתשעה באב או ערב ת"כ שחל להיות בשבת אוכל ושותה וכו' ואסור לספר ולכבס מר"ח ועד התענית, דקמ"ל

מותר, מ"מ יש לומר דס"ל דגם בת"כ שחל בשבת אסור בשבוע שלפניו, א"כ שפיר קמ"ל מתני' דאפי' בת"כ שחל בשבת מ"מ מותר מפני כבוד שבת, אלא דמ"מ קשיא לר' יונה מתני' דקתני ובחמישי מותרין, וע"ז שפיר מתרץ ר' יונה בירושלמי שם דהא דקתני ובחמישי משום תספורת הוא דקתני כמו שביארנו.

ובזה מבואר שפיר בהא דמביא הירושלמי אחר מימרא דר"י דלכבס ולהניח שרי, ומתרץ מתני' דלתספורת הושבה, מביא הירושלמי אח"ז הא דר' בא בר כהן אמר דת"כ שחל בשבת שתי שבתות מותרות עיי"ש. ולכאורה אין לו שייכות להא דר' יונה דמיירי לענין לכבס והניח. אבל לפי מה שמבואר אתי שפיר, כיון דע"כ צריכין לתרץ לר' יונה דס"ל דלכבס ולהניח שרי, אפי' לפי מאי דמתרץ ר"י מתני' דלתספורת הושבה, מ"מ קשה הא דקתני מותרין מפני כבוד שבת דמשמע דקאי אתרווייהו, וע"כ צ"ל או דס"ל כמ"ד דלאחר' אסור ומיירי מתני' בת"כ שחל בתוך ימי השבוע, ומ"מ אי לאו טעמא דכבוד שבת הי' אסור משום איסור דלאחר', או דס"ל דגם בת"כ שחל בשבת אסור בשבוע שלפניו, ומיירי מתני' בת"כ שחל בשבת דמותר דוקא משום כבוד שבת, א"כ שפיר מביא הירושלמי אח"ז הא דר' בא בר כהן דס"ל דת"כ שחל בשבת דשני שבתות מותרין, א"כ ס"ל דת"כ שחל בשבת אינו אסור בשבוע שלפניו, וגם ס"ל כמ"ד דלאחר' שרי, ומשו"ה ס"ל דשני שבתות מותרין, א"כ מוכח לדידי' דפליג על ר' יונה וס"ל דלכבס ולהניח אסור.

ובזה מבואר שפיר דברי הירושלמי בתר הכי דמביא פלוגתא דר"י ור"ל, דר"י ס"ל דלאחר' אסור ורשב"ל ס"ל דלאחר' מותר, והקשה שם הירושלמי מה עביד לה, רשב"ל פתר לה בת"כ שחל להיות בשבת עיי"ש. ולעיל מבואר פירוש הפ"מ שם, דקושיא הירושלמי על רשב"ל הוא מהא דתנן שבוע שחל ת"כ להיות בתוכה אסורין מלספר ומלכבס, ומדנקט סתמא משמע דאפי' לאחר' אסור עיי"ש. אבל לפי מה שמבואר לעיל, נלע"ד דשפיר יש לומר דכוונת הירושלמי הוא להקשות על רשב"ל מסיפא דמתני', דתנן ובחמישי מותרין מפני כבוד השבת, והיינו דשיטתא דהירושלמי שם הוא כר' יונה דלכבס ולהניח שרי כמבואר בירושלמי שם, כן אנן אמרינן דהדין קצרה אסר ל' למיעבד עבידתא, כלומר דאין סברא לאסור לכווס למיעבד עבידתא בשבוע זה והא משום כרי חייו הוא עושה. א"כ שפיר פריך על רשב"ל מהא דתנן ובחמישי מותרין מפני כבוד השבת, דבשלמא לר"י דס"ל דלאחר' אסור אתי שפיר מתני' דקתני ובחמישי מותרין מפני כבוד שבת דאע"פ דלכבס ולהניח שרי, מ"מ אי לאו משום טעמא דכבוד שבת הי' אסור לבישת מכובסים בשבת משום איסור דלאחר', והא דקתני ובחמישי שפיר יש לומר דמשום תספורת הוא דקתני כמו דמתרץ ר' יונה שם, אבל לרשב"ל דס"ל דלאחר' מותר, א"כ איך יפרש מתני' דקתני דמותרין מפני כבוד השבת, הא כיון דהאיסור הוא רק על לבישת מכובסין אבל לכבס ולהניח שרי, א"כ בלא טעמא דכבוד שבת שרי. וע"ז שפיר מתרץ דרשב"ל פתר לה בת"כ שחל בשבת, וס"ל דאסור בשבוע שלפניו בת"כ שחל בשבת, ואתי שפיר מתני' דדוקא משום כבוד תספורת הוא דקתני כמו דמתרץ ר' יונה שם ומבואר שפיר סוגית הירושלמי בתענית שם.

הרא"ש שם, ולא מסתבר לומר דר"נ שרי למילכש כלים שנתכבסו קודם לכן, ולא אסר ללבוש אלא כלים שנתכבסו באותה שבת דמילתא בלא טעמא היא עכ"ל. ובאמת פלא הוא על הגאון בעל שאג"א דלא הביא כלל דעת הרא"ש דמבואר להיפוך. א"כ לפי דעת הרא"ש אינו מוכח כלל מתלמודא דידן דאינו אסור בשבוע שלפניו בת"כ שחל בשבת, כיון דלדעת הרא"ש אליבא דר"נ לא נוכל לתרוצי מתני' דקתני ובחמישי מותרין מפני כבוד השבת, מיירי בת"כ שחל בשבת משו"ה דוקא מפני כבוד שבת התירו. דמ"מ קשה כיון דלר"נ האיסור הוא רק על הלבישה אבל בכיבוס לא תליא כלל איסורא, א"כ למה קתני דבחמישי מותרין דמשמע כל השבוע אסור לכבס, הא כיון דכיבוס גרידא שרי לר"נ ולבישת מכובסים שרי לכבוד שבת, א"כ אפי' כל השבוע שרי לכבס לצורך שבת דהוי כלכבס ולהניח לאחר ת"כ דשרי אליבא דר"נ, ושפיר מקשינן לר"נ ממשנתינו. א"כ אינו מוכח כלל מתלמודא דידן דס"ל דת"כ שחל בשבת אינו אסור בשבוע שלפניו.

אבל באמת יש לומר דאפי' לדעת הרא"ש מ"מ קשה, כיון דע"כ לר"נ הא דקתני אסורה לכבס היינו לבישת בגדים מכובסים, א"כ שפיר יש לתרץ מתני' אליבא דר"נ דמתני' מיירי בת"כ שחל בשבת, ושפיר קתני דבחמישי מותרין מפני כבוד השבת דבין לבישת בגדים מכובסים ובין התספורת מותרין מפני כבוד השבת, דאי לאו משום כבוד שבת הי' אסור ככה"ג בת"כ שחל בשבת, והא דקתני ובחמישי בודאי זה קאי רק אתספורת, דלענין לבישה לא שייך להתיר בחמישי משום כבוד שבת. אע"פ שביארנו לעיל דזה דוחק לומר דקאי רק אתספורת, היינו משום דקתני מותרין מפני כבוד השבת משמע דקאי אתרווייהו אתספורת ואכיבוס, אבל לפי מאי דמוקמינן דמיירי בת"כ שחל בשבת, שפיר קאי הא דקתני דמותרין מפני כבוד השבת אתרווייהו, דאי לאו משום כבוד שבת בוודאי הי' אסור בין תספורת ובין לבישת בגדים מכובסים בת"כ שחל בשבת, ורק הא דתני ובחמישי ע"כ קאי רק אתספורת דאע"פ דתספורת אסור בכל השבוע, מ"מ בחמישי שרי משום כבוד שבת. וע"כ צריכין לתרץ סוגית הש"ס דמקשה לר"נ ממתני' כמו שתירץ השאג"א, דתלמודא דידן ס"ל כמ"ד בירושלמי דאינו אסור בשבוע שלפניו בת"כ שחל בשבת, ומשו"ה אי אפשר לאוקמי מתני' בת"כ שחל בשבת. א"כ לפ"ז שפיר מוכח מתלמודא דידן כדעת הטור והשו"ע דאינו אסור בשבוע שלפניו בת"כ שחל בשבת. וכו'.

ולפי מה שמבואר סוגיא דתענית בלתמודא דידן, שפיר יש לבאר כוונת הירושלמי בתענית שם, בהא דס"ל לר' יונה שם דדוקא לכבס וללבוש אסור אבל לכבס ולהניח שרי, ומתני' דקתני ובחמישי מותרין מפני כבוד השבת מתרץ שם דמשום תספורת קתני, אין כוונת הירושלמי לתרץ מתני' דהא דקתני ובחמישי מותרין מפני כבוד השבת קאי רק אתספורת ולא אכיבוס, דא"א לתרץ כן משום דלשון מתני' דקתני מותרין מפני כבוד השבת משמע דקאי אתרווייהו. אלא כוונת הירושלמי הוא לתרץ לדברי ר' יונה הא דקתני ובחמישי מותרין, דהא דקתני דמותרין מפני כבוד השבת שפיר יש לתרץ, אפי' אם נאמר דאינו אסור אלא לכבס וללבוש, מ"מ קמ"ל מתני' דלבישת בגדים מכובסים מותר מפני כבוד השבת, דאי לאו טעמא דכ"ש הי' אסור, משום דשפיר יש לומר דס"ל דלאחר' אסור, ואפי' אם נאמר דס"ל דלאחר' אסור,

אוצר מפרשי הירושלמי

הוא רק בגדר תשלומין, אם כן כיון דלא הוה בר חיובא בזמנו כיון דהיה חולה אז ליכא עליו חיוב תשלומין, והוי כמו חגר ביום ראשון ונתפשט ביום שני, דמבואר בש"ס חגיגה דמאן דסובר דהוא תשלומין הוא פטור, אבל אם נימא דחיוב בפני עצמו הוא, בודאי גם קטן שהגדיל אז או חולה שהבריא בעשירי מחויבים בכל חומר דיני ת"ב ביום זה, כיון דחיוב בפני עצמו הוא מצד תקנת חכמים שקבעו אז ב"ב באב בשנה שחל ת"ב בשבת. וכו'.

אבל יש להביא ראיה ברורה דת"ב שנדחה ליום עשירי לא הוה בגדר תשלומין, מהא דמבואר דת"ב שחל בשבת אין לה דין שבוע שחל ת"ב בתוכה, מהא דתניא בתענית שבוע שחל ת"ב בתוכה אסור לספר ולכבס, כיצד חל להיות באחד בשבת מותר לכבס כל השבת כולה, וקא חשיב כל ימי השבוע מתי אסור ומתי מותר, וקשה מ"ט שייר חל להיות בשבת כיון דמונה כל ימי השבוע, אלא משום דנכלל זה במה דתני חל להיות באחד בשבת, כיון דשחל בשבת גם כן הוא נדחה ליום א'. ומבואר שם ברא"ש ור"ן מהמקור מהירושלמי דמס' תענית, דת"ב שחל בשבת שני שבתות מותרין, דכיון שנדחה התענית עד יום ראשון לא היה זה שבת שחל ת"ב בתוכה, לכן מותר בשני שבתות בשבוע שלפניו מותר דכיון דנדחה התענית עד יום ראשון, אם כן שבת ראשונה אינה שבת שחל ת"ב בתוכה, ושבת שנייה הוא אחר התענית על כן מותר בשתייהן. ואם נאמר דת"ב שנדחה הוי בתורת תשלומין, אם כן לענין איסור דגורו חז"ל לספר ולכבס בשבוע שחל ת"ב, כיון דלא שייך בזה תשלומין בשבת שניה שהוא אחר התענית, ואמאי אינו אסור לספר ולכבס בשבוע ראשונה מדין אבילות דגורו חז"ל, אלא מוכח מזה דת"ב שנדחה לא הוי בתורת תשלומין, אלא דהחיוב בעשירי הוא מצד עצמו, והוי כמו שחל ת"ב ביום א' דלא שייך אז לאסור בשבוע שלפניו לספר ולכבס.

יש מקשים על דין זה מהא דתנן (ר"ה יח.) על ששה חדשים השלוהין יוצאין וכו' ועל אב מפני התענית, דאם היה חודש תמוז מעובר וחל ר"ח בשבת מאי נפק"מ לבני הגולה לדעת מתי חל ר"ח, הרי ממ"נ התענית חל ביום ראשון ולדברי הירושלמי שתי השבתות מותרות. שו"ת מנחת צדק ע"פ ד"ה והיה אפשר.

שו"ת מנחת צדק ע"פ ד"ה והיה אפשר

והיה אפשר להביא ראיה דת"ב שחל בשבת יש לה דין שבוע שחל ת"ב בתוכה. מהא דתנן (ר"ה יח.) על ששה חדשים השלוהין יוצאין, על ניסן מפני הפסח ועל אב מפני התענית ועל אלול מפני ר"ה וכו'. וקשה למה היו שלוחין יוצאין כשחל ר"ח אב ביום ו', הא ממ"נ יעשו בני הגולה את התענית ביום א', דאי ר"ח ביום ו' א"כ חל ט"ב בשבת ונדחה ליום א'. כדתנן (מגילה ה') ואם עברוהו לתמוז וחל ר"ח אב בשבת ג"כ ט"ב ביום א'. מעתה אין שום נ"מ לבני הגולה לידע מתי היה ר"ח ביום ו' או בשבת. דהא ת"ב שחל בשבת ונדחה אינו נוהג באותו שבת שום אבילות כדתניא (תענית כט:). והר"ש שם כתב דאפילו דברים שבצנעה מותר מן הדין. א"כ למה היו שלוחין יוצאין. א"ו דהנ"מ הוא אם חל ר"ח ביום ו' וט"ב חל בשבת, א"כ שבוע שלפניו הוה שבוע שחל בו ט"ב ומשום השלוהין יוצאין לאסור עליהן תספורת ותכנסות בכ"מ שיבאו. ואין לומר דמשום יוצאין השלוהין דבלא"ה לא הוו ידעי כלל מתי היה ר"ח. דלמא ביום ה' או ביום א'

להיות תשעה באב בתוכו, ולאחריו נמי מותר, ואף על גב דרבי יוחנן קאמר בירושלמי לאחריו אסור, הכא הוה ליה שבת אחרת כיון שראוי להיות בשבת, ולפניו לא הוי, ובתרווייהו לקולא, כדפסק רבא נמי (ו) בתרווייהו לקולא כדפרישית לעיל.

יש שמביאים ראיה מדין זה דלפניו ולאחריו מותר דת"ב שנדחה ליום א' אינו מדין תקנה אלא מדין תשלומין, ונפ"מ אם עבר וצם בשבת שאינו חייב לצום ביום א'. פננת פננת ככך א' ח"צ נהשטמות עמ' נד ע"ד <->.

ויש שמביאים ראיה להיפך דת"ב שנדחה אינו מדין תשלומין אלא תענית הוא מצד עצמו. שו"ת מטעמי יתחק ח"א סי' לא ד"ה ועוד נלע"ד, קוצן המאור שנה ט חוצרת ח עמ' 21.

שו"ת מטעמי יתחק ח"א סי' לא ד"ה ועוד נלע"ד

ועוד נלע"ד להביא ראיה דת"ב שנדחה לא הוי בגדר תשלומין, מהא דמבואר בהרא"ש והר"ן סוף מס' תענית לענין הא דתנן שם, דשבוע שחל ת"ב להיות בתוכה אסור לספר ולכבס וכו', ומבואר שם בהרא"ש והר"ן מהירושלמי דמס' תענית, דת"ב שחל בשבת שני שבתות מותרין, דכיון שנדחה התענית עד יום ראשון לא הוי זה שבת שחל ת"ב להיות בתוכה עכ"ל הרא"ש והר"ן שם. וכן מבואר בטור בס' תקנ"א עיי"ש שכתב וז"ל. ואם חל ת"ב ביום א' או בשבת ונדחה עד אחר השבת מותר בשני שבתות, בשבוע שלפניו מותר דכיון דנדחה התענית עד יום ראשון א"כ שבת ראשונה אינה שבת שחל ת"ב להיות בתוכה, ובשני" נמי הוא אחר התענית הילכך מותר בשתייהן עכ"ל הטור. ועיי"ש בטור שמביא דעת הסמ"ג שכתב, שנהגו כשחל להיות בשבת לאסור כל שבוע שלפניו לספר ולכבס וכו', וכתב הטור ע"ז דהוא מצד חומרא בעלמא, וכן מבואר בשו"ע בס' תקנ"א סעי' ד' עיי"ש. ואם נאמר דת"ב שנדחה הוי בתורת תשלומין, א"כ לענין איסור דגורו חז"ל לספר ולכבס בשבוע שחל בו ת"ב, כיון דלא שייך בזה תשלומין בשבוע שני" דהוא אחר התענית, ואמאי אינו אסור לספר ולכבס בשבוע ראשונה מדין אבילות דגורו חז"ל לענין זה בשבוע שחל בו ת"ב, אלא ע"כ מוכח דת"ב שנדחה לא הוי בתורת תשלומין אלא דהחיוב בתענית ואבילות בעשירי אז היא מצ"ע כמו שמבואר, והוי כמו שחל ת"ב ביום א' דלא שייך אז לאסור בשבוע שלפניו לספר ולכבס.

קוצן המאור שנה ט חוצרת ח עמ' 21

נסתפקתי בהא דתשעה באב שחל בשבת שנדחה למחרתו, אם תענית זה החיוב הוא רק בתורת תשלומין, או דאינו בתורת תשלומין, אלא חיוב ביום זה מצד עצמו מצד תקנת חכמים שקבעו בתענית ואבילות בעשירי באב בשנה שחל ט' באב בשבת. ונ"מ לדינא הוא לענין קטן שהגדיל בעשירי באב, דאם נימא דזה הוא רק בתורת תשלומין, אם כן כיון שהיה קטן בת"ב שחל בשבת ולא הוי בר חיובא בזמנו, ליכא עליו חיובא דתשלומין כמבואר דעת הרא"ש מסוף מ"ק, לענין קטן שהגדיל בתוך ימי אבילות שמחולק בזה עם רבו מהר"ם מרוטענבערג, והטור וש"ע פסקו כדעת הרא"ש. ועוד יש נ"מ לדינא לענין חולה שהבריא בעשירי באב, לפי מה שבארתי דחולה שמותר לאכול בת"ב אינו בכלל בר חיובא לענין תענית בת"ב, אם כן לפי זה יש להסתפק אם היה חולה בת"ב שחל בשבת והבריא למחרתו, אם נאמר דת"ב שנדחה

דאפילו אם חל בשבת ונדחה ליום ראשון אסור, לאפוקי משיטת הירושלמי כאן שאסור רק בשבוע שחל בו ת"ב באחד מימי השבוע ולא כשחל בשבת. חשק שלמה ע"פ ד"ה מר"ח, שדי חמד אסיפת דינים פאת השדה מערכת זין המנרס סי' א' אות ה' ד"ה ואגב דליירי (א) (והועמק נש"ת זמן שלמה הנדמ"ח ח"צ ח"א סוס"י מג), ועי' ראצ"ה ח"ג סי' תפפג.

חשק שלמה ע"פ ד"ה מר"ח

מר"ח עד התענית. הא דלא אמר עד ת"ב, י"ל דאתא לאשמעינן דאם חל בשבת ונדחה אסור עד לאחר התענית, משום דלמ"ד דאינו אסור אלא בשבוע שחל ט"ב להיות בתוכה אז ב' השבתות מותרין כמש"כ בירושלמי. קמ"ל ר"מ דמ"מ לדידיה אסור מר"ח עד התענית, משום דלדידיה לא תליא בשבוע שחל ט"ב רק מר"ח.

שדי חמד אסיפת דינים פאת השדה מערכת זין המנרס סי' א' אות ה' ד"ה ואגב דליירי (א)

ואגב דאירי בדין זה, ראיתי לכתוב למר נ"י מה דכתבתי בענין זה על הגליון הגמרא שלי בסוף תענית, על הא דאמר ר"מ בברייתא דאסור לספר ולכבס מר"ח עד התענית, וכתבתי בצדו דמה שמדייק ר"מ דאמר עד התענית ולא אמר עד תשעה באב, לאשמעינן דאם חל בשבת ונדחה התענית לאחר השבת אסור עד לאחר התענית, משום דלמאן דאמר דאינו אסור אלא בשבוע שחל תשעה באב, אם חל בשבת שני השבתות מותרין כמש"כ בירושלמי, קא משמע לן ר"מ לדידיה אסור משום דסבירא ליה דאסור מראש חדש, והילכך אפילו ביום התענית אסור ואפילו דהוא אחר תשעה באב. ולמ"ד שם בירושלמי דאם חל בשבת גם נוהג שבת שחל תשעה באב, וכמו דמשמע שם מתירוצו של רשב"ל, וכמו דפירש בק"ע שם. (ופירוש הפני משה שם תמוה, וגם מה שתמה שם בגליון הש"ס גם כן לא קשיא מידי, דהדבר פשוט דרשב"ל פליג אהא דלעיל), משמע דלרשב"ג דסובר דגם לאחריו אסור אסור בשני השבתות, יש לומר דקמשמע לן ר"מ דאינו אסור רק עד התענית, משום דסבירא ליה דלאחריו מותר. ומה דשני בברייתא השניה בדברי ר"מ למתניתין, ונוהג אבל מראש חדש עד התענית, י"ל דקמשמע לן דגם ביום עשירי אסור לספר ולכבס אפילו חל תשעה באב בחול, מכל מקום יום המחר אסור לספר ולכבס, ובבשר ויין דיום העשירי גם כן מקרי יום התענית, דהא ר' אבין ציים יום תשיעי ועשירי. וזה יהיה סמך גדול למה שכתב הרב ב"י בש"ע סי' תקנ"ט, דמנהג כשר הוא שלא לאכול בשר ויין ביום העשירי כל היום, ואל זה רמז הברייתא דתנא ונוהג אבל ולא תנא לספר ולכבס כמו בברייתא הראשונה. ודברי הרמ"א שם שפסק כהסמ"ק דאינו אסור רק עד חצות תמוה באמת, דהיכן מצינו יום שמקצתו אסור ומקצתו מותר, ועוד דהא משמע דכל יום העשירי עדיין נשרף בית המקדש וצ"ע. וה' יהפוך לנו צום התשיעי לששון ולשמחה ויבנה בית המקדש במהרה בימינו ויקויים בנו הכתוב מה נאוו על ההרים גלגל מבשר משמיע שלום וגומר. וגם הכתוב כי ניהם ה' ציון ניהם כל חרבותיה וישם מדברה כעדן בב"א. כה דברי ידירו שלמה הכהן הנ"ל.

ראצ"ה ח"ג סי' תפפג

גרסינן בירושלמי דפרקין רבי אבהו בשם רבי יוחנן תשעה באב שחל להיות בשבת שתי שבתות מותרים. פירוש כשחל להיות תשעה באב בשבת ונדחה עד יום ראשון, דלפניו לא הוי שבת שחל

וס"ל דלאחריו מותר כדאיתא בבבלי ד' כ"ט ע"ב, [ולא מצינו] שמעיד דיש פלוגתא דר"י ורשב"ל בזה, א"כ מדוע לא קיבלו רבנן דצפוראי, ע"ז משני ל' דבפירוש פליגין בזה ר"י ורשב"ל וס"ל כר"י.

מה עבד לה רשב"ל, זה שייך לבתר הא דבסמוך ונדפס בכאן, ושייך לבתר דגרסינן דרומאיי נהגין חגה, צפוראיי נהגין חרשה, טיבריא נהגין שבתה, חזרו טיבריא נהיגי כרבנן דציפורין, ע"ז מקשה מה עבד לה רשב"ל דהאין ס"ל דלאחריו מותר הא כתוב שבתה א"כ כל השבת אסור, ע"ז משני פתר לה דמשכח"ל כל השבוע כגון ט"ב שחל להיות בשבת ולית ש"מ כלום, ר"ל דבאופן זה משכח"ל שבוע כולה דאסור בשבת שלפניו. דהא יום השבת שייך להשבוע דלעבר כדאיתא במס' נדרים ד' ס' ע"א, וע"כ אסור כל השבוע. ופליג על ההיא דר' בא בן כהן דקאמר דב' שבתות מותר.

וע"ז סמך בספר המצות מובא בטור ז"ל וכתב, שנהגו כשחל ט"ב בשבת לאסור כל שבוע שלפניו לספר ולכבס, וכן כתב הב"י ז"ל בשם הגה"מ וכלבו ז"ל, ע"כ חששו לזה. אך לפי שיטת הבבלי כפי מה שפסק רבא כר"מ וכרשב"ג דלאחריו מותר, וס"ל דשבתה הוא השבוע שחל ט"ב בתוכה לא בעינן כל השבוע אלא אסור בשבת זה ולאחריו מותר אך מכיון דהירושלמי מסיק דרשב"ל מוקי לקרא דשבתה דמשכח"ל לפעמים כל השבת, כגון שחל בשבת ע"כ נהגו לאסור כל השבוע שלפניו משום ההיא ירושלמי, כיון דלא מצינו מפורש בבבלי להיפך, אך אין זה אלא מנהג דחששו לחומרא, ובעיקר הדין משמע מהבבלי דלא ס"ל שבתה הוא כל השבת אלא קאי על השבוע שחל ט"ב בתוכה, מהא דפסק רבא כר"מ דלאחר התענית מותר, אך יש סמך להמנהג הזה מהאי ירושלמי, ודו"ק.

משני"ח

לאחריו מהו, היינו אם ט' באב הוא באמצע שבוע אם אחר ט' באב כל השבוע אסור או רק עד ט' באב אסור, ר' יוחנן אמר אסור ורשב"ל אמר מותר, דרשה ר' חייא בר בא בציפורי, היינו דרש כי מחלוקת ר"י ורל"ק בזה, ולא קבלו שהיא מחלוקת ר"י ורל"ק, ואמר ר' אימי לר' איסי ואין בן אחוה דר' חייא הגדול חולק עליו על ריש לקיש? (וכן מבואר בבבלי דרב סובר מותר דרב בר אחוה ובר אחתיה דר' חייא) אמר ליה בפירוש פליגין, ר' יוחנן אמר אסור ריש לקיש אמר מותר, ר' יצחק בן אליעזר מן דהוה ט' באב נפק הוה מכריז ופתחון ספריא וכו', (מוכח היא הגרסא הזאת בזה שמקושר דברי ר' יצחק עם מה שנאמר מקודם), ולמען להקל על הלומד אציגה כמו שהיא.

אמר ר' יונה, הדא דאת אמר מירוח (קלינען כמו מירוח התבואה מן הפסולת) ומלבוש, ברם מירוח ומתקנא כן אנן אמרינן הדין קצרי אסור למעבד עבידתיה? מתניתין פליגא על ר' יונה, שבת שחל ט' באב להיות בתוכה אסורין מלספר ומלכבס, בחמישי מותרין מפני כבוד השבת, פתר לה ט' באב שחל להיות בשבת ולית שמע מינה כלום, רבי בא בר כהן אמר קומי ר' יוסי ר' אחא בשם ר' אבהו, ט' באב שחל להיות בשבת שתי שבתות מותרות מה עבד לה ר' יונה, ר' יונה בשם רב המנונא לתספורת הושבה, לאחריו מהו ר' יוחנן אמר אסור וריש לקיש אמר מותר, דרשה ר' חייא בר בא לציפוראי לא קבלון עליהון, אמר ר' אימי לר' יוסי ואין בן אחוי של ר' חייא הגדול חולק

וללבוש לאחריו אפילו לרב נחמן, ואפילו הכי משום כבוד שבת בה' שרי.

וי"ל דאפילו למאן דאמר דכל אותו שבוע אפילו לאחריו אסור היינו דווקא בר' ימי החול, אבל שבת אינו בכלל אחר תענית דתשעה באב גופיה נדחה מפני כבוד שבת. א"כ יום שבת אינו נטפל ונכלל בכלל שבוע זו שחל ט"ב בתוכה ואינו נמנה עמהן. וכיון שכן אי סלקא דעתך דאין אסור אלא לבישה עם הכיבוס של שבוע זו, א"כ למה לי טעמא דהיתר חמישי משום כבוד שבת, תיפוק ליה בלאו הכי כיון דאין שבת בכלל איסור של שבוע זו הוה ליה כלכבס ולהניח לאחר זמן איסור דשרי לכולי עלמא, ועוד מאי איריא דבה' דאיכא משום כבוד שבת דמתיר, אפילו כל השבוע דליכא משום כבוד שבת אפילו הכי מותר מדר"נ דהוה ליה לכבס ולהניח, ואף על גב דמפרש לקמן טעמא דרשב"ג משום דכתיב שבתה, היינו ימי החול ואין שבת עצמו בכלל. והשתא דאתית להכי קושיא קמייאת נמי לא קשה מידי ואינו צריך להא דירושלמי שכתבתי.

שפת אמת שס ד"ה אלף

בגמ' אלא להניח ובחמישי היא דשרי. לכאורה אין מובן, הא דוקא להניח על אחר ת"ב הוא דשרי, אבל הכא מכבסו כדי ללבוש בשבת שהיא ת"ב עצמו, דיותר שכיח שיהי' ת"ב בשבת מבע"ש, א"כ מצי מוקי לה בהכי. אכן לפמ"ש הרא"ש בשם הירושלמי, דבחל ת"ב בשבת כיון דנדחה על אחר השבת אין בשבוע הקודמת דין שבוע שחל ת"ב להיות בתוכה, שפיר מקשה הגמ'. אך מ"מ אכתי קשה דילמא ר"נ לא ס"ל הכי, דודאי סברא הפשוטה נראה דאית ליה דין שבוע שחל ת"ב בתוכו. לכן נראה דבלא"ה דייק הגמ' שפיר, דכיון דבשבת מותר ללבוש, א"כ הוי כמו מכבס ללבוש אחר ת"ב דמ"ש כיון דמכבסו על זמן שמוותרין ללבוש בו, ומ"מ קודם ה' בשבת אסור א"כ פריך הגמ' שפיר.

הובא בראשונים.

מורת האלם שער האלם ענין אלנות ישנה ד"ה ירושלמי (כמצי הרמב"ן מהדו' שעוועל מ"ב עמ' רמה).

לאחריו מהו, רבי יוחנן אמר לאחריו אסור, ר' שמעון בן לקיש אמר לאחריו מותר, דרשה רבי חייא בר בא לציפוראי ולא קבלון עליהון וכו'.

ביאורים בדברי הירושלמי.

קה"ע, פנ"מ, קרן אורה ל' א' ד"ה אמר >הוצא לעיל ד"ה רבי נא כזומרת ד"ה נטור<, ידד"ו (נדפס בקונצ' זכרון שלמה תשל"ז), משני"ח.

ידד"ו (נדפס בקונצ' זכרון שלמה תשל"ז)

כתב הטור בשם הרא"ש ז"ל, מפני שכיון שנדחה על אחר שבת א"כ השבת שלפניו אין זה שבוע שחל להיות ט"ב בתוכה ושבוע השני הוא לאחריו ומותר. ואח"כ מביאה הגמ' הפלוגתא שבין ר"י ורשב"ל בלאחריו, דר"י אוסר ורשב"ל מתיר. ודרשה רחב"ב בציפוראי, ר"ל כהדא דרשב"ל דמותר ולא קיבלו עליהון להתיר שלאחריו, וכן מוכרח דדריש להו דמותר ולא קיבלו עליהון וכדפ' הפ"מ ז"ל. [ולפלא על הק"ע ז"ל שכתב להיפך דדרש להו דאסור ולא קיבלו עליהון וס"ל דמותר, דהא בפירוש מסיק בסמוך בציפוראי אסרי לאחריו], ע"ז אמר לי ר"א לר' יוסי ואין בן אחוי של ר"ח הגדול חולק עליו, פ' דקמתמה מדוע לא קבלו רבנן דצפוראי הא רב היה בזמן ההוא קודם שהלך לבבל בציפורי כדאיתא בירושלמי בסוף מס' כתובות ובסוף מס' כלאים, והוא אינו חולק עליו

שלאחריו דלמא עברוהו לאייר ולתמוז. או להיפך דלמא חסרוהו לסיון ולתמוז. זה ליתא דלעולם אינן מסופקין אלא בשני ימים כדאמרינן (ר"ה כ:). אר"ז אמר ר"נ כל ספיקא לקמיה שדינן. למימרא דחמיסר ושתסר עבדינן ארביסר לא עבדינן וכו'. א"כ לכאורה מוכח דט"ב שחל בשבת שבוע שלפניו יש לה דין שבוע שחל ת"ב בתוכה. וא"ש דהשלוחין יוצאין תמיד אפילו כשחל ר"ח ביום ו' מה"ט שכתבנו.

אמנם לדברינו קשה. דא"כ מ"ט לא פרכינן בירושלמי תענית (פ"ד ה"ו) על ר' בא בר כהן דס"ל דט"ב שחל בשבת שבוע שלפניו אין לה דין שבוע שחל ת"ב להיות בתוכה, ממשתנו דעל ששה חדשים השלוחין יוצאין כמש"כ. וכ"ת כיון שבררנו דלהירושלמי מאן דס"ל דט"ב שחל בשבת אין לה דין שבוע שחל ט"ב בתוכה, ע"כ דס"ל דימים שלאחר ט"ב אסור. א"כ א"ש הא דשלוחין יוצאין כשחל ר"ח אב ביום ו', לידע אם הימים שלאחר ט"ב אסור. דאם התענית חל בשבת ונדחה ימים שלאחריו מותר, כדאמרינן בירושלמי שהבאתי. ואם חל ביום א' הימים שלאחריו אסור. אך זה ליתא דא"כ כשחל ביום ו' השלוחין יוצאין להקל לומר דהימים שלאחריו מותר. ובלא"ה ג"כ היו מקילין מה"ד. וכדאמרינן (פסחים נד:): יוהכ"פ ספיקו אסור ט"ב ספיקו מותר, ומוקמינן בגמרא שם דהאי ספיקא הוא ספיקא דקביעא דירחא, אלמא דכל ספיקא משום קביעא דירחא דאב אזלינן לקולא.

אך באמת בלא"ה קשה כה"ג על משנתנו דר"ה שם. דתנן ועל אלול מפני ר"ה, ופ"י רש"י דבני הגולה יעשו ר"ה ביום ל' לר"ח אלול. ובתוס' הקשו ע"ז מביצה (ה). ומדוכתי טובא, דמוכח דעושינן ב' ימים ר"ה משום דלמא עברוהו לאלול, ומה"ט כתבו דבאמת היו עושינן ב' ימים ר"ה, וכ"כ הריטב"א. אלא דהקשה ע"ז הא אפילו הרחוקים ג"כ אינן עושינן יותר משני ימים. א"כ למה שלוחין יוצאין על אלול כיון דסו"ס יעשו שני ימים ר"ה. ותו' דאע"ג דהרחוקים ג"כ אינם עושים יותר משני ימים דסמכינן דתרי ירחי חסירי קלא אית ליה, אפ"ה בכ"מ שאפשר לברר צריך לברר ולא סמכינן ע"ז, ומשו"ה שלוחין יוצאין על אלול. ומה"ט א"ש נמי דיוצאין על ר"ח אב כשחל ביום ו'. דבכ"מ שאפשר לברר צריך לברר שלא עשו שני חדשים חסרין ונמצא ר"ח ביום ה'.

יש מיישבים סוגיית הבבלי (כט:): ע"פ דברי הירושלמי. גזירות ארי שס ד"ה וא"ת א"כ, שפת אמת שס ד"ה אלף.

גזירות ארי שס ד"ה וא"ת א"כ

וא"ת, א"כ מאי פריך מהא דבחמישי מותרים מפני כ"ש אי לכבס ולהניח מאי כבוד שבת איכא. מאי קושיא דילמא מיירי בתשעה באב שחל בשבת, דאי לאו משום כבוד שבת הוה ליה כיבוס ולבישה באותו שבוע של תשעה באב, אבל משום כבוד שבת התירו וכו'.

ויש ליישב דאי אפשר לומר דהא דבה' מותרין מיירי בט"ב שחל בשבת, דא"כ מאי אריא בה' כל השבוע נמי מותר, דהואיל והצום נדחה עד אחר שבת אין זה שבוע שחל ט"ב בתוכה, כדאמרינן בירושלמי ט"ב שחל בשבת ב' שבתות מותרין. ומכל מקום קשה לי לימא דתנא דידן כרבי שמעון בן גמליאל ס"ל דאמר לאחריו אסור ובחל ט"ב באחד מימי השבוע וכיון דימי, אבל לדידן תופסין כל השבוע לפניו ולאחריו אסור לכבס לפניו

אוצר מפרשי הירושלמי

עליו? אמר ליה בפירוש פליגין, ר' יוחנן אמר לאחריו אסור וריש לקיש אמר לאחריו מותר, ר' יצחק בן אלעזר מן דחוה ט' באב נפק הוה מכריז ופתחון ספרייא.

בבבלי (כט): נחלקו בזה רב ושמואל (ומסיק 'תנאי היא').
יפה עינים טס ד"ה אצל <->.

פ, ב

מה עבד לה ר' שמעון בן לקיש, פתר לה תשעה באב שחל להיות בשבת ולית שמע מינה כלום.
ביאורים וגירסאות בדברי הירושלמי.

קה"ע, פנ"מ, גליון הס"ס, יפה עינים טס ד"ה מימני <->, שו"מ מטעמי יתחק ח"א סי' לז ד"ה ולענ"ד נראה (עמ' עט ע"ד) וד"ה וצוה מצולר (עמ' פ ע"ג) <הוצא לעיל ד"ה ר' צא כותרת ד"ה יס מקשים>.

גליון הס"ס

צ"ע דהא בחל בשבת קאמר לעיל דשתי שבתות מותרו. ואולי ט"ס הוא, וצ"ל בחל להיות בע"ש דאסור כל השבוע לפניו וליכא לאחריו כלל.

צ"ע דלעיל אמרינן ת"ב שחל להיות בשבת ב' שבתות מותרות.
גליון הס"ס הנ"ל.

צ"ע מש"כ בשו"ת נודע ביהודה (מהדו"ת או"ח סי' קה) שבת"ב שחל להיות בשבת איכא למאן דס"ל דשבוע שלאחריו אסור, הא בסוגית הירושלמי מבואר דלכו"ע מותר.

שו"מ מנחת צדק סי' פז ד"ה והנה לפי, שו"מ מטעמי יתחק הנ"ל ד"ה והנה (עמ' עט ע"ג) וד"ה וצוה (עמ' פ ע"ד) <הוצא לעיל על הירושלמי רזי צא ד"ה צטור>.

שו"מ מנחת צדק סי' פז ד"ה והנה לפי

והנה לפי מש"כ בהאי ירושלמי שהבאתי, מבואר בהדיא דאפילו למ"ד דלאחריו אסור, מ"מ כשחל ת"ב בשבת ונדחה ליום א' לאחריו מותר. ומצאתי בנוב"י מה"ת (סימן ק"ה) שנחלקו בהאי דינא. ומהירושלמי הנ"ל קשה על הנוב"י, דבירושלמי מבואר בהדיא דבנדחה ליום א' לד"ה לאחריו מותר.

רבי יצחק בן אלעזר מן דהוה תשעה באב נפק הוה מכריז יפתחון ספרייא ומאן דבעי יספדא יספד.

משמע דרק מי שרוצה, אבל היו חסידים שהחמירו בזה.
עלי תמר.

עלי תמר

ומאן דבעי יספר. לשון זה משמע שרק מי שרוצה להסתפר יסתפר ואין מוחין בידו. אבל היו חסידים שנהגו לא להסתפר בעשירי, שהרי היו חסידים שצמו תשיעי ועשירי. לפיכך אלו שלא היה בכוחם להתענות שני ימים, מ"מ לא הסתפרו בעשירי. ודוגמא שכתב הטור בסימן תקנ"ח, ואנו בזמן הזה תש כוחנו ומ"מ מנהג כשר הוא שלא לאכול בשר בליל עשירי רק להשיב נפש שיהיה קרוב לעינוי עכ"ל. ובשו"ת רש"ל סימן צ"ב כתב, ואל תשגיח במה שכתוב במנהגים וטוב שלא לאכול בשר ולא לשתות יין בליל עשירי ויומו וכו', ומסיק דמותר לספר ולכבס אחר ט"ב מיד. ומ"ש ומסיק וכו', דמשמע דכן מסיק התלמוד וכך הוא האמת לפי דין התלמוד, אבל מה שנהגין שלא לאכול בשר ולשתות יין אף זה בכלל וכו', עיי"ש.

ולפמ"ש, כדעת המהרש"ל משמע בירושלמי דרק

מאן דבעי אין מוחין בידו, אבל מדת חסידות היא להחמיר, וה"ה בכיבוס. ואולי נשמטה מלה במנהגים וצ"ל ומסיק בירושלמי וכו'. ולמד המנהגים הפירוש ומאן דבעי דכל מי שצריך יסתפר. ברם מדלא כתוב וכל מאן דצריך, משמע כהרש"ל דכל מי שרוצה ואינו רוצה לנהוג במדת החסידות וכמ"ש. ועיין בביאור הלכה שכתב בשם המאמר מרדכי שמסתימת מרן הרמ"א משמע, שרק באכילת בשר ושתיית יין הוא מנהג כשר להחמיר אבל לא בתספורת וכיבוס, ולפמ"ש יש מקור לדברי הרש"ל בירושלמי. אגב בד"מ תקנ"ט סק"א, צ"ל "עד חצות", ומלת "אחרי", הוא ט"ס, ובד"מ הארוך אינה. וכן יוצא מהגהות הרמ"א עיי"ש.

כתיב והשבתי כל משושה חגה חדשה ושבתי וכל מועדה, דרומאי נהגין חגה, צפוראי נהגין חדשה, טיבראי נהגין שבתה, חזרין רבנן דטיבריא למינהוג כרבנן דציפורין.

ביאורים וגרסאות בדברי הירושלמי.

ר"ץ גילות הל' ת"צ ד"ה צירושלמי, כפמור ופמ"פ, דרשום ר"י אצל שועיז סו"פ דרשים ד"ה ומשנכנס, יפה מראה, קה"ע, פנ"מ, ועי' עלי תמר, אהנח ליון וירושלם.

ר"ץ גילות הל' ת"צ ד"ה צירושלמי

בירושלמי כתיב וכו' (ברומי) [דרומאי] נוהגין (הו) [חגה], פירש שהיו נוהגין אכילת מראש חדש ועד התענית דהיינו ח' ימים היינו חגה, צפוראי נוהגין חדשה, כל החדש, טבריה נוהגין שבתה וכו'.

כפמור ופמ"פ

ירושלמי (תענית פ"ד ה"ו) דרומאי נהגין חגה, צפוראי נהגין חדשה, טבראי נהגין שבתא. מסתברא, שזהו יהודה וגליל עליון וגליל תחתון.

דרשום ר"י אצל שועיז סו"פ דרשים ד"ה ומשנכנס

ומשנכנס אב נחמיר על עצמינו כל אותם הדברים שצונו עלינו. וערב ט' באב צריך להחמיר יותר כמה שבא בדבריהם ז"ל בכאן, נגלגל קצת הלכות ט' באב ויומו ויום ט' באב שנחמ"י יותר, וכל אותן ענויין ודיני אכלות שצונו רבותינו ז"ל, ובהם יתכפרו עונותינו, כי זו היא תשובה שלימה כשאדם מתאבל ומתאונן על חטאיו, כמו שאמר ירמיה (איכה ג, לט) מה יתאונן אדם חי גבר על חטאיו, רוצה לומר ראוי לו לאדם שהוא חי על האמת להתאונן על חטאיו. והאחד שאינו מתאונן אפילו בחייו הוא מת, וכל המחמיר בזה תבוא עליו ברכה והוא משובח, ולכן היה מתנהג כל חסיד לחומרא. [ולכן היה מנהג קצת הראשונים ז"ל להחמיר, כמו שאמר הירושלמי] צפוראי נהגו חדשה טבראי נהגו חגה אמרו זה על פסוק והשבתי כל משושה חגה חדשה ושבתי וכל מועדיה.

עלי תמר

דרומאי נוהגין חגה. לשון הרי"ץ גיאת הלכות ת"ב דף כ"א, פירוש, שהיו נוהגים אכלות מראש חודש ועד התענית, דהיינו ח' ימים היינו חגה, עכ"ל. ונראה שפירש שמלת חגה, היא סימן לשמונה ימים מר"ח עד התענית, שכן יש בה פעמיים שמנה, ח-גה.

צפוראי נוהגין חדשה טיבראי נוהגין שבתה, חזרו רבנן דטיבריה למינהוג כרבנן דציפורין. פירוש, אף דמפורש במשנה דרק בשבת שחל ט"ב להיות בתוכה אסורין מלספר ולכבס, ובחמישי מותרין מפני כבוד השבת, וכן פוסק בבבלי כהמשנה, זהו מעיקר ההלכה, אבל אנשי הדרום נוהגים חגה, פירוש מראש חודש עד אחר ת"ב. ומשמע שאף בחמישי לא התירו מפני כבוד השבת משום דחורבן

המקדש תקיפו טובא. אולם ציפוראי נוהגים היתר בראש חודש גופא מפני כבוד ר"ח, ולפיכך נהגו רק חדשה והיינו מיום שלאחר החודש עד לאחר ת"ב. טיבראי נהגי רק שבתה היינו כמתניתין, דרק בשבוע שחל בו ת"ב אסור, ונראה שנהגו אף לאסור ביום החמישי, אף שמעיקר ההלכה מותר כמ"ש במשנה, מ"מ החמירו על עצמם. אולם רבנן דטבריה חזרו ממנהגם הראשון והחמירו על עצמם לנהוג כרבנן דציפורין, וחכמי הדרום החמירו יותר מכולם לאסור אף בר"ח גופא דנהגו חגה. והטעם בזה מפני שהרומיים גזרו על הדרום גזירות רעות ביותר כמ"ש בכתובות פ"א. ומנהג אשכנז הוא כחכמי הדרום כמ"ש הרמ"א בסימן תקנ"א ס"ג. וז"ל, ואנו נוהגין להחמיר בכל זה מתחלת ראש חודש, ועין בטור שם. והטעם בזה שהסנהדרין וראשי חכמי התורה שבירושלים ויהודה גלו לדרום אשכנז כמו קהלות שו"ם ובזון וכו' כמ"ש בשו"ת הרא"ש כלל י"ט סימן כ', וז"ל, ודע כי אני לא הייתי אוכל עוף עפ"י מסורת אנשי ספרד כי אני מחזיק את המסורת שלנו וקבלת אבותינו ז"ל חכמי אשכנז, שהיתה התורה ירושה להם מאבותיהם מימות החורבן. וכן קבלת אבותינו רבותינו בצרפת יותר מקבלת בני הארץ הזאת וכו' ולפיכך נהגו רבותינו חכמי אשכנז הקדמונים שגלו מירושלים והדרום כרבנן דדרומא.

והנה זה בנוגע לכיבוס מתחילת ר"ח עד לאחר ת"ב. אולם בנוגע לאכול בשר ולשתות יין מהתחלת ר"ח עד אחר התענית, לכאורה אינו מבואר בירושלמי. והנה ז"ל האו"ז בח"ב סימן תי"ד, משנכנס אב ממעטין בשמחה וכבר נהגו שלא לאכול בשר ולא לשתות יין ושלל לרחוץ משנכנס ר"ח אב. ורוצה להביא ראיה מהירושלמי למנהג שמחמיר על עצמו יותר מהפסק במשנה שמותר לאכול בשר ולשתות יין עד סעודה המפסקת בערב ת"ב, ודוחה ראיה זו עיי"ש. ומסיים, אף על פי כן נהגו אבותינו שלא לאכול בשר ולשתות יין ושלל לרחוץ ואין אנו רשאים לשנות מנהג אבותינו, כמ"ש בפסים פ"ד ה"א, אל תשנו מנהג אבותיכם נוחי נפש. והלכך ה"נ הואיל ונהגו אבותינו שלא לאכול בשר ושלל לשתות יין ולא לרחוץ משנכנס אב, אין אנו רשאים לשנות, מפני שנאמר אל תטוש תורת אמן, וכמ"ש בפרק מקום שנהגו וכו', וכ"ה בטור ושו"ע סימן תקנ"א סעיף ט' עיי"ש.

ויש לציין שאף שכן פסק גם מרן ז"ל בשו"ע, נוהגים התימנים לאכול בשר עד ערב ת"ב וכמ"ש במשנה וגמרא מעיקר ההלכה, והמנהג שנהגו רבותינו הקדמונים לא הגיע אל אחינו בני תימן היקרים. והנה אפשר להביא סמך למנהג קדמונינו מכבוס, דמדינא דמשנה אין אסור רק בשבוע שחל בו ת"ב, וביום החמישי מותר מפני כבוד השבת, אעפ"י כ החמירו רבותינו האמוראים מר"ח עד אחר הצום, וא"כ הה"ד באכילת בשר ושתיית יין, דאף דמדינא מותר, ברם אחרי שראו קדמונינו שארץ עלינו עול הגלות וקושי השיעבוד החמירו על עצמם עד ירא ה' וירחם על גלויות ישראל.

אולם אחרי ההתבוננות נראה דהמאמר כתיב והשבתי כל משושה חגה חדשה ושבתי וכל מועדיה וכו', אינו מוסב רק על הבבא של איסור כיבוס אלא גם על כיבוס וגם על הבבא של המשנה ערב ת"ב לא יאכל בשר ולא ישתה יין, לומר דאף שהדין כן הוא, דרומאי נהגין חגה ציפוראי נוהגין חדשה טיבראי נהגו שבתא, חזרו רבנן דטיבריה למינהוג כרבנן דציפורין. ומדברי הירושלמי כאן הוא מקור למנהג קדמונינו שלא לכבס מר"ח עד אחר ת"ב וכן שלא לאכול בשר ולשתות יין מר"ח

היכל נשרף ביו"ד, ור' יוחנן אמר אילו הייתי שם הייתי קובע בעשירי, א"כ למה לא תירצו כן בגמרא דמשו"ה מאחרין שיהיו מתעניין בעשירי וכו'.

ונלענ"ד ליישב הכל, דהנה בש"ס מגילה (ה' ע"א) נתן טעם על הא דתנן דבחגיגה והקהל מאחרין ולא מקדימין משום דלא מטא אכתי זמן חיובא, מבואר מזה דבת"ב דנתן הש"ס טעם אחר חשיב הגיע זמן חיובא, וכ"כ בהד"ב בחי' מאירי שם סד"ה המשנה השלישית וז"ל, ואין לומר כן בט' באב [שעדיין לא הגיע זמן חובתם], שהרי אף בשמונה באב קלקלו בהיכל, אלא שלא התחילו בשריפתו עד התשיעי עכ"ל. וע"ע שו"ת ק"ז מרן החתם סופר זצ"ל חאו"ח (סי' קס"ב).

ולפ"ז אתי שפיר הא דהוצרך הש"ס לטעמא דאקדומי פורענותא לא מקדימין, דאי לאו האי טעמא כיון דגם הימים שלפני ת"ב ראויים הם מצד עצמם לקבוע בהם התענית דחשובי הגיע זמן חיובא, ואע"פ שיו"ד באב ראוי מצד עצמו עוד יותר מהם, אפ"ה ה' מקדימים התענית אי מטעם שכתב הלח"מ ה' תענית (פ"ה ה"ה) בלבד דראוי למהר להתאבל על ירושלים, או גם מטעמים נוספים כגון אין מעבירין על המצות, ועי' בתה"ד ומובא במג"א (סי' תקס"ח סע"ק כ"א) ומחצית השקל שם, לכן הוצרכו חז"ל לטעמא דאקדומי פורענותא לא מקדמי, ועי' טעם זה הוקבע התענית ליו"ד יום שמצד עצמו הוא ראוי להתענות ביותר, כיון דעיקר חורבן בעשירי הוה ולא הוי כתשלומין גרידא לט' באב, ודברי כ"ק אאמו"ר הגוזל ביד סופר כראוי מוצקין ודו"ק.

ולולא דמסתפינא הייתי עוד אומר, דהחכמים שקבעו התענית בט' באב ולא בעשירי לטעמא דאתחלתא דפורענותא עדיף, צירפו לסניף עוד דאם יקבעו לט' יתענו לפעמים ביו"ד, כשיחול ט' באב בשבת כיון דאקדומי פורענותא לא מקדימין, משא"כ אי יקבעו לעשירי לא יקבע התענית בט' כלל בשום פעם, לכן קבעו בט' ולא ביו"ד, ולכן תירצו בגמ' דהא דלא מקדימין משום דאקדומי פורענותא לא מקדמי, כיון דזה ה' נכלל בענין תקנתם ודו"ק.

יש מפרשים שנחלקו בזה התלמודים, וכל אחד תירץ לשיטתו.
אור שמת הל' תעניות פ"ה ה"ו.

אור שמת הל' תעניות פ"ה ה"ו

ובזה א"ש הא דאמרו פ"ק דמגילה על משנתינו, דט"ב מאחרין ולא מקדימין, משום אקדומי פורענותא לא מקדימין. ולא אמר משום דשריפתו היה בעשירי. ור' יוחנן אמר אילו כו' קבעתו בעשירי, דכן משמע מסידור הירושלמי דזה הטעם למשנתנו ע"ש במגילה. ובפ"ד דתענית. ולפ"ז נפ"מ לדינא, דאם חל להיות בשבת, אם משום טעם דנשרף בעשירי והוי כקבעוהו בעשירי אם יהי' תשיעי בשבת, א"כ השבוע שאחר ט"ב יהי' דינו כשבוע שחל ט"ב להיות בתוכה למ"ד דאחריו אסור, ולטעמא דאקדומי פורענותא לא מקדימין, הוי בתורת דיחוי שיום עשירי אינו זמנו לכן מותר לאחריו לכו"ע ודו"ק. וכפי הנראה דרק במקדש ראשון יליף מקראי דנשרף רובו בעשירי, אבל מקדש שני נשרף בתשיעי, ולכן השתא לא קבעו רק על מקדש שני, וכמו דאמרו בגמרא דילן דבתשעה לחודש הובקעה העיר בבית ראשון, ואפילו כן לא קבעו חכמים עליו תענית רק ביו"ד שהובקעה בשני, ולכן לא אמר בתלמודין הטעם דמשו"ה נדחה לאחר שבת משום דנשרף בעשירי,

הגאון, ולכן אמר הני נשי שהיא מלאכתן כמ"ש בכתובות, וכל השמעתא דירושלמי שם הכל במלאכה ע"ש, אבל עיקר הטעם הוא כמ"ש בספ"ג דב"ב, תניא אר"י בן אלישע מיום שחרב בה"מ דין הוא שנגזור כו' אלא אין כו', ונהגו בימים אלו שאפשר לעמוד בזמן מועט, ומתני' אסר בסעודת עט"ב והוסיפו על עצמן.

הובא בראשונים.

מורת האדם שער האכל ענין אכלות ישנה ד"ה ממיתין משנכנס (כתבי הרמב"ן מהדו' שעוועל עמ' רמה), נמוקי יוסף כ"ט ז' פירוש נשעמא.

ר' ירמיה בשם רבי חייה בר בא בדין היה שיהיו מתעניין בעשירי שבו נשרף בית אלהינו, ולמה בתשיעי, שבו התחילה הפורענות.

צ"ע לפ"ז הא דא"י בבבלי (מגילה ה.) דטעמא דת"ב שחל להיות בשבת מאחרין היינו משום דאקדומי פורענותא לא מקדימין, תיפוק ליה דבלא"ה היה ראוי להיות בעשירי, והערה על דברי האליה רבה (סי' תקנ"ס) שהקשה קושיא זו ולא הזכיר דברי הירושלמי.

שלוס ירושלים, מתא דירושלים, שו"ת יד סופר סי' נה אות א.

שלוס ירושלים

ר"ח בר בא בדין ה' שהיו מתעניין וכו'. ומהאי טעמא אמרי' בירושלמי פ"ק דמגילה דף ג' ע"א, הא דתנן בט"ב מאחרין ולא מקדימין. ועי' בא"ר א"ח סי' תקנ"ס שהק' להלומדים למה לא אמר בבלי טעם זה, ולא הביא שטעם זה מפורש בירושלמי וע"ש.

מתא דירושלים

ר' ירמיה בדין שיהי' מתעניין בעשירי. עיי' בא"ר שהקשה אהא דקאמר בבבלי מגילה דף ה' דטעמא דט"ב דמאחרין משום אקדומי פורענותא לא מקדימין, תיפוק ליה דבלא"ה היה מן הראוי לקבוע בעשירי אלא דרבנן ס"ל דאתחולי פורענות וא"כ ככה"ג וודאי קבעין ביו"ד. וי"ל דעכ"פ טפי הו"ל לאקומי כדי לא ליכנס מעונג ליגיעה ותענית דמשום כן אנשי משמר לא הי מתעניין ביום א'.

שו"ת יד סופר סי' נה אות א

הקשה מר דודי הג' זצ"ל דלפי מה שהוכיח ב"ד סופר" דאם חל ת"ב בשבת ונדחה אז מה שמתעניין ביו"ד הוי גם מצד עצמו ולא רק מצד תשלומין, א"כ קשה הא דנותן טעם בש"ס מגילה (ה' ע"א) דבת"ב שחל בשבת מאחרין ולא מקדימין משום אקדומי פורענותא לא מקדומי, הלא אין צורך לטעם זה, כיון דביו"ד מצד עצמו ראוי להתענות, ונהי דלא יוכלו לתקן שיתענו בשתייהם מפני הסכנה, אך כשחל ט' באב בשבת תיקנו שיתענו ביו"ד שהוא יום הראוי בלא"ה שיתענו בה, ולא שיקדימו התענית לח' או לז', כך היה יכול לתרץ בגמ' מגילה שם. וכיון שלא מתרץ הכי, משמע דלא כה"ד סופר".

הנה טרם כל שיח למודעי אני צריך, דבש"ס ירושלמי מגילה (פ"ה ה"ד) נראה בעליל דמפרש באמת כן, דהטעם דבת"ב מאחרין ולא מקדימין, משום שבדין ה' שיהיו מתעניין בעשירי שבו נשרף ההיכל, ולא מובא כלל הטעם דאיתא בש"ס דידן דאקדומי פורענותא הוא ע"ש. ולפ"ז יש להסיב קושיא מ"ד הגוזל על ש"ס דילן, למה לא ניחא להו לתרץ כדמתרץ בירושלמי, דבזה אין פלוגתא ביניהם שביו"ד אב ראוי להתענות מצד עצמו, וש"ס ערוך הוא בתענית (כ"ט ע"א) דרובו של

עד אחר ת"ב. תדע לך שכן הוא, שאחרי זה מתחילה הגמרא בעניני ת"ב, ואולם להודיע איך נהגו רבנן דדרומא ודציפורי וטבריה לא הזכירו, שכן השכל מחייב אם החמירו מכח מנהג בכיבוס, וסיפור, כ"ש שהחמירו בענין אכילת בשר ושתיית יין, אלא וודאי דהמאמר כתיב וכו', עד הסוף, מוסב גם על כיבוס וגם על אכילת בשר ושתיית יין.

נוהגין חדשה. פירשו הפנ"מ וקה"ע כל חודש אב, וקשה לומר כן, שע"כ לא פליגא לאחריו אלא בשבוע שחל להיות בו ת"ב עד שבת. אבל משבת ואילך שמתחילים שבועה דנחמא ומפטירין נחמו נחמו עמי איך ינהוג אבלות. ולפיכך נראה לפרש כנ"ל. ועיין מ"ש לעיל פ"ב ה"ב, פסקא, ומה הוא אומר.

הסנה ליון ירושלים

בה"ט"ב לרי"ץ אבן גיאת (ד' כ'), בירושלמי כתיב והשבתי כל משושה חגה חדשה ושבתי ברומי, דרומאי, והג' ברומי היא הנכונה כי ידועה שהיה בגליל עיר בשם רומי ונזכרת במלחמות היהודים ליוסף הכהן 3, 7, 21, ובוודאי היתה קרובה לטבריא ולצפורי, וממנהגי אלו הג' עירות נזכר כאן ולא ממנהג אנשי עיר רומי רבתא או מאנשי דרום. ובעירובין פ"ד ה"ח מעשה במשפחת וכו' מרומה וכו', והיו עניי שיחין וכו'. ובוודאי רומי זו היא רומי בגליל שעיר שיחין היתה קרובה לצפורי (ירושלמי שבת פרק ט"ז ה"ו) וכו'.

צ"ע דלעיל אמרין דרשה ר' חייה בר בא לציפוראי ולא קבלון עליהון הרי שלאחריו מותר, ואין נהגו ציפוראי חודש שלם.
מתא דירושלים.

מתא דירושלים

צפוראי נוהגי חדשה. ותמי' לי דהרי לעיל איתא דאפילו לאחריו לא רצו לקבל וא"כ איך נוהגין חדשה. וא"ל דקצת נוהגין כן הרי יש משום לא תתגודדו וי"ל.

מו"מ האם יש מכאן סייעתא למנהג קהילות אשכנז לא לכבס ולא לאכול בשר ויין מר"ח אב.
צינאור הגר"א אור"ח סי' תקנ"א ס"ז ד"ה ויש וס"ט ד"ה יש, עלי תמר ה"ל.

צינאור הגר"א אור"ח סי' תקנ"א ס"ז ד"ה ויש

ויש להחמיר בזה (בכיבוס) מר"ח. ר"ל ואף ע"ג דבכיבוס אינו אסור אלא בשבת זו ואפילו מנהג ליתא לדעת הש"ע, כאן יש לאסור כמ"ש בירושלמי פ"ד דפסחים הלכה א', פ"ד דתענית הלכה ו', אר"ז נשייא דנהגין דלא למשתייא מן דאב עליל מנהגא שבו פסקא אבן שתיה מ"ט כי השתות יהרסון כו' ע"ש. ופי' ר' ניסים גאון מלשון או בשתי או בערב, וכיון שהשתי אסור כ"ש תיקון בגדים. טור. וסברא הראשונה ס"ל דהירושלמי אזיל לשיטתיה, דאמר שם בפ' בתרא הל' ט', צפוראי נהגין חדשה, טבריא נהגין שבתא, חזרין רבנן דטבריא למנהג כרבנן דצפורי. אבל אנן קי"ל בגמ' כמ"ד שבתא. ולס' האחרונה יש לומר, דאף על גב דמדינא מותר כיון דנהגו אסור כמש"ש ושם נשייא דנהגין כו', א"ר חנינא כל הדברים מנהג כו', ועמ"ש בסי"א. ומזה נתפשט המנהג מ"ש בהג"ה לאסור מר"ח הכיבוס ושאר דברים.

צינאור הגר"א שם ס"ט ד"ה יש

יש נוהגין כו'. ויש שמוסיפין כו'. שי"ג בירושלמי הנ"ל דלא למשתי חמרא ולמיכל בשרא ועי' בה"ג, וכ"ה הגי' בילקוט סימן תרנ"ג, ותלוי בפלוגתא הנ"ל דס"ז, אבל הגי' ראשונה היא עיקרית וכמ"ש

אנדרהס קדר תפלת התעניות ד"ה ועמה אפרש

בירושלמי ריב"ל ציים תשיעי ועשירי וכו'. ולכן
היה נוהג הרא"ש שלא לאכול בשר בליל עשירי.

שו"ת מהרש"ל סי' נב ד"ה ואף

ואף שכתבתי (בתחילת התשובה) שאיסור רחיצה
אינו בכלל מניעת אכילת בשר [מ"ז תמוז עד
ת"ב], מ"מ נראה בעשירי באב שאנו נוהגים כדברי
הטור שלא לאכול בשר אף ביום העשירי אסור
ג"כ במרחץ, ואל תשגיח במה שכתוב במנהגים
וטוב שלא לאכול בשר ולא לשנות יין בליל י'
ויומו כו', ומסיק דמותר לספר ולכבס אחר ט"ב
מיד, אין זו ראייה כי הוא כתב ומסיק כו', דמשמע
דכך מסיק התלמוד וכך הוא האמת לפי דין התלמוד
כדפי' לעיל, אבל לעולם לפי מה שנוהגין שלא
לאכול בשר ולשתות יין אף זה בכלל, ומ"ה נמי
לא קשה איך יכולין אנו לחלוק על התלמוד שפסק
הלכה כר"מ בהא שאין אבילות נוהג אלא עד
התענית, אבל לאחר התענית מיד מותר בכל דבר
לפי שאינו אלא על פי המנהג שנהגו רוב ישראל
של גולה למנוע מבשר ויין מר"ח ומאחר שקיבלו
עליהם כל ישראל נעשה חובה, כאשר כתב
הרשב"א בתשובה נהגו אבותינו שלא לאכול בשר
משכנס אב, ואעפ"י שאין כאן איסור כלל מדין
התלמוד שאפי' בערב הצום בסעודה שאין מפסיק
בה מותר לאכול בשר ולשתות יין, אפי' הכי מי
שיאכל בשר בכל המקומות שנהגו בו איסור פורץ
גדרן של ראשונים, ופורץ [גדר] ישכנו נחש וא"כ
העשירי שהוא בעל מוציא דט"ב וכו' נשרף עיקר
הבית כ"ש דלא גרע מהני ימים דהן מר"ח שנהגו
בו איסור אעפ"י שאינם בשבוע שחל ט"ב, בשלמא
לפי דין התלמוד לא קשה מידי דלא אסרו אלא
עד התענית, לא גזרו אלא במה שהציבור יכולין
לעמוד בה אבל עכשיו שנהגו וקבלו עליהם איסור
אכילת בשר ושתיית יין ורחיצה מה שלא אסרה
התלמוד משום צער בעלמא לזכור חורבן הבית
ולהעלות על לבם תוגה, א"כ כ"ש בעשירי שהרי
מצינו בירושלמי שהחכמים הראשונים היו נוהגין
לעשות אותו כט' באב לענין צום משום דרבי
יוחנן (תענית כ"ט). שאמר אלמלא הייתי שם הייתי
קובעו בעשירי.

ומ"מ נראה היכא שחל ט' באב בשבת ונדחה דשרי
אחר התענית הכל שהרי כבר עבר אף העשירי וכן
מצאתי להדיא שאפילו במוצאי התענית שרי מיד
לאכול בשר ולשתות יין אלא שהקארו כתב שני"ל
לאסור למי שכבר נהג שלא לאכול בשר במוצאי
ט"ב, דאין זו משום חומרא דר"י דבו נשרף ההיכל
דאפילו מי שאוכל בשר ביום העשירי נמנע במוצאי
ט"ב משום חומרא דתענית ואיבולו של יום ושייך
לבין המצרים, ע"כ. וכתב מילתא בלא טעמא,
ומ"מ נראו דבריו לפי שמצאתי בספר חסידים
שכתבו שעיקר תענית מעליית' היינו שלא לאכול
בשר ולא לשנות יין לא בכניסת התענית ולא
במוצאי תענית א"כ כ"ש בתענית זה שכבר היה
ראוי להפסיק מבע"י שראוי למנוע מבשר ויין
בלילה שלאחר תענית. הנראה בעיני כתבתי.

אך אין זה אלא חומרא ולא מעיקר הדין.
צ"ל הגר"א א"ח סי' תקנ"א ד"ה מפני <->.

ט' באב שחל בשבת ונדחה אין ענין להתענות ביום
י"א, דהא י' גופא חומרא יתירה היא.
שו"ת מהרי"ל סי' קסה, שו"ת מהרש"ל הג"ל.

היה בו כח לצום כל יום י' צם ליל י' ואנו בזמן
הזה תש כחנו ואפי' ביה"כ שהיה ראוי לעשות
מספק ב' ימים אין אנו מספיקין, ומ"מ מנהג כשר
הוא שלא לאכול בשר בליל י' ויום י' רק להשיב
הנפש שיהא קרוב לעינוי.

בטעם שהיום אין נוהגים כן.
ראב"ה הג"ל, שצלי הלקט סי' ערד, תניא רבמי סי' סא,
טור הג"ל, וע' עלי תמר.

שצלי הלקט סי' ערד

ויש שמתעניין תשיעי ועשירי יום ולילה וטעם שלהן
דאמר ר' יוחנן בן זכאי אילמלי הייתי באותו הדור
לא קבעתיו אלא בעשירי ומביאין ראייה מן
הירושלמי ר' יהושע בן לוי ציים תשיעי ועשירי
ר' אבין ציים תשיעי ועשירי ר' לוי ציים תשיעי
ועשירי ויש אומרים שאין לעשות כן דהשתא
איתשוש דרי כדאמרין התם ר' יוחנן אמר אבא
ממשפחת בריאים היה אבל אנו מי שיש לו פרוטה
בתוך כיסו יריצנו לחנווני ואמר ר' נחמן כגון אנו
לווין ואוכלין.

תניא רבמי סי' סא

ויש אומרים שאין לעשות כן לפי שעכשיו בא
תשות כח לעולם, והרוצה לעשות כך שמא היה
מסתכן לפי שלא היה יכול לסבול להתענות שני
ימים ושני לילות. ואמרין (חולין פד). אמר רבי
יוחנן אבא ממשפחת בריאים היה אבל אנו מי שיש
לו פרוטה בתוך כיסו יריצנו לחנוני, ואמר ר' נחמן
כגון אנו לווין ואוכלין.

עלי תמר

ציים תשיעי וליל עשירי. בטור סימן תקנ"ח, מפני
שלא היה בו כח לצום כל יום י' צם ליל י', ואנו
בזה"ז תש כוחינו ואפילו ביה"כ וכו'. ונראה פשוט
שריב"ל היה נוהג ביום עשירי בכל דיני ת"ב וכן
שלא לשאול בשלום, ור"ל עשה כן בליל עשירי.
אולם אנו אין נוהגים בדיני ת"ב בליל עשירי וביום
עשירי. ובתוספתא, ואין שאילת שלום לחברים
בת"ב, ולהדיוט בשפה רפה, עבר ת"ב מותר בכולם.
ונראה דקמ"ל דל"ת שרק אין מתענין בעשירי
משום דתש כוחינו, אבל איסור שאילת שלום נוהג
וכמו שאין אוכלים בשר ושוחים יין עד חצות
היום, קמ"ל דמותר. והנה לכאורה דעת ר"ל ניחא
שצם ליל עשירי, והוא לדעת הירושלמי שענין
מתענין לשעות הוא אפילו טועם ביום שלאחרי
כמה שעות כמ"ש בנדרים פ"ח ה"א, אבל לדעת
הבבלי בתענית י"ב והוא שלא טעם כלום עד
הערב, איזה תועלת יש בתענית ליל עשירי בלבד.
וי"ל שעכ"פ שכר מחשבה טובה ישנו שרוצה
להתענות כל יום עשירי, והחושב לעשות מצוה
ונאנס ולא עשאה מעלה עליו הכתוב כאילו עשאה
ואין לך אונס גדול מספק פקד"נ. גם י"ל לפמ"ש
בתשובות מהרי"ל המובא בב"י סוף סימן תקנ"ה,
שליל עשירי מלבד הטעם שבעשירי נשרף, יש
בליל עשירי משום חומרה דתענית ואבילות של
ת"ב, עיי"ש. ונ"ל להסביר שכן תענית יש בה גדר
הקדש כמ"ש ברי"ף בתענית י"ב, כל תענית שלא
קבלו עליו מאתמול אינו תענית שנאמר קדשו צום,
ובקדשים הלילה הולך אחר היום. גם י"ל שאחרי
שצם כל היום והמשיך בליל עשירי הר"י חשוב
תענית שלא טעם כלום עד הערב.

מטעם זה יש להחמיר באכילת בשר וברחיצה
במוצאי ת"ב.
אנדרהס קדר תפלת התעניות ד"ה ועמה אפרש, טור
הג"ל, שו"ת מהרש"ל סי' נב ד"ה ואף.

דבבית שני לא נשרף בעשירי. ור"י אמר על אותו
דור שבמקדש ראשון אי הוינא התם כו', וירושלמי
לטעמיה דקלקול חשבונות יש כאן, וגם בבית
ראשון ושני הובקעה העיר ב"ז בתמוז וגזרו גם
על בית ראשון לחודיה.

פא, א

ותני כן בשביעי נכנסו לתוכו, בשמיני היו
מקרקרין בו, בתשיעי הציתו בו את האור,
ובעשירי נשרף.

משמע שבעשירי נשרף כל בית המקדש, ובבבלי
(כט). אי' שנשרף בו רובו של היכל, ויישוב בזה.
עלי תמר.

עלי תמר

בתשיעי הציתו בו את האש ובעשירי נשרף. משמע
שנשרף כולו, וכ"ה בטור סימן תקנ"ח, בתשיעי
לעת ערב הציתו בו את האש ונשרף עד שקה"ח,
וכ"ה גירסת כתי"מ. אולם קשה הא דמסיים, והיינו
דאמר ר"י אלמלי הייתי באותו הדור קבעתיו
בעשירי שרובו של היכל בו נשרף, משמע רק רובו.
אולם הפירוש שמיעוטו נשרף כבר בתשיעי לעת
ערב ורובו בעשירי.

הובא בראשונים.

סמ"ג עשין נמלות דרננ ג (עמ' רמט ע"א), ראב"ה
ח"ג סי' תפפו.

רבי יהושע בן לוי ציים תשיעי ועשירי, רבי
אבון ציים תשיעי ועשירי, רבי לוי ציים תשיעי
ועשירי.

היינו ממדת חסידות.

תורת האדם שער האכל ענין אכלות ישנה ד"ה צפרק
(כתבי הרמב"ן מהדו' שפועל ח"צ עמ' רמז), ארחות
חיים הל' תענית סי' יח <->.

תורת האדם שער האכל ענין אכלות ישנה ד"ה צפרק

ירושלמי ר' יהושע בן לוי הוה ציים תשיעי ועשירי,
ר' לוי הוה ציים תשיעי ועשירי, פי' מנהג חסידות
היה להם, וכל המוסף להתאבל על ירושלים זכות
היא לו.

רבי לוי היה חלש ולכן לא צם שני ימים שלמים.
ראב"ה ח"ג סי' תפפו, טור א"ח סי' תקנ"א.

ראב"ה ח"ג סי' תפפו

ומסיים בירושלמי רבי אבין ציים תשיעי ועשירי
[רבי לוי ציים תשיעי וליל עשירי]. ונראה לי דרבי
אבין היה בריא מרבי לוי והיה יכול לסגף את
עצמו. ואנו בזמן הזה תש כחנו מן הגליות ואפילו
יום הכיפורים לא עבדינן תרי יומי, כדגרסינן בפרק
קמא דראש השנה (כא). רבא הוה רגיל דהוה יתיב
בתעניתא תרי יומי זימני חזא אשתכח כוותיה, רב
נחמן בר יצחק יתיב בתעניתא כולי יומא לאורתא
אתי ההוא גברא אמר ליה למחר יומא רבה במערבא
אמר ליה מהיכן את אמר ליה מדמהריא אמר ליה
דס תהא אחרייתך קרי עליה (איכה ד, יט) קלים
היו רודפינו.

טור א"ח סי' תקנ"א

תניא בז' באב נכנסו עו"ג להיכל ואכלו בו ושתו
בו וקלקלו בו יום ח' וט' עד שפנה היום לעת ערב
הציתו בו האש ונשרף עד שקיעת החמה ביום י'
והיינו דא"ר יוחנן אלמלא הייתי התם קבעתיו בי'
שרובו של היכל בו נשרף, ואיתא בירושלמי רבי
אבין ציים ט' וי' ר' לוי ציים ט' וליל י' מפני שלא

אוצר מפרשי הירושלמי

תענית פ"ד ה"ו / דף פא, א - פא, ב
(בוילנא דף כה, ב - כו, א)

עלי תמר

ולכאורה תימה ואיך יטעה ר"ב ב"ז בזה. ונראה ששמועה מוטעית זו התהוותה ע"כ שההמון הוסיפו מדעתם שרבי רצה לעקור ת"ב בכלל, ור"ב ב"ז שהיה בדור שאחריהם נתפס לשמועה זו, מפני שהשפעת דעת הרבים חזקה על דעת האדם, עד שהעמידו ר"א על האמת.

בבבלי (מגילה ה:): מביא שר' אלעזר היה המספר וא"ל ר' אבא בר זבדא רבי לא כך היה מעשה'.
ל"ז ד' שס ד"ה אמר <->, ילולא אור שס <->.

ביאור למה רצה לעקור, ועוד ליישב קושיית תוס' (מגילה ה: ד"ה ובקש) דהא קי"ל אין בית דין יכול לבטל דברי ב"ד חבירו אא"כ גדול ממנו בחכמה ובמנין.

יפה מראה, נחמד למראה, וע' עלי תמר <->.

נחמד למראה

ובטעם היפ"מ שכתב דמה שביקש רבי לעקור כו', ה"מ דהיכא דאין צרה ואין שלום רצו מתענין, כדאמרינן בפ"ק דר"ה גבי צום הד' וצום הה' כו' ולא הוודו לו כדאמרי' התם, א"ה ט"ב נמי כו' יע"ש. תם אני איך לא אייתי בידיה סיעתא לדבריו דבימי רבי לא היה שמד, ממ"ש הר"ן בספ"ד דר"ה דג' צומות אסור בה' ענויין. ומ"ש בפ"ק דמגילה דר' רחץ בקרונא של צפורי ב"ז בתמוז ובקש לעקור ט"ב ה"מ דבימי לא היה שמד, ואין לומר כי רחץ והתענה בו דהא אפי' ט"ב ביקש לעקור כו' יע"ש וק"ל.

מסדר הירושלמי משמע כשיטת התוס' (שם) דרצה לעוקר מתשיעי ולקבעו בעשירי'.
מתא דירושלים.

מתא דירושלים

ר' בא בר זבדי ביקש רבי לעקור ט' באב, עיי' בתוס' במגילה דף ה' ע"ב בד"ה ובקש דהעלו דרצה לקבעה בעשירי קאמר, וכן משמע מדסדר הירושלמי פה אחר מילתא דר' ירמי' דאמר מן הדין ה' ראוי לקבעה בעשירי'.

וגזי ליה ההיא דתנינן תמן רבי יוחנן בן ברוקה אומר ע"ש שניהן הוא אומר ויברך אותם אלהים ויאמר להם אלהים פרו ורבו וכו', וקרא עליהון טובים השנים מן האחד.

ביאורים בדברי הירושלמי.

יפה מראה, קס"ע, פנ"מ, עלי תמר, וע' מתא דירושלים.

עלי תמר

וקרא עליהן טובים השנים מן האחד. כלומר מי שקרא, ואולי נשמט שם הקורא. ואולי יותר נכון לגרוס וקראו עליהם בל"ד. אבל לפירוש הפנ"מ וקה"ע קשה שהיה צ"ל וקרא כל אחד על חברו טובים השנים מן האחד.

מתא דירושלים

וגזי לה. עיי' בק"ע, וצ"ע דבבלי גם ברישא איתא להיפך, דר"א אמר בקש רבי יע"ש.

פא, ב

מהו ישנה, יחלף, אין הוה ילף אכיל ל'מרא דקופד ייכול פלגא, אין הוה ילף שתי קסט דחמר ישתה פלגא. אמר רבי יוחנן ובבבלי עיקר סעודת תשעה באב.

ביאורים בדברי הירושלמי.

קס"ע, פנ"מ, רש"ש ל א ד"ה אר"י.

גזרו צום על הכאתו לבד לכן גזרו על מיתתו בלבד, אמנם לריב"ל דס"ל דצריך לגזור על שעת שהציתו בו האור, ועל שעת שריפה שפיר ציים תשיעי ועשירי, א"כ בנתגדל בעשירי י"ל דחייב להתענות, או כנאנס בתשיעי י"ל ג"כ דחייב להתענות.

שו"ת יד סופר סי' ז ד"ה ויעוין

ויעוין בירושלמי תענית (פ"ד ה"ו) ומגילה (פ"א ה"ד) דאיתא, ר' ירמי' בשם רבי חייא בר בא בדין היה שיהיו מתענין בעשירי שבו נשרף בית ה', ולמה בתשיעי שבו התחילה הפרענות וכו', ריב"ל ציים תשיעי ועשירי, רבי לוי ציים תשיעי וליל עשירי ע"כ. הרי אי לאו חששא דסכנה גם אי נקטינן כרבנן דאתחלתא דפרענותא עדיף ועיקר התענית בט', מ"מ הוי נכון להתענות גם בעשירי. ולכן נראה דנער שנעשה בר מצוה ביו"ד באב ובאותו שנה חל ת"ב בשבת ונדחה למחרתו, מחויב להתענות בעשירי כנלענ"ד.

הובא בראשונים.

סמ"ג עשין נמאות דרנן ג (עמ' רמט ע"א), הפדס עמ' רנו, הגהות מיימוניות הל' תענית פ"ה אות ג, גיט יוסף אור"ס סי' תקנח ד"ה תנא כשנענה.

(בוילנא דף כו, א)

ביקש רבי לעקור תשעה באב ולא הניחו לו, אמר לו רבי לעזר עמך הייתי ולא איתאמרת הכי, אלא ביקש רבי לעקור תשעה באב שחל להיות בשבת ולא הניחו לו, אמר הואיל ונדחה ידחה, אמרו לו ידחה למה.

ביאורים בדברי הירושלמי.

יפה מראה, מתא דירושלים, עלי תמר.

מתא דירושלים

בקש לעקור ט"ב. ובחידושי למס' מגילה כתבתי בדבור תוס' ד"ה ובקש לעקור מט', דבקש לעקור מט' לעשירי. ויש לדקדק הא אכתי קשה אין ב"ד יכול לבטל דברי ב"ד חבירו, וליכא למימר כיון דלא רצה לדחות לגמרי רק לקבעו בעשירי לא שייך אין ב"ד יכול לבטל, דהרי לעיל קאמר הגמרא אס"ד אנשי כה"ג י"ד וט"ו תקון איך אתו אינהו ומבטלו דברי ב"ד יע"ש דף א', הרי מבואר דאע"ג דאינו עוקר לגמרי ג"כ שייך אין ב"ד יכול לבטל.

גם בטור אבן תמה אתי' זה, דא"כ פליגי ראב"ש, ור"ה מהפ"ך להיפך דאיהו אמר דרצה לקבעו בעשירי ואיהו אמר להפך, בפעם א' שחל בשבת ונדחה לעשירי ורצה לדחותו לגמרי, והי' נראה לפענ"ד לומר דרצה לעקור ט' באב, היינו דרצה שיהיו מתענין ט' ויו"ד, וכן מבואר בירושלמי דמתחילה מייתי ריב"ל ציים ט' ויו"ד ור' לוי צם ט' וליל עשירי, ואח"כ מייתי הא דרצה רבי לעקור ט' באב היינו ג"כ כנ"ל להתענות בתרווייהו, א"כ י"ל ע"פ מה דקיימ"ל בשו"ע תקנ"א, דיש אומרים כחל בשבת ונדחה לאחר השבת לספר ולכבס כל שבוע הקודם, וא"כ י"ל דגם ר"א ידע דמעשה הי' בט' באב שחל בשבת, אלא דאיהו רצה שלא יהי' לשבוע שלפני' דין שבוע שחל בו ט"ב, לזה אמר לפניו ראב"ד דלא כך הי' מעשה אלא דרצה לומר הואל ונדחה ידחה אבל מדין שבוע שלפני' לא דבר.

א"נ י"ל ע"פ מה דקיימ"ל, דבט"ב שחל בשבת ונדחה אפ"ה דברי' שבצנעה נוהג, והי' איהו לשיטתו סובר ד"ל דהי' מן הראוי' לגמרי לקבעו בעשירי, וא"כ עכ"פ ככה"ג כחל בשבת ידחה דיהי' ג"כ דברים שבצנעה מותרים ודו"ק.

שו"ת מהרי"ל סי' קסה

שאלה הנוהגי' שלא לאכול בשר ושלא לשותות יין למחרת ט' באב או העושי' ב' ימים ט' באב ונדחה עד יום א' והיום השני שלהם הוא י"א אם מתעני' אותו יום כמנהגם או לא הואיל ונדחה. ואם נוהגי' בו נמי כמו שלא נדחה שלא לאכול בשר ושלא לשותות יין למחרתו. תכתב ותחתם לחיים טובים אהר' הר' אלחנן כ"ץ שי'. העושים ב' ימים ט' באב, ט' וי', וט' באב חל בשבת ונדחה, נראה דאין צריך להתענות יום י"א דהא גופא די' חומרא יתירה היא וכו'.

מו"מ במי שנאנס ולא צם בט' למה אינו משלים בי', וכן גבי קטן שנתגדל בי' האם צריך לצום בעשירי'.

שו"ת עלהו רענן סי' ה, וע' מטעמי ילמך מ"א אור"ס סי' לא ד"ה ועוד נלפענ"ד <הוצא לעיל ד"ה רצי כזכרת ד"ה ויש>, שו"ת יד סופר סי' ז ד"ה ויעוין.

שו"ת עלהו רענן סי' ה

שאלה במי שנעשה בן יג"ש בעשרה באב אם חייב להתענות אז.

תשובה. הנה מבואר בירושלמי תענית פ"ד (ומעילה) [ומגילה] פ"א, דבדין ה' שיהי' מתענין בעשרה באב שבו נשרף ולמה בתשיעי שבו תחילת הפורעניות, ריב"ל ציים תשיעי ועשירי ע"ש. וי"ל דרק אם התענה בתשיעי דזהו תחילת הפורעניות שפיר אין צריך להתענה בעשירי, אבל אם לא התענה בתחילה דזהו תשיעי שפיר חייב להתענות בעשירי, א"כ אם נעשה בן י"ג שנים בעשירי שפיר י"ל דחייב להתענות בעשירי, ודומה לנעשה בן י"ג שנים בין פסח ראשון לשני דחייב בשני אם לא עשה בראשון, כמבואר ברמב"ם בפ"ח מהל' פסח. אמנם אין דמיון, די"ל דכיון דאם נאנס בראשון יעשה בשני שפיר בנתגדל בין שני לראשון יעשה בשני, אבל בתענית כנאנס בתשיעי דאין עושה בעשירי, לכן גם בנתגדל בעשירי אין מתענה בעשירי'.

ובאמת קשה לי למה כנאנס בתשיעי דאין מתענה בעשירי, ובצום גדלי' העירו האחרונים לשיטת הסברים דמצוה להתענות ברי", א"כ אמאי דחו תעניתו ליום חול. וכתב בס' דברי שאול על ר"ה ד"ח, דבאמת גדלי' נהרג ברי"ה אבל לא מת לגמרי עד יום ג' בו, ולכן קבע התענית על יום מיתתו ממש שהי' נמשך מיתתו עד יום השלישי ע"ש. א"כ נמי לענין חורבן הבית דנשרף בעשירי מהראוי באמת לתקן שיהי' הצום בעשירי, אך דגבי שריפה אמרי' אישו משום חציו ודינן בתחלת השריפה כמו שנשרף כבר, לכן שפיר נקבע בתשיעי. אך ז"א דהנה הק' על ר"י דס"ל דצריך להיות התענית בעשירי משום דנשרף בעשירי, הא ר"י לשיטתו אישו משום חציו, והנמוק"י ס"ל דדינן כאילו כבר נשרף א"כ שפיר צריך להיות בתשיעי. אך ז"א דכי אמרי' דדינן כאילו כבר נשרף, רק אם נתיחס למעשיו דדינן אימת עשה מעשה השריפה, אמרי' דכבר עשה בתחילה, אבל אם דנין על עצם הדבר אימת נשרף, שפיר דין דנשרף בשעת שריפה, א"כ שוב יום הצום הוא על עצם הבית שנשרף, שפיר ס"ל לר"י דהי' צריך להיות בעשירי דהשריפה הי' אז. א"כ באמת למה בצום גדלי' גזרו על שעת מעשה וצום ת"ב גזרו על תחילת הפרעניות. אך הדבר נכון דאם לא הי' נשרף הבית רק הציתו בו האור ג"כ הי' נגזר צום על הציתו בו האור לבד, לכן כיון דזה תחילת הפרעניות הי' בתשיעי שפיר גזרו בתשיעי, כי גם על תחילת כדאי לגזור תענית, אבל על הריגת גדלי' לבד אם לא הי' מת לא הי'.

רש"ש ל א ד"ה אר"י

[אר"י כיצד משנה, אם היה רגיל לאכול ב' תבשילין יאכל מין אחד. לכאורה רשב"ג לאקולי בא על ת"ק, ואומר ד"צ אלא לשנות וכדמסיים היה רגיל לשנות י' כוסות שותה ה'. ונ"פ דר"ל של יין וכחכמים בברייתא הסמוכה, וא"כ הכי הל"ל, היה רגיל לאכול ג"ת יאכל ב', דבזה דקאמר גם הת"ק מודה, לכן נ"ל דט"ס הוא וצ"ל מין אחד ברי"ש, ור"ל דישנה מאותן ב' מיני תבשילין שרגיל בהן מין א' מהן למין אחר. (ועי' גי' הרי"ף והרא"ש) וכ"מ מפרשי" לקמן בד"ה וכו"א ישנה. ומצאתי און לי בירושלמי דקאמר, מהו ישנה יחלף. ודלא כפ"ה הק"ע ימעט שאין זה משמעו].

מגי' הירושלמי 'אין הוה יליף אכיל וכו' ישתה פלגא' מוכח שדברים אלו הם ביאור דברי רשב"ג, ומסתמך הירושלמי משמע קצת שפוסק כוותיה, אבל לפי גירסת הבבלי (ל). לפנינו כל התוספת הוא מברייתות, ואינה אלא דעת יחידאה. מורת האדם שער האכל ענין אכלות ישנה ד"ה מתימין ער (כפי הרמז"ן מהד' שעועל ח"צ עמ' רמז), ריטצ"א ל א ד"ה אמה, רש"ש הנ"ל, עי' יפה עיינס שס ד"ה א"ר יהודה מ"ד <->.

מורת האדם שער האכל ענין אכלות ישנה ד"ה מתימין ער

אע"ג דקתני ברייתא בלשון חכמים ימעט, ורב יהודה אמר רב מפרש למימרא דידהו, אפילו הכי הלכתא כסתם מתני' אסור לאכול בשר ולשתות יין כלל, דקיי"ל (יבמות מב:) סתם במתני' ומחלוקת בברייתא הלכה כסתם מתני', והני רבנן דברייתא כרשב"ג דמתני' אמרי, אי נמי רשב"ג דמתני' היא, דרשב"ג קאמר במתניתין ישנה, דמיעוט ושינוי חד דינא אינון, ורב יהודה אמר רב פרושי בעלמא הוא דמפרש לדרשב"ג מאי מיעוט ומאי שינוי ולא למימרא דסבירא להו, אלא כמתניתין אסור לאכול בשר ולשתות יין לגמרי, וסוגיא דברייתות כולהו כסתם מתניתין איתניין לאיסורא, וכך פסקו כל הגאונים ורבינו הגדול ז"ל בהלכותיו. ונוסחא דיליה ז"ל אמר ר' יהודה כיצד ישנה וסיפא דברייתא היא, ורבי יהודה תנא הוא ופליג, ולפי גירסא זו כל שכן שהדבר פשוט דהלכתא כסתם מתניתין, דר' יהודה ורשב"ג יחידאי אינון ולא מיסתמך מילתייהו באמוראי, אלא דנוסחי דילן וגירסא ירושלמית באמוראי תנו לה. ומכל מקום סתם מתניתין וסוגיין דרבנן עדיפא וכן הלכה.

ריטצ"א ל א ד"ה אמה

גרסת הספרים אמר רב יהודה כיצד משנה, ואע"ג דרב יהודה מפרש מילתא דרשב"ג, פירוש בעלמא הוא דעביד ולא ס"ל כותיה, הילכך כרבנן דמתני' [קיי"ל], ורב ושמואל פירשו מלתייהו שלא אמרו אלא מו' שעות ומעלה בסעודה המפסיק בה וכן פסקו כל הגאונים ז"ל. ויש נסחאות דגרסי א"ר (כלומר: אמר רבי) יהודה ולפי גרסא זו כ"ש דהלכתא כרבנן דסתם מתני', דרשב"ג ורבי יהודה יחידאי נינהו וליכא אמוראי דמסתמך במלתייהו כלל, אבל בירושלמי גרסינן כנסחי דידן.

יש ללמוד מכאן גבי גט דמי שיש לו שתי שמות ונקרא באחת מהן, שכותבים בלשון כינוי. שו"ת הרצ"ו אהע"ז ס' נז אות ז.

שו"ת הרצ"ו אהע"ז ס' נז אות ז

ויש להעיר עוד לפרש לשון כינוי, דהרי שנו חכמים בלשון המשנה מגילה כ"ה א' המכנה בעריות משתקין אותו וכו'. ופירש"י ד"ה המכנה: בגמ'

מפרש שדורש פרשת עריות בכינוי, ואומר לא ערוה ממש דיבר הכתוב אלא כינה הכתוב בלשונו וקרא ערוה המגלה קלון אביו וקלון אמו ברבים, כינוי הוא לשון היפוך שמהפך דיבורו לשבח או לגנאי, והרבה יש בלשון חכמים וכו', עכ"ל. וכן רש"י באיוב (שם) כתב וז"ל: לא אכנה, לא אשנה דברי להחליפו לכבודו וכו', זה כינוי שמשנה את הדיבור בשביל כבודו וכו', עכ"ל. הרי מבואר דרש"י ז"ל פירש לשון כינוי, לשון היפוך, לשון שינוי, לשון חילוף כאמור. ואם כן לפי מה דאמרין בגמ' תענית ל' א' רשב"ג א' ישנה, אר"י כיצד משנה, אם היה רגיל לאכול ב' תבשילין יאכל מין א' ע"ש. וכן בירושלמי פ"ד דתענית ה"ו אמרו: מה ישנה, יחליף, אם היה רגיל לאכול ליטרא בשר, יאכל חצי וכו' ע"ש. הרי מבואר דשינוי וחילוף, נקראו גם אם רק ממעט ומחסר ממה שרגיל. ואם כן גם בלשון כינוי שהוא ג"כ לשון שינוי וחילוף כנ"ל יש לפרש כן, כגון בנדון שאלחנו, ששמו שמואל זנוויל, ובפי כל נקרא זנוויל, שייך ג"כ לומר המכונה זנוויל, כלומר, שבתחלה היה נקרא ב' שמות, שם הקודש ושם החול, ושם הקודש היה עיקר וראשון, כהרמ"א בסימן קכ"ט סעיף ט"ז, ושם החול זנוויל היה טפל לשם הקודש, ורק אח"כ נהפך ונחלף עיקר שמו, ונקרא בפי כל רק בשם א' לעז, דהיינו זנוויל, וכיוצא בזה, ככהאי גוונא, שנעשה שם החול שהיה טפל לשם הקודש לעיקר השם בפי כל, ושפיר שייך לזה לשון המכונה, שהוא לשון היפוך ושינוי וחילוף, כדבר האמור.

הובא בראשונים.

ממנינו (גאופיקה ח"ז) עמ' 136, מורת האדם שס עמ' רמז.

רב מן דהוה אכ"כ כ"צ צורכיה הוה צבע פיסתיה בקיטמא ואמר זו היא עיקר סעודת תשעה באב, לקיים מה שנאמר ויגרם בחצץ שני הכפישני באפר.

ביאורים בדברי הירושלמי.

צ"ת יוסף אור"ח ס' תקנז ד"ה גרסינן צירושלמי, קה"ע, פנ"מ, חידושי הגר"מ סופר, עמודי ירושלים.

צ"ת יוסף אור"ח ס' תקנז ד"ה גרסינן צירושלמי גרסינן בירושלמי בסוף תענית (פ"ד ה"ו) רב מן דהוה אכיל כל צרכיה הוה צבע פיסתיה אקיטמא, כלומר היה מטבל פת באפר, ואמר זו סעודת תשעה באב לקיים מה שנאמר (איכה ג, טז) ויגרם בחצץ שינוי. וכתבו הרמב"ן בספר תורת האדם (שם עמ' רמח) וגם הגהות מיימון (הל' תעניות פ"ה אות פ) כתבוהו אלא שכתב רבי יהודה בר אלעאי במקום רב.

חידושי הגר"מ סופר

רב מן דהוה כל צורכיה וכו'. אפשר אסעודת מפסקת דט"ב שחל בשבת קאי, ולא צריך לדחיקתו של מג"א ס' תקנ"ב סק"ב ע"ש.

עמודי ירושלים

רב מן דהוה אכיל כל צורכיה כו'. עי' ביוחסין (אות ר') שהביא שם העשר מילי דחסידותא של רב, וחשיב בהדיהו דלא אכל בסעודת הרשות, ותמה שם בהג"ה דהא זה מוטל על כל ת"ח, וע"כ הכניס תחתיו מה דאיתא במדרש איכה שהיה אוכל פיסתיה בקיטמא. והנה נראה שפי' שרב היה עושה כן בכל יום, וכ"כ הסה"ד (ח"ב אות א') בביאור דברים. אולם מדברי הירושלמי כאן לא נראה כן, דאמר זהו עיקר סעודת ט"ב, מבואר שבעט"ב לבד היה עושה כן. ובאמת עיקר קושיתו שהקשה דהא

סעודת הרשות מוטל על כל ת"ח להזהר, א"כ תקשה ג"כ ממה דחשיב שם שאכל ג' סעודות, וגם שלא הלך בקומה זקופה ובגילוי הראש, שזה בודאי מוטל על כל ת"ח. ועכצ"ל דעיקר הרבותא שהוא היה נזהר בהם מאד שלא היה פעם א' שלא עשה כן, ובפרט בסעודת הרשות בשוין ולא בבת ת"ח לפ"ה אינו רק מדרך המוסר, וכמ"ש הר"מ (פ"ה מה' דעות), והנה העשר מילי דחסידותא של רב המה ג"כ מובאים בשו"ת הגאונים הנקראים שערי תשובה (ס' קע"ח) וחסר שם מדה ד'. וראיתי לחכם א' שחתר לדעת מה הוא, ותמנהי שלא ראה ביוחסין שהוא היה מכוון לבו בתפלה ע"ש.

טעמים וביאורים בסעודה זו.

שו"ת הלכות קטנות ח"צ ס' קלה.

שו"ת הלכות קטנות ח"צ ס' קלה

תשובה. הביא הב"י (בסי' תקנ"ב) ירושלמי [ר"י בר אלעאי (הגה"ה מוונציא וכו"ה בב"י)] רב מן דהוה אכול כל צרכיה הוה צבע פיסתיה אקיטמא, כלומר היה מטבל פת באפר ואומר זו סעודת ט"ב לקיים מ"ש ויגרם בחצץ שינוי, וכתבו הרמב"ן וה"מ וכו'. משמע דאיכא קצת מצוה להקדים סעודה מרה של אבלות ובין תנור וכירים דרך הבראה שעושין לאבל. ועוד דאיכא מועד ויהפכנו הקב"ה ליי"ט וכשם שנותנין אפר מקלה על הראש זכר לאבל ובמקומה לשום לאבלי ציון פאר תחת אפר (תענית טז). כך כיון שא"א לאכול בט"ב יש לאכול בכניסתו מאכל אבליים מה שהיה ראוי לעשות בט"ב עצמו אם לא היה מפני התענית, ותחתיה תעמוד סעודה של לוויתן העתידה בזמן גאולתינו במהרה בימינו אכ"ר. ויש להביא סמך מדאמרין (ברכות ח:) כל האוכל ושותה בתשיעי מעה"כ כאלו התענה ט' וי' שההכנה הנעשית לדבר גדול תחשב גם הוא לצדקה.

יש מפרשים מכאן שבסעודה אכל אפילו יין ושני תבשילין, ורק על סוף הסעודה חל דין סעודת תשעה באב.

יפה מראה, ועי' נחמד למראה.

נחמד למראה

ממ"ש הוה צבע פיסתיה בקיטמא כו', משמע דס"ל דאחר שאכל כל צורכיה בסעודת המפסקת אף דעדיין יש שהות ביום אסור לאכול ולשתות שום דבר זולת פרוסת לחם באפר, לקיים מ"ש ויגרם כו'. ברם ממ"ש במדרש איכה רבתי סימן ע"ה ע"פ זה ויגרם בחצץ כו', נראה דאף אחר סעודת המפסקת אם עדיין היום גדול מותר לשתות ולאכול, דאיתא התם ריכ"ב אול לנציבין בערבי צומא רבא, אכל ופסק שמע ריש גלותא ואתא לגביה, א"ל ישגח עלי רבי אכלי ופסקית א"ל ישגח עלי רבי דלא יהון אמרין לא חשביה כלום, מטרח עלוי אול עמיה, כיון דאול אמר לטלייא ברי פטיליק דאת מייתי לן חד זמן קדמוי לא תיתי לן זמן אחורי, מן דאכלון אייתן קדמיהן תמניא פטיליקן, אכל מכל פטיליק חד פת ומכל פתים חד כס, א"ל ר' מאן דאכלית ופסקית אייתון קדמך תמנין פטיליקן, מחדא פטיליקי אכל ר' חדא פתית ומחדא פתים אישתי ר' חד כס', אמר וכמה קרן לה נפשא דהיא כמה דאתייהיב לה היא נפשיה, ר"א אול לבצרה כו' יע"ש. הרי דמותר לאכול ולשתות לאחר שאכל סעודת המפסקת, וכ"ש ערב ט"ב, וכ"כ התוס' בפשיטות בפ' ד"ל ע"ב ד"ה כל העושה מלאכה בט"ב כו', ומ"ש כדמשמע בירושלמי דר"י אקלע כו', אחד הרואה דלית בירוש' כי אם במד' איכה וכדכ"י, ומלבד מה

דרבנן, עשו כמי שמתו מוטל לפניו אינו לא כופה את מטתו ולא ישן ע"ג מטה כפויה. ואמתת כוונתו דמפרש דקאי על הא דלעיל מיניה במשנתנו. ערב ט"ב לא יאכל אדם שני תבשילין לא יאכל בשר ולא ישתה יין כו', ר"י מחייב בכפיית המטה ולא הודו לו חכמים. וברור דלשיטת הירושלמי קאי על ערב ט"ב, שר' יהודה מחייב לכפות המטה וחכמים פוטרם דערב ט"ב הוי כמתו מוטל לפניו שעדיין לא נקבר ולא חלה עליו אבלות לענין רחיצה וסיכה, כמו"ש הרמב"ם פ"א מהלכות אבל שלכן רחץ דוד כו', ולכן הוי כאונן שפטור מכפיית המטה ואינו אוכל בשר ואינו שותה יין ומותר ברחיצה כדברי רי"ש בר"י, אבל משהגיע ט"ב הוי כמו אבל אסור ברחיצה ובסיכה וחייב בכפיית המטה. ומצאתי סברה זו מביאין בשם תרומת הדשן ונהניתי. אולם הפירוש בירושלמי ברור. ולפ"ז מה שהובא ברי"ף דברי הירושלמי צריך מובן, דבגמרא דילן משמע דאינו נוהג כלל דתניא עוברות ומניקות מה תהא עליהן ודו"ק.

מו"מ אי איירי הירושלמי בת"ב או בסעודת ערב ת"ב, ואי פליגי סוגיות הבבלי והירושלמי. קה"ע, פנ"מ, ציבור הגר"א אור"ח סי' תקנ"ג ס"ז <-> וסי' תקנ"ג ד"ה ליל, קרן אורה ל' ד"ה ר"י, דמשק אלעזר סי' תקנ"ג סק"י, קונטרס צעניי שמחות (נד' צסוף ה' שמחות השלם מהדור' לאנדל) סי' ד' ד"ה וצירושלמי ואילן, הגהות רא"מ הורוצין ל' א' ד"ה כל עשה.

ציבור הגר"א אור"ח סי' תקנ"ג ס"ג ד"ה ליל ס"ג ליל כו'. מ"ס שם, אבל מדינא א"צ כמ"ש ר"י מחייב בכפיית המטה ולא הודו לו, ואמר רבא הלכתא כתנא דידן ולכן מקילין במנחה כמ"ש. ובירושלמי שם מ' דמדינא צריך לנהוג כן, דגרסינן שם יאות אר"י מ"ט דרבנן עשו כמי שמתו מוטל לפניו. וכ"ה ברי"ף. אינו לא כופה את מיטתו ולא ישן ע"ג מטה כפויה. כמ"ש במ"ש אבל כ"ז שמתו מוטל לפניו אינו ישן לא ע"ג מטה זקופה ולא ע"ג מטה כפויה, ופי' בתה"א אלא ישן ע"ג קרקע, וכדאמרינן אינו מיסב. ועי"ד פי' שמ"א ס"ה. אלא דבגמ' דידן לא משמע כן, דאמרינן לדידך עוברות ומניקות כו', ואם איתא לדידהו נמי קשיא, ועוד דבירושלמי משמע דל"פ אלא בסעוד' המפסקת דאמר עשוהו כמי כו', וזה דוקא בסעודה המפסקת כמ"ש בעובדא דר"י בר אלעא. וכמ"ש סי' תקנ"ב ס"ז. אבל בת"ב א"א לומר כן דא"כ אמאי נוהג כל הדברים הנוהגים באלו והא אונן א"צ. וע' בתוס' פ"א דכתובות ד' א' סד"ה בועל. אבל לגמ' דידן מ' דקאי את"ב דאמר עוברות ומניקות כו' ואי הך פורתא לישוב לא פריך. מיהו לדברי הר"פ שכ' שנוהג באונן כ"ד שאבל אסור רק חליצת סנדל כי צריך לחזור אחר צרכי המת אתי שפיר וקאי את"ב, ולכן נמי אינו חייב במ"ע שנוהג האבל שגם האונן אינו חייב בהן, וא"כ מדינא אסור. וכן במ"ס שם, ומספדין כאדם שמתו מוטל לפניו אלמא כאונן חשיב כל היום.

קרן אורה ל' ד"ה ר"י

גמרא. ר"י מחייב בכפיית המטה ולא הודו לו חכמים. לפי טעם הירושלמי שהביא הרי"ף ז"ל דהוי כאונן שמתו מוטל לפניו, נראה דר"י לא מחייב בכפיית המטה אלא בסעודה המפסקת, ולא הודו לו חכמים משום דהוי כאונן דאינו כופה. אבל מהא דאמרו לו חכמים עוברות ומניקות מה תהא עליהם, משמע דכל יום ט"ב מחייב ר"מ בכפיית המטה. וע' בביאורי הגאון ר"א ז"ל בא"ח מש"כ בזה.

עלי תמר

רב מן דהוה אכל וכו'. וכ"ה בהגהת הרמ"א סימן תקנ"ב. ויש מחמירים לטבול אחר אכילתן פת באפר ולאוכלו ע"ש ויגרס בחצץ שיניו. ובמשנה ברורה שם, שצריך לומר זוהי סעודת ת"ב כמו שאמר רב. ולא נהגו כן. ברם אם נאמר שגם האמירה היא חובה, אז הוא צריך לומר בלשונו של רב שזוהי עיקר סעודת ת"ב, לקיים מה שנאמר ויגרס בחצץ שיני הכפישני באפר.

באיזה מין אפר טובלים את הלחם.
עלי תמר.

עלי תמר

הכפישני באפר. בא"י שמשמשים בעיקר לחומרי דלק בנפט וחשמל, כשאכלנו סעודת הפסקה בערב ת"ב השתמשנו באפר מסיגריה, כי לא היה לנו אפר מעצים וגחלים. אולם נתיישבתי, כי אפר מסיגריה אמנם הכפישנו באפר ברם לא מקיימים ויגרס בחצץ שני, כי אין חצץ אלא לאפר מעצים וגחלים. לפיכך נראה אם אפשר יש להדר לקחת אפר מגחלים ועצים כדי לקיים גם ויגרס בחצץ שני. אכן ראיתי שמשמים אפר מסיגריה על ראשו של חתן במקום הנחת תפילין כאן בא"י שלא שכיח אפר אחר, וזה נכון לפי הטעם פאר תחת אפר ולא נזכר חצץ.

בהא דנוהגין לטבול ביצה באפר.
עלי תמר.

עלי תמר

צבע פיסתיה בקיטמא. בד"מ סימן תקנ"ד בשם הגה"מ, הוה צבע פיסתיה בקיטמא, כלומר היה מטבל פתו באפר וכו', וכ"ה בהגהת הרמ"א שם. ובמדרש איכה פ"ג, פסוק ויגרס בחצץ שיני, רב כשהיה אוכל סעודת ט"ב היה נוטל פרוסה וטובלה באפר. משמע לכאורה נמי שר"ל פרוסת פת. ברם מנהגינו שטובלים ביצה קשה באפר, מפני שהיא סימן אבילות. ולכן נראה שלא דווקא פרוסת פת, ואכן גם השם פרוסה ענינו גם כל חלק מאוכל ולא דווקא פת, עיין בעה"ש ערך פרס א', ומנהג ישראל תורה. ועיין בפנ"מ שפירש טבל חתיכתו באפר, ואפשר שכיון לזה אחר שראה מנהג ישראל שטובלים ביצה ולא רק פת.

הובא בראשונים.

מורח האלס שער האלץ עיני אצילות ישנה ד"ה מילא כמז רציו (כמז רמז"ן מהדור' שעוועל עמ' רמח). שצלי הלקט סי' רסה, מנהיג ה' ת"צ סי' כד, רוקח סי' ש' סוד"ה מיהו, מנהיגות לקוים אות ה' ד"ה לרציו (עמ' 57), ארמות חיים ה' ת"צ סי' ת, מלות ומיות ה' תשעה נאז ד"ה אף, הגהות מיימוניות ה' תעניות פ"ה אות פ, מנחות המאור (אנקאווה) ח"צ עמ' 347.

פב, א

יאות אמר רבי יהודה, מה טעמון דרבנן, עשו כמי שמתו מוטל לפניו, אינו לא כופה את מיטתו ולא ישן ע"ג גבי מיטה כפויה.

ביאורים בדברי הירושלמי.

קה"ע, פנ"מ, אור שמח ה' תענית פ"ה ה"א.

אור שמח ה' תענית פ"ה ה"א

מצד הדין מותר להניח תפילין. שאעפ"י שאמרו כל מה שנוהג באבל נוהג בט"ב, לאו כלל גמור הוא שהרי כפיית המטה בט"ב באב אין לנו ההמ"ג ע"ש. וכו'.

והנה שיטת הירושלמי נראה דסובר פירוש אחר במשנתנו. דז"ל הירושלמי, יאות א"ר יודא מ"ט

שחפשתי אני בירוש' ולא מצאתי עוד בה, שהרב נחלת שמעוני בשם ריב"ב לא הביאו מהירוש' כי אם משם המדרש.

אך יש חולקים וס"ל דדעת הירושלמי שאף בעיקר הסעודה אכל רק תבשיל אחד.
מגן אברהם סי' תקנ"ג סק"ז.

מגן אברהם סי' תקנ"ג סק"ז

[כ' הרמ"א (אור"ח סי' תקנ"ב ס"ט). ונוהגין להרבות קצת בסעודה ראשונה, כדי שלא יזיק להם התענית הואיל ופוסקין מבעוד יום כמו ביום כיפורים, ויש קצת ראייה לזה ממדרש איכה רבתי, עכ"ל.]

[וכ' במגן אברהם (סק"י"ב):] ממדרש איכה. דף כ"ג ע"א איתא שם אחר שאוכלין ושותין ומשתכרין בסעודת ט"ב יושבין וקורין קינין (ד"מ), ובדף ע"ה א' רב מן דהוי אכל כל המאכלים נסיב חד פת פחם ויהיב עליה קיטמא ואמר זו היא סעודת ט"ב, אבל בירושלמי הגי' רב מן דהוי אכיל כל צורכיה הוי נסיב כו' ואמר זו היא עיקר סעודת ט"ב א"כ י"ל שלא ה' אוכל יותר מתבשיל א' וגם המדרש יש לפ' כן ומ"ש משתכרין היינו ששותין כל צרכן לכן יש ליהזר שאף קודם מנחה לא יאכל רק תבשיל א' וכ"כ בד"מ שהמדקדקין פורשין עצמן ואע"ג שאחר מנחה אוכל בצים לא מיצטרפי השני תבשילין כיון שהפסיק בנתי' כנ"ל.

ויש מבארים שרב אכל כל צרכו בסעודה שלפני מנחה, ואח"כ אכל עוד סעודת קטנה כדין סעודת תשעה באב, וכמנהג המובא ברמ"א (אור"ח סי' תקנ"ב ס"ט).

ציבור הגר"א שם ד"ה ומנהג <->.

משמע שבערב ת"ב היה נוהג כן ודלא כדמשמע בספר היוחסין (אות ר').
עמודי ירושלים ה"ל.

מדינהג כן רב משמע שראוי לעשות כן.
לחצ"ה ח"ג סי' תתפח, ועי' אור זרוע ח"צ סי' טנו.

לחצ"ה ח"ג סי' תתפח

גרסינן בירושלמי רב מן דאכל כל צרכיה הוי צבע פיסתיה אקיטמא ואמר זו היא סעודת תשעה באב לקיים מה שנאמר ויגרס בחצץ שיני הכפישני באפר, ומי(ת)בעי ליה [לאיניש] לשנויי אם היה דרכו לסעוד [בעשרה] בני אדם סועד בחמשה. ואף על גב דתנא קמא פליג ארבן שמעון בן גמליאל לשאר מילי, בהא מילתא לא חזינן דפליגי, וכן לא פליגי בהא דקאמר רבן שמעון בן גמליאל באידך ברייתא אם היה רגיל לאכול אחר אכילתו צונן או מליח הרשות בידו. ואף על גב דקאמר הרשות בידו מצוה הוא להתנהג בפרישות, כדחזינא בעובדא דרב דצבע פיסתיה אקיטמא. ודוגמת הכי איתא נמי במדרש איכה (איכ"ר ג, ו).

אור זרוע ח"צ סי' טנו

ירושלמי רב מן דהוה אכיל כל צורכיה הוה צניע פיתיה אקיטמא אמר זו היא סעודת ת"ב ולקיים מה שנאמר ויגרס בחצץ שיני הכפישני באפר. וכתוב בתשובות כל תלמידי חכמים שבארץ ישראל נוהגים בערב תשעה באב בסעודה המפסקת שלא להסב אלא כל אחד יושב לבדו וכל אחד מברך לעצמו ואין מזמנין בברכ' המזון לפי שדומה להם כמי שמתו מוטל לפניו וכן עושים ת"ח וותיקין בכל ארץ גלותם ע"כ.

יש לומדים מכאן שצ"ל בפ"ה זה סעודת ת"ב. משנה ברורה סי' תקנ"ג סקט"ז ושער הליון שם סק"ז <->, ועי' עלי תמר.

דמשק אליעזר סי' תקנה סק"י
מ"ס שם פ"ח ויש שוירדין מספסליהן למטה כו'. אבל מדינא א"צ לישב ע"ג קרקע כמ"ש במתניתין דתענית ר"י מחייב בכפה"מ ולא הודו לו חכמים, ואיתא בגמ' שם אמר רבא הלכתא כתנא דידן דהיינו כרבנן דמתניתין, דאפי' ביכול ובאותה מטה שיושב עלי' א"צ כפה"מ, ולכך דלא הוי רק מנהג להחמיר מקילין במנחה לישב על הספסל, דאם היה מדינא לא הוי מקילינן במנחה, כמ"ש בדברי רבינו סי' תקנה ס"ק ב' דדוקא בדבר התלוי במנחה התירו ממנחה ולמעלה.

ובירושלמי שם בסוף תענית איתא, יאית אר"י [דצריך כפה"מ] ומ"ט דרבנן [דפליגי על ר"י], ומשני עשו כמי שמתו מוטל לפניו לא כופה את מטתו ולא ישן ע"ג מטה כפוי, והיינו כמ"ש במס' שמחות, אבל כ"ז שמתו מו"ל אינו ישן לא ע"ג מטה זקופה ולא ע"ג מטה כפוי, ומפרש הרמב"ן בתוה"א אלא ישן ע"ג קרקע. וכ"ה ביו"ד סי' שמ"א ס"ה כ"ז שלא נקבר המת כו', אבל אסור לישב או לישן ע"ג מטה אפי' כפוי ומשמע דכש"כ זקופה אלא ע"ג קרקע, וא"כ הירושלמי דמדמה בת"ב כמי שמתו מוטל לפניו מדינא אסור לישב ולישן כי אם על הקרקע.

וכ"ה ברי"ף על מתניתין דתענית ולא הודו לו חכמים, אמר ריא"ש לא הודו לו חכמים עשאוהו כמי שמתו מו"ל דאינו נוהג אבילות ואינו חייב בכפה"מ. [וע"ש בחדושי אנשי שם שכו' אינו בגמ' ולא בשום פוסק ומניה אמר שמואל לא הודו לו חכמים אע"ג דעשאוהו כמי שמתו כו'. ובמח"כ נעלם ממנו הירושלמי שמביא רבינו וצ"ל ברי"ף, איתא בירושלמי לא הודו לו חכמים עשאוהו כו'.]

אלא דבגמ' דידן לא משמע כן שיהי' חייב לרבנן לישן ולישב ע"ג קרקע, דהלא איתא בגמ' ל' ב' דאמרו ל' לר"י לדידך עוברות ומניקות מה תהא עליהן, ואם נימא דגם לדידהו עכ"פ צריך לישן ולישב ע"ג קרקע, הלא לדידהו ג"כ קשה עוברות כו', ועוד דהירושלמי דאמרי טעמא דרבנן משום דעשאוהו כו' משמע דמוקי פלוגתייהו דר"י ורבנן בשעת סעודה המפסקת דאז דומה למי שמתו כו', אבל בת"ב גופא הלא דמי לאבל לאחר קבורה מדחייב בת"ב כל הדברים הנוהג באבל כל ז', ואלו בגמ' מוכח דגם בת"ב גופא פליגי רבנן על ר"י, מדאיתא בגמ' דאמרי ל' רבנן לר"י לדידך עוברות כו' מה תהא עליהן, ואם נימא דפלוגתייהו דר"י ורבנן הוא רק על שעת סעודה מאי קשי' להו על שעה מועטת כזו עוברות מה תהא עליהן, א"ו דאמרו ל' על ת"ב גופא הרי דפלוגתייהו בת"ב.

מיהו לדברי הר"פ רבינו חזון למ"ש, ועוד דאם בת"ב הוי כמת המו"ל אמאי חייב בכל הדברים הנוהגים באבל כגון רחיצה ות"ת ותה"מ, ע"ז כ' רבינו ומיהו להר"פ והובא ביו"ד סי' שמ"א בהגהה דס"ל דנוהג באונן כל דין אבל בשב ואת זולת נעה"ס, א"ש דגם הירושלמי קאי בת"ב גופא ואפ"ה עשאוהו כמי שמתו מו"ל דהוי אונן דחייב בכל דיני אבל במל"ת, וגם להירושלמי פלוגתייהו דר"י ורבנן קאי על ת"ב גופא כמו דמוכח בגמ' דידן, וא"ש לפי"ז דת"ב הוי כאונן, מש"ה אינו חייב בת"ב במ"ע שהאבל חייב כגון עטיפת הראש וכפה"מ לרבנן דאונן אינו חייב רק במל"ת כאבל אבל לא במ"ע, והא דאסור בנעה"ס ואונן מותר היינו דאונן צריך לילך ולעסוק בצרכי המת משא"כ בת"ב, וא"כ לפי הירושלמי דעשאוהו בת"ב כמי שמתו מוטל לפניו מו"ל מדינא אסור כל ת"ב לישן

ולישב כי אם ע"ג קרקע כמו באונן, וכן במ"ס מ"ו והקורא אומר בדי"א כו', ויש מניחין את התורה כו' וקורעין ומספדין כדאם שמתו מוטל לפניו כו', הרי דמדמה כל יום ת"ב כאונן, וא"כ מדינא אסור לישן ולישב כ"א ע"ג קרקע ושוב אין היתר גם ממנחה ולמעלה, [רק דקם הדיוק מגמ' מדאמרי ל' לר"י לדידך עוברות כו' משמע דלרבנן א"צ כלל לישב ע"ג קרקע, דאל"כ תקשי גם לדידהו כמ"ש רבינו למעלה, ושנ"מ דגמ' דידן פליג על הירושלמי. אמנם י"ל דזה לא אמרו בגמ' רק לפי הברייתא, דאיתא שם מודה ר"י לחכמים בשאינו יכול ומודים חכמים לר"י ביכול כו' הרי דטעמא משום יכול, אבל לרבא דאמר הלכתא כתנא דידן כו', י"ל דלמתניתין אין חלוק כלל בין לר"י בין לחכמים בין יכול או אינו יכול, והא דפליגי רבנן על ר"י בכפה"מ הוא משום דס"ל דת"ב דומה כאונן כמ"ש בירושלמי, וקם דינא דעכ"פ גם לרבנן ישן ע"ג קרקע מדינא].

קונטרס צעמי שמתות (נד' צקוף ה' שמתות השלם מהדו' לאנדל) סי' ד ל"ה וצירושלמי ואליך

ובירושלמי בפירקין אמרו, מ"ט דרבנן דלא מחייבי כפית המטה, עשו כמי שמתו מוטל לפניו אינו לא כופה את מטתו ולא ישן ע"ג מטה כפוי, והעתיקו הרי"ף והוסף דעשאוהו כמי שמתו מוטל לפניו דאינו נוהג אבילות. וכתב הגר"א שם דפלוגתא דר"י ורבנן קאי אערב ת"ב בסעודה המפסקת, דלר"י דינו כת"ב עצמו דנוהג בו כל דיני אבל, ולרבנן לא הוי אלא כמי שמתו מוטל לפניו וכמ"ש להלן על ר"י בר אלעאי, ודינו כאונן דאין בו דיני אבילות ולהכי אינו כופה מטתו, ומ"מ אינו יושב ע"ג מטה כפוי כמ"ש במס' שמחות גבי אונן, והביאו רמב"ן בתוה"א.

מיהא תלמודא דידן ע"כ לא סבר כירושלמי דהא מייתי בגמ' ברייתא דאמרו רבנן לר"י עוברות ומניקות מה תהא עליהן, ואי מודו רבנן דאין ישן ע"ג מטה כפוי אף לדידהו תיקשי, ועוד דאי כירושלמי דל"פ אלא אסעודה המפסקת, אהאי שעתא פורתא בשעת סעודה המפסקת לא קשה וע"כ דפליגי איום ת"ב. (וכ"ה באו"ז סי' תל"ז דמהך טעמא ע"כ דפלוגתא דר"י ורבנן גם ביום ט"ב עצמו).

מיהו לשיטת רבינו פרץ שהביא טור יו"ד סי' שמ"א דאונן אסור בכל דבר שאבל אסור בהן אלא שאינו חייב במצוות שהאבל חייב בהן, וכן אינו אסור בנעילת הסנדל מפני שעליו לחזור אחר עסקי המת, לדידיה אף לירושלמי קאי פלוגתייהו את"ב, דבכל היום דינו כאונן דאסור בכל מה שאבל אסור בהן אלא שאינו נוהג במ"ע שאבל חייב בהן, ולכן כתב הגר"א דמש"כ המחבר בשו"ע שם דנהיגי שלא לישב ע"ג ספסל אלא עד המנחה, אינו מתיישב אלא אי מדינא א"צ לישב ע"ג קרקע אלא ממנהגא, אבל לדברי ר"פ נמצא דירושלמי קאי את"ב ומדינא כל היום דינו כאונן דאסור לישב ע"ג קרקע.

מיהו עדיין לא נתיישב בדבריו מה שקשה, דאי אף לתלמודא דידן אינו יושב אלא ע"ג קרקע, אף לרבנן תיקשי עוברות ומניקות מה תהא עליהן, ועוד יש לעי' דהא כתב רמב"ן בטעמא דפטור אונן מכפית המטה ועטיפת הראש כדי שלא יהיו עסקי המת נפסדין, וכי היכי דשרו מה"ט נעילת הסנדל, וא"כ הכא בת"ב אמאי לא נחייבו בכפית המטה כמו שחייבוהו בחליצת סנדל, כיון שאין בו טעם שפטור באבל, וכ"ש דקשה לטעם התפל"מ

שהבאנו לעיל ס"ב דטעם אונן דאינו חייב במצוות שבאבל משום דאונן פטור מכל המצוות.

ובדעת הרמ"א דכתב ג"כ שם דמיד אחר יציאה מביהכנ"ס שחרית יושבין על ספסליהם, אע"פ שביו"ד סי' שמ"א פסק כרבנו פרץ, ע"כ צ"ל דתלמודא פליג בהא אירושלמי וסבר דאין לו דין אונן, וטעמא דרבנן דהילכתא כוותיהו דפטרי מכפית המטה הוא משום דלא נתנו בת"ב דין אבילות באיסורי עשה שבאבל כמ"ש. ולהכי נמי אע"פ שהמחבר פסק בסי' שפ"ז דאין אבל רשאי לישב אלא ע"ג קרקע ואסור בזה כל היום, (ואע"ג שבדרישה שם הביא בשם מהרש"ל שא"צ לישב ע"ג קרקע אלא כשהמנחים אצלו, והוא מדברי מהר"ם רוטנברג בהלכות שמחות סנ"ד פירשו ט"ז ושי"ך דהיינו שבלא"ה יכול לילך ולעמוד, אבל כשרוצה לישב אסור ע"ג ספסל), מ"מ בת"ב אינו אסור בזה מדינא, דאיסור זה הוא בכלל כפית המטה, דהוי מ"ע שבאבל דלא חייבוהו בת"ב.

ובהגהות הגר"מ הורביץ וצ"ל למכילתין נראה שפירש דברי הירושלמי, דמה דאמר ואינו כופה את מטתו ולא ישן ע"ג מטה כפוי, היינו דאינו חייב לישון ע"ג מטה כפוי, ומותר גם ע"ג מטה זקופה, וכן ע"ג ספסל, ואע"ג דבכל מי שמתו מוטל לפניו אסור לישב ע"ג מטה או ספסל הכא מותר. וטעם ההיתר תלוי דלרי"ף אף באונן אין האיסור מדיני אבילות אלא כדי שלא יתבטל מלעסוק בצרכי המת, ולהכי הכא אין איסור בכך, ולרבינו פרץ דאף על אונן איכא כל איסורי ל"ת שבאבל, ע"כ צ"ל דירושלמי לשיטתו דיליף דין דכפית המיטה מקרא דכתב וישבו אתו לארץ, ולפי"ז מה שאין אבל יושב ע"ג ספסל הוא משום חיובא דכפית המיטה, ובאונן דפטור מכפית המטה ה"ה דאין איסורא לישב ע"ג מטה, וכן בערב ת"ב אע"ג דדין אונן עליו, אבל תלמודא דידן מו"ק ט"ו א' מחייב כפית המטה מדתני בר קפרא דמות דיוקני נתתי בהן ועבונותיהם הפכתיה וכו', ואיסורא דלישב ע"ג ספסל איסור נוסף הוא דאיכא אף באונן, וכיון דמשמע ממתני' דבערב ת"ב מותר לישב ע"ג ספסל, (דהא אמרי רבנן עוברות ומניקות מה תהא עליהן), ע"כ דתלמודא דידן פליג אירושלמי וסבר דאף בסעודה המפסקת אין דין אונן, ע"ש מש"כ עוד בדעת הרי"ף. ולדבריו נמצא דבת"ב עצמו אסור מדינא לישב ע"ג ספסל ככל איסור ל"ת שבאבל הנוהגים בת"ב, וזה דלא כדברי מהר"ם שהובאו בשו"ע דאין זה אסור מדינא וכמו שנתבאר.

הגסות לא"מ הורוצין ל א ד"ה כל שעה

כל שעה שמותר לאכול בשר מותר לרחוץ. נראה דרחיצה זו היא רחיצת חמין או כל גופו האסורה באבל, דאבילות מתחלת מסעודה המפסקת וכו"י דמתניתין ורבנן דברייתא דלקמן דלא הקילו רק בעו"מ, ואנן קיי"ל כתנא דידן דלא חשיב רחיצה, דסבר אבילות מתחלת מעצומו של יום כענוי דאכילה. וע"כ דלא הודו כל עיקר דקאמר רבא לקמן, [ומ"מ אין זכר לכפייה וכל מ"ע שבאבל בת"ב כלל], וזו דעת הרי"ף והרמב"ם שהשמיטו הך ברייתא. אך ברי"ף משמע דבת"ב גופיה חייב בכפה"מ עיי"ש דסבר דלתנא דידן כל ההיתר הוא משום דבסעודה המפסקת אינו נוהג אבילות כמ"ש בירושלמי, והרי"ף ס"ל דאין דין אבילות בשעה שמתו מוטל כמ"ש כאן בפירוש. אבל להפוסקים דס"ל דנוהג אבילות, ובסעודה המפסקת משמע ממשנתנו דשרי לשבת ע"ג ספסל, ע"כ צ"ל דהירושלמי לשטתיה דסבר דאין איסור גם באבל

מילי דמרדכי (זק"ט) ה' תעניות פ"ה ה"א
והנה איסור הנחת תפילין בתשעה באב, על כרחנו אינו מטעם תענית צבור שהרי תענית צבור מותר בתפילין אלא מטעם אבלות, וכמו כן תלמוד תורה אינו אלא מטעם אבלות כנ"ל.

ובדין תפילין בתשעה באב נחלקו הפוסקים, יש אומרים שמתירים בתפילין דלא גרע מיום שני לאבלות (שבלי הלקט השלם סימן ער בשם ר"י ב"ר שמואל ומנהגי דבי מהר"ם עמוד 35), וכן כתבו התוספות במועד קטן (כא, א) ד"ה משלישי, בט' באב היה אומר רבי יצחק זקני (הוא ר"י ב"ר שמואל הנ"ל) דשרי כמו בשלישי דשרי, ודעת התוספות שם דהא דשרי בשלישי היינו משום מקצת היום ככולו, וכן הוא בשו"ע יו"ד סימן שפח ס"א לגבי יום שני שאינו מניח אלא לאחר הנץ החמה משום דמקצת היום ככולו. וביאור הדבר על פי מה שאמרו בתענית (ל, א) כך היה מנהגו של רבי יהודה ב"ר אילעאי, ערב תשעה באב מביאין לו פת חריבה במלח ויושב בין תנור לכיריים ואוכל ושותה עליה קיתון של מים ודומה כמי שמתו מוטל לפניו, הרי שבשעת הסעודה המפסקת דינו כאונן שמתו מוטל לפניו. וכן מפורש בירושלמי (תענית פ"ד הלכה ו) יאות אמר רבי יהודה (המחייב כפיית המטה בתשעה באב), מה טעמון דרבנן, עשו כמי שמתו מוטל לפניו אינו לא כופה את מטתו וכו', ופירש באור שמח (סוף הלכות תענית) כי הפלוגתא בערב תשעה באב, שלדעת רבי יהודה חייב הוא בכפיית המטה שהרי הוא אז כאבל ביום ראשון, ולדעת רבנן הרי היא כאונן שמתו מוטל לפניו, אבל בתשעה באב עצמו לכולי עלמא חייב בכפיית המטה.

אלא שלפי זה נצטרך לומר, שמה שאמרו על ר"י ב"ר אילעי (הוא ר' יהודה סתם) שהיה דומה כמי שמתו מוטל לפניו היינו בעת הסעודה, אבל לאחר הסעודה הרי הוא כלאחר הקבורה וחייב בכפיית המטה, ורבנן סוברים שגם אחרי הסעודה הרי הוא כאונן ואינו חייב בכפיית המטה.

ולפי זה נבין את שיטת הראשונים בענין תפילין, מהר"ם מרוטנברג בשם מנהג אשכנז (טור או"ח סימן תקנה בשמו), רוקח סמ"ג (ב"י שם) שבלי הלקט השלם (סימן ער בשם זקנו הרב ר' אברהם הרופא) ורבינו ירוחם בשם הרי"ף והרמב"ם (ב"י שם), סוברים כדעת חכמים שתשעה באב עצמו הוא כיום קבורת המת, ולפיכך אסרו להניח תפילין בו ביום, (אלא שמכאן נראה שאף יום הקבורה שאינו יום המיתה אסור בתפילין, ודלא כדעת מהריט"צ שהובאה ביו"ד סימן שפח, שהרי בערב תשעה באב הוא כמו שמתו מוטל לפניו ולמחר אינו אלא כיום קבורה ואעפ"כ אסור בהנחת תפילין).

ורב ששנא גאון (שבלי הלקט שם), רב האי (ב"י ושבלי הלקט שם), ר"י ב"ר שמואל (שבלי הלקט שם), רמב"ן רא"ש ור"ן (ב"י שם), סוברים כר' יהודה שבערב תשעה באב הוא כמי שנקבר מתו, ואבל אינו אסור בתפילין אלא ביום ראשון בלבד, כמו שאמרו בסוכה (כה, ב) והני מילי ביום ראשון דכתיב ואחריתה כיום מר, ולא כמו שאמרו במועד קטן (כא, א) שגם ביום שני אסור, אלא מטעם מקצת היום ככולו הותר לאחר הנץ החמה (עיין שם בתוספות ד"ה משלישי). וכן דעת הרמב"ם (באורי הגר"א לאו"ח סימן לח ס"ק ו). ודעת המכריעים (מהר"ם ושו"ע שם סימן תקנה) לאסור בשחרית ולהתיר במנחה, אף היא כר' יהודה

בכפה"מ, [וע"ש בחדושי אנשי שם שכ' אינו בגמ' ולא בשום פוסק, ומגיה אמר שמואל לא הודו לו חכמים אע"ג דעשאוהו כמי שמתו כו'].

ובמח"כ נעלם ממנו הירושלמי שמביא רבינו, וצ"ל ברי"ף איתא בירושלמי לא הודו לו חכמים עשאוהו כו', אלא דבגמ' דידן לא משמע כן שיהי' חייב לרבנן לישן ולישב ע"ג קרקע, דהלא איתא בגמ' ל' ב' דאמרו ל' לר"י לדידך עוברות ומניקות מה תהא עליהן, ואם נימא דגם לדידהו עכ"פ צריך לישן ולישב ע"ג קרקע, הלא לדידהו ג"כ קשה עוברות כו', ועוד דהירושלמי דאמרי טעמא דרבנן משום דעשאוהו כו', משמע דמוקי פלוגתייהו דר"י ורבנן בשעת סעודה המפסקת דאז דומה למי שמתו כו', אבל בת"ב גופא הלא דמי לאבל לאחר קבורה מדחייב בת"ב כל הדברים הנוהג באבל כל ד', ואלו בגמ' מוכח דגם בת"ב גופא פליגי רבנן על ר"י, מדאיתא בגמ' דאמרי ל' רבנן לר"י לדידך עוברות כו' מה תהא עליהן, ואם נימא דפלוגתייהו דר"י ורבנן הוא רק על שעת סעודה מאי קשי' להו על שעה מועטת כזו עוברות מה תהא עליהן, א"ו דאמרו ל' על ת"ב גופא הרי דפלוגתייהו בת"ב.

מיהו לדברי הר"פ רבינו חזון למ"ש ועוד דאם בת"ב הוי כמת המו"ל אמאי חייב בכל הדברים הנוהגים באבל כגון רחיצה ות"ת ותה"מ, ע"ז כ' רבינו ומיהו להר"פ והובא ביו"ד סי' שמ"א בהגהה דס"ל דנוהג באונן כל דין אבל בשב ואת זולת נעה"ס, א"ש דגם הירושלמי קאי בת"ב גופא ואפ"ה עשאוהו כמי שמתו מו"ל דהוי אונן דחייב בכל דיני אבל במל"ת, וגם להירושלמי פלוגתייהו דר"י ורבנן קאי על ת"ב גופא כמו דמוכח בגמ' דידן, וא"ש לפי"ד דת"ב הוי כאונן, מש"ה אינו חייב בת"ב כמ"ע שהאבל חייב כגון עטיפת הראש וכפה"מ לרבנן, דאונן אינו חייב רק במל"ת כאבל אבל לא כמ"ע, והא דאסור בנעה"ס ואונן מותר, היינו דאונן צריך לילך ולעסוק בצרכי המת, משא"כ בת"ב, וא"כ לפי הירושלמי דעשאוהו בת"ב כמי שמתו מו"ל, מדינא אסור כל ת"ב לישן ולישב כי אם ע"ג קרקע כמו באונן, וכן במ"ס מ"ז והקורא אומר בד"א כו', ויש מניחין את התורה כו' וקורעין ומספידין כאדם שמתו מוטל לפניו כו', הרי דמדמה כל יום ת"ב כאונן, וא"כ מדינא אסור לישן ולישב כ"א ע"ג קרקע ושוב אין היתר גם ממנחה ולמעלה, [רק דקם הדיוק מגמ' מדאמרי ל' לר"י לדידך עוברות כו' משמע דרבנן א"צ כלל לישב ע"ג קרקע, דאל"כ תקשי גם לדידהו כמ"ש רבינו למעלה, וש"מ דגמ' דידן פליג על הירושלמי.

אמנם י"ל דזה לא אמרו בגמ' רק לפי הברייתא, דאיתא שם מודה ר"י לחכמים בשאינו יכול, ומודים חכמים לר"י ביכול כו', הרי דטעמא משום יכול, אבל לרבא דאמר הלכתא כתנא דידן כו', י"ל דלמתניתין אין חלוק כלל בין לר"י בין לחכמים בין יכול או אינו יכול, והא דפליגי רבנן על ר"י בכפה"מ הוא משום דס"ל דת"ב דומה כאונן כמ"ש בירושלמי, וקם דינא דעכ"פ גם לרבנן ישן ע"ג קרקע מדינא.

לדעת המפרשים דאיירי כאן בת"ב צ"ע דקי"ל (שו"ע יו"ד סי' שמא ס"ה) שאונן אינו חולץ מנעליו, ולמה אנו חולצים נעליים בת"ב. מתא דירושלמי <->.

לדעת המפרשים דאיירי כאן בסעודת ערב ת"ב, אבל ת"ב עצמו לכו"ע הוי כאבל, משמע דלכו"ע ת"ב חייב בהנחת בתפילין.
מילי דמרדכי (זק"ט) ה' תעניות פ"ה ה"א.

רק משום כפה"מ דיליף מוישבו אתו דאיוב, ובגמ' דילן ילפנינן מינה לאיסורא, וע"כ דאינו כמתו מוטל. ולהר"ף הא דאינו יושב ע"ג מטה זקופה הוא כדי שיתעסק בצרכי המת בלבד, כמה שאסרוהו לאכול כ"צ והכא שרי.

מכאן מקור למש"כ הרי"ף (י). שהוא כמי שמתו מוטל לפניו דאינו נוהג באבילות ואינו חייב בכפיית המטה (ודלא כהגהות אנשי שם שם).
שירי קרנן, הגהות נן אלהי שם <->, צלור הגר"א הנ"ל, ועי' הגהות רא"מ הורוץ הנ"ל.

שירי קרנן

עשו כמי שמתו מוטל לפניו. כתב הרי"ף בפרקין אר"י אמר שמואל לא הודו לו חכמים עשאוהו כמי שמתו מוטל לפניו דאינו נוהג באבילות ואינו חייב בכפיית המטה. כתב הר"ן שפירא דברים הללו אינן לא בגמרא ולא בשום פוסק וטעות מבורא הוא, ונ"ל שמן אמר שמואל עד כפיית המטה הגה"ה, ואותו המגיה שמו שמואל וכו', ומ"מ צריך להגיה הכי אמר שמואל לא הודו לו חכמים אף על גב דעשאוהו כמי שמתו מוטל לפניו, ונוהג אבילות ואינו חייב בכפיית המטה וכמ"ש הר"ן. והא דאמר עשאוהו כמי שמתו מוטל לפניו היינו כדברי ר"י בר אילעי וכו', והאי הגה"ה קאי אמתניתין דאמר לא הודו לו חכמים, ואח"כ צ"ל אר"י אמר וכו' ע"כ. ודבריו תמוהים איך הגיה מדעתו והדבר מפורש כאן, ודברי הרי"ף מבוררים, דה"ק לכך לא הודו לו חכמים לפי שעשאו כמת מוטל לפניו וכו', וצ"ע בטי"ד סימן שמ"א.

מכאן מקור למש"כ בתרומת הדשן (ח"א סי' קנא) שסעודת מפסקת הוא מדין אנינות (עי' ביאור הגר"א או"ח סי' תקנב ס"ז בהג"ה).
מוס' ירושלים שם <->.

יש לומדים מקור מכאן להא דנוהגין לשבת על הארץ (או"ח סי' תקנט ס"ג) ולהנוהגים לישן ע"ג הארץ (רמ"א סי' תקנה ס"ב).
צלור הגר"א סי' תקנה ס"ג ד"ה יש <->, וסי' תקנט הנ"ל, ועי' דמשק אליעזר שם סק"י.

דמשק אליעזר שם סק"י

מ"ס שם פי"ח, ויש שיוורדין מספספיהן למטה כו', אבל מדינא א"צ לישב ע"ג קרקע כמ"ש במתניתין דתענית, ר"י מחייב בכפה"מ ולא הודו לו חכמים, ואיתא בגמ' שם אמר רבא הלכתא כתנא דידן דהיינו כרבנן דמתניתין דאפי' ביכול ובאותה מטה שיושב עלי' א"צ כפה"מ, ולכך דלא הוי רק מנהג להחמיר מקילין במנחה לישב על הספסל, דאם היה מדינא לא הוי מקילין במנחה כמ"ש בדברי רבינו סי' תקנה ס"ק ב', דדוקא בדבר התלוי במנהג התירו ממנחה ולמעלה. ובירושלמי שם בסוף תענית איתא, יאות אר"י [דצריך כפה"מ] ומ"ט דרבנן [דפליגי על ר"י], ומשני עשו כמי שמתו מוטל לפניו לא כופה את מטתו ולא ישן ע"ג מטה כפוי, והיינו כמ"ש במס' שמחות, אבל כ"ז שמתו מו"ל אינו ישן לא ע"ג מטה זקופה ולא ע"ג מטה כפוי, ומפרש הרמב"ן בתוה"א אלא ישן ע"ג קרקע, וכ"ה ביו"ד סי' שמ"א ס"ה כ"ז שלא נקבר המת כו' אבל אסור לישב או לישן ע"ג מטה אפי' כפוי, ומשמע דכש"כ זקופה אלא ע"ג קרקע, וא"כ הירושלמי דמדמה בת"ב כמי שמתו מוטל לפניו מדינא אסור לישב ולישן כי אם על הקרקע, וכ"ה ברי"ף על מתניתין דתענית ולא הודו לו חכמים אמר ריא"ש לא הודו לו חכמים עשאוהו כמי שמתו מו"ל דאינו נוהג באבילות ואינו חייב

שתשעה באב הוא כיום שני של אבלות, אלא שהם סוברים כסוגיית הגמרא במועד קטן הנ"ל שגם ביום שני אסור, אלא שהותר אחרי הנץ החמה מטעם מקצת היום ככולו (תוספות מועד קטן שם ושו"ע יו"ד סימן שפח). ולפי שהיו רגילים להתפלל עם הנץ החמה כותיקין שאז אסורים עוד בתפילין קבעו מנהג לאסור בשחרית ולהתיר במנחה. וסברא זו של מקצת היום ככולו לגבי תשעה באב היתה ידועה בימי הגאונים, עד שבאו לידי טעות להתיר גם נעילת הסנדל אחר חצות, וכמה גאונים נתעצמו

לדחות דבריהם. שלא אמרו מקצת היום ככולו אלא לענין אבלות, אבל לא לענין תענית צבור (ראה באוצר הגאונים לתענית תשובות סימנים קי-קיג).

ולפיכך תפילין שאינם אסורים אלא מדין אבלות, הותר אחר חצות משום מקצת היום ככולו. ולפי האמור למעלה, יש מקום לומר שאם חל תשעה באב בשבת ונדחה ליום ראשון, שאין יום ראשון אסור בתפילין אפילו בתפלת שחרית, שהרי יש

אומרים שבשבת נוהגת אבלות שבצנעא (או"ח סימן תקנד סי"ט בהגהה), ואם כן יש בזה דין של שבת עולה כמו באבלות (מו"ק יט, א), נמצא שיום ראשון אין בו דין אבלות אלא דין תענית צבור בלבד שאינו אסור בתפילין (וכעין זה כתב באליהו רבה סימן לח ס"ק ג שאם נקבר ביו"ט מותר הוא למחר להניח תפילין).

הובא בראשונים.

האשכול הל' ת"צ (מהדו' אויערבאך ח"צ עמ' 15).

מפרשי הירושלמי הקדמונים

נסדרו באותיות חדשות וברורות
בפוסק מלא, ובהדגשת דיבור המתחיל

נוסחת הגמרא

מהדורת פיעטרקוב וילנא

פירושים

'קרבן העדה'
לרבי דוד פרנקל

'שדה יהושע'
רבי יהושע בננשת

'יפה מראה'
רבי שמואל יפה אשכנזי

'פירוש הקצור'
לרבי דוד דרשן

'פני משה'
לרבי משה מרגלית

מסורת הש"ס

דף כב: תענית כו.

שם כח:

ה'לכה ה' מתני' בי"ז בתמוז נשתברו הלוחות. גמ' מפרש: ובמ"ז התמיד. שלא היו שם כזשים להקריב, שגלה העיר צמלור: והעמיד צ"ם בהיכל. פליגי זה אמוראי בגמרא: גמ' שביעי שהוא לאחר הדברות. דסודר ששי בסיון נתנה התורה, וכו' דהיינו יום שלאחר מתן תורה אור

תורה הוא היה התחלת מ' יום הראשונים שנכנס משה למחנה שכינה להיות שם עם ה' לקבל הלוחות: מ' יומין. למי עומד בזה, והיינו מ' יום שלימין, יום ולילו עמו, ויום עלייתו אין לילו עמו שהרי צו' בסיון עלה, נמצא מ' יום כלין צי"ז בתמוז, דהיינו כ"ד בסיון וט"ז בתמוז: כיון שהגיע יום מ' וי"א בא. שהעם סדרו דמקלם היום ככולו ואותו היום שעלה מן המנין נמצא שכלו מ' יום צט"ז בתמוז: אינו יודע דהבחין. כי משה להיותו אז נחמדה הכיר ציגוני הקולות ואמר קול ענות אנכי שומע, ויהושע לא הניח להצמין: אמר רבי יפא. מאי קול ענות, קול שמקלסין לעכו"ם אנכי שומע: אין ב"ד דוד ודוד. כלומר כל פורענות מנטרפין לענוש מטא של עגל, א"כ שלכל דור משתלם מעט מעונש העגל, ול"כ דליף מדכתיב ונחלו לעולם וסמין ליה וינחם ה' על הרעה וגו', דה"ק ונחלו לעולם עון העגל לפיכך וינחם ה': אונקי. משקל קטן, צל"א קורין אותו אונקי"ץ:

שלא

ענות חלושה קול ענות אנכי שומע, א"ר יסא קול קילום ע"ז אנכי שומע. ר' יודן בשם ר' יסא * אין כל דור ודור שאין בו אונקי אחת מחמא של עגל.

מפרש האין כלו מ' יום צצנעה עשר בתמוז וכו' נשתברו הלוחות: אונקי אחת של פורענות. מחמת מטאו של עגל: שלא

[כב:]

*הלכה ה' מתני' *חמשה דברים אירעו את אבותינו יבשבעה עשר בתמוז, וחמשה בתשעה באב. בשבעה עשר בתמוז נשתברו הלוחות, ובטל התמיד, והובקעה העיר, ושרף אפוסטמוס את התורה, והעמיד צלם בהיכל. בתשעה באב נגזר על אבותינו שלא יכנסו לארץ, וחרב הבית בראשונה, ובשניה, ונלכדה ביתר, ונחרשה העיר: גמ' *כתיב וישכן כבוד ה' על הר סיני ויכסהו הענן ששת ימים ויקרא אל משה ביום השביעי, ויעל משה, שביעי שהוא לאחר הדיברות ותחילה לארבעים, אמר להן משה ארבעין יומין אנא מיעבד בטורא, כיון שהגיע יום ארבעים ולא בא, מיד ° וירא העם כי בשש משה לרדת מן ההר, וכיון שהגיע שש שעות ולא בא, מיד ° ויקהל העם על אהרן ויאמרו אליו קום עשה לנו אלהים אשר ילכו לפנינו וגו', ° וידבר ה' אל משה לך רד כי שחת עמך וגו', ° וישמע יהושע את קול העם ברעה ויאמר אל משה קול מלחמה במחנה, אמר משה אדם שהוא עתיד להנהיג שררה על ששים ריבוא אינו יודע להבחין בין קול לקול, ° ויאמר אין קול ענות גבורה ואין קול ענות חלושה קול ענות אנכי שומע, א"ר יסא קול קילום ע"ז אנכי שומע.

ויהי

ה'לכה ו' [ה] מתני' חמשה דברים וכו' צצנעה עשר בתמוז נשתברו הלוחות. דקאמר בגמרא שצצניי בסיון עלה משה והוא תחלה לארבעים יום וכו', ונמצא כלים צי"ז בתמוז וירד ושבר את הלוחות: וצטל התמיד. שלא היה שם כזשים להקריב, שהעיר צלם צמלור: והוצנעה העיר. בגמרא קאמר צצנייה, דאלו צראשונה כתיב צצנעה לחודש וגו' ותצקע העיר, והכל בגמרא אמרו קילקול חצונות יש כאן צצנעה צראשונה: ושרף אפוסטמוס את התורה. כך קצלו מאדום: והעמיד צלם צהיכל. פליגי הכא בגמרא אם צצניי ראשון מיירי והוא ללם מנשה, או צצניי שני וללם של אפוסטמוס שהיה אחד משני היונים: צט' צצנ' נגזר וכו'. דצצ"ט צציון שילחו המרגלים, ומקן ארבעים יום שבו, והן צ' דסיון ותמוז דהאי שחל מלויי מליוהו הרי ל"ב, ות' דלצ וכתב ויצכו העם צלילה הדיא והיינו ט' צצנ': ומרצ הצני צראשונה וצצנייה. כדמני' מגלגלין זכות ליום זכאי וחוצה ליום חייב: ונלכדה צימר. עיר גדולה היתה וזה כמה אלפים ורצנות מישראל, והיה להם מלך גדול ודימו כל ישראל וכן גדולי הסכמים שהוא מלך המשיח, ואמר כך נפל ציד השונאים ונהרגו כולם והיתה צרה גדולה כמו חרבן המקדש: ונחרשה העיר. כדכתיב ציון שדה חמרש, שנחרשה כלה ונעשה כשדה חרושה: משנכנס אז ממעטין צצמחה. כהאי דמנין צסוף פ"ק ממעטין צצמח ומתן וצצנין של שמה: גמ' כתיב. וישכון כבוד ה' על הר סיני וכו'.

עגל:

שלא

יפה מראה

שלא טעו אלא ביום המעונן בין קודם חצות לאחר חצות, שהרי לא ירד משה עד יום המחרת שנאמר וישכימו ממחרת וגו', וריב"ם הקשה על רש"י ופי' שיום העליה מן המנין ואיכא מ' יום ומ' לילה כשתחשוב לילה שאחר היום וכו', וכבר זכרתי דבריהם ומה שיראה לדקדק בהם ביפה תאר אשר לי בס' שמות רבא פמ"א סי' י"א תראנו משם: שהוא עתיד. אף על פי שעדין לא שמע כן מפי ה', ידע בדבר מסבא כי נוצר תאנה יאכל פריה ואין בישראל כמוהו, ולא קשה ממ"ש יפקוד ה' אלהי הרוחות איש על העדה, שרצה שיהיה מתמנה בפירוש על ידו, ומ"מ לא הזכיר את יהושע, מדרך המוסר כאלו הוא היועץ, אלא ה' הבוחן לבבות, ולז"א איש על העדה סתם כי אשר יבחר בו יקריב אליו. אמנם לפי מ"ש במ"ר שכוונתו היתה שירשו בניו מקומו, לא יכון זה, שאם ראה בדעתו כי ליהושע יאות הדבר, איך יחפוץ בהם במקום יהושע מפני שהם בניו, ועוד איך יבקש מה', כי לא לפני חנף יבא שיחניף לבניו, ואולי לא בקש לבניו אלא ענין הגדולה והשררה להנהיג הצבור בדרך המלכים, עם היות יהושע נוהג השררה לענין הנבואה והרבנות, כמו שהיו הנביאים בזמן המלכים, וה' ראה שראוי יהושע לזכות אפילו בענין המלכות בשכרו: אינו יודע דהבחין. פי' הרמב"ן ז"ל כי משה רבינו להיותו אב בחכמה ומכיר בנגוני הקולות אמר קול ענות אנכי שומע, ולכ"א ליהושע מי שעתיד להנהיג וכו': קול קי"אם ע"א. הוא קול ניגון וזמר שמשחקים בו לפני ע"א: שאין בו אונקי אחת. אביוס פקדי ופקדתי קאי, וכמ"ש בפ' חלק אין לך פורענות ופורענות שבאה לעולם שאין בה א' מכ"ד בהכרח ליטרא של עגל הראשון, שנאמר ובים פקדי ופקדתי. ומשום דמימרא קמיתא נמי דרבי יסא סמך לה מימרא זו: שאין בו אונקי אחת. אין להקשות

שביעי שהוא לאחר הדברות. פי' דלא כר' עקיבה דאמר ויכסהו הענן להר ששת ימים דהיינו מר"ח, ויקרא אל משה ביום ה' ביום מתן תורה, אלא כר' יוסי הגלילי דאמר דהנך ו' ימים היה אחר עשרת הדברות שכסה הענן למשה, וביום ה' נקרא לעלות בהר, ולפי שהיה טעון פרישה ו' ימים כדי ליכנס למחנה שכינה כסוה הענן ו' ימים, ובד' נכנס למחנה שכינה וכדאיתא בפ"ק דיומא. והא דקאמר שביעי לאחר י' הדברות ה"ה (ז') [י'] הימים, אלא משום דנפקותא היה מפני יום ה', דלר"ע קריאת ה' למשה ביום ה' אינו אלא לחלוק לו כבוד, ולר"י הגלילי היה כדי שיכנס למחנה שכינה שאחר שהופרש ו' ימים הוכשר לבא למחנה שכינה להכי נקט יום ה'. ותחלה למ' דקאמר, לאו אשביעי קאי, דהא לכ"ע מ' יום שעמד בהר מז' בסיון קא מתחיל, דמלו להו בי"ז לתמוז שבו ירד ושבר הלוחות, אלא אמעשה דויכסהו הענן ו' ימים קאי, דמ' דהר בהדי ו' דפרישה הוו כדאיתא התם, והכי לישנא דר"י הגלילי התם וישכון כבוד ה' על הר סיני גר', זה היה מעשה אחר י' הדברות שהוא תחלה למ' יום, ופרש"י שזה היה מעשה אחר י' הדברים בתחלת מ' יום שנכנס למחנה שכינה להיות שם עם ה' לקבל הלוחות: ארבעים יומין אנא מיעבד בטורא. ולסוף מ' יום בתחלת שש אמר להם שיבא, ולהכי כשהגיע שש שעות ולא בא מיד ויקהל העם, והכי איתא בשבת פ' רבי עקיבה. וא"ת והיאך לא בא כדבריו, כבר פרש"י שם שהוא אמר להם מ' יום שלמים ולילו עמו, ויום עלייתו אין לילו עמו, שהרי בד' בסיון עלה נמצא מ' יום כלין צי"ז בתמוז, דהיינו כ"ד בסיון וט"ז בתמוז: כיון שהגיע יום מ' וי"א בא. שהעם סדרו דמקלם היום ככולו ואותו היום שעלה מן המנין נמצא שכלו מ' יום צט"ז בתמוז: אינו יודע דהבחין. כי משה להיותו אז נחמדה הכיר ציגוני הקולות ואמר קול ענות אנכי שומע, ויהושע לא הניח להצמין: אמר רבי יפא. מאי קול ענות, קול שמקלסין לעכו"ם אנכי שומע: אין ב"ד דוד ודוד. כלומר כל פורענות מנטרפין לענוש מטא של עגל, א"כ שלכל דור משתלם מעט מעונש העגל, ול"כ דליף מדכתיב ונחלו לעולם וסמין ליה וינחם ה' על הרעה וגו', דה"ק ונחלו לעולם עון העגל לפיכך וינחם ה': אונקי. משקל קטן, צל"א קורין אותו אונקי"ץ:

ד"ה ב' מ"י פ"ה ממענות הלכה ב' טור א"ח סיומן מקמט: ד"ה ג' מ"י שם הלכה ג:

פירוש הקצר אונקי אחת בו, משקל קטן קרי אונקי:

נר	93	קרבן העדה	בשלשה פרקים פרק רביעי תענית	פני משה	מז	מערבי
מסורת הש"ס	ולכל היד החזקה. ל"ל, דהרי כבר נאמר לכל האומות והמופתיים, אלא לכל היד החזקה היינו מה שעשה כחם ידו: ויא ש"מא וכו'. הקצ"ה משבח ואמר יהא שלמא ליד דגזרה יותר ממני (והי"מ הגיה ודחק צפי' ואין לזכר): הלוחות היו מבקשין לפרוח. כדרך כל הנצרכים שמשקן וספן לחזור אל מקורם כטבע האש, והלוחות מקורן מלמעלה לפיכך ראו לחזור לשם: והיה משה תופסן. להראות לישראל עד כמה גרם המטא: הכתב עצמו פרח. אף ע"ג שהיו מקוקים, מ"מ היו נדיו שמור ע"ג המקיקה: והכתב היה סובלן. כנפש הסובל הגוף: כיון שפרח הכתב, ע"י שמרה אף משה ונסתלקה השכינה ממנו, ולא היה כח נדיו לנענע הכתב עוד והלך לו: כבדו ע"י ידיו של משה. לשאת משא ארבעים סאה: היו משלשין להם. אותן שנפנים מורידין מעל המומה שמי קופות של זהב מתרומת הלשכה לאותן שצמון לקנות שני תמידין: שני גדיי'.	תורה אור דברים לוי ספ ט"ז	משה וחטפן ממנו, הוא שהכתוב משבחו בסוף ואומר: ולכל היד החזקה, ייא שלמא על ידה דגברת עליה מינאי. רבי יוחנן בשם רבי יוסה בר אביי *א"ל הלוחות היו מבקשין לפרוח, והיה משה תופשן, דכתיב: ואתפש בשני הלחת. *תני בשם ר' נחמיה הכתב עצמו פרח, ר' עזרה בשם ר' יהודה בי רבי סימון הלוחות היו משאוי ארבעים סאה, והכתב היה סובלן, כיון שפרח הכתב כבדו על ידיו של משה ונפלו ונשתברו: ובטל התמיד: *רבי סימון בשם ר"י בן לוי בימי מלכות יון היו משלשין להם שתי קופות של זהב, והיו מעלין שני כבשים, פעם אחת שילשלו להם שתי קופות של זהב, והעלו להן שני גדיים, באותה השעה האיר הקב"ה את עיניהם ומצאו שני מלאים בלשכת המלאים, על אותה השעה *העיד ר' יודה בן אבא על תמיד *של שחר שקרב בארבע שעות. וא"ר לוי אף בימי מלכות הרשעה הזאת היו משלשין להן שתי קופות של זהב, והיו מעלין להן שני גדיים, ובסוף שילשלו להן שתי קופות של זהב, והעלו להם שני חזירים, לא הספיקו להגיעה למחצית החומה, עד שנעץ החזיר, וקפץ מארץ ישראל מ' פרסה, באותו השעה גרמו העונות ובטל התמיד וחרב הבית: והובקעה העיר: כתיב: בתשעה לחדש הובקעה העיר, *ואת אמר הכין, א"ר תנחום בר חנילאי קילקול חשבונות יש כאן, הה"ד: ויהי בעשתי עשרה	זימי מלכות יון וכו'. גרסין להא לעיל צפ"ד דזכרות: כתיב צמשה לחודש וגו'. צירמי' ל"ט כתיב צעמי עשרה שנה לזדקיהו צדש הרביעי צמשה לחדש הצקעה העיר, וכ"כ צמלכיס צ' כ"ה, ואת אמר הכין צי"ז צו: קלקול חשבונות יש כאן. צהכמו, וטעו צח' ימים מוקדם	עין משפט נר מצוה צ"א א מיי' פ"א מתמידין הלכה צ': פירוש הקצר י"א. פ"י יבא: על ימינא. גרסין:	
צ"ל ליתא חיבת א"ל	שמו"ר מו א	צרכות פ"ד ה"א וע' צ"ק פב:	ע"י תענית כח:			
שאלו ראוין לתמידין: העיד ר"י בן בבא. נעדיות פ"ו: ה"ג והיו מעלין להן שני כבשים ובסוף ש"ש"ו להם ב' קופות של זהב והעלו להם שני חזירים: עד שנעץ החזיר. לפרני צמוה שכן דרכו כשגוררין אותו: וקפץ. הסזיר מא"י מ' פרסה, א"י ממדינת א"י קפץ מ' פרסה שנטבע ציס, שכן דרך שנופלות המדינות צוועות: ופרץ כתיב בט' לחדש וגו' ואת אמר הכין. שהיה צי"ז: קלקול חשבונות יש כאן. מרוב הצרות טעו צמשובנות, ולא ראה המקרא לשנות ממה שסמכו הס, לומר כזיכור אנכי עמו						
יפה מראה						
הטוב מהן, שאף על פי שישתברו מ"מ יש בהן תועלת כדאכתוב בסמוך, ונכח משה בטענתו, והקב"ה נמי לחדודיה הוא דעבד, או נצחונו בכח תפלה ותחנה על דרך מי מושל בי צדיק. ובעל עין יעקב פ"י שהכוונה שטענות החיוב והזכות גלויות לפניו, וגומר הדין בצדקה וחסד, כי טבע יושר ית' מחייב שלא יראו ישראל הלוחות, וטענה אחרת מחייבת ההפך שראוי לחלוק כבוד למשה המביאן, ופ"י גברה ידו שגברה מדת טובו, וכיון שמדת הדין חייבת להסירם מידו, הרי הוא כאלו חטפן ולקחן בחזקה. וגברה ידו של משה לא א"ש לפי זה. ולפי מה שכתבתי מרמז הטפחים שביד הקב"ה וביד משה, י"ל שלמה שלא היתה ההכנה אל הנבואה מאת ה' רק בשלמות הכח המדמה והכח הדברי ביצירה, אמנם עדין יחסרון ההכנה שביד משה שהיא שלמות הכח הדברי בלמוד ושלמות המדות, ואחר שישאל חטאו והן מקצרים בחק ההכנה הראויה להן לעשות, ראוי לסלק מהן התורה והנבואה, כי לא תספיק ההכנה אשר חנן אלהים את האדם, אלא שגברה יד משה ותלמידיו הנמשכים אחריו, בהשלמת הכנתם אשר בידם לעשות בב' הענינים הנזכרים, באופן הספיק לקיים התורה והנבואה לישראל: וחטפן ממונו. נראה דמאפשר דריש לה, דכיון דבידו היו כבר, מאי ואתפוש שנראה תופס מאחר בע"כ בכח ומש"ה דריש נמי רבי יוסה מילתיה: ואומר ולכל היד החזקה. טעם דרשא זו, דליכא לפרש קרא כפשוטה לענין האותות, דיד החזקה לשון פלא כמו היד הגדולה, שהרי כבר נאמר בפירוש האותות והמופתיים, אלא פ"י היד החזקה כמו חזק ואמץ, והרמז דבשכירת הלוחות מיירי מדכתיב הכא לעיני כל ישראל וכתיב התם ואשברם לעיניכם כדיליף באלה הדברים זוטא: ויא ש"מא ע"י ידה דגברת ע"י ימינא. גרסין, ויראה דמשום דיקשה לפי דרשא זו מאי יד דקאמר, דהא בשתי ידיו היה תופסן דכתיב ואשליכם מעל שתי ידי, ועוד מ"ש דנקט יד דסתמא שמאל משמע, כמו אף ידי יסדה ארץ וגו', ולא נקט הימין שעיקר הגבורה יעשה בה, ולזה אמר ידה דגברת על ימינא ופ"י שהקב"ה ב' ידיו ימיניות, כמו שדקדקו בחזית מימין ה' נאדרי בכח ימינך ה', וכשנצחו ידי משה לידי ה' בדרך משל, נמצא שידו הימנית והשמאלית נצחו לב' ידיים						

	<p>צום הרביעי זה י"ז בתמוז. וקרי ליה רביעי שהוא רביעי למדשים וכן כולם סדר מדשים הוא מונה: יום שנהרג בו גדליה בן אחיקם. ששקולה מיתת לדיקים כחרצן בית אלקינו: סמך מלך בבבלי. המחיל לזור עליה: שמועה לגולה יכניה שגלו לבבל י"א שנה לפני החרבן: תורה אור</p> <p>שביהודה מתענין על המעשה. אומן שהיו בשעת החרבן צירושלים וצא"י מתענין צט"ז: ראשון אחרון. ראשן שצפסוק הוא אחרון לפורענות, ועל אחרון שצמקרא ראשון לפורענות, שהרי תמלה סמך ואח"כ הוצקעה: ואני דורש ראשון ראשון. שצקדר המקרא והפורענות: ואני רואה דברי מדברי ר"ע. אע"ג שהוא מונה לסדר המדשים מ"מ סדר פורעניות עיקר: במעברתא. נגשר: מרלום. שס מקוס: מ"ד הועמד. ללס צהיכל מן צמתי, קאי אללמו של מנשה, דמשמע שהועמד כנר קודם אפוסטמוס והוא הסמל הקנאה: מ"ד העמיד. משמע אותו שערף המורה הוא העמיד הללס צהיכל, ועל אפוסטמוס קאי: ודי"ג מפני מה לא קבעו אותה תענית. א"י צממו קאי למה לא קבעו אותו ללס צלילה וציוס, ושיאנו קצוע לעולס ואפי' יש שלס כמו ט"ז: ש"א קיבלו רוב ציבור עליהם. צמן הגלות הראשון: כל מה שנעשה בזה חזר. דצט"ז נרה אחת דהיינו החרבן</p>	<p>דף כג:</p> <p>צפסוק לפנינו צמתי עשרה וכו' הכמה העיר</p> <p>צמ"ל אותו צמ"ל אבוי</p>
--	---	---

	<p>את בית ה', ובשלמא בסתירת הכתובים האלו, אמר בפ"ק דתעניות שבו' לחדש נכנסו גוים להיכל, ואכלו ושתו וקלקלו בו שמיני ותשיעי עד שפנה היום, לעת ערב הציתו בו את האור ונשרף עם שקיעת החמה ובעשור לחודש, אבל הא דאמר הכא בא' באב לא יכון עם אחד מהכתובים, ושמא חרבן לחוד ושרפה לחוד, כי קודם בוא נבזראדן נכנסו חיל הכשדים והרסו בבנין הבית, ובשביעי בא נבזראדן בו לשרפו ונמשך ענינו עד עשור לחדש כדבריהם ז"ל: זה י"ז בתמוז. בפ"ק דר"ה גרסינן זה ט' בתמוז, ול"ג אלא שבו הובקעה העיר, והיינו כמ"ד לעיל דבט' לחדש הובקעה העיר כפשטיה דקרא: בתמוז. בפרק הנזכר גרסינן תו, ואמאי קרי ליה רביעי, רביעי לחדשים, וכן בחמישי גרסינן ואמאי קרי ליה חמישי, חמישי לחדשים, וכן בשביעי ואמאי קרי ליה שביעי, שביעי לחדשים, וכן בעשירי ואמאי קרי ליה עשירי, עשירי לחדשים: שבו חרב הבית. אע"ג דבמלכים כתיב שנשרף בו' לחדש, ובירמיה כתיב בי' לחדש, הא מתרצינן לה בפ"ק דתעניות, וזכרתיו בסימן הקודם לזה: שנהרג בו גדליה. בפרק קמא דר"ה גרסינן תו, ומי הרגו, ישמעאל בן נתניה הרגו, ללמדך ששקולה מיתה של צדיקים כשרפת בית אלהינו, ואיכא למידק מה צורך להזכיר מי הרגו, וי"ל דמשום דסלקא דעתך אמינא שטעם הוצו לבקש תפלה לנקום נקמתו, לכן אמר דליתא, שאחר שהרגו ישמעאל בן נתניה וסיעתו שהם מבני ישראל, אין לנו לבקש עליהם דין, אבל טעם הוצו</p>	
--	---	--

	<p>הלכה ח [ה] איכן שרפה. באיזה מקום שרף את התורה אפוסטמוס, חד אמר בדרך ההולך ללוד, וחד אמר בדרך ההולך לטרלוסא: אית תניי תנו הועמד. יש ברייתות שגורסות הועמד במקום העמיד: מ"ד הועמד צלמו של מנשה. דמדלא תני העמיד דקאי אמאי דסליק מניה דהיינו אפוסטמוס, ותני (העומד) [הועמד] היינו צלם שהעמיד מנשה, ומ"ד העמיד היינו צלמו של אפוסטמוס, דמדתני</p>	
--	--	--

	<p>העמיד משמע דקא אמאי דסליק מניה והיינו אפוסטמוס: מפני מה לא קבעו אינך תענית. אמתני' קאי דתני דבי"ז בתמוז ארעו אלו הצרות האמורות שם, ומצינו דצרות י"ז בתמוז בתשעה בתמוז היו, דכתיב בתשעה לחדש הבקעה העיר כדמשמע בהדיא מגמרא שלנו ומהך תלמודא, ולהכי בעי למה לא קבעו באלו הימים ג"כ תענית, וחד אמר מפני שלא קבלו עליהם רוב צבור, וחד אמר דאפילו דבבית ראשון</p>	
--	---	--

פירוש הקצר

דכתיב אשר יעשה אותם האדם וחי
חזור וכו'. אדברי מורה קאי, והביט
האדם וחי בהם לומר שהעסק של
הוא, ואם פורש מד"ת אין מאור עיני
חזור במקדש אלא לאחר ארבעים
יום, כדדריש ואזיל הדא הוא דכתיב
ויהי בשנה השנית וגו' וכתיב ויסעו
מהר ה' וכו' אותו היום סרו מאחרי
ה', כאלו טליא וכו', כאותן
המניקות הפונים מצית הספר
ויזאין לכפרים לטיול ולשחוק. כך
היו פונים מן התורה וכו' ביום נמארו
תאזה וכו' הרי ל"ג יום, ובשעת
ימי מרים וכו' הרי ארבעים יום שלא
חזרו לדברי תורה: ובארבעים יום
של מרגלים דכתיב וישבו וגו'.
וכלומר ובאותן ארבעים יום הוא
שחזר מאור עיניהם לעסוק בתורה,
וכדדורש והלך אחוה אשכחן עסיקין
בה' חלה וערלה ואמרו להן לארץ
אין אתם יכולין להיות נכנסין והרי
אלו

וערללה, אמרו להן לארץ אין א
עוסקין צפ' חלה וערלה, וגמרא גמי

וכל מה שנעשה בזה לא חזר. אמר ר' לוי
 כתיב ° אשר יעשה אותם האדם וחי בהם,
 ואין מאור עיניו של אדם חוזר אלא לאחר
 ארבעים יום, הדא הוא דכתיב ° ויהי בשנה
 השנית בחדש השני בעשרים בחדש וגו',
 וכתיב ° ויסעו מהר ה' דרך שלשת ימים,
 ר' זכריה חתניה דר' לוי, לאילין מלייא
 דמיתפניי מן סיפרא ונפקין לון בכפריי, בו
 ביום נתאוו תאוה, ° עד חדש ימים עד אשר
 יצא מאפכם, ובשבעת ימי מרים ° ותסגר
 מרים מחוץ למחנה, ובארבעים יום של
 מרגלים ° וישבו מתור הארץ מקץ ארבעים
 יום וילכו ויבאו אל משה ואל אהרן וגו',
 אתון אישכחינון עסיקין בהלכות חלה
 ונכנסין ואתם עסוקין בהלכות חלה וערלה,

מיד

עוסקין צפ' חלה וערלה, וגמרא גמיר להו דהוו עסקי צפ' חלו: ואתם עסוקין בהלכת חל'

יפה מראה

וְלִי דַתְמוּד וְחַ' בֶּאֱבֵת, וְאָף עַל גֵּב דַתְמוּד אִינוּ אֵלָּא כִּ"ט יוֹם
שֶׁהוּא חֹסֶר, כִּבְר תִירְצוּ בִבְבִלִי דְאוּתוֹ תְמוּד הִיָּה מְלֵא דְכְתִיב
קָרָא עָלֵי מוֹעֵד לִשְׁבוּר בַּחוּרִי, וּבִלְלִיל ט"ב בְּכוּ וְנִגְזְרָה עֲלֵיהֶם
גְזֵרָה שְׁלֵא יִכְנָסוּ לְאַרְצָךְ. וְהַתּוֹסֵפוֹת כָּתְבוּ שֶׁם תְּמוּד דִּהְיָהוּ
שְׁתֵּא מְלוּיִי מְלוּיָהּ וְעָשׂוּ אוֹתוֹ מֵל' יוֹם, כְּדִי שִׁיכְלוּ (הַט')
[הַמ'] יָמִים בְּט"ב, שְׁלֹשִׁים יוֹם דַתְמוּד, וְא' דְסִיּוֹן דְבִכִּיט' שֶׁלַח
הַמְרָגְלִים, וְט' בֶּאֱבֵת, הִיָּה מ' יָמִים, וּבִיּוֹם ט' בֶּאֱבֵת שְׁבוּ הַמְרָגְלִים
מִתּוֹר הָאָרֶץ, וְלֹא הִבְיָנוּתִי דְבִרְיָהֶם דְכִיּוֹן דְבִכִּיט' לְסִיּוֹן שֶׁלַח
הַמְרָגְלִים הִרִי יֵשׁ ב' יָמִים מִסִּיּוֹן שֶׁהוּא מְלֵא לְעוֹלָם, וְכִ"ת
דֵּלֵא חֲשִׁיב יוֹם הַשְּׁלוּחַ, אֲכַתִּי תִימָא אִיךְ שְׁבוּ הַמְרָגְלִים בִּיּוֹם
ט' בֶּאֱבֵת, דְּבִהְדִּיא גְרִיסִין הָתָם אוֹתוֹ הַיּוֹם עֲרַב ט' בֶּאֱבֵת, הִיָּה,
וְהוּא מוֹרְכָה, שְׁאֵם הַמְרָגְלִים אֵל שְׁבוּ עַד ט' בֶּאֱבֵת, אִ"כְּ הַגְזֵרָה
בִּי לֵאב הִיָּתָה, שְׁהִרִי וְיִכְכּוּ הָעַם בְּלִילָה עַל כְּרוּךְ בִּלְלִיל
שְׁאַחַר יוֹם בִּיאָתָם הִיָּתָה, שְׁעַל בְּשׁוֹרַת הַמְרָגְלִים בְּכוּ: **לְאַיִיִן**
טְלִיִּיא וְכו'. הִיוּ דּוּמִים אֵלָּו הַתִּינוּקוֹת הַנִּפְטָרִים מִבֵּית הַסֵּפֶר
וְיוֹצֵאִים לְכַפְרִים, שֶׁהֵם שְׁמָחִים וּמִמְהָרִים בְּהִלּוּכָם, וְכֵן אָמַר'
בְּסִפְרֵי וְיִסְעוּ מִהֵר ה' בְּשִׁמְחָה כְּתִינוּק הַבוֹרֵךְ מִבֵּית הַסֵּפֶר,
אָמְרוּ שְׁמָא יִיבָה וְיִתֵּן לָנוּ מִצּוֹת, וְכָתַב הַרְמִבִּין שְׁהוּ וְיִסְעוּ
מִהֵר ה' שֶׁהִיָּה מַחֲשַׁבְתּוֹן לְהַסִּיעַ עֲצָמָן מִשָּׁם, מִפְּנֵי שֶׁהוּא הֵר
ה', וְהָא דְמִיִּיתִי לֵה הָכָא, לְפִי מ"ש לְעִיל דְּדֹרֶךְ ג' יָמִים הִלְכוּ
בִּיּוֹם אֶחָד מִפְּנֵי שֶׁהִיוּ מִמְהָרִים לְבוֹרוֹת נִיחָא, דְּמִיִּיתִי לֵה הָכָא
לְעִנְיַן הַחֲשׁוּבּוֹן, וְלִשְׁטִיט רִשְׁיִי לֵ"ל דְּמוֹשׁוֹ דְּבַעִי מִיִּמְרָה שְׁבַתּוֹךְ
אוֹתָן ה' הִימֵם הַתָּאוֹר תָּאוֹה, מִיִּיתִי מָה שְׁהִי אוּ בִּרְחִים ג"כ
מֵאַחֲרֵי ה', כִּי זֶה לְעַד שְׁמָאוּ הוֹחֲזוֹן בְּרִשְׁע: **אֲתוֹן אֲשַׁבְּחִינּוּ.**
נִרְאָה דְּהִכִּי גָמִירִי לֵה. אִךְ קִשָּׁה מָה צוֹרֵךְ לְהִבְיָאוּ כֹאֵן:
וְאַתֶּם עֹסְקִין בְּהַלְכּוֹת חַלָּה וְעִרְלָה. שֶׁהֵן תְּלוּיּוֹת בְּאַרְצָךְ:

לטבת, ואני מונה לסדר פורענות, אף לסדר פורענות: ה"ה" ויהיה בשנה כו'. אמתני' קאי דתנן בתשעה האב נגזר על אבותינו שלא יכנסו לארץ, ומוכח לה מהני קראי דכיון דבכ' לאייר נעלה הענן ונסעו מהר ה' דרך ג' ימים, ואז נתאוו זאווה ונגזר עליהם עד חדש ימים, נמצא כלים בכ"ב בסיון כדאיתא בפרקין בבלי, ופי' רש"י דג' ימים שהלכו דרך ג' ימים, וחדש של כ"ט יום שאכלו הבשר, הוה להו ל"ב, וכן מכ' לאייר עד כ"ב לסיון, והיינו משום דאייר חסר לעולם, נמצא מכ' לאייר שבו נעלה המשכן עד סוף אייר י' ימים, אבל התוס' כתבו דחדש ימים הוה ל' יום, ולא הבינתי ששובנס איך כלו בכ"ב לסיון, ויראה לי דדרך ג' ימים הלכו ביום אחד כמ"ש בספרי שלברות מהר ה' מיהוה ללכת דרך ג' ימים ביום אחד, או שהקב"ה הולכים ביום אחד להמה להכניסם לארץ כמ"ש רש"י בחומש, ואף על פי שבאותו יום נתאוו תאווה, לא ניתן להם הבשר עד כ"ב לחודש, שהרי ביום אחד קודם נתינתו נצטוו לאמר לישראל התקדשו למחר ואכלתם בשר, ואי אפשר שהיה זה ביום שהיו הולכים בדרך אלא בהיותם חונים, כי איך ידבר עמהם בהיותם נעים ונדים, וגו' כ בכייתם ותלונתם בפ' אי אפשר שהיתה בעודם נוסעים דבפי' כתיב וישמע משה את העם בוכה למשפחותיו איש לפתח אהלו, אלא על כרחך ביום כ"א שהיו חונים נתרעמו, וצוהו משה לומר להם התקדשו למחר, וביום כ"ב לאייר נעזר להם הבשר ואכלו ל' יום, ימים מאייר וכו' כמסיון. ועוד ז' יום דהתגר מאכלי הוה להו כ"ט לסיון, ובאותו יום שולחו המרגלים, וישוּבו מקץ ארבעים יום והיינו בח' לאב, דמ' יום הוה מכ"ט לסיון עד ח' באב דהיינו ב' ימים שנשאר מסיון

שעדה יהושע

שבט' הבקעה העיר בראשונה, ובשניה הובקעה ב"ז, וכיון דבשניה הובקעה ב"ז תקנו להתענות ב"ז בו, לפי שחרבן בית שני חמיר לן עכ"ל, וכתבו התוס' וז"ל, ט' בתמוז שבו הובקעה העיר היינו בראשונה, אבל בשניה הבקעה ב"ז, ומשום הכי עבדינן ב"ז תענית ע"כ, והרמב"ן ז"ל בס' תורת האדם כתב וז"ל, ובט' בתמוז אין מתענין אבל ב"ז בו מתענין, דכיון דמתחלה קבלו עליהם על שם שבו הבקעה העיר בראשונה, ובשניה הבקעה ב"ז בו, נהגו להתענות ב"ז דחרבן שני חמיר לן, ומ"מ צום רביעי הוא להבקעת העיר ולצרות שהוכפלו לו, והכי נמי מוכח בפר"ק דמגלה ד"ר תענית הוא, ומיהו בט' בתמוז אין מתענין דאין מטהירין על הצבור יותר מראי ע"כ, ומכלל דברי הגאונים האלו יעלה לך באור הלכה זו:

הבקעה בט' בתמוז, עם כל זה כבר חזר אותה הבקיעה להתחזק כשנכנה בית שני, אבל בקיעת בית שני שהיה ב"ז, שוב לא חזרה, ולהכי אנן מתענינן במה שלא חזר, וריב"ל אמר דאי היו מתעניו בט' מוכרחים היו ג"כ ב"ז, מפני שבה גם כן הבקעה, ואי אפשר לעמוד בה, דכתיב אשר יעשה אותם האדם וחי בהם ולא שימות בהם, ושתי תעניות בזמן קרוב בתשעה ובי"ז מפסדין כחו של אדם וליכא וחי בהם. ובתלמוד שלנו ב"ז הבקעה העיר, והכתיב בט' לחדש הבקעה העיר, אמר רבא ל"ק כאן בראשונה כאן בשניה, דתניא בראשונה הבקעה העיר בט' בתמוז, בשניה ב"ז בו, וכחב הטור בא"ח סי' תפ"ט ס' אע"ג דכתיב בקרא צום הריביעי בט' לחדש הבקעה העיר, האידנא מתעניו ב"ז, משום דבתחלה תקנו התענית בט' בתמוז לפי

מסורת הש"ס

תענית כט.

ע"י יומא שח.

סוטה לה.

דף כד.

נכ"ל ליתא דשס ר' לוי
נמד"ר טו ח
תענית כט.

מ"ס פ"ח ה"א
וע"י ערכין יא.

בב"י ש" תפלות. שאין לה טעם, כמו תפל עלי מלח: ע"ש שש עריות. והן אחותו מאציו, ואחותו מאמו, ואחות האב, ואחות האם, ונדה, ואשת אח, שהן עריות שאין צית דין ממיתין עליהן ואין בן נח מזהר עליהן, אבל שאר עריות אף בני נח היו אסורין בהן דכתיב על בן יעזב איש וגו': תורה אור

אמר ל"ן. משה: אפי' בן. כדרכם, מה ראיתם הטובה היא אם רעה: ב". עיר שהיינו נכנסים בה היינו רואין אותן טרודין בעסקי ממים: הוה טוב קרתא. היה מת החשוב שצער, צעוד שגני העיר עסקו בקצורתו היו מרים את העיר ויוצאין, ואין שום אדם היה מרגיש בה: ו"א עוד וכו'. אף זה מדברי הקצ"ה שאמר למרגלים הוא: ידעין היותו. ומיניין ידעתם איך הייתם צענייהם, אלא שרונכם להוציא דנה על הארץ, ולכן נענשו גם ישראל עמהם שהיה להם ללמוד צדניהם שכוונתם להוציא דנה: ממנו. כלפי השכינה כניכול: ורעו דליותיו. הם הענפים, וקאמר דעל ידי המולה גדולה רעו צניהם צמדצר ארצעים שנה: מוצאי שבת. א' צצת: ומוצאי שמיטה. שנה שמינית: וישב עליהם את אונם וגו'. אף על גב דזהו שירה של יום ד' ואותו היום מ"ש היה, קינה בעלמא נפל צפומייהו: מה

נישמעינה מן הדא דתני בזה וכוה היו הלויים עומדין על הדוכן ואומרים וישב עליהם את אונם וגו'. ר' אבהו אמר איתפלגון ר' יוחנן ורשב"ל, ר' יוחנן אמר אומרים שיר בלא נסכים רשב"ל אמר אין אומרים שיר

בשלשה פרקים פרק רביעי תענית

[כג - כד.]

אלו אינם נוהגין מן המורה אלא צארכ: צכה מצכה צלילה. וכנגדם שמי צניות של תפלות, כדמני רש"י וכו' אחת שצכו על שש עריות שאסר להם משה יותר ממנה שהיה אסור לצני נח, ואחת של מרגלים: אמר ל"ן. משה אפי' בן נח צמיתון שאתם אומרים כך: הוה טב קרתא

מיית. החשוב שצער מת וצמיתון שהיו מטפלין בו היו מרגלים העיר ואין אדם משגיח עליהם: ידעין היותו. וכי יודעים אתם מה שהייתי עושה דמות שלכם צפניהם שאמרתם וכן היינו צענייהם: תני. צתוספתא פ"ג ר' יוסי אומר מגלגלין זכות ליום זכאי וכו': נישמעינה מן הדא וכו'. והרי כבר צטל התמיד ולא היה נסכים וקמני והיו הלויים עומדים על הדוכן וכו':

מה ששעשיתי לכם, אמרתם ארץ אוכלת יושביה היא, כל קרייא דהוון עלן בה הוה טב קרתא מיית, עד דהוון מיטפלין ביה, הוון מיללין קרתא ונפקין לון, ובר נש לא ידע בהון, ולא עוד אלא דאמרתון ונהי בעינינו כחגבים וכן היינו בעיניה', *ידעין היותו מה דהוינא עבר לכון באפיהון, א"ר שמעון בן לקיש דיברו דברים כלפי למעלן, כ"י חזק הוא ממנו, אמרו בביכול לא יכול להון, ר' לוי *בשם ר' לוי בשם ר' חמא בר חנינא, *לקול המולה גדלה, לקול המולה הגדולה שאמרת, הצית אש עליה ורעו דליותיו. *תני ר' יוסי אומר יום שחרב הבית, היה מוצאי שבת ומוצאי שמיטה, ומשמרתו של יהויריב, בט' באב, וכן בשני, בזה ובוה היו הלויים עומדין על הדוכן ואומרים *וישב עליהם את אונם וברעתם יצמיתם יצמיתם ה' אלהינו. *ר' שמעון בן לקיש בעא קומי ר' יוחנן מהו לומר שיר בלא נסכים, א"ל נישמעינה מן הדא דתני בזה וכוה היו הלויים עומדין על הדוכן ואומרים וישב עליהם את אונם וגו'. ר' אבהו אמר איתפלגון ר' יוחנן ורשב"ל, ר' יוחנן אמר אומרים שיר בלא נסכים רשב"ל אמר אין אומרים שיר

יפה מראה

שמעי דקאמרי חזינא אינשי דדמו לקמצי באילני: לקול המולה גדולה שאמרתם. וטעם המאמר הזה לירמיה לומר שעם היות ישראל זית רענן יפה הנה בשביל דבר רע שהוציאו מפיהם נגזרה עליהם גזרה קשה, וכמו כן דבר רעה לאנשי זמנו בגלל רעתם אף על פי שה' הנוטע אותם כזית רענן: לקול המולה גדולה שאמרתם. וליכא למימר דעל מה שאמרו לעגל אלה אלהיך ישראל, או על שאר דברים רעים שהוציאו מפיהם כגון במתאוננים ושאר מקומות שנגזר עליהם רעה קמיירי, דרעו דליותיו דקאמר משמע במרגלים, שבניהם שהם כענפים היו רועים במדבר מ' שנה: יום שחרב הבית. הכי תני לה בפ"ב דערכין רבי יוסי אומר מגלגלים זכות ליום זכאי וחובה ליום חייב, אמרו כשחרב הבית בראשונה אותו היום ט' באב היה ומוצאי שבת כו', ופרש"י זכות ליום זכאי בניסן נגאלו בניסן עתידין ליגאל. מוצאי שבת, אחד בשבת. מוצאי שביעית, שמינית. וישב עליהם את אונם. פסוק זה בתהלים במזמור אל נקמות ה': ואומרי' וישב עליהם את אונם. ואף על גב דשירת היום לה' הארץ ומלואה והאי קרא במזמור אל נקמות שהוא שיר של יום ד' כדאיתא ב"ה, הא מתרצינן בערכין איליא בעלמא הוא דנפל להו בפומייהו, ופריך והא עומדים על דוכנן קתני, ומשני כד"ל דאמר שירה שלא על הקרבן, ופרש"י איליא, קינה כדמתרגמינן ושאי על שפיים קינה וטלי על נגדין איליא. דוכן, כמין איצטבה היה:

שדה יהושע

היה, ומשמרתו של יהויריב היתה, והלויים היו אומרים שירה, ומה שירה היו אומרים, וישב עליהם את אונם וברעתם יצמיתם, ולא הספיקו לומר יצמיתם ה' אלקינו עד שבאו גוים וכבשוהו, וכן בשניה ע"כ, והיינו דקאמר הכא בזה ובוה, כלומר בחרבן ראשון ובחרבן בית שני, וההיא שעתא לאו זמן נסכים הוה, ואפילו הכי היו אומרים שירה. וצריך עיון דהאי לאו שירה ממש הויא וכדאמרו בפ"ב דערכין איליא בעלמא הויא, וכתב רש"י ז"ל והתוס' דלקינה בעלמא אמרו

פירוש הקצר

שש עריות. דהיינו אחותו מאביו ואחותו מאמו ואחות האב ואחות האם ונידה ואשת אח שאינה אלא בכרת, ומה שהוא במיתה בן נח מזהר עליה: אפי' בן. פי' אפילו שיהיה בן שאין אנו נכנסים, הגידו לנו מה שראיתם: יטב קרתא. פירש טובי העיר: ידעין הווייתו. פי' יודעים אתם היאך עשיתי אתכם בעיניהם, כחגבים או כענפים: לקול המולה כו'. פירש שאמרתם במרגלים: ורעו דליותיו. משמע ענפין, כלומר שבניהם שהם כענפים היו רועים במדבר מ' שנה:

[כד]

מסורת
הש"ס

מה את ש"מ. מכאן שיש שיר צלל נסכים, וכדמסיים ואזיל אמר, שא"ל רש"ל לא שאמרו שיר אלא מאמר שאלו נסכים היו זמנו של שיר היה ועל זמן השיר קאמר וכדפליגי גם צה דלר' יוחנן אמרו שירו של יוס ור"ל לא אמרו שיר אלא על זמן שירו של

אחמול קאמר וכלומר מקודם ושהיו להם נסכים והגיע זמן של השיר: **יהוריצ**. דרש שם המשמרות על הפרעניות שצאה על חטאתם: **גצלה מידון קרמה**. שגזר הרצ והדין לידון העיר, וכן מסרביי וכו': **אשיתין**. ששים אופנים דרשת הפסוק והענין, ומתמה וכו' ר' יוחנן היה דורש יותר מרבי, אלא ע"י וכו' והיו שם זקנים שהיו זכורין המורכב, לכשהיה דורש צענין צנו הרצה הפסק דרש להיות שותקין וקמו מלצכות: **מטיפי אלצע**. קווי אלצע צענים שלהם, וצודקן אס המה צעלי כח וגזורה ואצירי לז: **צאסרעא**. נכתב סדר המיילות: **לא מסעוד**. אומנו ולא מכסוף מלשון נכספה נפשי שלא מחשוק לעזרמינו כי הלא וגו': **מן ציצא דמדינתא**. דרך הציצ היואל מן העיר צמים הנשפכין ונדחק ונכנס להעיר: למצינן

פירוש הקצר

מירון קרתא כו'. פ"י דיהוריצ שם אדם, ומירון שם עיר שהיו דרים בה: ומסרביי. ע"ש בזמנו נמסר הבית ביד שונאים, מסרביי נוטריקון (מסר) ביח, ור' ברכיה אמר טעם אחר: ור' יוחנן יתיר. פ"י בחמיה, הלא ר' קשיש מיניה טובא והוא קרוב לחורבן יותר מהוא: ומשתתקין וקיימין לון. פ"י מצטערין והולכין, ולזה היה ר' מקצר שלא לצער: מטיפי. פ"י שהיו נבדקים אם הם אכירי לב ע"י שהיו חותכים (בפניהם) אצבע אחד: פירש בחיילית: תכסוף וכו'. פירש שלא לעזרם ולא ישתחם, רק יניהם אל הטבע: מן ציצא כו'. פירש שנכנס דרך ביב, שלא היה יכול לכנס דרך השער מפני שומרי העיר:

איכ"ר צ ה

ענין גענין מ:

איכ"ר צ ה

גענין מ.

שיר בלא נסכים, התיב ר' יוחנן לרשב"ל והתני בזה ובוזה היו הלויים עומדים על הדוכן ואומרים וישב עליהם את אונם, א"ל רשב"ל מה את שמע מינה, א"ל מאחר שאלו נסכים היו זמנו של שיר היה, ר' יוחנן אמר שירו של יוס, רשב"ל אמר שירו של אחמול. א"ר לוי יהוריצ גברה, מירון קרתה, מסרביי מסר בייתא לשנאייא. א"ר ברכיה, יהוריצ, יה הריב עם בניו, על שמרו וסרבו בו. ידעיה עמוק ציפורים, ידע יה עצה עמוקה שבלבם, והגלם לציפורין: נלכדה ביתר: * ר' הוה דרש עשרין וארבעה עבדין, ° בלע ה' ולא חמל, ור' יוחנן דרש אשיתין. ור' יוחנן יתיר על ר', אלא ע"י דרבי הוה סמיך לחרבן בית מקדשא, הוה תמן סבין נהירין, והוה דרש ואינין בכין, ומשתתקין וקיימין לון. * תני א"ר יהודה בן ר' אלעאי, ברוך ר' היה דורש, ° הקול קול יעקב צווח ממה שעשו לו ידי עשו בביתר. * תני ר' שמעון בן יוחי, עקיבה ר' היה דורש, ° דרך כוכב מיעקב, דרך כוזבא מיעקב. ר' עקיבה כד הוה חמי בר כוזבה, הוה אמר דין הוא מלכא משיחא, א"ל ר' יוחנן בן תורתא, עקיבה יעלו עשבים בלחייך ועדיין בן דוד לא יבא. א"ר יוחנן קול אדריינוס קיסר, הורג בביתר שמונים אלף ריבוא, * א"ר יוחנן שמונים אלף זוג של תוקעי קרנות היו מקיפין את ביתר, וכל אחד ואחד היה ממונה על כמה חיילות, והיה שם בן כוזבה והיה לו מאתים אלף מטיפי אצבע, שלחו חכמים ואמרו לו עד אימתי אתה עושה את ישראל בעלי מומין, אמר להן וכי היאך איפשר לבדקן, אמרו לו כל מי שאינו רוכב על סוס ועוקר ארו מן לבנון לא יהיה נכתב באיסרטיא שלך, היו לו מאתים אלף כך, ומאתים אלף כך, וכד דהוה נפק לקרבא הוה אמר, ריבוגיה דעלמא לא תסעוד ולא תכסוף, ° הלא אתה אלהים זנחתנו ולא תצא בצבאותינו, שלש שנים ומחצה עשה אדריינוס מקף על ביתר, והוה ר' אלעזר המודעי יושב על השק ועל האפר ומתפלל בכל יום ואומר, רבון העולמים אל תשב בדין היום אל תשב בדין היום, בעא אדריינוס מיזל ליה, אמר ליה חד כותיי לא תיזיל לך, דאנא חמי מה מיעבד ומשלים לך מדינתא, עאל ליה מן ביבא דמדינתא, עאל ואשכח רבי אלעזר המודעי קאים מצלי, עבד

מה את ש"מ. איך שמעינן מינה דלומרים שירה צלל נסכים: מאחר שא"ל נסכים היה. כלומר אף שאלו נסכים היו מיום ד' אין זה זמנו של שיר אלא היה להם לומר שיר של יוס, אלא ודאי שלא הקריבו נסכים, אלא שלא אמרו שיר ציוס ד' ואמרו תורה אור אותו ציוס א': שירו של יוס. אמרו דהיינו שיר של יוס ד': שירו של אחמול. הם שטעו וכדפרישית לעיל: יהוריצ. כך היה שמש של ג' משמרות יהוריצ מירון מסרביי, וקדרי' להו על הקינה, השם ריצ גזר, מן רון שצער, והיינו מהשיר שאמרו ממנו נחרצ העיר, ונמסר הצית ציד השונאים: ידעי' עמוק ציפורים. אף זה שם ג' משמרות ודרשום: ד"ד עובדין. כ"ד מאורעות קשות הזכיר ר' שהיו צעטת המרצן, ונרמזים בפסוק צלע ה' ולא חמל: ופריך ור"י יתיר ע"ל ר'. צממיה, והלא ר' היה קרוב למרצן צה"מ יותר מר"י, וצקי טפי צמאורעות ההם: הוה תמן. היו שם זקנים שהיו זוכרין המרצן וכשהיה ר' דורש ממרצנו היו צוקים ומצטערים ולא היה ר' יכול לגמור כל המאורעות הנרמזים בפסוק: ברוך ר'. רצו צריך, וי"ג צורך ר' היה וכו': ידידו של עשו בביתר. אע"ג דגדולה היא מה שעשאו צמרצן צה"מ, מ"מ צמרצן צמר לא היה שם אלא צני אדום: יעל עשבים בלחייך. כלומר זמן רב אחר מיתתן: תוקעי קרנות. ראשי גייסות שמקצלים מיילומיה' ע"י קרנות: מטיפי אצבע. קטועי אלצע שהיו נצדקים ע"י כך אס הם אצירי לז שיחמכו אלצע צמיהם: רוכב ע"ל סוסו. וצעודו רץ שולח ידו צענפי ארו הגזוהים ועוקרו: באיסרטיא. צצא שלך: לא תסעוד. לא תעורינו: ולא תכסוף. ולא תשחית אותנו, אלא תניח הכל אל הטבע: עאל ליה. נכנס דרך הציצ לעיר, שלא היה יכול לכנס דרך שער העיר שלא יראו אותו שומרי העיר:

איכ"ר צ ה
נמנע
כד
ההלים
מ"י
עבד

עבד ומשלים לך מדינתא, עאל ליה מן ביבא דמדינתא, עאל ואשכח רבי אלעזר המודעי קאים מצלי, עבד

יפה מראה

יהוריצ גברא. נראה דבס' יחס משמרות כהונה היה כתוב, יהוריצ מירון מסרביי, ובמשמרת ידעיה כתוב, ידעיה עמוק צפוריים, ומפרש רבי לוי דיהוריצ שם אדם, ומירון שם העיר שהיו דרים בה, ומסרביי על שם שבזמנה נמסר הבית ביד שונאים כדלעיל, ורבי ברכיה דריש יה הריב עם בניו. וכן דריש ידעיה עמוק צפורין, ידע ה' עצה עמוקה שבלבם, ועל כן הגלם לצפורי בחטאתם:

שדה יהושע

אילימא בעולת חובה, מי הוא, בשבעה עשר בתמוז בטל התמיד שלא היה כבשים מאימת הצרים על ירושלים ואין יוצא ואין בא, אלא לאו בעולת נדבה, ותסברא מ"ש דעולת חובה לא הואי ועולת נדבה הואי, כלומר כיון דשעת חרום הואי וכו', וא"כ היכא דקאמר הכא נשמענה מן הדא דתני בזה ובוזה היו הלויים אומרים שירה, כלומר ובאותו זמן לא הואי נסכים דהא קרבן לא הואי משום דלא שכיחא ועם כל זה היה שירה, מכאן שיש שירה בלא נסכים: **אין אומרים שירה בלא נסכים**. בפ"ב דערכין תנו רבנן השיר מעכב את הקרבן וחכמים אומרים אינו מעכב, וכתבו התוס' השיר מעכב את הקרבן, קשה, דרך השיר בשעת נסוך, והנסך אינו מעכב

כן ולא לשם שירה, והראיה דמוצאי שבת [היה] והיו אומרים שיר של יוס ד' דמזמור אל נקמות, אלא ודאי לא לשם שירה היו אומרים כן אלא לשם אלייא בעלמא, מלשון אלי כבתולת חגורת שק, ואם כן מה מייתי ראיא ממה שהיו אומרים שירה לענין עכוב: **מאחר שא"ל נסכים היו**. היו מתנשכים וקרבנים, הכי נמי זמנו של שיר הוא אפילו ליכא נסכים: ר' יוחנן אמר שירו של יוס. ומשום הכי פשיט דאין הנסכים מעכבין את השיר, ובוזה נתישב מה שהקשינו לעיל וצ"ל דר' יוחנן גריס בבירייתא דיום רביעי הואי, או דלא גריס וברעתם יצמייתם: שירו של אחמול. לאו דוקא אחמול אלא יוס עבד, כגון מיום רביעי עד יום ראשון, האי שירה מאי עבדתה,

מסורת
הש"ס

עבד נפשיה. עשה עמנו כאלו לוחש ליה לר"א דבר מה בתוך האוזן: חמוניה. ראו אותו בני העיר לאותו הכותי, והציאו אותו אל בן כוזבא, וא"ל ראינו לזון זה שדבר עם דודך ר' לעזר: א"ל אנא וכו'. א"ל הכותי לבן כוזבא, אם אני אומר לך מלך אדריינס הורג אותי, ואם לא אומר תורה אור

לך אתה הורג אותי, מוטב שמלך יהרוג אותי ולא אתה, וא"ל, ר' לעזר אמר לי שהוא רוצה להשלים המקום לאדריינס: יהיב ידו. בן כוזבא לר' לעזר צעקה חדא צרגלו והרגו: זרוען ש"ץ ב"ר ישראל. שהיה מעמידם בתפלתו, ועין ימינס כי צאור תורתו היה רואים אור: א"ל חמי ל' פטומיה. הרלו לי גופו, וי"מ גידו, והראשון נ"ל: אשכח. נחש כרוך ורלו שנתם הרגו: ש"ץ קצוצי תפילין.

זכרה
יח.

בתים שהטופפות נחונים בן מון מן הרלועות: במכתובים ה"ל. הם הענים או האצנים שכותצין צון על האצנים או על השעוה: עיני עוללה נפשי. ואין איש אמו שהוא לצדו נשתייר: מ"א קומה. שהיו עומדים בקומתו, א"ל שהיו צוריס מלא קומה: נקבעה הטוב והמטיב. היא צרכה רציעת שצצרת המזון, וקצוהו צצה"מ לפי צצה"מ טעונה כוס והיה ראו לצרך על היין אחר צונה ירושלים והם היו סביב הכרס לך קצוה הצרכה אחר צונה ירושלים: שהדליקה וכו'. ששמתו על חרצן צה"מ: בולווי. יוענים ושטים: וכו' וכו'. וכשהיו רואין איש עולה לירושלים היו אומרים לו צציל ששמענו עליך שאתה רוצה להיות שר ומושל: ארכונטס וכו' בותם. שר ויועץ: והוא א"ל. אין דעמי על דבר זה: בדי"ר וכו'. א"ל צציל ששמענו עליך שאתה רוצה למכור שדך: והוא חבריה א"ל מה את. רוצה מזה, כתוב ואני חותם לך לעד שקנית שדה זו וכן עשו, ולכן היו מדברים עמו תחלה כדי שיקצרו הרואים והעוזרים ושצים צצענין המשא ומתן של השדה דברו עמו: והיון וכו'. והיו משלמין השטר לצן ציתו הממונה על שדומיו, וא"ל אם יצא פלוני לכנס לשדה שלו אל תניסוהו כי קניתו ממנו: וכיון. ששמע מהם האי גצרא שכן הוא, אמר הלוואי ששצר רגלו ולא היו עולה לירושלים: אצדי אורחותיה. יהיה חרצן ושמים דרך צית המקדש ולא נטערך לעלות שם לרגל: אופ אינון. אף הם אנשי ציתר לא היה סופן צטוצה, שאעפ"י שהיו רעים לא היה להם לשמות צפרהסיא לאידם כמו שגא' שמת לאיד וגו': ואמרין. הרומיים כל רפואה לדבר זה ליתן כתר מלכות על ראשיהן של אלו: אמרין. נצדוק עוד פעם א', ואם לא נלית נהיה להם לעצדים:

צכ"ל דאלה

דף כד:

צכ"ל כוזבה

ש"י גיטין נה.

תענית לא.

למצינך. רצי אליעזר בן ערך שהיה דודו של בן כוזבא: חמי לי פטומיה. הראני גופו, ומלא נחש כרוך עליו: מלא קומה ופישוט ידים. זה אלל זה לא וחשוב כמה היו: צולוטי. חשיצי ירושלים: ארכונטס. פקיד וממונה ולהיות חשוב, וזה השיב להם לא עלתה על דעמי צזה, וחזרו וא"ל צדיל וכו' שאתה רוצה למכור נחלת שדה שלך וכו', והיה מצירו אומר לו מה אתה רוצה להמסוק עמו, כתוב שטר המכירה ואני חותם לעד: אוניטה. השטר מכירה לבן הצית של זה: אופ אינון. צני ציתר: לא נפקין טאצות. לא יאלו צטוצ ולא נמלטו כללעיל, ונתקיים עליהם שמת לאד מצירו לא ינקה רע:

דגרינן

אמר ליה לא כלום, מה אמרת ליה, א"ל לא כלום, *יהיב ליה חד בעוט וקטליה, מיד יצאת בת קול ואמרה, °היו רעי האליל עזבי הצאן חרב על זרועו ועל עין ימינו זרועו יבוש תיבש ועין ימינו כהה תכהה, הרגת את רבי אלעזר המודעי זרוען של כל ישראל ועין ימינס, לפיכך זרועו של אותו האיש יבש תיבש, ועין ימינו כהה תכהה, מיד נלכדה ביתר ונהרג בן *כוזבה, אתין טעינין רישיה גבי אדריינס, אמר לון מאן קטל הדין, אמר ליה חד כותיאי אנא קטלתי, אמר לי חמי לי פטומיה, חמי ליה פטומיה אשכח חכינה כרוכה עליו, אמר אילולי אלהא דקטלי, מאן הוה יכיל קטלי, וקרא עליו °אם לא כי צורם מכרם וי' הסגירם. והיו הורגין בהם והולכין עד ששקע הסוס בדם עד חוטמו, והיה הדם מגלגל סלעים משאוי מ' סאה, עד שהלך הדם בים ארבעת מיל, אם תאמר שהיא קריבה לים, והלא רחוקה מן הים ארבעים מיל, אמרו שלש מאות מוחי תינוקות מצאו על אבן אחת, ומצאו שלש קופות של קצוצי תפילין של תשע תשע סאין, ויש אומרים תשע של שלש שלש סאין. *תני רשב"ג אומר חמש מאות בתי סופרים היו בביתר, והקטן שבהן אין פחות מחמש מאות תינוקות, והיו אומרים אם באו השונאים עלינו, במכתובים הללו אנו יוצאין עליהן ומנקרים את עיניהם, וכיון שגרמו עונות היו כורכים כל אחד ואחד בספרו ושורפין אותו, ומכולם לא נשתייר אלא אני, וקרא על גרמיה °עיני עוללה לנפשי מכל בנות עירי. כרם גדול היה לאדריינס הרשע שמונה עשר מיל על שמונה עשר מיל, כמן טיבריא לציפורי, והקיפו גדר מהרוגי ביתר מלא קומה ופישוט ידים, ולא גזר עליהם שיקברו עד שעמד מלך אחר וגזר עליהם שיקברו. *אמר רב חונה משניתנו הרוגי ביתר לקבורה נקבעה הטוב והמטיב, הטוב שלא נסרחו, והמטיב שניתנו לקבורה. תני ר' יוסי אומר, ג"ב שנה עשת ביתר לאחר חרבן בהמ"ק, ולמה חרבה על שהדליקה נירות לאחר חורבן בהמ"ק, ולמה הדליקה נירות, שהיו בולויטי ירושלים ויושבים באמצע המדינה, וכדו דהוון חמין בר נש סליק לירושלם, הוון אמרין ליה בגין דשמעינן עלך דאת בעי מתעבדה ארכינטס וכולכוטס, והוא אמר לון לית בדעתי, בדיל דשמעינן עלך דאת בעי מזבנה אוסיי דילך, והוא אמר לון לית בדעתי, והוא חבריה א"ל מה את בעי מן דין, כתוב ואנא חתם, והוא כתוב וחבריה חתם, והוון משלחין אוניתא לבר בייתה, ואמרין ליה אין אתא פלגיא מעול לאוסיי דידיה, לא תשבקיניה דהיא זבניה גבן, וכיון דהוה שמע מינהון כן, הוה אמר הלוואי איתבר רגליה דההוא גברא ולא סלק לירושלם, הדא היא דכתי' °צדו צעדינו מלכת ברחבותינו, צדו צעדינו, אצדי אורחתיה דההוא בייתא, קרב קצינו, קרב קיציה דההוא בייתא, מלאו ימינו, מלא יומיי דההוא בייתא, אופ אינון לא נפקין מבאות, °שמח לאיד לא ינקה. שני אחים הוון בכפר חריבה, והוון רומים אזלין עליהון ומקטלין לון, ואמרין כל סמא דמילתא ניתי כלילא על רישיהון, אמרין מבדקינן אופ חד

חד
כל רפואה לדבר זה ליתן כתר מלכות על ראשיהן של אלו: אמרין. נצדוק עוד פעם א', ואם לא נלית נהיה להם לעצדים:

פגע

שדה יהושע

את הקרבן דאדם מביא זבחו היום ונסכים למחר מכאן עד ארבעה ימים, ונראה לפרש שיר מעכב את הקרבן היינו נסוך, שאם אין שירה אין נסוך, וצ"ע בדברי תוספות האלו דמאי קאמרי:

פירוש הקצר
חמי ל' פ"י הראוי לי:
פטומיה. פ"י גיד שלו:
חכינא. פירש נחש:
במכתובים. פ"י סכנים
קטנים של סופרים: ולמה
חרבה. פירש אחר שלא היה
בה שנאת חנם כמו
בירושלים כדאיתא בפ"ק
דיומא: ומשני שהדליקו
נרות. פ"י שהיו משמחים
בחורבן ירושלים: בולווי.
פ"י חכמי העצה עיין במדרש
איכה יעיב: ארכונטס. פ"י
שר, ואם תרצה נעשה לך:
אוסיי. פ"י שדה: אוניתה
כו'. פירש שהיו שולחין
השטר לפקידו אשר על
ביתו, שלא יניח אותו
לנחלתו, לפי שהיא מכורה
להם: אצדי. פ"י תרגום
שממה צדיא: סמא
דמילתא. פ"י עיקר הדבר:
ניתי כלי"א ע"י ראשיהן.
פ"י ונשתעבד להון:
מבדקינן חד זמן. פ"י נבדוק
אותה עוד פעם אחר, אם
יצאתנו:

עין משפט
נר מצוה

ל"א א' טו"ש ע"א ח"א סימן
שם סעיף מה:

פירוש הקצר

ברייבון פערזונבון. פי' הבורא יסעד אותם: דמרקיע. פירש פתוחי לחם לעניים: בכדור. פי' בשבת: קטמם. פי' חשבון ההכנסות הנכנס למלכות מהן. היו כ"כ גדול שהיו צורכין לעגלות לישא אותם: דעבורא. פי' אכסניא: תחלוסייא. פירש מין זרעונים: גופנא. פי' שם מקום: פלגס. פירש פורנא: שירה. פירש בוסטא מין משי: אימר. פי' שם אחד מראשי המשמר: בגרדון. פי' יסורים ונגידא: נזף. פי' נבחראדן גער ברם: נזבד. כמו נאבד: קלתותי. פירש כמין בחים קטנים: סביב המקדש: מי נתונים. פי' ישראל שהיו ביער הלבנון שהוא בית המקדש: עבדון. וז"ל כן עבד אבוהון לאבוכון מה כתיב באבוכון ויפקח כר, כצ"ל, והשאר נמחק, כן הנוסחא באיכה רבתי, ועיין ביפה מראה:

דגרצין דלמרקיע לקייטא. של חציות ממני מרקחת זהקין ככל ע"ש שקנו לכבוד שבת: שהיו משחקין בכדור. שבת: קטמם. הקטן שבהן היה עולה לירושלים בעגלות כצ"ל לעצורא. לאורח העובר עליהן לא היו מקבלין אותו: מחלוסייא. כרישין: גופנא. שם מקום: אורגי פלגס. פליוס המזכר צפ' כע דכלים ונשאר מקומות, ושם סודר הוא: שידות. עגלות כמו חציות: לא היטה צימיו. לא נראים צימיו שידה של ממכות כוז שהיטה צימיהם: מליין בגרדון. מלה אותן במסרקות של צרל לגרין: קלמתיס. מחילות ומדרים טמונים: מטול רב. משא גדול של פורעניות על אלו ערצא:

מגצת

חד זמן, מנפקין פגע ביה חד סב, אמר לון ברייבון סעודינבון, אמר לא יסעיד ולא יסמוך, הלא אתה אלהים ונחתנו. שני ארזים היו בהר המשחה, תחת אחד מהן היו מוכרין ארבע חנויות טהורות, והאחד היו מוציאין ממנו ארבעים סאה גוזלות בכל חדש וחדש, ומהן היו מספיקין קינים לכל ישראל. טור שמעון הוה מפיק תלת מאוון דגרבין דמרקיע לקייטא כל ערובות שובא, ולמה חרב, יש אומר מפני הזנות, וי"א שהיו משחקין בכדור. עשרת אלפים עיירות היו בהר המלך, *ולר' אלעזר בן חרסום אלף מכולם, וכנגדן אלף ספינות בים, וכלהם חרבו. שלש עיירות היה קטמם שלהן עולה לירושלם בעגלה, כבול ושיחין ומגדול צבעיאי, ושלשתן חרבו, כבול מפני המחלוקת, שיחין מפני כשפים, ומגדל צבעיאי מפני הזנות. שלשה כפרים כל אחד ואחד היה מוציא כפליים כיוצאי מצרים, *כפר ביש וכפר שיחלייא וכפר דיכריא, ולמה הוא קרי לון כפר ביש, דלא הוון מקבלין לעבורא, ולמה הוא קרי לון כפר שיחלייא, דהוון מרכיין ביניהון כאילין תחלוסייא, ולמה הוא קרי לון כפר דיכריא, דהוון כל נשיהון ילדן דיכרין, אי לא הוון חדא מינהון נפקא מן תמן, לא הוון ילדה נקבה. *א"ר יוחנן שמונים וזוגים אחים כהנים נישאו לשמונים וזוגות אחיות כהנות בלילה אחד בהדא גופנא, חוץ מאחים בלא אחיות מאחיות בלא אחים חוץ מלוים חוץ מישראל. אמר ר' יוחנן שמונים חנויות של אורגי פלגס היו במגדל צבעיאי. אמר רבי חייה בר בא שמונים חנויות של מוכרי טהרות היו בכפר אימרא. רבי ירמיה בשם רבי חייה בר בא שמונים של שדות של מתכת היו בשיחין, אמר ר' יניי שידה לא היתה בימינו, רבי זעירה בשם רב חונא אומר היא היתה קטנה שבמשמרות והיא היתה מוציאה שמונים וחמשה אלף פירחי כהונה. *אמר רבי יוחנן שמונים אלף פירחי כהונה נהרגו על דמו של זכריה, רבי יודן שאל לרבי אחא איכן הרגו את זכריה בעזרת הנשים או בעזרת ישראל, אמר לו לא בעזרת ישראל ולא בעזרת הנשים אלא בעזרת הכהנים, ולא נהגו בדמו לא כדם האיל ולא כדם הצבי, תמן כתיב *ושפך את דמו וכסהו בעפר, ברם הכא *כי דמה בתוכה היה על צחיח סלע שמתהו, כל כך למה, להעלות חימה ולנקם נקם נתתי את דמה על צחיח סלע לבלתי הכסות. שבע עבירות עברו ישראל באותו היום, הרגו כהן, ונביא, ודיין, ושפכו דם נקי, וטימאו את העזרה, ושבת, ויום הכיפורים היה. וכיון שעלה נבזראדן לכאן, ראה את הדם תוסס, אמר להן מה טיבו של זה, אמרו לו דם פרים וכבשים ואילים שהיינו מקריבין על גבי המזבח, מיד הביא פרים ואילים וכבשים ושחטן עליו, ועדיין הדם תוסס, וכיון שלא הורו לו *תלו תליין בגרדון, אמרו הואיל והקב"ה רוצה לתבוע דמו מדיינו, אמרו לו דם כהן ונביא ודיין הוא, שהיה מתנבא עלינו כל מה שאתה עושה לנו, ועמדנו עליו והרגנוהו, מיד הביא שמונים אלף פירחי כהונה ושחטן עליו, ואדיין הדם תוסס, כההוא שעתא נזף ביה, א"ל מה את בעי נזבד כל אומתך עלך, מיד נתמלא הקב"ה רחמים, ואמר מה אם זה שהוא בשר ודם ואכזרי נתמלא רחמים על בני, אני שכתוב בי *כי אל רחום ה' אלהיך לא ירפך ולא ישחיתך ולא ישכח את ברית אבתך, על אחת כמה וכמה, מיד רמו לדם ונבלע במקומו. אמר רבי יוחנן שמונים אלף פירחי כהנה ברחו להם לתוך קלתותים של בית המקדש, וכולהם נשרפו, ומכולם לא נשתייר אלא יהושע בן יהוצדק הכהן הגדול, שנאמר *הלא זה אוד מצל מאש. א"ר יוחנן שמונים אלף פירחי כהונה *תוך חיילותיו של נבוכדנצר, *והלכו להן אצל ישמעאלים, אמרון לון הבו לן נישתי דאנן צחי, הביאו לפניהן מיני מלוחים ונודות נפוחות, אמרון לון אכלון ואתון שתי, וכיון דהוה חד מינהון שרי זיקא ויהיב ליה גו פומיה, הוה רוחא נפק והוה חנק ליה, הדא הוא דכתיב *משא בערב, מטול רב בערבייה, ביער בערב תלינו, מי נתונים ביער הלבנון, בערב תלינו, אלא ארחות דדנים, כן ארחון דבני דודיא עבדין, ישמעאל שצמא, לא *לקראת צמא התיו מים, *ויפקח אלהים את

פגע. מהאחים נאלחם למלחמה זקן אחד: אמר. צוראכס יהיה צעוראכס: אמר. אחד מהאחים לא יסעידנו, כי אין לנו צריכין לעזרתו, וגרס העון ונהרגו: היו מוציאין ממונו. שהיו מקננות צענפיו תורים וזני יונה מרזבים, עד שהיו מוציאין מהולדות מ' תורה אור סאה בכל חדש: טור שמעון. שם מקום: תלת. מלה מדות של פמימי לחם שהיו נותנים כל ע"ש לעניים: שהיו משחקין בכדור. שבת, ח"י שהיו מבלין ימיהם זהם ולא עסקו צמורה: קטמם. פנקס המשכונות, ההכנסות של המלך היה גדול כל כך שהיה צריך לישא אותו בעגלה: כבול ושיחין ומגדל צבעיין. שמותן של שלשה עיירות: דלא היו מקבלין. לעזר ושז כלומר לאורחים: תחלוסייא. מין כרישין וגלל הרבה צמורה: גופנא. שם מקום: פלגס. פירוש פלגס: שידות. עגלות והיו עשויות משל ממכות ולא היה צו שום עץ: שידה. כוז לא נמצאת צימיו אפילו אחת, וי"ג שירה והוא מין משי, וגירסמינו נראה עיקר: ש' זכריה. שהרגוהו שרי יהודה צמאות המלך יואש, כשהשתחו ליואש ועשאוהו אלוה: ופריך וי"א נהגו בדמו וכו'. צממיה, כיון שהרגוהו צמקש איך לא חששו לכסותו לטהר המקדש, או לנהוג צו כדם צבי ואיל: ומשני אלא כ"כ בד' מדה. נשאר שם, להעלות חמה, ומלת ה' היטה, שיצא נצחאדן וינקסו נקמתו: על צחיח הפלג. על חלקת האנן שלא יבלע הארץ: תוסס. מצנץ: תליין בגרדון. מיני יסורין ונגידא: גרדון. הוא מקום המשפט: הואיל והקב"ה רוצה לתבוע דמו. נגלה לו על כרמינו: נזף ב'. גער נצחאדן צדס זכריה: א"ל מה את. רוצה לצד כל אומתך צעזילך: קלתותים. הם המאים שהיו סביב המקדש: והלכו להן אצל ישמעאלים. שחטנו שירמנו עליהם שם קרוביהם: דאנן צחי. שאנחנו נמאים: וביון. שהיה אחד מהן ממיר הנד ונתנו לתוך פיו, ה' הרוח יואל ונכנס צעטו ותנקו: מבוץ רב. משא גדולה היטה צעזייל והם הישמעאלים: מי. שהיו נותנים ציער הלצון והוא צית המקדש, עתה צערז ילינו: אלא. כמו אלה, וה"ק וכי אלה אורח צני דודים כאשר עשו צני ישמעאל לישראל: ישמעאל. כשהיה אלא צמדנר וכי לא הזמין לו ה' מים, וכל זה צמא אצרהס, קן

הסלס
ס.י.י.

ויקרא
י.י.י.
יחזקאל
ד.ל.י.

זכריה
ד.ל.י.

יומא לה:

געיין מ.

זכרות מד.

דף כה.
צכ"ל שידות

געיין מ:

צכ"ל יתא חצית חלו

זכריה
ד.ל.י.

צכ"ל צמא לתוך
עיי' ספרי האזינו פסוקא
שכ

ישעיה
כ.ל.י.
שם
כ.ל.י.
זכריה
כ.ל.י.

מסורת הש"ס	<p>כן היה להם לעשות לצניו: לא מן טיבותבון. לא לקבל טובה ממכס צלו, אלא מפני חרצ האויב, והיה לכם לרחם עליהם ולהצילם עד כי יעצור הזעם: שלא רצו לשמר את שמיטיהם. והיתה עיניהם נרה שלא לעצור הפירות והתצואות להעניים כדכתיב והשציעת תשמטנה ונטשמה ואכלו תורה אור</p>	מסורת הש"ס
<p>אציוני עמך, לכך נענשו, א"כ יש לכם ללמד שאין לעצור וליתן להם די מחסורם בעצמם עליכם, והי"מ דחק מאוד ע"ש: כי ראו בארון ה'. וכן נעם שצעים איש חמשים אלף איש: ואי"ו. שמתו מאנשי צית שמש היו מן הדרים צלד אחד מן העיר, אשר צל דרך שם הארון, לא וחשבו כמה היו אנשי צית שמש כולן: ה"ג וברון אין את וכו'. והי"פ ועכשיו אם אתה ממלא צקנים כמספר הממים, לא תכילם המקום ההוא שהיו עומדים שם האנשים: מה הציפה היא ארץ ישראל. כלומר מה אמתה כחה שהיא עושה פירות עם שגפריה ומלא שרפה כל ארצה: מפני שמוצבין אותה. אפילו לתצואות, אבל שאר ארצות אין מוצלן אותן אלא לירקות ולאלילנות: מפני שהופכין את עפרה. ממטה למעלה שהיא המקום שלא צל עליה גפריה ומלא למעלה: עובדא. מעשה שהיה צאחד דהוה עומד וזרע צנקעת ארכל, ודחק ידו ציתד המחרשה והעמיקו וילא אש מהעפר השרופה ושרפה הזרע: לא נראה עוף מם בא"י. שכולן גלו לצבל, א"נ מפני שהיה שם גפריה ומלא ולא היו יכולים לעוף צאור ההוא: בהמה. צימטרי' נ"צ: גלף עם ישראל. להיות להם לפרנסה: שיבוטא. לפי שטעם מוחו כטעם החזיר לכן לא היה ראוי להיות צאור הקדושה כ"כ הי"מ, ול"נ לפי שאינו יכול לילך דרך עליית המים, וכן נמצאו דגים צמדינתינו שקורין (לאק"ס) שאין יכולין לילך דרך ירידת המים: אשרי מי שהוא רואה וכו'. דכתיב ישמח לדיק כי מזה נקס: קשמים. אנשי חיל מוויינים: ה"לכה ו מותני' שבת שחל תשעה באב. שצוה שחל ט"ז להיות צמטה: אסור לספר ולכבב. כל אותו שצוה עד שיעצור התענית: ובחמישי מותרין. כשהיו מקדשין ע"פ הראי' וחל תשעה צאצ להיות צע"ש, מותר' צחמישי שלפני התענית,</p>	<p>את עיניה ותרם באר מים, לא מן טיבותבון אתון לגביכון, כי מפני חרבות נדרו מפני חרב נטושה, שלא רצו לשמר את שמיטיהם, כמה דאת אמר °והשביעית תשמטנה ונטשתה, ומפני קשת דרובה, שלא רצו לשמר שבתותיהם, כמה דאת אמר °בימים ההמה ראיתי ביהודה דורכים גתות בשבת, ומפני כובד מלחמה, שלא רצו להלחם במלחמתה של תורה, כמה דאת אמר °על כן יאמר בספר מלחמת ה'. *אר"י מגבת ועד אנטיפריס, ששים רבוא עיירות היו, הקטנה שבהן היא היתה בית שמש, דכתיב בה °ויך באנשי בית שמש כי ראו בארון ה' וגו', ואילו מרוח אחת היו, אין את מבצע לה קניי, לא נסייה, אמר רבי חנינה קפצה לה ארץ ישראל. אמר רבי זעירה בוא וראה מה הציפה הוא ארץ ישראל, שהיא עושה פירות, *מה היא עושה פירות, תרין אמורין חד אמר מפני שמוצבין אותה, וחורנה אמר מפני שהופכין את עפרה. עובדא הוה בחד דהוה קאים זרע בהדא בקעת ארכל, וכבש ידיה, ונפק עפרה יקידא, ואוקיד זרעא. *תני רבי יוסי אומר חמישים ושתים שנה לא נראה עוף מם בארץ ישראל, מה טעמא °מעוף השמים ועד בהמה נדרו הלכו. אמר רבי חנינא קודם לארבעים שנה עד שלא גלו ישראל לבבל, נטעו תמרים בבבל, על ידי שיהיו להותים אחר מתיקה שהיא מרגלת הלשון לתורה. א"ר חנינא בריה דר' אבהו שבע מאות מיני דגים טהורים, ושמונה מאות מיני חגבים טהורים, ולעוף אין מספר, כולחם גלו עם ישראל לבבל, וכשחזרו כולחם חזרו עמהן, חוץ מן הדג הנקרא *שיבוטא. ודגים היאך גלו, ר' חונה בר יוסף אמר דרך התהום גלו, ודרך התהום חזרו. א"ר יוחנן אשרי מי שהוא רואה במפלתה של *תרמוד, שהיא היתה שותפת בחרבן הבית ראשון, ובחרבן הבית השני, בחרבן ראשון העמידה שמונים אלף קשמים, ובחרבן השני העמידה שמונת אלפים קשמים: ונחרשה העיר: חרש רופום שחיק עצמות את ההיכל: ה"לכה ו מותני' *משנכנס אב *ממעטין בשמחה, °שבת שחל ט' באב להיות בתוכה אסורין מלספר ומלכבב, ובחמישי מותרין מפני כבוד השבת. ערב תשעה באב °לא יאכל אדם שני תבשילין, לא יאכל בשר ולא ישתה יין, רשב"ג אומר ישנה. רבי יהודה מחייב בכפיית המיטה ולא הודו לו חכמים: גמ' *אמר ריב"ל הדא דאת אמר °בבניין של שמחה, °אבל אם היה כותלו גוהה סותרו ובונהו</p>	<p>מגילה פ"א ה"א</p>
<p>צכ"ל מפני מה</p>	<p>מגילה פ"א ה"א</p>	<p>צכ"ל מפני מה</p>
<p>שבת קמה: איכ"ר פתחתה לך</p>	<p>שבת קמה: איכ"ר פתחתה לך</p>	<p>שבת קמה: איכ"ר פתחתה לך</p>
<p>דף כה: צכ"ל תדמור</p>	<p>דף כה: צכ"ל תדמור</p>	<p>דף כה: צכ"ל תדמור</p>
<p>תענית כו:</p>	<p>תענית כו:</p>	<p>תענית כו:</p>
<p>שם יד: לעיל פ"א ה"ח</p>	<p>שם יד: לעיל פ"א ה"ח</p>	<p>שם יד: לעיל פ"א ה"ח</p>

כחלל

שדה יהושע

הדא דתימר בבנין של שמחה כו'. פירשתיו יפה בפ"ק דמכלתין עיין שם [ושם כתב הדא דתימר. דמתניתין דמעטין בנין, לאו כל בנין הוא אלא בנין דשמחה, וכדאמר לקמן כותלא דגנאי ביה כלומר כותל שישן בו והיינו בית חתנות, וכדאמרין בתלמודא דידן תנא בנין של שמחה, איזהו בנין של שמחה זה הבונה בית חתנות לבנו, והיינו דקאמר שמואל הכא כותלא דגנאי ביה: כותל' גוהה. בפ'

משיקין דהכא לענין מועד תניא אם היה כותלו גוהה סותרו ובונהו וכן גמי בפ' משיקין דבבלי, ורש"י גריס התם גוהה בחי"ת, ופ' גוהה ושוחת, והרא"ש גריס גוהה והערון גריס גוהה בה"א, ופירש כמו גוהן כלומר שוחת, כמו חזיה לההוא סבא דגחין ושתי בערבי פסחים, ויש לראות דמה ענין גוהה אצל גוהן, ונראה לומר דפירושו הוא מתנועע, כלומר שהכותל נזדעזעה קצת ויש חששא שמא תפול ותזיק, סותרו ובונהו

עין משפט
נר מצוה

מה 1 טוש"ע שם סימן
רמט סעיף 3:
בז 2 מ"י פ"י מאשיות
הלכה יד טוש"ע שם סימן
תקנא סעיף 3:
בז 4 טוש"ע שם סעיף
ה:
בז 5 טוש"ע שם סעיף
ד:
בז 6 מ"י פ"ה מתענית
הלכה 1 ו טוש"ע שם:

לו בית לדור צו ורלה לתקן בית אחר שלו: אסור לארס אשה צערצ
שנת וכו'. כתוב לעיל צפ' משילין צהלכה צ' וע"ש] [ושם כתב:
אסור לארס וכו'. לקדשה וכדמפרש ואזיל דהיינו שלא לעשות
סעודת אירוסין וטעמא משום שאין קוצעין סעודה צע"ש הא לארס
צלא סעודה יארס: מחלפא שיטתיה
דשמואל דתמן הוא אמר. לקמן
צפ"ק דתענית דהזיווג מן השמים
הוא דכתיב אלהים מושיב יחידים
ביתא וגו', כדדרש צוקרא רבה עד
שהן הצל צמצי אמן נגזר להם זיווגם:
והכל הוא אמר הכין. צתמיה: שלא
יקדמנו אחר. ומשי צתפלה אפשר
שיקדמנו אחר: ואפילו כן לא קיימה.
לא תקיים הזיווג הזה:]: הדא דאמ
אמר. שאסור לכנס, מרווח ומלבוש
כמו מחזור ומלבוש כלומר לכנס
כדי ללבוש, אצל מחזור ומתקנה
לתקן ולהכין ללבוש אחר התענית
מותר, דכן אנון אמרין צתמיה
דהדין קצרא שהכנס הזה אסור ליה
מיעבד עיבדא דאזע צצוצע זה והלא
משום כדי חייו הוא עושה: מנתימא
פליגי על רבי יונה. דקמי צנת
וכו' וצחמישי מותרין מפני כבוד
השבת, והרי זה הוא להכין ללבוש
אחר התענית ואפילו הכי דוקא
צחמישי מותר מפני כבוד השבת
אצל לא צשאר ימי השבוע וקשיא
ל' יונה: למספורת הושבה. זה
הא דקמי צחמישי הוא דמוותרין,
לספר הוא דקמי, אצל לכנס כדי
ללבוש אחר התענית אף צשאר ימי
שבוע מותר: משעה צאצ שחל להיות
צצנת שמי צצמות מותרות. שבוע

שלפניו ושלאחריו שאין כאן שבוע שחל תשעה באב להיות צמוכו:
לאחריו מהו. אסתם שבוע שחל להיות ט"ז צמוכו קאי, ולאחר
התענית מהו: לאחריו אסור. ג"כ מלספר ומלכנס דכל השבוע
שט"ז חל צמוכו אסור: דרשה ר' חייא צר צא לציפוראי. להמיר
לאחריו ולא קצלו עליה: אמר ר' חייא ל' יוסי. וכי אין צן אחוי של ר' חייא הגדול והוא צר חלוק עליו על ר' חייא צר צא שמתיר,
א"ל צפירוש פליגי צהא ר' יוחנן ור"ל, ודרש להו כהאי דר"ל:

ובונהו, אמר שמואל בכותלא דגניי ב'. רבי
בא בר כהן אמר קומי רבי יוסי, רבי אחא
בשם רבי יעקב בר אידי אסור לארס אשה
בע"ש, הדא דאית אמר י' שלא לעשות
סעודת אירוסין, הא לארס יארס. שמואל
אמר 'אפי' במ"ב יארס, שלא יקדמנו אחר,
*מחלפא שיטתיה דשמואל, תמן הוא אמר
°מושיב יחידים ביתה, °במאזנים לעל' המה
מהבל יחד, והכא הוא אמר הכין, אלא
שלא יקדמנו אחר בתפלה, אפילו כן לא
קיימה. *א"ר יונה הדא דאית אמר מרוח
ומלבוש, ברם מרוח ומתקנה, כן אנון אמרין,
"הדין קצרה אסור ליה מיעבד עיבדתיה.
מתני' פליגי על ר' יונה שבת שחל ט' באב
להיות בתוכה אסורין מלספר ומלכנס,
ובצחמישי מותרין מפני כבוד השבת, רבי
יונה בשם רב המנונא לתספורת הושבה.
רבי בא בר כהן אמר קומי ר' יוסי רבי
אחא בשם ר' אבהו ט' באב שחל להיות
בשבת °שתי שבתות מותרות. *לאחריו
מהו, רבי יוחנן אמר לאחריו אסור, רשב"ל
אמר 'לאחריו מותר, דרשה רבי חייא בר
בא לציפוראי, ולא קבלון עליהו, א"ר אימי
לר'

ההלכה
סתם
שם
סבי

כות"ל דגנא ביה. כותל ציתו שהוא יסן צו, אצל כותל של
צנין שמהא אף אס נוסה ליפול אסור לצנומו: ש"ל צעשות
סעודת אירוסין. צע"ש: הא צארם. צלא סעודה מותר
אפי' צע"ש: מושיב יחידים ביתה. מכלן שארצעים יוס
קודם יצירת הולד צת קול יוצאת צת
פלוגי לפלוגי: במאזנים צעצות
המה מהבל יחד. דרשו צוקרא
רבה עד שהן עשוין הצל צמוך משי
אמן, הם יחד, שצמין (דמהס)
[דמהס] כנר ילאו הזיווגים: וכא
הוא אומר הכין. וכאן הוא אומר
דאיכא למיחש שמה יקדמנו אחר
ויקנסה: א"ל שמה יקדמנו אחר
בתפלה. דתפלה משנה הגורס:
אפי"ו כן צא קיימה. אס זכה צה
ע"י תפילה אינה מתקיימת לו וימות
הוא לו היא: מרוח ומלבוש. לכנס
וללבוש: ברם. אצל לכנס ולתקן
אחר ט"ז שרי: ה"ג רב שיש
אמר כן אנון אמרין וכו'. וה"פ
רב ששם פליגי ארצי יונה וסובר
דאפילו לכנס ולתקן אסור, שהרי אנו
אומרים דהאי כונס אסור לו לעשות
מלאכתו צצוצע שחל תשעה באב
להיות צמוכה, ש"מ דאפילו לתקן
אסור: ובצחמישי מותרין מפני
כבוד השבת. למאי חילימא לכנס
וללבוש מיד מאי כבוד השבת איכא,
אלא להניח וצחמישי הוא דמוותרין
אצל השבת כולה אסור, וקשיא
לרבי יונה: לתספורת הושבה.
הא דתמן צתמני' צחמישי מותרין,
מפני התספורת הוא דנקט, דדוקא
צה' מותר וצכל השבוע אסור, אצל

לכנס ולהניח שרי: צאחריו מהו. כגון שחל ט"ז צנ' צצנת
אס מותר ציוס ד' וה' שלאחריו צציוס ומספורת לו לא:
דרשה ר"ח בר בא. לאנשי ציפורי כר"י דלאחריו אסור:
ואין
לאחריו ולא קצלו עליה: אמר ר' חייא ל' יוסי. וכי אין צן אחוי של ר' חייא הגדול והוא צר חלוק עליו על ר' חייא צר צא שמתיר,
א"ל צפירוש פליגי צהא ר' יוחנן ור"ל, ודרש להו כהאי דר"ל:

מה

שדה יהושע

דמותר לכבס ולהניח, ומשני לתספורת הושבה, כלומר לעולם
דמותר לכבס ולהניח, והא דאקשת דמאי מפני כבוד השבת
איכא במתניתין אי הוי ללבוש, האי מפני כבוד השבת לא
קאי אלא לתספורת, ובגמ' דידן משני בענין אחר דאיתמר
התם אמר רב נחמן לא שנו אלא לכבס וללבוש אבל לכבס
ולהניח מותר, ורב ששת אמר אפילו לכבס ולהניח אסור,
תדע דבטלי (קארי) [קצרי] דבי רב, ופי' הר"ן דבטלי לגמרי
משמע, מתיב רב המנונא בה' מותרין מפני כבוד השבת,
אילימא לכבס וללבוש מאי כבוד השבת איכא, אלא להניח
ובצחמישי הוא דשרי הא שאר ימי השבת אסור, לעולם לכבס
וללבוש וכשאין לו אלא חלוק אחד, דאמר רב אסי א"ר יוחנן
מי שאין לו אלא חלוק אחד מותר לכבסו בחולו של מועד,
והלכתא דאסור כרב ששת דבגמ' מתיב מבריייתא דתני דלהניח
אסור ותיובתא לרב נחמן דשרי, וכ"כ הר"ף וכל הפוסקים
דהלכתא דאסור אף להניח: שבת שחל ט"ב. בשבת, ונדרה
למחרת: שתי שבתות. שבת שלפניו ושלאחריו: מותרות.
דהא זו שלפניו כבר נדחה עד השבוע האחרת ואינה שלה,
וזה שלאחריה הרי עבר ט"ב, כן פירשו הרא"ש והטור:
לאחריו מהו. אמתניתין קאי הא דתנן במתני' שבת שחל
ט"ב להיות בתוכה אסור לכבס, מי אמרין דהשבת כולה
קאמר בין לפניו ובין לאחריה, או דילמא קודם התענית
קאמר: לאחריו אסור. דשבת קא תני: לאחריו מותר.
דכבר עבר התענית ובאו ימי נחמה, ואמאי אסור: דרשה ר' חייא
לציפוראי. הך דרשב"ל דלאחריו מותר: ולא קבלון
עליהו. להתיר, דאנהו מפקי לה מדקאמר קרא והשבתי

מסורת
הש"ס

ע"י מו"ק יח:

תענית כט:

שם כט.

מסורת הש"ס

ואין בן אחיו וכו'. וכי אין בן אחיו של ר"ח הגדול פליג אר"ח צד צא ויפה עשו אנשי ייפורי שלא קיצלו: מה עבד ליה רשב"ף. למתני דמן שצוע שחל תשעה צאז להיות צמוכה אסורין מלספר ומלכנס, מדנקט סתמא משמע דאפילו לאחרי אסור: פתר דה. מפרש למשנתיו כשחל תשעה צאז תורה אור

צצת והלכך כל השנת כולה אסורה: מן דהוה וכו'. כשיצא תשעה צאז היה מכריז: יפתחון ספרייא. האומנים יפתחו חמנות שיצואו בני אדם לספר: חגה. מר"ח שנקרא חג החמירו על עמנן צאיסור כיצוס: חדשה. כל חדש אצ נהגו צאיסור כיצוס: שבתה. אינן נוהגין איסור אלא צצצוע שחל תשעה צאז צמוכה: ותני בן. ומניא נמי הכי: בן נבנסו. העכו"ס לצה"מ: מקרקרי. רוקדים ולועקים צו: וליצי עשירי. שצילה הוא נשרף הצה"מ כולו: לעקור תשעה באב. קס"ד לגמרי רזה לעקרו דאין צרה ואין שלום רצו מתענין ואס כן אין צוה ציטול דצרי צית דין שחקנו לצוס צצצעה צאז שכן חמנו צמחלה: וליא כך איתמרת. שרצה לצטל תשעה צאז לגמרי, אלא אותו שנה למוד רזה לצטל מפני שחל צצצת: וגזי ליה. וצהיפך מעשה דהכא הוה חסם, דר"א טעה ושכח ורצי צא הוכירו: דתנינן תמן. יצמות פ"ו: אליא היתה תובעת להינשא. כגון צצצת מתמת טענה ואומרת מי לא צעיא האי איתמא מוטרא לידה ומרע לקצורה, הוא דכופין צעלה שאינו מוליד להוציא, אצל אין כופין אותה לקיים פריה ורביה דלא מייפקא:

מגילה פ"א ה"ד

תענית כט.

יצמות פ"ו ה"ו
מגילה ה:
דף כו.

טונים

[כה: - כו.]

מה עזד לה. ר"ש בן לקיש להא דרצ: פתר לה. להא דרצ שאוקר לאחרי, צצצעה צאז שחל להיות צצצת דלא צצצירא ליה להא דר' אחא צצס ר' אצהו דלעיל, וטעמא שאס אין אחת אוקר מיהת לאחרי א"כ לא נהגו תקנת איסור צצנה זאת: וליא ש"מ כלום.

לתשעה צאז שחל צצמנע השצוע לאסור לאחרי: הוה מכריז יפתחון ספריא. כליהס לספר, ומאן דצעי מספרא יספר, דכיון שיצא ט' צאז הכל מותר: דרומא. אנשי דרוס: נוהגין חגה. מר"ח אצ נוהגין איסור: ליפוראי נהגין חדשה. כל חודש אצ נוהגין צאיסור: טיצרלי. אנשי טצרייא נוהגין צצצת דמתנן צצמתי, וצורו רצנן דטציריא להחמיר לנהוג כרצנן דליפורין: שצו המחילה הפורענות. שלעמותי ערצ של תשיעי הצימו צו את האור ומני צמוספתא שלהי פ"ג כן: ציקש רצי לעקור ט' צאז וכו'. גרסינן להא לקמן ציצמות סוף פ"ו על האי דמייתי לקמן: עמך הייתי. כשאמר ר' חנינא: וגזי לי. זוג ליה צ"ל, כלומר ודומה לזה כהיא דתנינן תמן ר' יוחנן בן ברוקה אומר על שניהן וכו', ואף האשה מצווה על פריה ורביה: ולא איתאמרת. הכי אלא אס הימה מוצעת להינשא וצאה צצצנה צעינא מוטרא לידא ומרה לקצורה דלא הדין עמה: טונים

לו, אמר לו רבי לעזר עמך הייתי ולא איתאמרת הכי, אלא ביקש רבי לעקור מ' באב שחל להיות בשבת, ולא הניחו לו, אמר הואיל ונדחה ידחה, אמרו לו ידחה למחר. וגזי ליה ההיא דתנינן תמן רבי יוחנן בן ברוקה אומר על שניהן הוא אומר ויברך אתם אלהים ויאמר להם אלהים פרו ורבו וגו', רבי לעזר בשם רבי חנינה הלכה כרבי יוחנן בן ברוקה, א"ל רבי בא בר זבדא עמך הייתי ולא איתאמרת, אלא אם היתה תובעת להינשא הדין עמה

שדה יהושע

מקלקלים בלמד, ואפשר דמקרקרין פירושו מכרכרים ומרקדים מלשון מפוז ומכרכר, דבלשון ירושלמי אותיות שהן ממוצא אחד מתחלפות כמו קוסס החטה שהוא כמו כוסס, וקסותות מלכים שהוא כקסותות: ציית תשיעי ועשירי. תשיעי משום התחלת פורענות, עשירי שבו נשרף בית אלוקינו: ציית תשיעי וליצי עשירי. כלומר כל לילי עשירי שבכל שנה ושנה, הטור כתבו בסי' תקנ"ו וז"ל, ואיתא בירושלמי ר' אבין ציית תשיעי ועשירי, ר' לוי ציית תשיעי ולילי עשירי מפני שלא היה בו כח לצום כל יום עשירי צם ליל עשירי עכ"ד. ולא ידעתי מי הכריחו לטור ז"ל לפרש דמשום חסרון כח דרבי לוי ציית בליל עשירי, אימא דלא עבד הכי אלא משום דבליל עשירי הוא התחילו להצית ההיכל, וכדחני בבבלי דפרקין כתיב בחדש הה' בשבעה לחדש בא נבזוראדן רב טבחיא וישרוף את בית ה', וכתוב אפשר לומר בשבעה שהרי כבר נאמר בעשור, ואי אפשר לומר בעשור שהרי כבר נאמר בשבעה, הא כיצד בשבעה נכנסו גוים להיכל ואכלו וקלקלו בו שביעי ושמני, ותשיעי סמוך לחשיכה הציתו בו את האור ואמר ר' יוחנן אלמלא היית באותו הדור לא קבעתי אלא בעשירי מפני שרובו של היכל נשרף, ורבנן התחלה דפורענותא עדיפא ע"כ, א"כ הרי דבלילה היה התחלת השריפה ונימא דמשום הכי היה מתענה ליל עשירי, וזהו שהרא"ש לא היה אוכל בשר ויין ליל י' אעפ"י שביום עשירי היה אוכל, מטעמא דאמרן דבתחלת הלילה הציתו אש בהיכל, ואפשר דהטור ס"ל דהא דקאמר סמוך לחשיכה הוא מבעוד יום ועדיין תשיעי הוא, ובתענית של תשיעי היה מספיק אם היה מתענה בשביל כך, אבל כיון דמחשיכה היה מתענה ודאי דמשום דרובו של היכל נשרף

חדשה, וצפוראי נהגין חדשה כל החדש כדלקמן באגדה: ואין בין אחיו. בתמיהה, וכי לא בנו של ר' חייא פליג על רשב"ל, והיאך דרשה ר' חייא לצפוראי: א"ל בפירוש פליגין. מה לנו אי פליג בנו של ר' חייא, והלא בהדיא פליג רבי יוחנן ורשב"ל על זה: מה עבד ליה רשב"ף. למתני דקתני שבת דמשמע כל השבת: פתר דה בט"ב שחל להיות בשבת. אפשר לתקנו בערב שבת, ופירושו דכשחל בערב שבת כל השבוע אסור, ואין הכי נמי כשחל בשבת, ובהא מיירי מתני, ואם כן לית את שמע מנה כלום לדידן דעסקין בט' באב שחל להיות באמצע השבת מותר: יפתחון ספריא. אפשר דגרסינן ספריא ברי"ש ובאורו יפתחו כל בית הספרים, כלומר כל מקרי דרדקי שנתבטלו בט"ב, ועם כל זה לענין הספד כל הרוצה לספוד יספוד, ואפשר דגרסינן ספריא בדלי"ת ובאורו יהיו נפתחין בתי ההספדות להספיד, להורות דסבר דחדשה הוא דבעינן כל החדש כדלקמן: בדין היה שיהו מתעניין בעשירי. לקבוע התענית של ט"ב, וכל דיניו בדין היה לקבוע ביום עשירי, מפני שבו נשרף ההיכל שהוא העקר: ולימא. קבעוהו בתשיעי, מפני שבו התחילה הפורענות, שביום תשיעי התחילו להצית את האור, והתחלה היא העקר: בשביעי נכנסו לתוכו. של מקדש, בשמיני היו מקרקרין בו, אפשר דלשון קרקור דהא הוא שהיו חוגגים וזועקים ומרימים קולם מרוב שמחתם, על דרך שאמרו בבבלי דמכלתין אף הקב"ה מקרקר עליהם כתרנגולין שנאמר מקרקר קיר, והנכון שלשון קרקור זה שהיו משחיתים הבנין והקיר, וכמו שאמרו בב"ר פ' ע"ד וישב לבן למקומו מלמד שנכנסו לסטים בביתו והיו מקרקרים כל הלילה, ובאורו שהיו משחיתים הקירות והבנין, כלומר היו סותרים אותו לאט לאט, וזה צודק עם הבבלי דגרים והיו

השע
ג"י

בהלכות
ה"ב

עין משפט
נר מצוה
נ ב טו"ע שם סימן
תקנא סעיף א':
נא א מ"י פט"ו מאיכות
הלכה י טו"ע אה"ע
סימן קנז סעיף ו:

פירוש הקצר

חגה. פירש מראש חודש נקרא חג, כמ"ש הביא עלי מועד לשבור בחורי, ואסורים מראש חודש לספר ולכנס עד התענית: חדשה. פירש כל החדש אסורין: שבתה. פירש יי שאינה נוהגים אלא אותו שבת לבד: ביקש ר'. עיין פירושו לקמן ביבמות דף ד' ע"ד ס"פ הבא על יבמתו, וישם כתב: לעקור תשעה באב כר, פי' משום דמתחילה כשנתקן היתה הגזירה דבזמן דאין שלום ואין צרה רצו מתענין רצו אין מתענין, וי"מ דרצו לעקורו מתשיעי ולקובעו בעשירי, וי"מ דלא רצו לעקורו אלא מחומרא שיש בו יותר משאר תעניות: גזי ליה. כלומר בחיפז זה הוה חתם, דר"א טעה ור' בא הוכיחו:

